STATE LIBRARY OF PENNSYLVANIA
3 0144 00376308 3

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ LIBRI XXXVII.

VOL. IX.

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
This project is made possible by a grant from the Institute of Museum and Library Services as administered by the Pennsylvania Department of Education through the Office of Commonwealth Libraries

https://archive.org/details/vol9cpliniisecun00plin

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ LIBRI XXXVII.

EX EDITIONE GABRIELIS BROTIER

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICIBUS LOCUPLETISSIMIS

ACCURATE RECENSITI.

VOLUMEN NONUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1826.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXIII.

Metallorum naturæ.

1. METALLA nunc, ipsæque opes, et rerum pretia dicentur, tellurem intus exquirente[1] cura multiplici modo: quippe alibi divitiis foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas et parietum [a] digitorumque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædesque. Persequimur omnes ejus fibras, vivimusque super excavatam, mirantes dehiscere aliquando, aut[2] intremiscere illam, ceu vero non hoc etiam indignatione sacræ parentis exprimi [b] possit. Imus in viscera ejus, et in sede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilique, quaqua secatur.[c] Et inter hæc[3] minimum re-

CAP. I. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *inquirente* Gronov. et vulgg. *exquirente cura multiplici. Modo quippe, &c.* cod. Dalec.—2 ' Ms. *videmusque super* (lege, *subtus*) *excavatos montes dehiscere: aliquando autem.*' Dalec. Mox, cod. Dalec. *etiam exemplum indignationis.*— 3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *qua calcatur: et inter hæc* cod. Dalec.

NOTÆ

[a] *Et parietum, &c.*] Parietum quidem, aurum: nam, ut dicetur libri hujus c. 18. 'jam et ipsi tanquam vasa inaurantur.' Digitorum, gemmæ: quo pertinet scitum illud II. 63. pag. 216. ' Gemmas etiam, et quosdam parvulos quærimus lapides, scrobibus in profundum actis. Viscera ejus extrahimus, ut digito gestetur gemma quam petimus. Quot manus atteruntur, ut unus niteat articulus!'

[b] *Exprimi*] Explicari.

[c] *Quaqua secatur*] Foditur. Sic

78778

PENNSYLVANIA
STATE LIBRARY

mediorum gratia scrutamur: quoto enim cuique fodiendi causa medicina est? Quanquam et hæc summa sui parte tribuit, ut minime parca,[d] facilisque in omnibus quæcumque prosunt.[4] Illa nos premunt,[e] illa nos ad Inferos agunt, quæ occultavit[f] atque demersit, illa quæ non nascuntur repente.[g] Mens[5] ad inane[h] evolans reputet quæ deinde futura sit finis sæculis omnibus exhauriendi eam: quousque penetratura avaritia.[a 6] Quam innocens, quam beata, immo vero et delicata esset vita, si nihil aliunde, quam supra terras, concupisceret, haberetque nonnisi[i] quod[7] secum est!

11. Eruitur aurum, et chrysocolla juxta, ut pretiosior[j]

[a] *Mens in cœlum se paulisper efferens secum reputet quis sit finis futurus unquam exhauriendi tellurem, et quousque penetratura sit avaritia.*

quaque calcatur. Inter hæc Gronov. et vulgg. Mox, *scrutamur: cui enim fodiendi* cod. Dalec.—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *quæ prosunt* Gronov. et vulgg.—5 Gronov. et al. ante Harduin. *quæ non nascuntur: ut repente mens, &c.* Mox, Vet. Dalec. *ad hæc inania volans rep. quis dein futurus sit.* Cod. Dalec. *futura sit finis non est seculis.*—6 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. et Bipont. *quousque penetrat avaritia* Franz. *quousque penetret avaritia* Gronov. et vulgg. *et quousque penetratura sit avaritia* Vet. Dalec.—7 ‘Ita bene codd. Regg. 2. 3.’ *Brotier. si nihil aliud, quam s. t. c. breviterque nisi quod* Gronov. et al. ante Harduin. *si nihil aliunde, quam s. t. c. breviterque nisi quod* Harduin. 1. 2. 3. et recentt.

NOTÆ

Reg. 2. codex, et Pintiani. Recte, cum scquatur statim indignatio, quod admodum paucis fodiendi causa medicina sit. Editi hactenus libri, *quaqua calcatur:* male.

[d] *Ut minime parca*] Ex vestigiis veteris scripturæ, Gronovius conjiciebat legi commodius posse, *ut suggerens large:* eadem sententia.

[e] *Illa nos premunt*] Pari elegantia in eodem argumento Seneca versatus, Epist. XCIV. p. 419. ‘Aurum quidem, et argentum,’ inquit, ‘et propter ista nunquam pacem agens ferrum, quasi male nobis committerentur, abscondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus .... nec erubescimus summa apud nos habere, quæ fuerant ima terrarum.’

[f] *Quæ occultavit*] Horatii scitum illud huc pertinet, III. Od. 3. 49. ‘Aurum irrepertum, et sic melius situm, Cum terra celat,’ &c.

[g] *Illa quæ non nascuntur repente*] Quæ tam lente natura gignit, ut illa ægre, non sponte, parere videatur. Vide Notas et Emend. num. 1.

[h] *Mens ad inane*] Inane pro cœlo, aëre, familiare præsertim poëtis, ac Plinio. ‘Per inania,’ ‘magnum inane,’ Maro, Lucretius, ‘profundum inane,’ sæpe dixere.

[i] *Haberetque nonnisi* [*breviterque nisi*] Reg. 2. et Colb. 3. *haberetque non nisi*, forte elegantius.

videatur, non natura. Parum erat[r] unam vitæ invenisse pestem,[k] nisi in pretio esset auri etiam sanies. Quærebat argentum avaritia: boni consuluit interim invenisse minium, rubentisque terræ excogitavit usum. O prodiga ingenia![2] quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ; et aurum argentumque cælando carius fecimus.[3] Didicit homo naturam provocare. Auxere et artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines[1] celebraverunt, ac per obscœnitates bibere.[4] Abjecta deinde sunt hæc,[5] et sordere cœpere: et auri argentique nimium fuit. Murrhina et crystallina ex eadem terra[6] effodimus,[m] quibus pretium

Cap. II. 1 Gronov. et al. ante Harduin. *nomen ex natura custodiens. Parum enim erat.*—2 Ita cod. Reg. Brot. 3. et Editio princeps. *Heu prodigiosa ingenia!* al. ante Brotier.—3 Ita cod. Reg. Brot. 3. et Editio princeps; ita quoque Gronov. et al. vett. *Accessit ars picturæ ad aurum et argentum, quæ cælando cariora fecimus* Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—4 Ita codd. Regg. Editio princeps, et Rezzon. *libidines cælare juvit, &c.* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—5 *Abjecta sunt demum hæc* cod. Dalec. *Adjecta deinde sunt hæc*

NOTÆ

j *Ut pretiosior*] In Reg. 2. *ut pretiosior videatur, nomen natura.* Colb. 3. *videatur, non natura.* Sane sincerius: ut sit sententia, pretiosiorem videri chrysocollam vicinitate auri, quam natura sua, cum nihil aliud sit quam auri sanies. Libri hactenus editi, *ut pretiosior videatur nomen ex auro custodiens.* At illa *ex auro custodiens,* nulli Mss. habent.

k *Vitæ invenisse pestem*] Aurum. Mox auri saniem chrysocollam vocat, ut est.

l *In poculis libidines*] Juvenalis Sat. II. 95. 'Vitreo bibit ille Priapo.' Immo et panes pudenda figura conformabant, ut videre est apud Martial. IX. 3. et XIII. 69. Lampridius in Elagabalo, p. 107. Vasa deinde 'centenaria argentea sculpta, et nonnulla schematibus libidinosissimis inquinata.' Elegans inprimis in eam sententiam est Œnomai epigramma Anthol. IV. 18. de Cupidine sculpto in caucalio: Ἐν κυάθῳ τὸν Ἔρωτα; τίνος χάριν; ἀρκετὸν οἴνῳ Αἴθεσθαι καρδιήν· μὴ πυρὶ πῦρ ἔπαγε. *In cyatho cur sculptus Amor? vino ardeat ut cor Est satis: ignem igni quis furor adjicere est?*

m *Murrhina et crystallina ex eadem terra effodimus*] Produnt hæc verba perspicue murrhina vasa e pretioso olim facta lapide, cum effodi ex æquo cum crystallinis monet. Sic crystallina simul ac murrhina jungit Martialis III. 82. Julius Capitol. in M. Antonino, p. 29. aliique. Myrrhina et onychina Ælius Lamprid. in Elagabalo, p. 112. Unde intelligas e fossili materia murrhina fuisse, non fictilia ea, quæ 'porcellanea' nostra ætas vocat, ut visum Cardano, Scaligeroque, in Cardan. Exercit. 92. p. 327. non e concharum genere aliquo, ut Bellonio: non ex indurata myrrha, coloribusque picta, ut Mercato, quem laudat auctor Annalium Ecclesiasticorum, ad annum Christi 34. num. 98. non ipsum esse ony-

faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria existimata est,[7] habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum[n] potamus, et smaragdis[8] teximus calyces: ac temulentiæ causa tenere Indiam juvat: et aurum jam[o] accessio est.

III. (I.) Utinamque posset e vita in totum abdicari auri sacra fames,[1][p] ut celeberrimi auctores dixere! Proscissum est conviciis[2] ab optimis quibusque, et ad perniciem vitæ repertum. Quantum feliciore ævo, cum res ipsæ[q] permutabantur inter se, sicut et Trojanis temporibus factitatum

Gronov. al. vett. et Franzius.—6 Cod. Dalec. *tellure*.—7 Cod. Dalec. *luxuria existimata est*.—8 Cod. Dalec. *tubam gemmarum portamus ex smaragdis*; Gronov. et vulgg. *tuba*, &c. Nic. Heinsius in Adverss. II. 16. p. 341. *turba gemmarum*. Mox, cod. Dalec. *temeramus diem*. *Juvat et aurum accessione*.

CAP. III. 1 'Ita cod. Reg. 3. et Editio princeps.' *Brotier*. *abdicari aurum, sacra fames* Gronov. et vulgg. *abdicari, sacrum fame* codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—2 Ita cod. Reg. Brot. 3. *pro-*

NOTÆ

chem, ut Agricolæ de Nat. Fossil. lib. VI. p. 296. Sed de his opportunius XXXVII. 8.

[n] *Turba gemmarum*] Poculis quæ sint onusta gemmis. Huc illud Juvenalis spectat, Sat. v. 42. 'Nam Virro, ut multi, gemmas ad pocula transfert A digitis.'

[o] *Et aurum jam*] Præcipua jam, inquit, irritamenta luxuriæ sunt gemmæ: accessoria tantum aurum argentumque, quæ nunc sordent.—'At ea quæ proxime antecedit forma loquendi, 'tenere Indiam,' admonet ut obiter interpretemur nummum ex auro perrarum delineatum a D. le Blanc, p. 282. In antica superficie S. Johannes Baptista fert crucem oblongam, et e regione delphinus est. Epigraphe: S. IOHANNES B. Parte altera, cum flore Lisi, inscriptus in ambitu titulus est, hinc FRA inde NTIA. Percussus hic nummus est a. 1357. vel 1358. cum, captivo in Anglia Johanne Rege Francorum, Regente Carolo ejus filio regnum, Navarrus Rex omnia turbaret in Gallia, Parisiis dominaretur, et in Insula Franciæ; regnum demum invadere omnino tentaret. Ergo ingemiscens Præfectus Monetæ calamitosum hunc rerum statum in isto titulo ingeniose exponit, dum ait: 'FRAnciam Navarrus Tenet, Iohannem Anglus.' Delphinus post Divi Johannis Baptistæ nomen appictus Carolum prædictum designat, Regnum tum Regentem absente patre, eundemque primum e regio sanguine, Delphinum Viennensem.' *Ed. sec.*

[p] *Sacra fames* [*sacrum fame*] Sic Reg. 2. eleganter: non, ut editi, *aurum, sacra fames*. Nam vox ea *aurum* abest et a Chiffl. cod. et ex antecedenti cap. subintelligenda est. Alludit ad notum Virgilii carmen, 'Auri sacra fames.'

[q] *Cum res ipsæ*] Paulus Dig. lib. XVIII. tit. de contrahenda emtione: 'Origo emendi vendendique a permutationibus cœpit,' &c.

Homero[r] credi convenit! Ita enim (ut opinor) commercia victus gratia invecta.[3] Alios coriis boum, alios ferro captivisque rebus mutasse tradit: quanquam et ipse, mirator auri,[4 s] æstimationes rerum ita fecit, ut centum boum[t] arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis novem boum. Ex qua consuetudine multa legum[u] antiquarum pecore constat, etiam Romæ.

IV. Pessimum vitæ scelus fecit, qui id primus[a] induit[1] digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo[b] omnia fabulosa arbitror, quanquam illi quoque ferreum annulum dedit[2] antiquitas: vinculumque id, non gestamen, intelligi voluit.[3] Midæ quidem[c] annulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabu-

---

scissum conviciis edd. ante Brotier.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *inventa* Gronov. et vulgg. Mox, pro *mutasse*, cod. Dalec. *emptitasse;* Chiffl. *emitasse.*—4 Gronov. et al. ante Harduin. *et ipse miratus aurum.*

CAP. IV. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *qui primus induit* Chiffl. voce *annulum* expuncta. Gronov. et al. ante Harduin. *qui anulum primus.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. *dederit* Gronov. et vulgg.—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et re-

NOTÆ

[r] *Homero*] Iliad. H. 472. Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί, Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ, Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσι, Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι· τίθεντο δὲ δαῖτα θάλειαν.

[s] *Et ipse, mirator auri*] Ita Reg. 2. aliique Mss. non *miratus aurum*, ut editi. Plinius XIV. 5. de Seneca, 'Non utique miratore inanium.' Et Seneca Epist. quadam 'mirator auri' dixit.

[t] *Ut centum boum*] Iliad. Z. 234. Ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς, Ὅς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε, Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

[u] *Multa legum*] Festus, verbo 'Ovibus.' 'Ovibus duabus,' inquit, 'mulctabantur apud antiquos in minoribus criminibus: in majoribus autem, bubus: nec extra hunc numerum excedebat mulctatio: quæ, postquam ære signato uti civitas cœpit, pecoraque mulctatitia incuria corrumpebantur, unde etiam peculatus crimen usurpari cœptum est, facta est æstimatio pecoralis mulctæ, et boves centenis assibus, oves denis æstimatæ. Inde suprema mulcta, id est, maxima, appellatur tria millia æris.' His adde ea quæ diximus XVIII. 3.

[a] *Qui id primus*] Aurum videlicet, facto ex eo annulo. Vide Notas et Emend. num. 2.

[b] *Nam de Prometheo*] Quem Caucaso alligatum fabulæ prodiderunt. Iterum hæc repetita inferius XXXVII. 1.

[c] *Midæ quidem*] *Gygæ* ceteri id ascribunt, non *Midæ*. Tullius de Offic. III. 38. 'Hinc ille Gyges induci-

losiorem fateatur? Manus et prorsus sinistræ[d] maximam auctoritatem conciliavere auro, non quidem Romanæ, quarum in more ferreum[4] id erat, ut virtutis bellicæ, insigne. De regibus Romanis non facile dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio statua,[e] nec præter Numæ Serviique Tullii alia, ac ne Lucii quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maxime miror, quorum e Græcia[f] fuit origo, unde hic annulorum usus venit,[5] quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo utuntur.[6] Sed a Prisco Tarquinio[g] omnium primo filium, cum in prætextæ annis[h] occidisset hostem, bulla aurea[i] donatum constat: unde mos bullæ duravit, ut eorum qui equo meruissent[j] filii insigne id haberent, ceteri lorum.[k]

centt. *voluerit* Gronov. et al. vett.—4 'Ita codd. Regg. 2. 3. et Editio princeps. Frustra in recentioribus emendatum, *quarum mere ferreum.*' Brotier. *quorum more ferreum id erat et bellicæ virtutis insigne* Gronov. et vulgg. *conciliaverunt a. non q. Romanis q. m. ferendum erat, bellicæ* cod. Dalec. *ferrum erat bellicæ* alius ejusdem codex.—5 Cod. Dalec. *origo. Hæc anul. usum invenit.*—6 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin.

NOTÆ

tur a Platone .... Is cum palam ejus annuli ad palmam converterat, a nullo videbatur, ipse autem omnia videbat: idem rursus videbatur, cum in lucem annulum inverterat.'

[d] *Sinistræ*] Infelices. Sic omen sinistrum dicimus. Etsi manum quidem lævam intelligit, tamen in verbo ludit: ut et infelicis id auspicii fuisse admoneat.

[e] *Nullum habet ... statua*] Statuas annulo ornari solitas, testatur etiam Cicero ad Attic. Epist. IV. 1. ubi ex statu, imagine, amictu, annulo, colligit ejusdem Scipionis Africani statuam esse, et quæ ad Opis et quæ ad Pollucis ædem posita esset.

[f] *Quorum e Græcia*] Fuit enim Tarquinius Priscus Demarati Corinthii filius, ejus qui in Etruriam commigravit. Aurel. Victor de Viris Illustr. c. 6. Plinius ipse XXXV. 5.

[g] *Sed a Prisco Tarquinio*] Hæc totidem verbis Macrobius Saturn. I. 6. p. 208.

[h] *In prætextæ annis*] Ante annum ætatis septimum decimum. Vide quæ de toga pura et prætexta diximus VIII. 74.

[i] *Bulla aurea*] Festus: 'Bulla aurea insigne erat puerorum prætextatorum, quæ dependebat eis a pectore,' &c. Asconius Pedianus: 'Bulla suspendi in collo infantibus ingenuis solet aurea, libertinis scortea,' &c. Bulla cordis effigiem referebat.

[j] *Eorum qui equo meruissent*] Merere equo, merere pedibus, est in militia alterutro modo stipendia facere.

[k] *Ceteri lorum*] Sine bulla. Ita Macrobius loc. cit. Vel, ut Pedianus, cum bulla tantum scortea, hoc

Et ideo miror Tarquinii ejus statuam sine annulo esse. Quanquam et de nomine ipso ambigi video: Græci a digitis[l] appellavere, apud nos prisci ungulum[7 m] vocabant: postea et Græci et nostri symbolum.[n] Longo certe tempore ne senatum quidem[o] Romanum habuisse aureos manifestum est. Siquidem his[8] tantum, qui legati ad exteras gentes ituri essent, annuli publice dabantur: credo, quoniam ita exterorum[9] honoratissimi intelligebantur. Neque aliis uti mos fuit, quam qui ex ea causa publice accepissent; vulgoque sic triumphabant. Et cum corona ex auro Etrusca[p] sustineretur a tergo, annulus tamen in digito ferreus erat, æqua fortuna triumphantis,[10] et servi[q] coronam sustinentis. Sic triumphavit de Jugurtha C. Marius: aureumque non ante[r] tertium consulatum[11] sumsisse traditur. Hi quoque,

1. 2. 3. et recentt. *utantur* Gronov. et al. vett.—7 Cod. Dalec. *ambigitur. Id Græci a d. a. apud nos prius cingulum;* al. ap. Dalec. *unguinum.*—8 Vet. Dalec. *iis.*—9 Vet. Dalec. *exteris.*—10 Ita cod. Reg. Brot. 3. Mox quoque Editio princeps, *et servi coronam.* Cod. Dalec. et Turneb. *æqua fortuna triumphantis, et servi coronam.* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *æque triumphantis, et*

NOTÆ

est, e pellibus facta. Id apposite Juvenalis expressit Sat. v. 164. 'Etruscum puero si contigit aurum, Vel nodus tantum, et signum de paupere loro.' Lorum intellige id ligamentum, cum nodo, ex quo bulla pendebat: quale nunc gestant e serico Equites Melitenses, unde Crux pendet.

[l] *Græci a digitis*] Δακτύλιον, ἀπὸ τοῦ δακτύλου, *a digito.*

[m] *Ungulum*] 'Ungulus,' inquit Festus, 'Oscorum lingua, annulus:' idque gemino Pacuvii testimonio comprobat.

[n] *Symbolum*] Credo id nomen annulis præsertim signatoriis attributum, quod judicium signumque imprimerent ejus qui signabat. Plautus in Pseud. 'Ea causa miles hic reliquit symbolum, Expressam in cera ex annulo suam imaginem.

[o] *Ne senatum quidem*] Post, mutatis moribus, Senatorii Equestrisque ordinis hominibus concessum, ut aureos ferrent; ceteris, etiam ingenuis, vetitum. Dio lib. XLVIII. p. 385.

[p] *Corona ex auro Etrusca*] Vide quæ diximus XXI. 4.

[q] *Et servi* [*fortasse*] Et coronam sustinentis, qui non ingenuus, sed fortasse servus erat. Ita servus, quo nihil esse aut dici abjectius potest, et triumphans, quo nihil gloriosius, pari in annulis conditione erant. Nam de servis quidem id constat: Papinius Sylv. III. 3. 144. 'Mutavitque genus, lævæque ignobile ferrum Exuit.'

[r] *Aureumque non ante*] Mira sane Marii modestia fuit. Nam ante illius ætatem, cum Scipio Carthaginem obsideret, Tribunos Romanos, quos sepeliri Hasdrubal voluit, ex aureis

qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantum utebantur his:[12] intra domos vero ferreis. Quo argumento etiam nunc sponsæ muneri ferreus annulus[13] mittitur, isque sine gemma. Equidem nec[14] Iliacis temporibus ullos fuisse annulos video: nusquam certe Homerus dicit, cum et codicillos[s] missitatos epistolarum gratia indicet, et conditas arcis[t] vestes, ac vasa aurea[u] argenteaque, et ea colligata nodi, non annuli, nota.[15] Sortiri quoque[v] contra provocationem duces non annulis tradit. Fabricam[w] etiam Deum fibulas, et alia muliebris cultus, sicut inaures, in primordio factitasse, sine mentione annulorum. Et quisquis primus[16] instituit, cunctanter id fecit, lævisque manibus,[x] latentibusque[17 y] induit: cum, si honos securus fuisset,

servi fortasse coronam.—11 Vet. Dalec. *tertio consulatu.*—12 Gronov. *iis.*—13 Ita codd. Harduini et Chiffl. *sponsæ anulus ferreus* Gronov. et vulgg.—14 Ita codd. Hardnini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *gemma et quidem nec* cod. Dalec. *gemma. Nec* Gronov. et vulgg.—15 Vet. Dalec. *nodo, non anulo notata.*—16 Alii ap. Dalec. *qui primus.*—17 Ita

NOTÆ

annulis discrevit a militum vulgo, qui ferreos tantum gestabant. Auctor Appianus in Punic. p. 63.

[s] *Cum et codicillos*] Vide quæ diximus XIII. 21.

[t] *Et conditas arcis*] Odyss. Θ. 424. Δεῦρο, γύναι, φέρε χηλὸν ἀριπρεπέ', ἥτις ἀρίστη· Ἐν δ' αὐτῇ θὲς φᾶρος ἐϋπλυνὲς, ἠδὲ χιτῶνα.

[u] *Ac vasa aurea*] Eodem lib. vs. 443. et 447.

[v] *Sortiri quoque*] Proceres Græciæ jactis in galeam sortibus deligunt quem opponant Hectori ipsos provocanti ad singulare certamen: neque dicuntur eæ sortes annulis fuisse signatæ. Iliad. H. 175. Post usus obtinuit, ut eæ sortes, globulive, annulis signarentur, quo suum quisque dignosceret. Et arca, qua asservabantur eæ, annulo obsignata. Testis Sueton. in Tiberio, c. 63. 'Vicina Urbi oracula etiam disjicere conatus est: sed majestate Prænestinarum sortium territus, destitit, cum obsignatas devectasque Romam non reperisset in arca, nisi relata rursus ad templum.'

[w] *Fabricam*] Vulcani officinam. Iliad. Σ. 400. Vulcano Thetidem alloquente: Τῆσι πάρ' εἰνάετες χάλκευον δαίδαλα πολλὰ, Πόρπας τε, γναμπτάς θ' ἕλικας, κάλυκάς τε, καὶ ὅρμους, κ. τ. λ.

[x] *Lævisque manibus*] Silius Ital. lib. XII. de Equitibus Romanis ad Cannas cæsis, quibus detracti fuere annuli: 'Testes hi stragis, quos signum illustre superbis Mos læva gestare viris: tum funditur ante Ora admirantum præfulgens annulus auro,' &c.

[y] *Latentibusque*] Sub toga: quasi cunctanter, ac verecunde, id faceret: nam si ornatus et honoris accessionem ea re quæsisset, nec veritus esset reprehensionem proborum hominum, dextra potius ostentasset.

dextra fuerit ostentandus.[18] Quod si impedimentum[z] potuit in eo aliquod intelligi, etiam serioris usus[19 a] argumentum est, majus in læva fuisse, qua scutum capitur.[a] Est quidem apud eundem Homerum[b] virorum crinibus aurum implexum: ideo nescio an prior usus a fœminis cœperit.

v. Romæ ne fuit quidem aurum nisi admodum exiguum, longo tempore. Certe cum a Gallis capta Urbe pax emeretur, non plus quam mille pondo potuere.[1 c] Nec ignoro[d]

[a] *Quod si objiciat aliquis futuram fuisse impeditiorem ad armorum usum dexteram manum, si annulo oneraretur, seriore adhuc ætate, hoc est, multo post Trojana tempora, lævæ quoque insertum annulum esse, argumento est, quod in læva manu majus impedimentum fuerit, qua nempe scutum capitur.*

codd. Harduini et Chiffl. *ac latentibus* Gronov. et vulgg.—18 Cod. Dalec. *quasi non securus fuerit dextræ ostentandæ.*—19 Ita codd. Harduini et Chiffl. *sartoris usus* cod. Dalec. *consertoris usu* Gronov. et vulgg.

Cap. v. 1 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Romæ quidem non fuit ... pondo effici potuere* Gronov. et Chiffl. *pondo*

NOTÆ

[z] *Quod si impedimentum*] Aliam causam affert Atteius Capito, apud Macrob. Saturn. VII. 13. p. 625. 'Veteres,' inquit, 'non ornatus, sed signandi causa annulum secum circumferebant: unde nec plus habere quam unum licebat, nec cuiquam nisi libero: quos solos fides discerneret, quæ signaculo continetur. Ideo jus annulorum famuli non habebant. Imprimebatur autem sculptura materiæ annuli, sive ex ferro, sive ex auro foret; et gestabatur ut quisque vellet, quacumque manu, quolibet digito. Postea usus luxuriantis ætatis signaturas pretiosis gemmis cœpit insculpere.... Hinc factum est ut usus annulorum exemtus dexteræ, quæ multum negotium gerit, in lævam relegaretur, quæ otiosior est: ne crebro motu et officio manus dextræ pretiosi lapides frangerentur'

[a] *Etiam serioris usus*] Vide Notas et Emend. num. 2.

[b] *Est quidem apud eundem Homerum*] Iliad. P. 52. Πλοχμοί θ', οἱ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἐσφήκωντο. *Et crines rutiloque auro argentoque revincti.*

[c] *Non plus quam mille pondo potuere*] Subintellige, emere. Nam quod libri vulgati adjiciunt *effici*, ex interpolatorum officina est, non ex Plinii stylo, aut codicum Mss. fide. Plutarchus, in Camillo, p. 143. Ὡμολογήθη τοὺς μὲν Ῥωμαίους χιλίας λίτρας καταβαλεῖν χρυσοῦ. *Transactum est ut Romani mille pondo auri darent.* Florus I. 13. p. 29. 'Novissime, cum jam obsidio sua barbaros (Gallos) fatigasset, mille pondo auri recessum suum venditantes, idque ipsum per insolentiam,' &c. Livius v. 48. 'Inter P. Sulpicium Tribunum militum et Brennum Regulum Gallorum colloquio transacta res est, et mille pondo auri pretium populi gentibus mox imperaturi factum.' Idem v. 50. 'Jam ante in eo religio civitatis apparuerat, quod, cum in publico deesset aurum, ex quo summa pactæ mercedis Gallis confieret, a matronis collatum acceperant, ut sacro auro abstineretur.'

[d] *Nec ignoro*] Vide Notas et Emend. num. 3.

M. Crassum[2] duo millia pondo auri rapuisse,[3] suo et Pompeii secundo consulatu,[4] e Capitolini Jovis solio,[e] a Camillo ibi condita, et ideo a plerisque existimari[f] duo millia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorum præda fuit, detractumque ab his in parte captæ[5] Urbis delubris.[b] Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torquatus[g] indicio est. Apparet ergo Gallorum templorumque tantundem,[6] nec amplius fuisse:[c] quod quidem in augurio[h] intellectum est, cum Capitolinus duplum reddidisset. Illud quoque obiter indicare[7] convenit, quoniam de annulis sermonem repeti-

[b] *Quod autem accessit ad mille pondo, quibus emta pax, Gallis ablatum est, qui id prædati fuerant, detraxerantque Templis in ea parte Urbis quam ceperant.*

[c] *Perspicuum est et quod Gallis appensum ultro, et quod templis detractum, non amplius quam duo millia pondo fuisse.*

---

solvere cod. Dalec.—2 ‘Ita bene cod. Reg. 3. Perperam hæc nomina, *M. Crassum,* omisit eruditus Harduinus in altera sua editione.’ *Brotier.*—3 ‘In Mss. Reg. *reperisse.* Recte emendatum, *rapuisse.* Male emendavit eruditus Harduinus, *perisse.* Duo millia pondo auri sunt Gallicæ monetæ libræ 1,890,000.’ *Brotier.*—4 ‘Male Mss. Reg. 3. Editio princeps, et eruditus Harduinus in altera sua editione, *tertio consulatu.* Id contigit Crassi et Pompeii secundo consulatu, anno Urbis conditæ DCLXXXXIX.’ *Idem. Nec ignoro M. Crassum duo mill. p. a. rapuisse suo et Pompeii, &c.* cod. Dalec. et Turneb. —5 Cod. Dalec. *captis.*—6 Cod. Dalec. *tantum.*—7 Gronov. *indicari.*—

NOTÆ

[e] *Jovis solio*] Livius lib. v. p. 103. ‘Sed Diique et homines prohibuere redemtos vivere Romanos: nam sorte quadam, priusquam infanda merces perficeretur, per altercationem nondum omni auro appenso, Dictator intervenit; auferrique aurum de medio, et Gallos summoveri jubet.’ Ac paulo post: ‘Aurum quod Gallis ereptum erat, quodque ex aliis templis inter trepidationem in Jovis cellam collatum, cum, in quæ referri oporteret, confusa memoria esset, sacrum omne judicatum, et sub Jovis sella poni jussum.’

[f] *Et ideo .... existimari*] Quoniam quantum erat Gallis appensum, tantundem erat ibi conditum, ut ex Livio diximus.

[g] *Torquatus*] Qui torquem aureum Gallo detraxit: unde Manlio Torquati nomen. Livius lib. VII. p. 124. Adde Virgil. de Gallis canentem Æneid. VIII. 657. ‘Galli per dumos aderant, arcemque tenebant... Aurea cæsaries illis, atque aurea vestis, Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla Auro innectuntur.’ Et Silius Ital. lib. IV. ‘Colla viri fulvo radiabant lactea torque, Auro virgatæ vestes, manicæque rigebant Ex auro, et simili vibrabat crista metallo.’

[h] *Quod quidem in augurio*] Sic libri omnes, etiam Mss. Atque hoc quidem, inquit, augurari atque intelligere vel ex eo licuit, quod in solio Capitolini Jovis duplum ejus summæ, qua pax emebatur, inventum est: nempe bis mille pondo.

mus, ædituum custodiæ ejus comprehensum, fracta in ore annuli gemma, statim expirasse,[i] et indicium ita extinctum.[d] Ergo ut maxime duo tantum millia pondo, cum capta est Roma anno CCCLXIV.[j] fuere, cum jam capitum liberorum censa essent CLII. millia, quingenti LXXIII.[8] In eadem post annos CCCVII. quod ex Capitolinæ[k] ædis incendio ceterisque omnibus delubris C. Marius[9][l] filius Præneste detulerat, tredecim millia pondo, quæ sub eo titulo in triumpho transtulit Sylla, et argenti VI.[10] millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie transtulerat auri pondo XV. millia, argenti pondo centum et quindecim millia.

VI. Frequentior autem usus annulorum non ante Cn. Flavium[1] Annii filium[m] deprehenditur. Hic namque[n] pub-

[d] *Et sic extinctum qui indicare certo potuisset, quis rapuisset illa duo millia pondo auri, Pompeii altero Consulatu; cum Crassum esse fama ferret.*

8 Ita codd. Harduini et Dalec. *LXXXIII.* Vet. Dalec. *LXXII.* Chiffl. *LXXX.* Gronov. et vulgg.—9 *C. Marii* margo edd. Dalec. et Gronov.—10 Ita codd. Harduini, Dalec. et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *VII.* Gronov. et vulgg. Mox *millia* deest in Chiffl. et bis paulo post.

CAP. VI. 1 ‘ *Cn. Fulvium*] Ita libri scripti et editi. Melius tamen Livius

NOTÆ

[i] *Statim expirasse*] Veneno epoto, quod annulo includebatur. Sic Hannibal, ‘ne Romanis traderetur, hausto, quod sub annuli gemma habebat, veneno absumtus est.’ Testis Aurel. Victor de Viris Illustr. c. 42.

[j] *Anno CCCLXIV.*] Camillus in oratione, quam recitat Livius v. p. 105. Gallis urbe pulsis: ‘Trecentesimus sexagesimus quintus annus Urbis, Quirites, agitur,’ &c.

[k] *Quod ex Capitolinæ*] Syllanis temporibus, bello civili, Jovis Capitolini ædes conflagravit, anno Urbis DCLXXII. Sylla deinde restituit, Catulus Sylla mortuo dedicavit. A Vitellianis (ut id obiter dicamus) deinde iterum deflagravit. Excitavit rursum Vespasianus, et dedicavit. Rursumque post ejus obitum igni consumta, a Domitiano exstructa dedicataque est. Plutarchus, in Poplic. p. 104. Appianus de Bell. Civil. lib. 1. p. 402.—‘Testatur Capitolium restitutum nummus Domitiani Aug. Consulatu ejus octavo cusus, inscriptusque, CAPIT. RESTIT. ‘Capitolium restitutum.’’ *Ed. sec.*

[l] *C. Marius*] C. Marium juniorem vocant, senioris, qui septies Consul fuit, filium. Gessit post obitum patris Consulatum ipse, cum esset annorum tantum quinque et viginti, Cn. Papirio Carbone tertium collega, anno Urbis DCLXXII. Non aurum modo, sed et signa e Capitolio Præneste detulerat: nam apud P. Victorem, in descriptione Romæ, regione octava, legitur: ‘Signum Jovis Imperatoris a Præneste devectum.’

licatis diebus fastis,° quos populus a paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus est, (alio-

in fine lib. IX. *Cn. filium.* Annius enim fuit familiæ nomen, non prænomen.'

NOTÆ

[m] *Annii filium*] Ita et Mss. Gellius quoque VI. 9. At Livius 'Cneii filium' vocat, in fine lib. IX. Nec vero habet Annius in prænominibus locum, cum sit per se familiæ seu gentis nomen: designarique filios a prænominibus patris et avi mos est. —'Fuere patriciæ nobilesque gentes duæ, Flavia et Annia. Flavia, ex qua Vespasianus Augustus; Annia, ex qua Annia Faustina Antonini Aug. Pii conjux. Cum igitur Flavius Annii filius dicitur, innnitur is patre libertino, et matre libertina genitus, Annio patre, matre Flavia: Flavii nomine, quippe tunc nobiliore, de more posito priore loco. Servus cum manumitteretur, hoc est, cum donaretur libertate, libertus propterea; et quem filium procrearet, is libertinus dicebatur. Nomen etiam patroni sui, a quo manumittebatur, libertus assumebat, suoque nomini adjungebat: sed inter plebeias tamen familias censebatur. Neque alias arbitramur, quam istius generis fuisse familias plebeias apud Romanos, patriciis gentibus cognomines. E patricia gente Flavia fuit is, quem Plinius appellat XIX. 1. Fuit et is, cujus nummi inscribuntur, C. FLAV. HEMIS. PROPR. Flavii autem hujus, quem Plinius Annii libertini filium vocat, hoc genus fuit:

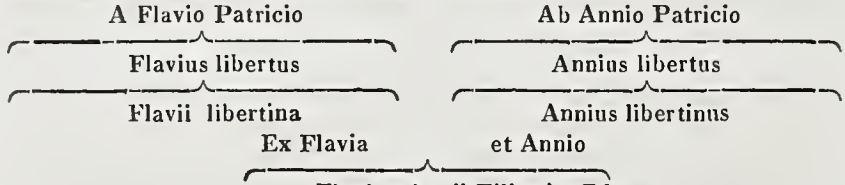

[n] *Hic namque*] Narrant hanc rem scriptores quamplurimi. Cic. pro Muræna, num. 25. et ad Attic. VI. 1. Livius in fine libri IX. Gellius, aliique, e quibus duos seligo: Valerium Max. II. 5. pag. 100. 'Jus civile, per multa sæcula inter sacra cærimoniasque Deorum immortalium, solisque Pontificibus notum, Cn. Flavius, libertino patre genitus, et scriba, cum ingenti nobilitatis indignatione, factus Ædilis curulis, vulgavit, ac Fastos pæne toto foro exposuit,' &c. Macrobium Saturn. I. 15. pag. 259. 'Priscis,' inquit, 'temporibus, antequam Fasti a Cn. Flavio scriba invitis Patribus in omnium notitiam proderentur, Pontifici minori hæc provincia delegabatur, ut novæ Lunæ primum observaret aspectum, visamque Regi sacrificulo nuntiaret. Itaque sacrificio a Rege et minore Pontifice celebrato, idem Pontifex Kalata, id est, vocata, in Capitolium plebe.... quot numero dies a Kalendis ad Nonas superessent, pronuntiabat,' &c.

° *Fastis*] Fasti dies dicti sunt, quibus sine piaculo Prætoribus licebat tria verba fari, Do, Dico, Addico. Nefasti, quibus non licebat fari. Fastorum libri erant, in quibus causæ festivitatum explicabantur. Proposuit fastos in albo Flavius scriba, ut quando lege agi posset sciretur.

qui[z] libertino patre genitus, et ipse Appii Cæci[p] scriba, cujus hortatu exceperat eos dies, consultando assidue sagaci ingenio, promulgaveratque,) ut ædilis curulis crearetur cum Q. Anicio Prænestino, qui paucis ante annis hostis[3] fuisset,[q] præteritis C. Pœtelio[4] et Domitio, quorum patres consules[r] fuerant. Additum Flavio,[s] ut simul et tribunus plebis esset. Quo facto tanta senatus indignatione exarsit, ut annulos ab eo abjectos[t] fuisse in antiquissimis reperiatur annalibus. Fallit plerosque,[5] quod tum[6] et equestrem ordinem id fecisse arbitrantur. Etenim adjectum[7] hoc quoque,[u] 'sed et phalera posita,' proptereaque[8 v] nomen Equitum adjectum est. Annulos quoque depositos a nobilitate, in Annales relatum est, non a senatu[w] universo. Hoc

Brotier. *Cn. Fulvium* error typogr. est ap. Brotier.—2 Gronov. *alioquin.*—3 Vet. Dalec. *annis judicatus hostis.*—4 Ita Chiffl. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Petilio* edd. vett. et Gronov.—5 *Falluntur plerique* margo edd. Dalec. et Gronov.—6 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *qui tum* Gronov. et vulgg.—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Est enim adjectum* Gronov. et vulgg. Mox, *phaleræ positæ* cod. Dalec.—8 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *propter quæ* Gro-

NOTÆ

[p] *Appii Cæci*] Ejus qui viam suo nomine munivit, et aquam in Urbem duxit: Censura inclytus, et juris doctrina. Livius lib. IX.

[q] *Hostis fuisset*] Eo bello, opinor, quo Etruscorum duodecim populi in excidium Romani nominis incitati, anno Urbis conditæ CCCCXLII. a Consule Fabio, anno CCCCXLIV. ingenti prælio devicti sunt. Livius lib. IX.

[r] *Quorum patres consules*] C. Pœtelius Libo in Fastis Consul legitur, cum Papirio Cursore, anno Urbis CCCCXXVIII. Cn. Domitius Calvinus, cum Corn. Cosso Arvino, anno CCCCXXII.

[s] *Additum Flavio*] 'Ut et Tribunus plebis, et Senator, et Ædilis curulis esset,' inquit Pomponius in Dig. lib. I. tit. 2. de Orig. Juris, § 7. de jure civili Flaviano.

[t] *Ut annulos ab eo abjectos*] In publico luctu annuli ponebantur. Ad nuntium Caudinæ pacis 'annulos aureos positos' narrat Livius lib. IX. De funere Augusti Suetonius, cap. 100. 'Alii exequiarum die ponendos aureos annulos, ferreosque sumendos censuerunt.'

[u] *Etenim adjectum hoc quoque*] Adjectum quidem, inquit, Equitum nomen pariter cum Senatu: sed propter hæc verba id adjectum est, quæ in Annalibus simul leguntur, 'Sed et phalera posita:' quibus verbis insigne Equitum et ordo intelligitur. Secutus plane eos Annales Livius videtur, aut Livium Plinius ipse signare: sic enim ille in fine libri IX. 'Tantumque Flavii Comitia indignitatis habuerunt, ut plerique nobilium annulos aureos et phaleras deponerent.'

[v] *Proptereaque*] Sic Colb. 3. recte: prius mendose, *propter quæ.*

actum P. Sempronio,[x] P. Sulpicio consulibus.[9] Flavius vovit ædem Concordiæ, si populo reconciliasset ordines. Et cum ad id pecunia publica [10] non decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in Græcostasi,[y] quæ tunc supra Comitium erat. Inciditque in tabella ærea, eam ædem ducentis quatuor[z] annis [11] post Capitolinam dedicatam.[a] Ita CCCCXLIX.[12] a condita Urbe gestum est: et primum annulorum vestigium extat: promiscui autem usus alterum[b] secundo Punico bello: ne-

nov. et vulgg. *propter quas* al. ap. Dalec.—9 'Ita benc cod. Reg. 2. P. Sulpicius Saverrio et P. Sempronius Sophus consules fuere anno Urbis conditæ 450. Male eruditus Harduinus in altera sua editione, *P. Sempronio Longo, L. Sulpicio consulibus.*' Brotier. *Longo* deest in Chiffl.—10 Chiffl. *publice.*— 11 '*Ducentis quatuor annis*] Capitolina ædes dedicata fuerat ab Horatio Pulvillo iterum consule, anno Urbis conditæ CCXLVII. Ergo ab Horatio Pulvillo ad P. Sempronium et P. Sulpicium consules interjecti sunt anni CCIV. Male itaque Mss. Reg. Editio princeps, et eruditus Harduinus in altera sua editione, *CCCIV. annis.* Observa autem Flavium in sua Inscriptione secutum esse calculos Varronianos. Contra vero Plinius sequitur Verrianos calculos, cum mox numerat annum CCCCXLIX.' *Brotier. CCC. annis* cod. Dalec. *factum eam ædem CCC. quatuor, &c.* Chiffl. *centum quatuor, &c.* Gronov. et vulgg.— 12 'Ita bene codd. Regg. consentientibus et Fastis. In Ed. pr. aliisque, *CCCCXLVIII.* quas immerito sequitur Harduinus in altera sua editione.' *Brotier. Id, &c. annis a con. urb. gest. est. Post primum annul. v. extat pro.*

NOTÆ

[w] *Non a senatu*] Et ita sane Livius loco proxime allato. Patuit nempe Senatus non Patriciis modo, sed et plebeiis. Livius paulo ante: 'Flavium dixerat Ædilem forensis factio, Appii Claudii censura vires nacta, qui Senatum primus libertinorum filiis lectis inquinaverat.'

[x] *P. Sempronio*] Anno Urbis conditæ, CCCCXLIX. ut mox dicetur. Vide Notas et Emend. num. 4.

[y] *In Græcostasi*] Quid esset Græcostasis, diximus in Notis et Emend. ad lib. VII. num. 177. Loco postea mutatam esse Græcostasim Plinius significat, cum adjicit, 'quæ tunc erat supra Comitium.'

[z] *Ducentis quatuor*] Vide Notas et Emend. num. 5.

[a] *Post Capitolinam dedicatam*] Hoc est, post Capitolinam ædem exstructam a Tarquinio Superbo, anno Urbis CCXLIV. dedicatam post triennium a M. Horatio Pulvillo, anno CCXLVII. ipso secundum Consule, P. Valerio Poplicola tertium collega. Dionys. Halic. lib. v. pag. 304. In Fastis: M. HORATIVS. PVLVILLVS EX. LEGE. TEMPLVM. IOVIS. CAPITOLINI. DEDICAVIT. De æde vero Concordiæ pariter Livius loc. cit. 'C. Flavius, Cn. filius, scriba .... civile jus, repositum in penetralibus Pontificum, evulgavit, fastosque circa forum in albo proposuit, ut quando lege agi posset scirctur. Ædem Concordiæ in area Vulcani, summa invidia nobilium, dedicavit,' &c.

[b] *Promiscui autem usus alterum*] Subintellige, vestigium.

que enim aliter potuissent [13] trimodia illa [c] annulorum Carthaginem ab Hannibale mitti. Inter Cæpionem [d] quoque et Drusum ex annulo in auctione venali inimicitiæ cœpere: unde origo socialis belli,[e] et exitia rerum. Ne tum quidem omnes senatores habuerunt: utpote cum memoria avorum multi, prætura quoque functi, in ferreo consenuerint,[14] sicut Calpurnium [f] et Manilium,[g] qui legatus Caii Marii fuerat Jugurthino bello, Fenestella tradit: et multi L. Fufidium [15] [h] illum, ad quem Scaurus de vita sua scripsit: in Quintiorum [i] vero familia aurum ne fœminas quidem habere mos fuerit: nullosque omnino annulos major pars gentium hominumque, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodieque habeat. Non signat Oriens aut Ægyptus [j] etiam nunc, literis contenta solis.

miscui usus cod. Dalec.—13 Turneb. *potuisset*.—14 *Ne eum* cod. Dalec.—14 Ita codd. Regg. Brot. et Ed. pr. *in ferro consenuerint* al. ante Brotier. Mox, *Manlium* Vet. Dalec.—15 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. ita quoque Cic. in Bruto. *Fusidium* Gronov. Mox,

NOTÆ

[c] *Trimodia illa*] Duos tantum modios narrat Florus II. 16. pag. 62. 'Modii duo annulorum Carthaginem missi, dignitasque equestris taxata mensura.' Tres August. de Civit. Dei III. 19. 'De Cannensi autem malo quid dicam.... unde Hannibal tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit? quo intelligerent tantam in illo prælio dignitatem cecidisse Romanam, ut facilius eam caperet mensura, quam numerus.' Livius lib. XXIII. famam esse veriorem affirmat de unico modio. Utut est, sequitur Equites tum gessisse annulos, aureos scilicet: cum prius id Senatui tantum liceret. Et hunc promiscuum Plinius usum vocat.

[d] *Inter Cæpionem*] Fuit is Q. Servilius Cæpio, bello sociali legatus Rutilii Consulis, anno Urbis DCLXIV. qui circumventus insidiis fuso exercitu cecidit. Epitome Livii l. LXXI. 'M. Livius Drusus Tribunus pl. Socialis belli auctor creditur, incertum a quo, domi occisus est.' Invidia cædis apud Cæpionem fuit, inquit, Aurel. Victor de Viris Illustr. cap. 66. De utriusque inimicitiis dictum antea XXVIII. 41.

[e] *Socialis belli*] Sive Marsici, de quo Livius in Epitome lib. LXXI. LXXII. et LXXIII. nos quoque superius ad II. 85.

[f] *Calpurnium*] M. Calpurnium Flammam, de quo nos egimus XXII. 6.

[g] *Et Manilium*] Sic etiam Mss. Ab Orosio A. Manlium Marii legatum appellari audio.

[h] *L. Fufidium*] Sic Mss. Reg. 2. et Chiffl. non *Fusidium*. Sic pariter inscriptiones variæ apud Gruterum. Cicero quoque in Bruto.

[i] *In Quintiorum*] Quintiorum familia Romæ clara, et Patricia fuit, in qua Cincinnati, Capitolini, Crispini, Fla-

Multis hoc modis, ut cetera omnia, luxuria variavit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censuque opimo digitos onerando,[k] sicut dicemus in gemmarum volumine: mox et effigies varias cælando, ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putavit: ac ne quis signandi causam in annulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam vero neque ab ea parte quæ digito occultatur auro clusit,[l] aurumque millibus [16] lapillorum [m] vilius fecit. Contra vero multi nullas admittunt gemmas, auroque ipso signant: id Claudii Cæsaris principatu repertum. Nec non et servitia [n] jam ferrum [17] auro cingunt: alia per sese

scribit codd. Regg. Brot. Dalec. et Editio princeps.—16 Vet. Dalec. *milibus.*

NOTÆ

minii diversis temporibus floruerunt.

[j] *Aut Ægyptus*] At in Sacris Paginis, Gen. XLI. dicitur Pharao 'tulisse annulum de manu sua, et dedisse eum in manu Joseph.' Sigillaritium annulum hunc fuisse (sic enim Vopiscus appellat) docet Josephus Antiq. Jud. II. 3. σφραγῖδα.

[k] *Digitos onerando*] Atque unicum etiam articulum. Plinius II. 63. 'Viscera ejus extrahimus, ut digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atterantur, ut unus niteat articulus!' Martialis V. 11. 'Sardonychas, smaragdos, adamantas, iaspidas uno Portat in articulo Stella, Severe, meus.'

[l] *Auro clusit*] Hoc est, inclusit auro. Sic in nummo Neronis vulgatissimo legitur, PACE P. R. TERRA MARIQ. PARTA IANVM CLVSIT. Hoc est, inclusit; non autem, ut vulgo creditur, clausit. Æque enim insulse Janum dixeris, quam Jovem, claudi. Nec Janum ibi ipsum pro Jano seu Jani fano est; cum armamentarium effigies in area nummi depicta exhibeat: sed sub istis quinque literis totidem voces hæ latent: 'Imperii Armamentarium Narbone Urbis Muris CLVSIT,' hoc est, inclusit. Percussum enim Narbone hunc nummum fuisse, ut alios plurimos, cogit fabrica confiteri, præter alia argumenta. Sic antea Tarraco in nummis suis scripserat: DIVVS AVGVSTVTTAEI: Hoc est, 'Divus Augustus Voluit Turritam Tarraconem Armamentarium Esse Imperii.' Plinius mox paulo iterum: 'Sub gemmis venena cludunt,' hoc est, includunt.

[m] *Millibus lapillorum*] Mss. *milibus.* Mallem, *micis*, ut infra cap. 21. 'marmorum micas' dicit.

[n] *Nec non et servitia*] Necnon etiam, inquit, servi ferreum annuli capitulum cingunt auro, sic ut ferrum vix emineat: addito alii circulo ex auro mero, ei capitulo ferreo decus addunt. Servitia dicta pro servis, ut ministeria pro ministris alibi monuimus. His ferreum modo gestare annulum per leges moresque Romanos licuit, ut supra diximus. Sed in tegendo decorandove ferro miræ artes. Petronius in Satyr. pag. 104. 'Habebat in minimo digito sinistræ manus annulum grandem subauratum; extremo vero articulo digiti sequentis minorem, ut mihi videbatur,

mero auro decorant: cujus licentiæ origo nomine ipso in Samothrace [o] id institutum declarat.

Singulis primo [p] digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi: sic in Numæ et Servii Tullii statuis videmus. Postea pollici proximo induere, etiam Deorum simulacris: dein juvit et minimo dare. Galliæ Britanniæque medio dicuntur usæ.[18] Hic nunc solus excipitur: ceteri omnes onerantur,[19] atque etiam privatim articuli minoribus aliis.[20] Sunt qui tres uni minimo congerant: alii vero et huic unum tantum, quo signantem [21] signent.[a] Conditus ille,[q] ut res rara, et injuria usus indigna,[b] velut e sacrario promitur: et unum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recondito supellectilis ostentatio est. Jam alii [r] pondera eorum ostentant. Aliis plures [s] quam unum gestare labor est. Alii bracteas [t] infarcire [22] leviore materia, propter casum, tu-

[a] *Quo digitum signent qui obsignare consuevit, et a ceteris distinguant, qui pluribus onerantur.*

[b] *Et quasi sit injuria, quod non ornatui tantum, sed et usui destinatus sit, vilior jam tum habetur.*

—17 Cod. Dalec. *servi etiam ferrum.*—18 'Ita bene codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier. in medio d. usæ* al. ante Brotier.—19 Cod. Dalec. *honorantur.*—20 Vet. Dalec. *minoribus anulis.*—21 Cod. Dalec. *sig-*

NOTÆ

totum aureum, sed plane ferreis veluti stellis ferruminatum.'

[o] *In Samothrace*] Insula, de qua IV. 23. Hinc enim Samothracius annulus appellatus: qui, ut Isidorus ait XIX. 3. aureus ipse, sed ferreo tamen capitulo fuit, qua parte allici a magnete Lucretius vidit eo versu: 'Exultare etiam Samothracia ferrea vidi.'

[p] *Singulis primo*] Causam hujusce moris affert Atteius Capito apud Macrob. Satnrn. VII. 13. prolixa oratione, quam tu consule. Atteio subscribit Apion Grammaticus in libris Ægyptiacis, ex quibus similia plane recitat Gellius X. 10. pag. 519. Ubi vide quæ habent illi ex Anatomicorum libris de nervo quodam qui e corde natus prorsum pergat usque ad digitum manus sinistræ minimo proximum.

[q] *Conditus ille*] In arca.

[r] *Jam alii*] Profusiores. Ut ille, de quo Martialis V. 11. cujus disticho priori allato hunc plenissimum adulationis versum deinde subjungit: 'Multas in digitis, plures in carmine gemmas Invenies,' &c.

[s] *Aliis plures*] Delicatioribus.

[t] *Alii bracteas*] Bractea tennissima auri lamina est, ducta in circulum, qua gemma annuli continetur. Hanc circum infarcire lana similive materia studium fuit iis, qui solicite curabant, ne pondere fortasse graviore decidentibus annulis gemmæ casu frangerentur.

tius gemmarum solicitudini putant. Alii sub gemmis [u] venena cludunt, sicut Demosthenes [v] summus Græciæ orator,[23] annulosque mortis gratia habent. Denique ut plurimum opum scelera annulis fiunt.[c 24] Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur! At nunc cibi [w] quoque ac potus annulo vindicantur a rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, et in domo[25] turba externa, ac[26] servorum quoque causa nomenclator [x] adhibendus. Aliter apud antiquos singuli Marcipores [y] Luci-

[c] *Quæ propter opes scelera committuntur, annulorum occasione patrari ea videntur.*

nanda.—22 Vet. Dalec. *infarci.*—23 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *summus oratorum Græciæ* edd. vett. et Gronov.—24 Margo edd. Dalec. et Gronov. *ob scelera annuli fiunt.*—25 Vet. Dalec.

NOTÆ

[u] *Alii sub gemmis*] Ut Hannibal, de quo paulo ante diximus sup. cap.

[v] *Demosthenes*] Refert hoc quoque Plutarchus in Demosthene, pag. 860. ex Eratosthene. Pausanias in Atticis lib. I. pag. 14.

[w] *At nunc cibi*] Plautus in Cas. I. 2. 'Obsignate cellas: referte annulum ad me.' Cicero ad Tiron. XVI. 26. 'Sicut olim,' inquit, 'matrem nostram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ.' Horatius II. Epist. 2. 131. laudat eum, 'Cetera qui vitæ servaret munia recto More; bonus sane vicinus, amabilis hospes, Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis, Et signo læso non insanire lagenæ,' &c. Martialis IX. 89. 'Nunc signat meus annulus lagenam.'

[x] *Nomenclator*] Qui nomina servorum indicet: adeo magnus est in familia una servorum numerus, ut singulos appellare nominatim labor sit. Exercitum credas esse, non familiam. Ad viginti millia servorum et amplius in una domo fuisse refert Athenæus lib. VI. p. 272. Μυρίους καὶ δισμυρίους (οἰκέτας), καὶ ἔτι πλείους δὲ πάμπολλοι κέκτηνται, κ. τ. λ. Vide quæ de Demetrio Pompeii liberto dicturi sumus XXXV. 58. De voce 'Nomenclator' multa Voss. in Etymol. Apud Reinesium, pag. 871. vetus inscriptio, PRAETORIVS. NOMENCVLATOR. Item apud Gruterum, p. 630.

[y] *Marcipores*] Singuli, inquit, heri singulos pueros habebant qui ab hero nomen sortiebantur: a Marco Marcipor dicebatur: a Lucio Lucipor. Priscianus lib. VI. p. 700. 'A puero composita, Publipor, Publiporis: Marcipor, Marciporis. Sic Probus: ita enim antiqui pro Publii puer et Marci puer dicebant.' Festus: 'Quintipor,' inquit, 'servile nomen frequens apud antiquos erat, a prænomine domini ductum, ut Marcipor.' Quintil. I. 4. p. 36. 'In servis,' inquit, 'jam intercidit illud genus quod ducebatur a domino: unde Marcipores, Publiporesque.' Sic et PORA pro PUERA, in vetere inscriptione, apud Reines. p. 865. Servos per εὐφημισμὸν, seu *blandiloquentiam*, dictos esse pueros jam olim Servius annotavit, ad illud Maronis, 'Claudite jam rivos, pueri.'

poresve dominorum gentiles omnem victum in promiscuo habebant: nec ulla domi custodia a domesticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterque qui rapiant eas, et[27] claves quoque ipsas signasse non est satis: gravatis somno [z] aut morientibus annuli detrahuntur: majorque vitæ ratio circa hoc instrumentum esse cœpit, incertum a quo tempore. Videmur tamen posse in externis auctoritatem ejus rei intelligere, circa Polycratem [a] Sami tyrannum, cui dilectus ille annulus, in mare abjectus, capto relatus est pisce, ipso circiter CCXXX. annum[28] Urbis nostræ interfecto. Celebratiõr quidem usus cum fœnore cœpisse debet: argumento est consuetudo vulgi,[b] ad sponsiones etiam-

domos.—26 Cod. Dalec. *acta;* unde Dalecampius conj. *coacta.*—27 Al. ap. Dalec. *eas. Sed et.*—28 Cod. Dalec. *anno.*

NOTÆ

[z] *Gravatis somno*] Lethargis, aut deficientibus. Exemplum in Tiberio apud Tranquillum, cap. 73. ubi de genere ejus obitus: 'Sunt qui putent,' inquit, 'pulvinum ei injectum, cum extractum sibi deficienti annulum mox resipiscens requisisset.' Mortuis tamen redditos Propertius indicat, IV. 7. 9. 'Et solitam digito beryllon adederat ignis.'

[a] *Polycratem*] Referunt hanc historiam, Cicero de Finib. lib. V. pag. 284. Herod. III. 40. p. 178. Elegantius quam ceteri Valer. Max. VI. 9. p. 329. 'Semel (Polycrati) duntaxat vultum fortuna mutavit, perquam brevi tristitiæ salebra succussum: tunc cum admodum gratum sibi annulum de industria in profundum, ne omnis incommodi expers esset, abjecit: quem tamen continuo recuperavit, capto pisce qui eum devoraverat. Sed hunc felicitatis semper plenis velis cursum tenere non potuit. Comprehensum enim Orontes, (Scribe, *Orœtes*, Ὀροίτης Herodoto sæpius, lib. III. p. 210. et 211. Irrepsit hic error et in Tullii contextum) Darii regis Præfectus, in excelsissimo Mycalensis montis vertice cruci affixit. E quo putres ejus artus, et tabido cruore manantia membra, atque illam lævam, cui Neptunus annulum piscatoris manu restituerat, situ marcidam, Samos, amara servitute aliquamdiu pressa, liberis ac lætis oculis aspexit.' Vide et Tzetzen Chiliad. VII. vs. 205. et Galen. tom. II. in Suasoria, cap. 4. p. 5.

[b] *Consuetudo vulgi*] Qua nempe pro arrha dabatur annulus in emtione, quousque pretium solveretur, cum non esset arrha alia promtior ad manum. Quem Romani morem, opinor, hausere ab Hebræis, cujus haud obscura vestigia in monumentis sacri Mosis animadverto, quale est illud in Genesi XXXVIII. 18. 'Quid tibi vis pro arrhabone dari? Respondit: annulum tuum, et armillam,' &c. Meminit quoque moris hujus Ulpianus in Digestis lib. XIX. tit. 5. de præscriptis verbis, § Si gratuitam tibi. 'Si quis,' inquit, 'sponsionis causa annulos acceperit.'

num annulo exsiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: ut plane affirmare possimus, nummos ante[c] apud nos, mox cœpisse annulos. De nummis paulo post[d] dicetur.

VII. Annuli distinxere alterum ordinem[e] a plebe, ut semel cœperant[1] esse celebres, sicut tunica[f] ab annulis[g] senatum:[2] quanquam et hoc sero: vulgoque purpura latiore tunicæ usos invenimus etiam præcones, sicut patrem Lucii Ælii Stilonis,[3] Præconini[h] ob id cognominati. Sed annuli plane medium ordinem, tertiumque,[i] plebi et patribus inseruere: quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ judices[4] tribuunt.[a] Nec pridem id factum:[j] divo Augusto[5] decurias ordinante,[k] major pars judicum in ferreo annulo fuit: iique non equites, sed judices vocabantur.[l] Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publi-

[a] *Ut antea militares equi nomen Equitibus fecerant, quia equo merebant, ita nunc ut Equites Judices appellentur pecuniæ faciunt, quæ debent esse sestertium quadringentorum ei qui Eques appellari velit.*

CAP. VII. 1 Vet. Dalec. *cæperunt*.—2 'Ita bene codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier*.—3 *Stolonis* Vet. Dalec.—4 Lipsius de

NOTÆ

[c] *Nummos ante*] Igitur et ante Numam: non tamen signatos: nam signare Servius cœpit, ut dicetur cap. 13. At in Numæ Serviique statuis annulos fuisse ipse paulo ante admonuit hoc cap.

[d] *De nummis paulo post*] Cap. 13.

[e] *Annuli distinxere alterum ordinem*] Equestrem.

[f] *Sicut tunica*] Tunica scilicet laticlavia, de qua nos abunde disputavimus, in Notis et Emend. ad lib. IX. num. 107.

[g] *Ab annulis*] Ab Equite cui jus annuli concessum, negatum plebi.

[h] *Præconini*] Vide quæ dicemus in Auctorum Indice, verbo ÆLIVS STILO.

[i] *Tertiumque*] Qui licet dignitate ac censu medius inter Senatum ac plebem, tamen in actis publicis tertius ordine nominabatur, in hunc modum: SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS. ET. EQVESTER. ORDO: ut dicetur cap. seq.

[j] *Nec pridem id factum*] Ut aureo scilicet annulo equester ordo secerneretur a plebe.

[k] *Decurias ordinante*] Judicum videlicet, non Equitum, ut visum est nonnemini. Judicum vero decuriæ plures fuere, eædemque variis discretæ nominibus, ut mox dicetur. Decuria in hoc loquendi genere non est δεκάς. Nam singulæ decuriæ singula minimum millia continebant, ipso teste Plinio.

[l] *Sed judices vocabantur*] Ex equestri tamen ordine omnes allecti.

corum. Judicum quoque non nisi quatuor decuriæ [m] fuere primo: vixque singula millia in decuriis inventa sunt,[6] non-

Mil. Rom. I. 5. p. 36. *indices.*—5 *Divo enim Augusto* cod. Dalec.—6 Chiffl.

NOTÆ

[m] *Quatuor decuriæ*] E singulis quæque millibus conflatæ, ut mox dicetur. Ex his quartam Augustus instituit, cum essent antea tres tantum, quam ducenariorum vocavit, ex inferiore censu allectam, quæ judicaret de levioribus summis, ut prodit in ejus Vita Tranquillus, c. 32. Ex hoc judicum Ducenariorum numero fuisse arbitramur eum, cujus inscriptio vetus allata a Sponio, libro inscripto Gallice, *Les Recherches de l'Antiquité*, p. 143.

IOVI. O. M.
CETERISQ. DIIS
DEABVSQ. IMMORT.
TIB. CL. DEMETRIVS
DOM. NICOMED.
V. E. PROC. AVGG. NN.
ITEM. CC. EPISCEPSEOS
CHORÆ. INFERIORIS.

Hoc est: 'Jovi Optimo Maximo, ceterisque Diis Deabusque Immortalibus, Tiberius Claudius Demetrius, domo Nicomediensis, Vir Egregius, Procurator Augustorum Nostrorum: item Ducenarius Episcepseos Choræ inferioris.' Quid sit Chora inferior, diximus in libro de Nummis Antiquis, verbo ΚΙΑΒΙΑΝΩΝ. At non Ducentesimæ Procurator his notarum compendiis indicatur, ut ibi tum augurabamur, nec Ducenarius exactor vectigalium, ut aliis visum: sed Judex potius certo regionis tractu, quem Ἐπίσκεψιν vocarent. Sic apud Photium, cod. CLXXXII. p. 413. Περέννιος Δουκηνάριος, πρόσταγμα λαβὼν παρὰ Δεκίου, πάντας τοὺς ἀνὰ τὴν Ῥώμην καὶ τὰς πέριξ ἐπαρχίας Χριστιανοὺς βαρυτάταις βασάνοις καὶ πικραῖς τιμωρίαις εἰδωλολατρεῖν ἐβιάζετο. *Perennius Ducenarius, accepto mandato a Decio, omnes Urbis Romæ finitimique tractus Christianos exquisitis pœnis acerbisque cruciatibus ad idolorum cultum per vim compellebat.* Unde et Episcopi nostri traxisse nomen possint videri: quod erant ii olim causis suorum cognoscendis, definiendisque litibus impliciti, uti pluribus exemplis probat Eminentiss. Auctor Annalium ad annum Christi LVII. Hinc Paulus ille Samosatenus, Antiochiæ Episcopus, a judicio litium quas dirimebat, Ducenarium se dici, quam vocabulo in Ecclesia recepto, ab ἐπισκέψει, Episcopum malebat: eoque nomine a Patribus Antiochenæ Synodi II. arguitur, apud Eusebium Eccl. Hist. VII. 27. Δουκηνάριος μᾶλλον ἢ ἐπίσκοπος θέλων καλεῖσθαι. Ubi quid esset Ducenarius, intellexisse Henr. Valerius non videtur.—'Hic velut δδοῦ πάρεργον fas sit geminum de Judicibus epigramma describere, et utrumque acutum, ex Anthol. Gr. I. tit. XLIII. Prius est Palladæ, his verbis: Οὐδεὶς καὶ καθαρὸς καὶ μείλιχος ἤλυθεν ἄρχων· Ἕν γὰρ ἑνὸς δοκέει δόγματος ἀντίπαλον· Τὸ γλυκὺ, τοῦ κλέπτοντος· ὑπερφιάλου δὲ, τὸ ἀγνόν· Ὄργανα τῆς ἀρετῆς ταῦτα δύ' ἐστὶ πάθη. Alterum ejusdem istud est: Μήποτε δουλεύσασα γυνὴ δέσποινα γένοιτο. Ἔστι παροιμιακόν· τῷ δ' ἔθ' ὅμοιον ἐρῷ. Μήτε δίκην δικάσειεν ἀνὴρ γεγονὼς δικολέκτης, Μηδ' ἂν Ἰσοκρατέος ῥητορικώτερος ᾖ. Πᾶς γὰρ ὁ μισθαρνεῖν εἰθισμένος, οὐδ' ἐν ἑταίρῳ Σεμνότερον δικάσαι, μὴ ῥυπαρῶς δύναται. Utrumque sic Grotius reddidit satis feliciter: Prius quidem:

dum provinciis ad hoc munus admissis: servatumque in hodiernum est,[7] ne quis e novis civibus[n] in iis judicaret.

(11.) Decuriæ quoque[o] ipsæ pluribus discretæ nominibus fuere, Tribunorum æris,[p] et Selectorum,[q] et Judicum. Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur, ex omnibus selecti[r] ad custodiendas cistas suffragiorum in comitiis. Et divisus hic quoque ordo erat superba usurpatione nominum: cum alius se Nongentum,[s] alius Selectum, alius Tribunum appellaret.

in decuria sunt.—7 Cod. Dalec. *in h. diem est.*

NOTÆ

Nemo simul facilis populum sanctusque gubernat; Altera natura res perit alterius: Qui capiunt, faciles: renuunt qui dona, superbi; Hæc duo nam virtus per mala semper agit. Posterius autem sic: *Ne quæ serva fuit, fiat matrona, caveto: Hoc vetus est dictum: nunc ego dico novum. Qui causas dixit, causas ne judicet unquam; Eloquio quamvis sit prior Isocrate. Nam solitus causas venali dicere lingua, Non et judicium vendere non poterit.*' Ed. sec.

[n] *E novis civibus*] E peregrinis, qui jus civitatis nuper essent adepti. Paulo ante quidam libri *in hodiernum diem* habere dicuntur.

[o] *Decuriæ quoque*] In singulis, inquit, decuriis erant ordines diversi tres, nempe Tribunorum æris, Selectorum, Judicum: et, qui erant selecti ex omnibus, Nongentorum.

[p] *Tribunorum æris*] Ut Senatores, et Equites Rom. ac Tribuni ærarii simul judicarent, legem tulerat Aurelius Cotta, teste Asconio Ped. in Divinat. p. 47. Qui pecuniam, quæ a populo imperata erat, tributim a singulis pro portione census exigebant, ac militi dabant, judicabantque de litibus eo spectantibus, tribuni ærarii vocabantur. Hos Cæsar Dictator sustulit. Suetonius c. 41. 'Judicia ad duo genera judicum redegit, Equestris ordinis ac Senatorii: Tribunos ærarios, quod erat tertium, sustulit.' Et hi ex equestri ordine assumti.

[q] *Et Selectorum*] Non fuit hoc statim ordinis nomen, sed sortis. Nam e judicibus Prætores Urbani subsortitione facta optimum quemque in Selectos Judices referebant, ut testatur Cicero pro Cluentio. Postea tamen ordinis nomen fuit, Augusti, ut videtur, principatu. Meminit hujus ordinis Seneca de Benef. III. 7. in fine: 'Ubi id, de quo sola sapientia decernit, in controversiam incidit, non potest ad hoc unus judex ex turba Selectorum, quem census in album, et equestris hæreditas misit.' Fuere et hi ex Equitibus. Meminit et Ovid. Trist. II. 131. 'Nec mea decreto damnasti facta Senatus: Nec mea Selecto judice jussa fuga est.' Apud Reinesium vetus inscriptio, p. 452. L. MAMILIO .... SELECTO. ET. DECVRIONI.

[r] *Ex omnibus selecti*] Sorte, ut quidem remur. Horat. I. Sat. 4. 123.

[s] *Alius se Nongentum*] Communi appellatione contentus, cum alii se Selectos dicerent, quod e Selectis es-

VIII. Tiberii demum principatus nono anno in unitatem venit equester ordo: annulorumque auctoritati forma constituta est,[b] C. Asinio[a] Pollione, C. Antistio Vetere coss. anno Urbis conditæ DCCLXXV. quod miremur, futili pæne de causa, cum C. Sulpicius Galba,[1] dum juvenalem famam[b] apud principem popinarum pœnis[c] aucupatur, questus esset in senatu, vulgo institores ejus culpæ defendi annulis.[d] Hac de causa constitutum, ne cui jus id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri avoque paterno sestertia CCCC.[e] cen-

[b] *Census constitutus est, cui jus esset annuli ferendi.*

CAP. VIII. 1 Franzius, *cum Sulpitius Galba.* Mox *juvenilem* Vet. Dalec.

NOTÆ

sent: alii Tribunos, quod e Tribunis. Apud Gruterum, p. 436. IVDICI. DE SELECT. 'de Selectis.'

[a] *C. Asinio*] Jam anno ante, C. Sulpicio, D. Haterio Coss. id sategisse Tiberium auctor est Tacitus Annal. III. 86. Hoc anno perfecisse Plinius significat.

[b] *Juvenalem famam*] Sic etiam Mss. omnes, non *juvenilem.* Suetonius a Caio Caligula adjectum ait Saturnalibus diem juvenalem, c. 17. et in Nerone, c. 11. 'Juvenalibus,' &c. Juvenalis fama vel digna strenuo juvene est, vel ex coërcitis juvenum ganeis collecta.

[c] *Popinarum pœnis*] Pœnas exigendo ab iis qui popinas ganeasve exercerent. Suetonius in Tiberio, c. 34. dedisse eum ædilibus negotium ait, 'popinas ganeasque inhibendi,' ut ædilem tum fuisse C. Sulpicium Galbam intelligas. Fuit is Galbæ Imp. frater. Vide Sueton. in Galba, c. 3. —'Cave igitur hic *cœnis* pro *pœnis* rescribi velis.' *Ed. sec.*

[d] *Defendi annulis*] Rejicere judicium Sulpicii, vel eo solo nomine, quod de iis, qui jus haberent annuli gerendi, judicare eum nefas esset. Sic Plinius iterum locutus in Præfat. ad Titum, 'Quanto nos causatius ab aliquo judice defendimus?'

[e] *Sestertia CCCC.*] Sestertia quadringenta, sive, quod idem est, sestertium quadringenta millia, monetæ Gallicæ efficiunt libras, ut vocant, 40,000. Martial. IV. 67. 'Prætorem pauper centum sestertia Gaurus Orabat, nota carus amicitia: Dicebatque suis hæc tantum deesse trecentis, Ut posset domino plandere justus Eques.' Et v. 26. de Chærestrato expulso ex quatuordecim subselliis, propter paupertatem: 'Quadringenta tibi non sunt, Chærestrate, surge: Lectius ecce venit: sta, fuge, curre, late.' Sed omnino festive ludit in Calliodorum quendam, quem negat esse Equitem, bonis cum fratre divisis, v. 38. 'Calliodorus habet censum (quis nescit?) equestrem, Sexte: sed et fratrem Calliodorus habet. Quadringenta secat, qui dicit σῦκα μέριζε· Uno credis equo posse sedere duos? Quid cum fratre tibi? quid cum Polluce molesto? Non esset Pollux si tibi, Castor eras. Unus cum sitis, duo, Calliodore, sedetis: Surge; solœcismum, Calliodore, facis.

sus fuisset, et lege[2] Julia[f] theatrali in XIV. ordinibus sedendi.[3] Postea gregatim insigne id appeti cœptum. Propterque hæc discrimina Caius[g] princeps decuriam quintam adjecit: tantumque natum est fastus,[4h] ut quæ sub Divo Augusto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinem, passimque ad ornamenta ea[i] etiam servitute liberati transiliant: quod antea nunquam erat factum, quoniam in ferreo annulo equites judicesque intelligebantur: adeoque promiscuum id esse cœpit, ut apud Claudium Cæsarem, in censura ejus,[j] unus ex equitibus, Flavius Proculus, quadringentos ex ea causa reos[k] postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis,[l] communicatus est cum servitiis.

Judicum autem appellatione separari eum ordinem,

Vide Juretum ad Symmach. Ep. v. 65.—2 Cod. Dalec. *e lege*.—3 Vet. Dalec.

NOTÆ

Aut imitare genus Ledæ, aut cum fratre sedere Non potes: alternis, Calliodore, sede.' Ea porro quadringenta sestertia idem valere ac quadringenta sestertium millia, Plinius Junior admonet Epist. I. 19. 'Esse autem tibi centum millium censum, satis indicat, quod apud nos Decurio es: igitur ut te non Decurione solum, verum etiam Equite Romano perfruamur, affero tibi, ad implendas Equitis facultates, trecenta millia nummum.'

[f] *Et lege Julia*] De lege Roscia, qua statuebatur qui jus haberent in quatuordecim ordinibus sedendi, diximus abunde VII. 31. Lege Julii Cæsaris, ut quidem remur, pœna statuta iis qui contra auderent. Pœna theatralis hæc appellata apud Tranquillum in Augusto, c. 40.

[g] *Caius*] Caligula: de quo Sueton. c. 16. 'Ut levior labor judicantibus foret, ad quatuor priores quintam decuriam addidit.' Vetus inscriptio apud Reinesium, p. 406. IVDIC. EX V. DEC. Et apud Gruterum, p. 459. IVDICI. SELECTO. EX. V. DEC. Hoc est, 'ex quinta Decuria.'

[h] *Tantumque natum est fastus*] Aliter in Reg. 2. cod. et Chiffl. et sincerius, ut arbitror, *tantumque enatum est fortis*, hoc est, fortunæ ac felicitatis. Hinc veteres inscriptiones, FORTVNÆ FORTIS.

[i] *Ad ornamenta ea*] Ad annulos aureos, quibus liberti donabantur simul cum equestri dignitate. Tacitus Hist. I. 'Nec minor gratia Julio Galbæ liberto, quem annulis donatum equestri nomine Martianum vocitabant.' Idem Hist. II. Asiaticum Vitellii libertum ait donatum annulis, quod antea dixerat, 'equestri dignitate.'

[j] *In censura ejus*] Quam cum L. Vitellio gessit, principatus sui anno octavo, lustrumque fecit 74.

[k] *Ex ea causa reos*] Quod cum servi essent, aut liberti, insigne Equitum gestarent.

[l] *Ab ingenuis*] A Senatu et populo Romano.

primi omnium instituere Gracchi,[5] [m] discordi popularitate in contumeliam senatus: mox ea debellata, auctoritas nominis vario seditionum eventu circa publicanos substitit: et aliquamdiu tertiæ vires [n] publicani fuere. Marcus Cicero demum stabilivit equestre nomen in consulatu suo, Catilinanis rebus,[o] ex eo[6] se ordine profectum esse celebrans, ejusque vires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore plane hoc tertium corpus in republica factum est,[7] cœpitque adjici senatui populoque Romano, et equester ordo. Qua de causa et nunc post populum scribitur,[p] quia novissime cœptus est adjici.

jus sedendi.—4 Chiffl. *fortis.*—5 *Gracci* codd. Regg. Brot. et Editio princeps. —6 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *in consulatu suo, ei Senatum concilians, ex eo, &c.* Gronov. et vulgg. Mox, *et ejus vires* cod. Dalec.—7 Cod. Dalec. *corpus jure statutum est.*

NOTÆ

[m] *Gracchi*] Asconius Pedianus in Divinat. p. 47. 'Ti. Graccus,' inquit, 'legem tulerat, ut Equites Romani judicarent: judicaverunt per annos XX. sine infamia. Post victor Sylla leges tulerat, ut Senatorius ordo judicaret, et judicavit per annos decem turpiter,' &c.

[n] *Tertiæ vires*] Tertius locus, tertia dignitas. Fuit cum legendum suspicarer, *tertiæ vices.*

[o] *Catilinanis rebus*] Vide Notas et Emend. num. 7.

[p] *Post populum scribitur*] Tamen in nummo Augusti e Museo nostro, CONSENSV. SENAT. ET. EQ. ORDIN. P. Q. R. 'Consensu Senatus, et Equestris Ordinis, Populique Romani.' —'Sed est equester hic ordo Equitum Romanorum Narbone, non eorum qui in Urbe. Apud Patinum in Familiis p. 171. n. 3. 8. legitur, C. MARIVS TROIIIVIR. Hoc est, 'Caius Marius Trium Reipublicæ Ordinum Triumvir:' orator procurans negotia Senatus Populique Romani et Equestris Ordinis. In eo nummo tria sunt capita virorum veluti ordine sinistrorsum incedentium: primum nudum senile, Populi Romani: medium, virile, diadematum, Senatus; postremum, juvenile, nudum, Equestris ordinis. Mirum profecto non esse hunc Magistratum Romanæ historiæ scriptoribus cognitum. In eo nummo, qui quartus est apud Patinum, scriptum est, C. MARIVS. C. F. TROIIIVIR. Duo viri togati sinistrorsum incedunt; sinistra tenent codicillos; ad pedes sua cuique arcula, ut videtur, apposita est, in qua chartas sive instrumenta publica reponeret. Caius Marius pater est cum Caio filio, qui functus eo magistratu cum patre, ei postea in eodem gerendo successit. Nam in nummis antiquis cum Caius Caii F. scribitur, aut aliud simile prænomen, eodem ambos munere functos esse significatur. Augusti Cæsaris vultum et nomen hi nummi exhibent parte antica.' *Ed. sec.*

IX. Equitum quidem etiam nomen [1] ipsum sæpe variatum est, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres [q] sub Romulo regibusque appellati sunt: deinde flexumines: [2 r] postea trossuli,[s] cum oppidum in Tuscis citra Volsinios passuum IX. M. sine ullo peditum adjumento cepissent ejus vocabuli: idque duravit ultra C. Gracchum. Junius certe,[t] qui ab amicitia ejus Gracchanus appellatus est, scriptum reliquit his verbis: 'Quod ad equestrem ordinem attinet, antea trossulos vocabant, nunc equites vocant: ideoque quia [3] non intelligunt trossulos nomen quid valeat, multos pudet [u] trossulos vocari.' [4]

X. Sunt adhuc aliquæ non omittendæ in auro [1] differentiæ. Auxilia [2 v] quippe et externos torquibus aureis

CAP. IX. 1 Ita ex codd. Hardnino et recentt. *Quin etiam ipsum equitum nomen* Gronov. et al. vett.—2 Chiffl. *flexumentes.* Mox, cod. Dalec. *oppidum Vulsiniorum hoc nomine pedum IX. M. sine u. a. cepissent. Ejus vocabuli vis duravit.*—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Hardnin. 1. 2. 3. et recentt. *ideo quia* Gronov. et al. vett. Mox, *trossulus* Vet. Dalec.—4 Ita codd. Hardnini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *pudet eo nomine appellari: et causam, quæ supra indicata est, exponit, invitosque etiamnum tamen trossulos vocari* Gronov. et vulgg. *vocari ait* cod. Dalec.

CAP. X. 1 Cod. Dalec. *auri.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Auxiliares* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

[q] *Celeres*] Festus: 'Celeres antiqui dixerunt, quos nunc Equites dicimus, a Celere interfectore Remi, qui initio a Romulo iis præpositus fuit, qui primitus electi fuernut ex singulis decuriis deni: ideoque omniuo trecenti fuere.' Sic etiam Dionys. Halic. Antiq. Rom. lib. II. p. 86. et Plutarchus in Romulo, p. 23. De Celere Romuli comite, vide Nasonem Fast. IV. 837. Deducunt alii vocem eam a Græca *κέλης*, quæ *equitem* sonat.

[r] *Deinde flexumines*] In Reg. 2. et Chiffl. *flexumentes.* An a flectendis gnaviter habenis?

[s] *Trossuli*] Festus: 'Trossuli Equites dicti, quod oppidum Tuscorum Trossulum sine opera peditum cepe-riut.' Manent etiamnum loci vestigia, vulgo *Trosso*, vicinaque fossa, *il vado di Trosso*, duobus passuum millibus a *Monte Fiascone.*

[t] *Junius certe*] Forte in libris quos inscripsit, 'De potestatibus,' quorum septimum laudat Ulpianus in Dig. lib. de Offic. Quæst. De Junio agemus in Anctorum Indice.

[u] *Multos pudet*] Propter ambiguitatem vocis, quæ Persium minime latuit, dum caneret Sat. I. 82. 'Trossulus exultat tibi per subsellia levis.' Neque enim solum Equitem significat ab oppido, ut dictum est; sed et delicatum ac mollem, forsan a Græca voce *τρυσσός.* Quo sensu vox ea est accepta a Seneca, Epist. LXXVI. p. 733. 'Quid ergo? idem faciam quod

donavere, at cives non nisi argenteis. Præterque, armillas civibus dedere, quas non habent externi.

XI. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere civibus. Quis primum donatus [1] sit ea, non inveni: equidem quis primus [2] donaverit, a L. Pisone traditur A. Postumius [a] dictator: apud lacum Regillum [b] castris Latinorum expugnatis, ei, cujus maxime opera capta essent, hanc coronam ex præda is dedit. Item L. Lentulus [c] cos. Servio [3] Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto: sed huic quinque librarum. Piso Frugi [d] filium ex privata pecunia donavit; eamque coronam testamento ei prælegavit.[4] [e]

CAP. XI. 1 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. *Quis primus donatus* al. ante Harduin.—2 Ita codd. Voss. et Reg. 3. *equidem* habent etiam cod. Reg. Brot. 2. et Editio princeps. *sed quis primum* Gronov. et vulgg. *sed* deest in Vet. Dalec. Mox, *a L. Pisone traditur. A. P. dictator apud .... ex præda dedit* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita Chiffl. et edd. recentt. *Servitio* cod. Dalec. *Sergio* Gronov. et vulgg.—4 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *sed quinque librarum corona Piso .... reipublicæ legavit* edd. vett. et Gronov.

NOTÆ

trossuli isti ac juvenes?' Et ab Hieronymo lib. de vitando suspecto contubernio. Adde his ea quæ Vossius affert verbo 'Trossuli.'

[v] *Auxilia*] Auxilia (sic enim Mss. omnes, ut servitia pro servis dici monuimus sæpe) sive auxiliares copiæ dicuntur in bello socii Romanorum externarum nationum, inquit Festus. Cur vero externis aurei torques darentur, argentei tantum civibus, illud nimirum est, quod in illis pretium spectabatur, in his solus honor et gloria rei gestæ. Coronam ex auro datam externis non legimus. Hæc vero de militari torque, hoc est, qui in bello datus ab Imperatore fuerit, ceu præmium fortitudinis, accipienda sunt: non de quovis alio. Nam in ludicro certamine Augustum in Circo scimus torque aureo donasse Nonium Asprenatem: sed nihil istud ad propositum Plinianum. Quod autem Siccio Dentato torques aureos datos esse scribit Dionys. Halic. idcirco dictum ab eo remur, quod nonnisi aureos nosset. Ceteri certe scriptores, quos retulimus VII. 29. aureos non appellant.

[a] *A. Postumius*] Gessisse dictaturam anno Urbis CCCXXIII. auctor est Gellius XVII. 21. pag. 992. De ejus victoria ad lacum Regillum fuse Livius lib. II. pag. 28.

[b] *Regillum*] In Tusculano agro, ad quartumdecimum ferme lapidem viæ Lavicanæ, ad sinistram Roma Lavicum euntibus, quod oppidum hodie *la Colonna*. Sub eo oppido lacus est Regillus, ut contra Cluverium probat Holstenius, e Strabone.

[c] *Item L. Lentulus*] Cum Manio Curio Dentato, tertium, is Consul fuit, anno Urbis, CCCCLXXIX. Ipse Servius Cornelius Merenda anno sequente cum eodem Curio quartum. Vide Notas et Emend. num. 8.

[d] *Piso Frugi*] Cui ab insigni fru-

XII. (III.) Deorum vero honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quam ut auratis cornibus hostiæ, majores duntaxat,[f] immolarentur. Sed in militia quoque in tantum adolevit hæc luxuria, ut M. Bruti in Philippicis campis epistolæ reperiantur frementes, fibulas tribunicias[g] ex auro geri. Ita hercules: idem enim tu,[1] Brute, mulierum pedibus[h] aurum gestari tacuisti: et nos sceleris arguimus[2] illum, qui primus auro dignitatem per annulos fecit, ut habeant in lacertis jam pridem et viri, quod e Dardanis venit,

CAP. XII. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *At Hercules, idem tu* Gronov. et vulgg. Mox, *gestatum vidisti* cod. Dalec.—2 Ita ex codd. Har-

NOTÆ

galitate cognomen. Gessit Consulatum anno Urbis DCXXI. Valerius Max. IV. 3. 10. 'Fabiorum et Ogulnii continentiæ Calpurnium Pisonem in consimili genere laudis æmulum fuisse res ipsa documento est: Consul, gravi fugitivorum bello a se liberata Sicilia, eos, quorum præcipua opera usus fuerat, imperatorio more donis prosequebatur: inter quos filium suum, locis aliquot præliatum fortissime, titulo trium librarum aureæ coronæ decoravit: præfatus non oportere a magistratu e publica pecunia erogari, quod in ipsius domum rediturum esset: tantumque ponderis se testamento adolescenti legaturum promisit: ut honorem a duce, pretium a patre privatim acciperet.'

[e] *Prælegavit*] Ante omnia, et priore loco legavit: vel, privatim legavit. Usus hac voce Paulus Dig. lib. XXXI. Tit. 1. De legatis, 2. leg. 87.

[f] *Majores duntaxat*] E bubulo genere. Tibullus IV. 1. pag. 388. 'Semper inaurato taurus cadit hostia cornu.' Tertull. de Corona, cap. 12. 'Tibi, Jupiter, bove cornibus auro decoratis vovemus esse futurum.' Vetus inscriptio Fratrum Arvalium, apud Gruter. BOVE. AVRATO. VOVEMVS. ESSE. FVTVRVM. Virgilius: 'Et statuam ante aras aurata fronte juvencum.' Prudentius Hym. in S. Romanum, vs. 1021. 'Huc taurus ingens, fronte torva et hispida, Sertis revinctus aut per armos floreis, Aut impeditis cornibus deducitur: Necnon et auro frons coruscat hostiæ, Setasque fulgor bractealis inficit.' Minores hostiæ erant tantum coronatæ illius Dei fronde, cui sacrum fiebat.

[g] *Fibulas tribunicias*] Sagum, sive chlamydem, seu quocumque nomine alio vestimentum militare appellari lubet, fibula in humeris nectebat: Vulgo 'Agraffam' dicimus. Non illud quidem aut nobilitatis insigne, aut Tribunatus, ut quibusdam visum est, sed necessitate quæsitum: ornatus gratia, ut ex argento foret, vel auro. Paludamenti sive sagi iconem cum fibula vide apud Ferrar. de Re Vest. II. 2. 8. p. 110.

[h] *Mulierum pedibus*] Periscelia intelligit, et aurea crurum vincula, de quibus iterum inferius cap. 54. ubi compedes scite appellantur: quoniam, ubi compedes esse solent, imo pedi induuntur, qua cruri annectitur. Vide Ferrarium in Analectis de Re Vestiar. c. 21. p. 71.

itaque et Dardanum[i] vocabatur. Viriolæ Celticæ dicuntur: viriæ[3 j] Celtibericæ. Habeant fœminæ[k] in armillis digitisque totis, collo, auribus, spiris: discurrant catenæ[l] circa latera, et in secreto[m] margaritarum sacculi e collo dominarum aureo pendeant,[4] ut in somno quoque unionum conscientia adsit:[a] etiamne pedibus[n] induitur, atque inter stolam[o] plebemque hunc medium fœminarum equestrem[5]

[a] *Ut vel per somnum occurrant animo margaritæ quas gestant.*

duinus et recentt. *cujus sceleris nos coarguimus* Gronov. et al. vett.—3 Ita codd. Harduini, Chiffl. Dalec. et Turneb. cum edd. Hardnin. 1. 2. 3. et recentt. *Viriæ C. d. viriles* Gronov. et vulgg. *vocatur, sicut et viriæ Celticæ dicuntur viriolæ Celtibericæ. Habeant aurum fœminæ, &c.* Vet. Dalec.—4 Ita codd. Regg. Brot. 2. 3. et Editio princeps. Ita quoque Harduin. 1. *et inserta margaritarum pondera e collo dominarum auro pendeant* Gronov. al. vett. Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et inserta m. pondera collo d. auro pendeant* Nic. Heinsius in Adverss. III. 2. p. 411. *et margaritarum pondera e collo dominarum auro inserta pendeant* Vet. Dalec. Mox, *ut in summo* Gronov. Paulo post, *etiamnum pedibus* cod. Dalec.—5 Vox *equestrem* deest in cod. Dalec.—

NOTÆ

[i] *Dardanum*] Brachiorum ornamentum aureum.

[j] *Viriolæ . . . viriæ*] Sic Mss. Reg. 2. Chiffl. ceterique: non, ut editi hactenus libri: *Viriæ Celticæ dicuntur, viriles Celtibericæ.* Sunt autem viriæ et viriolæ 'armillæ virorum propriæ,' inquit Isidorus Orig. XIX. 30. 'collatæ militibus victoriæ causa ob armorum virtutem: unde et quondam dicebantur viriliæ:' lege *Viriolæ.* Glossæ: *Viriolæ, περιχέρια.* Inter ornamenta muliebria viriolas censent Ulpianus lib. XXV. § 10. ff. de auro et argento legato: Scævola item, aliique. D. Ambros. in l. I. de Abraham, exponens Genes. cap. XXXIV. ubi ceteri interpretes 'armillas' vertunt, 'virias' reddidit: 'Has virias,' inquit, 'quæ manum non materiali auro ornarent,' &c. Vide alia apud Voss. in Etymol.

[k] *Habeant fœminæ*] Et viri habuere, sed effœminati moribus: Caligula, qui 'manuleatus et armillatus in publicum processit,' teste Tranquillo: Carus deinde, et alii.

[l] *Discurrant catenæ*] Cingula ex auro intelligit.

[m] *Et in secreto*] Vide Notas et Emend. num. 9.

[n] *Etiamne pedibus*] Soccis, qui circulis ex auro vincti.

[o] *Atque inter stolam*] Quemadmodum in viris aurum in annulis distinguebat a Curia et a plebeio ordine Equites, atque medium ordinem faciebat, ita in mulieribus aurum eompede gestatum distinguebat libertinas tum a stola, id est, matronis honestis, tum a plebe inope: itaque medium quendam et veluti equestrem fœminarum ordinem faciebat. Cave calceorum ornatum hinc colligas in fœminis equestris ordinis hunc fuisse: non ea Plinii sententia est: nam equestris ordinis matronæ et ipsæ longa veste, hoc est, stola matronali usæ. At Libertinæ, quibusque Venus non impermissa, cum altius tunicas suc-

ordinem facit? Honestius viri pædagogiis[p] id damus : balineasque[q] dives puerorum forma convertit.[6] Jam vero etiam Harpocratem,[r] statuasque Ægyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt. Fuit et alia Claudii principatu differentia insolens his,[7] quibus admissionem[s] liberti ejus[8] dedissent,[b t] imaginem principis ex auro in

[b] *Quibus jus ingrediendi cubiculum principis liberti ejus dedissent, &c.*

6 Vet. Dalec. *bullaque dives puerorum formæ convenit ;* al. vett. *beneque alias divitum puerorum id formæ (fortunæ) convenit.*—7 ‘Ita codd. Regg. Dalec. et Editio princeps. Frustra emendatum in recentioribus edd. *in solis his.*’ Bro-

NOTÆ

cingerent, ut ex Ovidio et aliis scriptoribus liquet, pedes circulis aureis cultos ostentabant. Ita egregie Ferrarius de Re Vest. III. 17. p. 227.

[p] *Pædagogiis*] Ut periscelia, ceteraque pedum et crurum vincula, habeant aurea, pædagogiis relinquimus. Pædagogium cœtum sonat puerorum qui in deliciis habentur. Hinc deminuta voce pueri nobilium ministri ‘Pagii’ apud nos appellantur, *les Pages*. De his inferius iterum c. 54.

[q] *Balineasque*] Sic Mss. omnes. Balineas a balineo differre Varro admonet, quod illæ sint publicæ, privatum istud. Elegans autem puerorum forma, inquit Plinius, balineas deeorat, et honestat. *Convertere balineas* dictum per metaphoram arbitramur, pro ‘ostentare :’ ut ‘convertere exercitum’ Latine dicimus, quod barbari ‘Facere monstram’ aiunt. Vel ‘convertere balineas,’ est earum speciem sic immutare, ut vix balineæ esse credantur, ac non principum virorum potius domus ac comitatus. De pædagogiani pueri cultu Ammianus lib. XXVI. pag. 320. ‘A calce ad pubem in pædagogiani pueri speciem purpureis opertus tegminibus pedum.’ Pueros credimus unguentarios, qui in balneis erant, a Plinio nunc designati. Qualis ille ad quem Horatius III. Ode 14. ‘I, pete unguentum, puer.’

[r] *Harpocratem*] Silentii Deum, inter Ægyptiorum numina. Ovid. Met. IX. 692. Ægyptiorum Deos enumerans, hunc signat tacito nomine : ‘Quique premit vocem, digitoque silentia suadet.’

[s] *Quibus admissionem*] Usus ea voce Tranquillus in Vespasiano, cap. 14. ‘Trepidum enim interdicta aula sub Nerone, quærentemque quidnam ageret, aut quo abiret, quidam ex officio admissionis simul expellens, abire Morboniam jusserat.’ Plinius item Junior in Panegyr. Trajani, num. 47. ‘An quisquam studia humanitatis professus, non cum omnia tua, tum vel in primis laudibus ferat admissionum tuarum facilitatem?’ Nempe ‘Ab admissionibus,’ vel ‘Admissionales,’ ut habet Lampridius in Alexandro Severo, dicebantur ii, servi libertive, qui ad salutandum principem ex officio eos admittebant, quibus eo convento opus erat. His qui præerat, ‘Magister admissionum,’ Ammiano teste, dictus, qui honoratiores ad Principem introducebat. Id Palatinum officium Claudii ac Neronis temporibus, ut ex dictis liquet, institutum est. Recte Seneca de Clem. I. 10. ‘cohortem interioris admissionis’ dixit : nam admissionales alii intra

annulo gerendi, magna criminum[u] occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani imperatoris[9] abolevit, æqualiter publicando principem.[c] De annulis aureis eorumque usu hactenus dictum sit.

XIII. Proximum[a] scelus fecit, qui primus ex auro denarium[b] signavit: quod et ipsum latet,[c] auctore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem devictum[d] usus est. Librales[1 e] (unde etiam

[c] *Data ex æquo omnibus publice venia gerendi Principis imaginem, et ipsum adeundi.*

tier. Cod. Dalec. *insolens, quibus, &c.*—8 Turneb. et Lipsius, *jus.*—9 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Vespasiani Principis* Gronov. et vulgg.

CAP. XIII. 1 '*Libra as* legit Hadr. Jun. in Nomenclatore.' *Jac. Cell. Libralis .... dipondius appendebatur assis* Gronov. et al. ante Harduin. *appen-*

NOTÆ

Principis cubiculum, alii ad fores fuere.

[t] *Liberti ejus dedissent*] Cave cum Lipsio credas orationis structuram poscere sibi, 'liberti, et jus dedissent,' &c. Sententia est, admissionum libertos scrutari solitos fuisse eos qui ad Principem accederent, criminique dedisse, si quem Principis imaginem in annulo gerentem offendisse.

[u] *Magna criminum*] Cum rei peragerentur ii qui, non impetrata hac venia, principis imaginem in annulo ex auro gestarent. Qua cautione principis imago tum tractanda foret, vide apud Sueton. in Tiberio, c. 58. Vide et Gothofred. in Cod. Theod. l. IX. tit. 21. de falsa moneta, lib. IX. p. 179.

[a] *Proximum*] 'Pessimum vitæ scelus fecit,' ut ipse admonuit c. 4. 'qui primus aurum digitis induit.' Nunc *proximum* ab eo *scelus fecisse* arguitur, *qui primus denarium ex auro signavit.*

[b] *Ex auro denarium*] Nummi ex auro denarii quoque appellati. Petron. Sat. p. 106. 'Pro calculis albis ac nigris aureos argenteosque habebat denarios.' Et pag. 160. 'Non habemus Ædilem trium caunearum .... plus in die nummorum accipit, quam alter patrimonium habet. Jam scio acceperit denarios mille aureos.' Didymus: Τὰ δὲ χίλια σηστέρτια ποιεῖ διακόσια πεντήκοντα δηνάρια ἀργυρᾶ· δέκα δὲ χρυσᾶ, ὅπερ νούμμους φασί. *Mille sestertii efficiunt CCL. denarios argenteos, sive decem denarios aureos, quod et mille nummos vocant.* Plinius ipse denique XXXIV. 17. Lysippum ait solitum pro manipretio cujusque signi, quod ipse conflabat, seponere singulos denarios aureos. Et XXXVII. 3. 'sex denariis aureis.'

[c] *Quod et ipsum latet*] Primus cudendæ ex auro monetæ quis auctor extiterit, etiam apud exteros, latet. Aureum argenteumque nummum Lydos primum conflavisse, auctor est Herod. I. 94.

[d] *Ante Pyrrhum ... devictum*] Est autem devictus anno Urbis CCCCLXXIX. ut diximus VIII. 6.

[e] *Librales*] Usque ad Pyrrhum devictum, inquit, immo et post illud tempus aliquanto, as fuit librali pondere, ex ære, sive duodecim uncia-

nunc libella dicitur,[f] et dupondius,)[g] appendebantur asses. Quare æris gravis[h] pœna dicta. Et adhuc[2 i] expensa in

debat margo edd. Dalec. et Gronov.—2 'Ms. *ad hoc*. Lego *ab hoc*.' Dalec.

NOTÆ

rum: atque adeo semissis, sex unciarum: triens, quatuor: quadrans, trium: sextans, cujus mentio inferius c. 48. duarum. Asses libriles appellat Volusius Mæcianus, pag. 881. Schol. Persii ad Sat. II. 'Fuit autem assis libralis, et dupondius: quod hodie in usu remanet.' Dionys. Halic. assem interpretatur, χάλκεον νόμισμα βάρος λιτριαῖον.

[f] *Libella dicitur*] A librali assis pondere, inquit, hodieque ipse as, seu res integra quæcumque, quam assem nuncupamus, etiam libella ex eo vocatur. Sic Tullius Epist. ad Atticum VII. 11. 'Fecit palam te ex libella, me ex teruncio:' subintellige, hæredem: hoc est, te omnium bonorum scripsit hæredem, (nam libræ nomine significatur omnis hæreditas: teruncius, quarta pars est libræ, atque adeo et bonorum:) me ex quarta parte, quam tu mihi dares. Sed et nummulus argenteus postea libellæ nomine venit: non quod libram penderet, sed quod libræ æreæ pretio atque æstimatione responderet. Varro de Ling. Lat. lib. IV. pag. 41. 'Nummi denarii decuma libella, quod libram pondo as valebat, et erat ex argento parva.' Libellam argenti Plautus appellat in Captiv. v. 11. 27. Quam miniuam pecuniolam significare volebant, assem et libellam dicebant. Exempla apud Plautum et Ciceronem obvia. Meminit tamen et sembellæ Varro loc. cit. quæ libellæ dimidium foret: et teruncii, pariter ex argento, quæ dimidiata sembella: sed non fuere ea omnia diuturni usus.—'Nec de libella argentea Plinius hoc loco agit.' *Ed. sec.*

[g] *Et dupondius*] Ita Mss. non *dipondius*. Varro loc. cit. pag. 40. 'Dupondius a duobus ponderibus, quod unum pondus assipondium dicebatur: id ideo quod as erat libræ pondus.' Sestertii ex ære Plinius hoc loco non meminit, quod non haberet is nomen a pondere, ut as libralis, et dupondius: sed a pretio. De dupondio XXXIV. 2.—'Ante nos legebatur, *et dupondius appendebatur assis*.' Ed. sec.

[h] *Quare æris gravis*] Livius lib. V. 'Denis millibus æris gravis nos condemnat.' Festus: 'Pendere pœnas, solvere significat: eo quod ære gravi cum uterentur Romani, penso eo, non numerato, debitum solvebant: unde etiam pensiones dictæ.' Significat autem Plinius æris gravis pœnam esse dictam, usque ad signatum ex argento nummum, atque adeo usque ad illud tempus quo imminutum primo pondus æris: ut intelligas non rude modo, quale Numæ temporibus fuit, sed et signatum a Servio ceterisque deinceps, grave æs fuisse a pondere nuncupatum. Festus: 'Grave æs dictum est a pondere: quia deni asses, singuli pondo libræ, efficiebant denarium ab hoc ipso numero dictum.' Et alibi: 'Stipem (quam ad æs grave pertinere Pliuius hoc loco admonet) esse nummum signatum testimonio est,' &c.

[i] *Et adhuc*] Hoc est, etiamnum durant moris hujusce vestigia. Ita enim Mss. Varro loc. cit. pag. 42. 'Ab eodem ære impeudendo, Dispensator: et in tabulis scribimus Expensum... Usura, quod in sortem accedebat,

rationibus dicuntur: item impendia, et dependere. Quin et militum stipendia, hoc est, stipis[j] pondera, dispensatores,[3 k] libripendes[l] dicuntur: qua consuetudine in his emtionibus, quæ mancipii[4 m] sunt,[a] etiam nunc libra interponitur. Servius rex[n] primus signavit æs. Antea rudi[o] usos Romæ Ti-

[a] *Quibus legitime ac solenni ritu nobis res mancipatur, asseritur.*

Mox, *et impendere* Vet. Dalec.—3 Gronov. et al. ante Harduin. *militum stipendiorum, hoc est, stipis ponderandæ, pensatores.*—4 Cod. Dalec. *mancipi.*—

NOTÆ

Impendium appellatum.' Vide Cassiodorum Var. Ep. VII. 32. cujus lemma est: 'Formula, qua moneta committitur.'

[j] *Hoc est, stipis*] Varro de Ling. Lat. lib. IV. pag. 42. 'Stipendium a stipe dictum est, quod æs quoque stipem dicebant. Nam quod asses libræ pondo erant, qui acceperant majorem numerum, non in arca ponebant, sed in aliqua cella stipabant, id est, componebant, quo minus loci occuparet: a stipando stipem dicere cœperunt.' Codicem Reg. 2. secuti sumus: prius hic legebatur: *Quin et militum stipendiorum, hoc est stipis ponderandæ pensatores, &c.* At qui unquam usquam pensatores auditi?

[k] *Dispensatores*] Festus: 'Dispensatores dicti sunt, qui æs pensantes expendebant, non annumerabant. Hinc deducuntur expensa, sive dispensata, vel compensata: item compendium, dispendium, assipondium, dupondium.' Inscriptio vetus apud Reinesium, pag. 586. AVG. DISPENSATOR. AD. CENSVS. PROVINCIAE. LVGDVNENSIS. 'Augusti dispensator,' &c.

[l] *Libripendes*] Græcis ζυγοστάται, ut in Glossis exponitur, quia nempe ζυγῷ ἵστασι, hoc est, *libra pendunt.* Priscianus extremo libro sexto ex Caii primo Institutionum citat, 'Qui libram æneam teneat, qui appellatur libripens.'

[m] *Quæ mancipii*] In omni solutione pecuniæ, quæ quidem ritu Quiritium fieret, ac præsertim in mancipatione, adhibebatur libripens, qui æra penderet, cum quinque testibus: eaque formula retenta est, etiam re mutata, hoc est, etiam tum cum non appenderetur, sed numeraretur pecunia. Quam consuetudinem Boëtius in Topica Ciceronis, ex lib. I. Instit. Caii, de nexu faciendo, his verbis exposuit: 'Is qui mancipio accipit, æs tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse aio: isque mihi emtus est hoc ære æneaque libra. Deinde ære percutit libram, indeque æs dat ei a quo mancipit, quasi pretii loco.' Hinc illud Horatii: 'Si proprium est quod quis libra mercatur, et ære, Quædam, si credis consultis, mancipat usus.' Apud Scholiasten Horatii est, 'Libra et ære comparare.'

[n] *Servius rex*] Cassiodorus Var. Form. VII. 32. 'Servius rex monetam in ære primum impressisse perhibetur.' A Saturno antea signatum tradidit Isidorus Orig. XVI. 17. Sed eos auctores secutus est qui miscent omnia.

[o] *Antea rudi*] Gentes quædam et plumbo. Leontinorum e Sicilia plumbeum nummum indubitatæ antiquitatis in Musco nostro servamus. Et plumbeum nummum Plautus in Tri-

mæus[5] tradit.[p] Signatum est[q] nota pecudum: unde et pecunia[r] appellata. Maximus census[s] CX. M. assium fuit illo rege: et ideo hæc prima classis.[t] Argentum[u] signatum est anno Urbis CCCCLXXXV. Q. Ogulnio, C. Fabio coss.[6] quinque

5 Ita Chiffl. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Temeos* Vet. Dalec. *Remeus* Gronov. et vulgg.—6 'Ita bene codd. Regg. Male Harduinus in altera sua editione: *CCCCLXXXV. Q. Fabio Consule.*' Brotier. *CCCCLXXXV. Q. Ogulnio, C. Fabio coss.* Cantcr. Antiq. Lectt. II. 3. Harduin. 1. Miller. et Bipont. *DLXXXV. Q. Fabio coss.* Gronov. et al. vett. Mox, *denarius pro* . . .

NOTÆ

nummo habet.

[p] *Timæus tradit*] Reddit auctorem, ut solet, cum fidem obstringere propriam non audet. Et longe ante a Jano signatum fuisse auctor est Macrobius Saturn. I. 7. pag. 217. A Numa Plinius ipse XXXIV. 1. Est autem is Timæus, qui de metallica disciplina scripsisse in hujus libri indice dicitur. Hoc loco Reg. 2. *Temeos*, Chiffl. et Parm. editio recte *Timæus*. Editi deinceps libri, *Remeus*, inepte.

[q] *Signatum est*] Bove, vel ove, vel sue: Βοῦν, ἢ πρόβατον, ἢ σὺν ἐπεχάραττον τῶν νομισμάτων τοῖς παλαιοτάτοις, inquit Plutarchus in Poplicola, pag. 103. et in Quæstion. Rom. pag. 274. Varro de Re Rust. II. 1. pag. 85. 'Et quod æs antiquissimum quod est flatum, pecore est notatum.' Et de Vita Populi R. lib. I. 'Aut bovem, aut ovem, aut vervecem, habet signum.'

[r] *Unde et pecunia*] Spectat huc quadamtenus quod ait Columella in Præf. lib. VII. 'Nomina pecuniæ et peculii tracta videntur a pecore, quod non solum veteres possederunt, sed adhuc apud quasdam gentes unum usurpatur divitiarum genus.' His adde ea quæ diximus XVIII. 3. Pecuniam idcirco fortassis pro æreo tantum nummo veteres dixere. Lampridius in Alexandro Severo: 'Scenicis nunquam aurum, nunquam argentum, vix pecuniam donavit.'

[s] *Maximus census*] Livius lib. I. pag. 16. primæ classis censum ait fuisse, Servio rege sic statuente, centum millium æris. Festus, CXX. Gellius VII. 13. pag. 125. ait fuisse centum et XXV. millium æris. Sunt autem æris centum millia, quadraginta sestertia: Mouctæ nostræ libræ, ut vocant, 4000.

[t] *Prima classis*] Ut classes centuriasque ex censu descripserit Servius Tullius rex Romanorum, disce ex Livio lib. I. post medium. Festus: 'Infra classem significatur, qui minore summa quam centum et viginti millium æris censi sunt.'

[u] *Argentum*] Vide Notas et Emend. num. 10.

[v] *Quinque annis*] Sive, quod eodem ferme recidit, ut Livius ait in Epitome lib. XV. 'Victis Tarentinis . . . tunc primum populus Romanus argento uti cœpit.' Varro tamen apud Charis. Annal. lib. I. sic scripsit. 'Nummum argenteum conflatum primum a Ser. Tullio dicunt.' Sed hac loquendi forma obscuros esse famæ illius auctores significat. Scio T. Minucii Augurini nummum proferri, sed ejus esse nego, qui Consul fuit ante annos ferc XL. quam cœptum sit Punicum bellum: cujus sit tamen nummus ille, obscurum.

annis[v] ante primum bellum Punicum. Et placuit denarium[w] pro decem libris æris, quinarium[x] pro quinque, sestertium pro dupondio[7] ac semisse.[y] Librale autem[z] pondus æris imminutum bello Punico primo,[a] cum impensis respublica non

quinarius Gronov.—7 Ita Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *dipondium* Gronov. et vulgg. Mox, *Libræ autem æris pondus* Vet. Dalec. *Libræ autem*

NOTÆ

[w] *Et placuit denarium*] Subintelligе, ut infra, permutari. Sic enim Mss. Reg. 2. et alii, non *denarius, quinariusve*, ut editi: quorum vel ex eo error detegitur, quod statim *sestertium* vel ipsi quoque legant. Porro denarius Romanus argenteus, (cujusmodi sunt Consulares plerique,) si cum moneta nostra probatissima ex argento componatur, legitima æstimatione valere dicendus est asses æreos omnino octo: quinarius, quatuor: sestertius, binos. Scio ab erudito viro, in Mastigoph. II. pag. 31. et a Gassendo, in appendice ad tom. III. Philos. Epicuri, minoris æstimari; taxari enim assibus tantum septenis, vix cum semisse; a Gronovio de Sest. III. 9. pag. 384. sex assibus Hollandicis, hoc est, e nostris, septem assibus, et asse dimidio integro. Sed ad pondera monetarum et pretia haud attendisse satis mihi videntur. Judex libra esto.

[x] *Quinarium*] Quinarium in Bibliotheca Regia argenteum vidi, pondere granorum, ut loquimur, XL. cui nota quoque subscripta Q. quinarium esse designabat, quanquam vel solo pondere satis admonente. Nota tamen quinarii usitatior, V. quemadmodum denarii, X. Unum ejuscemodi et alterum in Museo nostro Parisiensi asservamus.

[y] *Sestertium pro dupondio ac semisse*] Hoc est, pro assibus binis cum asse dimidio. Varro de Ling. Lat. lib. IV. pag. 41. 'In argento nummi.... Denarii, quod denos æris valebant: Quinarii, quod quinos: Sestertius, quod semis tertius. Dupondius enim et semis, antiquus sestertius est.' Sestertium porro hoc Plinii loco intellige, qui sit in quarto casu, ut vocant, a recto 'sestertiûs,' non a neutro sestertium. Cum enim sestertia audis neutro genere efferri, singula scito mille nummis, sive, quod idem est, mille sestertiis æstimari, hoc est, monetæ Gallicæ, libris centum: ut ex Plutarcho intelligimus, in Fabio Maximo, pag. 176. et ex Plinio ipso superius cap. 8. equitum censum taxante sestertiis CCCC. Et ut semel omnia dicamus, cum decies, vicies, quadragies, centiesve, audis, centena millia sestertium masculini generis subintelligi scito oportere: hic enim Romanis loquendi mos. Sestertium unum argenteum in cimelio nostro habemus sane rarissimum, cum nota sestertii, IIS.

[z] *Librale autem*] Ita Pintianus: et Reg. 2. *librare*. Editi, *libræ*. Hoc est, assis, qui libralis pondo erat, pondus est imminutum: non ipsius libræ pondus, ut visum quibusdam alias eruditis. Priscianus ita locutus: 'Denarius,' inquit, 'decem librarum nummus,' hoc est, decem assium.

[a] *Bello Punico primo*] Egregie Festus hallucinatur, qui, verbo 'Sextantarii,' id accidisse bello secundo Punico asseverat. 'Sextantarii,' inquit, 'asses in usu esse cœperunt ex eo tempore, quod propter bellum

sufficeret: constitutumque ut asses sextantario pondere[b] ferirentur. Ita quinque partes[c] factæ lucri, dissolutumque æs alienum.[8 d] Nota æris[9] fuit ex altera parte Janus geminus,[e] ex altera rostrum navis:[f] in triente[g] vero et quadrante, rates.[10] Quadrans antea teruncius[11] vocatus a tribus

pondus æris Gronov. et al. ante Harduin.—8 Cod. Dalec. *quinta parte facta lucri dissolutum æs alienum.*—9 Margo edd. Dalec. et Gronov. *assis.*—10 Vet.

NOTÆ

Punicum secundum decreverunt Patres, ut ex assibus, qui tum erant librarii, fierent sextantarii,' &c. Cœptum porro bellum Punicum primum anno Urbis ccccxc.

[b] *Sextantario pondere*] Hoc est, ut singuli essent sextantis pondere, sive duarum unciarum: sic enim e libra una seni asses conflabantur, quorum singuli sexta pars prioris assis seu libræ forent. Festus, verbo 'Grave æs:' 'Bello Punico Populus Rom. pressus ære alieno ex singulis assibus librariis senos fecit, qui tantundem valerent.' Alciati commentum Plinii verba sic immutautis, ut *dextantario pondere*, et mox, *quinta parte facta lucri*, legat, non codicum modo conspirans consensus, sed et allatum modo testimonium refellit.

[c] *Ita quinque partes*] Interdicta vetere pecunia, ex ærario publico, in quo æris copia ingens fuit, asses cusi de novo, ita ut in singulas æris libras seni conflarentur, cum prius singuli iutegræ libræ pondo forent. Sic quinque asses in libras, sive quinque partes libræ, Respublica lucri fecit. Nihil planius.

[d] *Nota æris*] In asse nimirum recens cuso, mutata priore illa nota, quam æri Servius impresserat. Mutato æris pondere, et notæ mutatæ. Vide Plutarchum in libro quem inscripsit de Quæst. Rom. pag. 274.

[e] *Janus geminus*] Bifrons.—'Est et in Hadriani Aug. nummis trifrons, ex ære mediocri apud Du Choul p. 20. Sic prudentia principis commendatur, qui præterita recolat, præsentia consideret, futura prospiciat.' *Ed. sec.*

[f] *Rostrum navis*] Ovid. Fast. i. 229. 'Multa quidem didici: sed cur navalis in ære Altera signata est, altera forma biceps, &c. At bona posteritas puppim formavit in ære, Hospitis adventum testificata Dei.' Saturni in Italiam adventum intelligit, et Jani hospitium. Venit hic in mentem mihi cujusdam puerilis instituti, cujus Macrobius meminit Saturn. i. 7. pag. 217. 'Æs ita fuisse signatum hodieque intelligitur,' inquit, 'in aleæ lusu, cum pueri denarios in sublime jactantes, capita aut navim, lusu teste vetustatis, exclamant.' Quod fere ludi genus a nostris hodieque pueris frequentatum cernimus. In eo vero Macrobii loco cave denarios pro argenteis nummis accipias: sed pro asse ex ære. Quin et minutior moneta ex ære, ut quæ apud Marcum, cap. 12. λεπτὰ δύο dicuntur, *duo denarii*, δύο δηνάρια, Lucæ 10. Ambrosio, 'duo æra' appellantur, apud nos *deux deniers.*

[g] *In triente*] Festus: 'Ratitum quadrantem dictum putant, quod in eo, et triente, ratis fuerit effigies: ut navis, in asse.' Triens est, auctore Varrone de Ling. Lat. lib. iv. pag. 40. assis pars tertia, ut quadrans quarta.

unciis. Postea Hannibale urgente[h] Marcum Minucium,[12] Q. Fabio Maximo dictatore, asses unciales[i] facti: placuitque denarium[j] sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. Ita respublica dimidium[k]

Dalec. *ratis*.—11 Gronov. *triuncis*.—12 'Vide Livium XXII. 18. et 24. Male in Editione principe omissa nomina *Marcum Minucium*; quod secutus est eruditus Harduinus in altera sua editione.' *Brotier*. Hæc nomina desunt in edd. vett. Gronov. Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Marcum* tan-

NOTÆ

[h] *Postea Hannibale urgente*] In Reg. 2. *urgente marcumque Fabio*. Cujus admonitu hanc vocem *Marcum* addidimus: gnari M. Minucium intelligi, Magistrum Equitum, quem Hannibal urgebat acriter sanc, dum Q. Fabius Maximus Dictator, qui et Cunctator dictus, Romæ ageret, anno Urbis fere DXXXVII. Vide Livium XXII. 18. et 24.—'Sed vox ea *marcum* nihil esse videtur, qua Mss. omnes ceteri, librique typis impressi carent, a primo ad ultimum: ab editione Romana a. 1470. et Parmensi a. 1476. et Italica translatione ejusdem anni usque ad editionem novissimam.' *Ed. sec.*—Et hic alter interim Festi lapsus notandus, qui septennio tantum sextantarios asses durasse scribit: cum Punicum bellum alterum, quo conflari unciales cœpti sunt, post annos amplius XX. a prioris fine sit subsecutum.

[i] *Unciales*] Pondere unciæ: sic duodecim in singulas libras percussi.

[j] *Placuitque denarium*] Vitruvius III. 1. Volusius Mæcianus, p. 877. qui sub Antonino Pio vixit: 'Denarius primo asses decem valebat, unde et nomen traxit: quinarius, dimidium ejus, id est, quinque asses: unde et ipse vocatur. Sestertius, duos asses et semissem, quasi semis tertius.... Nunc denarius sedecim: Victoriatus et Quinarius octo: sestertius, quatuor asses valet.' Exhibet Patinus in gente Titinia nummum, pag. 277. et in Valeria alterum, pag. 284. in quibus nota XVI. pretium denarii, eo quo sunt cusi illi tempore, indicant, nempe asses sedecim, uti priores nota X. decem signabant. Vidisse se quoque quinarium ait Anton. Augustinus, Dialog. 1. nota VIII. insignitum: in sestertiis vero IIII. nunquam: quin nec illam notarum varietatem diu durasse: sed veteres notas statim revocatas.

[k] *Ita resp. dimidium*] Hæc lucri ratio fuit. Antiquata vetere pecunia ex ære, argentoque, assibusque sextantariis interdictis, uncialcs cusi sunt, hoc est, in singulas libras duo deni; cum prius seni tantum ferirentur. Confluente deinde ad ærarium publicum plebe, ut pro sextantibus novos asses acciperet, nihil damni plebs capiebat, cum ejusdem pretii, quanquam ponderis diversi, asses referret: Respublica, sive ærarium, dimidium lucrabatur. Rursum confluente eadem, ut æream monetam acciperet pro argentea vetere, quæ tum erat edicto antiquata, pro denariis singulis asses sedecim domum referebat: nullo ipsius damno, immo sex assium facto, ut apparet, lucro: nam decem tantum assibus denarius olim taxabatur; tunc vero, sedecim. Minoris hi quidem asses, ut diximus, qui recens conflati, fuere ponderis: at pretii omnino cum prioribus paris

lucrata est. In militari[1] tamen stipendio semper denarius pro decem assibus datus. Notæ argenti[m] fuere bigæ atque quadrigæ:[13] et inde bigati quadrigatique dicti. Mox lege Papiria[14 n] semunciales[o] asses facti. Livius Drusus[p] in

tum exhibet Hardnin. 1.—13 ' *Notæ argenti bigæ atque quadrigæ*] Ita Mss. Reg. et Editio princeps. Plurimi nummi familiarum Romanarum notati bigis atque quadrigis adhuc extant.' *Brotier. Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ* edd. al. ante Brotier.—14 ' *Lege Papiria*] Ita Mss. Reg. Voss. et Editio princeps. Male eruditus Hardninus in altera sua editione, *lege Papiriana.* Papirius ille creditur fuisse Papirius Turdus, qui tribunatum plebis gessit anno Urbis conditæ DLXXXVI.' *Brotier. lege Papyria* Gronov. et al.

NOTÆ

Verum Reipublicæ et ærarii majus lucrum fuit. Nam e sextantariis assibus decem, qui denario argenteo prius permutabantur uno, cum viginti conflavit asses unciales, deditque pro argenteo denario duntaxat sedecim, quatuor interim lucri fecit: deinde aucto argentei nummi pretio ad sedecim asses, iterum senos: igitur denos omnino: hoc est, quod Plinius ait, in singulos denarios dimidium, sive denarium unum. Tantundem et in quinarios singulos sestertiosque lucri. Expedire hunc nodum nequivere Anton. August. Emend. II. 7. pag. Budæus de asse lib. v. pag. 173. minimeque omnium Alciatus de Pond. et Mens. tom. VI. Operum, fol. 279. ubi despondens animum, luxata hæc omnia, suisque mota sedibus esse, frustra conqueritur.

[1] *In militari*] Militibus tamen, ut libentius diutiusque mererent in exercitu, spe mercedis allecti, denarius argenteus, non sedecim, sed, ut olim, decem tantum assibus æstimatus est: hoc diurnum stipendium, asses deni scilicet, non ære, sed argenteo nummo in singulos dies persoluti. Hinc illa Pannonii militis apud Tacitum expostulatio, Annal. I. p. 17. cur decem æreos asses reciperet, non denarium, ut olim, argenteum, quem sedecim deinde assibus æreis permutaret, ut sic senos asses posset lucrari. Vide Budæum de Asse lib. v. et Hotoman. pag. 63.

[m] *Notæ argenti*] Nempe quæ tum jussu Senatus est impressa pecuniæ novæ. Festus: ' Nummi quadrigati, et bigati, a figura cælaturæ dicti.' Recte: neque enim ponderis fuere a prioribus, sed cælaturæ ac pretii disparis. De bigatis et quadrigatis crebra apud Livium mentio, lib. XXII. pag. 225. lib. XXXIV. pag. 407. &c. Ita serrati nummi, quorum idem Livius meminit, quales Museum nostrum asservat, in familia Aurelia, Claudia, Cornelia, in nummo cui epigraphe, L. SCIPIO. ASIAG. Maria, Memmia, Nævia, Pomponia, Postumia, Procilia, Sulpicia, non diversi sunt generis pretiive nummi, sed ab incisis in serræ modum nummi marginibus, serrati denarii appellati. Sed et postea præter bigas, quadrigasque, impressæ sunt et Castorum in nummis imagines, mox et familiarum insignia, aliaque.

[n] *Mox lege Papiria*] Sic editi omnes, cum Reg. 2. cod. aliisque. Quis iste Papirius fuerit Tribunus plebis, qui legem tulerit, adhuc incompertum. Ad Papirium Turdum, qui Tribunatum gessit anno Urbis DLXXXVI. referre Pighius videtur,

tribunatu plebis octavam partem æris argento miscuit. Qui nunc Victoriatus[q] appellatur, lege Clodia[r] percussus est.

NOTÆ

in Annal. ad an. 575. pag. 343.—'*Mox lege Papiriana*] Sic editi omnes, cum R. 2. cod. aliisque, usque ad Dalecampium, qui *Papyria* scripsit. Nomina in *ius* desinentia apud Romanos primariæ sunt stirpis nomina, ut Julius, Pompeius, Antonius. At desinentia in *ianus* sunt ab uxore primum petita, quæ cum esset hæres ex asse in sua familia, marito magnas opes, liberis opimam hæreditatem afferret cum nomine. Sic Vespasianus a Vespasia conjuge, et filius natu major, cui addicta ea hæreditas fuerat, T. Vespasianus. Sic Domitianus a conjuge Domitia: a Seia Sejanus: a Valeria Valerianus: Aurelianus ab Aurelia Severina: et sic alii omnes in nummis antiquis. Quamobrem interest hoc loco Papirianum, legis Papirianæ auctorem, a Papirio distinguere.' *Ed. sec.*

[o] *Semunciales*] Sic dupondii unciales tum fuere. Nec leviores ad Plinii usque tempora, multoque etiam postea, asses fuerunt.

[p] *Livius Drusus*] Anno post Urbem conditam DCLXIII. L. Marcio Philippo, Sex. Julio Coss. Tribunatum plebis gessit Drusus: medio ferme temporis intervallo, quod intercedit sextum inter et septimum Marii Consulatum, a quo æs optimum, quod argento Drusus immiscuit, Mariani æris nomen accepit. Vide Gothofr. in Cod. Theod. lib. IX. tit. 21. de falsa moneta, pag. 177. Sic monetæ argenteæ minimæ, quæ nunc cernuntur apud nos, æstimanturque assibus æreis tribus cum semisse, octavam habent æris partem admixtam. Sed acta Drusi uno deinde Senatusconsulto abrogata sunt, ut Cicero docet de Leg. lib. II.

[q] *Victoriatus*] Volusius Mæcianus, pag. 877. 'Victoriatus nunc tantundem valet, quantum quinarius olim: ac peregrinus nummus loco mercis, ut nunc tetradrachmum, et drachma habebatur.' Extat in nostro cimelio nummus C. EGNATVLEI. C. F. cum signo Victoriæ, unde Victoriati nomen, et litera Q. quinarium designante: epigraphe, ROMA. Sed et denarios habemus eadem Victoriæ nota, inprimis vero M. Catonis Prætoris, ejus qui Censorii nepos fuit: quo in denario Victoriæ sedentis simulacrum, cum subscriptione VICTRIX. Ectypum Patinus exhibet in familia Porcia, pag. 228.

[r] *Lege Clodia*] Is est Clodius Pulcher, qui a patriciis translatus ad plebeios, factusque Tribunus plebis, Ciceronem mulctavit exilio, anno Urbis conditæ, DCXCVI.—'Is est Clodius Tribunus plebis, quem Milo occidit. Clodia gens diligenter a Claudia secernenda est. Illa plebeia fuit, unde iste Clodius Tribunus plebis: hæc patricia, ex qua Appius Claudius Cæcus, et postea Tiberius Claudius, aliique. *Clodius* Græce in nummis Clodii Albini Augusti ΚΛΩΔΙΟΣ: *Claudius*, ΚΛΑΥΔΙΟΣ scribitur. Est et Clodii Albini Cæsaris nummus ex ære magno in Museo D. Abbatis De Fontenu sic inscriptus in priore pagina: ΚΛΩΔΙΟΣ ΑΛΒΕΙΝΟΣ ΚΑΙCΑΡ: capite nudo: *Clodius Albinus Cæsar*: in altera, ΕΠΙ CTP. ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥC: *Sub Prætore Claudio Aristophane.* Hic gens Clodia diligenter discriminatur a Claudia. Infra, CMYPNAIΩN. Stant numina duo, quorum alteri in dextra sistrum, alteri in sinistra tympanum est; symbolum ludorum pro Cæsare editorum. Ad pedes, gryphus, ut vocant, amphoram dextro pede tenet, argumen-

Antea enim hic nummus, ex Illyrico advectus, mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoria, et inde nomen. Aureus nummus post annum LXII.[s] percussus est, quam argenteus, ita ut scripulum[t] valeret sestertiis vicenis:[u] quod effecit[v] in libras,[w] ratione sestertiorum, qui tunc erant, ses-

NOTÆ

to agri vitiferi, et vino abundantis.' *Ed. sec.*

[s] *Post annum LXII.*] Hoc est, anno post Urbem conditam, DXLVII. qui tertiusdecimus fuit belli Punici secundi, cum impensas fieri maximas ei bello gerendo oporteret. Consules tum fuere M. Livius Salinator secundum, C. Claudius Nero.

[t] *Ita ut scripulum* [*scrupulum*] Sive, ut Mss. habent *scripulum*, quod perinde est. Libra porro scripula continet 288. Aurei cujusvis nummi scrupulum æstimabatur vicenis argenti sestertiis, sive, quod idem est, denariis quinque. Luculentum hujus rei testimonium præbent nummi aurei duo, quos vidimus, tum in Bibliotheca Regia, tum in Museo S. Genovefæ: Alter nummulus est unius scrupuli pondere, hoc est, granorum, ut loquimur, unius et vicenum: epigraphe, ROMA: pretium geminata litera XX. planissime signatum: quid enim aliud ea nota velit, quem vicenis sestertiis, ut ait Plinius, æstimatum? Alter majusculus, pondere omnino triplo majore, hoc est, trium scrupulorum, seu granorum sexaginta trium: igitur sexagenos sestertios valere necesse est, sive, quod idem est, denarios quindecim: et tantundem valere sane clamant literæ XV. ibidem insculptæ.

[u] *Sestertiis vicenis*] Cum sestertios in summa aliqua designanda audis, denariosve, cave alios intelligas apud Latinos scriptores, quam quos antiqua taxatio, et nominis originatio ipsa declarat, nisi ipsi auctores aliter accipiendas eas voces admoneant, quod est admodum infrequens. Itaque sestertium pro dupondio ac semisse: denarium accipe, pro assibus denis: quæ antiqua est earum vocum acceptio, et retenta semper a Romanis scriptoribus, in pretio aliquo summave signanda. Vide Anton. August. Dial. 1. Veter. Numism.

[v] *Quod effecit*] Effecit, inquit, hæc major auri æstimatio, ut in libras auri singulas Respublica lucri faceret sestertios nongentos, eorum scilicet sestertiorum qui tunc erant, hoc est, anno DXLVII. quique jam ab anno, ut diximus, DXXXVII. quaternis assibus permutabantur. Quod si nongentos sestertios ejuscemodi, qui tunc erant, lucrata respublica est, igitur sestertios 1440. lucratam esse necesse est, eorum sestertiorum qui prius erant, hoc est, qui duobus assibus et semisse æstimabantur. Continentur enim hi 1440. in nongentis illis, ita ut ne unus quidem aut desit, aut superet. Quare quod nunc vicenis sestertiis vulgaribus, (assium scilicet duorum cum semisse, qui solent in quovis pretio indicando usurpari, ut diximus,) permutatum dicitur auri scripulum, quindenis ante necesse est fuisse taxatum: ut in singula scripula lucrata respublica sit quinque sestertios, in libras, quæ scripula 288. continent, sestertios 1440. Quod autem Plinius XIX. 4. scripulum auri, ut lini quondum byssini, permutatum ait denariis quaternis, qui sestertios sedecim efficiunt, sua et priorum Cæsarum tempora respicit, quo imminutum auri pretium fuit, cum esset major auri copia, nec angustum es-

tertios DCCCC.[15] Post hæc placuit X. XL. signari[x] ex auri libris: paulatimque principes[y] imminuere pondus:[z] minutissime Nero ad XLV.

XIV. Sed a nummo prima origo avaritiæ, fœnore excogitata, quæstuosaque segnitia.[1] Nec paulatim exarsit[2] rabie quadam, non jam avaritia, sed fames auri: utpote cum Septimuleius,[a] Caii Gracchi familiaris, auro rependendum[3]

---

vett. *lege Papiriana* Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—15 '*Quod effecit .... sestertios DCCCC.*] Ita libri omnes scripti et editi. Paulo ante, in codd. Regg. et Editione principe, *sestertius vicenus;* unde forte legendum, *sestertios vicenos.* Sic et Varro accusativo usus est.' *Brotier. Quod efficit, &c.* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *Post hæc placuit L. nummos signari ex auri libris paulatimque principes imminuere pondus: minutissime Nero ad LV. nummos, &c.* Budæus. *placuit XL. millia signari .... minutissimus vero ad XLV. M.* edd. vett. et Gronov.

CAP. XIV. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *prima est origo avaritiæ excogitata, fœnore quæstuosa segnitia* edd. vett. et Gronov.—2 Ita codd. Regg. Brot. 2. 3. *Hæc paulatim exarsit* edd. ante Brotier.—3 Ita ex codd. Har-

NOTÆ

set, ut olim, ærarium. Vide Notas et Emend. num. 11.

[w] *In libras*] Intellige, in libras singulas auri infecti, quod in ærario servabatur, quodque interdum distrahebat ad vasa, operaque publica ac privata. Nullidum enim tum nummi erant aurei, nisi fortassis peregrini et externi. Quare apud Livium, anno Urbis DXLIII. jussere Patres deferri ad Triumviros mensarios aurum, argentum, et æs omne, sed cælatum, signatumve apud exteros: nempe ut illud in belli sumtus impenderent.

[x] *Post hæc placuit X. XL. signari*] Hoc est, denarios XL. Et sane denarios ex auro dici initio hujus cap. monuimus. *Post hæc* autem interpretor, confecto bello Punico secundo, atque adeo si placet ita, et tertio: post redditam Reipublicæ pacem, devicta Carthagine. Vide Notas et Emend. num. 12.

[y] *Principes*] Imperatores, quos Principes ea tum appellabat ætas: quorum postremus, qui pecuniam auream ante Plinii excessum mutarit, Nero fuit. Stante Republica nihil detractum de legitimo nummorum pondere: imminuere Principes: omnium maxime Nero.

[z] *Imminuere pondus*] Non libræ, ut Scaliger existimat, nam id semper æquale fuit, sed nummorum, qui leviores. Porro, ut id corollarii vice addam, aureus nummus unus Augustorum ævo denariis argenteis vicenis quinis permutabatur olim, ut ex Dione constat et Zonara. Hujus hæc verba sunt: Παρὰ Ῥωμαίοις αἱ εἴκοσι καὶ πέντε δραχμαὶ χρυσοῦν νόμισμα ἦν. Probat hoc pluribus Snellius de Re Num. pag. 29. Adde Didymum laudatum a nobis initio hujus cap.

[a] *Cum Septimuleius*] Opimii amicum, φίλον Ὀπιμίου, Σεπτιμουλήϊον, vocat Plutarchus in Gracchis, p. 842. Caput ipsum ait, cerebro exemto, infusoque plumbo, fuisse XVII. pondo cum besse, ἑπτακαίδεκα λίτρας καὶ δίμοιρον. L. Vitellium male appellat, pro Sep-

caput ejus excisum ad Opimium tulerit, plumboque in os addito parricidio suo[b] rempublicam[c] etiam circumscripserit: nec jam Quiritium aliquo, sed universo nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci[d] capto aurum in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantum nomina ista, quæ subinde nova Græco sermone excogitantur, expresso[4] argenteis[e] vasis auro aut incluso:[a] quibus deliciis[b] veneunt tam inaurata quam aurea,[5] cum sciamus interdixisse castris suis Spartacum,[f] ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitivis nostris.[g] Messala orator prodidit, Antonium[h] triumvirum

[a] *Tum extante foris in vasis argenteis auro, tum intus incluso.*
[b] *In quam delicatos ac viles usus.*

duin. 1. 2. 3. et recentt. *repensum* Gronov. et vulgg.—4 Vet. Dalec. *impresso.* —5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *tam aurea quam aurata* Gronov. et

NOTÆ

timuleio, Diodorus in Excerptis, pag. 378. De Opimii Consulatu diximus XIV. 16. De hac nece Gracchi jussu Opimii illata, Cic. in Catil. Orat. I.

[b] *Parricidio suo*] Cum familiarem suum Gracchum interfecit.

[c] *Rempublicam*] Universo tum Populo Romano conflavit invidiam avaritiæ, famam existimationemque detraxit, et quasi Rempublicam ipsam damnavit. Usus hac voce Tullius, tum alibi, tum Philipp. XIII. 'Senatus in Capitolium, parata de circumscribendo adolescente sententia Consularis,' hoc est, ut Budæus ait, de ejiciendo magistratu ignominiose Octavio, et imperio ei abrogando. Occisum esse, postquam Senatus decrevisset, Consul ut videret, ne quid detrimenti Respublica caperet, Cicero refert loc. cit. nam in Tribunatu seditiosis legibus Rempub. perturbarat.

[d] *Aquilio duci*] Sic Appianus in Mithrid. p. 184. Τοῦ στόματος αὐτοῦ κατεχώννευσε χρυσίον. Ibi eum Μάνιον Ἀκύλιον vocat. Vide et Plutarchum in Mario, Val. Max. IX. 13. aliosque.

[e] *Expresso argenteis*] Expressum Tullius dixit pro eminente, extante, de Nat. Deor. lib. I. 'Nihil solidi, nihil expressi, nihil eminentis.' Χρυσένδετα haud dubie vasa intelligit, nempe auro circumvincta: de quibus Martialis XIV. 97. cujus lemma, 'Lances chrysendetæ:' 'Grandia ne viola parvo chrysendeta mullo: Ut minimum libras debet habere duas.' Et II. 43. 'Immodici tibi flava tegunt chrysendeta mulli.

[f] *Spartacum*] Eo abstinentiæ nomine Spartacum commendat etiam Appianus de Bellis Civil. lib. I. p. 424. lato in Thurinis montibus edicto, ne quis negotiator aurum argentumve in castra inveheret: ne cui suorum habere hæc liceret: solum æs ferrumque emerent, &c.

[g] *Fugitivis nostris*] Subintellige, quam civibus. Anno Urbis DCLXXXI. Spartacus, aliique gladiatores, effrac-

aureis usum[i] vasis[6] in omnibus obscœnis[j] desideriis, pudendo crimine, etiam Cleopatræ.[c 7 k] Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo pulvinis[8] subdito, Philippum regem dormire solitum. Agnonem[l] Teium Alexandri Magni præfectum aureis clavis suffigere[9] crepidas. Antonius apud nos in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit: proscriptione dignum,[d] sed Spartaci.[10 m]

XV. Equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: sicut

[c] *Ad omnes naturæ necessitates, nec suas tantum, sed, quod pudendum magis, etiam Cleopatræ.*

[d] *Rem proscriptione dignam.*

al. vett.—6 'Ita bene codd. Regg. Ed. pr. et Cl. Durand.' *Brotier.* *τὸ vasis* deest in al.—7 Cod. Dalec. *usum vasis in omn. pudendo et crimine Cleopatræ.* —8 Ita Jac. Cell. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *pulvino* edd. vett. et Gronov. —9 Vet. Dalec. *configere.*—10 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Antonius in contumeliam ....fecit, opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem miror, &c.* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

to Capuæ ludo Lentuli, ac perditorum haud exigua collecta manu, Romanos non semel fudernnt exercitus: ac tandem a Crasso Prætore et Pompeio profligati sunt anno DCLXXXIII. Hoc servile bellum et fugitivorum appellatum est: cujus totam rationem Florus expedit, III. 20.

[h] *Antonium*] Ciceronis hostem.

[i] *Aureis usum*] Subintellige 'vasis,' ex antecedentibus.

[j] *In omnibus obscœnis*] Quod et ille fecit, ad quem Martialis I. 38. 'Ventris onus misero, nec te pudet, excipis auro,' &c.

[k] *Cleopatræ*] Etiam in fœmina pudendum crimen. Vel, etiam desideriis Cleopatræ. Dignum hominem, in quem conjiciatur illud Martial. XI. 12. 'Te potare decet gemma, qui Mentora frangis In scaphium mœchæ, Sardanapale, tuæ.' Hoc est, qui pocula Mentorea nobilitata manu, ut alibi ait, diffringis, ut inde conficiatur mœchæ tuæ matula.

[l] *Agnonem*] *Ὥστε Ἄγνωνα τὸν Τήϊον ἀργυροῦς ἐν ταῖς κρηπῖσιν ἥλους φορεῖν.* Plutarchus, in Alexandro, pag. 688. Sic etiam Clemens Alexand. Pædag. lib. II. Simile est, quod de Antiochi exercitu narrant historici: qui quidem 'magna ex parte (verba sunt Valerii Maximi) aureos clavos crepidis subjectos habuit.' Simile et quod de Ephesio Theotimo Plautus in Bacchid. II. 3. 98. 'Qui auro habeat soccis suppactum solum.' Forte 'aureum solum,' hoc est, auream calceamenti soleam. Festo, 'clavata dicuntur calceamenta clavis confixa:' et fuere caligæ militares clavis suffixæ, sed, ut hodie rusticorum, ferreis.

[m] *Sed Spartaci*] Dignus, inquit, Antonius qui ob hoc proscriberetur, non a Sylla, aliove consimili, sed a Spartaco gladiatore ac fugitivo, qui castris suis interdixit, ne quis aurum haberet aut argentum. Vide Notas et Emend. num. 13.

Carthagini[n] cum Hannibale victæ XII. M. pondo[o] annua[1] in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest videri penuria mundi id evenisse. Jam Midas[p] et Crœsus infinitum[2] possederant. Jam Cyrus devicta Asia pondo XXXIV. M. invenerat, præter vasa aurea, aurumque factum,[q] et in eo folia[3][r] ac platanum, vitemque. Qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportavit, et craterem Semiramidis,[s] cujus pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Ægyptium pondo LXXX.[t] patere[4] Varro tradit.[u] Jam

---

CAP. XV. 1 'Optime hunc locum eruditus Gronovius ex Appiano et Livio restituit.' *Brotier.* *victæ argenti pondo annua* edd. vett. Gronov. Harduin. 2. 3. Miller. et Franz. *victæ XII. pondo annua* Harduin. 1. et Bipont.— 2 Ita Harduin. 1. et Bipont. *Nam M. et C. infinitum* cod. Dalec. Harduin. 2. 3. Miller. et Franz. *Nam M. et C. in infinitum* Gronov. et al. vett.—

NOTÆ

[n] *Sicut Carthagini*] Appianus in Punic. p. 30. victo ait in Africa Hannibale, a P. Corn. Scipione, bello Punico secundo, imperatum Carthaginiensibus inter ceteras conditiones pacis, ut singulis annis ducenta talenta Euboica per annos quinquaginta in Urbem afferrent: Καὶ ἐς Ῥώμην ἑκάστου ἔτους ἀναφέρειν Εὐβοϊκὰ τάλαντα διακόσια, ἐπὶ πεντήκοντα ἐνιαυτούς. Sic et Livius. Massinissa ipse Pœnos devictos argenti quinque millibus pondo mulctavit, teste eodem Appiano, p. 41. Apud Livium lib. XXXVIII. quod Ætoli redimere argento pacem aut nollent, aut non valerent, iniqua imposita conditio, 'ut si aurum dare mallent,' facerent sane: 'dum pro argenteis decem aureus unus valeret:' cum justum esset aureum unum argenteis multo pluribus æstimari. Vide Notas et Emend. num. 14.

[o] *XII. M. pondo* [*XII. pondo*] Hoc est, duodecim millia pondo argenti: seu, ut Appianus, Liviusque dixere, ducenta talenta: Gallicæ mouetæ, libras 537600. Tale Antiocho tributum similiter imperatum, testé Livio lib. XXXVIII. Frustra *sedecim pondo* rescribere nititur Budæus lib. III. fol. 73.

[p] *Jam Midas*] De Mida, Cic. de Divin. lib. I. pag. 189. De Crœsi opibus Herod. I. 50. pag. 19.

[q] *Aurumque factum*] Factum dicitur, quod non est rude, quod elaboratum, ex quo aliquid confectum est.

[r] *Et in eo folia*] Sic etiam Mss. *Solia* legi multo mallem. De simili vite ac platano ex auro, vide Herod. VII. 27. p. 395.

[s] *Craterem Semiramidis*] De quo Diodorus Sic. Bibl. lib. II. p. 98.

[t] *Talentum autem ... pondo LXXX.*] Romana hæc talenti æstimatio fuit. Livius lib. XXXVIII. de fœdere Antiochi: 'Argenti probi Attica talenta duodecim millia dato intra duodecim annos, pensionibus æquis: Talentum ne minus pondo LXXX. Romanis ponderibus pendat.' Porro octoginta pondo sunt denariorum sex millia, ac viginti supra septingentos: nam in libram imputantur denarii quatuor et octoginta, ut dicetur inferius cap. 46. monetæ Gallicæ libræ 33. et asses

regnaverat in Colchis Salauces et Esubopes,[v] qui terram virginem[w] nactus, plurimum argenti aurique eruisse dicitur in Suanorum[x] gente,[5] et alioqui velleribus aureis[y] inclyto regno. Sed et illius aureæ cameræ, et argenteæ[6] trabes narrantur, et columnæ, atque parastaticæ,[7 z] victo Sesostri Ægypti rege, tam superbo, ut prodatur annis quibusque[a] sorte reges singulos e subjectis jungere ad currum solitus, atque ita triumphare.[8]

3 Pintian. et al. *folio.*—4 Gronov. et al. ante Harduin. *capere.*—5 Cod. Dalec. *in suapte gente;* Gronov. et al. ante Harduin. *in Samnorum gente.*—6 Ita Gronov. al. vett. Harduin. 1. et Bipont. *τὸ et* deest in edd. Harduin. 2. 3. Miller. et Franz.—7 Ita Budæus, Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *parastatæ* Gronov. et al. vett. Mox *Sesostre* edd. ante Brotier. *Sesostri* codd. Regg. et Ed. pr.—8 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *solitus, sicque triumphare* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

12. Igitur talentum unum efficit monetæ nostræ libras, ut vocant, omnino 2688. Alia est Attici talenti æstimatio, alia Euboici, Alexandrini alia. Sed de his alii consulendi. Nos de Attico dicemus XXXV. 40.

[u] *Patere Varro tradit*] Ita Mss. Reg. 2. et alii: non, ut editi, *capere*. Vox est ea Senecæ quoque familiaris.

[v] *Salauces et Esubopes*] Sic libri omnes etiam Mss. Est qui nihilominus hoc loco conjiciat legi commodius, *Salauces Æetæ soboles*, quod minus sane nobis arridet.

[w] *Terram virginem*] Quæ et γῆ παρθένος a Philone Byzantio dicitur, lib. de septem orbis miraculis, cap. de horto pensili. Ea *virgo terra* nuncupatur, ad quam, cum altissime foderis, devenitur, nec fossuram ipsa sensit olim. Clemens Alexandr. Strom. lib. I. pag. 274. Ἐν γοῦν τοῖς νόμοις ὁ ἐξ Ἑβραίων φιλόσοφος Πλάτων κελεύει τοὺς γεωργοὺς μὴ ἐπαρδεῦσαι, μηδὲ λαμβάνειν ὕδωρ παρ' ἑτέρων, ἐὰν μὴ πρότερον ὀρύξαντες παρ' αὐτῶν ἄχρι τῆς παρθενίου καλουμένης, ἄνυδρον εὕρωσι τὴν γῆν. *In legibus itaque Plato, qui est ex Hebræis Philosophus, jubet agricolas non irrigare, neque aquam ab aliis sumere, nisi cum prius apud se foderint usque ad terram, quæ Virginalis dicitur, terram aridam et aquæ expertem invenerint.* Alio sensu apud Gruterum, p. MCXXXIX. 12. legas, EMIT ET COMPARAVIT LOCVM VIRGINEM, hoc est, intactum.

[x] *In Suanorum*] Ita Reg. 2. aliique: non, ut editi, *Samnorum*. De Suanis VI. 4.

[y] *Velleribus aureis*] Nota Phryxæi velleris fabula, in Colchis.

[z] *Atque parastaticæ*] Sic Reg. 2. Colb. 3. aliique: non *parastatæ*, ut editi. Sunt autem pilæ quadratæ, aut lapides pilarum modo astantes columnarum lateribus, vulgo dicti *Pilastres*. In Notis quæ Tironi ascribuntur, inter patres et materias ædificiorum, pag. 163. 'Camera. Concameratio. Columna. Parastratica, (lege 'Prastatica.') Marmor. Mosivum.' Vetus inscriptio apud Alexand. Donat. Soc. Jesu, III. 13. p. 250. IMP. CAES. NERVAE. TRAIANI. OPTIMI. PRINC. GERM. DAC. IMAGINES. ARGENT. PARASTATICAS. CVM. SVIS. ORNAMENTIS ET. REGULIS. ET. CONCAMERATIONE FERREA. C. IVLIVS . . . DEDIT. &c.

[a] *Ut prodatur annis quibusque*] Ita

XVI. Et nos fecimus, quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar, qui postea dictator fuit, primus, in ædilitate, munere patris funebri, omni apparatu arenæ[b] argenteo[1] usus est: ferasque argenteis hastis[2 c] incessivere tum primum noxii,[d] quod etiam in municipiis æmulantur. C. Antonius ludos scena argentea[e] fecit. Item L. Muræna, et Caius[f] princeps in Circo pegma duxit,[3 g] in quo fuere argenti pondo CXXIV. M.[4] Claudius, successor ejus, cum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas,[h] VII. M. pondo habere,[5]

CAP. XVI. 1 Cod. Dalec. *etiam argenteo.*—2 ' Ita bene cod. Dalec. et eruditus Gronovius.' *Brotier. argenteis vasis* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *argenteis hastis lacessere* Vet. Dalec. *a. verutis lacessere* al. vett. ap. Dalec. *incessere tum primum visum. Mox quod etiam* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Dalec. *exstruxit;* vel, *struxit.*—4 ' *Pondo CXXIV. M.*] Ita quidem emendavit Cl. Durand. Quod nimium est. At Mss. et editi libri habent tantum, *pondo CXXIV.* Quod quoque minimum est. Forte scripserat Plinius, *pondo M. CXXIV.* Certe aliquid portentosum exhibuit insanus Caligula.' *Brotier.*—5 ' *VII. M. pondo habere*] Ita adhuc Cl. Durand. Pessime certe scripti et editi libri, *VII. pondo.* Immo Ms. Reg. 2. *VI. pondo.* At librarii, ut passim occurrit in Mss. Plinii codicibus, omisere millesimi

NOTÆ

Diodor. Sicul. Bibl. lib. I. pag. 53.

[b] *Omni apparatu arenæ*] Amphitheatri. Arenam pro amphitheatro dici tralatitium esse alibi monuimus. —' De munere vide dicta a nobis III. 11.' *Ed. sec.*

[c] *Feras ... argenteis hastis* [*vasis*] Sic Mss. quos vidimus. Forte *gesis:* est enim gesum telum Gallicum. Vide Notas et Emend. num. 15.

[d] *Noxii*] Bestiarii, ad feras damnati. Cyprianus Ep. CIII. de spectac. ' Ad pœnam hominis fera rabida nutritur in deliciis, ut sub spectantium oculis crudelius insaniat.' Hoc in numero habiti Christiani sub Imperatoribus. Multa in eam rem congessit erudite Julius Bulengerus, de Venat. Circi, cap. 30. et 31.

[e] *Scena argentea*] Scena frons theatri, seu locus actorum, obstructus aulæis et sipariis, unde in proscenium prodibant histriones acturi, ut ait Cassiodorus. *La face du theatre, la decoration du theatre.* Inscriptio vetus apud Gruterum. pag. 583. T. LÆLIVS. AVGVSTORUM. LIB. ARGENTO SCAENICO.—' Falsa.' *Ed. sec.*

[f] *Et Caius*] Caligula. Vide Tranquillum in Caio, cap. 18.

[g] *Pegma duxit*] Pegma contabulatio fuit, quæ sponte sensim surgebat, et subsidebat. Seneca Epist. LXXXVIII. ' His annumeres machinatores: qui pegmata ex se surgentia excogitant, et tabulata tacite in sublime crescentia, et alias ex inopinato varietates: aut dehiscentibus quæ cohærebant, aut quæ distabant sua sponte cohærentibus, aut iis quæ eminebant paulatim in se residentibus.'

[h] *Inter coronas aureas*] Coronarum ex auro exempla plura vide apud Jul. Buleng. de Triumpho, cap. 29. de coronis sociorum.

quam contulisset Hispania citerior, IX. C. quam Gallia Comata, titulis indicavit. Hujus deinde successor, Nero, Pompeii theatrum operuit auro in unum diem,[i] quod Tiridati regi Armeniæ ostenderet. Et quota pars ea fuit[6] aureæ domus[j] ambientis urbem?

XVII. Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Julio,[k] L. Aurelio coss. septem annis ante bellum Punicum tertium, pondo XVI. M. DCCCX.[l] argenti XXII. M. LXX. et in numerato, LXII. LXXXV. M. CCCC.[1] Item Sex. Julio, L. Marcio coss. hoc est, belli socialis[m] initio, auri pondo XVI.

aut centenarii numeri notas. Crediderim tamen Plinium non scripsisse *VII. M. pondo*, sed *VII. C. pondo*. Jam multo ante legati Philippi regis, de victoria gratulantes, in æde Jovis Capitolini *centum pondo coronam auream* posuerant, ut videre est apud Livium XXXVI. 35. 'Legati quoque ab rege Attalo coronam auream CCXLVI. pondo in Capitolio posuere:' teste eodem Livio, XXXII. 27.' *Idem. unam VII. pondo habuit... Hispania citerior alteram IX. quam Gallia Comata: sicut titulus indicavit* Gronov. et vulgg. *VII. pondo habere,... H. citerior, IX. quam. G. C. &c.* Harduin. et recentt. *contulerat* Vet. Dalec. *Gallia, &c. quam Comata* cod. Dalec. *IX. M. quum Gallia, &c.* Durand.—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Et quota pars ea apparatus fuit* Gronov. et al. vett.

CAP. XVII. 1. Margo edd. Dalec. et Gronov. *et LXXVI. M.* ibid. *Auri pondo D. CC. M. XXVI. argenti XCII. M. et innumerato trecenties et septuagies quinquies.* Gronov. et al. ante Harduin. *Pondo CCXXVII. argenti nona-*

NOTÆ

[i] *In unum diem*] Qui dies propterea est aureus appellatus, inquit Dio lib. LXIII. p. 718. a quo hæc pariter narrantur. Vide Notas et Emend. num. 16.

[j] *Aureæ domus*] De qua iterum XXXVI. 24.

[k] *Sex. Julio*] Anno Urbis DCXXX. —'Anno Urbis DXCVII.' *Ed. sec.*—Sed inter eos Consules, et eos sub quibus cœptum esse dicitur bellum Punicum tertium, Marcium nempe Censorinum, et M. Manilium Nepotem, septem alii Consulatus intercedunt integri.

[l] *Pondo XVI. M. [XVI.] DCCCX.*] Hoc est, auri infecti pondo sedecim millia octingenta decem: quæ, auri scrupulo sestertiis vicenis taxato, ut supra, efficiunt Gallicæ monetæ libras 9682560. Argenti, viginti duo millia et septuaginta: monetæ nostræ libræ sunt 741552. Et in numerata signataque pecunia, sexagies bis centena octoginta quinque millia, et quadringenti. (Lineola enim priori numero superposita, ut sæpe diximus, centena millia subintelligi admonet. De sestertiis autem accipienda hæc sunt, more scriptorum omnium Latinorum.) Efficit hæc summa numeratæ signatæque pecuniæ, si ad monetam Gallicam reducatur, libras, ut vocant, 628540. Vide Notas et Emend. num. 17.

[m] *Belli socialis*] Seu Marsici, de quo II. 85.

XX. M. DCCCXXIX.[n] C. Cæsar[2o] primo introitu Urbis, civili bello suo,[3] ex ærario protulit laterum aureorum[p] XV. M.[4] argenteorum, XXXV. M.[5] et in numerato, H-S. CCCC.[q] Nec fuit aliis temporibus respublica locupletior. Intulit Æmilius[r] Paulus, Perseo rege victo, e Macedonica præda

ginta duo millia, et extra numerum CCC. et LXXXV. M.—2 Harduin. 1. 2. 3. Miller. et Franz. *belli s. i. auri XVI. XX. DCCCXXIX. C. Cæsar ;* Bipont. *belli s. i. auri sedecies cent. viginti millia et DCCCXXIX. C. Cæsar ;* Gronov. et vulgg. *belli s. initio, DCCCXLVI. auri pondo. C. Cæsar ;* Margo edd. Dalec. et Gronov. *auri pondo DCCC. XLV.*—3 Ita codd. Regg. Brot. *in civili bello, suo, &c.* al. ante Brotier.—4 Ita codd. Regg. Brot. 2. 3. *aureorum XXV. M.* Harduin. et recentt. *aureorum XXVI.* edd. vett. et Gronov.—5 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. Hæc, *argenteorum, XXXV. M.* desunt in ed. Gronov. *argenteorum XXXV.* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Laterum aureorum quindecim, argenteorum triginta quinque millia, et in numerato*

NOTÆ

[n] *Auri. XVI. XX. M. [XVI. XX.] DCCCXXIX.*] Hoc est, auri infecti pondo sedecies centena viginti millia, et octoginta, ac viginti novem. Sic Reg. 2. Æstimatione Gallicæ monetæ, libras ea efficiunt, ut vulgo dicimus, 933597504. hoc est, fere nongentos et XXXIV. milliones.

[o] *C. Cæsar*] Dictator. Quod si dives adeo fuit, cur igitur Tranquillus in Julio, cap. 54. 'In primo Consulatu tria millia pondo auri furatus e Capitolio, tantundem inaurati æris reposuit.' Vide et Plutarch. in Cæsare, pag. 725. et in Apophtheg. pag. 206. et Appianum de Bellis Civ. lib. II. pag. 453.

[p] *Laterum aureorum*] Vide Notas et Emend. num. 18. Lateres aureos argenteosque pariter Varro vocat de Vita Populi Rom. lib. III. apud Nonium: πλίνθους χρυσοῦς Herodotus, ubi de Crœso: argentum videlicet, aurumque infectum, necdum in vasa monetamve conflatum. Nos vernaculo sermone appellamus, *Barres d'or, ou d'argent.*

[q] *H-S. CCCC.*] Hoc est, quadringenties centena millia sestertium. Gallicæ monetæ 4000000. libræ sunt, seu quatuor milliones.

[r] *Intulit Æmilius*] Vide Notas et Emend. num. 18.—'Est nummus argenteus in Museo nostro, et apud Patin. in Famil. pag. 7. n. 6. caput Concordiæ velatum: inscriptio, PAVLVS. LEPIDVS. Ubi Spanhemius falso putat, *Paulum* esse prænomen, t. II. pag. 35. Princeps Senatus 'Paulus' ex patre, ex matre 'Lepidus,' hic notatur; ac proinde utroque genere ex gente Æmilia, Augusti temporibus, ut nummi alii docent, ac proinde Augusti vice. CONCORDIA hic significatur Senatus Populique R. .)(. Tropæum, quod dextra manu tangit Æmilius Paullus, sinistro nummi latere, quippe nobiliore, stans: statura prægrandi. E regione stat Perseus rex Paulo minor, manibus post tergum revinctis, ac tropæum suspicit; astant inter ipsum et tropæum adolescentes duo prætextati, qui sunt duo Persei liberi: natu major alter, qui patri vicinior, junior alter. Supra tropæum, TER. In imo nummi margine, PAVLLVS. Ille nimirum Æmilius Paullus, alterius, qui in priore nummi

H-S. $\overline{\text{MM.}}$ $\overline{\text{CCC.}}$[6 s] a quo tempore populus Romanus tributum pendere[t] desiit.

sestertium quadringenties margo edd. Dalec. et Gronov.—6 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. Perseo victo, &c.* edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Perseo rege Macedonico devicto, prædam pondo trium millium* edd. vett. et Gronov. *Perseo rege victo e Macedonica præda, sestertium ter millies* margo edd. Dalec. et Gronov.

NOTÆ

pagina nominatur, atavus, de quo Plinius hoc loco, et IV. 17. Literæ TER, tropæo superpositæ, occasionem dedere confingendi ter Paulum triumphasse; cum tamen hic unicum pingatur tropæum de Perseo, sive de Macedonia capta. Lego, 'Tribus ejectis Regibus,' Perseo rege nimirum, cum duobus liberis in nummo depictis.' *Ed. sec.*

[s] *H-S. MM. CCC.*] Hoc est, sestertium bis millies et trecenties centena millia. Efficiunt ea libras monetæ Gallicæ, seu florenos, 23000000. seu viginti tres milliones.

[t] *Tributum pendere*] Stipendium militare in antiqua Repub. ex tributo fuit: tributum pro portione census exigebatur: belli præda interim ad difficillima Reip. tempora reservata: qui mos ad Æmilium usque Paulum duravit, Persenmque regem devictum, anno Urbis DLXXXV. Renovatum Hirtio et Pansa Coss. auctor est Plutarch. 'Privato sumtu se aluisse milites Romanos pæne ad id tempus quo Roma capta est a Gallis,' auctor est Festus, post Livium, lib. IV. Quod vero de tributo Plinius refert, hausisse id a Valerio Maximo videtur, IV. 3. pag. 210. 'At Perse Rege devicto,' inquit, 'Paulus cum Macedonicis opibus veterem atque hæreditariam Urbis nostræ paupertatem eo usque satiasset, ut illo tempore primum populus Rom. tributi præstandi onere se liberaret,' &c.—'At vice tributi, aut præter illud, fuit in provinciis 'Honorarium aureum,' munus Principibus dari solitum, et imperatum. Hujus mentio in nummis post tempora Constantini sæpe occurrit: ingeniose semper: exempli gratia, in triente aureo Theodeberti, quem delineari fecit Bouterovius, pag. 277. ex cimelio Illustr. Harlæi: THEODEBERTIA. 'Theodebertus Imperator Augustus.' Cave enim legas 'Theodeberti' in genitivo casu; cum neque in nummis Latinis nomina Principum in alio unquam casu quam in recto scribantur, et alia Theodeberti numismata integrum nomen THEODEBERTVS exhibeant: et in THEODEBERTI PP. AVG. æque legi 'Imperator' debeat, atque in nummis æqualis ipsius IVSTINIANI. PP. AVG. capite cincto gemmis: .)(. Crux: in ambitu, IOHANNES. Monetarii nomen id esse non potest, cum opificis prænomen tantum possit esse; nec scribi proinde solum in nummis debeat. Totidem vocum primæ sunt eæ literæ, hac sententia: 'Imperatori Obtulere Honorarium Aureum Negotiatores Narbonenses Edicto Senatus.' Honorarium aureum certus fuisse significatur numerus aureorum, cujusmodi est iste, qui 'Theodeberti Imperatoris Augusti' nomen præfert. Certamen ingeniorum fuit illo ævo, et consequentibus sæculis, quis felicius sub nominibus etiam virorum, sæpissime postea et civitatum, ut prius aliis Latinis vocabulis, sententias exhiberent, et Principi, cujus esset

XVIII. Laquearia, quæ nunc et in privatis domibus auro teguntur, post Carthaginem eversam primo inaurata sunt in Capitolio, censura L. Mummii.[a] Inde transiere in cameras quoque et parietes,[1] qui jam et ipsi tanquam vasa inaurantur: cum sua ætas varia ce Catulo[b] existimaverit, quod tegulas æreas Capitolii inaurasset primus.

XIX. Inventores auri, sicut metallorum fere omnium, septimo volumine[c] diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore, qui in argento clarior est, magisque diei similis, et ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget: manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cum in gemmis aliisque rebus non sit præcipuus. Nec pondere, aut facilitate materiæ prælatum est ceteris metallis, cum cedat per utrumque plumbo.[1] Sed quia rerum uni nihil igne de-

CAP. XVIII. 1 Gronov. et al. ante Harduin. *in cameras parietesque.*

CAP. XIX. 1 ' *Cedat per utrumque plumbo*] Hæc incogitanter scripsit Plinius. Aurum nec pondere nec facilitate materiæ plumbo cedit. Pes cubi-

NOTÆ

in nummo vultus impressus, apte convenientes, et picturæ partis adversæ, si qua esset: ita ut vel rem gestam a principe, vel delatum ei honorem a subjectis eæ significarent. Sic in Placidi Valentiniani nummo BONIFATIVS significat: ' Bono Oræ Narbonensis Insulanis Fugatis, Arelatenses Triumphum Insignem Valentiniano Struxerunt.' Sic sunt alia exempla prope innumera, quæ in Numismatis sæculi Theodosiani et Justinianei, ac Regum Francorum, exponimus. Insignis ac perrarus in eo genere triens aureus est, apud D. de Cleves in hac civitate, Theodeberti Aug. honori percussus, cum mentione tributi, quod subinde Edui Augustis Regibusque solvercnt. Hinc Principis caput cinctum gemmis exhibet, cum literis, METALS: quarum sententia est: ' Mercatores Edui Theodeberto Augusto L. quinquagesimam Solverunt.' Gallice diximus, *le cinquantième dernier.* Pars altera, cum cruce in medio, habet has in ambitu literas: TEVD ELSILVS: hoc sensu: ' TEVDeberto Edui Tributum Sexagesimæ Invicto Liberatori Urbis Solverunt.'' *Ed. sec.*

[a] *L. Mummii*] L. Mummius, Achaicus appellatus, Corinthum Achaiæ caput incendit, anno Urbis DCVIII. quo anno capta et incensa Carthago est a P. Corn. Scipione. Ambo deinde Censuram simul gessere, anno DCXII. lustrumque fecere LVII.

[b] *De Catulo*] Eo qui Capitolium dedicavit, ut diximus XIX. 6. Hoc illius factum sua ætate alii in aliam partem accipiebant: cum non deessent qui profusiore sumtu coli Deos negarent oportere.

[c] *Septimo volumine*] Lib. VII. cap. 57.

perit, tuto[2] etiam in incendiis rogisque. Quinimmo quo sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimentum ignis est, ut simili colore rubeat, ignescatque: id ipsum obrussam vocant.[3] [d] Primum autem bonitatis argumentum est, quam difficillime accendi. Præterea mirum, prunæ[e] violentissimæ[4] igni indomitum, palea citissime ardescere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretii major, quam minimum usu deteri,[5] cum argento, ære, plumbo, lineæ producantur,[f] manusque sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosius dividitur, utpote cujus unciæ in septingenas et quinquagenas, pluresque bracteas,[g] quaternum utroque[a] digitorum, spargantur. Crassissimæ ex his Prænestinæ vocan-

[a] *In longitudinem et latitudinem.*

cus auri pendet libras 1326. Plumbi vero, libras 828. De facilitate materiæ satis compertum est, et mox dicetur. Immo ipse Plinius paulo infra ait nihil auro laxius dilatari.' *Brotier.*—2 Vet. Dalec. *tuta.* Mox, *in incendiis rogisque durante materia* Gronov. et al. vett. Duo postrema verba, *durante materia,* desiderantur in codd. Pintian. Harduin. et al.—3 Ita codd. Harduini et Vet. Dalec. item edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *auri experimento ignis est, ... rubeat quo ignis ; atque ipsum obryzum vocant* Gronov. et vulgg. —4 Vet. Dalec. *pruna violentissima.*—5 Cod. Dalec. *quod minimum usus dete-*

NOTÆ

[d] *Id ipsum obrussam vocant*] Illud videlicet experimentum aurifices obrussam vocant. Sic Reg. 2. aliique. Obrussa vox usurpata Senecæ in Epist. et Natur. Quæst. Tranquillo quoque in Nerone, normam significat, ad quam exigitur aurum. Inde obryzum, coctione crebra ita purgatum, nihil ut habeat alterius metalli admixtum. Schol. Thucyd. in l. I. χρυσίον ἄπεφθον interpretatur, πολλάκις ἑψηθὲν, ὥστε γενέσθαι ὄβρυζον. Tranquillus in Nerone, cap. 44. ' Exegit ingenti fastidio et acerbitate nummum asperum, argentum pustulatum, aurum ad obrussam.'

[e] *Prunæ, &c.*] Reg. 2. et Pintiani codex, *prunæ violentissimi ligni.* Strabo lib. III. pag. 146. Διὰ τοῦτο καὶ ἀχύρῳ τήκεται μᾶλλον ὁ χρυσὸς, κ. τ. λ. Causam is deinde affert, cur palea citius, quam carbone, liquefiat. Locum consule.

[f] *Lineæ producantur*] Non tingit corpora quæ tangit: argentum tingit parum : cetera tingunt multum, inquit Albertus M. de Miner. IV. 7. p. 265. Plinius infra c. 31. ' Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur.'

[g] *Bracteas*] *Feuilles d'or,* laminæ tenues, sponteque plicabiles, atque adeo vel minima aura halituve oris. Harum opifices inauratores bractearii appellati. Vetus inscriptio apud Gruterum, p. 1074. COLLEGI. BRACTEARIORVM. INAVRATORVM.—' Falsa.' *Ed. sec.*

tur, etiamnum retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fidelissime simulacro. Proxima bractea quæstoria appellatur. Hispania strigiles vocat auri parvulas massas, quod super omnia solum in massa aut ramento capitur. Cum cetera in metallis[b 6] reperta igni perficiantur, hoc statim aurum est,[h] consummatamque materiam protinus habet, cum ita invenitur. Hæc enim inventio ejus naturalis est: alia, quam dicemus, coacta. Super cetera[i] non rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuatve pondus. Jam contra salis et aceti succos, domitores rerum, constantia: superque omnia netur, ac texitur lanæ modo, et sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum Verrius docet.[7] Nos vidimus Agrippinam Claudii principis,[j] edente eo[8] navalis prælii spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, auro textili[9 k] sine alia materia.[10] Attalicis vero[l] jampridem intexitur, invento regum Asiæ.

[b] *In fodinis metallicis.*

rit. Mox, *lineæ ducantur* Vet. Dalec.—6 *Cum cetera metallis* Gronov. et al. ante Harduin.—7 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Verrius tradit* Gronov. et vulgg.—8 Margo edd. Dalec. et Gronov. *sedente eo ad.*—9 Vet. Dalec. *ex auro textili.*—10 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. *sine alia materie* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.

NOTÆ

[h] *Hoc statim aurum est*] Auri purissimi grana, ceu arenæ, in fodinis reperiuntur. 'Granum inventum esse 100. marcarum simul' auctor est Albertus M. loc. cit.

[i] *Super cetera*] Etiam aqua, terrave sepultum, vel pluribus sæculis, rubiginem nullam contrahit.

[j] *Agrippinam Claudii principis*] Nempe conjugem, Neronis matrem. Describit hos ludos Dio lib. LX. pag. 687. Ἔν τινι δὲ λίμνῃ ναυμαχίαν ὁ Κλαύδιος ἐπεθύμησε ποιῆσαι ... ὁ δὲ δὴ Κλαύδιος ὅ τε Νέρων στρατιωτικῶς ἐστάλησαν· ἥ τε Ἀγριππίνα χλαμύδι διαχρύσιῳ ἐκοσμεῖτο. *In palude quadam exhibere navale certamen Claudius cupiebat ... vestitum suo quisque arbitrio, militarem Claudius et Nero gestabant, Agrippina chlamydem seu paludamentum auro textum.*

[k] *Auro textili*] Filo tenui deducebatur aurum, eoque vestes texebantur. Sidonius Apollin. XXII. 199. 'Vel stamine fulvo Prægnantes fusi mollitum nesse metallum.' De Elagabalo Lampridius: 'Indutus est omni aurea tunica: (hoc est, tota aurea: ut Maro: 'unde omnis Troja videri,' pro tota dixit:) usus et purpurea, et de gemmis Persica, ita ut gravari se diceret.'

[l] *Attalicis vero*] De his dictum est VIII. 74. Erant e lana auro intertexto.

XX. Marmori, et iis quæ candefieri[1] non possunt, ovi candido illinitur: ligno, glutini ratione composita: leucophoron[2] vocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus.[m] Æs inaurari argento vivo, aut certe hydrargyro, legitimum erat: de quibus, ut dicemus,[n] illorum naturam reddentes, excogitata fraus est. Namque æs cruciatur[c 3] inprimis, accensumque restinguitur sale, aceto, alumine. Postea exarenatur,[d] an satis recoctum sit, splendore deprehendente: iterumque exhalatur igni, ut possit edomitum, mixtis pumice, alumine, argento vivo, inductas accipere bracteas.[e] Alumen in purgando vim habet, qualem[4] esse diximus plumbo.[o]

XXI. (IV.) Aurum invenitur in nostro orbe: ut omittamus Indicum, a formicis,[p] aut apud Scythas gryphis,[q] erutum.[1] Apud nos tribus modis: fluminum ramentis, ut in Tago[r] Hispaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ. Nec ullum absolutius aurum est, ut cursu ipso[2] trituque perpolitum.

Alio modo puteorum[s] scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare utraque ratio dicetur. Aurum qui quæ-

[c] *Accenditur tunditurque.* [d] *Desquamatur, arenæ tolluntur.*
[e] *Tenues auri laminas, quibus æs inauratur.*

CAP. XX. 1 Cod. Dalec. *candida fieri.* Mox, *ex ovi* Vet. Dalec.—2 Vet. Dalec. *chrysophron.*—3 *Nunc vero cruciatur* Vet. Dalec.—4 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. vim habet talem, qualem* al. ante Brotier.

CAP. XXI. 1 Gronov. et al. ante Harduin. *atque a formicis aut gryphibus apud Scythas erutum.*—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *est, cursu ipso*

NOTÆ

[m] *Suo loco docebimus*] Lib. XXXV. 17.

[n] *Ut dicemus*] Cap. 32. et 41. libri hujus.

[o] *Qualem esse diximus plumbo*] Cap. proxime superiore.

[p] *A formicis*] Ut dictum est XI. 36. De gryphibus vero aurum effodientibus abripientibusve apud Arimaspos Scythiæ populos, vide Herod. III. 116. p. 207. et IV. 13. p. 229. Pliniumque ipsum VII. 2.

[q] *Gryphis*] Ita Mss. non *gryphibus.* Sic Plinius iterum loc. cit.

[r] *Ut in Tago*] Plinius ipse IV. 35. 'Tagus auriferis arenis celebratur.' Ovid. de Phaëthontis incendio Met. II. 251. 'Quodque suo Tagus amne vehit, fluit ignibus aurum.' Jam desiisse arenæ eæ dicuntur.

[s] *Alio modo puteorum*] Putei fossæ sunt, per quas ad cuniculos iter est, meatusque subterraneos, quibus ad metalli venam pervenitur.

runt, ante omnia segullum[t] tollunt: ita vocatur indicium. Alveus hic est:[3] arenæque lavantur, atque ex eo, quod resedit, conjectura capitur. Invenitur[4] aliquando in summa tellure protinus, rara felicitate: ut nuper in Dalmatia[u] principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens. Gummi inventum est[5] in summo cespite, talutatium[6 v] vocant, si et auro ea tellus subest. Cetero[7] montes Hispaniæ aridi sterilesque, et in quibus aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse: quod puteis foditur, canalicium vocant, alii canaliense: marmoris glareæ[8] inhærens, non illo modo,[w] quo in Oriente sapphiro atque

Gronov. et vulgg. Mox, *attrituque* cod. Dalec.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Alveus ubi id est* Gronov. et al. vett.—4 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *capitur. Invenitur aliquando et in summa, &c.* Vet. Dalec. *capitur, ut inveniatur, &c.* edd. vett. et Gronov. Mox, *rara felicitate* Chiffl.—5 ' *Gummi inventum est*] Ita quidem scripti et editi libri. At, ut opinor, vocula excidit, et legendum, *Si gummi inventum est.* Gummi illud est ipsa telluris concretæ crusta, metalli nuntia.' *Brotier.*—6 ' *Talutatium*] Ita Mss. Reg. 2. 3. et Voss. In Ms. Reg. 5. *alutationem.* In recentioribus editionibus, *alutatium.*' Idem. *Et jam inventum, &c.* Vet. Dalec. *fundens, cum jam inventum in summo cespite. Alutationem vocant* Gronov. et vulgg. Mox, *si et auro ei tellus* Vet. Dalec. *quæ auro tellus* al. vett.—7 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Ceterum* Gronov. et vulgg.—1 Dalec. *marmori*

NOTÆ

[t] *Segullum*] Nos *mannam* vocamus terram eam quæ subesse seu latere aurum indicat.

[u] *Ut nuper in Dalmatia*] Et inde simile veri est olim esse Romam transductum quicquid auri signatum in monetis fuit. Vide Gothofr. in Cod. Theod. lib. x. tit. 13. de metallis, p. 492. Nec minima pars accessit e præda Macedonica, similibusque victoriis. Cassiodorus in Chron. scribit anno ab U. C. DXCVI. M. Æmilio Lepido, C. Popilio Lænate Coss. metalla in Macedonia instituta. Livius lib. XLV. ' Metalli Macedonici ingens vectigal.' E Dacia similiter persolutum auro argentoque tributum, quod fodinis abundaret, auctor est Cæsar Bell. Gall. lib. v. etsi nondum in formam provinciæ redacta foret. Adde dona sociorum exterarumque gentium. Adde fodinas Galliarum, e Cemeno monte, e Tarbellis, ex Alpibus in Salassis, de quibus Strabo lib. III. et IV. et Codex Theod. loc. cit. lege 9. Asturiæ, Gallæciæ, Lusitaniæque, unde commercio primum, mox belli jure, Romanorum armis subactæ, ac tributi nomine, plus vicena millia pondo singulis annis præstitisse mox dicuntur hoc cap.

[v] *Talutatium*] Subintellige, appellatum ita, si auro, quod tellus ea occultet, idem telluris genus gummino-sum subest. Vide Notas et Emend. num. 19.

[w] *Non illo modo*] Nam sapphirus, ut dicetur XXXVII. 39. aureis punctis collucet: Thebaicus lapis XXXVI. 13. aureis guttis interstinctus. Hic are-

Thebaico, aliisque in gemmis scintillat, sed micas amplexum [9] marmoris [a] Vagantur hi venarum canales per latera [10] puteorum, et huc illuc, inde nomine invento: [x] tellusque ligneis columnis suspenditur.[y] Quod effossum est, tunditur, lavatur, uritur, molitur in farinam, ac pilis cuditur.[11 z] Vocant argentum,[a] quod exit a fornace: sudorisque, qui e camino jactatur, spurcitia, in omni metallo scoria appellatur. Hæc in auro [b] tunditur, iterumque coquitur. Catini [c] fiunt ex tasconio. Hoc est terra alba similis argillæ. Neque enim alia flatum, ignemque, et ardentem [12] materiam tolerat.

Tertia ratio opera vicerit Gigantum. Cuniculis per magna spatia actis cavantur montes ad lucernarum lu-

[a] *Id aurum marmoris arenæ adhæret, non quemadmodum sapphiro atque Thebaico lapidi, sed arenas marmoris amplectitur, quibus sordescit.*

---

aut glareæ.—9 Vet. Dalec. *amplectitur.*—10 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Hi venarum canales per marmor vagantur et latera* Gronov. et al. vett.—11 ‘Ita bene cod. Reg. 3.’ *Brotier. ac pilis cudunt* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem vocant: argentum, quod exit a fornacis sudore. Quæ e catino jactatur spurcitia, in omni metallo vocatur scoria. Hæc in auro coquitur iterum et tunditur* Gronov. et al. vett. *extra fornacis sudorem e camino jactatur. Spurcitia, &c.* cod. Dalec. *extra fornacis ardore e catino ejicitur* Vet. ejusdem. *Scoria appellatur* Chiffl.—12 *Hoc . . . . alia afflatum, &c.* Harduin. et recentt. *Hæc . . . . alia afflatum ignemque ac ardentem* Gronov. et vulgg. *alia flatu igneque exardentem* cod. Dalec. *alia flatum* codd.

NOTÆ

na marmoris auro inseritur, qua sordescit. Vide Notas et Emend. num. 20.

[x] *Inde nomine invento*] Auri canalicii.

[y] *Suspenditur*] Ne fossores casu obruat.

[z] *Ac pilis cuditur*] Pilum hoc loco instrumentum est, quo quid in pila seu mortario tunditur, pinsiturve. His aurum in farinam subigunt. Ut primum pistillis molatur, deinde lavetur, ac postremum uratur, disce ex Agatharchide, apud Photium, in Bibl. cod. CCL. p. 1341. Vide Notas et Emend. num. 21.

[a] *Vocant argentum*] Aurum fuit argento mixtum: nam, ut mox subjicitur, iterum tundebatur, coquebaturque, ut aurum inde scilicet purum elicerent. Sed nimirum, ut dicitur c. 23. ‘Omni auro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octava parte.’

[b] *Hæc in auro*] Strabo videtur lib. III. id ἤλεκτρον vocare.

[c] *Catini*] Catinus vas est in quo materia coquitur. Nunc fossam et concham vocant.

mina. Eadem mensura vigiliarum est:[b] multisque[13] mensibus non cernitur dies. Arrugias[d] id genus vocant:[c] [14] siduntque rimæ subito, et opprimunt operatos:[e] ut jam minus temerarium videatur e profundo maris petere margaritas: tanto nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus sustinendis. Occursant in utroque genere silices. Hos igni et aceto[f] rumpunt. Sæpius vero, quoniam in cuniculis vapor et fumus strangulat, cædunt, fracturis[g] CL. libras fere agentibus:[d] [15] egeruntque humeris noctibus ac diebus, per tenebras proximis tradentes: lucem novissimi cernunt. Si longior videtur silex, latus sequitur[h] fossa, ambitque.[e] [16] Tamen in silice facilior existimatur opera.[17] Est namque terra ex quodam argillæ genere, glareæ mixta (candidam vocant) prope inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, et iisdem malleis:[i] nihilque durius putant, nisi quod inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere, cervices fornicum[j] ab ulti-

[b] *Quamdiu labor is durat, tamdiu nox est.*

[c] *Id genus cuniculorum, unde aurum effoditur, arrugias vocant.*

[d] *Non igni rumpunt, sed cædunt potius: fractæque silicis moles fere sunt librarum CL. pondo.*

[e] *A latere deinde fossa fit, ambitque fossa silicem, et evitat, quia longior est et cædi difficilis.*

Regg. Brot. et Editio princeps.—13 Vet. Dalec. *est, ac quietis, multisque.*—14 *Arrugias ingentes vocant* cod. Dalec. Mox, *et o. operarios* Gronov. et vulgg.—15 Vet. Dalec. *fracturis vibratam inferne terram agentibus;* cod. Dalec. *fracturis terræ mugientibus: egct.* Gronov. et vulgg. *fracturis CL. libras ferri terram agentibus: egeruntque, &c.*—16 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *latus sequitur. Fossam ambit quiete* Gronov. et vulgg. *latera sequuntur, fossam in ambitu ducentes* Vet. Dalec.—17 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *facilius existimatur opera* Gronov. et vulgg. *facilius æstimatur opera* Vet. Dalec.

NOTÆ

[d] *Arrugias*] Et vox ea Plauto nota, Aululariæ scena postrema: 'Nunquam dabo (aurum), nisi fodiam Noviter arrogiam.'

[e] *Operatos*] Hoc est, operantes. Sic Reg. 2. aliique, non *operarios*, ut editi. Usus ea voce Plinius iterum XXVI. 6.

[f] *Hos igni et aceto*] Vide quæ in eam rem diximus XXIII. 27.

[g] *Fracturis*] Vide Notas et Emend. num. 22.

[h] *Latus sequitur*] Vide Notas et Emend. loc. cit.

[i] *Et iisdem malleis*] Quibus cædunt silices, ut ante dictum est.

[j] *Cervices fornicum*] Terrena fornicum fulcra, seu fulcimenta, summa ipsorum parte, qua fornices proxime attingunt, ac sustinent, ibi cædunt:

mo cædunt. Dat signum ruina,[18] eamque solus intelligit in cacumine montis ejus pervigil. Hic voce ictuve[k] evocari jubet[19] operas, pariterque ipse devolat. Mons fractus cadit ab sese longe, fragore[20] qui concipi humana mente non possit, et flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurum est: nec sciere esse, cum fodere. Tantaque ad pericula et impendia[l] satis[21] fuit causæ, sperare quod cuperent.

Alius par labor, ac vel majoris impendii, flumina ad lavandam[22] hanc ruinam jugis montium ducere obiter a centesimo plerumque lapide. Corrugos vocant, a corrivatione, credo: nimirum[23] et hic labor est.[m] Præcepisse[n] libramentum oportet, ut furat is qua influat:[24 o] itaque altissi-

facilior existimatur alii vett. et cod. Dalec.—18 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *cædunt, dantque signum ruinæ* Gronov. et al. vett.—19 *Hic voce ictuve repente operarios revocari jubet* Gronov. et al. ante Harduin.—20 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *cadit a sese longo fragore* Gronov. et vulgg.—21 *Tantaque ad pericula evincenda satis* Gronov. et al. ante Harduin.—22 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Alius par est labor, vel hoc majoris impendii, f. ad lavandum* Gronov. et vulgg. *superest labor, ac vel majoris* cod. Dalec.—23 Vet. Dalec. *nimius*.—24 Ita cod. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *præcepisse libramento oportet, ut fruaris quando influat* Gro-

NOTÆ

ut fulcris deficientibus mons subsidat.

[k] *Hic voce ictuve*] In Reg. 2. *hic voce neve evocari jubet operas:* corrupte. Forte, *hic voce nutuve*. In editis, *operarios*, minus probe.

[l] *Et impendia*] Ita nos ex conjectura: in Reg. 2. et Colb. 3. *et incendia:* in editis, *evincenda*.

[m] *Nimirum et hic labor est*] Ita Colb. 3. At Reg. 2. *ni mille et hic labores*. Conjiciebat Pintianus, *in mille et hic labores*. An potius, *næ mille et hic labores?*

[n] *Præcepisse*] Ante cepisse libramentum aquæ par est, ut rapido cursu feratur, quacumque fluat: eamque ob causam ex altissimis locis ducitur. De hoc libramento diximus XXXI. 31. Præcipere eo sensu accipi, tralatitium est. Lucretius lib. VI. 'Carbonumque gravis vis atque odor insinuatur Quam facile in cerebrum, nisi aquam præcepimus ante.' Hoc est, nisi ante aquam hausimus. Sic et 'præsumere.' Plinius XXX. 51. 'Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo præsumtus.'

[o] *Ut furat is qua influat*] In libris editis, *ut fruaris quando influat*. In Reg. 2. *ut fruaris qua influat*. In Lugd. *Ut fruaris quam fluat*. Forte, *et fieri rivus qua influat*. Sed magis arrisit, *ut furat is*, nempe corrugus, de quo supra: quod et similior veri sit ea lectio, et vestigiis Mss. codicum propior. Deinde, *qua influat*, ut libri omnes conditivi habent: quemadmo-

mis partibus ducitur. Convallis et intervalla substructis canalibus[p] junguntur. Alibi rupes inviæ cæduntur, sedemque trabibus cavatæ[f 25] præbere coguntur. Is qui cædit,[g] funibus pendet, ut procul intuentibus species ne ferarum quidem,[26 q] sed alitum fiat. Pendentes majore ex parte librant, et lineas itineri præducunt.[h] Itaque[27] insistentis vestigiis hominis locus non est.[r] Manus trahunt[s] omne vitium in sportis.[28] Id genus terræ urium vocant.[29 t] Ergo per silices calculosve ducuntur, et urium evitant. Ad capita dejectus[i] in superciliis montium piscinæ cavantur: ducentos pedes in quasque partes, et in altitudinem denos. Emissaria[u] in his quina pedum quadratorum ternum[30] fere

f Canalibus alveisque, qui fiunt e trabibus ligneis.
g Is qui rupem sublimem cædit.
h Et ductis lineis præsignant iter, qua cædenda rupes est, qua corrivandus amnis.
i Ad locum unde aqua primum dejici incipit in convallem.

nov. et al. vett. Mox, *ducitur convallis, &c.* cod. Dalec. *Convalles* Vet. Dalec. —25 *Alibi r. vivæ c. s. t. cavatis* cod. Dalec.—26 Gronov. et al. ante Harduin. *species nefaria quidem.* Mox, *sed quidem sublimium alitum.*—27 Alii ap. Dalec. *præfigunt, ideo quod.*—28 'Ita hunc locum desperatissimum emendavit eruditus Harduinus: nec infeliciter. Mallem tamen *manu trahunt.* Nam cum per funes eundum sit, et plenis sportis graves ascendant, manibus superiora funium apprehendunt, et se suaque onera trahunt. In Mss. Reg. et Editione principe, *manes.*' Brotier. *Manes trahuntur ad homines, ut vitium importent* edd. vett. et Gronov. *Manus trahunt omne vitium in portis* Franzius.—29 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Aræon vocant* Vet. Dalec. *urion vocant*

NOTÆ

dum XXXI. 20. 'Qua cadit rivus.'

p *Substructis canalibus*] Per canales structiles, ut diximus XXXI. 31.

q *Species ne ferarum*] Procul intuens, non feras, sed alites ibi pendere putes. In Reg. 2. *nefarium.* Sed vidit Pintianus in suo, uti edidimus, *ne ferarum quidem, sed alitum fiat:* quod et Plinii orationem sapit, et hic necesse est legi. In libris hactenus editis, *species nefaria quidem.*

r *Vestigiis hominis locus non est*] Quia pendent funibus in aëre, corbibus suspensi.

s *Manus trahunt*] Non funguntur, inquit, pedes officio suo: manus funguntur: trahunt enim vitiosam terram omnem in sportis, quam urion vocant. Vide Notas et Emend. num. 23.

t *Urium vocant*] Sic Mss. omnes: non ἀραιὸν, ut volunt: quanquam istud fortassis Hispani, quorum fodinæ metallicæ nunc explicantur, eodem significatu acceperint, quo Græci ἀραιὸν, ut ea voce terram laxam bibulamque signarent.

u *Emissaria*] Aditus per quos aqua e stagno piscinave emittitur: nos vernacule dicimus, *l'ouverture d'une écluse par où se décharge un étang.* Sueton. in Claudio. c. 20. 'Emissarium Fucini lacus.'

linquuntur, et repleto stagno excussis obturamentis[v] erumpit torrens tanta vi, ut saxa provolvat.

Alius etiamnum in plano labor. Fossæ, per quas[31] profluat, cavantur: agangas[w] vocant:[32] eæ sternuntur gradatim ulice. Frutex est[x] roris[33] marini similis, asper, aurumque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta suspenduntur,[y] canali ita profluente de terra in mare.[34] His de causis jam promovit[k] Hispania. In priore genere,[z] quæ exhauriuntur immenso labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur.[35] Aurum arrugia quæsitum[a] non coquitur, sed statim suum est.[b] Inveniuntur ita massæ.[c] Nec non in puteis etiam[36] denas excedentes libras. Palacas[d] His-

[k] *Propius mari admovit puteos suos, fossas, et canales.*

Gronov. et vulgg.—30 Vet. Dalec. *quinum p. q. ternumve.*—31 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Fossæ in quas* Gronov. et vulgg.—32 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. *agogas vocant* al. ante Brotier.—33 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *et gradatim. Frutex est ulex roris* edd. vett. et Gronov.—34 Vet. Dalec. *ad terram in areas.*—35 Vet. Dalec. *In priore genere aquæ exhaur. imm. lab. ac ne occ. put. in rivos aguntur.*—36 *Inveniuntur massæ,*

NOTÆ

[v] *Excussis obturamentis*] Sublatis molibus quæ aquam cohibebant. Nos pro obturamentis cataracta utimur, qua adducta, omnis aqua effluit: *lever la bonde d'un étang.*

[w] *Agangas* [*agogas*] Mss. *agangas.* Neque vero hic Græca quæruntur vocabula, ut Salmasius putat, in Solin. pag. 1076. sed barbara et Hispana.

[x] *Frutex est*] Ceteris auctoribus ignotus.

[y] *Suspenduntur*] Canteriis, aliisque ligneis machinis, canales per loca prærupta suspenduntur in aëre.

[z] *In priore genere*] Hoc est, quod puteis foditur: id enim primum auri inveniendi genus superius est ab auctore explanatum.

[a] *Aurum arrugia quæsitum*] Hoc est, cuniculis per magna spatia actis, quibus montes cavantur: hos enim cuniculos arrugias vocant, ut dictum est antea.

[b] *Suum est*] Sui quasi juris, jam purum, integrum: quod ignem non desiderat.

[c] *Inveniuntur ita massæ*] Etiam centum marcarum, ut ex Alberto M. supra diximus.

[d] *Palacas* [*Palacras*] Reg. 2. *Palacas, alii palacurnas.* Has voces, palacras, ballucem, ceterasque, ortas e Græcis fontibus credi Salmasius jubet in Solin. p. 1076. Credant, quibus ille jusserit. Nos interim Hispanicas fuisse asseveramus, et peregrini oris. Ballucæ mentio in Cod. Theod. lib. x. tit. 19. 'de metallis,' lib. III. 'de auri eruendi ex metallis potestate.' Est autem Balluca, sive balluce, ut Plinius innuit, arena aurosa, seu minuta ramenta nondum excocta, quæ πολλὴν μείωσιν ἔχει, ut

pani, alii palacurnas:[37] iidem, quod minutum est, balucem vocant. Ulex siccatus uritur, et cinis ejus lavatur substrato cespite herboso, ut sidat aurum. Vicena millia pondo ad hunc modum annis singulis Asturiam atque Gallæciam et Lusitaniam præstare quidam prodiderunt,[38] ita ut plurimum Asturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot sæculis hæc fertilitas. Italiæ parci vetere[39] interdicto patrum diximus:[e] alioqui nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Extat lex censoria Ictimulorum[40 f] aurifodinæ, Vercellensi agro, qua cavebatur,[41] ne plus quinque[g] millibus hominum in opere publicani haberent.

nec non in puteis, etiam Vet. Dalec.—37 Ita codd. Regg. Brot. 2. 3. *Palacras Hispani, alii palacranas* al. ante Brotier. *Placas* Vet. Dalec. *Palas* al. vett. —38 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *tradiderunt* Gronov. et vulgg.— 39 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Italiæ parcitum est vetere* edd. vett. et Gronov.—40 *Victimilarum* cod. Dalec. *vici Victimuliarum* Vet. Dalec.— 41 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *qua in V. agro cavebatur* Gronov. et vulgg. *quæ in V. agro cavabatur* margo edd. Dalec. et Gronov. Mox, *in opere aurum faciendi publicari* cod. Dalec.

NOTÆ

Græci notarunt. Philoxenus in Glossis: *Balluca*, ἀχώνευτος γῆ ἡ χρυσώδης. Alibi: Χρύσαμμος, *Balluca*. Justinus XLIV. 1. ubi de amnibus Hispaniæ: 'Plerique etiam divites auro, quod in balucibus vehunt.' Hesychio, Βάλλεξ, ψῆφος, est, minutus calculus: quoniam balluca aurum est in ramentis, minutisque ψήγμασιν. Alteram autem vocem *palacras*, vel *palacas*, pariter esse vernaculam, Hispanique oris ac soni, Strabo ipse haud obscure significat, apud quem hæc vox diminuta occurrit, lib. III. p. 146. Ἐν δὲ τοῖς ψήγμασι τοῦ χρυσίου φασὶν εὑρίσκεσθαί ποτε καὶ ἡμιλιτριαίας βώλους, ἃς καλοῦσι πάλας, μικρᾶς καθάρσεως δεομένας. Φασὶ δὲ καὶ λίθων σχιζομένων εὑρίσκειν βωλάρια θηλαῖς ὅμοια. *Ceterum inter auri ramenta aiunt inventas aliquando selibres glebas, quas ipsi palas nominant, exigua purgatione indigentes. Ferunt etiam lapidibus fissis inveniri glebulas uberibus similes.*

[e] *Italiæ . . . diximus*] Lib. III. sub finem cap. 24. De Salassorum forte metallis id Senatusconsultum latum est, quæ capta sunt ab Appio Claudio Pulchro Cos. anno Urbis DCXI. teste Strabone lib. IV. p. 205. et Epitome Livii lib. LIII.

[f] *Ictimulorum*] Strabo lib. V. pag. 218. Καὶ ἐν Οὐερκέλλοις χρυσωρυχεῖον ἦν· κώμη δ' ἐστὶ πλησίον Ἰκτουμούλων, καὶ ταύτης κώμης. *Erat et Vercellis aurifodina: est autem is vicus prope Ictimulos, qui et ipse vicus est.* Videtur a mulis Icti cujuspiam, ibi stabulatis, loco nomen hæsisse, quasi 'Ad Icti mulos.'

[g] *Ne plus quinque*] Ne forte publicani una condictione totum aurum provinciæ vel fodinæ exhaurirent. Atque idcirco fortassis in Sardiniam, quæ metallis præsertim argenteis abundavit, metallarii transfretare vetiti, leg. 6. tit. 19. lib. X. Cod. Theod. 'Si qua navis.'

XXII. Aurum faciendi est etiamnum una[1] ratio ex auripigmento,[h] quod in Syria[2] foditur pictoribus, in summa tellure, auri colore, sed fragili, lapidum specularium modo. Invitaveratque spes Caium[i] principem avidissimum auri: quamobrem jussit excoqui magnum pondus: et plane fecit aurum excellens, sed ita parvi ponderis, ut detrimentum sentiret, illud propter avaritiam expertus: quanquam auripigmenti libræ X. IV.[3] permutarentur:[j] nec postea tentatum ab ullo est.

XXIII. Omni auro inest argentum vario pondere, alibi nona,[1] alibi octava parte. In uno tantum Galliæ metallo,[2 k] quod vocant Albucrarense,[3] tricesima sexta portio invenitur: ideo ceteris præest. Ubicumque quinta[l] argenti portio est, electrum vocatur.[m] Scrobes eæ[n] reperiuntur in cana-

Cap. XXII. 1 *Est autem nunc aurum faciendi una* Vet. Dalec. *Aurum faciendi est etiam una* Gronov. et al. ante Harduin. qui ex codd. suis lect. nostram recepit.—2 *Mysia* margo edd. Dalec. et Gronov. e Diosc. Mox, *sed fragile* Vet. Dalec.—3 Gronov. et al. ante Harduin. *libra XIV.*

Cap. XXIII. 1 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. *alibi dena, alibi nona* al. ante Brotier.—2 Cod. Dalec. *loco.*—3 'Ita cod. Reg. 2. et Editio princeps. Sine auctoritate in recentt. edd. *Albicratense.*' Brotier. *Albicra-*

NOTÆ

[h] *Ex auripigmento*] Sive arsenico, de quo lib. seq. cap. 56. In Ponto quoque effodi scribit Vitruvius VII. 7. p. 139. Diosc. v. 121. et in Mysia Hellesponti.

[i] *Caium*] Caligulam. De hujus aviditate pecuniæ Sueton. c. 42.

[j] *Auripigmenti libræ X. IV. permutarentur*] Hoc est, denariis quatuor. Prius *libræ XIV.* legebatur, nullo sensu. Sunt autem quaterni denarii, sive, quod idem est, sestertii sedecim, Gallicæ monetæ asses ærei triginta duo.

[k] *Galliæ metallo*] Auro. Albicratense vero appellari suspicamur ab Albiœcis, sive Alebece Reiorum Apollinarium, de qua diximus in Notis et Emend. ad lib. v. num. 28. Fuisse et in Cemeno Galliæ monte aurifodinas, auctor est Strabo lib. III. pag. 146. Et in Tarbellis quidem eximias lib. IV. p. 190.

[l] *Ubicumque quinta*] Fuisse hujusmodi aurum, quod edicto Ludovici XII. Galliarum Regis, ab aurificibus in signa, vasa, ceteraque opera adhiberi posset impune, ac sine fraude, scribit Savotus de nummis II. 9. p. 84.

[m] *Electrum vocatur*] Gallis, *de l'or bas*, quasi aurum deterioris notæ, propter admixtam argenti quintam portionem. Isidorus XVI. 23. 'Electri tria sunt genera. Unum ... quod succinum dicitur. Alterum metallum, quod naturaliter invenitur, et in pretio habetur. Tertium, quod fit de tribus partibus auri, et argenti una: quas partes, etiam si naturam resolvas, invenies. Unde et nihil interest, natum sit an factum: utrumque

liensi.[4] Fit et cura[o] electrum argento addito. Quod si quintam portionem excessit, incudibus non resistit. Et electro[5] auctoritas, Homero teste,[p] qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Minervæ templum habet Lindos, insulæ Rhodiorum, in quo Helena sacravit calycem ex electro. Adjicit historia, mammæ suæ mensura. Electri natura[q] est, ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Quod est nativum[r] et venena deprehendit. Namque[s] discurrunt in calycibus arcus, cœlestibus similes, cum igneo stridore: et gemina ratione prædicunt.

XXIV. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, et antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant holosphyraton,[a] in templo Anaitidis posita dicitur, (quo sit situ terrarum nomen hoc[1] significavimus,)[b] numine gentibus illis sacratissimo. Direpta[2] est[c] Antonii Parthicis

tense Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—4 *In scrobibus id reperitur et in canaliensi* Vet. Dalec.—5 *Est electro* Vet. Dalec.

CAP. XXIV. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Quod in situ terrarum nomine hoc* Gronov. et vulgg.—2 *Direptum* al. ap. Dalec. sub. 'templum.'—

NOTÆ

enim ejusdem naturæ est.' Servius quarta modo argenti portione admixta electrum fieri ait. Vide et Strabonem loc. cit. Hinc nummi electrei apud Lampridium, in Alexandro Severo, p. 122. 'Alexandri habitu nummos plurimos figuravit: et quidem electreos aliquantos: sed plurimos tamen aureos.' Et electrina patera apud Pollionem Trebellium, in Quieto, p. 192. 'Pateram electrinam, quæ in medio Alexandri vultum haberet.'

[n] *Scrobes eæ*] Scrobes, quæ id electri seu auri genus contineant, in canaliensi auro inveniuntur. De canaliensi auro dictum est c. 21.

[o] *Fit et cura*] Ex arte et industria. Plinius IX. 65. 'Juvat argentum auro confundere, ut electra fiant.'

[p] *Homero teste*] Odyss. Δ. 71. Φράζεο, Νεστορίδη, τῷ 'μῷ κεχαρισμένε θυμῷ, Χαλκοῦ τε στερυπὴν καδδώματα ἠχήεντα, Χρυσοῦ τ', ἠλέκτρου τε, καὶ ἀργύρου, ἠδ' ἐλέφαντος.

[q] *Electri natura*] Isidorus hunc locum transcripsit Orig. XVI. 3.

[r] *Quod est nativum*] Isidorus loc. cit. Plinius Valer. III. 53. ad verbum. Q. Serenus c. 62. de venenis prohibendis, p. 162. 'Produnt electri variantia pocula virus.'

[s] *Namque*] Totidem verbis Isidorus et Plinius Valer. locis cit.

[a] *Holosphyraton*] Ὁλόσφυρος et ὁλοσφύρατος apud Hesych. concretus, plenus, solidus, non conflatus, sed ductus malleo, στερεὸς, ναστὸς, καὶ οὐδαμοῦ διάκενος.

[b] *Significavimus*] Lib. V. c. 20.

[c] *Direpta est*] Nempe ea statua Deæ Anaitidis. Sic etiam Mss. De

rebus. Scitumque narratur dictum unius veteranorum Bononiæ, hospitali divi Augusti cœna, cum interrogaretur, 'essetne verum, eum qui primus violasset hoc numen, oculis membrisque captum expirasse.'[c] Respondit enim, 'tum maxime Augustum de crure ejus[d] cœnare, seque illum esse, totumque sibi censum ex ea rapina.'[4] Hominum primus et auream statuam et solidam Gorgias[e] Leontinus Delphis in templo sibi posuit, LXX. circiter[f] Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus.

XXV. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratisque, et infantibus applicatur, ut minus noceant, quæ[1] inferantur, veneficia. Est et ipsi superlato[g] vis malefica,[2] gallinarum quoque et pecorum fœturis. Remedium est abluere illatum, et spargere eos[3] quibus mederi velis. Torretur[h] et cum salis gemino pondere, triplici miseos,[4] et rursum cum duabus salis portionibus, et una lapidis, quem schiston vocant: ita virus[5] tradit rebus una crematis in fictili vase, ipsum purum et incorruptum. Reliquus cinis

3 Verbum *exspirasse* deest in cod. Dalec.—4 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *ex ea rapina esse* Gronov. et al. vett.

CAP. XXV. 1 Vet. Dalec. *si quæ*.—2 Cod. Dalec. *maleficii*.—3 Vet. Dalec. *eas*.—4 Gronov. et al. ante Harduin. *grumo, triplici pondere misso*.—5 Vet.

NOTÆ

expeditione infelici Antonii contra Parthos, vide Dionem et Plutarchum.

[d] *De crure ejus*] Ut intelligamus in direptione fractæ statuæ crus huic veterano militi, qui Augustum excipiebat hospitio, obtigisse, cujus partem in hospitalem cœnam insumeret. Ita Gelenius: recte.

[e] *Gorgias*] Non sibi ipsum, sed totam ipsi Græciam posuisse id aureæ statuæ decus, ceteri scribunt. Forte gemina fuit. Valerius Max. lib. VIII. cap. ult. 'Gorgiæ vero Leontini studiis literarum ætatis suæ cunctos præstantis, adeo ut primus in conventu poscere, qua de re quisque audire vellet, ausus sit, universa Græcia in templo Delphici Apollinis statuam solido ex auro posuit; cum ceterorum ad id tempus auratas collocasset.' Sic et Plato in Gorgia, et Cicero de Orat. lib. III. Cognomen habet a natali solo, Leontio, Siciliæ oppido.

[f] *LXX. circiter*] Circiter annum Urbis CCLIII.—'CCXLII.' *Ed. sec.*

[g] *Est et ipsi superlato*] Si superferatur, si supra caput tollatur. Vide Notas et Emend. num. 24.

[h] *Torretur*] Vide Notas et Emend. num. 25.

servatus in fictili, et ex aqua illitus,[6] lichenas in facie sanat. Lomento[a] eum convenit ablui. Fistulas etiam sanat,[7] et quæ vocantur hæmorrhoides. Quod si tritus[i] pumex adjicitur,[8] putria ulcera et tetri odoris emendat. Ex melle vero decoctum cum melanthio, et illitum umbilico, leniter solvit alvum. Auro verrucas curari M. Varro auctor est.[9]

XXVI. (V.) Chrysocolla humor est in puteis, quos diximus,[j] per venam auri defluens, crassescente limo[k] rigoribus hybernis usque in duritiam pumicis.[b] Laudatiorem[k] eandem in ærariis metallis, et proximam in argentariis fieri compertum est. Invenitur et in plumbariis, vilior etiam auraria.[2] In omnibus autem iis metallis fit et cura, multum infra naturalem illam: immissis in venam aquis leviter hyeme tota, usque in Junium mensem, dein siccatis in Junio et Julio: ut plane intelligatur nihil aliud chrysocolla, quam vena putris. Nativa duritia maxime distat:[c] luteam vocant. Et tamen[l] illa quoque herba, quam lutum[3] ap-

[a] *Farina fabacea.*
[b] *Coacto humore eo vi frigoris, et in pumicis duritiam rigescente.*
[c] *Nativa factitiam istam chrysocollam duritia superat.*

Dalec. *vires.*—6 Cod. Dalec. *fictili ex aqua mixtus.*—7 Vet. Dalec. *sanat cum lomento, sed eam.*—8 *Quod si trito spuma adjiciatur* Gronov. et al. ante Harduin. Pro *tritus*, Dalec. habet *nitri.*—9 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *verrucas curari eo M. Varro est auctor* Gronov. et al. vett.

CAP. XXVI. 1 Cod. Dalec. *humore.*—2 Cod. Dalec. *auraria est.*—3 Ita ex

NOTÆ

[i] *Quod si tritus*] Vide Notas et Emend. num. proxime citato.

[j] *Quos diximus*] Cap. 21.

[k] *Laudatiorem*] Habet hæc pariter Isidorus Orig. XIX. 17. Quid quod chrysocolla fit et ex ære tantum? Quare si in metallis aurariis argentariisve oritur, venas eas cum latente ære permixtas esse necesse est. Auraria porro metalla et *aurariæ* appellantur: unde vetus Inscriptio apud Gruter. p. 4. SVBPROC. AVRARIAR. *Subprocurator aurariarum.* Et pag. 594. PROC. AVRARIARVM.

[l] *Et tamen*] Et nihilominus, cum lutea appelletur, herba tamen, quæ lutum nuncupatur, ipsa tingitur. Ut lutum (sic enim Mss. omnes habent) seu herbam luteam eandem esse negem, atque isatin sive vitrum, de quo XXII. 2. illud inprimis in causa est, quod luteo colore illa inficit, isatis cœruleo. Quare cœrulo mixta herba lutum viridem maxime colorem efficit. Testis Vitruvius: 'Qui non possunt chrysocolla propter caritatem uti, her-

pellant, tinguitur. Natura est,[m] quæ lino lanæve, ad succum bibendum. Tunditur in pila,[n] deinde tenui cribro cernitur: postea molitur, ac deinde tenuius cribratur.[4] Quicquid non transmeat, repetitur[d 5] in pila, dein molitur. Pulvis semper in catinos digeritur, et ex aceto maceratur, ut omnis duritia solvatur: ac rursus tunditur, dein lavatur in conchis,[o] siccaturque. Tunc tinguitur alumine schisto, et herba supra dicta: pingiturque, antequam pingat. Refert quam bibula docilisque sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur scytanum[6] atque turbystum: ita vocant medicamenta sorbere[e] cogentia.

XXVII. Cum tinxere pictores, orobitin vocant,[p] ejusque duo genera faciunt: luteam, quæ servatur in lomentum:[f] et liquidam, globulis sudore[1] resolutis. Hæc utraque genera in Cypro[2] fiunt. Laudatissima[q] in Armenia, secunda in Macedonia, largissima in Hispania. Summa[r] commen-

[d] *Iterum tunditur.* [e] *Colorem bibere.*
[f] *In pulverem, seu farinam.*

codd. Harduinus et recentt. *quam luteam* Gronov. et vulgg.—4 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *tenui cribro secernitur: p. m. ac d. tenuius sic cribratur* edd. vett. et Gronov.—5 Cod. Dalec. *repetitum.*—6 Ita ex codd. Harduinus. In cod. Reg. Brot. 5. *schytanum;* Gronov. et al. vett. *et schytanum;* Harduin. 1. 2. 3. in textu, Miller. Bipont. et Franz. *scytatum.* In Indice vero Emend. ap. Harduin. *scytanum.*

CAP. XXVII. 1 Vet. Dalec. *humore.*—2 Margo edd. Dalec. et Gronov.

NOTÆ

ba, quæ lutum appellatur, cœrulum inficiunt, et utuntur viridissimo colore.' Vide egregiam super eo argumento Ruellii concertationem de Nat. Stirp. lib. II. p. 434.

[m] *Natura est*] Chrysocollæ.

[n] *Tunditur in pila*] Pilam alibi monuimus esse vas concavum in quo quid pinsitur tunditurque. Nunc 'Mortarium' vocant. Similem fere parandæ probandæque chrysocollæ modum affert Diosc. v. 104.

[o] *In conchis*] Concha vasis genus est concavum, ac superius patulum, a concharum similitudine nominatum. Cato de Re Rust. c. 13. 'In cellam oleariam hæc opus sunt: Dolia olearia... conchas majores duas, et minores duas.' Infra Plinius c. 41. 'ferream concham' vocat.

[p] *Orobitin vocant*] Quod in grana formarent ὀρόβου, hoc est, ervi similitudine. Hæc grana Plinius globulos statim vocat.

[q] *Laudatissima*] Sic Diosc. v. 104. et Isidorus Orig. XIX. 17. Nunc in Hungaria, Bohemia, Silesia, Misnia, alibique effoditur. Vide Museum Wormianum I. 3. 10.

[r] *Summa*] Diosc. loc. cit. τῇ χρόᾳ

dationis,[g] colorem in herba[3] segetis læte virentis quam simillime reddat. Visumque jam est Neronis principis[s] spectaculis arenam Circi chrysocolla sterni, cum ipse concolori panno aurigaturus esset. Indocta[t] opificum turba tribus eam generibus distinguit:[4] asperam, quæ taxatur in libras denariis VII.[u] mediam, quæ denariis quinis: attritam, quam et herbaceam vocant, quæ X. III.[v] Sublinunt autem arenosam, priusquam inducant, atramento, et Parætonio. Hæc sunt tenacia[h] ejus et colori blanda. Parætonium, quoniam est natura pinguissimum, et propter lævorem tenacissimum, atramento aspergitur, ne Parætonii candor pallorem chrysocollæ afferat. Luteam putant a luto[w] herba[5] dictam, quam ipsam,[x] cœruleo subtritam, pro chrysocolla inducunt, vilissimo[6] genere atque fallacissimo.

XXVIII. Usus chrysocollæ[a] et in medicina est ad purganda vulnera cum cera et oleo. Eadem per se arida siccat

[g] *Maxime commendatur ea, quæ, &c.*
[h] *Hæc facillime chrysocollæ arenosæ illigantur.*

Cypro, e Diosc.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *S. c. est, ut colorem herbæ* edd. vett. et Gronov.—4 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *aurigaturus esset, introducta opificum turba. Tribus . . . . distinguunt* Gronov. et vulgg. *Inducta* cod. Dalec. Mox, *in libras VII.* Gronov. et al. ante Harduin. *in libras VIII.* margo edd. Dalec. et Gronov.—5 Gronov. et al. ante Harduin. *a lutea herba.* Mox, *cæruleo sublito* Vet. Dalec.—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *utilissimo* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

κατακόρως πρασίζουσαν, *quæ porri læte virentis colorem quam simillime reddat*, probat inprimis. Sic etiam Isidorus loc. cit. Fuit olim in pretio apud pictores hæc chrysocolla porracea: nunc obsolevit: et in locum ejus irrepsit Azurium ultramarinum, *l'Outremer*, quod e transmarinis locis affertur, plerumque e Cypro.

[s] *Neronis principis*] Etiam et Caligulæ principatu, minio et chrysocolla Circum constratum fuisse, Tranquillus est auctor, in ejus Vita, c. 18.

[t] *Indocta*] Vide Notas et Emend. num. 26.

[u] *Denariis VII.*] Sic Reg. 2. sine ullis notarum compendiis. In libris hactenus editis prætermissa vox ea *denariis* est. Sunt porro denarii septem monetæ Gallicæ, asses ærei sex et quinquageni. Denarii quinque, asses quadraginta.

[v] *Quæ X. III.*] Hoc est, denariis tribus: Gallicæ monetæ, assibus quatuor et vicenis.

[w] *Luteam putant a luto*] Sic Reg. 2. non *lutea*. De ea paulo ante egimus.

[x] *Quam ipsam*] Sic Vitruvius quoque proxime antea laudatus a nobis.

[a] *Usus chrysocollæ*] Sic Diosc. v. 104.

et contrahit. Datur et in angina, orthopnœave, lingenda[1] cum melle. Concitat[b] vomitiones: miscetur et collyriis ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplastris, ad dolores mitigandos, et cicatrices trahendas.[c] Hanc chrysocollam medici acesin appellant, quæ non est orobitis.[d]

XXIX. Chrysocollam[e] et aurifices sibi vindicant agglutinando auro: et inde omnes appellatam[f] similiter[1] utentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, et pueri impubis urina, addito nitro. Teritur Cyprio ære[g] in Cypriis[2] mortariis: santernam vocant nostri. Ita ferruminatur aurum, quod argentosum[h] vocant. Signumque est,[3] si addita santerna nitescit. E diverso ærosum[i] contrahit se, hebetaturque, et difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, et septima parte argenti ad supradicta[j] additis, unaque contritis.

CAP. XXVIII. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *miscenda* Gronov. et al. vett.

CAP. XXIX. 1 Vet. Dalec. *omnino appellatione simili.*—2 *Cyprio in ære in Cypriis* Gronov. et al. ante Harduin.—3 *Signum est* cod. Dalec.

NOTÆ

[b] *Concitat*] Diosc. loc. cit. Ἔστι δὲ καὶ τὸν ἔμετον κινούντων, καὶ ἀναιρεῖν δυναμένων. *Est vero ex eorum genere quæ vomitiones concitant, et necem inferre possunt.*

[c] *Cicatrices trahendas*] Exterendas. Diosc. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει ἡ χρυσοκόλλα σμηκτικὴν οὐλῶν, κ. τ. λ.

[d] *Quæ non est orobitis*] Orobitis diluta est, et liquida; hæc arida. Ἄκεσις *curatio* est, ab ἀκέομαι, *curo*.

[e] *Chrysocollam*] Alterum hoc est chrysocollæ genus, nempe fictitium. Creditur hæc vulgo *Borax* officinarum: falso. Caret enim istud ærugine, quam chrysocolla veterum requirit. Diosc. v. 92. Ἔστι δέ τις καὶ ὑπὸ τῶν χρυσοχόων γινόμενος ἰὸς διὰ θυΐας καὶ δολδυκος κυπρίου χαλκοῦ, ἔτι δὲ οὔρου παιδίου, ᾧ τὸ χρυσίον κολλῶσιν. *Fit et ab aurificibus ærugo quædam qua aurum ferruminant, ducta scilicet urina pueri impuberis in mortario cupreo pistilli ope ex eadem materia confecti.* Hæc Plinii chrysocolla est. Nitrum nec Dioscorides addit, nec Galenus: sed Plinianam santernam nitro addito potiorem esse vel eo nomine, Falloppius animadvertit, v. 31.

[f] *Et inde omnes appellatam*] Malim *omnem* legi. Ut sit sententia, ab eo effectu chrysocollam omnem traxisse nomen videri iis, qui similem in usum omni chrysocolla utuntur.

[g] *Teritur Cyprio ære*] Sic Reg. 2. et alii: non, *Cyprio in ære*. Pistillum ex Cyprio ære intelligit.

[h] *Quod argentosum*] Argento mixtum. Sic marmorosum infra cap. 56. Ærosum XXXIV. 2. et mox hoc ipso loco.

[i] *E diverso ærosum*] Admixtum æri.

[j] *Ad supradicta*] Ad æruginem Cypriam, urinamque pueri impubis, adjecto nitro, ut dictum est initio cap.

XXX. Contexi par est reliqua circa hoc, ut universa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum est tale.[k] Argilla ferro, cadmia æris massis, alumen laminis, resina plumbo et marmori: sed plumbum nigrum[l] albo jungitur, ipsumque album sibi oleo. Item stannum æramentis, stanno argentum. Pineis optime lignis æs ferrumque funditur: sed et Ægyptia papyro: paleis aurum. Calx aqua accenditur, et Thracius lapis:[m] idemque oleo restinguitur. Ignis autem aceto maxime, et visco, et ovo. Terra minime flagrat. Carboni major vis exusto, iterumque flagranti.

XXXI. (VI.) Ab his argenti metalla dicantur, quæ sequens insania[a] est. Nonnisi in puteis reperitur, nullaque sui spe nascitur: nullis, ut in auro, lucentibus scintillis. Terra est alia rufa, alia cineracea. Excoqui[n] non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi. Galenam vocant,[o] quæ juxta argenti venas plerumque reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum, argentum autem superne innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus pæne provinciis, sed in Hispania pulcherrimum: id quoque in sterili solo, atque etiam montibus: et ubicumque una inventa vena est, non procul invenitur alia. Hoc qui-

[a] *Altera, post auri insaniam.*

NOTÆ

[k] *Auri glutinum est tale*] Quale nimirum dictum est sup. cap. At ferrum argilla glutinatur, æris massæ cadmia, laminæ alumine, &c. 'Sed et alios plures modos,' inquit Brassavolus in examine terrarum, pag. 482. 'ferruminandi metalla scimus, ab his quos Plinius commemorat, arte inventis semper addente.' Locum consule.

[l] *Sed plumbum nigrum*] Vide XXXIV. 47.

[m] *Et Thracius lapis*] Nicander in Theriac. pag. 3. inter ea quæ suffitu abigunt serpentes: Ἢ σύ γε Θρήϊσσαν ἐνὶ φλέξας πυρὶ λᾶαν, Ἢ θ' ὕδατι βρεχθεῖσα σελάσσεται, ἔσβεσε δ' αὐτὴν Τυτθὸν ὅτ' ὀδμήσηται ἐπιῤῥανθέντος ἐλαίου. Quæ Gorræus sic reddidit: *Threicium pariter Vulcano trade lapillum, Qui lymphis madidus flamma collucet: at idem Protinus affuso flammam restinguit olivo.* De Thracio lapide refert eadem auctor libri de Simp. Medic. ad Patern. tom. XIII. operum Galeni, p. 994. Diosc. item, v. 147. Galenus ipse de Fac. Simp. Med. IX. 2. pag. 257. ex Nicandro.

[n] *Excoqui*] Vide XXXIV. 47. sub finem.

[o] *Galenam vocant*] Plinius XXXIV. 53. 'Est et molybdæna, quam alibi galenam vocavimus, plumbi et argenti vena communis,' &c.

dem et in omni fere materia:[p] unde metalla[q] Græci[r] videntur dixisse. Mirum, adhuc per Hispanias ab Hannibale inchoatos[2] puteos durare, sua ab inventoribus nomina habentes. Ex queis Bebulo[3] appellatur hodieque, qui ccc. pondo Hannibali sumministravit in dies, ad mille quingentos jam passus cavato monte, per quod spatium Aquitani[4 r] stantes diebus noctibusque egerunt aquas lucernarum mensura,[s] amnemque faciunt. Argenti vena, quæ in summo reperta est, crudaria appellatur. Finis antiquis[t] fodiendi solebat esse alumen inventum: ultra nihil quærebatur. Nuper inventa æris vena infra alumen alba finem spei fecit.[5] Odor ex argenti fodinis[u] inimicus omnibus animalibus, sed maxime canibus. Aurum argentumque quo mollius, eo pulchrius. Lineas ex argento[v] nigras produci plerique mirantur.[6]

Cap. xxxi. 1 Cod. Dalec. *materia eruendi metalli fere Græci.*—2 Idem codex, *per H. olim inchoatos.*—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Bebelo* Gronov. et al. vett.—4 'Ita codd. Regg. et Editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus editionibus emendatum, *Accitani.*' Brotier. *Aquitani* habent omnes codd. et edd. *Accitani* nullibi legitur nisi in Notis Harduini. *Lacetani* conj. Pintian. Mox, pro *stantes*, Vet. Dalec. habet *stagnantes.*—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *nullum finem spei fecit* Gronov. et vulgg.—6 Cod. Dalec. *fieri producique miramur.*

NOTÆ

[p] *In omni fere materia*] In omni fere metalli vena plumbi simul vena reperitur.

[q] *Unde metalla*] Quod μετ' ἄλλων, *alia simul cum aliis*, vel μετ' ἄλλα, *post alia* inveniantur.

[r] *Aquitani*] Sic libri omnes, etiam Mss. Verum cum de Hispaniæ, non de Galliæ argenti fodinis sermo sit, haud dubie *Accitani* legi satius fuerit, quæ colonia conventus Carthaginiensis memorata superius, III. 5.

[s] *Lucernarum mensura*] Ut quamdiu accensæ certo olei modo lucernæ arderent, in eo labore essent: cum lucernæ deficerent, recentes integrique succederent, qui eundem laborem obirent.

[t] *Finis antiquis*] Fossores hodieque in eruendo argento provehunt operam, donec aluminis mineram inveniant: repertoque hoc succo concreto, venæ argenti finem ibi esse intelligunt. Kircherus Mundi. Subt. x. 4. p. 204.

[u] *Odor ex argenti fodinis*] Testis Lucretius apud Festum: 'Scaptesula, locus ubi argentum effoditur in Macedonia, dictus a fodiendo: namque Græce σκάπτειν effodere dicunt. Lucretius: 'Quales expiret scaptesyla subter odores.' A σκάπτειν et ὕλη, quæ voces in unam conflatæ *materiam fossilem* sonant, fit σκαπτησύλη, de qua Stephanus.

[v] *Lineas ex argento*] Isidorus XVI.

XXXII. Est et lapis in his venis, cujus vomica liquoris æterni[b] argentum[1] vivum appellatur: venenum[a] rerum omnium. Exest[b] ac perrumpit vasa permanans tabe[2] dira. Omnia ei[c] innatant, præter aurum: id unum ad se trahit. Ideo et optime purgat, ceteras ejus sordes exspuens crebro jactatu fictilibus in vasis, alutis injectis.[d] Sed ut ipsum ab auro discedat in pelles subactas[3] effunditur, per quas sudoris vice defluens purum relinquit aurum. Ergo et cum æra inaurantur, sublitum bracteis pertinacissime retinet.[e] Verum pallore detegit simplices aut prætenues bracteas. Quapropter id furtum[e] quærentes, ovi liquore

[b] *Qui fundit ac vomit ex se liquorem nunquam concrescentem, sed perpetuo fluidum.* [c] *Alligat æri bracteas aureas.*

CAP. XXXII. 1 Cod. Dalec. *in his venis vomica liq. æterni. Argentum.* Mox, *venenum metallorum omnium* Vet. Dalec.—2 Vet. Dalec. *universa permeans labe.*—3 Hardnin. 1. 2. 3. et recentt. *in vasis, vestibus injectis. Sed, &c.* Gronov. et al. ante Hardnin. *in vasis, ita vitiis abjectis, ut ipsum ab auro discedat. In pelles subactas.* ‘*Alutis injectis*] Ita emendavit Pintianus. Emendationi favent Mss. Reg. 5. *ita vitiis abjectis.* Paulo audacior Harduini emendatio, *vestibus injectis.* Aluta autem illa, seu talutia, de quibus jam supra dictum cap. 21. sunt auri sordes.’ *Brotier.* Mox, *perque eas sudoris, &c.* Cod. Dalec.

NOTÆ

18. Plinius ipse supra cap. 19. ‘Cum argento, ære, plumbo, lineæ producantur.’

[a] *Venenum*] Argentum vivum appellatur, cum sit venenum: nec vitam, sed necem afferat. Diosc. v. 110. ‘Sunt et qui argentum vivum,’ inquit, ‘per sese in metallis inveniri affirment.’

[b] *Exest*] Isidorus Orig. XVI. 18. de argento vivo: ‘Servatur autem melius in vitreis vasis: nam ceteras materias perforat.’ In argenteis quoque, ac plumbeis, stanneisque asservari tuto auctor est Diosc. loc. cit.

[c] *Omnia ei*] Vitruvius VII. 8. pag. 141. de argento vivo: ‘Cum in aliquo vase est confusum,’ inquit, ‘si supra id lapidis centenarii pondus imponatur, natat in summo: neque eum liquorem potest onere suo premere, nec elidere, nec dissipare. Centenario sublato, si ibi auri scrupulum imponatur, non natabit, sed ad imum per se deprimetur. Ita non amplitudine ponderis, sed genere singularum rerum gravitatem esse, non est negandum.’ Vitruvium totidem verbis Isidorus expressit, Orig. XVI. 18.

[d] *Alutis* [*vestibus*] *injectis*] A vestibus, inquit, injectis in vasa fictilia, et ibi crematis, auri sordes separat argentum vivum iis immixtum. Vide Notas et Emend. num. 27.

[e] *Quapropter id furtum*] Quærentes furtum tegere, ac simplices pro geminis, vel tenuiores pro crassioribus bracteis in ære inaurando adhibentes, pro argento vivo nativo ac fossili hydrargyrum sublinunt, aut candidum ovi.

candido usum eum adulteravere: mox et hydrargyro, de quo suo dicemus loco.[f] Et alias argentum vivum non largum inventum est.

XXXIII. In iisdem[g] argenti metallis invenitur, ut proprie dicamus, spumæ lapis[d] candidæ nitentisque, non tamen translucentis: stimmi[h] appellant, alii stibium, alii alabastrum, alii larbason.[i] Duo ejus genera,[i] mas et fœmina. Magis probant fœminam: horridior est mas, scabriorque, et minus ponderosus, minusque radians et arenosior: fœmina contra[j] nitet, friabilis, fissurisque, non globis dehiscens.

XXXIV. Vis ejus[k] astringere, et refrigerare: principalis autem circa oculos: namque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellavere, quoniam in calliblepharis[l] mulierum dilatet oculos.[m] Et fluxiones inhibet[l] oculorum, exulcerationesque, farina ejus ac thuris, gummi admixto. Sistit[n] et sanguinem e cerebro defluentem.[2] Efficacior et contra recentia vulnera: et contra veteres canum morsus inspersus farina: et contra ambusta[o] igni, cum adipe, ac

[d] *Lapis spumæ concretæ similis.*

CAP. XXXIII. 1 Cod. Dalec. *turbasim;* Vet. Dalec. *labron.*
CAP. XXXIV. 1 Vet. Dalec. *oculos, et fluxiones inhibeat.*—2 Cod. Dalec.

NOTÆ

[f] *Suo dicemus loco*] Infra c. 41.

[g] *In iisdem*] Stibii fodinas in Senensi agro, Comitatu S. Floræ, et in Germania pluribus locis, etiamnum reperiri testantur Brasavolus, Matthiolus, Falloppius, aliique, quos laudat Cæsius de Mineral. II. 410. pag. 215. Sed frequentius illud est, quod factitium: nunc 'Antimoneum' vocant: cujus usum veteribus incognitum medici peritiores aiunt.

[h] *Stimmi*] Dioscor. v. 99. Τοῦτο οἱ μὲν στίβι, οἱ δὲ πλατυόφθαλμον, οἱ δὲ λάρβασον, οἱ δὲ στίμμι ἐκάλεσαν.

[i] *Duo ejus genera*] Sic auctores proxime appellati.

[j] *Fœmina contra*] Et hoc genus inprimis a Dioscoride commendatur, loc. cit.

[k] *Vis ejus*] Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit.

[l] *In calliblepharis*] Calliblephari nomine palpebrarum fucus intelligitur.

[m] *Dilatet oculos*] Stibium nigro tingit colore: idcirco id mulieres ciliis illinunt: qua de causa et γυναικεῖον a Diosc. in Nothis vocatur: et quia artificiosa hæc tinctura dilatare oculos videtur, πλατυόφθαλμον.

[n] *Sistit*] Diosc. loc. cit.

[o] *Et contra ambusta*] Vide Notas et Emend. num. 28.

spuma argenti, cerussaque, et cera. Uritur autem [p] offis bubuli fimi circumlitum in clibanis: dein restinguitur [q] mulierum lacte, teriturque in mortariis, admixta pluvia. Ac subinde turbidum [3] transfunditur in æreum vas, et mundatur nitro. Fæx ejus intelligitur plumbosissima, quæque subsedit in mortario, abjiciturque. Dein vas, in quo turbida tranfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, et postero die quod innatat, effunditur,[4] spongiaque tollitur. Quod ibi subsedit,[5] flos intelligitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non ut perarescat. Iterumque in mortario teritur, et in pastillos dividitur. Ante omnia autem [r] urendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo utuntur coquentes, sed adipe.[s] Alii tritum in aqua triplici linteo saccant, fæcemque abjiciunt, idque quod de-

profluentem.—3 Ita ex codd. Harduin. et recentt. ita quoque cod. Dalec. *pluviali. Ac s. turbida* Gronov. et vulgg. Mox, *et mundatum nitro* Vet. Dalec. —4 Vet. Dalec. *abjiciturque ea. Dein vas, in quod tur. trans. effunditur.*—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *subsidit*

NOTÆ

[p] *Uritur autem*] Hunc fere urendi modum docet Oribasius lib. XIII. pag. 231.

[q] *Dein restinguitur*] Diosc. similiter v. 99. Ἐξαιρεθὲν δὲ σβέννυται γάλακτι ἀῤῥενοτόκου γυναικὸς, ἢ οἴνῳ παλαιῷ. *Exemtum restinguitur lacte mulieris, quæ marem pepererit, aut vino vetere.*

[r] *Ante omnia autem*] Diosc. loc. cit. Καίεται δὲ ἐπ' ἀνθράκων ἐπιτεθὲν καὶ ἐμφυσηθὲν ἄχρι πυρώσεως· ἐὰν γὰρ ἐπιπλέον καῇ, μολιβδοῦται. *Uritur vero prunis impositum, sufflatumque, quoad ignescat: si enim amplius uratur, plumbi instar eliquescit.* Parum feliciter vertisse Plinius videtur τὸ μολιβδοῦται, *ne plumbum fiat.* Quis enim non statim existimet, stibium diutius ustum in plumbum degenerare?

[s] *Sed adipe*] Hic vero Plinium, homonymia vocis delusum, στέαρ apud scriptorem Græcum, a quo hæc mutuatus est, pro adipe perperam accepisse, cum pro massa farinæ aqua subactæ accipi oportuerit, pæne persuasum habeo. Dioscorides enim v. 99. de stibio: Ὀπτᾶται δὲ στέατι περιπλασθὲν καὶ ἐγκρυβὲν εἰς ἄνθρακας, ἄχρις ἂν ἀνθρακωθῇ τὸ στέαρ. *Torretur autem farina subacta circumlitum, et carbonibus obrutum, donec crusta carbunculetur.* Quibus postremis verbis apparet vocem στέαρ hoc loco non *adipem*, sed *farinam subactam*, significare: nam crustam ea induit coquendo, quæ carbunculatur, cum torretur igni. Felicius certe interpres Oribasii lib. XIII. pag. 231. 'Crematur stibium crusta ex farina circumlitum, et carbonibus obrutum, donec crusta in carbones abeat: ab igni emotum lacte mulieris, quæ marem peperit, aut vetere vino restinguitur.'

fluxit,[6] transfundunt, quicquid subsidit colligentes: emplastris quoque et collyriis miscent.

XXXV. Scoriam[a] in argento Græci vocant helcysma. Vis ejus[b] astringere et refrigerare corpora. Additur[c] emplastris, ut molybdæna, de qua dicemus[d] in plumbo, cicatricibus maxime glutinandis: et contra tenesmos, dysenteriasque, infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt et in medicamenta, quæ vocant liparas,[e] ad excrescentia ulcerum, aut ex attritu facta,[a] aut in capite manantia.

Fit in iisdem metallis et quæ vocatur spuma argenti.[f] Genera ejus tria: optima quam chrysitin vocant:[g] secunda, quam argyritin: tertia, quam molybditin. Et plerumque omnes hi colores in iisdem tubulis[1 h] inveniuntur. Probatissima[i] est Attica, proxima Hispaniensis. Chrysitis ex vena[2] ipsa fit,[j] argyritis ex argento, molybditis

[a] *Ad carnes in ulceribus excrescentes, ad ulcera ex attritu facta, &c.*

Gronov. et vulgg.—6 Cod. Dalec. *defluxerit.* Mox, *et quicquid* Vet. Dalec. *id colligentes* cod. Dalec.

CAP. XXXV. 1 Cod. Dalec. *tabulis.*—2 Vet. Dalec. *ex auri vena.* Dalec.

NOTÆ

[a] *Scoriam*] Diosc. v. 101. Ἡ δὲ τοῦ ἀργύρου σκωρία καλεῖται ἕλκυσμα, κ.τ.λ. Nempe quoniam id recrementum adeo lentum est, ut instar visci trahatur, cum eximitur e catinis, ab ἕλκω, *traho.*

[b] *Vis ejus*] Diosc. loc. cit.

[c] *Additur*] Totidem verbis Diosc. loc. cit.

[d] *De qua dicemus*] Lib. XXXIV. cap. 53.

[e] *Quæ vocant liparas*] De his egimus XXIII. 81.

[f] *Spuma argenti*] Λιθάργυρος Dioscoridi v. 102. Nostris *Litarge.*

[g] *Quam chrysitin vocant*] A colore aureo, seu flavo, cum argenti venæ æris plurimum admixtum est.

[h] *In iisdem tubulis*] Reg. 2. et Colb. 3. *in iisdem tabulis.* Male. Fusores hodie panes vocant, seu massas offasque: tubulos, antiqui. Vide formam tubulorum expressam in icone apud Agricol. de Re Metall. lib. x. pag. 384.

[i] *Probatissima*] Sic Diosc. v. 102.

[j] *Chrysitis ex vena ipsa fit*] Ex ipsa argenti vena, seu terra arenave, unde argentum extrahitur coctura. Excoqui enim terra hæc non potest, ut dictum est c. 31. nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi, quæ juxta argenti venas plerumque reperitur: unde terra ea molybditis molybdæna nominatur. Oribasius l. XIII. fol. 228. b. et ‘Lithargyros, hoc est, argenti spuma, quædam ex arena fit, quæ molybditis nominatur, in fornace usque dum tota in ignem penitus transierit excocta: quædam vero ex argento, quædam ex plumbo... Appellatur vero quæ flavo colore est et

plumbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis, et inde habet nomen.[k] Omnis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorem, et ex eo sublata veruculis ferreis,[1] atque in ipsa flamma convoluta,[3] ut sit modici ponderis. Est autem, ut ex nomine ipso[m] intelligi potest, fervescentis materiæ spuma. Distat a scoria, quo potest spuma a fæce distare. Alterum purgantis[n] se materiæ, alterum purgatæ vitium est. Quidam duo genera faciunt spumæ, quæ vocant lythrida et peumenem,[4 o] tertium molybdænam, in plumbo dicendam.[p] Spuma ut sit utilis, iterum coquitur, confractis tubulis[5] ad magnitudinem annulorum :[q] ita accensa follibus, ad separandos carbones cine-

ex arena ipsa, nempe ' plumbaria.'—3 Ita Hardnin. 1. 2. 3. et recentt. *convoluta veruculo* Gronov. et vulgg. *verriculis ferreis, ... convoluta verriculo* Vet. Dalec. Mox, *fervescentis et futuræ materiæ* Gronov. et vulgg. *fervescentis et fusæ materiæ* Vet. Dalec.—4 Ita codd. Regg. Brot. 2. 3. *sterelytida et pneumenem* Gronov. Harduin. et recentt. *stereotida et pneomenen* Agricola.—5 Cod. Dalec. *tabulis*. Mox, *ad m. avellanarum* margo edd. Dalec. et Gronov.

NOTÆ

splendet, chrysitis, quæ est etiam potior: livida vero, argyritis,' &c. Diosc. v. 102. Λιθάργυρος ἡ μέν τις ἐκ τῆς μολιβδίτιδος καλουμένης ἄμμου γενναῖται, χωνευομένης ἄχρι τελείας ἐκπυρώσεως· ἡ δ' ἐξ ἀργύρου· ἡ δ' ἐκ μολίβδου. *Spuma argenti quædam fit ex arena, quam molybditin vocant, in fornacibus conflata, donec perfecte igni incandescat: altera ex argento, tertia ex plumbo.*

[k] *Et inde habet nomen*] Ut Puteolana nominetur.

[1] *Veruculis ferreis*] Id quomodo fiat, et quæ sit forma veruculi, quo ignescens spuma convolvitur, vel ex icone intelliges, quam Agricola exhibet de Re Metall. lib. x. p. 384.

[m] *Ut ex nomine ipso*] Nam si spuma est, e fervescente materia exire necesse est. In editis legebatur, *fervescentis et futuræ:* sed has voces, *et futuræ*, nec Reg. 2. nec Colb. 3. repræsentant: et superfluunt eæ scilicet.

[n] *Alterum purgantis*] Spuma purgantis sese materiæ est; fæx, purgatæ: ut in vino probe intelligitur.

[o] *Lythrida et peumenem*] In his nominibus variant codices. Salmasius in Solin. pag. 1082. legit, *cerchnitida et pegnymenen*. Κερχνῖτις ut sit ea spuma argenti, quæ soluta instar pulveris, quam Pollux κονιορτὸν vocet: πηγνυμένη, quæ concreta fixaque sit, non in pulverem putris.

[p] *In plumbo dicendam*] Lib. xxxiv. cap. 53.

[q] *Annulorum*] Ita etiam Mss. Avellanarum nucum magnitudine, dixit Diosc. v. 102. de spuma argenti: Καύσεις δὲ αὐτὴν οὕτω· κατακόψας εἰς καρύων μεγέθη, καὶ ἐπιθεὶς ἐπ' ἄνθρακας, ἐκριπίσας τε ἄχρι πυρώσεως, καὶ περιμάξας τὴν περικειμένην ἀκαθαρσίαν, ἀποτίθεσο. *Ures porro argenti spumam in hunc modum: ipsam in frusta dividito, quæ juglandium magnitudinem æquent:*

remque, abluitur aceto aut vino, simulque restinguitur. Quod si sit[r] argyritis, ut candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui jubetur ex aqua, addito in linteo lis tritico et hordeo novis, donec purgentur.[6 s] Postea sex diebus[t] terunt in mortariis, ter die abluentes aqua frigida : et cum desinant,[7] calida, addito sale, fossili, in libram spumæ obolo.[8 u] Novissimo die condunt in plumbeo vase. Alii cum faba candida ac ptisana coquunt, et in Sole siccant. Alii in lana candida cum faba, donec lanam non denigret.[9 v] Tunc salem fossilem adjiciunt, subinde aqua mutata, siccantque diebus XL. calidissimis æstatis. Nec non in ventre suillo in aqua coquunt, exemtamque nitro fricant, et, ut supra, terunt in mortariis cum sale. Sunt qui non coquant, sed cum sale terant, et adjecta aqua abluant. Usus ejus[w] ad collyria, et litu ad muliebrium cicatricum fœditates tollendas, maculasque, et abluendum capillum. Vis autem[x] siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere ulcera, tumores lenire. Talibusque emplastris

—6 Gronov. al. vett. Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *donec ea purgentur;* margo edd. Dalec. et Gronov. *donec ea rumpantur,* e Diosc.—7 Vet. Dalec. *desinunt.*—8 Vet. Dalec. *pondo.*—9 Ita cod. Reg. Brot. 3. Vet. Dalec.

NOTÆ

hæc prunis imponito, et ita follibus accendito, ut conflagrent: tum abstersa quæ insidet spurcitia, recondito.

[r] *Quod si sit*] Totidem verbis hæc Diosc. loc. cit. et Oribasius lib. XIII. fol. 228. b.

[s] *Donec purgentur*] Diosc. Ἕψε δὲ ἕως ἂν ῥαγῶσιν αἱ κριθαί. *Coquito, donec rumpatur hordeum.* Oribas. *donec disrumpatur.* Sed *purgari* hoc loco idem est, quod disrumpi et dehiscere hordeum, hoc est, a sua divelli tunicula. Sic XV. 25. purgabiles nuces appellat, quæ suo exui echino seu calyce facile potest.

[t] *Postea sex diebus*] Diosc. et Oribas. loc. cit.

[u] *Obolo*] Diosc. loc. cit. ad libram argenti spumæ quinas salis fossilis uncias adhibet. Oribasius, ad libram spumæ, salis tantundem, hoc est, libram.

[v] *Non denigret* [*denigrent*] Forsan rectius *denigret.* Diosc. loc. cit. ἕως τὸ ἔριον μηκέτι βάπτηται.

[w] *Usus ejus*] Diosc. loc. cit. Ἁρμόζει εἰς τὰ ὀφθαλμικά, καὶ οὐλὰς ἀπρεπεῖς, καὶ ἐῤῥακωμένα πρόσωπα, καὶ σπίλων ἔμπλεα. *Confert ad oculorum medicamenta, et ad cicatricum fœditates tollendas, itemque ad facies rugosas ac maculosas.* Et ad denigrandum præterea capillum, ex Theodoro Prisciano I. 1.

[x] *Vis autem*] Diosc. et Oribasius, loc. cit. totidem fere verbis.

supra dictis[y] ignes etiam sacros[z] tollit cum ruta, myrtoque, et aceto: itemque perniones cum myrto [10a] et cera.

XXXVI. (VII.) Invenitur in argentariis metallis minium quoque, et nunc inter pigmenta magnæ auctoritatis, et quondam apud Romanos non solum maximæ, sed etiam sacræ. Enumerat auctores Verrius, quibus credere sit necesse, Jovis ipsius[b] simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantumque[c] corpora: sic Camillum triumphasse. Hac religione etiam nunc addi in unguenta cœnæ triumphalis, et a censoribus inprimis Jovem miniandum locari. Cujus rei causam[1] equidem miror: quanquam et hodie id expeti constat Æthiopum[d] populis, totosque eo tingui proceres, huncque ibi Deorum simulacris

et Editio princeps; *denigrent* al. ante Brotier.—10 Edd. ante Brotier *myrtis*. 'Ms. *myrto;* lege *myrteo*. Mox, *et cera, et abdomine* Ms. aliud: non placet.' *Dalec.*

NOTÆ

[y] *Talibusque emplastris supra dictis*] Nempe, quas liparas vocant, de quibus cap. sup. diximus.

[z] *Ignes etiam sacros*] Ad medendum huic morbo spumam argenti cum succo porrorum betarumve adhibet Theod. Priscianus I. 21.

[a] *Cum myrto* [*myrtis*] Vetus Dalec. codex, *cum myrto*, hoc est, cum oleo myrteo; quæ nobis sincerior multo scriptura videtur: quod Celsus v. 19. in lenibus hisce emplastris myrteum pariter oleum asciscit: 'Lenia quoque quædam,' inquit, 'emplastra sunt, quas λιπαρὰς fere Græci nominant,' &c. Et mox: 'Alia compositio generis ejusdem: ceræ ... spumæ argenti, plumbi recrementi ... cicini olei et myrti, singulorum heminæ.' Iterumque: 'Emplastra ejusdem generis ad leniendum apta ... Cerati ex oleo myrteo facti ... Aut spumæ argenti,' &c. Ut nardum pro nardino oleo, aliaque similia, crebro usurpari alias admonuimus, sic et myrtus usuvenit pro myrteo.

[b] *Jovis ipsius*] Plinius idem XXXV. 45. effigiem Jovis ait in Capitolio dicatam a Prisco Tarquinio fictilem fuisse, et ideo miniari solitam. De ceteris Diis Arnobius, lib. VI. contra gentes: 'Inter Deos videmus vestros leonis torvissimam faciem, mero oblitam minio, et nomine Frugiferi nuncupari.' Apud Virgilium, Pan sanguineis ebuli baccis ac minio rubet.

[c] *Triumphantumque*] Jo. Tzetzes Chiliad. XIII. Hist. 461. vs. 44. Ὅπως τὸν θριαμβεύσοντα χρίσαντες κινναβάρει Ἢ καὶ σινωπιδίῳ δὲ ἐφ' ἅρματος ἵστωσι. *Quomodo triumphaturum illinentes minio, vel sinopide, in currum imponant.*

[d] *Æthiopum*] Simile est quod de Gothis refert Isidorus, Orig. XIX. 23. 'Nonnullæ etiam gentes non solum in vestibus, sed et in corpore aliqua sibi propria quasi insignia vindicant, ut videmus cirros Germanorum, granos et cinnabar Gothorum.'

colorem esse. Quapropter diligentius persequemur [z] omnia de eo.

XXXVII. Theophrastus [e] XC. annis ante Praxibulum [1] Atheniensium magistratum [f] (quod tempus exit in Urbis nostræ CCCXLIX. annum) [2 g] tradit inventum minium a Callia Atheniense, initio sperante aurum posse excoqui arena rubente in metallis argenti: hanc fuisse originem ejus. Reperiri [3] autem [h] jam tum in Hispania,[4] sed durum et arenosum: item apud Colchos in rupe quadam inaccessa, ex qua [5] jaculantes decuterent: id esse adulterum: optimum vero supra Ephesum Cilbianis agris.[i] Arenam cocci colorem habere: hanc teri,[j] dein lavari farinam: et quod subsidat, iterum lavari. Differentiam [k] artis esse,

CAP. XXXVI. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Cujus rei quidem causam* edd. vett. et Gronov.—2 Vet. Dalec. *prosequemur.*

CAP. XXXVII. 1 *Thrasybulum* Vet. Dalec.—2 'Ita bene emend. Herm. Barbarus. Male codd. Regg. Ed. pr. et eruditus Harduinus in altera sua ed. *CCXLIX. annum.*' Brotier. *CCCXLIX. annum* Harduin. 1. *CCXLIX. annum* Gronov. Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—3 *Repertum* Vet. Dalec.—4 Ita codd. Harduini et edd. recentt. *Hispaniis* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

[e] *Theophrastus*] Hæc Theophr. περὶ λίθων, p. 12. a quo Plinius ea mutuatus est, quæ hoc c. 37. toto continentur.

[f] *Magistratum*] Archonta Atheniensium.

[g] *CCCXLIX. annum*] Vide Notas et Emend. num. 29.

[h] *Reperiri autem*] Theophr. loc. cit. Αυτοφυὲς μὲν τὸ περὶ Ἰβηρίαν σκληρὸν σφόδρα καὶ λιθῶδες. Quod de Iberia Colchica Delecampius perperam accipit. Vide Notas et Emend. num. 30.

[i] *Cilbianis agris*] Dictum de his v. 31. Vitruvius VII. 8. p. 140. 'Ingrediar nunc minii rationes explicare. Id autem agris Ephesiorum Cilbianis primum memoratur esse inventum: cujus et res et ratio satis magnas habet admirātiones. Foditur enim gleba quæ ἄνθραξ dicitur, antequam tractationibus ad minium perveniat, vena, uti ferreo magis subrufo colore, habens circa se rubrum pulverem. Cum id foditur, ex plagis ferramentorum crebras emittit lacrymas argenti vivi,' &c. Hoc porro metallicum minium, expetitum olim a pictoribus propter floridum colorem, nunc perrarum est: sed, quod letalius est, officinæ substituunt suum, ut vocant aliqui, cinnabrium: hoc a Chymistis paratur ignis artificio, constatque argento vivo et sulfure ustulatis: vulgo *Vermillon, cinabre artificiel.*

[j] *Hanc teri*] Vitruvius loc. cit. 'Revertar nunc ad minii temperaturam. Ipsæ enim glebæ cum sunt aridæ, pilis ferreis contunduntur, et moluntur: et lotionibus, et cocturis crebris efficitur, ut adveniant colores,' &c.

[k] *Differentiam*] Hæc paulo aliter Theophr. loc. cit.

quod alii minium faciunt prima lotura : apud alios id esse [6] dilutius, sequentis autem loturæ optimum.

XXXVIII. Auctoritatem colori fuisse non miror. Jam enim Trojanis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste,[l] qui naves ea commendat,[1] alias circa picturas pigmentaque rarus. Milton vocant [m] Græci : minium quidam, cinnabari.[2 n] Unde natus error,[o] Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant [p] illi saniem draconis elisi elephantorum morientium pondere, permixto utriusque animalis sanguine, ut diximus.[q] Neque alius est color, qui in picturis proprie sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentisque utilissima est. At hercule medici,[r] quia [3] cinnabarin vocant, pro ea utuntur hoc minio, quod venenum esse paulo mox [s] docebimus.

XXXIX. Cinnabari[t] veteres, quæ etiamnunc vocant mo-

—5 Cod. Dalec. *a qua*.—6 Cod. Dalec. *lotura: id esse*.

CAP. XXXVIII. 1 Cod. Dalec. *qui eam commendat;* Gronov. et vulgg. *qui naveis ea commendat*.—2 Cod. Dalec. *cinnabarin*.—3 Idem codex, *quoniam*.

NOTÆ

[l] *Homero teste*] Iliad. B. 637. Τῷ δ' ἅμα νῆες ἕποντο δυώδεκα μιλτοπάρῃοι. Ubi Scholiastes annotat, *μιλτοπαρῄους* dici, quod *μίλτῳ*, hoc est, *rubrica*, pictas haberent *τὰς πρώρας βεβαμμένας*.

[m] *Milton vocant*] Rubricam videlicet.

[n] *Quidam cinnabari*] Quod Indicum cinnabari colore referret.

[o] *Unde natus error*] Scilicet Medicorum, qui pro cinnabari Indica in medicamenta minium addebant, inscitia nominis, ut Plinius ait XXIX. 8. cum minium sit venenum.

[p] *Sic enim appellant*] De cinnabari quæ sit sanguis draconis, mera fabula est, ut Scaliger recte monet, Exerc. 172. et Constantinus in Lexico, verbo Κιννάβαρι. Neque enim est hoc *κιννάβαρι* sanguis draconis, ut Plinio affirmanti Solinus credidit cap. 25. pag. 47. et Isidorus XIX. 16. sed lacryma arboris concreta, ut recte dixit Arrianus in Periplo : quam opinionem veram esse oculata fide, *καὶ ἐκ τῆς αὐτοψίας*, confirmat Aloisius Cadamustus, laudatus a Constantino loc. cit. In officinis nunc quoque Sanguis draconis vocatur, ex colore nimirum, et Cinnabrium. Unde hæc de draconis elisi sanguine fabula orta sit, Cæsius docet de Mineral. II. 4. 3. pag. 191. qui auctores sententiæ a nobis allatæ de lacryma arboris, quæ cinnabaris sit, laudat quamplurimos, Agricolam, &c.

[q] *Ut diximus*] Lib. VIII. c. 12.

[r] *At hercule medici*] Id supra dictum XXIX. 8. Errorem hunc pariter Dioscorides arguit V. 109.

[s] *Paulo mox*] Cap. 41.

[t] *Cinnabari*] Hæ picturæ uno ac simplici colore constabant, ac fere rubro, qui maxime convenit cum humano colore. De monochromatis dicemus XXXV. 5.

nochromata, pingebant. Pinxerunt et Ephesio minio, quod derelictum est, quia curatio magni operis erat. Præterea utrumque[1] nimis acre existimatur. Idcirco transiere[2] ad rubricam,[u] et Sinopidem, de quibus suis locis dicam.[v] Cinnabaris adulteratur sanguine caprino, aut sorbis[3] tritis. Pretium sinceræ,[4] nummi quinquaginta.[w]

XL. Juba minium nasci et in Carmania tradit: Timagenes[1 a] et in Æthiopia. Sed neutro ex loco invehitur ad nos, nec fere aliunde quam ex Hispania. Celeberrimum ex Sisaponensi[2] regione in Bætica, miniario metallo vectigalibus[3] populi Romani, nullius rei diligentiore custodia. Non licet id ibi[b] perficere excoquique. Romam defertur[4] vena signata, ad dena millia fere pondo annua. Romæ autem lavatur: in vendendo, pretio statuta lege,[5] ne modum excederet, H-S. LXX. in libras.[c] Sed adulteratur multis modis, unde præda societati.[d]

CAP. XXXIX. 1 Cod. Dalec. *relictum est .... erat. P. quod utrumque.*— 2 Ita codd. Regg. Brot. 2. 3. *Ideo transire* al. ante Brotier.—3 Vet. Dalec. *ac sorbis.*—4 Vet. Dalec. *sincero.*

CAP. XL. 1 *Hermagenes* Gronov. et al. ante Harduin.—2 *Olysponensi* cod. Dalec.—3 Vet. Dalec. *vectigali.*—4 Ita codd. Regg. Brot. 2. 3. *excoctumque Romam perfertur* cod. Dalec. *excoquique. Romam perfertur* al. ante Brotier.— 5 Vet. Dalec. *statuto lege.* Mox, *X. LX. in libras* Vet. Dalec. *LXX. in*

NOTÆ

[u] *Ad rubricam*] Apud Horat. II. Sat. 7. 98. 'Prælia rubrica picta, aut carbone.'

[v] *Suis locis dicam*] Lib. XXXV. c. 13. et 14.

[w] *Nummi quinquaginta*] Hoc est, sestertii quinquaginta in libras singulas. Gallicæ monetæ, asses centeni.

[a] *Timagenes*] De eo dicemus in Auctorum Indice. Sic porro codices Mss. Reg. 2. et Pintiani: non, ut editi, *Hermogenes.*

[b] *Non licet id ibi*] Vitruvius VII. 9. pag. 142. 'Quæ autem in Ephesiorum metallis fuerunt officinæ, nunc trajectæ sunt ideo Romam, quod id genus venæ postea est inventum Hispaniæ regionibus: ex quarum metallis glebæ portantur, et per publicanos Romæ curantur. Eæ autem officinæ sunt inter ædem Floræ et Quirini.' Nempe Urbis Romæ regione sexta, ubi P. Victor 'Templum Floræ' locat, et 'Templum Quirini.'

[c] *HS. LXX. in libras*] Sestertiorum nota desideratur in libris hactenus editis, unde divulso numero quidam *X. LX.* conjiciebant, hoc est, denarios LX. At sestertiorum notam habent codices Mss. Sunt porro sestertii LXX. si ad monetam Gallicam exigas, libræ seu floreni septem.

[d] *Unde præda societati*] Nempe so-

Namque est alterum genus [e] in omnibus fere argentariis, itemque plumbariis metallis, quod fit exusto [6] lapide venis permixto, non ex illo, cujus vomicam [f] argentum vivum appellavimus, (is enim et ipse in argentum excoquitur,) sed ex aliis simul repertis. Steriles etiam [g] plumbi deprehenduntur suo colore,[7] nec nisi in fornacibus rubescentes exustique tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium [h] perquam paucis notum, multum infra naturales illas arenas.[i] Hoc ergo [j] adulteratur minium in officinis sociorum: [k] item Syrico.[8] Quonam modo Syricum fiat, suo loco dicemus.[l] Sublini autem Syrico minium compendii ratio demonstrat. Et alio modo [9] pingentium furto [m] opportunum est, plenos subinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, constatque furantibus. Sincero cocci nitor esse debet. Secundarii autem splendor in parietibus sentit uliginem.[a] Quanquam hoc rubigo quædam metalli est.

[a] *Parietum uligo, sive humiditas, multum aufert splendoris secundario minio.*

libras Gronov. et al. ante Harduin.—6 Cod. Dalec. *ex Sardo;* Vet. Dalec. *exusto.*—7 Herm. Barb. *repertis, qui steriles, etiam plumbi deprehenduntur solo colore.* Pro *plumbi,* cod. Dalec. *plurimi.*—8 Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

cietati publicanorum, de quibus Vitruvius loco ante allato. *Corps, Compagnie, ou Communauté.* Nugantur, qui de sociis populi Rom. hoc est, Bæticis, hæc accipiunt.

[e] *Namque est alterum genus*] Minii nimirum. Minium illud Dioscoridis est, v. 109. Τὸ μὲν γὰρ ἄμμιον σκευάζεται ἐν Ἱσπανίᾳ ἐκ λίθου τινὸς μεμιγμένου τῇ ἀργυρίτιδι ψάμμῳ.

[f] *Cujus vomicam*] Supra cap. 32. 'Est et lapis in his venis argentariis, cujus vomica liquoris æterni argentum vivum appellatur.'

[g] *Steriles etiam*] Lapides in plumbariis metallis, qui ne in plumbum quidem excoqui possunt.

[h] *Et hoc est ... minium*] Nostris perinde incognitum.

[i] *Multum infra ... illas arenas*] Cilbiani supra Ephesum agri, aut Sisaponensis in Bætica.

[j] *Hoc ergo*] Hoc secundario minio.

[k] *In officinis sociorum*] Publicanorum: nam, ut superius dictum est, erant officinæ eæ Romæ: nec licebat id in Bætica perficere, vel excoqui.

[l] *Suo loco dicemus*] Lib. XXXV. c. 24.

[m] *Pingentium furto*] Inter colores quos pictori dominus præstabat, ut dicetur XXXV. 12. minium fuit, quoniam id perrarum erat. Pictores itaque sæpe ex eo furabantur, repletis penicillis, mox aqua ablutis: veluti alio utendum colore tum fuisset: nam minium statim sidebat in aqua: ubi integrum furantibus permanebat. Vel ex hoc loco intelligas aqua dilui colores solitos ab antiquis, non, uti

Sisaponensibus autem miniariis suæ venæ arena[n] sine argento excoquitur auri modo.[10] Probatur auro[o] candente: fucatum nigrescit: sincerum retinet colorem. Invenio et calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina, si non sit aurum, deprehendi illico. Solis atque Lunæ[p] contactus inimicus: remedium,[q] ut parieti siccato cera Punica cum oleo liquefacta candens setis[r] inducatur:[b] iterumque admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem usque: postea candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut et marmora[s] nitescunt. Qui minium[t] in officinis po-

[b] *Confectis e seta penicillis extendatur.*

Scyrico, et sic in seqq.—9 *Et alias madidum* Vet. Dalec.—10 Vet. Dalec. *verum hoc modo.* Gronov. et al. ante Harduin. *excoquitur: auri modo probatur.*

NOTÆ

modo, oleo: nam nec utiles esse possunt, semel oleo subacti: neque ex penicillis elui ulla vi aquæ possunt.

[n] *Suæ venæ arena*] In metallis miniariis, inquit, quæ sunt Sisapone, vena est minii propria ac peculiaris, nullo, ut fere alibi, argento admixto.

[o] *Probatur auro*] Vel, si aurum desit, ut mox ait ipse, lamina ferri candentis: sic enim probatur, num calcem admixtam habeat. Vitruvius rem paulo dilucidius sic explanat, VII. 9. pag. 142. 'Vitiatur minium admixta calce. Itaque si quis velit experiri id sine vitio esse, sic erit faciendum. Ferrea lamna sumatur: in ea minium imponatur: ad ignem collocetur, donec lamna candescat: cum e candore color immutatus fuerit, eritque ater, tollatur lamna ab igne: et, si refrigeratum restituatur in pristinum colorem, sine vitio se esse probabit: sin autem permanserit nigro colore, significabit se esse vitiatum.'

[p] *Solis atque Lunæ*] Vitruvius loc. cit. 'Minium efficitur tenera natura, et viribus imbecilla. Itaque cum est in expolitionibus conclavium tectoriis inductum, permanet sine vitiis suo colore. Apertis vero .... locis, quo Sol et Luna possit splendores et radios immittere, cum ab iis locis tangitur, vitiatur, et amissa virtute coloris denigratur.'

[q] *Remedium*] Vitruvius loc. cit. 'At si quis subtilior fuerit, et voluerit expolitionem miniaceam suum colorem retinere, cum paries expolitus et aridus fuerit, tunc ceram Punicam, igni liquefactam, paulo oleo temperatam seta inducat. Deinde postea carbonibus in ferreo vase compositis, eam ceram apprime cum pariete calefaciendo sudare cogat, fiatque ut peræquetur. Postea cum candela linteisque puris subigat, uti signa marmorea nuda curantur.... Ita obstans ceræ Punicæ lorica non patitur nec Lunæ splendorem, nec Solis radios, lambendo eripere ex his politionibus ceram.'

[r] *Setis*] Gallice, *des brosses.*

[s] *Sicut et marmora*] Quemadmodum suo nitori restituuntur marmora, ab-

liunt, faciem laxis vesicis illigant, ne in respirando pernicialem [11] pulverem trahant: et tamen ut per illas spectent. Minium in voluminibus [12 u] quoque scriptura usurpatur, clarioresque literas, vel in auro, vel in marmore, etiam in sepulcris facit.

XLI. (VIII.) Ex secundario [a] invenit [1] vita et hydrargyrum in vicem argenti vivi, paulo ante dilatum. Fit autem duobus modis: æreis mortariis [b] pistillisque trito minio ex aceto: aut patinis [c] fictilibus impositum ferrea concha, calyce coopertum, argilla superillita: dein sub patinis accensum [2] follibus continuo igni, atque ita calycis sudore

Auro candente fucatum nigrescit.—11 Cod. Dalec. *perniciosum.*—12 Vet. Dalec. *voluminum.*

CAP. XLI. 1 Cod. Dalec. *invenitur.*—2 Vet. Dalec. *imposita, &c. cooperta*

NOTÆ

stersa fuligine, quæ a sacrificiorum ignibus ac fumo adhæserat. Hoc esse illud arbitror, quod Juvenalis ait, Sat. x. 55. ‘genua incerare Deorum:’ etsi Turnebus, et alii eum secuti interpretes, in aliam sententiam trahant: sed nostram interpretationem fulcit alter ejusdem poëtæ locus, Sat. XII. 88. ubi appellat ‘fragili simulacra nitentia cera.’

[t] *Qui minium*] Hæc totidem verbis Diosc. v. 109. et post eum Oribasius lib. XIII. pag. 228.

[u] *Minium in voluminibus*] Fortassis illud est cinnabari, quo CP. Imperatores usi in subscriptionibus olim fuere: ut in sexta Synodo, ‘Imperator per cinnabarim.’ Ait M. Crusius in Turcogr. pag. 191. vidisse se Concilium CP. in quo subscriptio Joannis Cantacuzeni esset ex cinnabari, Episcoporum vero ex atramento. Vidimus et nos, in Cimelio Colbertino, Joannis Palæologi CP. Imp. subscriptionem ejusmodi, Decreto Unionis, consideratione digno.

[a] *Ex secundario*] Ex secundario minio, cujus natura sup. cap. explicata est. Diosc. v. 110. Ὑδράργυρος δὲ σκευάζεται ἀπὸ τοῦ ἀμμίου λεγομένου, καταχρηστικῶς δὲ καὶ τούτου κιννα-βαρέως λεγομένου. Oribasii interpres lib. XIII. fol. 231. b. ‘Hydrargyros, hoc est, argentum vivum, fit ex minio, quod falso cinnabaris dicitur,’ &c. Delicias facit Dalecampius, cum hæc verba sic interpretatur: ‘Ex secundario,’ inquit, ‘hoc est, invento minus quidem ingenioso et utili, non aspernando tamen.’ Hydrargyrum Gallis, *Vif argent.*

[b] *Æreis mortariis*] Quod enim ex minio sic trito exprimitur, id argentum vivum est. Docet hunc modum Theophr. περὶ λίθων, p. 12. et 13.

[c] *Aut patinis*] Totidem verbis Diosc. XV. 110. Θέντες γὰρ ἐπὶ λοπάδος κερα-μέας κόγχον σιδηροῦν ἔχοντα κιννάβαρι, περικαθάπτουσιν ἄμβικα περιαλείψαντες πηλῷ, εἶτα ὑποκαίουσιν ἄνθραξιν· ἡ γὰρ προσίζουσα τῷ ἄμβικι αἰθάλη ἀποζεσθεῖ-σα καὶ ἀποψυχθεῖσα, ὑδράργυρος γίνεται. *Imposita siquidem patinæ fictili concha ferrea minium continente, calicem seu operculum adaptant, quod undique luto superillinunt, deindeque carbonibus succendunt. Tum quæ calici adhærescit fuligo, derasa refrigerataque in argen-*

deterso,[d] qui fit argenti colore et aquæ liquore. Idem guttis dividi facilis, et lubrico humore confluere. Quod cum venenum[e] esse conveniat, omnia quæ de minio in medicinæ usu traduntur temeraria arbitror: præterquam fortassis illito capite ventreve, sanguinem sistendum,[3] dum ne quid penetret in viscera, ac vulnus attingat: aliter utendum non equidem censeam.

XLII. Hydrargyro argentum inauratur solum nunc prope, cum et in æra simili modo duci debeat.[a 1] Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte ingeniosissima est, viliorem excogitavit materiam, ut docuimus.[2 f]

XLIII. Auri argentique mentionem comitatur[1] lapis, quem coticulam[g] appellant, quondam non solitus[2] inveniri, nisi in flumine Tmolo, ut auctor est Theophrastus:[h] nunc vero passim:[i] quem alii Heraclium,[j] alii Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas uncias[k] longitudinis, binas-

[a] *Cum et ad æra inauranda sublini hydrargyrum pariter oporteret.*

---

arg. super illito. d. s. p. accenso.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Fortasse, quod illitum capiti, ventrive, sanguinem sistit* Gronov. et al. vett. Mox, pro *penetret*, cod. Dalec. *prætereat.* Vet. Dalec. *aut vulnus.*

CAP. XLII. 1 Cod. Dalec. *et æri sim. mo. induci debeat.*—2 Vet. Dalec. *docuimus in auri argentique mentione, &c.*

CAP. XLIII. 1 Vet. Dalec. *conjungitur.*—2 Cod. Dalec. *quem non solere.*—

NOTÆ

tum virum coit. Sic etiam Oribasius loco cit. et Isidorus Orig. XVI. 18.

[d] *Sudore deterso*] Fuligine, quæ operculo adhæsit.

[e] *Quod cum venenum*] Potum vim pernicialem habet: suo enim pondere interna perrodit. Diosc. loc. cit. ubi adversus id venenum remedia prodit.

[f] *Viliorem ... ut docuimus*] Nempe liquorem ovi candidum, ut docuit paulo superius cap. 32.

[g] *Quem coticulam*] Coticula lapis est, quo fit auri vel argenti experimentum: *Pierre de touche.*

[h] *Theophrastus*] Libro περὶ λίθων, pag. 9.

[i] *Nunc vero passim*] Et apud Germanos, prope Hildesheimum.

[j] *Alii Heraclium*] Ut a Lydia Lydium, sic ab Heraclea Lydiæ Heraclium. Zenobius in Parœmiis, cent. IV. num. 22. Ἡράκλεια λίθος. Ταύτην ἔνιοι μαγνῆτιν λέγουσι τὴν ἐπισπωμένην τὸν σίδηρον· ἡ δὲ ἑτέρα, παραπλήσιος ἀργύρῳ· κέκληται δὲ οὕτως ἀπὸ Ἡρακλείας τῆς ἐν Λυδίᾳ πόλεως. Salmasius in Solin. p. 1103. dum Plinium falli ait, fallitur.

[k] *Quaternas uncias*] Hoc est, pollices quaternos. Nam ut rem integram quamcumque assem veteres appellarunt, sic partes illius, ut assis, unciam nuncuparunt. Sunt autem in asse unciæ duodenæ, totidemque in pede pollices.

que latitudinis non excedentes. Quod a Sole[1] fuit in his, melius quam quod a terra. His coticulis periti,[m] cum e vena ut lima rapuerint[3] experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti vel æris, scripulari[4] differentia, mirabili ratione, non fallente.[c]

XLIV. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis[n] candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus intervenit: servatis[1] in virorum urina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum uritur, candoremque mentitur. Est aliud[2] experimentum politi, et in halitu hominis, si sudet protinus, nubemque discutiat.[d]

XLV. (IX.) Laminas duci, et specula fieri non nisi ex optimo[o] posse creditum fuerat. Id quoque jam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quod repercusso aëre atque in oculos regesto fieri convenit.[e] Eadem vi in speculis[p] usu polita crassitudine, paulumque propulsa[q] dilatatur in immensum[1] magnitudo imaginum.

[b] *Quæ pars Soli objecta fuit.*

[c] *Cum e vena metallica abreptam aliquam partem coticula ea ceu lima quadam attriverint, ad experimentum capiendum, protinus dicunt quantum auri vel argenti sit in ea vena, vel æris etiam, vix ut scripulo uno aberrent, ratione quidem incredibili, sed tamen non fallente.*

[d] *Sudoremque eum protinus deponat.* [e] *Constat.*

3 ‘ Ms. *cum evenerit in limarca rapuerunt.* Lego, *cum e vena rutro aut lima rapuerint.*’ Dalec.—4 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *scrupulari* Gronov. et al. vett.

CAP. XLIV. 1 Vet. Dalec. *servatis enim.*—2 *Est aliquod* Vet. Dalec.

CAP. XLV. 1 Vet. Dalec. *protrita crast. pau. perculsa dil. jam dimensa.*—

NOTÆ

[1] *Quod a Sole*] Τὰ ἄνω πρὸς τὸν ἥλιον, inquit Theophr. loc. cit. ubi hujus experimenti causas affert.

[m] *His coticulis periti*] Quos Spectatores et Expectatores dixit antiquitas.

[n] *Batillis ferreis*] Batillum instrumentum ferreum est, quo prunas cineresque tollimus, transferimusque alio: *Une pelle à feu.*

[o] *Non nisi ex optimo*] Argento scilicet, de quo sup. cap. Plautus in Mostell. I. 3. 101. specula ex argento facta indicat: ‘ Sc. Cape igitur speculum . . . . . Linteum cape, atque exterge tibi manus. PHI. Quid ita obsecro? Sc. Ut speculum tenuisti, metuo ne oleant argentum manus: Ne usquam argentum te accepisse suspicetur Philolaches.’

[p] *Eadem vi in speculis*] Quæ pariter erant ex argento conflata. Nunc fere fiunt ex optima durissimi ferri temperatura, quæ nostris *de l'Acier.*

Tantum interest [r] repercussum illum respuat, an excipiat.[2] Quin etiam pocula ita figurantur, exsculptis intus crebris ceu speculis,[3] ut vel uno intuente populus totidem imaginum [s] fiat. Excogitantur et monstrifica,[t] ut in templo Smyrnæ dicata. Id evenit figura materiæ.[f] Plurimumque refert concava sint et poculi modo, an parmæ Threcidicæ,[u] media depressa an elata, transversa [4] an obliqua, supina an recta,[5] qualitate excipientis figuræ torquente venientes umbras.[v] Nec enim est aliud illa imago, quam digesta [6 w] cla-

[f] *Ex diversa speculi figura.*

2 Vet. Dalec. *accipiat.*—3 Cod. Dalec. *tot speculis;* edd. vett. et Gronov. *seu speculis.*—4 *Threiciæ modo an med. depr. an el. aversa* Vet. Dalec.—5 Idem

NOTÆ

[q] *Paulumque propulsa*] Detrita usu, et cavata. Inde est quod in speculis concavis major cominus imago apparet.

[r] *Tantum interest*] Tantum interest an planum sit speculum, quod repercussum illum aëris respuat; an cavum, quod eundem veluti sinu suo et concavitate excipiat.

[s] *Populus totidem imaginum*] Eleganti translatione multitudinem imaginum populum vocat. Ita Seneca Natur. Quæst. I. 5. 'Sunt quædam specula ex multis minutisque composita: quibus si unum ostenderis hominem, populus apparet, unaquaque parte faciem suam exprimente. Hæc cum sint eonjuncta et simul collocata, nihilominus seducunt imagines suas: et ex uno turbam efficiunt. Ceterum catervam illam non confundunt, sed diremtam in facies singulas distrahunt.' Frustra igitur Pintianus hunc locum solicitat, ut *poculum* pro *populus* reponat.

[t] *Excogitantur et monstrifica*] Quæ objecta sibi corpora vultusque sub monstrifica effigie repræsentent. Seneca Natur. Quæst. I. 5. 'Neque enim omnia ad verum specula respondent. Sunt quæ videre extimescas, tanta deformitate corruptam faciem visentium reddunt, servata similitudine in pejus. Sunt quæ cum videris, placere tibi vires tuæ possint; in tantum lacerti crescunt et totius corporis supra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt quæ dextras facies ostendant, sunt quæ sinistras, sunt quæ torqueant vel evertant.'

[u] *An parmæ Threcidicæ*] Parma Thracum propria, 'scutum breve,' ut ait Nonius. Glossæ Philoxeni: *Parma, Θρᾳκικὸν ὅπλον.* Festus: 'Threces gladiatores, a similitudine parmularum Thraciarum.' Cicero Philip. v. 'Myrmillo pugnavit in Asia, cum ornasset Threcidicis comitem et familiarem suum.'

[v] *Venientes umbras*] Umbras vocant simulacra rerum ipsa a nostris corporibus missa, et profusa in corpus læve et splendidum et densum. Epicuri hæc sententia est de ratione speculorum.

[w] *Quam digesta*] Quam exactus corporis densi lævor ac splendor. Sunt

ritas materiæ excipientis umbram. Atque ut omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud majores fuerant Brundisina, stanno [7] et ære mixtis. Prælata sunt argentea. Primus [8] fecit Praxiteles,[x] Magni Pompeii ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, auro opposito [9 y] aversis.

XLVI. Tinguit et Ægyptus argentum, ut in vasis Anubem suum [a] spectet: pingitque, non cælat argentum.[1] Transit inde materia et ad triumphales statuas: mirumque, crescit pretium fulgoris excæcati.[a] Id autem fit hoc modo: miscentur argento tertiæ æris [2 b] Cyprii tenuissimi, quod coronarium vocant, et sulfuris vivi, quantum argenti. Conflantur ita [3] in fictili circumlito argilla. Modus coquendi, donec se ipsa opercula [b] aperiant. Nigrescit et ovi indurati luteo, ut tamen aceto et creta deteratur.[4 c]

Miscuit denario triumvir Antonius ferrum. Miscentur æra [5] falsæ monetæ.[d] Alii e pondere subtrahunt, cum sit

[a] *Obscurioris, minus clari.* [b] *Fictilia.*

Vet. *an erecta.*—6 Idem Vet. *regesta.*—7 Cod. Dalec. *fuerant et blandissima e stanno.*—8 Vet. Dalec. *argentea, quæ primus.*—9 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *apposito* Gronov. et vulgg.

CAP. XLVI. 1 Voc. *argentum* deest in cod. Dalec.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *tertia pars æris* Gronov. et vulgg. *miscetur, &c.* cod. Dalec. —3 Vet. Dalec. *ista;* in aliis cod. desideratur.—4 Vet. Dalec. *sic tamen ut ac. et cr. detergatur.*—5 Ita Budæus et al. ap. Dalec. *Miscent æra* cod. Dalec. *Miscetur æri* Gronov. et vulgg. Mox, verba *falsæ monetæ* glossema videntur

NOTÆ

enim duo omnium fere consensu necessaria ad specnlorum naturam: nempe corporis lævitas, quæ nunquam est sine splendore; alterum est, densitas. In Reg. 2. *quam digesta claritate materia et accipientis umbram:* forte sincerius, si modo *accipiens* legas, pro *accipientis.*

[x] *Praxiteles*] De eo inferius cap. 55.

[y] *Auro opposito*] Sic Reg. 2. et alii, non *apposito:* hoc est, in aversa parte posito. Sic nostris e vitro speculis Veneti argenteam bracteam quandoque in aversa parte alligant.

[a] *Anubem suum*] Ægyptiorum Deus Ἄνουβις est, quem Mercurium esse multi volunt. Canino is capite pingi in nummis solet.—'Canino is capite pingi in nummis vulgo, sed falso, creditur.' *Ed. scc.*

[b] *Tertiæ æris*] Subintellige, 'partes.'

[c] *Deteratur*] Abeat nigredo ea.

[d] *Miscentur æra falsæ monetæ*] Sic Reg. 2. non, ut in libris hactenus editis, *Miscuit æri.*

justum LXXXIV.[e] e libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam jucunda lege plebi, ut Mario Gratidiano[f] vicatim tota[6] statuas[g] dicaverit. Mirumque, in hac artium sola vitia discuntur, et falsi[7] denarii spectatur exemplar, pluribusque veris denariis adulterinus emitur.

XLVII. (X.) Non erat apud antiquos numerus ultra centum millia: itaque et hodie multiplicantur hæc,[1] ut decies centena[h] millia, aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, nummusque percussus: et sic quoque æs alienum[i] etiamnum appellatur. Postea Divites cognominati: dummodo notum sit, eum qui primus[j] acceperit hoc cognomen, de-

Hotomanno de Re Numm. p. 11.—6 Ita codd. Regg. Brot. 2. 3. In Editione principe, aliisque, *totas*. Vet. Dalec. *togatas*.—7 Margo edd. Dalec. et Gronov. *falsum*.

CAP. XLVII. 1 Cod. Dalec. *itaque hoc est hodie multiplicatum*; Vet. Dalec.

NOTÆ

[e] *Cum sit justum LXXXIV.*] Quot ex auri libra Constantini M. ævo aurei solidi fiebant. Tacite carpit auctor ævi sui morem, minimeque id tum agi significat, quod jus postularet. Ea ætate certe imminutum denariorum pondus, qui tractant ejus ævi numismata, probe norunt. Interim in libras justum fuisse signari denarios quatuor et LXXX. Celsus quoque admonet, cujus verba retulimus XXI. 109. Theodosii Magni ævo sic detractum e pondere fuisse, ut ex argenti libra sexageni modo denarii conflarentur, ex ipsius constitutione discimus, Cod. Theod. lib. XV. tit. 9. lib. I. ' de expensis ludorum.'

[f] *Mario Gratidiano*] Seneca de Ira III. 18. pag. 393. ' M. Mario, cui vicatim populus statuas posuerat, cui thure et vino Romanus populus supplicabat, L. Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus jussit: et quasi toties occideret, quoties vulnerabat, paulatim et per singulos artus laceravit. Quis erat hujus imperii minister? quis, nisi Catilina, jam in omne facinus manus exercens?' Rem ille nummariam in Prætura constituerat: et erat Ciceroni arcta necessitudine conjunctus. Ita Ascon. Pedianus in Orat. Cicer. in Senatu, p. 39. Adde et Florum III. 21. p. 148. —' Erat Maria gens patricia: itaque cum Marium Gratidianum audis Tribunum plebis, ac proinde plebeium, hunc Gratidiani viri plebeii, sed locupletis, et e primoribus, et fœminæ e gente Maria filium fuisse intellige.' *Ed. sec.*

[g] *Vicatim tota statuas*] Hoc est, singuli vici singulas statuas, et quidem integras, posuerunt. Lib. XXXIV. c. 12. ' omnibus vicis,' dixit.

[h] *Ut decies centena*] Concisa magis oratione dicimus *decies sestertium*, ubi intelliguntur *decies centena millia sestertium*.

[i] *Et sic quoque æs alienum*] Ex quo nummus percuti cœptus, æs alienum cœpit esse et appellari. Antea nec erat, nec vero esse poterat, aut dici, æs alienum.

[j] *Qui primus*] Qui primus ejus nc-

coxisse creditoribus suis. Ex eadem gente M. Crassus[k] negabat locupletem[2] esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri posset. In agris[3] sestertium $\overline{\text{MM}}$.[4][1] possedit, Quiritium post Syllam ditissimus. Nec fuit satis, nisi totum Parthorum[m] esurisset aurum: atque in memoriam[n] quidem optimum occupavit:[5] juvat enim insectari inexplebilem istam habendi cupidinem. Multos postea cognovimus servitute liberatos opulentiores: pariterque tres[o] Claudii principatu,[6] Pallantem, Callistum, et Narcissum. Atque ut hi omittantur, tanquam adhuc rerum potiantur,[7] C. Asi-

itaque et hic hodie multiplicatur.—2 Cod. Dalec. *divitem.*—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *In agris suis* Gronov. et vulgg.—4 Vet. Dalec. *bis millies;* cod. Dalec. *sestertium XX. millia.*—5 Gronov. et al. ante Harduin. *atque ut nomen quidem optimi occupaverit.* Cod. Dalec. *opimum;* Vet. Dalec. *optimum.* —6 Cod. Dalec. *duos Claudio principe;* nec *Callistum* enumerat.—7 Vet.

NOTÆ

minis in libris occurrit, is est P. Licinius Crassus Dives, qui juvenis Pontifex Max. creatus, mox Censuram gessit, post Consulatum anno Urbis DXLIX. et bellum idem cum Hannibale Senatus decreto obtinuit. Livius lib. XXV. Antiquioremne aliquem Plinius intelligat, cujus in monumentis antiquorum memoria jam nulla extet, obscurum est.

[k] *M. Crassus*] Refert hoc idem Plutarchus in ejus Vita. Sed στρατόπεδον is, hoc est, exercitum, dixit. Cicero item Parad. 6.

[1] *Sestertium* $\overline{MM.}$] Hoc est, bis millies sestertium nummum, sive, bis millies centenum millium sestertiorum: quæ summa Gallicæ monetæ libras efficit 20000000. seu viginti milliones. Plutarchus in Crasso, p. 543. reperisse eum in censu ait, priusquam ad bellum Parthicum iret, talenta septies mille et centena: Attica scilicet, quorum singula, ut hodie rationes putamus, libras efficiunt Gallicæ monetæ 2400.

[m] *Parthorum*] Notum illud Flori de Crasso III. 11. p. 128. 'Caput ejus recisum, cum dextera manu, ad regem reportatum ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est,' &c.

[n] *Atque in memoriam*] Sententia est, recordaturos homines unquam futuros, Parthorum aurum optimum obtinuisse Crassum, quod is esuribat, cum in demortui os est infusum. Convicium est hominis infelicitati alterius insultantis, quam ille sibi inexplebili pecuniæ cupiditate accersiverit. Nam sequitur, 'Juvat enim insectari,' &c. Vide Notas et Emend. num. 31.

[o] *Pariterque tres*] Hoc est, simul eodemque tempore tres. Narcissus ab epistolis, Pallas a rationibus fuit. Suetonius in Claud. c. 28. De Callisto Seneca Ep. 47. p. 253. 'Stare ante limen Callisti dominum suum vidi,' &c. De tribus istis simul Tacitum vide Annal. XI. p. 166. Eleganter idem Annal. XII. p. 191. 'Claudius libertos, quos rei familiari præfecerat, sibi et legibus adæquarat.' De Narcissi opibus, vide Dionem lib. LX. p. 688.

nio[p] Gallo, C. Marcio Censorino coss. a. d. VI. Kal. Febr. C. Cæcilius Claudius Isidorus testamento suo edixit,[8] quamvis multa civili bello perdidisset, tamen relinquere servorum quatuor millia centum sedecim: juga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris CC. quinquaginta septem millia: in numerato H-S. $\overline{\text{DC}}$.[9 q] Funerari se jussit H-S. $\overline{\text{XI}}$. Congerant excedentes numerum[10] opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit, Pompeio res gerente circa Judæam, octona millia equitum sua pecunia toleravisse: mille convivas, totidem aureis potoriis,[r] mutantem vasa cum ferculis, saginasse.[11] Quota vero ille ipse (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythii Bithyni,[s] qui platanum[12 t] auream, vitemque nobilem illam Dario regi donavit: Xerxis copias,[u] hoc est, septies centena[v] LXXXVIII. millia hominum[13] excepit epulo, stipendium

Dalec. *quoniam adhuc r. potiuntur.* Mox, cod. Dalec. *C. Marcio Cyrino.* Deinde, *ad VI. Kal.* Gronov. et vulgg.—8 Cod. Dalec. *dixit.*—9 Vet. Dalec. *sestertium sexcenties;* al. *pondo sexcenta millia.*—10 Cod. Dalec. *sestertiis XI. millibus. Congregatæ et numerum excedentes.*—11 Cod. Dalec. *centum X. con. tot. aureis pateris invitantem vasa cum ferc. mutasse.*—12 Cod. Dalec. *palmam.* —13 Cod. Dalec. *copias mille millia hominum.* Vide Budæum de Asse lib. v.

NOTÆ

[p] *C. Asinio*] Augusti principatu, Urbis anno DCCXLVI. ambo gessere Consulatum.

[q] *H-S. $\overline{\text{DC}}$.*] Hoc est, sestertium sexcenties, subintelligendo, ut lineola numero superposita admonet, centena millia: quæ monetæ Gallicæ efficiunt libras seu florenos 6000000. Quæ vero proxime sequuntur, sestertium undecies, libras item florenosve 110000. Suetonius de Nerone, c. 50. 'Funeratus est impensa ducentorum millium.' Et Valer. Max. de Menenio Agrippa, IV. 4. 'Sextantibus collatis funeratus est.'

[r] *Aureis potoriis*] Sic 'argentum potorium,' 'vitrea escaria et potoria,' Pomponius Paulusque dixere.

[s] *Pythii Bithyni*] Alii Lydum fecere. Herodotus lib. VII. p. 395. Eustathius in Iliad. B. p. 366. Πύθιος ὁ Ἄτυος, ἀνὴρ Λυδὸς παμπλούσιος, κ. τ. λ. Πύθιος item dicitur Joan. Tzetzæ, Chil. III. Hist. 65. vs. 35. et Chil. IV. vs. 543. Καὶ τὸν Λυδὸν τὸν Πύθιον, κ. τ. λ. Suidæ item, in Ἀπαρτίαν. Plutarcho Πύθης, de Virt. Mul. p. 262. Πυθὴς Stephano, v. Πυθόπολις.

[t] *Qui platanum*] Herod. VII. 27. p. 395. Δαρεῖον ἐδωρήσατο τῇ πλατανίστῳ τῇ χρυσέῃ καὶ τῇ ἀμπέλῳ, κ. τ. λ.

[u] *Xerxis copias*] Herod. loc. cit. et Tzetzes, Chiliad. IV. vs. 547.

[v] *Septies centena*] Atqui terrestrium copiarum numerum longe majorem extitisse, auctor est Herod. VII. 60. p. 406. nempe ut complecteretur CLXX. myriadas, ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μυριάδας, hoc est, *decies septies*

quinque mensium frumentumque pollicitus, ut e quinque[w] liberis in delectu senectuti suæ[14] unus saltem concederetur. Hunc quoque ipsum aliquis comparet Crœso regi. Quæ (malum) amentia est, id in vita cupere, quod aut etiam servis contigerit, aut ne in regibus quidem invenerit finem!

XLVIII. Populus Romanus stipem spargere[a] cœpit, Sp. Postumio,[b] Q. Marcio coss. Tanta abundantia pecuniæ erat,[1] ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit.[c]

—14 Ita codd. Regg. Brot. 2. 3. *senectuti suæ in delectu* al. ante Brotier. CAP. XLVIII. 1 Cod. Dalec. *tanta pecunia erat.*

NOTÆ

centena millia hominum.

[w] *Ut e quinque*] At quem pater elegit, nempe natu maximum, in partes duas distractum ab utroque viæ latere Xerxes posuit, et hac victima lustravit exercitum. Seneca de Ira III. 17. p. 593. Herod. VII. 39. p. 399. et Plut. loc. cit. p. 263.

[a] *Stipem spargere*] Voluntaria hæc largitio pecuniæ publica fuit; at multis ante annis ex edicto, quando, ut Livius refert lib. XXV. p. 267. 'Ludos Prætor in Circo Maximo cum facturus esset, edixit ut populus per eos ludos stipem Apollini, quantam commodum esset, conferret.' Vestigia moris hujus, quo populus Rom. stipem spargebat, hoc est, monetæ genus Kalendis Januariis anni novi percussum, extant insignia in inscriptionibus vetustis duabus apud Gruterum, p. 61.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
IMP. XIII. COS. XI. TRIB. POTEST. XV.
EX. STIPE. QVAM. POPVLVS. ROMANVS
ANNO. NOVO. APSENTI. CONTVLIT
NERONE. CLAVDIO. DRVSO COS.
T. QVINCTIO. CRISPINO
VOLCANO.

Ei pag. 106.

LARIBVS. PVBLICIS. SACRVM
IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
TRIBVNIT. POTEST. XVIIII.
EX. STIPE. QVAM. POPVLVS. EI
CONTVLIT. K. IANVAR. APSENTI
C. CALVISIO. SABINO COS.
L. PASSIENO. RVFO

Utraque nunc in ædes Farnesianas translata.

[b] *Sp. Postumio*] Anno Urbis DLXVIII. De his Coss. Livius lib. XXXIX. p. 494.

[c] *Ludos fecit*] Livius loc. cit. 'L. Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi vovisse sese dicebat, ex col-

Nam quod Agrippæ[d] Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id necessitatisque, propter paupertatem Agrippæ, non largitionis esse dixerim.

XLIX. (XI.) Vasa ex argento mira inconstantia humani ingenii variat, nullum genus officinæ diu probando, nunc Firmiana,[1] nunc Clodiana, nunc Gratiana:[e] etenim tabernas[f] mensis adoptavimus: nunc anaglypta,[g] in asperitatemque excisa, circa linearum picturas quærimus.[a] Jam vero et mensas repositoriis[2 h] imponimus, et ad sustinenda op-

[a] *In vasorum et poculorum ambitu pictas lineas quærimus.*

CAP. XLIX. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Furniana* Gronov. et vulgg. Mox, *tabernis et mensis ea adoptavit, nunc anaglypha* cod. Dalec.— 2 Vet. Dalec. *mensis repositoria;* et sic Fulv. Ursin. Append. ad Ciacc. p. 146.

NOTÆ

lata ad id pecunia ab regibus civitatibusque per dies decem fecit,' &c. Fuit is L. Scipio P. Cornelii Africani frater.

[d] *Num quod Agrippæ*] Livius lib. II. p. 33. 'Eodem anno Agrippa Menenius moritur ... Huic ... sumtus funeri defuit. Extulit eum plebs sextantibus collatis in capita,' hoc est, sexta parte assis: seu unciis duabus: as enim duodenis constabat, nam inde sextanti nomen. Hoc ipsum eleganti oratione narrat et Valer. Max. IV. 4. 2. p. 216. Item Seneca, lib. de Consol. ad Helv. c. 12. p. 811. Fuerat Agrippa inter Patres ac plebem publicæ gratiæ sequester, reconciliatis animis, postquam ob creditorum impotentiam, anno CCLXI. plebs trans Anienem in montem sacrum secessisset a Patriciis. Quare cum puderet Patres virum tantum collecta viritim stipe funerari, jussu Senatus sumtus ex ærario ad funus decretum est. Auctor Dionys. Halic. Antiq. Rom. lib. VI. p. 416. Sic Fabius ipse Maximus ære collato funeratus est, ita prodente Valerio Max. IV. 8. p. 289.

[e] *Nunc Gratiana*] Martialis IV. 39. 'Argenti genus omne comparasti: Solus Praxitelis manus, Scopæque, Solus Phidiaci toreuma cæli, Solus Mentoreos habes labores: Nec desunt tibi vera Gratiana, Nec quæ Gallaico linuntur auro, Nec mensis anaglypta de paternis.'

[f] *Etenim tabernas*] Tabernarum nomina mensæ asciscunt: quod habent e suis quæque tabernis vasa.

[g] *Anaglypta*] Vel ἀνάγλυφα, hoc est, 'aspera signis Pocula,' ut Maro cecinit.

[h] *Repositoriis*] Vasa ait argentea in mensas proferri, imponique repositoriis, hoc est, discis majoribus seu tabulis ligneis, rotundis, solidisque, ut ex Fenestella mox Plinius edocet c. 52. Eodem in usu fuere, quo nuper ea quæ Gallice dicebamus, *Des porte-assiettes.* Ex metallo fiunt in familiis lautioribus: ruri, e vimine. Prius legebatur, *Jam vero et mensas,* vocula *in* literæ, a qua sequens vocabulum incipit, vicinitate absorpta. Petronius in Satyr. p. 117. 'Landationem ferculum est insecutum, plane non pro expectatione magnum: no-

sonia interradimus latera:[i] et[3] interest,[j] quam plurimum lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argento Calvus orator fieri quiritat:[4] at nos carrucas[k] ex argento cælare invenimus: nostraque ætate Poppæa conjux Neronis principis delicatioribus jumentis[l] suis soleas ex auro quoque induere.[5 m]

L. Libras XXXII. argenti Africanus sequens[1 n] hæredi

—3 Fulv. Ursin. *nec.*—4 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *queritur* Grouov. et al. vett.—5 Gronov. et al. ante Harduin. *induere solebat.*

NOTÆ

vitas tamen omnium convertit oculos. Rotundum enim repositorium duodecim habebat signa in orbe disposita: superque, proprium convenientemque materiæ structor imposuerat cibum.'

[i] *Latera*] Signorum scilicet, ut Petronius ait, loco allato, seu vasorum, quæ cibis onusta repositoriis imponebantur. De voce 'interradere,' egimus XII. 42.

[j] *Et interest*] Interest ad lautitiam luxumque, habere vasa lateribus interrasis: hoc est, pluris æstimantur a luxuriosis hominibus ea, quibus lima radendo ac poliendo plurimum argenti detraxerit. Aurum interrasile sic antea dixit, XII. 43. qua de voce nos ibi prolixe egimus.

[k] *At nos carrucas*] Vehicula. Carrucæ mentionem nescio ante Plinium quisquamne fecerit. Apud Suetonium deinde in Nerone, c. 30. Ammianum lib. XIV. Vopiscum in Aureliano, aliosque legitur. Apud Hesych. Κάρυγχα, ἅρμα. Martialis III. 62. 'Aurea quod fundi pretio carruca paratur.' Mutavit deinde consuetudo, et postea diversis temporibus regressa. Vopiscus in Aureliano: 'Currus regii tres fuerunt. In his unus Odenati argento et auro operosus, atque distinctus,' &c. Inclusis nimirum insertisque ligno cælatis ex auro argentoque imaginibus, ac figuris. Tranquillus in Claudio, c. 16. 'Fuerunt et illa in Censura ejus notabilia, quod essedum argenteum sumtuose fabricatum, ac venale ad Sigillaria, redimi, concidique coram imperavit.'

[l] *Delicatioribus jumentis*] Mulis, ut Schefferus recte interpretatur de Re Vehiculari veterum I. 8. p. 91. Refert hoc quoque Dio lib. LXII. p. 714. Inde videas carpenta cum mulabus in nummis Agrippinæ, matris Caii: Domitillæ, Vespasiani conjugis: Faustinæ, conjugis Antonini, &c. De Nerone ipso Tranquillus c. 30. 'Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis,' &c.

[m] *Induere*] Ita etiam Mss. non *inducere*, ut quidam reponunt: quanquam et ista vox quoque usurpata a Plinio II. 5. et a Suetonio, ut ibi diximus.

[n] *Libras XXXII. argenti Africanus sequens*] Junior Scipio, seu minor, qui et Æmilianus, a quo Numantia et Carthago excisæ. Plutarchus in Apophthegm. p. 199. Λίτρας ἀργύρου τρεῖς καὶ τριάκοντα μόνας, δύο δὲ χρυσίου. *Argenti libras XXXII. auri duas.* Auctor libri de Viris Illustr. c. 58. totidem argenti libras fuisse ait: auri duas et selibram.—'Ab

reliquit. Idemque cum de pœnis triumpharet, quatuor millia CCCLXXX. pondo[2] transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quot mensarum postea apparatu victa! Numantia quidem deleta, idem Africanus in triumpho militibus X. VII. dedit.[3 o] O viros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit! Frater ejus Allobrogicus[p] primus omnium pondo mille[4] habuit. At Livius

Cap. L. 1 Vet. Dalec. *sequenti.*—2 'Ita codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier. quater millies CCCCLXX. M. pondo* Gronov. 'Hunc numerum vitiosum esse arbitratur Pet. Ciacconius de Triclinio.' *Jac. Cellar.* —3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Quod nunc in mensarum est apparatu. Postea victa Numantia et deleta .... millibus XVII. millia pondo dedit* Gronov. et al. vett.—4 Ita ex codd. Harduin. et recentt. *omnium VI. mille pondo* cod.

NOTÆ

hoc Scipione Africano Æmiliano duxit originem qui longe postea fuit uterque Gordianus Africanus Augustus: neque enim a regione natali 'Africanus' aliquis, sed 'Afer' Latine diceretur. Africani cognomen est a regione subacta. Utriusque nummum unum ex argento singularem vidimus: in priore parte nomine et vultu patris insculpto: IMP. M. ANT. GORDIANVS. AFR. AVG. capite laureato: in posteriore, filii vultu: CAES. M. ANT. GORDIANVS. AFR. AVG. Ille Gordianus a priore uxore, Africanus a patre dictus. Iste Gordianus ex matre, Africanus ex patre et avo et atavis. Pater 'Imperator' scribitur: filius ob reverentiam patris capite nudo est, et eo titulo abstinet. Unum enim esse in uno exercitu Imperatorem convenit. Itaque hic tantum Cæsar est: sed idem tamen 'Augustus,' et regimen provinciarum, quod hæreditario jure gereret. Nummi hujus singularis effigiem in cera expressam habemus. In aliis nummis suis æque ac pater IMP. imperator dicitur. Veremur tamen ob eam ipsam causam, quod Augustus hic appellatur, nec tamen IMP. quod ab illius sæculi consuetudine abhorret; veremur, inquam, ne nos species et elegans, et ad similitudinem vetustatis proxime accedens nummi fabrica deceperit; sitque recens ille et adulterinus; fictus ab inconsiderato nummorum adulteratore, qui nesciret Gordianum filium æque ac patrem in suis nummis esse semper IMP. Imperatorem. Ex eadem gente fuit postea et IMP. CAES. AEMILIANVS. P. F. AVG.' *Ed. sec.*

o *X. VII. dedit*] Hoc est, denarios septem: monetæ Gallicæ, asses sex et quinquagenos. Hoc donativi nomine militibus singulis datum. Vide Notas et Emend. num. 32.

p *Frater ejus Allobrogicus*] Q. Fabius Maximus, Æmiliani F. ejus nimirum, cui ex Allobrogum victoria nomen hæsit Allobrogici, quod et familiæ deinde toti hæreditarium reliquit. Sic Magni cognomen Sextum Pompeium Magni F. ex nummis scimus accepisse. Sic Q. Cæcilius Metellus Creticus Silanus apud Tacitum Annal. II. p. 53. et in Fastis dicitur, qui, cum e Junia familia esset, adoptione in Cæciliam transierat.

Drusus in tribunatu plebis, X.[5 q] Nam propter quinque pondo[r] notatum a censoribus triumphalem senem, fabulosum jam videtur. Item Catum Ælium,[6 s] cum legati Ætolorum in consulatu prandentem in[7] fictilibus adissent, missa ab his vasa[8] argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quam duo pocula, quæ L. Paulus socer[t] ei ob virtutem, devicto Perseo

Dalec. *omnium mille pondo* Gronov. et vulgg.—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *XI. millia* edd. vett. et Gronov.—6 '*Quintum Ælium Tuberonem* Valer. sed erronee, ut et Plin. hic. Vide P. Merulam super Enn. p. 505.' *Dalec.*—7 Præpositio *in* deest in cod. Dalec.—8 Cod. Dalec. *mensalia ab iis*

NOTÆ

q *In tribunatu plebis, X.*] Ita Reg. 2. Hoc est, decem mille pondo argenti. Prius legebatur, *XI. millia.*

r *Nam propter quinque pondo*] In supellectile denas eum habuisse libras dictum est superius XVIII. 8. Et Gellius IV. 8. p. 288. 'Cornelium Rufinum bis Consulem et Dictatura functum Censor Fabricius Senatu movit, ob luxuriæ notam: quod decem pondo libras argenti facti haberet.' Et XVII. 21. p. 1005. 'C. Fabricius Luscinus et Q. Æmilius Papus Censores Romæ fuerunt, et P. Cornelium Rufinum, qui bis Consul et Dictator fuerat, Senatu movernnt; causamque isti notæ subscripserunt, quod enm comperissent argenti facti cœnæ gratia decem pondo libras habere.' Non plus habere scilicet, quam quinque, licuit. Contigit id anno Urbis CCCCLXXVIII. Vide et Valerium Max. II. 9. 4. Livinmque in Epitome lib. XIV.

s *Item Catum Ælium*] Sequitur Plinius Valerium Max. cujus hæc verba IV. 3. p. 210. 'Curii et Fabricii Q. Ælium Tuberonem cognomine Catnm discipulum fuisse merito quis existimaverit: cui, Consulatum gerenti, cum Ætolorum gens omnis usus vasa argentea, magno pondere, et exquisita arte fabricata, per legatos misisset, qui superiori tempore gratulandi causa ad eum profecti retulerant fictilia se in ejus mensa vasa vidisse, monitos, ne continentiæ quasi paupertati succurrendum putarent, cum suis sarcinis abire jussit,' &c. Plinio Valerioque magis credo, hunc Tuberonem Catnm appellantibus, quæcumque demum appellationis causa extiterit, quam Merulæ, Reinesioque, affirmantibus id falso ab utroque pronuntiatum esse. Quot periere monumenta, ex quibus, si quidem illa extarent, constaret borum similiumque stemmatum tota ratio, conjecturarumque inanitas rideretur!

t *L. Paulus socer*] Valer. Max. IV. 4. 9. p. 219. 'Eadem gens,' inquit, 'nullum ante scrupulum argenti habuit, quam Paulus, Perse rege devicto, Q. Ælio Tuberoni genero suo quinque pondo argenti ex præda donaret. Taceo enim quod Princeps civitatis filiam ei nuptum dedit, cujus penates tam jejunos pecunia videbat,' &c. Item Plutarchus in Paulo Æmilio, pag. 270. phiala quinque pondo donatum ab ipso ait generum Ælium Tuberonem, ob navatam egregie in bello Macedonico operam:

rege, donasset. Invenimus legatos Carthaginiensium dixisse nullos hominum inter sese benignius vivere, quam Romanos. Eodem enim argento[u] apud omnes cœnitavisse ipsos.[9] At hercules Pompeium Paulinum Arelatensis equitis Romani filium,[10] paternaque gente pellitum,[v] quod XII. pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum scimus.

LI. Lectos vero mulierum[1] jam pridem totos operiri argento, et triclinia[a] quædam, quibus argentum addidisse primus traditur Carvilius Pollio,[b] eques Romanus, non ut operiret, aut Deliaca[2] specie faceret, sed Punicana.[c] Eadem[d] et[3] aureos fecit. Nec multo post argentei Deliacos

vasa.—9 Cod. Dalec. *cœnavisse seipsos.*—10 *Paulinum Aurel. equitis filium* cod. Dalec. Mox, Gronov. et al. ante Harduin. *paterna quoque gente pulsum.*

CAP. LI. 1 Vox *mulierum* deest in cod. Dalec. Mox, *et triclinia quoque* in eodem codice.—2 Cod. Dalec. *delicata.*—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *sed Punica. Idem et* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

Αἰλίῳ Τουβέρωνι τῷ γαμβρῷ φιάλην ἔδωκε πέντε λίτρων ὁλκήν. Quod iterum repetit in Apophthegm. p. 198.

[u] *Eodem enim argento*] Communi et mutuo.

[v] *Paternaque gente pellitum*] Ex avita procerum Judicumque gente, paterno sanguine, in Gallia prognatum indicat: quorum insigne vestes essent pellitæ: uti nunc Præsidum Curiæ infula Pontico est munita vellere. Quo sensu Claudianus de Bello Getico vs. 481. 'Crinigeri sedere patres, pellita Getarum Curia.' Vide Notas et Emend. num. 33.—'Admonet hæc vox *paterna,* ut nummum obiter hic exponam, quem refert D. Vaillant in Famil. p. 431. cujus prior area exhibet has voces: PR. L. FABRICI. altera serpentem in gyros convolventem se, et caput erigentem cum subjecta epigraphe, PATERNVS. Id vero cognomen esse Fabricii vir eruditus existimat, absque ullo teste, et magno, ut arbitramur, errore. Tu lege, si me audis: 'Protector Augustodunensium Trajanus Edua Restituta Negotiatorum Vota Suscepit:' pro sua nimirum salute; quam Epidaurius anguis repræsentat.' *Ed. sec.*

[a] *Et triclinia*] Non cœnationem ipsam intelligit, seu conclave, sed mensam ipsam cum lectis tribus, unde mensæ inditum triclinii nomen. Sic Vitruvius triclinia pro mensis accipit VI. 10. pag. 118. Cœnationes vero οἴκους appellat, quæ Cicero conclavia de Orat. lib. II. quanquam et ipsa a bonis auctoribus triclinia scimus appellata.

[b] *Carvilius Pollio*] Vide IX. 13.

[c] *Sed Punicana*] Ita Reg. 2. non *Punica,* ut editi. Lectos Punicanos etiam Cicero laudat pro Mur. num. 75.

[d] *Eadem*] Eadem specie, nempe Punicana, etiam aureos lectos fecit. Vel hinc apparet, Deliacum opus, non ex ære Deliaco conflatum intelligi oportere, sed artificio gentis ejus

imitati sunt. Quæ omnia expiavit[e] bellum civile Syllanum.

LII. Paulo enim ante hæc facta sunt, lancesque[1] e centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multosque ob eas proscriptos, dolo concupiscentium. Erubescant annales, qui bellum civile illud talibus vitiis[f] imputavere. Nostra ætas fortior fuit:[2] Claudii principatu servus ejus Drusillanus nomine[3] Rotundus, dispensator[g] Hispaniæ citerioris, quingenariam[h] lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat: et comites ejus, octo DCCCL. librarum:[i] quæso, ut[4] quam multi eas conservi ejus inferrent, aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ victoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. Repositoriis argentum addi sua memoria cœptum, Fenestella,[5] qui obiit

CAP. LII. 1 Vet. Dalec. *ante hoc factæ sunt lances.*—2 Vet. Dalec. *certior fuit.*—3 Vet. Dalec. *cognomine.*—4 Ita Harduin. et recentt. *octingentas LVIII. librar. Quare quæso, nisi, ut* cod. Dalec. *octo quinquaginta librarum, &c.* edd. vett. et Gronov. Mox, *ejus* deest in cod. Dalec. *æqualibus cœnantibus* Vet. Dalec.—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Fenestella dicit* Gro-

NOTÆ

proprio ac peculiari. Forte hæ sunt χρυσόστικτοι κοίτης κλισιάδες, quarum meminit Clemens Alex. Pædag. II. 3. p. 160.

[e] *Quæ omnia expiavit*] Luit, eluit, purgavit. Similis hæc Tullii vox in Antonium, Philip. I. 85. 'Tua scelera Dii immortales in nostros milites expiaverunt.' Et apud eundem passim, 'supplicio scelus expiare.'

[f] *Talibus vitiis*] Tam levibus, si cum ætatis nostræ sceleribus conferantur. Mox sequitur, 'Nostra ætas fortior fuit:' quæ sunt dicta εἰρωνικῶς.

[g] *Dispensator*] De hac voce diximus ex Festo cap. 13. Thesaurarios nostra ætas vocat. Prisca, Tribunos ærarios, quibus, ut Varro ait de Ling. Lat. lib. IV. erat attributa pecunia, ut militi redderent.

[h] *Quingenariam*] E quingentis argenti libris. Sic 'vasa centenaria argentea' apud Lampridium in Elagabalo, p. 107. quæ centum librarum forent. Sic ballistæ 'centenariæ,' quæ saxa centum pondo jacerent: 'talentarii,' quæ 'talenti pondo. In Plautina fabula, quæ Captivi inscribitur, catenas 'singularias,' quæ sunt singularum librarum, eruditiores interpretantur, I. 2. 3. 'His indito catenas singularias: Istas majores, quibus sunt vincti, demito.' Quingenariam Drusillani promulsidem hanc lancem vocat Tertullianus de Pallio, sub finem, p. 119. significatione Grammaticis vulgo ignota, ut animadvertit Hadr. Junius X. 5. et post eum Salmasius in eum Tertulliani librum, p. 407. Vide Budæum de hoc Plinii loco agentem, lib. III. fol. 90.

[i] *Octo DCCCL. librarum*] Sic Reg. 2. non, ut editi, *octo quinquaginta.* Sententia est, octo lances in comitum

novissimo Tiberii Cæsaris principatu. Sed et testudinea[j] tum[6] in usum venisse. Ante se autem paulo, lignea, rotunda, solida: nec multo majora,[k] quam mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata et compacta, aut acere[l] operta, aut citro[7] cœpisse. Mox additum argentum in angulis,[8] lineasque[m] per commissuras. Tympana vero se juvene appellata stateras,[9 n] et lances, quas antiqui magidas[10] appellaverant.

LIII. Nec copia[o] tantum argenti furit[1] vita, sed validius pæne manipretiis: idque jam pridem, ut ignoscamus nobis.[a]

[a] *Nec tantum ut copiam haberet argenti maximam, insanivit vita consuetudoque hominum, sed etiam in pretio rerum manufactarum: idque jampridem, ne nostra primum ætas hujus criminis rea peragatur.*

nov. et vulgg.—6 Alii ap. Dalec. *testudines, tum.*—7 Vet. Dalec. *aut cedro.*—8 Cod. Dalec. *angulos.* Mox, *ligneasque* Chiffl.—9 Vet. Dalec. *clemmateras;* et sic alii e Polluce.—10 Vet. Dalec. *paropsidas.*

CAP. LIII. 1 'Perperam codd. Regg. *fuerit*, vel *fuerat:* recentt. edd.

NOTÆ

ejus supellectile fuisse, quæ libras DCCCL. universæ penderent; singulæ fere centum ac septem libras.

j *Sed et testudinea*] Vide IX. 13. Repositoria hoc loco Plinius intelligit, non ipsa triclinia, ut Fulvio Ursino visum, in Append. Petr. Ciacconii, p. 111.

k *Nec multo majora*] Nec longiora multo, nec latiora mensis.

l *Aut acere*] Laminis aceris aut citri extrinsecus agglutinatis tecta. Vide XIII. 29.

m *Lineasque*] Lineas ex argento, quæ per omnes commissuras ducerentur.

n *Stateras*] Stateræ magidisque vocabulo nihil aliud intelligi arbitramur, præter lances rotundas, quæ imponerentur mensis, tollerenturque, ut collibitum esset, quales sunt eæ fere quibus solemus res omnes venales appendere. Vide Constant. in Lexico, verbo Μαγίς.

o *Nec copia*] Sic Reg. 2. codex, et Pintiani. Sic P. Ciacconius ex conjectura, de Triclinio, p. 18. Perperam in editis, *Nec copia tantum argenti fuerit vitæ, sed validius pæne manupretium.* Quod manu factum erat, et quod datum pro eo, manupretium vocabatur, a manibus et pretio. Verba sunt Varronis de Ling. Lat. lib. V. In Plinianis codd. *manipretium* ubique scribitur. Plinius ipse XXXIV. 17. 'Solitum enim ex manipretio cujusque signi denarios deponere aureos singulos.' Et XXXV. 'Manipretium ejus tabulæ.' Item Ulpianus lib. L. Dig. tit. de verb. signif. leg. 'Mulieris.' 'Plerumque plus est in manus pretio, quam in re.' Sic Ovidius: 'Materiam superabat opus:' manus enim pro opere. Manus pretia dixit Tertullianus de Idolol. ceteri contracte manupretium. Cicero in Verr. III. 'Machinæ manupretium:' ad quem locum Asconius: 'Manupretium dicitur, ubi non tam materiæ ratio, quam manus atque artis ducitur.' Galli nos vulgo diximus, *la façon.*

Delphinos[p] quinis millibus sestertium [2 q] in libras emtos C. Gracchus habuit. Lucius vero Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertiis C.[r] Confessus tamen est, nunquam se his uti propter verecundiam ausum. Constat eundem sestertium VI. millibus[s] in singulas [3] libras vasa emta[t] habuisse. Asia primum[u] devicta

furuit. Melius *furit.*' Brotier. *fuit vitæ, sed valentius* Vet. Dalec.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *quinis millibus sestertiis* Gronov. et al. vett.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *VI. pondo in singulas* cod. Dalec.

NOTÆ

[p] *Delphinos*] Delphinos arbitramur esse ornamenta majorum λυχνούχων, hoc est, pensilium lychnorum. Vide Du-Cangium in Glossario.—'Delphini sunt ornamenta tricliniorum, aut vasorum, delphinorum similitudine.' *Ed. sec.*

[q] *Quinis millibus sestertium*] Monctæ Gallicæ, libræ sunt seu floreni 500. Vide Notas et Emend. num. 34.

[r] *Sestertiis C.*] Sestertia centum, sive, quod idem est, sestertium centena millia, monetæ Gallicæ libræ sunt omnino 10000.

[s] *Sestertium VI. millibus*] Hoc est, monetæ nostræ libris 600.

[t] *Vasa emta*] Reg. 2. Colb. 3. et Pintiani codex, *una emtalia*, non *vasa emta*, præ se ferunt. Gronovius *una emblemata* conjiciebat. Erant autem ἐμβλήματα ornamenta vasorum, dicta ἀπὸ τοῦ ἐπεμβλῆσθαι, quod vasis adjicerentur, et revellerentur, cum libitum erat.

[u] *Asia primum*] Livius lib. XXXIX. p. 489. 'Luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Asiatico invecta in Urbem est,' &c. 'Asia facta Romanorum,' ait Justinus in fine libri XXXVI. 'cum opibus suis vitia quoque Romam transmisit.'—'Asia hinc gemina indicatur: altera Asia minor hodie dicitur, ubi devictus Antiochus est: altera quæ Syria sæpius appellatur, ubi Antiochus regnabat. Plinius XIII. 5. 'Antiocho rege Asiaque devicta, Urbis anno DLXV.' Testis etiam est geminæ hujus victoriæ nummus argenteus denticulatus in Museo nostro, et apud Patinum in fam. p. 90. Caput Jovis laureatum exhibet, ac sinistro latere literam K. In parte aversa, Scipio est in quadrigis: sinistra tenet signum militare, dextra fulmen. Infra, L. SCIP. ASIA G. punctis sic notatis: 'Lucius Scipio: Asia gemina.' In quibusdam nummis, teste Ursino, sine interpunctione scriptum est ASIAG. Id vero alii *Asiagenes,*' Ασιαγενῆς, alii *Asiagetes*, interpretati sunt, parum certe feliciter. Nam, ut acute Sirmondus admonuit, in Nott. ad Sidonium p. 128. unde in nummo Romano et Græcum et insolens vocabulum? Et vetus tamen hic error est. Nam et Livio tribuitur, ex vetustis codicibus, in quibus *Asiageni*, et excerptis Diodori Peireskianis, in quibus 'Ασιαγενὴς legitur. Verum haud dubie legi oportet 'ASIA Gemina,' capta vel devicta scilicet a L. Scipione. Quamobrem in nummo quadrigæ sculpuntur, certissimum geminæ victoriæ argumentum: nam pro simplice victoria, ut jam supra diximus, tantum bigæ sculperentur. Nulla fingi certe potest

luxuriam misit in Italiam. Siquidem Lucius Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo MCCCCL.[4] Et vasorum aureorum pondo MD.[5] anno conditæ Urbis quingentesimo sexagesimo quinto. Eadem Asia donata[6 v] multo etiam gravius afflixit mores, inutiliorque victoria illa[w] hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exemta est, Urbis anno[x] sexcentesimo vicesimo secundo,[7] mediis quinquaginta septem annis erudita civitate amare etiam, non solum admirari, opulentiam externam: immenso et Achaicæ victoriæ[y] momento ad impellendos[8 z] mores, quæ et ipsa hoc intervallo, anno Urbis sexcentesimo octavo parta, signa et tabulas pictas invexit,[9] ne quid deesset: pariterque luxuria nata est, et Carthago sublata: ita congruentibus fatis, ut liberet amplecti vitia, et liceret.[a] Petiere[b] et digna-

VI. millibus sestertiis in singulas Gronov. et vulgg.—4 ' Ms. sic habet, *ML.* id est, *mille quingenta;* Vet. vero, *millia quadringenta et L.*' Dalec. *millia quadringenta L.* edd. vett. et Gronov.—5 Codd. Dalec. et Vet. ejusdem, *mille M. CC.* Gronov. et vulgg. *centum millia.*—6 Ita codd. Dalec. et al. ap. Budæum; ita quoque edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *domita* Vet. Dalec. *domata* Gronov. et vulgg.—7 Gronov. et al. ante Harduin. *sexto.* Mox, in iisdem, *sex annis.*—8 Vet. Dalec. et al. *convellendos,* improbante J. G. Græ-

NOTÆ

causa probabilis, quamobrem Ἀσιαγενὴς, *Asia genitus*, dicatur homo Romanus, et ex nobilissima quidem gente Urbe.' *Ed. sec.*

[v] *Eadem Asia donata*] Ita Reg. 2. et Colb. 3. et quos Budæus inspexit, ipso prodente lib. III. fol. 85. non *domata*, ut editi hactenus libri: Attalus, Pergami in Asia rex, populum Romanum moriens hæredem instituit. Hanc Asiæ donationem Plinius spectat.

[w] *Victoria illa*] Qua L. Scipio Antiochum devicit.

[x] *Urbis anno*] Ita Reg. 2. In editis libris ad hunc diem, mendose, *urbis anno DCXXVI. mediis LVI. annis*, qui numerus nec cum ratione temporum, nec secum ipse constat.

[y] *Achaicæ victoriæ*] Excisa Corintho, per L. Mummium Achaicum, anno Urbis DCVIII.

[z] *Ad impellendos*] Labefactandos, impellendos in præceps. Sic Maro Æneid. IV. 22. 'Animumque labantem Impulit.'

[a] *Et liceret*] Liceret quidem, cum 'metu ablato æmulæ urbis luxuriari felicitas urbis incepit,' ut prævidisse Nasica a Floro dicitur II. 15. p. 85. Liberet autem, cum omne luxuriæ genus Asiæ victoria in Urbem invexisset.

[b] *Petiere*] In Reg. 2. *Petere et indignationem hinc aliqui veterum.* Quibus verbis adjecta literula, ut esset *petiere*, pro *petere*, quod Lipsius ante occupavit, sententiam huic loco maxime accommodatam elicuimus. Perperam antea legebatur: *Et liceret peccare: et dignatione hinc alicui veterum.*

tionem hinc aliqui[10] veterum. C. Marius[b c] post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas,[d] et manipularis[e] imperator.

LIV. (XII.) Argenti usum in statuas primum Divi Augusti[f] in adulatione[1] temporum transisse, falso existimatur.

[b] *Quæsivere et gloriam sibi a vitiis aliqui veterum: ut C. Marius, qui, &c.*

vio in Syllog. Epist. tom. IV. p. 374.—9 Gronov. *inunxit.*—10 Gronov. et al. ante Harduin. *et liceret peccare et dignatione hinc alicui.* Vet. Dalec. *indignatione hinc aliqua veterum. Nam C. Marius;* Chiffl. *indignatione hinc aliqua. Veterum C. Marius;* al. ap. Dalec. *digna tamen hic accusatioue veterum. Nam C. Marius.*

CAP. LIV. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *primum ad honorem Divi Augusti in adulationem* Gronov. et al. vett. *argenteas statuas primum, &c.* ut in

NOTÆ

[c] *C. Marius*] Valerius Max. III. 6. pag. 173. ‘Jam C. Marii pæne insolens factum: nam post Jugurthinum, Cimbricumque, et Teutonicum triumphum, cantharo semper potavit: quod Liber Pater, inclytum ex Asia ducens triumphum, hoc usus poculi genere ferebatur: ut inter ipsum haustum vini victoriæ ejus suas victorias compararet.’ Arnobius pæne extremo libro sexto: ‘Quid in Liberi dextra pendens potorius cantharus?’ Vas est vinarium Baccho sacrum ac peculiare, ut docent Athenæus et Macrobius.

[d] *Arpinas*] Tullius municipe Mario gloriari solitus est.

[e] *Manipularis*] Electus de manipulo.

[f] *Divi Augusti*] Tranquillus in Augusto, cap. 52. ‘Argenteas statuas olim sibi positas conflavit omnes, exque iis aureas cortinas Apollini Palatino dedicavit.’—‘Quæ forma vultus in statuis Augusti fuerit, non liquet: nulla enim superest. At in nummis antiquis pæne omnibus valuit adulatio, quæ decorum enm, ejusdemque imberbis formæ eum ac juvenilis exhibuit, cum esset annorum septuaginta, qua fuit vix vicenario major. Unus superest tantum ex ære mediocri, cujus contemplandi et explorandi nobis copiam fecit eruditus Germanus, tradita etiam ultro gemina nummi effigie. Augusti vultui, sat mala forma et rusticana, adjectus est lituus, symbolum auguratus: cum epigraphe Latina CAESAR. In postica parte vultus est senilis et gravis, barba crispa ac spissa, qualis in nummis Lacedæmoniorum e Gaza Regia pingitur, cum nomine ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ. Sed hic capite est laureato: infra litera Græca Λ, quæ prima nominis Λυκοῦργος est: ut significetur Augustum fuisse Lycurgum alterum, hoc est, optimarum legum in Italia conditorem, ut fuit olim Lacedæmone Lycurgus: cui eo nomine, quod populares suos ad rectum vitæ cultum suis legibus transtulisset, post obitum dicavere delubrum Spartiatæ, ut Herodotus lib. I. narrat. Sic in nummismate altero, quod ad VII. 31. protulimus, idem Augustus eadem fere nummi forma cum Platone confertur, ob sapientiam. Hinc ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ: inde ΠΛΑΤΩΝ. In isto exprimitur, quod dictum ei ab Horatio

Jam enim triumpho Magni Pompeii reperimus translatam Pharnacis,[g] qui primus regnavit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis[h] Eupatoris,[2] et currus aureos argenteosque. Argentum succedit aliquando et auro,[3] luxu fœminarum plebis compedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tritior vetat.[i] Vidimus et ipsi Arellium[4j] Fuscum[a] (motum equestri ordine, ob insignem calumniam, cum celebritate assectarentur adolescentium scholæ)[b] ex argento annulos habentem. Et quid hæc atti-

[a] *Vidimus et ipsi Arellium .... ex argento annulos habentem, cum aureos fastidiret, fœminarum more.*

[b] *Cum turbam adolescentium ingentem traheret, qui eum in Scholis audiebant, hic comitatus fuit ei causa insignis calumniæ.*

vulgg. cod. Dalec.—2 Cod. Dalec. *ejus patris.*—3 Gronov. et al. ante Hardnin. *succedit ex re aliquando et auro.* Mox, Nic. Heinsius emend. *compedes ex eo f. q. induere* (vel, *inducere*) *a. m. strictior vetat.* Vid. Advers. I. 3. p. 32. et Syllog. Epist. tom. IV. p. 232. *mos tristior* est in membranis; unde alii, *mos patriciorum*, vel *mos Quiritium.*—4 *Aurelium* cod. Dalec. Mox, Vet. *ob insig. calumniam, quod eum cum, &c.* cod. Dalec. et al. vett. *ob insignem cum celebri-*

NOTÆ

est, II. Ep. 1. 'Cum tot sustineas ac tanta negotia solus, Res Italas armis tuteris, moribus ornes, legibus emendes,' &c. Prior tantum litera Græca nominis Lycurgi apponitur: indicante solerter nummi opifice, satis esse, si ab eruditis agnosceretur Lycurgus ex prima nominis litera, integro nomine non expresso, ob odiosam ejus significationem. Est enim Λυκοῦργος, pro λυκόοργος: quod idem valet ac *lupi ira*, vel *lupus iratus.*' Ed. sec.

[g] *Pharnacis*] Ejus qui Mithridatis avus fuit. Eleganter Seneca Epist. 88. de statuis in triumpho translatis: 'Sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur.'

[h] *Item Mithridatis*] Aueam Mithridatis statuam octo cubitorum in triumpho Pompeii latam, auctor est Appianus, in Mithrid. p. 252. Ejusdem alteram senum pedum exhibitam a Lucullo, Plutarchus in ejus Vita, p. 516.

[i] *Mos tritior vetat*] Id est, jam vulgatus et passim receptus. Innuit argenteas compedes a plebe gestatas, cum jam aureæ fastidiri cœpissent, perversa luxuria, jam trito tamen et pervulgato more. A Mss. exemplaribus non discedimus: quos negligere videntur ii qui vel *mos tristior*, quod nemo intelligat, vel *mos patriciorum*, vel *mos Quiritium*, haud satis consulto reponere conantur. De compedibus iis egimus cap. 12.

[j] *Arellium*] Hic ejus Arellii filius quem Q. Fuscum Seneca pater Controv. I. 7. p. 91. multisque aliis locis Arellium Fuscum patrem appellat, et Rhetorem. Locum hunc, quem, uti edidimus, ita typi omnes manuscriptique codices repræsentant, ut enodarent, frustra desudarunt Barbarus, Pintianus, Gronovius, aliique. Nos et interpunctione loco adhibita, et interpretatione simplici, planum, ut quidem remur, fecimus.

net colligere, cum capuli militum, ebore etiam fastidito, cælentur argento, vaginæ catillis,[k] baltei[5] laminis crepitent; jam vero pædagogia ad transitum[6] virilitatis[l] custodiantur argento; fœminæ laventur, et, nisi argentea, solia fastidiant; eademque materia et cibis et probris[m] serviat?[7] Videret hæc Fabricius, et stratas argento mulierum balineas, ita ut vestigio[n] locus non sit, cum viris lavantium: Fabricius,[o] inquam, qui bellicosos imperatores plus quam pateram et salinum ex argento habere vetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi.[c 8] Heu mores! Fabricii nos pudet.[d]

[c] *Videret ex argento balineis probrisque dicato peti præmia argentea quæ viris fortibus debeantur, aut hæc ad illos usus frangi.*

[d] *Fabricii abstinentiæ nos jam pudet.*

---

tate assectationem adolescentium, &c.—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. *fastidio, c. a. v. batillis, balthei* Gronov. et al. vett.—6 Cod. Dalec. *in transitu.* Mox, Vet. Dalec. *nisi et argentea solia, &c.* Lugd. Erasm. *et nisi a. folia f. eadem materia, &c.*—7 Cod. Dalec. *servetur.*—8 Vet. Dalec. *dona fortium in hæc fundi, aut frangi;* al. vett. ap. Dalec. *e donis fortium hæc fieri, &c.*

NOTÆ

[k] *Vaginæ catillis*] Ita Reg. 2. et editi libri ante Hermolaum, quo auctore typi deinceps *batillis* exhibent. Dictas autem catillas arbitror pro catellis, hoc est, brevibus catenis. Qua de voce Vossium consule in Etymol.

[l] *Ad transitum virilitatis*] Virilis seminis. Annulo argenteo seu fibula pædagogiorum, hoc est, puerorum pudenda perstringebant, interdum vocis, interdum valetudinis causa: cujus infibulationis modum Celsus edocet VII. 25. Pueri Cæsarum, sive ut apud Gruter. p. 1037. PVERI. DOMVS AVGVSTÆ, 'pædagogia' non a Plinio modo vocantur, sed et a Seneca de Beata Vita, et ab Ulpiano leg. 'Quæsitum est,' dig. 'de instr. fund. vel instr. leg.' Ab Ammiano Marcell. 'Pædagogiani.' Galli diminuta voce, *Pages,* vocant, ut supra monuimus c. 12.

[m] *Et cibis et probris*] Et vasis, quibus feruntur opsonia, et matulis, quibus lotium excipi solet.

[n] *Ita ut vestigio*] Cum sint balinearum solia, inquit Dalecampius, strata argento perpolito ac lubrico, consistere in iis vestigium non potest. Nugæ. Quis enim lubricum adeo ex argento pavimentum putet, ut fallat vestigia? Plinius ita stratas argento balineas dicit, ut jam nulla pars earum arena sit, cui imprimi pedis vestigium queat.

[o] *Fabricius*] Luscinus ille, de quo superius diximus cap. 50. unicuique pauperrimo censu par, inquit Valer. Max. IV. 3. pag. 209. Idem IV. 3. p. 217. 'In Caii vero Fabricii, et Q. Æmilii Papi principum sæculi sui domibus argentum fuisse confitear oportet: uterque enim patellam Deorum et salinum habuit: sed eo lautior Fabricius, quod patellam suam corneo pediculo

LV. Mirum in auro cælando[1] inclaruisse neminem, argento multos. Maxime tamen[2] laudatus est Mentor, de quo supra diximus.[p] Quatuor paria[3][q] ab eo omnino facta sunt: ac jam nullum extare dicitur, Ephesiæ Dianæ templi, aut Capitolini incendiis.[4] Varro et æreum signum ejus habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, et Boëthus,[r] et Mys[s] fuere.[5] Extant hodie omnium opera in insula Rhodiorum: Boëthi apud Lindiam Minervam: Acragantis in templo[6] Liberi patris, in ipsa Rhodo, Bacchæ Centaurique cælati in scyphis: Myos, in eadem æde, et Silenus, et Cupidines. Acragantis et venatus in scyphis magna fama. Post hos[7] celebratus est Calamis[t] et Antipater, quique Satyrum in phiala gravatum somno collocavisse verius, quam cælasse dictus est, Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriscus.[u] Item Ariston et Eunicus[8] Mitylenæi laudantur, et Hecatæus: et circa Magni Pompeii ætatem Praxiteles,[v] Posidonius Ephesius, Lædus Stratia-

CAP. LV. 1 *Mirum aurum cælando* cod. Dalec.—2 Idem codex, *tantum.*—3 Ita codd. Harduin. et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *paria denique ab eo* Gronov. et al. vett.—4 Gronov. et al. ante Harduin. *dicitur. Ephesiæ Dianæ templum jacet, Capitolium incendiis.* Vet. Dalec. *ac Capitolium.* Mox, *Varro se æreum* al. ap. Dalec.—5 Cod. Dalec. *et B. emicuere.*—6 *Minervam in templo* cod. Dalec.—7 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *magnam famam habuit. Post hos* edd. vett. et Gronov. *Cupidines, et venatio in scyphis.*

NOTÆ

sustineri voluit.' Consulatum ambo gessere simul anno Urbis CCCCLXXII. et CCCCLXXVI. Censuram, post Consulatum, ut quidem Fasti ferunt.

[p] *De quo supra diximus*] Lib. VII. cap. 39.

[q] *Quatuor paria*] Vasorum, sive scyphorum. Vide Notas et Emend. num. 35.

[r] *Et Boëthus*] Βοηθὸς Carthaginiensis statuarius, de quo Pausanias in Eliac. prior. sive lib. V. pag. 319.

[s] *Et Mys*] Meminit hujus Pausanias Attic. lib. I. pag. 51. Martialis item VIII. 51. 'Quis labor in phiala? docti Myos? anne Myronis? Mentoris hæc manus est? an, Polyclete, tua?' Et XIV. 95. cujus lemma, 'Phiala aurea cælata:' 'Quamvis Callaico rubeam generosa metallo; Glorior arte magis; nam Myos iste labor.'

[t] *Calamis*] Dicemus de eo inferius, et de Stratonico.

[u] *Mox Cyzicenus Tauriscus*] Meminit hujus iterum Plinius XXXVI. 4. ubi a Tralliano marmorum cælatore diversum esse admonet.

[v] *Praxiteles*] Argentarius, de quo Cicero de Divin. lib. I. pag. 189. Diversus a statuario altero, de quo lib. XXXIV. qui CCC. ferme annis hunc antecessit.

tes,[9 w] qui prælia armatosque cælavit: Zopyrus, qui Areopagitas, et judicium Orestis, in duobus scyphis H-S. XII.[10 x] æstimatis. Fuit dein Pytheas, cujus duæ unciæ X. venierunt.[11 y] Ulysses et Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium surripientes. Fecit idem et cocos magiriscia[z] appellatos, parvulis potoriis, sed e quibus ne exempla[12] quidem liceret exprimere, tam opportuna[a] injuriæ subtilitas erat. Habuit et Teucer crustarius[13] famam.[b] Subitoque ars hæc ita exolevit, ut sola jam vetustate censeatur, usque adeo[14] attritis cælaturis, ne figura discerni possit, auctoritas constet. Argentum medicatis aquis[c] inficitur, atque etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniæ.

Magna fama post hos cod. Dalec.—8 *Onychus* Vet. Dalec.—9 *Stratites* cod. Dalec.—10 Cod. Dalec. *in d. s. pondo XII.*—11 'Ita Mss. Reg. 2. et 3. In Ms. Voss. et Editione principe, *ducæ unciæ XX. venierunt.* Sestertia decem sunt Gallicæ monetæ libræ 1945. Duas autem uncias intellige pedis Romani uncias duas, vel, ut vulgo loquimur, duos pollices. Nempe diameter emblematis fuit duarum unciarum. Ulysses et Diomedes Palladium surripientes sæpe occurrunt in antiquis gemmis.' *Brotier. ducæ unciæ X. venierunt* etiam Vet. Dalec. *binæ unciæ X. &c.* edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *binæ unciæ viginti, &c.* edd. vett. et Gronov.—12 Cod. Dalec. *exemplaria.*—13 Vox *crustarius* deest in cod. Dalec.—14 Vet. Dalec. *censeatur. Attamen usque ad.*

NOTÆ

[w] *Lædus Stratiates*] Reg. 2. *Ledis thracides.* An *Leostratides?*

[x] *H-S. XII.*] Ita Reg. 2. librique editi: hoc est, duodecim sestertiis, sive duodecim millibus sestertium nummum: quæ monetæ nostræ libræ sunt 1200. Ciacconii conjecturas nullo probabili argumento nixas, hoc loco, ad alia properans, nihil moror.

[y] *X. venierunt*] Ita Mss. omnes, non *viginti*, ut editi: hoc est, decem sestertiis, seu decem sestertium millibus: quæ Gallicæ monetæ libras efficiunt omnino mille: majore, ut apparet, pretio, quam superiores scyphi.

[z] *Magiriscia*] Μαγειρίσκια, a *μάγειρος, coquus*, deminuta voce.

[a] *Tam opportuna*] Sic libri omnes, etiam Mss. Hoc est, adeo facile lædebantur. Sic 'contumeliæ opportunum' dixit et Seneca de Consol. ad Helv. cap. 13. Celsus II. 9. 'Opportuniores hæ partes injuriæ sunt, quæ jam male habent.'

[b] *Habuit et Teucer c. famam*] In libris editis, *Habuit et Teucer crustarius famam.* At vocem eam insititiam, *crustarius*, non Reg. 2. non alius probatæ fidei codex agnoscit: cui voci si quis nihilominus nosse velit quæ vis subsit, consulat Gothofredum in Cod. Theod. XV. 7. pag. 375. A crustis vasisque potoriis crustatis nomen inprimis habent crustarii. Sunt autem crustæ genus emblematis, quod vasculis inserebatur: idemque, cum vellent, detrahebatur, quemadmodum et emblemata. Tullius in Verrem VI. 'Crustæ aut emblemata detrahuntur.'

[c] *Argentum medicatis aquis*] Quæ

LVI. In argenti, et auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta, sil et cœruleum. Sil proprie[d] limus est. Optimum[e] ex eo quod Atticum vocatur. Pretium in pondo libras, X. II.[f] Proximum marmorosum,[g] dimidio[1] Attici pretio. Tertium genus est pressum,[h] quod alii Syricum vocant ex insula Syro.[2] Jam quidem et ex Achaia, quo[3] utuntur ad picturæ umbras. Pretium in libras, H-S.[4] bini.[i] Dupondiis[j] vero detractis, quod lucidum vocant, e Gallia[k] veniens: hoc autem et Attico ad lumina[l] utuntur: ad abacos,[m] non nisi marmoroso, quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur et ad XX. ab Urbe lapidem, in montibus. Postea uritur, pressum appellantibus qui adulterant. Sed esse falsum exustumque amaritudine apparet, quoniam[5] resolutum in pulverem est. Sile pingere instituere primi Polygnotus et Micon,[n] Attico duntaxat. Hoc secuta ætas ad lumina usa est: ad umbras autem Syrico et Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc omittunt.[6]

CAP. LVI. 1 Ita ex codd. Hardninus et recentt. *Pretium in libras XXXII. Proximum . . . . sub dimidio* Gronov. et vulgg.—2 *Scyricum v. ex i. Scyro* Gronov. et al. ante Hardnin.—3 Vet. Dalec. *eo.*—4 *Pretium in libras hujus H-S.* Gronov. et al. ante Hardnin. Mox, *Dipondiis* Gronov.—5 Vet. Dalec. *et quoniam.*—6 ' Ita bene Editio princeps. In codd. Regg. *omittunt.* Sine auctoritate recentiores editiones, *obmutuit.*' Brotier. *omittunt* etiam cod. Dalec.

NOTÆ

sunt sapore aliquo, aut medica vi præditæ, quales sunt quæ minerales vocantur.

[d] *Sil proprie*] Terra lutea, quam ὤχραν Græci ex re ipsa vocant: *Ocre jaune*, sed præcipuæ notæ ac splendoris: unde sil lucidum appellatur XXXV. 17. Vide Agricolam in Bermanno, pag. 452. et seq.

[e] *Optimum*] Ita Diosc. v. 108.

[f] *Pretium in pondo libras X. II.*] Ita Reg. 2. Hoc est, denarii duo: Gallicæ monetæ, asses sedecim. In libris hactenus editis, *Pretium in libras XXXII.* sine ulla pretii nota.

[g] *Marmorosum*] Lapidosum. Diosc. v. 108. ochram probat inprimis ἄλιθον.

[h] *Pressum*] Obscurum, nubilum, fuscumque, σκοτεινὸν, ἀμαυρὸν, *Ocre de Rut, qui est d'un jaune brun.* Presso saturum opponitur, κατακορές.

[i] *H-S. bini*] Sive asses Romani quinque: e nostris, tantum quaterni.

[j] *Dupondiis*] Assibus duobus.

[k] *E Gallia*] E Biturigibus Cubis: unde nunc quoque, *Ocre de Berri.*

[l] *Ad lumina*] In picturis. *Le jour d'un tableau, les parties éclairées.*

[m] *Ad abacos*] Dicemus de hujus vocis insolentiore significatu, quem hoc loco habet, XXXV. 1. et 13.

[n] *Micon*] Græcis Μίκων et Πολύ-

LVII. (XIII.) Cœruleum[a] arena est. Hujus genera tria[b] fuere antiquitus. Ægyptium, quod maxime probatur. Scythicum,[1] hoc diluitur facile: cumque teritur, in IV. colores[c] mutatur, candidiorem nigrioremve.[d] Præfertur huic etiamnum Cyprium. Accessit his Puteolanum et Hispaniense, arena ibi confici cœpta. Tinguitur autem omne, et in sua coquitur herba,[e] bibitque succum. Reliqua confectura eadem quæ chrysocollæ.[f] Ex cœruleo fit, quod vocatur lomentum:[g] perficitur id lavando terendove: hoc est cœruleo candidius. Pretia ejus, X. X. in libras:[h] cœrulei, X. VIII.[2] Usus in creta,[i] calcis impatiens. Nuper ac-

Cap. LVII. 1 *Scyricum* cod. Dalec. *Atticum* Vet. ejusdem.—2 Gronov. et al. vett. *terendove, et hoc est .... Pretia ejus XXIII. in libras cærulei XVIII.* Vet. Dalec. *terendoque, &c.* cod. Dalec. *terendove hoc, &c.* Mox,

NOTÆ

γνωτος. De his dicemus libris sequentibus.

[o] *Quod nunc omittunt* [*obmutuit*] Reg. 2. *ommitunt.* Credo, pro *omittunt.*

[a] *Cæruleum*] Obsolevit istud jamdudum, inque ejus locum successit alterum simile, quod ex cyaneo lapide Lazuli parant: vocantque ultramarinum, *Outremer.*

[b] *Hujus genera tria*] Theophrastus duo nativi cœrulei genera agnoscit, Scythicum, Cypriumque: factitii tertium, Ægyptium scilicet. Sic enim ille περὶ λίθων, pag. 11. Καὶ κυανὸς, ὁ μὲν αὐτοφυής· ὁ δὲ σκευαστὸς, ὥσπερ ἐν Αἰγύπτῳ. Γένη δὲ κυανοῦ τρία· ὁ Αἰγύπτιος, καὶ Σκύθης, καὶ τρίτος ὁ Κύπριος· βέλτιστος δ' ὁ Αἰγύπτιος εἰς τὰ ἄκρατα λειώματα· ὁ δὲ Σκύθης εἰς τὰ ὑδαρέστερα· σκευαστὸς δ' ὁ Αἰγύπτιος.

[c] *In IV. colores*] Theophr. loc. cit. p. 11. et 12. Φασὶ δ' οἱ τὰ φάρμακα τρίβοντες, τὸν μὲν κυανὸν ἐξ ἑαυτοῦ ποιεῖν χρώματα τέτταρα· τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τῶν λεπτοτάτων λευκότατον· τὸ δὲ δεύτερον, ἐκ τῶν παχυτάτων μελάντατον. *Ait e cœruleo trito fieri quatuor colores: nempe binos, hoc est, magis minusve candidum, e cœruleo tenuissimo: e crassissimo totidem, hoc est, magis aut minus nigrum.*

[d] *Candidiorem nigrioremve*] Addidere Plinii interpolatores, *crassiorem tenuioremve,* ex Theophrasti verbis, opinor, perperam intellectis. Non habent eas voces Mss. codices ulli.

[e] *Et in sua coquitur herba*] Peculiaris fuisse generis eam herbam indicat. Nos glastum esse seu isatim arbitramur: de qua alibi Plinius, lib. nempe XXII. cap. 2.

[f] *Quæ chrysocollæ*] De confectura Chrysocollæ dictum est cap. 26. libri hujus.

[g] *Lomentum*] Λείωμα, nunc cœruleum lotum, tritumque, et magis dilutum significat.

[h] *Pretia ejus, X. X. in libras*] Hoc est, denarii decem: monetæ nostræ asses octoginta. Prius legebatur, *Pretia ejus XXIII. in libras: cærulei XVIII.* pro *X. VIII.* hoc est, denariis octo, monetæ nostræ quaternis assibus et sexagenis.

cessit et Vestorianum[3 j] ab auctore appellatum. Fit ex Ægyptii levissima parte: pretium ejus, X. XI. in libras.[4 k] Idem et Puteolani usus, præterque[5] ad fenestras: vocant cyanon.[6 l] Non pridem apportari et Indicum est cœptum, cujus pretium X. VIII. in libras.[7 m] Ratio in pictura ad incisuras,[n] hoc est, umbras dividendas ab lumine. Est et vilissimum[8] genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis assibus æstimatum. Cœrulei sinceri experimentum in carbone[9] ut flagret: fraus, viola[o] arida decocta in aqua, succoque per linteum expresso in cretam Eretriam. Vis ejus in medicina, ut purget ulcera. Itaque et emplastris adjiciunt: item causticis.[p] Teritur autem difficillime[10] sil. In me-

creta. Nam calcis est, &c. Vet. Dalec.—3 *Nestorianum* Gronov. et al. ante Harduin.—4 ‘ Nota denarii abest a codd. Regg. et Editione principe; at est suppleuda. Male recentiores editiones, *X. I. in libras.*’ Brotier. *XL. in libras* Gronov. et al. vett.—5 Gronov. et al. vett. *præterquam.*—6 ‘ Ita bene emendavit Cl. Durand. In codd. Regg. *vocant cyllon.* In recentioribus, *vocant cœlon.*’ Brotier. Vet. Dalec. *vocant pœcilon.*—7 Gronov. et al. ante Harduin. *cujus pretium XVII. in libras.*—8 Cod. Dalec. *subtilissimum.*—9 Hæc, *in carbone,* absunt a cod. Dalec.—10 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Teritur difficillime* edd. vett. Gronov.

NOTÆ

[i] *Usus in creta*] Tectorio e creta, non item e calce, cœruleum commode illinitur.

[j] *Vestorianum*] Vide Notas et Emend. num. 36.

[k] *X. XI.* [*X. I.*] *in libras*] Denarius unus in libras: monetæ Gallicæ asses octo. Prius typi sic edebant, *XL. in libras.*

[l] *Vocant cyanon* [*cœlon*] Mss. Reg. 2. et alii, *cyllon vocant.*

[m] *X. VIII. in libras*] Denarii octo, monetæ nostræ asses 64.

[n] *Ad incisuras*] Commissuras ipse appellat XXXV. 11. ubi de picturæ arte: ‘ Tandem se ars ipsa distinxit, et invenit lumen atque umbras differentia colorum alterna vice sese excitante. Deinde adjectus est splendor, alius hic quam lumen: quem, quia inter hoc et umbram esset, appellaverunt tonon: commissuras vero colorum et transitus, harmogen.’ Quid enim commissura et transitus colorum, quam luminis et umbræ, quæ ex varietate colorum fiunt, divisio? Id qui ex arte efficiunt, apud nos dicuntur, *Arrondir une figure, lui donner du relief, par le moyen des jours et des ombres.*

[o] *Fraus, viola*] Ut in cœrulei experimento Plinius, sic etiam et in sile probando Vitruvius violam asciscit, VII. 14. pag. 148. ‘ Itaque tinctores,’ inquit, ‘ cum volunt sil Atticum imitari, violam aridam conjicientes in vas cum aqua, confervefacere faciunt ad ignem: deinde cum est temperatum, conjiciunt in linteum, et inde manibus exprimentes, recipiunt in mortarium aquam ex violis coloratam, et ex ea Eretriam perfundentes, et eam terentes, efficiunt silis Attici colorem.’

dendo[q] leviter mordet, astringitque, et explet ulcera. Uritur in fictilibus, ut prosit. Pretia rerum, quæ usquam posuimus,[11] non ignoramus alia in aliis locis esse, et omnibus pæne annis mutari, prout navigationes[12] constiterint, aut ut quisque mercatus sit, aut aliquis prævalens manceps annonam flagellet:[r] non obliti Demetrium a tota Seplasia[13 s] Neronis principatu accusatum apud consules: poni tamen necessarium fuit, quæ plerumque erant Romæ, ut exprimeretur auctoritas rerum.

et Franz. Mox, *leniter mordet* cod. Dalec.—11 Vet. Dalec. *quæ hucusque disposuimus*.—12 Cod. Dalec. et Vet. ejusdem, *navigatione*.—13 *Hellade* Vet. Dalec.

NOTÆ

[p] *Item causticis*] Modice exedere Diosc. ait v. 106.

[q] *In medendo*] Diosc. v. 108. de ochra, sive sile.

[r] *Annonam flagellet*] Alii incendere, urere, excandefacere, vexare dicunt, hoc est, inferre caritatem annonæ.

[s] *A tota Seplasia*] Capuæ forum et vicus fuit, in quo unguentarii negotiabantur, ut alibi diximus. Hoc loco unguentarios Urbis Romæ atque pigmentarios putamus intelligi: appellatione deducta ab eo Capuæ vico, qui fuit his mercibus attributus.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM XXXIII.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

1. Cap. I. *Illa quæ non nascuntur repente. Mens ad inane evolans reputet quæ deinde futura sit finis ..... exhauriendi eam: quousque penetratura avaritia*] Sic locum hunc refinximus ductu codicis Reg. 2. et ejus quem Pintianus habuit, totidem plane syllabis apicibusque literarum integra fide repræsentatis: interpunctione ita servata, ut sua orationi sententia, neque, ut prius, impedita, constaret. Sic enim typi interpolati habent: *Illa quæ non nascuntur: ut repente mens ..... quousque penetret avaritia.*

2. Cap. IV. *Pessimum vitæ scelus fecit, qui id primus induit digitis*] Sic Reg. 2. aliique. Interpolatores in libris vulgatis sic edidere, *qui anulum primus.* Satis incaute id quidem: vel sic abrupta orationis serie: nam cur ab auro, de quo agebatur proxime, ad annulum oratio transiliat, non apparet: nisi materia ipsa designetur: hoc est, aurum, cujus admonitu et annulorum quoque tota ratio pertractatur. Sed gravior multo error irrepsit in contextum Plinianum, sub calcem hujus cap. quam sub initium: legebatur enim ante nos: *Quod si impedimentum potuit in eo aliquod inteltigi, etiam consertoris usu argumentum est, majus in læva fuisse, qua scutum capitur.* Ex Hermolai Barbari officina prodiit istud *consertoris usu.* Reg. 2. codex, Lugdunensis, Chiffl. quoque, et alii probatioris notæ, *etiam sertoris usus* planissime exhibent. Parmensis editio, cum Rhodigino, repetita prioris vocis postrema litera, *etiam insertorii usu*, legit. Turnebo Advers. VI. 2. et Kirchmanno de Annulis, placuit *etiam sartoris usus:* cum vox *sartoris*, pro eo qui vestes suit, sit priscis ignota: nec, si recepta ea foret, constet adhuc sententia. Gronovius, qui *sertoris usus* etiam in gemino suo codice legit, Acad. et Vossiano, nihilominus *armorum usui* reponebat. Irrito omues conatu, audaci certe veterum exemplarium neglectu. Nos, quibus religio est ab eorum vestigiis discedere, literula unica immutata, *serioris usus* legi jussimus, ac scriptoris sensum interpretatione nostra primi patefecimus. Nam cum prius dixisset, Iliacis temporibus annulos fuisse nullos, eosque ab eo qui primus invenit, manui primum lævæ insertos, forte quod

dextra fuisset ad munia sua obeunda impeditior, inde colligit seriorem usum annulorum fuisse, hoc est, post Iliaca tempora modo cœpisse, quod tum in læva majus impedimentum foret, qua scutum caperetur. Nihil planius. Subjicit porro, id quod interpretationem nostram confirmat: ‘ Est quidem apud eundem Homerum virorum crinibus aurum implexum: ideo nescio an prior usus a fœminis cœperit.’ Priorem usum seriori opponit.

3. Cap. v. *Nec ignoro M. Crassum duo millia pondo auri rapuisse, suo et Pompeii secundo Consulatu*] Hic variant codices, sed vitiati, ut apparet, amanuensium aut eruditorum interpolatione. Propius abest a vulgatis libris Reg 2. codex, in quo legitur, *Nec ignoro duo millia pondo auri reperisse Pompeio IIII^to. Consulatu.* At Consulatum Pompeius quartum nunquam gessit: *reperisse* pro *rapuisse* proclivi amanuensium lapsu confictum. Colb. 3. et Parm. edit. *Nec ignoro M. Crassum duo millia pondo auri rapuisse suo et Pompeii tertio Consulatu.* Error in re Chronographica utrobique haud levis: neque enim tertius, sed secundus Pompeii Consulatus in Fastis, cum M. Crassi Consulatu altero jungitur. Tertium Pompeius gessit triennio post cum Q. Cæcilio Metello. Quartum, ut diximus, nullum vidit. Natus error ex præpostera repetitione posteriorum literarum vocis *POMPEII*, quas esse numerales librarii falso existimaverunt.

4. Cap. vi. *Hoc actum P. Sempronio, P. Sulpicio Coss.*] Geminus hic error a nobis deprehensus, alter in editis, alter in manu scriptis codicibus. Editi *P. Sempronio Longo* perperam exhibebant, cum ei *Sophus* cognomen ex Livio lib. ix. p. 169. Fastisque, non *Longus* extiterit. Nec vero eam vocem habent Mss. codices, Reg. 2. et Chiffl. Sed nec vitio carent ii in prænomine alterius Consulis, quem *Lucium* ii appellant, cum *Publium* vocent Livius loc. cit. et Diodorus Sic. quos sequi in præsenti maluimus.—‘ *Hoc actum P. Sempronio Longo, L. Sulpicio Coss.* Ita libri Mss. probatissimi, et editiones vetustæ. Quamrobem nihil mutamus; tametsi Sempronio *Sophus* cognomen apud Livium ix. p. 169. et in Fastis, non *Longus* est, et Sulpicium quem *Lucium* Plinius appellat, *Publium* vocent Livius l. c. et Diodorus Sic.’ *Ed. sec.*

5. Ibid. *Ducentis quatuor annis post Capitolinam, dedicatam*] In libris editis, *centum quatuor.* In Mss. Reg. 2. et Chiffl. *CCC. quatuor.* Medium ex his numerum ratio temporum exigit. Inspectione magis fastorum, quam probatione, eget hæc emendatio. Sic paulo post *Ita CCCCXLVIIII. a condita Urbe* rescripsimus ductu Regii codicis 2. Fastis quoque sic reposcentibus, qui in hunc annum Sempronii Sulpiciique Consulatum incidisse declarant.

6. Cap. vii. *Ex omnibus selecti ad custodiendas cistas suffragiorum in Comitiis*] Hos *custodes cistarum*, quibus excipi suffragia solerent, Tullius appellat, Orat. in Pison. et post reditum in Senatum. Græci κιστοφόρους. In Notis quæ Tironi vulgo ascribuntur, p. 61. ubi Romani magistratus plerique omnes recensentur, *Cestifer.* Haud dubie, pro *Cistifer.* Operæ pretium porro fuerit hoc loco obiter animadvertere Martialis lepidum sane jocum, qui omnibus ad hunc diem interpretibus latuit. Petitus ille nimirum est ex ambiguitate vocis *cistifer*, quæ et cistarum vitilium, qualorumque venditores, rusticanos plerumque homines significat: et Senatores Equitesve, (nam ex utroque ordine constare decurias Judicum antea monuimus,) qui cistas suffragiorum in Comitiis custodirent. Sunt enim aliæ cistæ suffragiorum, de quibus

hoc loco agitur: aliæ *cistæ vitiles*, quibus mala condi Plinius ait XV. 18. Hinc vates arripuit jocandi causam, v. 17. cujus lemma, 'In Gelliam respuentem ordinis equestris maritum:' 'Dum proavos, atavosque refers, et nomina magna: Dum tibi, noster Eques, sordida conditio est: Dum te posse negas nisi lato, Gellia, clavo Nubere: nupsisti, Gellia, cistifero.' Senatorum peculiare fuit, ut libro octavo diximus, insigne latus clavus: ex eo ordine et cistiferi legebantur. Itaque dum Equitem Gellia non admisit, nacta est cistiferum scilicet, sed Senatorem.

7. CAP. VIII. *Catilinanis rebus*] Vestigia codicis probatissimi Reg. 2. integra fide secuti loco huic curationem adhibuimus: nam in eo vidimus, quod et in suo Pintianus vidit, *Contilianis rebus*. Plinius ipse II. 52. 'in Catilinanis prodigiis' dixit. Hic vero editi ad hunc diem libri, *Senatum ei concilians*, expuncta voce *rebus*, adjecta altera deinde *Senatum*: reliquis corruptis.

8. CAP. XI. *Item L. Lentulus Cos. Servio Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto: sed huic quinque librarum. Piso Frugi filium ex privata pecunia donavit: eamque coronam testamento ei prælegavit*] In Reg. 2. cod. *ex prælegavit:* cetera totidem syllabis apicibusque literarum fide religiosissima repræsentamus, quæ sunt in libris hactenus editis sic fœde interpolata: *Item L. Lentulus Cos. Serg. Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto. Sed quinque librarum corona Piso Frugi filium ex privata pecunia donavit: eamque coronam testamento reipublicæ legavit.* Sergii vox non prænominis vice fuit unquam apud Romanos, sed nominis. Corona quinque librarum non Pisonis filium, sed Cornelium Merendam esse donatum, vel ex Valerio Maximo conjicere possumus, qui a Pisone Frugi 'trium' tantum 'librarum corona decoratum filium' scribit. *Reipublicæ* vero, aut, ut Pintianus malebat, *Populo Romano*, legatam hanc coronam, nec Valerius, nec codices Mss. agnoscunt. Amanuensium illa vel semieruditorum conjectura est, ex his vocibus, *ei prælegavit*, efficientium, *reip. legavit*. Denique extritam temere voculam *huic*, insertam alteram, *corona*, libris omnibus invitis, jure conquerimur.

9. CAP. XII. *Et in secreto margaritarum sacculi e collo dominarum auro pendeant, ut in somno quoque unionum conscientia adsit*] In Reg. 2. *ut in samno*, unius literulæ discrimine, sed errore minime obscuro. Minime ferenda hoc loco interpolatorum audacia, qui verbis hujus sententiæ mutatis omnia susdeque verterunt. Sic enim libri editi, *Et inserta margaritarum pondera .... ut in summo quoque, &c.* quæ non sunt profecto nauci facienda. Ad Regii codicis, quem sequimur, fidem accedit et illius auctoritas quem Pintianus laudat, et quotquot, credo, vetustatis sunt minime dubiæ. —'Alii *ut in somno quoque, &c.* Et prius, *inserta margaritarum pondera*, habent Mss. omnes, et vetustæ editiones: non, ut codex Pintiani interpolatus habet, *in secreto margaritarum sacculi;* quæ postrema vox glossema est, loco vocis primigeniæ, *pondera*.' Ed. sec.

10. CAP. XIII. *Argentum signatum est anno Urbis CCCCLXXXV. Q. Ogulnio, C. Fabio Coss. quinque annis ante primum bellum Punicum*] Geminum hoc loco mendum sanavimus: alterum, quem libri vulgati; alterum, quem conditivi quoque præferrent. Nam in editis *Q. Fabio Cos.* legebatur, sine collegæ nomine: cum neque id ei prænomen fuerit, et in Reg. 2. cod. legatur, *Q. O. C. Fabio*, hoc est, uti edidimus, *Q. Ogulnio, C. Fabio*. Hujus certe Consulis hodieque nummus extat in Museo Parisiensi nostro, cujus ectypum Patinus exhibet, in gente Fabia, p. 107. cum hac epigraphe

ex aversa parte, EX. A. PV. hoc est, *ex argento puro*, seu potius *publico*: ex adversa sunt bigæ, cum cicouia, quod Fabiæ gentis insigne, subscribiturque, C. FABI. C. F. Sed et annum refinximus, quo Consulatum ambo gessisse dicuntor, nempe *CCCCLXXXV.* cum centenario integro codices tum Mss. tum editi discrepeut, in qoibus legitur, *CCCCCLXXXV.* centenarii nota videlicet abundante. Eo certe anno, qnem edidimus, Consules fuisse Q. Ogulnium Gallum et C. Fabium Pictorem Fasti accoratiores tradnnt: nec qnintus ante Punicum bellum primum annus alius esse potest ab eo quem diximus. Certe in Chiffl. cod. si credimus Cl. Chiffletio de Antiq. Num. c. 7. p. 55. diserte legitor, *CCCCLXXXV.* —'*Anno Urbis CCCCLXXXV. Q. Fabio Consule, quinque, &c.*] Ita libri omnes, nullo addito collega Cousnli Fabio. In R. 2. cod. legitur, *Q. O. C. Fabio.* Unde Canterus Antiq. Lectt. II. III. legendum hic putat *Q. Ogulnio, C. Fabio Coss.* Verum haud credibile est Librarium voluisse sola litera *O. Ogulnium* intelligi. Itaque nihil mutandum in ea scriptora censemus, quam omnes libri veteres exhibent. Triumviri monetalis ex gente Fabia hodieque nummus extat in Museo Parisiensi nostro,' &c. (ut supra.) *Ed. sec.*

11. Ibid. *Aureus nummus post annum LXII. percussus est, quam argenteus, ita ut scrupulum valeret sestertiis vicenis: quod effecit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios DCCCC.*] Torsit hic locus, si qoisquam alius in toto Pliniano opere, summorom virorum ingenia, eorom præsertim, qui de asse ac de re nummaria volumina isio et anteriore sæculo ediderunt. In eo sese exercuere omnes, irrito ad hunc diem conatu: nulla est propemodum in hac sententia syllaba, quam labis expertem putarint, quam non varie corruperint, ut corrigerent. Nos ea intacta plane omnia, (præterquam quod ex Reg. 2. cod. alteroque Marcelli Cervini, qui Romæ servatur, *quod effecit* scripsimus, cum prius *quod efficit* legeretur, qnod tamen ferme perinde est, ac per se leve,) sed ceteris integris, legitimam, ut remur, neque omnino invendibilem interpretationem dedimus. Ac primum quidem nec Glareano de asse, c. 17. nec Hotomano, p. 332. legi placet, *post annum LXII. Post XII.* multo mallent. Budæns lib. III. fol. 71. non *sestertiis vicenis* legit, sed *bissenis.* Pancirolus, *vicenis quinis.* Mox Villalpandus, *quod efficit in senos,* non *in libras.* Post Agricola lib. IV. pag. 98. et pag. 276. non *sestertios DCCCC.* sed *sestertios* $\overline{\text{V}}$*DCCLX.* hoc est, 5760. legi jubet: sed pareant, quibus ille jusserit: ut Snellius paruit de Re Numm. pag. 30. Leonardus Portius de sestertio, fol. 13. et Budæus loc. cit. *denarios DCCCC.* Hotomanus, pag. 330. *sestertios MMMMCCCCLXIV.* Jos. Scaliger de Re Nummaria, p. 50. *denarios MCCCCXL.* vel certe *MCCCC.* neglectis ad rotondum absolutnmque numerum, denariis XL. His omnibus, ut dixi, et codices adversantur, et nummi. Sed quod haud paulo lepidius est, his verbis, *sestertiorum qui tunc erant*, Savotus existimat, c. 7. p. 155. signari sestertios septuplo graviores, quam fuerint vulgares: quod commentum merito Gronovio risum movit, de Sest. lib. III. p. 393. et reliquæ eruditorum turbæ. Præiverat Savoto Agricola, qui ut hunc nodum solveret, triplex denariorum genus commentus est de Monetis lib. II. p. 279. Dalecampius in Notis Plinianis, Salmasius in vegrandi mole Exercitationum ad Solinum, Lipsius in opere postumo de Re Nummaria, Gronovius opere mox laudato, ceterique, locum eum intactum, tanqoam foveam, prætergressi sunt. Omnes ad hæc verba, tanquam

ad scopulum, adhæserunt, *quod effecit in libras, &c.* rati nimirum nunc a Plinio colligi, si scrupulum auri unicum sestertiis vicenis valeret, quot sestertiis libra integra æstimanda foret. Perinde ac si non id cuivis numerandi artem callenti vel mediocriter in promtu esset efficere. Aliud sane reconditius voluit indicare: quanta scilicet, ut diximus, lucri accessio foret, quantum Reipublicæ proficeret ærarium, cum major esset auri æstimatio, taxareturque vicenis sestertiis, quod antea minoris multo æstimaretur. Nempe ut colligere cuivis proclive est, subducta ratione lucri, sestertiis tantum quindenis. Nam præter planam perspicuamque sententiam, quæ sua se luce tuetur, id maxime persuadet, quod in ceteris pecuniæ generibus, ære videlicet, argentoque, pari diligentia quantum lucri Respublica fecisset, ipse aperuit. 'Ita quinque partes factæ lucri,' inquit, 'dissolutumque æs alienum.' Et mox, in æstimatione argenti majore, 'Ita resp. dimidium lucrata est.' Quid similius veri, quam simile Reipublicæ lucrum in auro signare Plinium voluisse his verbis, *quod effecit in libras .... sestertios DCCCC.?*

12. Ibid. *Post hæc placuit X. XL. signari ex auri libris, paulatimque Principes imminuere pondus: minutissime Nero, ad XLV.*] Ita Reg. 2. cod. et alter Marcelli Cervini, itemque Pintiani, *Post hæc placuit X. XL. signari.* In ceteris, quos vidimus, et in Vaticanis codd. 1952. 1953. et 1954. quorum ad nos apographa missa sunt, hæc tantum, *Post hæc placuit XL. signari,* nempe aureos. Sed excidere librariis potuit denarii nota prior: quod cum geminam viderent *XX.* præfigi literæ *L.* quid hoc sibi vellet, non caperent. D. de Bouteroue de Monetis Rom. p. 95. appendisse se ait aureos nummos tres, primum quarti Cæsaris Consulatus, alterum quinti, tertium Syllæ Dictatoris: quorum quadrageni auri libram omnino æquarent. Agnoscit legitimam scriptura, *XL. signari,* et Petr. Gassendi tom. III. Philos. Epicuri. Itaque Snellium nihil moror, aut Agricolam, qui *XLII.* ex conjectura rescribunt, nec Budæum, qui *L.* nec Scaligerum, qui *XL. minus:* nec Ciacconium, aut Alciatum, qui mox, *ad XLVIII.* reponunt, libris invitis: quanquam, si fides Joan. Grævio, in opere Anglico de Denario, p. 98. in Vaticano et Florentinæ Bibl. codd. legitur, *minutissime Nero ad XLVIII.* Sed risu dignum quod in quibusdam Mss. et in omnibus ad hunc diem editis libris legitur, *XL. millia,* et *ad XLV. millia.* In codicibus Plinii scilicet id animadversum a nobis crebro est: ut, cum vetustioris ævi librarii millia passuum signarent, in intervallis locorum indicandis, solam numeri notam apponerent, exempli gratia, *XL.* neglectis vocibus iis, *millia passuum:* atque hoc eis ubique solenne est. Recentiores vero amanuenses, qui substitui voces eas operæ pretium putaverunt, etiam sæpe numero obtrusere, ubi minime omnium oportuit. Sic v. l. cum vetustiore manu scriptum viderent, *a Cl. Cæsare,* neoterici transcriptores, non solum has literas *CL.* numerorum notas esse censuerunt, sed et *millia* addiderunt, teste Vossio in Melam, p. 198. *a centum quinquaginta millia Cæsare.* Simile exemplum attulimus in Notis et Emend. ad lib. VI. num. 119. Ceterum, ut huic loco finem imponam, habent libri editi, *minutissimus vero ad XLV.* Quorsum autem referatur vox ea, *minutissimus?* In Reg. 2. cod. aliisque, *imminuisse Nero: nos, minutissime Nero,* cum Budæo de Asse lib. III. fol. 60.

13. Cap. XIV. *Proscriptione dignum, sed Spartaci. Equidem miror, &c.*] In libris vulgatis, *opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem mi-*

ror, pessumdata, ut apparet, sententiæ omni elegantia, quæ Spartaci illa proscriptione continetur, ut interpretatione nostra, prioribus Notis ostendimus. Habent has voces, *sed Spartaci*, codices probatissimi, Reg. 2. ceterique, et quos vidimus, et quos tractarunt Pintianus ac Barbarus.

14. Cap. xv. *Sicut Carthagini cum Hannibale victæ XII. pondo annua in quinquaginta annos*] In libris hactenus editis, *victæ argenti pondo*. At ingrata vocis *argenti* repetitio in tanta vicinitate, cum proxime antea *argentum* legatur. Nec habent Mss. Reg. 2. aliique, *argenti*, sed *aut:* qua in vocula latere suspicati sumus numerum argenti Carthaginiensibus imperatum. Is cum ducentorum fuisse annuorum talentorum in quinquaginta annos prioribus Notis ex Appiano docuerimus, Livioque; haud dubie annua duodecim pondo millia esse oportuisse perspicuum est. Quare ex conjectura haud improbabili, ut remur, pro *aut pondo, XII. pondo* rescripsimus: sic enim Mss. solent exprimere xii. millia pondo, voce *millia* nusquam fere reddita.— '*Cum Hannibale victæ argenti pondo, &c.*] Ita libri omnes fere tum codd. Mss. tum editi. Nullus certe quantus ille argenti numerus fuerit docet.' *Ed. sec.*

15. Cap. xvi. *Ferasque argenteis vasis incessivere tum primum noxii, quod etiam in municipiis ænulantur. C. Antonius ludos scena argentea fecit*] Omnia pessumdant libri vulgati, interpunctione neglecta, verbisque aliis mutatis, et adjectis aliis: sic enim habent: *Ferasque argenteis vasis incessere tum primum visum est. Mox quod etiam in municipiis, &c.* Pintianus e suo, *incessi, vere tum primum noxiis, quod etiam, &c.* Nos Regii 2. codicis integerrimi fidem secuti sumus: etsi pro *vasis*, ut diximus, forsan rectius *gesis* scribatur: quod genus est teli Gallici, maxime cum sequatur, et municipia quoque hoc ludorum genus æmulari. Dalecampius e vetere lectione nescio qua *hastis* reponebat.

16. Ibid. *Nero Pompeii theatrum operuit auro in unum diem, quod Tiridati regi Armeniæ ostenderet*] In Reg. 2. *quo Tiridati.* An *quo Tiridatem regem Armeniæ ostenderet?* Favet sane Tranquillus in Nerone, cap. 13. 'Non immerito inter spectacula ab eo edita et Tiridatis in Urbem introitum retulerim. Quem Armeniæ regem, magnis pollicitationibus solicitatum, cum destinato per edictum die ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit, quo opportunissime potuit ..... et primo per devexum pulpitum subeuntem admisit ad genua, allevatumque dextra exosculatus est; dein precanti, tiara deducta, diadema imposuit,' &c.

17. Cap. xvii. *Pondo XVI. DCCCX. argenti XXII. LXX. et in numerato, $\overline{LXII}$. LXXXX. CCCC. Item Sex. Julio, L. Marcio Coss. hoc est, belli socialis initio, auri $\overline{XVI}$. XX. DCCCXXIX.*] Hisce numeris quæ vis subesset, cum minime intelligerent, qui Plinium transcripsere, sic interpolarunt: *Pondo CCXXVII. argenti nonaginta duo millia, et extra numerum CCC. et LXXX. M. Item Sex. Julio, L. Marcio Coss. hoc est, belli socialis initio, DCCCXLVI. auri pondo.* Quam insigni, ut apparet, licentia. Nos Regium 2. ut solemus, codicem sequimur: cujus fidem et is tuetur planissime, quem Budæus visum a se testatur de Asse lib. ii. fol. 49.

18. Ibid. *Laterum aureorum XXV. M. argenteorum, XXXV. et in numerato, HS. $\overline{CCCC}$*] Sic totidem plane apicibus syllabisque Reg. 2. et quos Budæus inspexit, ipso prodente de Asse lib. iii. fol. 86. Editi hoc loco mutili et interpolati: *laterum aureorum XXVI. M. et in numerato pondo CCC.* Sic paulo post, ubi ex ejus-

dem exemplaris fide scripsimus, *Perseo rege victo, e Macedonica præda HS. MM. CCC.* illi, *Perseo rege Macedonico devicto prædam pondo trium millium.* Budæus lib. II. fol. 49. partim e libris, partim e conjectura legebat, *e Macedonica præda, sestertium ter millies:* nos cum Regio, ut diximus, codice, *bis millies trecenties:* dissentientibus licet aliis quibusdam scriptoribus, ut fit in re haud satis explorata; nam apud Livium lib. XLV. pag. 585. 'summam omnis captivi auri argentique translati HS. millies ducenties fuisse Valerius Antias tradit.' Velleius lib. I. pag. 4. 'bis millies centies sestertium ærario contulisse' scribit.

19. CAP. XXI. *Alveus hic est, arenæque lavantur .... conjectura capitur. Invenitur aliquando ..... quinquagenas libras fundens. Gummi inventum est in summo cespite alutatium, si et auro ea tellus subest*] Scriptura hæc est sincerissimi codicis Reg. 2. ceteris anteponenda, non libris modo, sed et conjecturis eruditorum. In vulgatis hactenus exemplaribus sic legunt: *Alveus, ubi id est, arenæque lavantur ....* Alveum lavari, ridiculum est. *Conjecta capitur, ut inveniatur aliquando in summa tellure protinus.* Quid ergo? defossis ad summam altitudinem puteis, inventoque alveo, conjectura ex eo capitur num in summa tellure sit aurum: *Quinquagenas libras fundens, cum jam inventum in summo cespite. Alutationem vocant, &c.* Cimmeriæ tenebræ. Alutatium quidem quid sit, aut cur ita nuncupetur, decernere haud facile est: at alutationem explanare, num expeditioris operæ? Libro XXXIV. c. 47. Plinius 'in aurariis metallis, quæ aluta vocant, inveniri' plumbum ait: *Alutatium*, quod Mss. præ se ferunt, inde derivari haud temere suspicari licet. Et legit quidem Hermolaus pariter, *Gummi inventum in summo cespite, alutationem vocant.*

20. Ibid. *Quod puteis foditur, canalicium vocant, marmoris glareæ inhærens, non illo modo, quo in Oriente sapphiro, atque Thebaico, aliisque in gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris*] Sic libri editi pariter, et manu exarati, inprimis Reg. 2. Salmasio tamen ea lectio non satisfacit. Sic emendat, in Solin. pag. 1075. *Marmor id* (quodnam autem? nam de marmore adhuc nihil hactenus vel leviter delibatum:) *glareæ inhærens*, (cui vero? marmoreæne marmor inhæret?) *non illo modo quo in Oriente sapphiro, atque Thebaico, aliisque in gemmis scintillat*, (bene habet: scintillat marmor in gemmis: nam id verbum referri ad nomen quod proxime in recto est, et Plinii stylum sapit, et ars ipsa poscit, hoc est, Grammatica:) *sed micans amplexu marmoris:* lepidum et istud: mallem amplexu auri marmor micare, quod verius est.

21. Ibid. *Quod effossum est, tunditur .... molitur in farinam, ac pilis cudunt. Vocant argentum, quod exit a fornace: sudorisque qui e camino jactatur, spurcitia, ex omni metallo scoria appellatur. Hæc in auro tunditur, iterumque coquitur*] Regii codicis 2. inprimis verba syllabasque integra fide repræsentamus. Quantum a vulgatis discrepent exemplaribus, quam sint hæc vix nanci facienda, arbitrii legentium esto: sic enim exhibent: *Quod effossum est, ... molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem vocant.* Promtum unicuique est animadvertere has voces, *ad pilas cudunt, apilascudem*, ex ingrata repetitione ejusdem sententiæ, *ac pilis cudunt*, nata conflataque esse. Sequitur: *argentum, quod exit a fornacis sudore. Quæ a catino jactatur spurcitia, in omni metallo vocatur scoria.* At *caminum* hic omnes Mss. præferunt: etsi *catinum* quoque scribi haud ægre ferendum est. *Hæc in auro coquitur iterum et tunditur.* Immo prius tun-

ditur, quam coquitur: nam ideo tunditur ut in ramenta comminuatur, quo facilius coquatur, ut in auro ipso fit. Salmasii in Solin. pag. 1079. (ne quid prætermittam) hæc emendatio est: *Vocant argentum quod exit e fornace, sed auri. At quæ e camino jactatur spurcitia, &c.*

22. Ibid. *Sæpius vero .... cædunt, fracturis CL. libras fere agentibus*] Fecimus huic loco medicinam, partim ductu veterum exemplarium, partim ex conjectura. In libris hactenus editis, *Sæpius vero ... cædunt fracturis CL. libras ferri terram agentibus:* obscura admodum, vel potius nulla sententia. Abest vox ea, *terram*, et a Regio 2. cod. et ab eo quem Pintianus vidit. In Colb. 3. mutilus locus *facturis terram agentibus* tantum repræsentat. Nos levi mutatione syllabæ *ferri* in alteram affinem, *fere*, orationi alias perobscuræ lucem, ut remur, attulimus. Nam quod *fractariis* in suo exemplari legisse se Pintianus contestatur, malleique genus id putat esse, commentum est, neque illud quidem ad sententiæ explanationem utile. Nec vero minus suspecta Pintiani fides in altero hujus cap. loco, vitiato sane ad hunc diem maxime, cui et nos primi fecimus medicinam. Cum enim libri editi præ se ferant, *Si longior videtur silex, latus sequitur. Fossam ambit quiete. Tamen in silice, &c.* neque editi modo, sed et Reg. 2. cod. aliique; ipse in suo exemplari legisse se contestatur, *latus cæditur;* legique deinde jubet ex conjectura, *fossa ambiente.* At legi scribique verius est certe quidem, propiusque ad vestigia veteris scripturæ, uti edidimus, *latus sequitur fossa, ambitque:* cum et sua tum ei loco constet sententia, et illud *quiete* ex priore syllaba vocis subsequentis, *tamen*, natum videatur; et *fossam* pro *fossa* ex vocabulo *ambitque.*—' Sic Agatharchides apud Photium cod. 250. p. 1340. ubi de Ægyptiis aurifodinis agit, cuniculos agi monet, non rectos illos quidem, sed modo sursum, modo deorsum, nunc ad sinistrum latus, nunc in obliquum transversumque: Καὶ τέμνουσι διὰ τῆς πέτρας ὑπονόμους πλείονας, οὐκ εὐθὺς, ἄλλοτε μὲν ἄνω, ποτὲ δὲ κατωτέρω· πάλιν δὲ εἰς εὐώνυμον κλίσιν· ἐνίοτε δὲ σκολιὰν καὶ διεστραμμένην, κ. τ. λ.' *Ed. sec.*

23. Ibid. *Manus trahunt omne vitium in sportis. Id genus terræ, &c.*] Locus hactenus afflictus in paucis, et propemodum desperatus. In libris hactenus editis: *Manes trahuntur ad homines, ut vitium importent.* Quibus etsi probabilis subesse sententia posse videatur, magis alieno tamen efferri loco non potest: cum hic juga montium cædantur, non radices fodiantur, quibus iter ad manes. In Colb. 3. *Manus trahuntur ad om vitium importent:* quæ sane plus habent similitudinis veri: nam cum pedes ante officio fungi hic posse negavit, quæ manuum deinde sint partes in hac opera, indicare haud dubie voluit. Lineola posteriori literæ vocis *om* superposita, *omen*ne an *omne* signet, in dubio linquit. Dalecampius ex vetusto cod. Ms. *Manus trahuntur ad omen:* sensumque ait esse, pendentes operarios obviam terram manibus trahere, ad omen et judicium, an firma sit ad sustinendas trabes, an vitiosa et tenerior. Periude quasi id manuum vel oculorum, ac non ferramenti, hoc est, fossorii potius instrumenti judicium sit: aut Latinæ ferre possint aures, *Manus trahi ad omen,* ubi terram manibus extrahi sententia sit: aut denique vel Œdipus ipse capere possit quid sit *trahi manus, ut vitium importent.* Adde audacioris esse conjecturæ, quæ voculam *ut* adjiciat, ceterasque loco permutet: *ut terræ vitium importent. Id genus, &c.* cum *vitium in porte,* vel *importent. Id genus terræ* libri omnes exhibeant. Reg. 3. et Lugd. *Manus trahuntur ad*

homines vitium in porte. Perpensis rite singulis, nihil vendibilius nobis occurrit, quam quod proposuimus. Vitium enim hic designari necesse est illud ipsum, de quo statim subjicitur: *Id genus terræ.* Vitiosam igitur terram ac teneriorem necesse est subintelligi, quæ extrahatur manibus operarum, ingeraturque in sportas, quas per manus proximis tradant, ut egerant.

24. Cap. xxiv. *Est et ipsi superlato vis malefica .... Remedium est abluere illatum*] Sic libri omnes, etiam Mss. non, ut Gronovius emendat, *superlito:* et *inlitum.* Plinius ea voce et alias usus, xxxii. 46. 'Sed si castoreum fibrumve supergrediatur gravida, abortum facere dicitur: et periclitari partus: si superferatur,' hoc est, si sursum feratur, ac supra caput. Vide Indicem. Valer. Max. viii. 6. 'C. autem Marius, ad auxilium servorum pileo superlato confugit:' sed sunt qui legant ibi, 'sublato.'

25. Ibid. *Torretur et cum salis gemino pondere, triplici miseos,....* Et paulo post: *Quod si tritus pumex adjiciatur, &c.*] Sic Reg. 2. codex, totidem literis, et Pintianus e suo. Prius inepte typi sic exhibebant: *Torretur et cum salis grumo pondere triplici misso, &c.* Et mox, *Quod si trito spuma adjiciatur.* Dalecampius conjiciebat, *Quod si nitri spuma.* At pumicem tritum, seu farinam pumicis per se explere ulcera, et ad cicatricem perducere, Dioscorides auctor est v. 125. Δύναμιν ἔχει .... ἑλκῶν τε πληρωτικὴν, καὶ κατουλωτικήν.

26. Cap. xxvii. *Neronis principis .... cum ipse concolori panno aurigaturus esset. Indocta opificum turba tribus eam generibus distinguit*] Totidem planc apicibus syllabisque Reg. 2. cod. In editis corruptissime: *cum ipse concolori panno aurigaturus esset, introducta opificum turba. Tribus eam, &c.* Monet Dalecampius in suo vetusto codice legi *inducta:* atque ita sane Colb. 3. At ille Regius 2. *indocta.* Nosque, verbis iis a superiore sententia divulsis, cum sequente ea connexuimus, ut putamus, apte. Sic enim pari forma loquendi Plinius antea usus lib. xxxi. extremo, cap. ult. ubi de spongiis: 'Medici inscitia ad duo nomina eas redegere,' &c.

27. Cap. xxxii. *Idco et optime purgat, ceteras ejus sordes exspuens crebro jactatu fictilibus in vasis, vestibus injectis. Sed ut ipsum ab auro discedat, in pelles subactas effunditur, per quas sudoris vice defluens, purum relinquit aurum*] Ex conjectura nos primi *vestibus injectis* edidimus. In libris ad hunc diem vulgatis: *ita vitiis abjectis, ut ipsum ab auro discedat. In pelles subactas, &c.* non unico aut interpunctionis, aut interpolationis vitio. In Colb. 3. *fictilibus in vasis, ita injectis. Sed ut ipsum, &c.* Reg. 2. *Fictilibus in vasis avitis injectis. Sed ut ipsum, &c.* Sic et Pintiani codex. Ut *vestibus injectis* scriberemus, Vitruvius persuasit, qui rem eandem, ni fallimur, explanat dilucide magis, vii. 8. p. 141. 'Cumque in veste,' inquit, 'intextum est aurum, eaque vestis contrita, propter vetustatem, usum non habet honestum; panni in fictilibus vasis impositi supra ignem comburuntur. Is cinis conjicitur in aquam, et additur ei argentum vivum. Id autem omnes micas auri corripit in se, et cogit secum coire: aqua defusa, cum id in pannum infunditur, et ibi manibus premitur, argentum per panni raritates propter liquorem extra labitur, aurum compressione coactum intra purum invenitur.'

28. Cap. xxxiv. *Et contra ambusta igni, cum adipe*] Plinio dicam scribit hoc loco Dalecampius, quod cum Græcus auctor, a quo hausisse hæc videtur, σταῖαρ dixerit, ipse verterit adipem, cum farinam aqua subactam ea voce intelligi æquius multo

fuerit. At Dioscoridis ipsius hæc verba sunt, v. 99. Ἰδίως δὲ τὰ κατακαύματα οὐκ ἐᾷ ἐσχαροῦσθαι, σὺν στέατι καταχρισθὲν νεαρῷ, κ. τ. λ. *Privatim ambusta igni in crustulas erumpere non patitur, cum recenti adipe illitum, &c.* Certe aptior ad illinendum adeps, quam farinæ massa subactæ: nec de ea νεαρὸν στέαρ dici legere me memini, nec credo posse: de adipe recenti legitime dicitur. Denique non Plinius modo, sed et Serapio quoque adipe stibium circumlini pariter solitum scribit: et e recentioribus Falloppius, lib. v. de Nat. Fossil. cap. 29.

29. Cap. xxxvii. *Theophrastus XC. annis ante Praxibulum Atheniensium Magistratum, (quod tempus exit in Urbis nostræ CCCXLIX. annum,) tradit inventum minium a Callia*] In libris editis, atque adeo et manu exaratis, legitur duntaxat *CCXLIX.* indubitato errore, nec obscuro. Gessit enim Magistratum Athenis Praxibulus, anno 2. Olymp. cxvi. qui annus incidit in urbis Romæ annum cccexxxix. Unde subductis annis nonaginta, quibus Praxibulum Callias antecessit, plane relinquetur annus *CCCXLIX.* sive Olympiadis xciv. primus. Et sane floruit Theophrastus anno Urbis Romæ cccxl. ut dictum est xiii. 30. et xv. 1. qui Magistratus ejus nunc meminit, quem vidit ipse anno ante quam hæc literis consignaret. Hunc locum præpostere emendat Casaubonus in Theophrasti Characteres, p. 17.—'In libris editis, atque adeo manu exaratis, legitur duntaxat *CCXLIX.* Itaque mutare quicquam aut Plinium, libris ejus invitis, falsi coarguere in ratione temporum non audemus.' *Ed. sec.*

30. Ibid. *Reperiri autem jam tum in Hispania*] Sic etiam libri Mss. Quid si porro legas, *Reperiri autem nativum in Hispania?* Theophrastus enim, a quo hæc profecta, lib. περὶ λίθων, Αὐτοφυὲς, inquit, τὸ περὶ Ἰβηρίαν, κ. τ. λ.

31. Cap. xlvii. *Nec fuit satis, nisi totum Parthorum esurisset aurum: Atque in memoriam quidem optimum occupavit: juvat enim insectari inexplebilem istam habendi cupiditatem. Multos postea cognovimus servitute liberatos opulentiores, &c.*] Sic totidem plane apicibus syllabisque Colb. 3. In Reg. 2. *atque in memoriam quidem optimo occupaverit.* Editi multo deterius, tum verbis interpolatis, et neglecta pariter interpunctione verborum, sententiisque permixtis: *Atque ut nomen quidem optimi* (alii *opimum* conjiciebant) *occupaverit* (*juvat enim insectari inexplebilem istam habendi cupiditatem*) *multos postea, &c.*

32. Cap. l. *Idemque cum de Pœnis triumpharet, quatuor millia CCCLXXX. pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quot mensarum postea apparatu victa! Numantia quidem deleta, idem Africanus in triumpho militibus X. VII. dedit. O viros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit*] Quantum intersit typos inter interpolatos a semidoctis hominibus, codicesque integerrimos, quos secuti sumus, inprimisque Regium 2. cujus scripturam religiosissime repræsentamus, totidem apicibus syllabisque, legentium esto judicium. Sic enim typi omnes: *Idemque cum de Pœnis triumpharet, quater millies CCCCLXX. M. pondo transtulit.* Incredibile merito visum id Petro Ciacconio est de Triclinio, pag. 17. *Hoc argenti tota Carthogo habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum est apparatu.* Falsum, in ærario potius fuit. Sed alia longe est scriptoris sententia. *Postea victa Numantia et deleta,* (cur vero extrita vocula *quidem* non apparet?) *idem Africanus in triumpho militibus XVII. millia pondo dedit.* Non a nostro solum, sed et a Pintiani codice absunt eæ voces *millia pon-*

do: nec vero, nisi absint, intelligo quæ sit ea militum abstinentia, digna illa acclamatione, quæ statim sequitur, si tam largo fuerint donativo compensandi.

33. Ibid. *At hercules Pompeium Paulinum Arelatensis Equitis Romani filium, paternaque gente pellitum, quod XII. pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum scimus*] Sic Reg. 2. codex et alii. In Colb. 3. *paternaque gente appellatum.* In editis, multo deterius, *paterna quoque gente pulsum.* Vidit et e suo codice Gronovius legi oportere, *paternaque gente pellitum*: sed delicias facit, cum de Pellitis Sardiniæ populis id accipi jubet, quos Livius lib. XXIII. Pellidos Sardos vocat. Nec magis digni venia Claudiani interpretes, qui, ad locum a nobis in prioribus Notis allatum, 'curiam pellitam' interpretantur, multa veste contra cœli inclementiam probe munitam; cum id ibi vestium genus non munimen, sed decus sit, et honoris insigne. Sic vetus auctor vitæ S. Lupicini Abbatis Jurensis: 'Nonne cernis .... nutare muriceos pellito sub judice fasces?' Sic Francos quoque Reges, frigoris metu scilicet, pellitos exhibet Venantius Fortunatus lib. IX. Poëm. 5. 'Pelligeri veniens Chlodovechi gente potenti.' Haud dubie sane, ut Pileati, sic Pelliti cognomen, decoris et honoris fuit. Atqui 'Pileati' apud Gothos dicti potissimum, inquit Jornandes, de rebus Geticis, cap. 5. 'qui inter eos generosi extabant, ex quibus eis et reges et sacerdotes ordinabantur.' De hac postrema Pileatorum appellatione, multa Du-Cangius in Glossario, erudite, ut solet. Denique facit hoc egregie ad Plinii sententiam explanandam, quæ in eo est posita, ut levius ejus viri crimen velit existimari potuisse, qui XII. pondo argenti habuerit, cum esset Equitis Romani filius, et ex paterna gente pellitus.

34. Cap. LIII. *Delphinos quinis millibus sestertium in libras emtos C. Graccus habuit*] Prius legebatur, *quinis millibus sestertiis*, quod de sestertiis sive neutri, ut vocant, generis, sive masculei, recte dici ars non patitur, hoc est, Grammatica. De sestertiis porro posterioris generis accipi hæc oportere, auctor est Plutarchus in Gracchis, p. 825. ubi objecisse Graccho Drusum ait, quod delphinos argenteos comparasset, emtos in singulas libras denariis mille quingentis et sexaginta, sive, quod idem est, quinis sestertium millibus: *οἱ περὶ Δροῦσον ἤλεγχον, ὅτι δελφῖνας ἀργυροῦς ἐπρίατο τιμῆς εἰς ἑκάστην λίτραν δραχμῶν χιλίων καὶ διακοσίων πεντήκοντα.*

35. Cap. LV. *Quatuor paria ab eo omnino facta sunt: ac jam nullum extare dicitur, Ephesiæ Dianæ, aut Capitolini incendiis. Varro et æreum signum ejus habuisse dicitur*] Ita Reg. 2. et Pintiani codex: quæ divulsa perperam distractaque, et interpolata, hiulcam nec satis cohærentem efficiunt in libris ad hunc diem vulgatis sententiam: hoc nempe modo: *Ac jam nullum extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum jacet, Capitolium incendiis. Varro, &c.* Quorsum, quæso, spectat Ephesini incendii mentio, aut Capitolini, cum de signis statuisque agitur? Illud nimirum est: innuere velle Plinium in utraque ea æde servata hæc signa olim, in utraque pariter periisse. De priore certe hujus sententiæ parte ipse haud obscure, VII. 39. 'Testimonium perhibet Mentori Capitolinus, et Diana Ephesia, quibus fuere consecrata artis ejus vasa.' De posteriore sanatus ope nostra hic locus reliquum nullum facit dubitandi locum.

36. Cap. LVII. *Nuper accessit et Vestorianum ab auctore appellatum*] Ita Reg. 2. et alii. Prius *Nestorianum* legebatur. At Vitruvius VII. 11. p. 144. 'Cœrulei temperationes

Alexandriæ primum sunt inventæ: postea idem Vestorius Puteolis instituit faciendum.' Isidorus item Orig. XIX. 17. 'Venetum cœruleum temperare primum Alexandria reperit. In Italia ex arenæ pulvere et nitri flore idem faciunt. Sed si Cyprium in fornace adustum huic permistioni addes, Vestoriani similitudo erit.' Vestorium suum Cicero non semel vocat ad Attic. IV. 13. et VI. 2. Apud Gruterum in Inscript. p. 245. VICVS VESTORIANVS. Haud dubie a Vestorii officina nomen traxit.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXIV.

Æris metalla.

I. (I.) PROXIMA[1] dicantur æris metalla, cui et in usu proximum est pretium: immo vero ante argentum, ac pæne etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque auctoritas, ut diximus.[a] Hinc æra militum:[b] tribuni ærarii,[c] et ærarium, obærati, et ære diruti.[2 d] Docuimus,[e] quamdiu populus Romanus ære tantum signato usus sit. Sed et alia[f] vetus-

CAP. I. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Proxime* Gronov. et vulgg.—2 Gronov. et al. ante Harduin. *obærati*

NOTÆ

[a] *Ut diximus*] Lib. XXXIII. c. 13. et 48.

[b] *Hinc æra militum*] Apud Gruterum inscriptio vetus, AERA STIPENDIAQVE. Altera, pag. 565. MIL. AER. XII. 'miles ærum,' hoc est, stipendiorum, 'duodenum.' Tertia, p. 454. PRAEF. MILIT. AERARI.

[c] *Tribuni ærarii*] Festus: 'Ærarii Tribuni a tribuendo ære sunt appellati. Ærarium sane populus Romanus in æde Saturni habuit.' Unde vetus inscriptio, apud Gruterum: VIII. VIR. III. AERARI. SATVRNI. 'Octumvir tertium, Ærarii Saturni.'

[d] *Obærati, et ære diruti*] Festus: 'Dirutum ære militem dicebant antiqui, cui stipendium ignominiæ causa non erat datum: quod æs diruebatur in fiscum, non in militis sacculum.' Vide Notas et Emend. num. 1.

[e] *Docuimus*] Lib. XXXIII. c. 13.

[f] *Sed et alia*] Vide Notas et Emend. num. 2.

tas æqualem Urbi auctoritatem ejus declarat,[a 3] a rege Numa collegio tertio [g] ærariorum fabrum [h] instituto.

11. Vena quo dictum est modo [i] effoditur, ignique perficitur. Fit et e lapide [j] æroso, quem vocant cadmiam. Celebritas in Asia,[1] et quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Feruntque nuper etiam in Germania provincia repertum.

(11.) Fit et ex alio lapide quem chalciten [2 k] vocant in Cypro, ubi prima [l] fuit æris inventio: mox vilitas præcipua, reperto in aliis terris præstantiore, maxime aurichalco,[3 m] quod præcipuam bonitatem admirationemque diu obtinuit. Nec reperitur [n] longo jam tempore,[4] effœta tellure. Proximum bonitate fuit Sallustianum in Centronum Alpino tractu, non longi et ipsum ævi. Successitque ei

[a] *Sed et alia vetusta causa æris signati usum et auctoritatem æqualem Urbis natalibus facit.*

---

ab ære dicti.—3 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Usus esset, et alia quæ vetustas tradidit, quum æqualem . . . . declararet* edd. vett. et Gronov.

Cap. 11. 1 *Achaia* cod. Dalec.—2 Vet. Dalec. *chalcitin;* al. *chalcitem.*—3 Gronov. et al. ante Harduin. *orichalco.* Mox, *bonitatis admirationem diu,*

NOTÆ

[g] *Collegio tertio*] Ad Sacerdotum Augurumque collegia.

[h] *Ærariorum fabrum*] Qui ex ære flato monetas, sigillariaque exprimebant, operaque ejusmodi publice proponebant. Iidem, ut videtur, in vetustis inscriptionibus 'Flaturarii' appellati.

[i] *Vena quo dictum est modo*] In argento videlicet, c. 31. superioris libri.

[j] *Fit et e lapide*] Infra cap. 22. 'Ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur.' Lapis ejuscemodi ab ære in fornacibus conflato (æs rubrum hodie vocitant) tam avide sorbetur, ut massa æris 72. librarum, hoc admixto lapide, centenaria evadat. Snellius de Re Numm. p. 6. Hyginus fab. 274. 'Cadmus Agenoris F. æs Thebis primus inveutum condidit.' Cadmia igitur ab eo forte nomen traxit. Nostri vocant, *Calamine.*

[k] *Quem chalciten*] Arist. Hist. Anim. v. 18. p. 608. Ἐν δὲ Κύπρῳ οὗ ἡ λίθος χαλκῖτις καίεται. Festus: 'Ærosam appellaverunt antiqui insulam Cyprum, quod in ea plurimum æris nascatur.'

[l] *Ubi prima*] In Chalcide Eubœæ oppido æs primum fuisse repertum, auctor est Solinus ex Callidemo c. 11. p. 30.

[m] *Aurichalco*] Quod, ut Isidorus ait, Orig. xvi. 19. et splendorem auri, et duritiam æris possideat. Festus v. 'Aurichalcum' verius 'orichalcum' dici putat, 'quod in mentuosis locis invenitur: mons etenim Græce ὄρος appellatur.' De ea voce plura vide apud Vossium in Etymol.

Livianum [5] in Gallia. Utrumque a metallorum dominis appellatum: illud ab amico [o] Divi Augusti, hoc a conjuge, velocis defectus. Livianum quoque [6] certe admodum exiguum invenitur. Summa gloria nunc in Marianum [p] conversa, quod et Cordubense dicitur. Hoc a Liviano [q] cadmiam maxime sorbet, et aurichalci [7] bonitatem imitatur in sestertiis [r] dupondiariisque,[8] Cyprio suo assibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet.

&c. cod. Dalec.—4 Vet. Dalec. *nec jam reperitur longo tempore.*—5 *Successit et Livianum* cod. Dalec.—6 Vet. Dalec. *quippe.*—7 Gronov. et vulgg. *orichalci.*—8 ' *In sestertiis dupondiariisque*] Ita scripti et editi libri. Fueruntne sestertii ærei? nullos certe novimus nisi argenteos. At, ut opinor, per sestertios hic intelligendi sunt quadrusses, qui idem valebant ac sestertii. Quadrussis enim et sestertius valent Gallicæ nostræ monetæ asses 3. cum denariis 11. Dupondiarius aut dupondius valet ferme monetæ nostræ asses 2.' *Brotier. dipondiariis* cod. Dalec.

NOTÆ

[n] *Nec reperitur*] Nec forte uspiam extitit, præterquam apud poëtas, et in fabulis: ut Aristoteli persuasum olim fuisse auctor est Apollonii Scholiastes. Plautus in Mil. III. 1. 64. tres homines frugi æqui ponderis cum aurichalco æstimat: ' Cedo tres mihi homines aurichalco contra cum istis moribus.' Certe cum reperiri saltem Plinii jam ævo desierit, non illud esse vel ex eo capite evincitur, quod nos *du Laiton* vernaculo sermone appellare consuevimus. Non simplex aliquod metallum fuisse orichalcum Stephanus innuit, verbo Ἀνδειρα, sed ex lapide quodam cum ære cocto, fieri solitum. Ἀνδειρα πόλις, ἐν ᾗ λίθος, ὃς καιόμενος καὶ κραθεὶς χαλκῷ, ὀρείχαλκος γίνεται. Lapidem eum cadmiam esse fossilem Kircherus noster arbitratus est Mundi Subterr. x. 4. p. 218. Cui sententiæ Festus suffragatur: ' Cadmea terra,' inquit, ' quæ in æs conjicitur, ut fiat orichalcum.'

[o] *Illud ab amico*] Sallustio Crispo, quem participem secretorum Augusti Tacitus vocat Annal. I. p. 6. Fuit is Sallustii historici ex sorore nepos. Meminit et Seneca de Clementia I. 10.

[p] *In Marianum*] A Mario septies Consule, ut diximus libro sup. c. 13. quemadmodum a Sallustio Liviaque genera æris alia nomen acceperunt. Vel, quod alicui forsan similius veri videatur, a Marianis montibus prope Cordubam, nunc *Sierra Morena*.

[q] *Hoc a Liviano*] Si Livianum æs exceperis, Marianum æs maxime omnium sorbet, sibique agglutinat, commiscetque lapidem cadmiam, cum in eundem, in quo conflatur æs, fornacem immittitur.

[r] *In sestertiis*] Fuere igitur et ex ære sestertii, sicuti dupondii, et asses: ex dispari tantum æris genere conflati: sestertiis dupondiisque Mariano, Cyprio assibus adjudicato. De dupondio ex ære testis Petronius in Sat. p. 40. ' Præter unum dupondium sicilicumque, quibus lupinos destinaveramus mercari, nihil ad manum erat.' Ne porro Plinium hallucinatum existimem, usus illius ævi, quem probe ei perspectum bac in re

III. Reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quondam æs confusum [1] auro argentoque miscebatur, et tamen ars pretiosior erat: nunc incertum est pejor hæc sit, an materia. Mirumque, cum ad infinitum operum pretia creverint,[2] auctoritas artis extincta est. Quæstus causa enim, ut omnia,[3] exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideo etiam Deorum [a] ascripta operi, cum proceres gentium claritatem et hac via quærerent: adeoque exolevit fundendi æris pretiosi ratio, ut jamdiu ne fortuna quidem in ære jus artis habeat.

Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: hoc casus miscuit,[b] Corintho, cum caperetur, incensa: mireque[4] circa id multorum affectatio fuit: quippe cum tradatur, non alia de causa Verrem, quem Cicero damnaverat, proscriptum esse ab Antonio,[5] quam quod Corinthiis se ei cessurum negavisset. At mihi major pars eorum [c] simulare eam scientiam videtur, ad segregandos se a ceteris magis, quam intelligere aliquid ibi[6] subtilius: et

CAP. III. 1 Cod. Dalec. *confuse.*—2 Cod. Dalec. *cum ad fructum operum pretium creverit;* al. ap. Dalec. *excreverint.*—3 Cod. Dalec. *ante omnia.*—4 Vet. Dalec. *miraque.*—5 Ita codd. Torrent. et Dalec. *proscriptum eum esse ab A.* Editio princeps; *p. cum eo ab A.* Gronov. et al. ante Brotier. Mox, pro *eorum*, Vet. Dalec. *doctorum;* al. vett. *elegantiorum.*—6 Vox *ibi* deest in

NOTÆ

fuisse nemo inficias ierit; ne corruptos codices putem, conspirans exemplarium consensus vetat: adeoque ne et Gronovio assentiar, de Sestertio lib. III. p. 529. ita conjicienti, *in sesquassibus dipondiisque.* Vide quæ de universa re Monetaria veterum Romanorum cura singulari diximus, in eo volumine, quod, 'Nummi Antiqui Populorum et Urbium Illustrati,' inscripsimus.

[a] *Ideo etiam Deorum*] Vulcani. Lactantius de Falsa Relig. I. 18. p. 60. 'Artes quoque suis inventoribus immortalitatem peperisse dicuntur, ut Æsculapio medicina, Vulcano fabrica.'

[b] *Hoc casus miscuit*] Incensa urbe. Florus eleganter II. 16. de Corintho: 'Quantas opes et cremaverit, hinc scias, quod quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam et æris notam pretiosiorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria: quia incendio permixtis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.'

[c] *Major pars eorum*] Quorum circa signa Corinthia affectatio fuit, ut paulo ante dixit: qui signis ejusmodi inprimis capiebantur

hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis CLVIII.[7] anno tertio,[d] nostræ Urbis DCVIII. cum ante sæcula[e] fictores nobiles esse desissent, quorum ista omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos ponemus artificum ætates. Nam Urbis nostræ annos ex supradicta comparatione Olympiadum colligere facile erit. Sunt ergo vasa tantum Corinthia, quæ isti elegantiores modo in esculenta transferunt, modo in lucernas, aut trulleos,[8 f] nullo munditiarum despectu.[9] Ejus tria genera: candidum, argento nitore quam proxime accedens, in quo illa mixtura prævaluit: alterum, in quo auri fulva natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc est, cujus ratio non potest reddi, quanquam hominis manu facta[10] dederit Fortuna temperamentum simulacro signisque, illud suo colore pretiosum ad jocineris imaginem vergens, quod ideo hepatizon[g] appellant, procul

cod. Dalec.—7 'Male Mss. Reg. Editio princeps, et eruditus Harduinus in altera sua editione, *CLVI.* Annus Urbis conditæ DCVIII. quo capta est Corinthus incidit in annum tertium Olympiadis CLVIII.' *Brotier. CLVI.* edd. vett. Gronov. et aliæ omnes ante Brotier.—8 Vet. Dalec. *modo in l. modo in trullas;* cod. Dalec. *aut trullas.*—9 'Ita bene codd. Regg. et Editio princeps. Frustra emendatum *respectu.*' Brotier. *respectu* edd. vett. Gronov. Harduin. et recentt. *multo m. despectu* cod. Dalec.—10 Vet. Dalec. *reddi, quoniam temperamentum fortuna dederit simulachris signisque hominis manu factis, illud, &c.* al. vett. *reddi, quoniam hominis manu facto, &c.* cod. Dalec. *reddi, quanquam hom. manus se ad formæ simulachrum aptet, signisque, &c.*

NOTÆ

[d] *CLVIII. anno tertio*] Libri omnes, etiam Mss. *CLVI.* Sed hic numerus haud dubie ibi in mendo cubat. Incidit enim Urbis annus DCVIII. in annum tertium, non *CLVI.* sed *CLVIII.* olympiadis. Quare binarii nota, quæ excidit, restituta a nobis est.—'*CLVI. anno tertio*] Sic libri omnes, &c. Quare denarii nota, *X.* mutata perperam fuerat in notam quinarii, *V.*' Ed. sec.

[e] *Cum ante sæcula*] Ante annos CLII. hoc est, Olympiade CXX. ut dicetur cap. 19. Etiam Mss. codices sic præ se ferunt. Conjiciebat autem Gelenius legi multo commodius posse, *cum ante sæculo*, hoc est, ante centum annos, quam Corinthus caperetur.

[f] *Aut trulleos*] Trulleus, sive trulleum, sive trulla, pro matula hoc loco accipitur, ut apud Martial. IX. 97. 'Clinicus Herodes trullam subduxerat ægro: Deprensus dixit: Stulte, quid ergo bibis?' Subintellige: nisi vis et urinam reddere. Furtum ingeniose dissimulat, quasi idcirco tantum matulam sustulisset, ut offerret ægro.

[g] *Hepatizon*] Ἡπατίζον, jocineris colorem referens.

a Corinthio: longe tamen ante Ægineticum atque Deliacum, quæ diu obtinuere principatum.

IV. Antiquissima æris gloria Deliaco [h] fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, et ideo cura officinis triclinioruin pedibus fulcrisque. Ibi prima nobilitas æris. Pervenit [1] deinde ad Deum simulacra, effigiemque hominum, et aliorum animalium.

V. Proxima laus Æginetico fuit. Insula et ipsa,[1] nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario [i] est Romæ. Hoc erit exemplar Æginetici æris: Deliaci autem Jupiter in Capitolio in Jovis Tonantis æde. Illo ære Myron usus est, hoc Polycletus, æquales atque condiscipuli. Æmulatio iis et in materia fuit.[2]

VI. (III.) Privatim Ægina candelabrorum superficiem [1] duntaxat elaboravit, sicut Tarentum scapos.[j] In his ergo juncta commendatio officinarum est. Nec pudet tribunorum militarium [2] salariis [k] emere, cum ipsum nomen [l] a

Cap. IV. 1 Vet. Dalec. *æris quæ pervenit.*

Cap. V. 1 *Insula est ipsa* Vet. Dalec.—2 Ita ex codd. Harduin. et recentt. *Hic est exemplar . . . . illoque ære . . . . Æmulatio autem et in materia fuit* Gronov. et vulgg. *illoque . . . . æqualis atque condiscipulus . . . . fuit privatim, &c.* cod. Dalec.

Cap. VI. 1 Vet. Dalec. *superiorem faciem.*—2 Vet. Dalec. *militum.*—

NOTÆ

[h] *Deliaco*] Deliaca vasa et Corinthia laudat inprimis Cicero, pro Sext. Rosc. Amer. num. 153.

[i] *In foro boario*] Regione Urbis octava, ex P. Victore, in descriptione Urbis Romæ.

[j] *Scapos*] Candelabrorum truncos, ac ramulos: *Branches de lustre, branches de girandole, branches ou tiges de flambeau.* Superficies autem appellatur, superior ea planities, cujus in medium foramen candela inseritur.

[k] *Tribunorum militarium salariis*] Tanti candelabra emere, ‘quantum in legione Tribuni Accipiunt,’ ut cecinit Juvenal. Sat. III. 132. Porro quod miles, qui pedibus merebat, accipere solitus erat stipendium, id centurio duplum referebat, eques triplex, quadruplum Tribunus, uti ex Livio lib. XXXV. de triumpho Pauli, et ex Appiano colligitur de Bellis Civ. lib. II. p. 491. Erat autem peditis diurnum stipendium denarius unus, ut diximus XXXIII. 13. unde computatione facta quantum esset Tribunorum salarium annuum licet æstimare; nempe denarium 1460. seu Gallicæ monetæ librarum omnino 584.

[l] *Cum ipsum nomen*] Cum res ipsa, quæ tanti emitur, tam vilis sit ipsa per se, ut a candelis nomen accipiat.

candelarum lumine[3] impositum appareat. Accessio candelabri talis[m] fuit, Theonis jussu præconis, Clesippus fullo, gibber præterea et alio fœdus[4] aspectu, emente id Gegania sestertiis[n] quinquaginta: eademque ostentante convivio emtum, ludibrii causa nudatus, atque impotentia[5] libidinis receptus in torum, mox in testamentum prædives, numinum vice illud candelabrum coluit, et hanc Corinthiis fabulam adjecit: vindicatis tamen moribus nobili sepulcro, per quod æterna supra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cum esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id præcipue in his celebratur, quoniam Mummii[o] victoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit.

VII. Prisci limina etiam ac valvas ex ære in templis factitavere. Invenio et a Cn. Octavio,[p] qui de Perseo rege

3 Idem Vet. *nomine.*—4 Idem Vet. *fuit, ut auctor est Dionys. Jussu p. C. fusor, gibber, et alio præterea fœdus.* Cod. Dalec. etiam *gibber;* Gronov. *gibbere.*—5 Cod. Dalec. *impudentia.* Mox, Vet. Dalec. *numinis vice . . . . fabulam addixit.*

NOTÆ

[m] *Accessio candelabri talis*] Ex ære Æginetico. Locus hic salebrosissimus visus est Hermolao, qui extricare se ex eo non potuit. Sententia est, quam tamen, non nisi veniam ante præfatus, aperire vix ausim: adeo pudet inquinare chartas, auresque et animos legentium vel leviter inficere pœnitet. Cum auctio fieret, inquit, præco Theon candelabro Corinthio pretioso accedere et adjungi voluit servum nihili, pravissimo corpore, fullonem Clesippum. Id candelabrum cum appendice homuncionis comparavit L. sestertiis Gegania, vidua nobilis et locuples. Eam emtionem dum frequenti convivio ostentat, productus quoque, et ut vitia corporis manifestiora jocos præberent, nudari jussus est Clesippus: libidinis impudentia correpta domina recepit eum mox in torum, manumisit, maritum hæredemque sumsit. Ille æs, cui nisi applicitus adhæsisset, nunquam pervenisset ad res tam opimas, non secus ac fatum suum veneratus est, ac totam hanc fabulam Corinthiis vasis cum vulgo ascripsit. Providit tamen interim et bonis moribus, vel cum nobile sepulcrum erexit Geganiæ, per quod dedecus illius supra terras in omne ævum duraret. Geganiorum familia Romæ nobilis, apud Plutarchum in Numa, p. 66. et 77. Item apud Livium et Dionys.

[n] *Sestertiis*] Sive sestertium quinquaginta millibus: quæ libras efficiunt Gallicæ monetæ 5000.

[o] *Mummii*] De eo diximus XXXIII. 53. et alibi sæpius.

[p] *Cn. Octavio*] Qui anno Urbis DLXXXVI. L. Æmilio Paulo secundum, C. Licinio Crasso Coss. Prætor classem sortitus, cum Æmilio Paulo

navalem triumphum egit, factam porticum duplicem [q] ad Circum Flaminium, quæ Corinthia sit appellata a capitulis æreis columnarum. Vestæ quoque ædem [r] ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo [s] capita columnarum a M. Agrippa posita. Quin etiam privata opulentia eo modo usurpata est. Camillo inter crimina [t] objecit Sp. Carvilius quæstor, quod ærata ostia haberet in domo.

VIII. Nam triclinia [a] ærata, abacosque,[b] et monopodia [c] Cn. Manlium Asia devicta primum invenisse triumpho suo, quem duxit Urbis anno DLXVII. L. Piso auctor est.[d]

CAP. VII. 1 Vet. Dalec. *eum modum usurpavit. Camillo enim crimen.*

NOTÆ

Consule in Macedoniam contra Persen Regem profectus est. Quo capto, ipse de eodem Kalendis Decembribus triumphum navalem egit. Auctor Livius lib. XLV. p. 586.

[q] *Porticum duplicem*] P. Victor, in descriptione Urbis Romæ, regione nona, in qua Circus Flaminius fuit: 'Porticus Corinthia Cn. Octavii, quæ prima duplex fuit.' Duplex dicitur, ob duplicem ordinem columnarum. Festus: 'Octaviæ porticus duæ appellantur, quarum alteram theatro Marcelli propiorem Octavia soror Augusti fecit; alteram Theatro Pompeii proximam Cn. Octavius Cn. F. qui fuit Ædilis curulis, Prætor, Consul, Decemvir sacris faciundis, triumphavitque de rege Perse, navali triumpho: quam combustam reficiendam curavit Cæsar Augustus.' Meminit et Velleius, initio libri secundi.

[r] *Vestæ quoque ædem*] Hujus ædis formam veteres nummi exhibent familiæ Cassiæ, apud Patinum, p. 67. Rotundam fuisse ait Ovidius Fast. VI. 265. quod Vesta eadem sit quæ terra, globata ad pilæ similitudinem: 'Forma tamen templi, quæ nunc manet, ante fuisse Dicitur: et formæ causa probanda subest. Vesta eadem est, quæ Terra,' &c. Et paulo post: 'Arte Syracusia suspensus in aëre clauso Stat globus, immensi parva figura poli. Et quantum a summis, tantum secessit ab imis Terra: quod ut fiat, forma rotunda facit. Par facies templi: nullus procurrit in illo Angulus: a pluvio vindicat imbre tholus.'

[s] *In Pantheo*] Quem ille perfecit, Augusto nonum, M. Junio Silano Coss. Auctor Dio lib. LIII. p. 515.

[a] *Nam triclinia*] Mensas, ut diximus XXXIII. 51.

[b] *Abacosque*] Abacus mensæ genus fuit, ex opere intestino, cui vasa aurea, supellexque similis imponeretur. *Un buffet.*

[c] *Et monopodia*] Mensas unico pede fultas, μονοπόδια.

[d] *L. Piso auctor est*] Livius quoque, lib. XXXIX. p. 489. 'Extremo anni (DLXVIII.) ad tertium Nonas Martias Cn. Manlius Volso de Gallis, qui Asiam incolunt, triumphavit ... Luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Asiatico invecta in Urbem est: ii primum

Antias quidem L. Crassum, hæredem L. Crassi oratoris,[e] multa etiam triclinia ærata vendidisse. Ex ære factitavere et cortinas,[f] tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur. Placuere et lychnuchi[g] pensiles in delubris, aut arborum[1] modo mala ferentium lucentes: qualis est in templo Apollinis Palatini,[h] quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicaverat eidem Deo.

IX. (IV.) Transiit deinde ars ubique vulgo ad effigies Deorum. Romæ simulacrum ex ære factum Cereri primum reperio ex peculio Sp. Cassii,[i] quem regnum affectantem

CAP. VIII. 1 Ms. *lychni pens. in del. arborum.* Vet. *et arb. mod. m. fer. lucernæ:* et mox, *quam Alex. &c. captum.*' Dalec.

NOTÆ

lectos æratos, vestem stragulam pretiosam, ... monopodia, et abacos Romam advexerunt,' &c.

[e] *L. Crassi Oratoris*] De quo diximus XVIII. 3. Is Licinium Crassum Scipionem ex filia nepotem adoptavit, hæredemque instituit, virum summo ingenio, teste Tullio in Bruto.

[f] *Et cortinas*] Cortinam hoc loco mensam interpretamur, quæ pocula sustineret, cui Delphicæ nomen ex eo quod similis esset mensæ illi, cui Delphis insidebat Pythia oracula faciens. Vetus interpres Horatii in illud I. Sat. 6. 'Et lapis albus Pocula cum cyatho duo sustinet.' 'Lapis,' inquit, 'mensa marmorea, quam Delphicam vocant.' Abacum, Delphicam Glossæ Philoxeni appellant, et μινιστέριον, quod ex ea poculorum mensa convivis ministrarent. Etymologus: Δελφικὰ, τὸν τρίποδα Ῥωμαῖοι, ἐπεὶ πρῶτον ἐν Δελφοῖς γέγονεν. Nimirum primo Delphicæ Delphis fiebant: posteaque quivis abaci ejus formæ id nomen habuere. Martialis XII. 67. 'Argentum atque aurum non simplex Delphica portat.' Gruterus, pag. 1115. ex Sirmondo: DELPHICAE. AEREAE. CVM. OMNI. CVLTV. EXORNATAE. De Delphicis multa Procopius in Vandal. lib. I. Acceptionem aliam ejus vocis vide apud V. Cl. Du-Cangium, in Notis ad Alexiad. pag. 411.

[g] *Lychnuchi*] Λυχνοῦχοι, *candelabra.* Et hæc Tranquillo quoque usurpata vox in Julio, cap. 37. Meminit candelabri Euphorion, apud Athen. lib. XV. pag. 700. in quo *tot lucernæ* arderent, λύχνοι τοσοῦτοι, quot dies anni sunt.

[h] *Apollinis Palatini*] Quod ab Augusto dedicatum, anno DCCXXVI. ipso sextum, et M. Agrippa Coss. Tranquillus in Augusto, c. 29. P. Victor, in Descript. Romæ, regione Urbis decima: 'Ædes Apollinis, ubi lychni pendebant instar arboris mala ferentis.'

[i] *Sp. Cassii*] Is regnum affectans, ubi primum magistratu abiit, damnatus, necatusque est. 'Sunt qui patrem auctorem ejus supplicii ferant,' inquit Livius lib. II. p. 35. 'eum cognita domi causa verberasse ac necasse; peculiumque filii Cereri consecravisse; signum inde factum esse, et

pater ipsius interemerat. Transiit et ab Diis ad hominum statuas, atque multis modis. Bitumine antiqui tinguebant eas,[1] quo magis mirum est placuisse auro integere. Hoc nescio an Romanum fuerit[2] inventum: certe etiam Romæ non habet vetustatem. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primo sacrorum certaminum victoria, maximeque[3] Olympiæ: ubi omnium qui vicissent statuas dicari mos erat. Eorum vero, qui ter ibi superavissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas[j] vocant. Athenienses nescio an primi omnium Harmodio[k] et Aristogitoni tyrannicidis publice posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno, quo et Romæ reges pulsi. Excepta[4] deinde res est a toto orbe terrarum humanissima ambitione. Et jam omnium municipiorum foris[5] statuæ ornamentum esse cœpere, prorogarique memoria hominum, et honores legendi ævo [a] basibus inscribi, ne in sepulcris tantum legerentur. Mox forum[l] et in domibus privatis fac-

[a] *Posteris.*

CAP. IX. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *antiqui pingebant eas bitumine* Gronov. et vulgg. *tingebant* cod. Dalec.—2 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. *integi. Hoc n. an R. fuerit* Vet. Dalec. *integere. Hoc n. an R. fuit* edd. vett. Gronov. Harduin. et recentt.—3 Gronov. *maximæque.*—4 Vet. Dalec. *et reges Roma pulsi. Accepta;* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *et reges Romæ pulsi, &c.*—5 Cod. Dalec. *fori.*

NOTÆ

inscriptum, EX CASSIA FAMILIA DATVM.' Affirmat hoc ipsum Valerius Max. v. 8. 2. Dionysius Halic. Antiq. Rom. lib. VIII. pag. 546. Alii e rupe dejectum aiunt.

[j] *Quas iconicas*] Εἰκονικὰ ἀγάλματα vocat Athenæus lib. I. si memini. Iconicum simulacrum Tranquillus in Caligula, cap. 40. Erant ejuscemodi statuæ iis hominibus, quorum speciem referebant, pares. Majores vocabantur 'Augustæ:' 'Colossi' longe maximæ. Curæ id Hellanodicis fuisse, Lucianus est auctor, ἐν τῷ ὑπὲρ εἰκόνων, sub initium, ut εἰκόνες ἰσομέτρητοι essent, ne augustiores scilicet, majoresque humana, Hieronicarum figuræ a sculptoribus exprimerentur. Et Plato in Phædro: Ὑπισχνοῦμαι χρυσῆν εἰκόνα ἰσομέτρητον εἰς Δέλφους ἀναθήσειν.

[k] *Harmodio*] Vide Plutarchum in Antiphonte de Decem Rhetor. Thucyd. lib. VI. aliosque. A Praxitele elaboratas esse has statuas Plinius auctor est cap. 19. libri hujus.

[l] *Mox forum*] Quaslibet privatas ædes totidem fora credas esse: tot sunt instructæ signis singulæ. Simili translatione populum imaginum superius dixit XXXIII. 45.

tum atque in atriis. Honos clientum instituit sic colere patronos.

X. (V.) Togatæ[m] effigies antiquitus ita dicabantur.[1] Placuere et nudæ tenentes hastam, ab epheborum e gymnasiis[2] exemplaribus, quas Achilleas[n] vocant. Græca res est,[3 o] nihil velare: at contra Romana ac militaris, thoracas addere. Cæsar quidem dictator loricatam[p] sibi dicari in foro suo[q] passus est. Nam Lupercorum[r] habitu factæ, tam novitiæ sunt, quam quæ nuper prodiere pænulis indutæ.[s] Mancinus[t] eodem[4] habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab auctoribus, et L. Accium[u] poëtam in Camœnarum[v] æde maxima forma statuam sibi posuisse, cum brevis admodum fuisset. Equestres vero

CAP. X. 1 Vet. Dalec. *Togata effigie a. statuæ dicabantur.*—2 Idem Vet. *ab epheborum gymnicis.*—3 *Græcis mos est* Vet. Dalec. Mox, *at c. Romanus*

NOTÆ

[m] *Togatæ*] Asconius Pedian. in Orat. Cic. pro M. Scauro, sub finem, Catonem ait 'togatum sine tunica exercuisse judicium, in forumque sic descendisse, jusque dixisse: idque reperisse ex vetere consuetudine, secundum quam et Romuli ætatis statuæ in Capitolio, et in Rostris Camilli, fuerunt togatæ sine tunicis.' Meminit et Plinius alter in Panegyr. Trajani, num. 55. 'Visuntur eadem e materia Cæsaris statuæ, qua Brutorum, qua Camillorum.'

[n] *Quas Achilleas*] Notum Achillis decus et tutamen, hasta.

[o] *Græca res est*] Nummi statuæque testes, in quibus nuda plane corpora: quem morem in Deorum heroumque simulacris Romani etiam postmodum secuti sunt.

[p] *Cæsar ... loricatam*] Qualem in plurimis Imperatorum statuis nummisque cernimus.

[q] *In foro suo*] Forum Cæsaris prope Templum Jani fuit, regione Urbis octava, apud P. Victorem. Et Dionem vide lib. XLIII. p. 224.

[r] *Nam Lupercorum*] Qui pellis caprinæ solum amictu tecti, cetero nudi, Romæ Lupercalibus discurrebant: unde Maro, Æneid. VIII. vocat, 'Nudosque Lupercos.'

[s] *Pænulis indutæ*] Pænula vestis fuit adversus imbres et frigora, *circumquaque corpus ambiens*, ἐμπεριέχων τὸ σῶμα, inquit Artemidorus. Vide Voss. in Etymol.

[t] *Mancinus*] Qui cum Numantinis ipsorum arbitrio fœdus percussit, auctore Ti. Graccho Quæstore suo. At eo fœdere per Senatum improbato, Mancinus Numantinis est deditus, nudus vinctisque post tergum manibus. Plutarch. in Graccho. Aurel. Victor de Viris Illustr. Valerius Max. I. 7. Cicero de Offic. lib. III.

[u] *L. Accium*] Dicemus de eo in Auctorum Indice.

[v] *Camœnarum*] In Regione urbis prima, juxta Portam Capenam, 'Vicus et ædes Camœnarum' fuit, teste P. Victore.

statuæ[5] Romanam celebrationem habent,[b] orto[6] sine dubio a Græcis exemplo. Sed illi celetas[w] tantum dicabant in sacris victores. Postea vero et qui bigis vel quadrigis vicissent. Unde et nostri[x] currus nati in his[7] qui triumphavissent. Serum hoc, et in his non nisi a Divo Augusto sejuges,[y] sicut et elephanti.

XI. Non vetus et bigarum celebratio in his[1] qui prætura functi curru vecti essent per Circum. Antiquior columnarum, sicut C. Mænio,[a] qui devicerat priscos Latinos,[b]

[b] *Apud Romanos præcipua in commendatione fuere.*

idem Vet.—4 Codd. et Vet. Dalec. *eo*.—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Equestres ubique statuæ* Gronov. et vulgg. —6 Cod. Dalec. *toto*.—7 *Unde et nostris currus in his* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[w] *Sed illi celetas*] Κέλητες appellatæ statuæ eorum equestres, qui non bigis aut quadrigis in certamine uterentur, sed uno insiderent equo. Proprie κέλης *equus* ipse est, qui ab uno sessore agitatur ac regitur. Sententia igitur, fuisse receptum apud Græcos primum, ut statuas equestres dedicarent illi, qui victores extitissent in ludis sacris celete. Postea factum, ut dicarent quoque bigas vel quadrigas sculptas marmore, vel fusas ære, qui vicissent isto genere. Inde consuetudinem venisse Romam, ut et qui triumphassent, dedicarent statuas triumphales, puta quadrigas; sed hunc morem invectum sero; et adhuc serius, ut triumphales sejugas; hoc enim primum auctorem habere D. Augustum. Hunc Plinii locum Onuphrius male intellexit, cum sejugas in ludis Circensibus ex eo colligit primum ab Augusto missos: cum sit sententia longe dispar, statuam scilicet triumphalem cum equis sejugibus primum ab eo positam. Sejuges tamen in Capitolio auratos ab Cn. Cornelio positos reperio, apud Livium lib. XXXVIII. pag. 479. anno Urbis DLXVI. hoc est, ante Augusti excessum annis ducentis.

[x] *Unde et nostri*] Sic Mss. Reg. 2. Colb. 3. et alii. Libri antea editi, *Unde et nostris currus in his, &c.*

[y] *Sejuges*] Equi seni uno curru juncti. BIGAS, TRIGAS, QVADRIGAS, SEIVGES, et SEPTEIVGES habet inscriptio vetus apud Gruterum, pag. 337.

[a] *Sicut C. Mænio*] L. Furii Camilli in Consulatu Collegæ, anno Urbis CCCCXV. de quo Livius lib. VIII. pag. 141. qui Lavinios, et Veliternos, et Antiatas devicit: uti tum ex eodem Livio discimus, loc. cit. tum ex inscriptione Capitolini lapidis, apud Gruter. pag. 297. C. MAENIVS. P. F. P. N. COS. DE. ANTIATIBVS. LAVINEIS VELITERNEIS. PRIDIE. K. OCTOB. AN. CDXVI. Meminit columnæ Mænianæ Nonius cap. 1. num. 33.

[b] *Priscos Latinos*] Latium vetus. Livius loc. cit. de Camillo et Mæuio Coss. 'Nec quievere ante, quam .... Latium omne subegere.' Et paulo post, in oratione a Camillo habita:

quibus ex fœdere tertias prædæ Romanus populus [2] præstabat, eodemque in consulatu in suggestu [c] rostra devictis Antiatibus fixerat anno Urbis CCCCXVI. Item Caio Duillio,[d] qui primus navalem triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nunc in Foro. Item P. Minucio [3 e] præfecto annonæ, extra portam Trigeminam, unciaria stipe [f] collata, nescio an primo honore tali a populo, antea enim [4] a senatu erat: præclara res, nisi frivolis cœpisset initiis. Namque et Atti Navii [5 g] statua fuit ante Curiam, cujus basis conflagravit

CAP. XI. 1 Vet. Dalec. *celebratio iis.*—2 *Respub. Romana* cod. Dalec.—3 'Supra XVIII. 4. dictus est *L. Minucius.* Sic quoque appellatur ab aliis scriptoribus. Vide Liv. IV. 12.' *Brotier. P. Minutio* edd. vett. et Gronov.—4 Vet. Dalec. *unciali stirpe . . . . honor talis a p. ante enim.*—5 *Actii Navii*

NOTÆ

'Oppida Latina omnia . . . . præsidiis tenentur vestris.'

[c] *In suggestu*] Locus excelsior fuit, unde oratio haberi ad populum posset. Livius VIII. 142. 'Naves Antiatum partim in navalia Romæ subductæ, partim incensæ, rostrisque earum suggestum in Foro exstructum adornari placuit. Rostraque id templum appellatum.' Florus I. 11. 'Extant et parta de Antio spolia: quæ Mænius in suggestu Fori, capta hostium classe, suffixit: si tamen illa classis: nam sex fuere rostratæ: sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit.'

[d] *Item Caio Duillio*] De eo Florus II. 2. pag. 49. 'Victor ergo apud Liparas, mersa et fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum.' Actum id belli primi Punici anno quinto: Urbis, CCCCXCIII. Inscriptionem columnæ huic rostratæ appositam singulari opere P. Ciaconius explicuit. C. Duillius appellatur a Tacito quoque Annal. II. pag. 56. et in Epitome Livii lib. XVII. et in lapide Capitolino, apud Gruter. pag. 297. Sunt nihilominus qui in veteribus monumentis, non C. sed K. scribi affirment, ut Cæsonem, non Caium, prænomen fuisse ei intelligi oporteat: quibus et nos assentimur.

[e] *Item P. Minucio*] Lucium vidimus appellatum superius XVIII. 4. ubi res eadem jam delibata.

[f] *Unciaria stipe*] Æreo nummo, cujus pretium foret dimidius as: asses enim tum sextantario pondere feriebantur, ut dictum est XXXIII. 13. Hic obiter annotabis Eminentiss. Annalium scriptoris ἁμάρτημα, ad an. Chr. 69. num. 9. ubi Guill. Godelevæi notas in Livium secutus, ex hoc Plinii testimonio efficere nititur, mendicos vilesque personas ad portam Trigeminam convenire solitos, ut stipem rogarent; cum nihil Plinius aliud velit, quam stipe honoris causa collata, extra portam Trigeminam Præfecto annonæ positam statuam fuisse. Augusto ipsi Principi stipem vidimus esse collatam lib. sup. c. 48.

[g] *Atti Navii*] Diximus de eo sup. XV. 20. Augur is fuit, Tarquinii Prisci ævo, ut Livius refert lib. I. pag. 14. Hunc novacula cotem discidisse ferunt. 'Statua Atti posita,' inquit Li-

Curia incensa Publii Clodii[h] funere. Fuit et Hermodori[i] Ephesii in Comitio, legum, quas decemviri scribebant, interpretis, publice dicata. Alia causa, alia auctoritas M. Horatii[j] Coclitis statuæ,[6] quæ durat hodieque, cum hostes a ponte Sublicio[k] solus arcuisset. Equidem et Sibyllæ juxta Rostra esse non miror, tres sint licet:[7] una, quam Sextus Pacuvius Taurus[l] ædilis plebis instituit:[8] duæ, quas M. Messala.[m] Primas putarem has, et Atti Navii, positas ætate Tarquinii Prisci, nisi regum[n] antecedentium essent in Capitolio.

(VI.) Ex his Romuli[o] est sine tunica, sicut et Camilli in

Gronov. et al. ante Harduin.—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *et alia auctoritas major in Horatii Coclitis statua* Gronov. et vulgg.—7 *Sibyllæ tres juxta r. sunt minores scilicet* Vet. Dalec.—8 Ita codd. Harduini et Dalec. cum

NOTÆ

vius, ‘ capite velato, quo in loco res acta est, in Comitio in gradibus ipsis, ad lævam Curiæ fuit,’ &c.

[h] *Publii Clodii*] Vide Ciceronem pro Milone, num. 91.

[i] *Fuit et Hermodori*] Digest. lib. I. tit. 2. de Orig. juris, § 4. de legibus XII. Tabularum. ‘ Harum ferendarum,’ inquit Pomponius, ‘ auctorem fuisse Decemviris Hermodorum quendam Ephesium exulantem in Italia, quidam retulerunt.’ Hunc exulare jussum, quod vir probus esset, Cicero testatur Tuscul. lib. V. Vide et Strab. lib. XIV.

[j] *M. Horatii*] Positam in Comitio statuam auctor est Gellius IV. 5. pag. 282. Alteram in æde Vulcani, Plutarch. in Poplic. pag. 106.

[k] *A ponte Sublicio*] Rem eam narrat prolixe et eleganter Valerius Max. III. 2. 1. ‘ Etruscis in Urbem ponte Sublicio irrumpentibus, Horatius Cocles extremam ejus partem occupavit, totumque hostium agmen, donec post tergum suum pons abrumperetur, infatigabili pugna sustinuit. Atque, ut patriam periculo imminenti liberatam vidit, armatus se in Tiberim misit,’ &c. Pons Sublicius Romæ dictus est, quia e sublicis, hoc est, tignis sive palis, exstructus erat. Vide et Livium lib. II. pag. 25. et Dionys. Halic. lib. V. p. 296.

[l] *Sextus Pacuvius Taurus*] Is qui et Tribunus plebis fuit, Augusti principatu: laudatur a Macrobio Saturn. I. 12. p. 249.—‘ Non is, &c. [ut supra,] sed vetustior aliquis.’ *Ed. sec.*

[m] *M. Messala*] Messalæ Corvini Oratoris F. de quo nos agemus in Auctorum Indice. Gessit is Consulatum Augusti Principis temporibus, Urbis anno DCCLI.—‘ Neque hic Messalæ, &c. [ut supra;] sed ex eadem gente antiquior.’ *Ed. sec.*

[n] *Nisi regum*] Dio lib. XLIII. pag. 236. octo fuisse in Capitolio statuas dicit: septem positas regibus; octavam Bruto, regum exactori. Cæsaris postea Dictatoris juxta Brutum locatam.

[o] *Ex his Romuli*] Utriusque, Romuli nimirum et Camilli statuæ, meminit Asconius Pedianus, loco a nobis allato, initio superioris cap.

Rostris, et ante ædem Castorum [p] fuit Q. Marcii [q] Tremuli [9] equestris togata, qui Samnites bis devicerat, captaque Anagnia, populum stipendio liberaverat. Inter antiquissimas sunt et Tulli Clœlii,[10 r] Lucii Roscii, Spurii Nautii, C. Fulcinii in Rostris, a Fidenatibus [s] in legatione interfectorum. Hoc a republica.[11] tribui solebat injuria cæsis, sicut et P. Junio, et Tito [t] Coruncanio, qui ab Teuca [u] Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum videtur,[12] quod Annales annotavere, tripedaneas his statuas in Foro statutas. Hæc videlicet mensura honorata

edd. Hardnin. 1. 2. 3. et recentt. *restituit* Gronov. et vulgg.—9 *Tremellii* cod. Dalec. *Tremelli* Vet. Dalec.—10 Sic et Ursinus; *Titi Clœlii* quidam ap. Dalec. *Tulli Cœlii* edd. vett. et Gronov. Mox, *et C. Fulcinii* cod. Dalec.—11 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Hardnin. 1. 2. 3. et recentt. *a Romano populo* Gronov. et vulgg. Mox, *sicut alias et P. Junio* cod. Dalec.—

NOTÆ

[p] *Castorum*] Hoc est, Castoris et Pollucis. P. Victor, Regione VIII. 'Templum Castorum ad lacum Juturnæ.' Vide Dionem lib. XXXVII. p. 33. Geminis fratribus ædes in Foro constituta, inquit Sueton. in Julio, cap. 10. quæ tantum Castoris appellatur.

[q] *Q. Marcii*] Lapis Capitolinus, apud Gruter. p. 297. Q. MARCIVS. Q. F. Q. N. TREMVLVS. COS. DE. ANAGNINEIS. HERNICEISQ. PRID. K. QVINT. Anno scilicet post Urbem conditam, CCCCXLVIII. Livius lib. IX. pag. 168. 'Marcius de Hernicis triumphans in Urbem rediit: statuaque equestris in Foro decreta est, quæ ante templum Castoris posita est.'

[r] *Tullii Clœlii*] Ita Reg. 2. non, ut editi, *Cœlii*. Extat in cimelio Collegii nostri Parisiensis numinus Cloniæ seu Clœliæ gentis, inscriptus TL. CLOVLI. hoc est, 'Tullii Cloulii,' non Titi. Cicero Philipp. IX. 5. 'Atque huic et Tullo Clivio, (lege *Clœlio*,) et L. Roscio, et Sp. Antio, (lege rursum *Nantio*,) et C. Fulcinio, qui a Veientium rege cæsi sunt, non sanguis qui profusus est in morte, sed ipsa mors ob rempublicam obita honori fuit.'

[s] *A Fidenatibus*] Cicero loc. cit. de his ipsis agens, num. 4. 'Lartes Tolumnius, rex Veientium, quatuor legatos populi Romani Fidenis interemit: quorum statuæ in Rostris steterunt usque ad nostram memoriam.' Fuere Rostra in Foro Romano, regione Urbis octava.

[t] *P. Junio, et T.*] Fratribus, ex familia Junia Coruncanorum. In Reg. 2. cod. *Coruntiano* legitur. In lapide Capitolino, apud Gruter. p. 296. CORVNCANIVS.

[u] *Qui ab Teuca*] Teutana a Floro appellatur II. 5. 'Illyrii, seu Liburni, sub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arsiam, Titiumque flumen, longissime per totum Adriani maris littus effusi. Hi regnante Teutana muliere, populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. Legatos quippe nostros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem, sed ut victimas, securi percutiunt,' &c.

tunc erat. Non præteribo Cn. Octavium[v] ob unum scilicet verbum.[13][w] Hic regem Antiochum,[x] daturum se responsum dicentem, virga quam tenebat forte circumscripsit, et prius quam egrederetur circulo illo, responsum dare coëgit. In qua legatione interfecto senatus statuam poni jussit quam oculatissimo[y] loco in Rostris. Invenitur statua decreta et Taraciæ[14] Caiæ, sive Suffetiæ virgini Vestali, ut poneretur ubi vellet: quod adjectum non minus honoris habet, quam fœminæ esse decretam. Meritum ejus in ipsis[15] ponam Annalium verbis: 'Quod campum Tiberinum gratificata esset ea populo.'

XII. Invenio et Pythagoræ, et Alcibiadi, in cornibus Comitii positas, cum bello Samniti[a] Apollo Pythius fortissimo Graiæ gentis[1] jussisset, et alteri sapientissimo, simulacra celebri loco dicari: ea stetere[b] donec Sylla dictator

12 Verbum *videtur* non legitur in cod. Dalec.—13 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *C. Octavium ob unum verbum* Gronov. et vulgg.—14 Cod. Dalec. *honoratissimo loco qui est in R. invenitur et s. decreta Taraciæ.* Mox, in eodem cod. *quam quod fœminæ est decreta.*—15 Cod. Dalec. *ejus ipsis,* expuncto *in.*

CAP. XII. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Græcorum gentis* Gronov. et vulgg. Mox, in iisdem: *dicari, donec Sylla;* cod. Dalec. *dicari, et*

NOTÆ

[v] *Cn. Octavium*] 'Fuit iste Octavius e majoribus Octavii Cæsaris, qui Cæsar Augustus est appellatus.' *Ed. sec.*—Vide Notas et Emend. num. 3. De statua ei Octavio posita, Cic. Philip. IX. 4.

[w] *Ob unum scilicet verbum*] Sic Reg. 2. totidem syllabis, sine ullis notarum compendiis. In editis, *ob unum verbum.* Colb. 3. *ob unum verbum quo regem, &c.* Gronovius in suo, *ob unum sc. verbum,* interpretaturque, *ob unum senatusconsulti verbum,* illud nempe quod mox sequitur, *oculatissimo loco,* quod vix ego putem in Senatus consulto eo fuisse.—'Non improbabili sane conjectura.' *Ed. sec.*

[x] *Antiochum*] Ejus nominis sextum, illius Antiochi nepotem, qui cum Romanis bella gessit, ΘΕΟΥ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ in nummis appellati: quæ nomina et ob avi memoriam nepos præ se quoque tulit: ΘΕΟΥ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ. — '*Antiochum*] Antiochum Magnum, Syriæ regum quintum.' *Ed. sec.*

[y] *Oculatissimo*] Celeberrimo, qui omnium oculis pateat.

[a] *Bello Samniti*] Quod anno Urbis CCCCXI. Campanorum rogatu suscepere Romani. Illi enim a Samnitibus victi Romanis deditionem fecerunt.

[b] *Ea stetere*] Vide Notas et Emend. num. 4. In parte interim Fori Romani, in cornibus Comitii, exædificatam a Sylla Curiam hic locus edocet.

ibi Curiam faceret. Mirumque est, illos patres Socrati [c] cunctis ab eodem Deo sapientia prælato Pythagoram prætulisse, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quenquam utroque [a] Themistocli. Columnarum ratio erat, attolli supra ceteros mortales: quod et arcus significant novitio invento. Primus tamen honos cœpit a Græcis. Nullique arbitror plures statuas dicatas, quam Phalereo Demetrio [d] Athenis. Siquidem CCCLX.[e] statuere, nondum anno hunc numerum dierum excedente, quas mox laceravere.[f] Statuerant [2] Romæ etiam in omnibus vicis C. Mario Grati-

[a] *Utraque laude.*

credo, ne Sylla.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Siquidem CCCLX.*

NOTÆ

[c] *Socrati*] Vide supra VII. 31.

[d] *Demetrio*] Agemus de eo in Auctorum Indice.

[e] *Siquidem CCCLX.*] Ita Reg. 2. Colb. 3. omnesque editi. Varro apud Nonium sic scriptum reliquit: ‘ Hic Demetrius æneas tot aptu’ est, Quot luces annus habet absolutus.’ Modum anni Græci fuisse tum temporis dierum duntaxat *CCCLX.* tum ex his, similibusque testimoniis, tum ex Cleobuli ænigmate, quod apud Laërtium est, colligi putant nonnulli recte posse. Est enim ejusmodi Latine redditum: ‘ Bissenos genitor natos habet unus: at horum Ter sunt cuique decem natæ, variante figura. Quippe aliis color est albus, niger inditus illis: Immortale genus cum sint, moriuntur utræque.’ Hoc enim ænigma tam annum diebus confici trecentis et LX. quam singulos menses tricenis perspicue significat. Verum ad ea nihilominus scriptorum veterum testimonia sic excipimus: annum Græcorum ejusmodi fuisse, ut licet diebus absolveretur *CCCLXV.* cum quadrante, in eo tamen soli *CCCLX.* ordinarii ac proprii communi judicio censerentur; reliqui, velut appendix quædam et accessio, ab ipso anni corpore rejecti, ceu peregrini ac superflui, conjectique in calcem auctarii loco. Adjecit autem Plinius animum, cum annum dicit, ad Julianam formam, et mensium distributionem, in qua hi quinque dies in annum ipsum recepti sunt, variisque mensibus superfusi.—‘ Hinc vero intelligimus in tota Græcia, usque ad tempora Cæsaris Dictatoris, fuisse menses singulos tricenum dierum: ita ut annus non excederet numerum dierum *CCCLX.* ut Plinius refert: tertio autem quoque anno embolimum tempus conveniens, quindecim videlicet sedecimve dierum, intersereretur, τῶν ὡρέων εἵνεκεν, ut ait Herodot. II. 4. hoc est, ut suis tempestatibus menses responderent: hyberni hyemi, æstati æstivi. In hoc enim Ægyptios Græcis fuisse sapientiores censet Herodotus; quod illi non quindecim dies adjicerent tertio quoque anno, sed annis singulis dies quinque.’ *Ed. sec.*—Vide Petav. de Doctr. Temp. I. 8. p. 16. et, qui ab eo dissidet, Samuelem Petitum Miscell. VIII. 1. p. 191.

[f] *Quas mox laceravere*] Strabo lib.

diano tribus,[g] ut diximus,[h] easdemque subvertere Syllæ introitu.

XIII. Pedestres[i] sine dubio Romæ fuere in auctoritate longo tempore. Equestrium tamen origo perquam vetus est, cum fœminis etiam honore communicato. Clœliæ enim[j] statua est equestris, ceu parum esset toga eam cingi: cum Lucretiæ, ac Bruto, qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obsides fuerat, non decernerentur. Hanc primam cum Coclitis[l k] publice dicatam crediderim: Atto enim[l] ac Sibyllæ Tarquinium, et reges sibi ipsos posuisse

statuere, quas mox laceraverunt, nondum anno h. n. d. excedente. Statuerunt Gronov. et vulgg. *quas mox lacinavere* malit Nic. Heinsius Advers. p. 42.

CAP. XIII. 1 Ita ex codd. Hardninus et recentt. *Quum nec Lucretiæ, nec Bruto decerneretur . . . . Hanc primam et Horatii Coclitis* edd. vett. et Gronov.

NOTÆ

IX. et Laërtius in Demetrio lib. v. dejectas, conflatasque aiunt in matulas et obscœniora vasa.

[g] *Tribus*] Romanæ tribus.

[h] *Ut diximus*] Lib. XXXIII. c. 46.

[i] *Pedestres*] Romuli statuæ pedestres omnes, inquit Plutarchus in ejus Vita, p. 27.

[j] *Clœliæ enim*] Hanc equestri statua donatam, positamque eam in summa Sacra Via, qua in Palatium ascendebatur, Livius est auctor, II. 26. Seneca de Consol. ad Marciam c. 16. p. 774. 'Equestri insidens statuæ, in Sacra via, celeberrimo loco, Clœlia exprobrat juvenibus nostris pulvinum ascendentibus, in ea illos urbe sic ingredi, in qua etiam fœminas equo donavimus.' Datam ei statuam equestrem Valerius Maximus arbitratur, III. 2. 2. quoniam 'inter ceteras virgines obses hosti Porsenæ data, nocturno tempore custodiam egressa, equum conscendit, celerique trajectu fluminis, non solum obsidione, sed etiam metu patriam puella solvit, viris lumen virtutis præferendo.'

[k] *Cum Coclitis*] Ita Reg. 2. et alii. De ea superius, cap. 11.—'Cum Lucretia autem simul et Brutus dicantur expulisse reges, fictam hinc esse discito fabulam, a Livio proditam, de Lucretia, quæ se ob illatum sibi stuprum a Tarquinio filio peremerit.' *Ed. sec.*

[l] *Atto enim*] Atto Navio auguri, de quo c. 11. Typi hactenus, *ante enim sibi ac Sibyllæ, &c.*—'Est argenteus in Thesauro Regio nummus, et apud Patin. in familia Manlia, p. 164. capite cirrato muliebri; infra SIBYLL. .)(. Tripus, super quo urceus est, insigne sacerdotii, inter soles duos, quibus imperare Roma significatur Orienti et Occidenti. L. TORQVAT. IIIVIR. 'Lucius Torquatus Triumvir,' et idem sacerdos Apollinis. In nostro corona laurea non caput muliebre, sed alteram nummi aream cingit. Qui Sibyllam hic pingi putant, magno ducuntur errore. Nam si Sibyllam vellet Monetarius intelligi, cur SIBYLL. tantum scriberet, non integrum nomen SIBYLLA? Operosumne ei fuit literam A postremam adjicere

verisimile est: nisi Clœliæ quoque Piso [2] traderet ab his positam, qui una obsides fuerant, redditis a Porsena [m] in honorem ejus. E diverso [n] Annius fetialis, equestrem, quæ fuerit contra Jovis Statoris ædem [o] in vestibulo Superbi [3] domus, Valeriæ fuisse Publicolæ consulis filiæ: eamque solam refugisse, Tiberimque tranavisse, ceteris obsidibus, quæ Porsenæ mittebantur, interemtis Tarquinii insidiis.[4]

XIV. L. Piso prodidit, M. Æmilio,[p] C. Popilio II. coss.

Mox, in iisdem, *ante enim sibi ac Sibyllæ.*—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *nisi Clœliæ Piso* Gronov. et vulgg.—3 Vet. Dalec. *superiore.* Mox, cod. Dalec. *fugisse, Tib. transnatuisse, cæt. obsidibus, qui, &c.*—4 Idem cod. *insidiis, ut L. Piso prodidit. Idem auctor est M. Æmilio, &c.*

NOTÆ

Caput est civitatis, quales pingi eæ a Monetariis Narbonensibus solebant: et plane hæc similis est ei quæ CABE. hoc est, 'Cabellio' in Lepidi nummo legitur. Cur vero hic Sibylla pingeretur, quod nomen unius fœminæ proprium fuit, cujus hic Plinius meminit, sub Tarquinio rege? Afferri causa probabilis non potest. Est hic SIBYLL. scriptum pro eo quod est, 'Severus Imposuit Byzantii Llegiones,' rediens haud dubie a victoria Parthica. Hanc corona laurea denotat. Severi nomine sunt alii nummi inscripti, BYZANTIΩN. Litera L hic geminatur ad pluralem numerum legionum significandum: ut in nummo inscripto RVLLI superius diximus. At est *Sibylla* in hoc Plinii loco, æque ac l. XIII. 27. proprium fœminæ nomen, ut Susanna ac Genovefa: non appellativum, aut commune. Usitatum illud olim, tum apud alios, tum apud nostrates, ut in vetustis Rationibus Regiis, ad calcem historiæ Juvenalis de Ursinis, p. 796. *A Sebille le Veyer Dame de Lesloet, femme de Messire Tanneguy du Chatel, Chevalier, Conseiller et Chambellan de Monsieur le Regent, et Marechall de ses guerres, deux mille livres pour soutenir son état, le 2 Juillet* 1420.' Ed. sec.

[m] *Redditis a Porsena*] Livius lib. II. p. 26. de Porsena: 'Laudatam virginem (Clœliam) parte obsidum se donare dixit: ipsa quos vellet legeret: productis omnibus elegisse impuberes dicitur,' &c.

[n] *E diverso*] Sic dissidentes scriptorum sententias recitat et Plutarchus in Poplicola, p. 107. aliis hanc Clœliæ statuam, Valeriæ aliis adjudicantibus. Quod iterum repetit, lib. de Virt. Mul. p. 250. Ἀνέκειτο γοῦν ἔφιππος εἰκὼν γυναικὸς, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἱερᾶς λεγομένης, ἣν οἱ μὲν τῆς Κλοιλίας, οἱ δὲ τῆς Οὐαλερίας λέγουσιν εἶναι.

[o] *Jovis Statoris ædem*] Regione Urbis decima. Alia est ab ista quæ in Regione XIV. trans Tiberim Valeriana statua ab eodem collocata legitur.

[p] *M. Æmilio*] Anno Urbis DXCVI. M. Æmilius Lepidus, C. Popilius Lænas secundum, Consulatum gessere: Censuram P. Cornelius Scipio Nasica, M. Popilius Lænas Caii frater, lustrumque fecere LIV.—'ex Fastis Ex hac Popilia gente multo

a censoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, statuas circa Forum, eorum qui magistratum gesserunt,[1] sublatas omnes, præter eas quæ populi aut senatus sententia statutæ essent. Eam vero quam apud ædem Telluris[q] statuisset sibi Sp. Cassius, qui regnum affectaverat, etiam conflatam a censoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni providebant illi viri. Extant Catonis in censura vociferationes, mulieribus Romanis in provinciis statuas poni. Nec tamen potuit inhibere, quominus Romæ quoque ponerentur, sicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris[r] filia. Sedens huic posita, soleisque sine amento[a] insignis, in Metelli publica porticu: quæ statua nunc est in Octaviæ operibus.

XV. Publice autem ab exteris posita est Romæ C. Ælio[a] tribuno plebis, lege perlata in Stenium[1] Statilium[b] Luca-

[a] *Sine loro.*

CAP. XIV. 1 Cod. Dalec. *magistratus gesserant.*
CAP. XV. 1 *Septimium* cod. Dalec. *Stennium* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

postea ortum duxit FL. POP. NEPOTIANVS. P. F. AVG. et ejusdem filia Helena, in nummo argenteo perraro appellata, HELENA. N. F. 'Helena Nepotiani filia,' alteraque, FAVSTA N. F. 'Fausta Nepotiani filia,' apud D. Baudelot.' *Ed. sec.*

[q] *Ædem Telluris*] In quarta Urbis regione Templum Telluris a P. Victore statuitur. De Sp. Cassio egimus cap. 9.

[r] *Africani prioris*] Scipionis Africani majoris vulgo dicti. Vide Plutarchum in Gracchis, ipso initio.—'In nummis antiquis casus Gracchi nominativus semper GRACCVS scribitur, non GRACCHVS, quamvis apud Plut. Γράκχος sit.' *Ed. sec.*

[a] *C. Ælio*] C. Ælio Pæto, ut arbitror, ei qui postea Consulatum gessit, anno Urbis CCCCLXVII.—'*C. Ælio*] Ad summos postea magistratus evecta gens Ælia fuit: ex qua nimirum Ælius Sejanus, et Ælius Nerva Cæsar, qui in Græco nummo est, nunc e Gaza Parmensi, AIΛIOC N. KAICAP: Αἴλιος Νερούας Καῖσαρ: et Ælius Hadrianus Augustus, et Ælius Cæsar Antoninus, aliique. Ex affinitate cum Cæsaribus nobilitatem adepta est una familia ex Ælia gente: ex qua se ob eam causam Ælium Cæsarem, non Ælium simpliciter et absolute, Antoninus Pius appellat.' *Ed. sec.*

[b] *Stenium Statilium*] Statium Statilium mendose pro Stenio Statilio vocat Valerius Max. I. 8. 6. p. 67. Lucanorum Brutiorumque ducem in eo bello, quo gemini populi Thurinæ urbis petebant excidium. Apud Gruterum p. DCCCXXX. STENIVS, et STENIA, non STHENIVS.

num, qui Thurinos bis infestaverat: ob id Ælium Thurini statua et corona aurea donaverunt. Iidem postea Fabricium[c] donavere[2] statua, liberati obsidione. Passimque gentes[d] in clientelas ita receptæ: adeo[3] discrimen omne sublatum, ut Hannibalis etiam statuæ tribus locis visantur in Urbe, cujus intra muros[e] solus hostium emisit hastam.

XVI. (VII.) Fuisse autem statuariam artem familiarem Italiæ quoque et vetustam, indicant: Hercules ab Evandro sacratus, ut produnt,[1] in Foro boario,[f] qui triumphalis vocatur, atque per triumphos vestitur habitu triumphali: præterea Janus geminus[g] a Numa rege dicatus, qui pacis bellique[h] argumento colitur,[a] digitis ita figuratis,[i] ut trecen-

[a] *Qui Deus colitur ut index pacis ac belli.*

—2 Cod. Dalec. *donarunt.*—3 Ita codd. Harduini et Dalec. *passimque clientes in clientelas ita recepti et adeo* edd. vett. et Gronov.

CAP. XVI. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ut ferunt* Gronov. et vulgg. Mox, cod. Dalec. *per triumphum.*—

NOTÆ

[c] *Fabricium*] Luscinum cognomine, de quo XXXIII. 50. et 54.

[d] *Passimque gentes*] Sic patronum habuere M. Tullium Ciceronem Capuani, statuamque ei inauratam posuere, ipso prodente, Orat. in Pison. et pro Sextio. Sic Bononienses in Antoniorum: in Claudiorum clientela Lacedæmonii fuere, teste Sueton. in Tiberio, c. 6.

[e] *Cujus intra muros*] Conferenda hæc cum iis quæ Livius habet lib. XXVI. p. 282.

[f] *In Foro boario*] Regione Urbis octava.

[g] *Janus geminus*] In eadem regione Urbis octava P. Victor hæc habet: 'Jani duo, celebris mercatorum locus. Regia Numæ, Templum Vestæ .... Templum Jani,' &c.

[h] *Qui pacis bellique*] Livius de Numa lib. I. p. 8. 'Janum .... indicem pacis bellique fecit: apertus ut in armis esse civitatem, clausus pacatos circa omnes populos, significaret.'

[i] *Digitis ita figuratis*] Ita nimirum, 'ut ungues indicis et pollicis in manu dextera blando conjungantur amplexu,' verba sunt Bedæ, in libello de Indigitatione, tomo I. 'hæc enim nota trecenta significat: sexaginta, index pollici superpositus in læva manu: quinque demum, in eadem manu annularis, seu proximus a minimo erectus.' Ita Beda. Meminere illius figuræ Macrobius, Saturn, I. 9. p. 226. 'Simulacrum Jani plerumque fingitur manu dextera trecentorum, et sinistra sexaginta et quinque numerum retinens, ad demonstrandam anni dimensionem,' &c. Suidas, p. 1214. Ἰανουάριος .... οἱ δὲ πλάττουσι αὐτὸν ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ τ', τῇ δὲ ἀριστερᾷ ξ' ε' κατέχοντα, ὥσπερ τὸν

torum quinquaginta quinque[j] dierum[2] nota, per significationem anni,[3] temporis et ævi se Deum[k] indicaret: signa quoque Tuscanica[l] per terras dispersa, quæ in Etruria factitata non est dubium.[4] Deorum tantum putarem ea fuisse,[5] ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen[m] a Romani nominis odio inditum est, propter duo millia statuarum Volsinios expugnatos objiceret. Mirumque mihi videtur, cum statuarum origo tam vetus in Italia sit, lignea potius

2 ‘ Ita et bene Ms. Reg. 3. et erudítus Harduinus in altera sua editione. Temporibus enim Numæ annus fuit tantum dierum *CCCLV.* In Mss. Reg. 2. 5. et editione principe, *CCCLXV. dierum.* Sed hoc ex recentiore usu a librariis repositum, quod annum noverant esse dierum *CCCLXV.*’ Brotier. *sexaginta, &c.* Gronov. et vulgg.—3 ‘ *Per significationem anni*] Ita quidem codd. Regg. et Editio princeps. Redundare tamen hæc mihi videntur, ut et visum erudito Torrentio; et aberant ab ejus antiquissimo Ms. codice.’ *Brotier. annui* Vet. Dalec.—4 *Thuscana, &c. facta non est dubium* Vet. Dalec.—

NOTÆ

ἐνιαυτόν. *Januarius .... Alii fingunt ipsum dextra tenere numerum CCC. sinistra vero LXV. ut annum repræsentet, ex* 365. *diebus constantem.* Codinus item in Constantinopoli, περὶ ἀγάλματος Ἰάνου. Denique Nicolaus Smyrnæus Astabasdas, libello quem conscripsit ea de re, ἔκφρασιν τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου, Morellus edidit, capita ex eo præcipua excerpsit Caussinus noster, in Eloquentiæ Parall. de Pronunt. et Gestu IX. p. 565.— ‘ Nos vero rem simplicius exponimus. Existimamus enim tres priores digitos ita curvatos, ut literam C ter exhiberent, ac proinde numerum *trecentorum:* quartum deinde digitum volæ appressum, et literæ L similitudinem, ac proinde quinquagenarium numerum: digitum denique minimum leniter inflexum, ut V, quæ forma quinarii est, repræsentaret.’ *Ed. sec.*

j *Quinquaginta* [*sexaginta*] *quinque*] Ita Reg. 2. non *quinquaginta,* ut libri fere omnes editi: etsi annum Numa, qui simulacrum hoc dedicavit, CCCLV. dicrum esse solummodo sciverit. Sed perfecta dimensione anni a Cæsare constituta, digitorum figuram mutatam esse credimus: astipulantibus inprimis huic lectioni Macrobio, Suida, Codino. — ‘ *Quinquaginta*] Ita probatissimi Mss. et libri omnes editi: eo quod annum Numa, qui simulacrum hoc dedicavit, *CCCLV.* dierum esse solummodo sciverit. Primus, opinor, Manutius, in editione sua anni 1559. *quinquaginta* mutavit in *sexaginta.*’ Ed. sec.

k *Ævi se Deum*] Codinus, in Constantinopoli, p. 13. ὡσανεὶ πατέρα τοῦ χρόνου.

l *Signa quoque Tuscanica*] Phialas quoque aureas in Tuscia elaboratas laudat Critias poëta apud Athen. lib. I. p. 28. Τυρσηνὴ δὲ κρατεῖ χρυσότυπος φιάλη. Duriora signa et Tuscanicis proxima, ait Quintil. XII. 10. p. 894. ut rigidiora fuisse Tuscanica innuat. Idem p. 892. statuas Græcas Tuscanicis anteponit.

m *Cui cognomen*] Misoromæi, ut dicemus in Auctorum Indice.

aut fictilia[n] Deorum simulacra in delubris dicata, usque ad devictam Asiam, unde luxuria.[6] Similitudines exprimendi quæ prima fuerit origo, in ea quam plasticen[o] Græci vocant, dici convenientius erit: etenim prior, quam statuaria, fuit. Sed hæc[p] ad infinitum effloruit multorum voluminum opere, si quis plura persequi velit: omnia enim quis possit?[7]

XVII. In M. Scauri[a] ædilitate tria millia signorum in scena tantum fuere temporario[b] theatro.[1] Mummius[c] de-

5 Idem Vet. *tamen putarem esse.* Paulo post, cod. Dalec. *centum et decem statuarum signa Vulsinios.*—6 Vet. Dalec. *unde irrepsit et luxuria.*—7 Idem Vet. *multarum imaginum o. si quis plures p. velit: omnes enim, &c.*

NOTÆ

[n] *Aut fictilia*] Ipsa Jovis effigies in Capitolio a Tarquinio Prisco dicata fictilis fuit, ita prodente Plinio XXXV. 45.

[o] *Quam plasticen*] Fictricem. Ars est ex argilla vel creta rerum similitudines exprimens.

[p] *Sed hæc*] Statuaria, ex ære.

[a] *In M. Scauri*] De eo multa Asconius Pedian. in Orat. Cicer. pro eo: multa Plinius similiter, de genere ejus, de moribus, et ædilitate, XXXVI. 24.

[b] *Temporario*] Vix uno mense duraturo, ut dicetur XXXVI. 2. cum stent in Urbe cetera. Temporariam ejus theatri moram Plinius ait fuisse, loco proxime citato.

[c] *Mummius*] Achaicus ille, de quo nos alias sæpius. Aurel. Victor de Viris Illustr. cap. 60. 'Mummius Corinthum signis tabulisque spoliavit: quibus cum totam replesset Italiam, in domum suam nihil contulit.' Sic Epitome Livii lib. LII. Frontinus Strateg. IV. 3. 'L. Mummius, qui Corintho capta, non Italiam solum, sed etiam provinciam tabulis statuisque exornavit, adeo nihil ex tantis manubiis in suum convertit, ut filiam ejus inopem Senatus ex publico dotaverit.'—'Est in Æneide locus ab interpretibus hactenus præpostere intellectus, VI. 831. sqq. 'Aggeribus socer Alpinis atque arce Monœci Descendens; gener adversis instructus Eois. Ne, pueri, ne tanta animis assuescite bella: Neu patriæ validas in viscera vertite vires: Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo; Projice tela manu, sanguis meus. Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho Victor aget currum, cæsis insignis Achivis. Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas, Ipsumque Æacidem, genus armipotentis Achillei: Ultus avos Trojæ, templa et temerata Minervæ.' 'Ille' cum dicit, prius appellatum e duobus proxime commemoratis, hoc est, socerum, qui Julius Cæsar, designat. Nam in hac recensione virorum illustrium ordinem temporum servat diligenter. Itaque post Cæsarem et Pompeium præpostere ac ridicule Mummium Achaicum, qui centum ante annis obiit, denotaret; et satis negligenter quidem, non appellato eo de nomine, cum ceteros omnes appellet. De populis triumphasse Cæsarem ipsum hic dicit, quorum majores in obsidione Trojæ fuere.

victa Achaia replevit Urbem: ipse excessit non relicturus filiæ dotem.[2] Cur enim non cum excusatione ponatur? Multa et Luculli[d] invexere. Rhodi etiamnum tria millia signorum esse, Mucianus ter consul prodidit: nec pauciora Athenis, Olympiæ,[3] Delphis superesse creduntur. Quis ista mortalium persequi possit? aut quis usus noscendi intelligatur? Insignia tamen maxime, et aliqua[4] de causa notata, voluptarium sit attigisse, artificesque celebratos nominavisse, singulorum[5] quoque inexplicabili multitudine, cum Lysippus DCX. opera[6] fecisse dicatur, tantæ omnia artis, ut claritatem possent dare' vel singula. Numerum apparuisse defuncto eo, cum thesaurum effregisset hæres: solitum enim[e] ex manipretio[f] cujusque signi denarios seponere[7] aureos[g] singulos. Evecta supra humanam fidem ars est successu, mox et audacia. In argumentum successus unum exemplum afferam, nec Deorum hominisve[8] similitudinis expressæ. Ætas nostra vidit in Capitolio, priusquam id novissime conflagravit[9] a Vitellianis[h]

CAP. XVII. 1 Vet. Dalec. *in scena fuere, temporario tantum theatro.*—2 Idem Vet. *relicta filiæ dote.*—3 Cod. Dalec. *et Olympiæ.*—4 Cod. Dalec. *tamen, et maxime aliqua.* Mox, *voluptuarium* Vet. Dalec.—5 Cod. Dalec. *signorum.*—6 ' Ita cod. Reg. 5. Sic quoque additum in margine Regg. 2. 3. Editio princeps et Regg. 2. 3. *M. D. opera.*' Brotier. *ad sexcenta X. opera fecisse prodatur* Gronov. et vulgg. *ad M. D. opera f. dicatur* Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—7 Ita codd. Harduini, et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *reponere* al ap. Dalec. *deponere* Gronov. et vulgg.—8 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *nec hominum* al. ap. Dalec. *hominumve* edd. vett. et

NOTÆ

Hi sunt Achivi et Corinthii. Argos in Peloponneos, et Mycenæ, et Phthiotis, quæ ditio fuit Æacidæ, hoc est, Neoptolemi, in Thessalia. De Corintho quidem, et Peloponneso ei adhærente, triumphasse Cæsarem dicit, quoniam Corinthi coloniam condidit; ut nummi ipsius haud pauci testantur. De Phthiotide et Thessalia, bello Pharsalico. Nam Pharsalici campi in Thessalia sunt.' *Ed. sec.*

[d] *Multa et Luculli*] Lucius, et Marcus, fratres. Ille Mithridatico bello, Macedonico iste triumpho nobilis. Vide Plutarchum in Lucullo, et Ciceronem Orat. in Pison.

[e] *Solitum enim*] Lysippum videlicet, de quo VII. 38.

[f] *Ex manipretio*] De ea voce diximus XXXIII. 53. Vulgus ait, pro manufactura, *pour la façon.*

[g] *Denarios ... aureos*] De horum pretio egimus XXXIII. 13.

[h] *A Vitellianis*] Vide Dionem lib. LXV. pag. 741. Tacitumque inprimis, Hist. III. pag. 80. et 81.

incensum, in cella Junonis, canem ex ære vulnus suum lambentem: cujus eximium miraculum et indiscreta veri similitudo, non eo solum intelligitur, quod ibi dicata[10] fuerat; verum et nova satisdatione; nam summa nulla par videbatur: capite tutelarios[i] cavere pro eo,[11] instituti publici fuit.[a]

XVIII. Audaciæ innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colosseas vocant,[1] turribus pares. Talis est in Capitolio[j] Apollo, translatus a M. Lucullo ex Apollonia[k] Ponti urbe, XXX. cubitorum, quingentis talentis[l] factus: talis in Campo Martio[m] Jupiter a Divo Claudio[2] Cæsare dicatus, qui vocatur Pompeianus[n] a vicinitate theatri: talis et Tarenti[o] factus a Lysippo XL. cubitorum. Mirum in eo, quod manu, ut ferunt, mobilis, (ea ratio libramenti est,) nullis convellatur procellis.[b] Id quidem[3] providisse et artifex dicitur, modico intervallo,

[a] *Ut vel periculo capitis id signum canis integrum præstarent ii, quibus credita ædis tutela esset, respublica sanxerat.*

[b] *In eo Colosso id mirum, quod cum moveri possit manu, ea tamen libræ ratio est, ut ventis et tempestatibus resistat.*

Gronov.—9 Cod. Dalec. *conflagrarat;* al. ap. eundem, *flagraret.*—10 Cod. Dalec. *intelligatur quod ibi dicatus.*—11 Ita cod. Dalec. *pro ea* al. ante Brotier.

CAP. XVIII. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *quas colossos vocant* edd. vett. et Gronov.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *CL. talentis . . . . a Claudio* Gronov. et vulgg. Mox, cod. Dalec. *devoratur Pompeiani theatri vicinitate.*—3 Idem codex, *ratione l. est,*

NOTÆ

[i] *Tutelarios*] Tutelæ redemtores, qui pro custodia mercedem accipiebant, præstabantque se suo periculo rem tuituros. Vide Grotium in Florum sparsione ad jus Justin. pag. 63.

[j] *Talis est in Capitolio*] Refert hoc ipsum Strabo totidem verbis lib. VII. pag. 319. Victor in Descript. Romæ, regione Urbis octava: 'Apollo translatus ex Apollonia a Lucullo, triginta cubitum.'

[k] *Ex Apollonia*] Ea scilicet, de qua IV. 27.

[l] *Quingentis talentis*] Monetæ Gallicæ libræ sunt, 1200000.

[m] *Talis in Campo Martio*] Nona Urbis regione.

[n] *Qui vocatur Pompeianus*] Vide Notas et Emend. num. 5.

[o] *Talis et Tarenti*] Jupiter nimirum, non Hercules, ut credidit Dalecampius: Herculem enim, ut mox dicetur, Fabius Romam Tarento transtulit, Jove ibi relicto.

unde maxime flatum[c 4] opus erat frangi, opposita columna. Itaque propter magnitudinem difficultatemque movendi,[5] non attigit eum Fabius Verrucosus,[p] cum Herculem, qui est in Capitolio, inde transferret.[q] Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi,[r] quem fecerat Chares Lindius,[6 s] Lysippi supra dicti discipulus. Septuaginta[t] cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrum post quinquagesimum[u] sextum annum terræ motu prostratum, sed

[c] *Ventum.*

ut n. c. procellis. Id quod, &c.—4 Idem cod. *proflatum.*—5 Ita cod. Dalec.

NOTÆ

[p] *Fabius Verrucosus*] Q. Fabius Maximus Dictator, Cunctatorque, cui verruca ex summo labio extuberans Verrucosi nomen dedit. Plutarchus in Fabio, pag. 174. Q. Serenus cap. 65. pag. 164. ‘ Interdum existit turpi verruca papilla: Hinc quondam Fabio verum cognomen adhæsit, Qui solus patriæ cunctando restituit rem.’

[q] *Cum Herculem . . . . inde transferret*] Ita Plutarchus in Fabio, pag. 187. et Strabo lib. VI. pag. 278. Dedicatum hoc deinde simulacrum est, positumque in Capitolio, anno Urbis CCCCL. P. Sempronio Sopho, P. Sulpicio Saverrione, Coss. ut Livius refert lib. IX. pag. 169. De eo Hercule quem finxit Lysippus pervenustum Gemini Epigramma legimus in Anthol. IV. 8. Ἡρακλες, ποῦ σοι πτόρθος μέγας, ἥτε Νέμειος Χλαῖνα, καὶ ἡ τόξων ἔμπλεος ἰοδόκη; Ποῦ σοβαρὸν μίμημα; τίς ἔπλασεν ὧδε κατηφῆ; Λύσιππος· χαλκῷ δ’ ἐγκατέμιξ’ ὀδύνην. Ἄχθῃ γυμνωθεὶς ὅπλων σέο; τίς δέ σ’ ἔπερσεν; Ὁ πτερόεις (ὄντως εἷς βαρὺς ἆθλος) ἔρως. *Alcide, quo clava tibi, telisque pharetra Dives, et e Nemea raptus amictus abit? Fastus ubi? quis te tam tristi fronte figurat? Lysippus: paret multus in ære dolor: Arma tibi mœres detracta: quis abstulit illa? Unum certamen, sed grave, præpes Amor.*

[r] *Solis colossus Rhodi*] Describitur is egregie a Philone Byzantio de Septem Mirac. pag. 11. Vide et Anthologiam VI. 1.

[s] *Chares Lindius*] Inchoarat is sane: sed cum errasset in ratione subducendæ impensæ, opere inchoato, sibi necem intulit. Auctor Sextus Empir. Advers. Mathem. lib. VII. Itaque perfecit alius, ex eodem oppido Rhodi Lindo. De quo Simonidis extat Epigramma in Anthol. IV. 6. Τὸν ἐν Ῥόδῳ κολοσσὸν ὀκτάκις δέκα Λάχης ἐποίει πηχέων ὁ Λίνδιος. Grotius ita reddidit: *Laches colossum Lindius fecit Rhodi, Qui se per ulnas octies tollit decem.* Eustathius ad Dionysii Perieg. versum 505. pag. 72. ait esse Χάρητος ἔργον. Servat Charetis nomen alterum in Anthologia epigramma, III. 12. quo bucula ab eo posita contra Constantinopolim laudatur.

[t] *Septuaginta*] Sic libri omnes, etiam Mss. Epigramma antea laudatum, *LXXX.* sed sunt qui in eo ἑπτάκις legant, et Χάρης pro Λάχης. Altum fuisse pedes centum et quinque Festus ait, verbo ‘ Colossus.’

[u] *Post quinquagesimum*] Nempe anno secundo Olympiadis CXXXIX. auctore Eusebio in Chronico: unde positum apparet Olymp. CXXV. anno

jacens[v] quoque miraculo est. Pauci pollicem ejus amplectuntur. Majores sunt digiti, quam pleræque statuæ. Vasti specus hiant defractis[7] membris. Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliverat[8] constituens. Duodecim annis tradunt effectum CCC. talentis,[w] quæ contulerant ex apparatu regis Demetrii relicto, moræ tædio.[9 x] Sunt alii minores hoc in eadem urbe colossi centum[y] numero: sed ubicumque singuli fuissent, nobilitaturi locum. Præterque hos Deorum quinque, quos fecit Bryaxis.[z] Factitavit colossos et Italia. Videmus certe Tuscanicum Apollinem in bibliotheca templi Augusti,[a] quinquaginta pedum[10] a pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulcritudine. Fecit et Sp. Carvilius[b] Jovem, qui est in Capitolio, victis Samnitibus sacrata lege[c] pugnantibus, e pec-

moliendi al. ante Brotier.—6 *Lyndius* Gronov.—7 Vet. Dalec. *diffractis*.—8 Cod. Dalec. illud *stabiliverat*.—9 Vet. Dalec. *tædio obsessa Rhodo*.—10 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Apollinem in bibliotheca templi Augusti Tus-*

NOTÆ

tertio. Ruinam in septimum post annum differt Polybius lib. v. hoc est, in Olympiadis XLI. annum primum.

[v] *Sed jacens*] Jacuit ferme annis nongentis: donec anno post Christum natum DCLIII. Saracenorum rex Manvia, capta Rhodo, mercatori cuidam vendidit. Auctor est Cedrenus nongentos camelos fragmentis asportandis vix pares fuisse.

[w] *CCC. talentis*] Atticis nimirum. Monetæ Gallicæ libras efficiunt, sive florenos, 720000.

[x] *Relicto, moræ tædio*] In Reg. 2. et aliis, *relicto moræ tædio obesse a Rhodo*. Forte, *relicta moræ tædio obsessa Rhodo*. Solvisse Demetrium obsidionem Rhodi, fœderis specie, auctor est Plutarchus, in ejus vita, pag. 899. Demetrius is Poliorcetes fuit, primum Asiæ, mox et Macedoniæ rex.

[y] *Sunt alii . . . . colossi centum*] Sic Isidorus Orig. XIV. 6.

[z] *Bryaxis*] Βρύαξις ὁ δημιουργὸς ὁ Ἀθηναῖος, ἀγαλματουργὸς, *statuarius*. Clemens Alex. Protrept. pag. 31. Laudatur et a Columella in Præf. pag. 10.

[a] *Templi Augusti*] Templi ab Augusto conditi, quod Apollini dedicavit. Suetonius in Augusto, cap. 29. 'Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus excitavit, quam fulmine ictam desiderari a Deo aruspices pronuntiarant. Addita porticus cum bibliotheca Latina Græcaque,' &c.

[b] *Sp. Carvilius*] Spurius Carvilius Maximus Ædilitatem curulem adeptus est, et cum L. Papirio Cursore duos Consulatus gessit, totidemque egit triumphos. Ædilitatis meminit Livius lib. x. pag. 173. ad Urbis annum CCCCLV. Triumphi de Samnitibus, idem pag. 187. sub libri decimi finem.

[c] *Sacrata lege*] Quodam sacramento initiatis militibus. Livius de eo

toralibus eorum, ocreisque et galeis. Amplitudo tanta est, ut conspiciatur a Latiari Jove.[11 d] Reliquiis limæ[12 e] suam statuam fecit, quæ est ante pedes simulacri ejus. Habent in eodem Capitolio admirationem et capita duo, quæ P. Lentulus consul[f] dicavit: alterum a Charete supradicto factum: alterum fecit Decius,[g] comparatione in tantum victus, ut artificium minime probabilis artificis videatur.

Verum omnem amplitudinem statuarum ejus generis vicit ætate nostra Zenodorus,[13] Mercurio facto in civitate Galliæ Arvernis,[h] per annos decem, H-S. CCCC.[i] mani-

canicum L. pedum Gronov. et vulgg.—11 ‘ Corrupte codd. Regg. et Editio princeps, *a latere Jovis*. In recentioribus editionibus, *a Latiario Jove*. Melius fuit emendandum, *Latiari*. ‘Latiarem’ dixit Lactantius de Falsa Religione 1. 21. Hic est de quo Lucanus 1. 198.’ *Brotier*. *a Latiario* Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—12 Vet. Dalec. *limaturæ*.—13 *Zenodotus* Vet. Dalec.—

NOTÆ

hello lib. x. pag. 184. ‘Sequitur hunc annum et Consul insignis, L. Papirius Cursor, qua paterna gloria, qua sua, et bellum ingens, victoriaque, quantam de Samnitibus nemo ad eam diem, præter L. Papirium patrem Consulis, pepererat.... Et Deorum etiam adhibuerant opes ritu quodam sacramenti vetusto velut initiatis militibus, delectu per omne Samnium habito nova lege, ut, qui juniorum non convenisset ad imperatorium edictum, quique injussu abisset, caput Jovi sacratum esset..... Jurare cogebatur diro quodam carmine, in execrationem capitis familiæque et stirpis composito, nisi issent in prælium, quo imperatores duxissent.... Ea legio linteata ab integumento consepti, loci quo sacrata nobilitas erat, appellata est. His arma insignia data, et cristatæ galeæ, ut inter ceteros eminerent,’ &c.

[d] *A Latiari Jove*] Jovis statua in Albano monte collocata, in quo septem et XL. Latinorum civitates cum Romanis communia sacra Jovi faciebant. Unde Latinæ feriæ appellatæ. Dionys. Halic. lib. II. Lucanus 1. 198. ‘Et residens celsa Latialis Jupiter Alba.’ Cicero pro Mil. num. 86. ‘Vos enim Albani tumuli.... Tuque ex tuo edito monte Latialis, sancte Jupiter,’ &c. Tatianus, adversus Græcos Λατιάριον Δία, vocat: Lactantius de Falsa Relig. 1. 21. ‘Latiarem.’

[e] *Reliquiis limæ*] Extremo artis opere, et ramentis ex ære derasis.

[f] *P. Lentulus Consul*] Is quem Cicero et Deum et salutis suæ auctorem vocat, quod Consul revocari eum enixe contendit.

[g] *Decius*] Statuarius.

[h] *Mercurio facto.... Arvernis*] Vetus inscriptio, apud Gruterum, p. 53. II. MERCVRIO. ARVERNO. VICINI....

[i] *H-S. CCCC.* [*HS. $\overline{CCCC}$.*] Hoc est, sestertium quadringenties: ubi subintelligendum, sestertium quadringenties centenis millibus, superposita numero nota admonet. Sunt monetæ Gallice omnino 4000000. seu quatuor, ut aiunt, milliones.

pretio.[14] Is postquam[15] satis ibi artem approbaverat, Romam accitus est a Nerone, ubi destinatum illius principis simulacrum colossum[16] fecit, CX. pedum[j] longitudine, qui dicatus Solis venerationi[k] est, damnatis sceleribus illius principis.[d] Mirabamur[17] in officina non modo ex argilla similitudinem insignem, verum et ex parvis admodum surculis,[e] quod primum operis instar fuit.[18] Ea statua indicavit interisse fundendi æris scientiam, cum et Nero largiri aurum argentumque paratus esset, et Zenodorus[19] scientia fingendi cælandique nulli veterum postponeretur. Statuam Arvernorum cum faceret, provinciæ Vibio Avito[l] præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Cassio Silano,[20] avunculo ejus, præceptori suo Germanicus Cæsar[m]

[d] *Colossus ille Soli dicatus est post obitum Neronis.*
[e] *Virgultis.*

14 'Ita Mss. Reg. et Editio princeps. Perperam eruditus Harduinus numeris lineam superposuit, $\overline{CCCC}$. quod immanem summam efficit. Nam *H-S.* $\overline{CCCC}$. id est, quadringenties centena millia sestertium, efficiunt Gallicæ monetæ libras 7,782,010. Sed *H-S. CCCC.* id est, quadringenta millia sestertium efficiunt tantum Gallicæ nostræ monetæ libras 77,812. Quod quoque minimum est manipretium pro tanta statuæ amplitudine per annos decem facta. Opinor ergo nihil mutata scriptura legendum, *sestertium quadringenorum millium manipretio.* Tunc quadringeni mille sestertii per decem annos efficiunt Gallicæ monetæ libras 778,120. Quod sufficiens est tantæ statuæ manipretium.' *Brotier.*—15 'Ita bene codd. Regg. 3. 5. et Editio princeps.' *Brotier. Postquam* al. ante Brotier.—16 Vet. Dalec. *colosseum.* —17 *Mirabantur* Vet. Dalec.—18 Vet. Dalec. *et in p. a. sigillis, q. p. o. institutum fuit;* cod. Dalec. *et de parte, &c.* ut in vulgg.—19 *Zenodotus* Vet. Dalec. *Xenodotus* al. ap. Dalec.—20 *Cassio Syllano* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[j] *CX. pedum*] Tranquillus in Nerone, cap. 31. ait fuisse centum et XX. 'Vestibulum ejus domus fuit, in quo colossus centum viginti pedum staret ipsius effigie.'

[k] *Solis venerationi*] Rectius putem, *qui dicatus Soli, &c.* Hieronym. in c. 3. Habacuc. 'Hic colossus erectus sub Nerone, refectus a Vespasiano, ac demto capite Neronis, et Solis adjecto, cum septem radiis, Soli dicatus fuit,' &c. De hoc colosso Martialis in Spectac. Epigr. 2. Iterumque I. 71. 'Nec te detineat miri radiata Colossi, Quæ Rhodium moles vincere gaudet opus.' Hinc errasse Spartanum intelliges, qui Soli dicatum fuisse ab Hadriano retulit, in ejus Vita. P. Victor in quarta Urbis regione locat: 'Colossus altus centum duo semis, habens in capite radios septem: singuli pedum XXII. semis.'

[l] *Vibio Avito*] Hunc Tacitus perperam Dubium pro Vibio vocat. Nomen est Romanum Vibius: Dubius, ne barbarum quidem.

[m] *Germanicus Cæsar*] Tiberii Imp.

adamata donaverat, æmulatus est, ut vix ulla differentia esset artis. Quantoque major in Zenodoro præstantia fuit, tanto magis deprehendi æris obliteratio [21] [n] potest.[f]

(VIII.) Signis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, ut secum circumferant, sicut Hortensius orator Sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero, illo judicio, in altercatione neganti ei 'se ænigmata [22] intelligere' respondit, 'debere, quoniam sphingem domi haberet.' Circumtulit et Nero princeps Amazonem, de qua dicemus:[o] et paulo ante C. Cestius [p] consularis signum, quod secum etiam in prælio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum sustinere traduntur solitæ [23] statuæ, ex quibus duæ ante Martis Ultoris ædem [q] dicatæ sunt,[24] totidem ante regiam.

XIX. Minoribus simulacris signisque innumera prope artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Jove Olympiæ[a] facto, ex ebore quidem et auro: sed et ex ære signa fecit.[b] Floruit autem Olympiade LXXXIII.[1] [c] circiter CCC. nostræ Urbis anno. Quo

[f] *Deprehendi potest æris fundendi scientiam obliteratam esse.*

Mox, *adamato* Vet. Dalec.—21 Cod. Dalec. *deprehenditur arcis obliteratio.*—22 Alii ap. Dalec. *in judicii alterc. neganti se ænigmata.*—23 Margo edd. Dalec. et Gronov. *sustinuisse t. solidæ.*—24 Cod. Dalec. *sacratæ sunt.*

CAP. XIX. 1 'Ita bene codd. Regg. 3. 5. et Editio princeps.' *Brotier.*

NOTÆ

ex Druso fratre nepos.

[n] *Æris obliteratio*] Sincerum vas incrustant, qui hoc loco *artis* pro *æris* obtrudunt.

[o] *De qua dicemus*] Cap. seq.

[p] *C. Cestius*] Gesserat Consulatum Tiberii principatu, M. Servilio Nonianо Collega, anno Urbis, DCCLXXXVII. ut ex Tacito discimus.

[q] *Martis Ultoris ædem*] Fuit ea in foro Augusti, regione octava. Regiam vero, Numæ domum seu Regiam intelligi oportet, eadem urbis regione.

[a] *Jove Olympiæ*] De eo Jovis simulacro multa Pausanias lib. v. pag. 303. Inscriptio hæc fuit ad Jovis pedes posita: ΦΕΙΔΙΑΣ. ΧΑΡΜΙΔΟΥ ΥΙΟΣ. ΑΘΗΝΑΙΟΣ. Μ' ΕΠΟΙΗΣΕ. PHIDIAS. CHARMIDÆ. F. ATHENIENSIS ME. FECIT.

[b] *Sed et ex ære signa fecit*] Testis inter ceteros Prudentius περὶ στεφάνων, Hymn. X. in S. Romanum, vs. 291. 'Miror quod ipsum non sacrastis Mentorem, Nec templum et aras ipse Phidias habet: Fabri Deorum, vel parentes numinum: Qui si caminis institissent segnius, Non esset ullus Jupiter conflatilis.'

eodem tempore æmuli ejus fuere Alcamenes,[d] Critias, Nestocles, Hegias. Et deinde Olympiade LXXXVII. Agelades,[e] Callon, Polycletus, Phradmon,[2] Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Perelius.[3] Ex his Polycletus discipulos habuit Argium,[f] Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Demeam[4] Clitorium: Myron, Lycium.[g] Nonagesima quinta Olympiade floruere Naucydes,[h] Dinomenes, Canachus, Patrocles.[5]

Ita quoque Gronov. et al. ante Hardnin. qui e cod. Reg. 2. edidit, *LXXXIV.* —2 *Phragmon* Gronov. et al. ante Harduin.—3 ‘ Ita codd. Regg. et Editio princeps.’ *Brotier.* ita quoque edd. vett. et Gronov. *Parelius* Hardnin. 1. 2. 3. et recentt.—4 Ita codd. Dalec. Regg. Brot. et Editio princeps. *Dameam* Gronov. et vulgg. *Damiam* Harduin. 1. 2. 3. et edd. recentt. Mox, *Myronem Lycium* Gronov. et al. ante Harduin.—5 *Patroclus* cod. Dalec. Mox, *Ce-*

NOTÆ

[c] *Olympiade LXXXIII.* [*LXXXIV.*] Vide Notas et Emend. num. 6.

[d] *Alcamenes*] Ἀλκαμένεα Phidiæ æmulum et coævum ei fuisse scribit et Tzetzes Chil. VIII. Hist. 193. vs. 342. Κριτίας Atticus fuit: de eo Pausanias lib. I. pag. 14. et lib. VI. pag. 347. Nestocles nobis adhuc ignotus. *Hegias*, Ἡγίας, Atheniensis statuarius, Ageladæ, de quo mox, fere æqualis, dicitur a Pausania lib. VIII. p. 525. Alius ab isto qui Hegesias Quintiliano nominatur, XII. 10. p. 894. ‘Similis in statuis differentia. Nam duriora et Tuscanicis proxima Callon atque Hegesias; jam minus rigida Calamis, molliora adhuc supradictis Myron fecit,’ &c. Hic in vetere inscriptione apud Reinesium, p. 284. ΑΓΑΣΙΑΣ ΔΟΣΙΘΕΟΥ ΕΦΕΣΙΟΣ ΕΠΟΙΕΙ.

[e] *Agelades*] Ἀγελάδαν Ἀργεῖον, statuamque Cereris ab eo elaboratam, laudat Pausanias lib. VIII. p. 525. Alter ab isto Γελάδης est, Phidiæ non æmulus, sed magister, de quo Tzetzes Chil. VII. Hist. 154. vs. 930. et Chil. VIII. Hist. 192. vs. 326. Κάλλων Æginetes fuit, Tectæi et Angelionis discipulus, qui a Dipœno et Scyllide artem eam didicerant. Pausan. lib. II. p. 146. De Polycleto inferius dicetur. De eo multa Pausanias lib. II. p. 135. alibi passim. Φράδμων, (sic enim legendum, non *Phragmon*,) plastes Argivus ab eodem Pausania laudatur lib. VI. p. 358. et a Columella lib. X. de cultu hortor. p. 347. Sed unde huc irrepserit, nescio. Desideratur enim id nomen in Reg. 2. et Colb. 3. De Myrone infra, et de Pythagora. Σκόπας denique Parius, Pausaniæ in Arcad. p. 529. et Horatio IV. Od. 8. 6. Γοργίας, Λάκων Περιήλιος, vel Παρήλιος potius, ut in Colb. 3. nobis incogniti.

[f] *Argium*] Ἀργεῖος, Ἀσωπόδωρος, adhuc obscuri. Alexis Canthari statuarii pater a Pausania laudatur lib. VI. pag. 348. De Aristide iterum inferius. Sequuntur Φρύνων, Δείνων, quorum mentio nusquam occurrit. Ἀθηνόδωρος καὶ Δαμίας ambo statuarii, et Arcades ambo, pariter ex Clitore oppido, laudantur a Pausania lib. X. pag. 625.

[g] *Myron, Lycium*] Subintellige ex antecedentibus, Myron discipulum habuit Lycium. Vide Notas et Emend. num. 7.

Centesima secunda, Polycles,[i] Cephissodotus, Leochares, Hypatodorus. Centesima quarta, Praxiteles,[j] Euphranor. Centesima septima, Echion, Therimachus. Centesima quartadecima, Lysippus[k] fuit, cum et Alexander[6] Magnus. Item Lysistratus,[l] et frater ejus Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion: in hoc mirabile, quod nullo doctore nobilis fuit ipse. Discipulos[7] habuit[m] Zeuxim, et Iadem. Centesima vicesima, Eutychides,[n] Euthycrates,

phissodorus edd. vett. et Gronov.—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *fuit, et cum eo Alexander* edd. vett. et Gronov.—7 Cod. Dalec. *fuit. Ipse dis-*

NOTÆ

[h] *Naucydes*] Ναυκύδης statuarius, Mothonis F. non semel laudatur a Pausania lib. II. pag. 126. &c. Δεινομένης (sic enim scribendum, non Diomedes, ex ipso Plinio inferius) laudatur a Tatiano in orat. contra Græcos, pag. 182. ejus opera a Pausania recensentur lib. I. pag. 44. Κάναχος Sicyonius statuarius fuit, Polycleti Argivi discipulus, inquit Pausan. lib. VI. pag. 367. et lib. VII. pag. 433. De eo Cicero in Bruto, pag. 535. Πατροκλέους et Κανάχου opera, quasi conjunctis animis viribusque elaborata, laudat idem lib. X. pag. 626.

[i] *Polycles*] Πολυκλῆς ortu Atticus, Stadiei Atheniensis discipulus, apud Pausan. lib. VI. pag. 351. Κηφισόδοτος (sic etiam Mss. Reg. 2. Colb. 3. et alii, non *Cephissodorus*) statuarius Atheniensis, cujus opera laudat Pausanias, tum alibi, tum lib. IX. p. 566. Λεωχάρους lib. I. p. 6. aliasque passim. Ὑπατοδώρου lib. VIII. p. 497. et lib. X. p. 627.

[j] *Praxiteles*] Cujus opera non a Pausania modo, sed ab aliis scriptoribus commendantur. De eo inferius. Cum ceteris ejusdem artis maxime peritis a Martiale IV. 39. 'Argenti genus omne comparasti, Et solus veteres Myronis artes, Solus Praxitelis manus, Scopæque, Solus Mentoreos habes labores,' &c. De Euphranore inferius XXXV. 40. Laudatur a Pausania lib. I. p. 6. Ἐχίων, et Θηρίμαχος, adhuc obscuri: nisi pro *Echion*, ex Vitruvio, in præfatione libri tertii, p. 37. *Chion* legas, quem Corinthium ait fuisse, et inter antiquos statuarios in pancis arte nobilem. Sed iidem, Echion et Therimachus, iterum laudantur inferius XXXV. 36.

[k] *Lysippus*] Sicyonius fuit. De eo nos alibi diximus VII. 38. Pausanias vero lib. II. p. 102. Plinius infra. Vide Not. et Emend. n. 7.

[l] *Item Lysistratus*] Ipse quidem a ceteris scriptoribus neglectus: cum ejus frater Σθένις Olynthius ortu laudetur a Pausania lib. VI. p. 374. De Euphronide nihil extat. Σώστρατος Χῖος statuarius apud Pausan. loc. cit. p. 360. Ἴων ceteris indictus. Σιλανίων Atheniensis fuit, teste eodem Pausania, loc. cit. p. 350. Laudatur et a Tatiano Orat. contra Græcos, p. 182. et a Themistio Orat. V. p. 64. Præcepta symmetriarum conscripsisse dicitur, auctore Vitruvio, in præf. lib. VII. p. 125.

[m] *Discipulos habuit*] Reg. 2. et Colb. 3. *Ipse discipulum habuit Zeuxiadem.*

[n] *Eutychides*] Εὐτυχίδης, de quo in-

Lahippus,[8] Cephissodotus, Timarchus. Cessavit deinde ars, ac rursus Olympiade centesima quinquagesima quinta revixit, cum fuere longe quidem infra prædictos, probati tamen, Antæus,[9°] Callistratus, Polycles, Athenæus, Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita distinctis celeberrimorum ætatibus, insignes raptim transcurram, reliqua multitudine passim dispersa.[10] Venere autem et in certamen laudatissimi, quanquam diversis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cum in templo Ephesiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatissimam, ipsorum artificum, qui præsentes erant, judicio, cum apparuit eam esse, quam omnes secundam a sua quisque [11] judicassent. Hæc est Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Ctesilai,[12] quarta Cydonis, quinta Phradmonis.

Phidias,[p] præter Jovem Olympium, quem nemo æmu-

cipulos.—8 Ita codd. Regg. Brot. 2. 3. et Editio princeps. Ita quoque Gronov. et al. vett. *Dahippus* Harduin. et recentt.—9 *Antheus* Gronov. et al. ante Harduin.—10 Vet. Dalec. *reliquam multitudinem et passim dispersam.*—11 Vox *quisque* deest in cod. Dalec.—12 *Ctesilæ* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

ferius XXXVI. 4. et hoc ipso cap. Εὐθυκράτης laudatur a Tatiano Orat. contra Græcos, p. 182. *Dahippus*, (sic enim restituimus, pro *Lahippus*, ex ipso Plinio paulo inferius, ubi quos modo ex temporum ratione, ibi ex serie alphabeti appellat,) Δάϊππος, pariter Pausaniæ lib. VI. p. 366. et 374. ubi ejus opera enumerantur. Uterque Lysippi filius, ut dicetur inferius. Κηφισόδοτος alter a superiore, pariter cum illo laudatus a Tatiano Orat. contra Græcos, p. 182. *Timarchus*, forte Τιμαρχίδης ἀγαλματοποιὸς, de quo Pausanias lib. X. p. 678. De Pyromacho iterum Plinius inferius.

° *Antæus*] Ex his Καλλίστρατος a Tatiano laudatur loc. cit. p. 183. Τιμοκλῆς a Pausania lib. X. Καλλίξενος, teste Photio in Bibl. condidit ζωγράφων καὶ ἀνδριαντοποιῶν ἀναγραφὴν, *pictorum et statuariorum descriptionem.* Reliqui deinde, Ἀνταῖος, Πολυκλῆς, Ἀθηναῖος, Πυθοκλῆς, Πυθίας, amplius quærendi.

p *Phidias*] De Jovis Olympii simulacro non invenustum extat epigramma in Anthologia Græca IV. 6. Εἰς τὸ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἄγαλμα· Ἦ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δείξων, Φειδία, ἢ σύ γ' ἔβης τὸν θεὸν ὀψόμενος; Hoc est, interprete Grotio: *De Jovis Olympii imagine: Jupiter ad terras, an ad æthera Phidia venit, Ut viso fieret talis imago Deo?* De Minerva Atheniensi tria sat elegantia, eodem lib. c. 12. Juliani primum: Ἰουλιανοῦ ἀπὸ ὑπάρχων εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἔνοπλον Ἀθηνᾶν· Τίπτει, Τριτογένεια, κορύσσεαι ἄστεϊ μέσσῳ; Εἶξε Ποσειδάωνι, φείδεο Κεκροπίης. *Juliani Ex præfecto Augustali de Minerva Athenis armata: Cur media, Pallas, capis arma in Cecropis urbe? Neptunus cessit jam tibi: parce tuis.*

latur, fecit et ex ebore æque Minervam Athenis, quæ est in Parthenone[q] astans. Ex ære vero præter Amazonem supra dictam,[r] Minervam tam eximiæ pulchritudinis, ut formæ[13 s] cognomen acceperit. Fecit et Cliduchum,[t] et aliam Minervam, quam Romæ Æmilius Paulus ad ædem Fortunæ hujusque diei[u] dedicavit.[14] Ideo duo signa, quæ Catulus in eadem æde posuit palliata: et alterum colossicon[15 v] nudum: primusque[w] artem toreuticen aperuisse atque demonstrasse merito judicatur.

Mox, *Phragmonis* Gronov.—13 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ut a forma* Gronov. et al. vett.—14 Gronov. et al. ante Harduin. *ad ædem Fortunæ dedicavit.*—15 Vet. Dalec. *colosseum.*—

NOTÆ

Alterum Antipatri Sidonii, de Venere Paphia simul, et hoc Minervæ signo: Ἀφρογενοῦς Παφίης ζάθεον περιδέρκεο κάλλος, Καὶ λέξεις, αἰνῶ τὸν Φρύγα τῆς κρίσεως. Ἀτθίδα δερκόμενος πάλι Παλλάδα, τοῦτο βοήσεις, Ὡς βούτης ὁ Πάρις τήνδε παρετρόχασεν. *Ætherium Paphiæ decus aspice: jam, puto, dices: Subscribo Phrygii judicis arbitrio. Atthida sed videas idem si Pallada, dices: Hanc qui præteriit, rusticus ille fuit.* Tertium denique Hermodori: Τὰν Κνιδίαν Κυθέρειαν ἰδὼν, ξένε, τοῦτό κεν εἴποις, Αὐτὰ καὶ θνατῶν ἄρχε καὶ ἀθανάτων. Τὰν δ' ἐνὶ Κεκροπίδαις δορυθαρσέα Παλλάδα λεύσσων, Αὐδάσεις, ὄντως βωκόλος ἦν ὁ Πάρις. *Clamabis, Cnidiam Venerem si videris, hospes, Tu rege mortales, tu rege sola Deos. Pallada si videas hastam quæ vibrat Athenis, Dices, credo, Paris nil nisi pastor erat.* De eodem iterum signo Ovidius ex Ponto IV. 1. 31. 'Arcis ut Actææ vel eburna vel ærea custos, Bellica Phidiaca stat Dea facta manu.' Eburneæ Tzetzes quoque meminit, Chil. VIII. vs. 192. et 322. Æreæ vs. 334.

[q] *In Parthenone*] Templum fuit in arce, cui a Minerva nomen, quam παρθένον, *virginem*, vocabant. Ναὸς ὃν Παρθενῶνα ὀνομάζουσιν, inquit Pausan. lib. 1. pag. 2. et 43. Cicero in Parad. 'Non enim est tale, ut in arce poni possit, quasi illa Minerva Phidiæ,' &c. Stare autem id Minervæ signum, veste stolata, auctor est idem Pausan. Τὸ δὲ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς ὀρθόν ἐστιν ἐν χιτῶνι ποδήρει, κ. τ. λ.

[r] *Amazonem supra dictam*] Cap. sup. sub finem: et hoc ipso cap. paulo ante.

[s] *Ut formæ*] Fuerit ea igitur dicta Καλλίμορφος, aut καλλίστη. Plura Minervæ signa Pausanias commemorat lib. 1. pag. 51. et lib. IX. pag. 548. &c.

[t] *Cliduchum*] Κλειδοῦχον, *clavigerum.*

[u] *Ad ædem Fortunæ hujusque diei*] Hoc est, uniuscujusque diei. Decima Urbis regione hæc fuit. Vide Notas et Emend. num. 8.

[v] *Colossicon*] Ita Mss. Credo idem esse quod colosseum.

[w] *Primusque*] Consummatæ perfectæque jam artis rationem monstrasse intellige, quæ prius erat inchoata tantum et rudis: nam Anacreon, qui Olympiade LXII. floruit, hoc est, ante Phidiam annis fere XC.

Polycletus[x] Sicyonius Ageladæ discipulus Diadumenum[y] fecit molliter juvenem, centum[16] talentis[z] nobilitatum: idem et Doryphorum viriliter puerum. Fecit et quem canona[a] artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut a lege quadam:[17] solusque hominum artem ipse fecisse artis opere judicatur. Fecit et destringentem,[18 b] et nudum talo incessentem.[a] Duosque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Astragalizontes:[c] et sunt in Titi imperatoris atrio: quo opere nullum absolutius plerique judicant. Item Mercurium, qui fuit Lysimachiæ: Herculem,[d] qui Romæ: alexetera,[e] arma sumentem:[19] Artemona,[f] qui Periphoretos appellatus est. His consum-

[a] *Provocantem ad ludum.*

16 Dalec. *quinque.*—17 Cod. Dalec. *quæ canonica .... ex iis petentes velut lege quadam.*—18 'Ita codd. Regg. 2. 3. In balneo se strigili defricantem.' *Brotier. distringentem se, et n. t. incedentem* cod. Dalec. Mox, Vet. Dalec. *Duosque pueros item nudos talis ludentes.*—19 *Antæum a terra sustinentem* Gro-

NOTÆ

τορευτικῆς meminit, fierique sibi postulat a Vulcano poculum, in quo nec arma sint, nec astra cælata, sed vitibus uvæ insertæ, &c.

[x] *Polycletus*] Πολύκλειτος Pausaniæ, ceterisque.

[y] *Diadumenum*] Διαδούμενον, *diademate redimitum*, mitratum, vittatum, molliterque agentem: ut alterum e contrario δορυφόρον, quasi *hastatum militem*, gerentemque se viriliter. Δορυφόρας, inquit Herodianus lib. v. οὓς δὴ πραιτωριάνους καλοῦσι, *Prætoriani milites.* Id nomen satellitio regis Persarum fuit. Doryphori a Polycleto ficti meminit Cicero in Bruto, num. 296.

[z] *Centum talentis*] Monetæ Gallicæ, libræ sunt omnino 268,800.

[a] *Fecit et quem canona*] Hoc est, simulacrum ad artis leges omnes normamque exacte elaboratum. Κανὼν Græcis *regula*, seu *norma*, dicitur. De hoc suo canone lepidum est Polycleti dictum, apud Ælian. Hist. Anim. XIV. 8.

[b] *Fecit et destringentem* [*distringentem*] Mss. *destringentem:* hoc est, strigili sese in balneo defricantem, sudoremque ac sordes detergentem. Ἀποξυόμενον Græci appellant, ut dicetur inferius.

[c] *Astragalizontes*] Ab ἀστραγαλίζειν, *talis ludere.*

[d] *Herculem*] Meminit hujus signi Cicero de Orat. lib. II. pag. 360.

[e] *Alexetera*] Adjutorem, defensorem, propulsatorem injuriæ, cujus conatum in armis capiendis tabula exprimit. Vide Notas et Emend. num. 10.

[f] *Artemona*] Περιφόρητος Artemoni, artifici μηχανικῷ egregio, cognomen hæsit, quod claudus esset, et ad opera lectica deferretur. Sic Ephorus apud Plutarchum in Pericle, pag. 167. Heraclides contra Ponticus ex Anacreonte refert ibidem virum mol-

masse hanc scientiam judicatur, et toreuticen [g] sic erudisse, ut Phidias aperuisse. Proprium ejusdem, ut uno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, et pæne ad un umexemplum.

Myronem [h] Eleutheris natum, et ipsum Ageladæ [20] discipulum, bucula maxime [i] nobilitavit, celebratis versibus laudata: quando alieno plerique ingenio magis, quam suo, commendantur. Fecit et canem,[j] et discobolon,[k] et Persea,[l]

---

nov. et al. ante Harduin.—20 *Ageladis* Gronov. et al. ante Harduin.—

NOTÆ

lem hunc fuisse, meticulosnm, domi fere residem, cujus supra caput, ne quid superne decideret, servi duo clypenm æneum tenerent: lectulo pensili circumferri solitum: inde *περιφόρητον* nuncupatum.

[g] *Et toreuticen*] Artem quæ sculptura Latine, et cælatura dicitur.

[h] *Myronem*] De quo dictum est initio hujus cap. Natus Eleutheris Bœotiæ oppido, Atheniensium tamen idem civitate donatus, unde et Atheniensis semper a Pausania appellatur, ut lib. VI. pag. 345. Commigrasse Athenas Eleutheris cives omnes aiunt, ibiqne receptos.

[i] *Bucula maxime*] Ovid. ex Ponto IV. 1. 34. 'Ut similis veræ vacca Myronis opns.' In hanc Myronis buculam epigrammata Græca diversorum poëtarum, plenissima elegantiæ ac leporis, ferme qnadragena reperies in Anthologia IV. 7. Latina undecim, apud Ausonium a LVII. Epigr. ad LXVIII. Illud quod ibi est ordine primum jnvat hic referre ob elegantiam: 'Bucula snm, cælo genitoris facta Myronis Ærea: nec factam me puto, sed genitam. Sic me taurns init: sic proxima bucula mugit: Sic vitulus sitiens ubera nostra petit. Miraris, quod fallo gregem? gregis ipse magister Inter pascentes me numerare solet.' Vide et Joan. Tzetzem Chil. VIII. Hist. 194. v. 374. Felicius tamen ceteris omnibus lusit in eam Myronis buculam V. Cl. Menagius, qui non homines modo artificio suo fefellisse Myronem, sed Junonem quoque ipsam, cecinit hoc eleganti disticho: Τὴν χαλκῆν Ἥρη ποτὲ πόρτιν ἰδοῦσα Μύρωνος, Ζηλοτύπησεν, ἰδεῖν Ἰναχίδ' οἰομένη.

[j] *Fecit et canem*] Opere nempe mirabili, qualem et Leucon e marmore finxisse perhibetur a Macedonio in Anthologia VI. 2. Τὸν κύνα, τὸν πάσης κρατερῆς ἐπιΐδμονα θήρης, Ἔξεσε μὲν Λεύκων, ἄνθετο δ' Ἀλκιμένης. Ἀλκιμένης δ' οὐχ εὗρε τί μέμψεται· ὡς δ' ἴδ' ὁμοίην Εἰκόνα παντοίῳ σχήματι φαινομένην, Κλοιὸν ἔχων, πέλας ἦλθε, λέγων Λεύκωνι κελεύειν Τῷ κυνὶ καὶ βαίνειν· πείθε γὰρ ὡς ὑλάων. *Indagare canem solitum genus omne ferarum Effinxit Leucon, dedicat Alcimenes. Vidit ut Alcimenes vitio culpaque carentem Effigiem cunctas corpore ferre notas; vincla tenens queis colla liget, jam dic age, Leucon, Currat, ait: latrans nam tua jussa manet.*

[k] *Et discobolon*] Δισκοβόλον, hoc est, *qui discum jacit*: quæ statua mire expressit nixum et conatum hominis discum jacere molientis. Quintil. II. 13. pag. 145. 'Quid tam distortum et elaboratum, quam est ille discobolos Myronis? Si quis tamen ut parum rectum improbet opns, nonne ab intellectu artis abfuerit,' &c.

[l] *Et Persea*] De hujus Myronis

et Pristas,[m] et Satyrum[n] admirantem tibias, et Minervam: Delphicos[o] pentathlos pancratiastas: Herculem etiam,[p] qui est apud Circum maximum[21] in æde Pompeii Magni.

21 Cod. Dalec. *magnum*. Mox, Vet. Dalec. *Fecit et ... ac l. sicut carminibus.*

NOTÆ

opere Pausanias lib. I. pag. 41 Perseo, scilicet, cum Medusæ capite.

[m] *Et Pristas*] Πρίσται, inquit Pollux, τομεῖς, qui serra aliquid secant scinduntque. *Des scieurs de bois.*

[n] *Et Satyrum*] Argumentum hujus tabulæ, Minerva, quæ cum inflaret tibias, conspecta in Mæandro amne oris deformitate, abjectas fregit. Illas autem admirabundus Satyrus Marsyas excepit, et inflare didicit. Ovidius Fast. VI. 697. ubi Minerva sic loquitur: 'Prima, terebrato per rara foramina buxo, Ut daret effeci tibia longa sonos. Vox placuit: liquidis faciem referentibus undis, Vidi virgineas intumuisse genas. Ars mihi non tanti est: valeas, mea tibia, dixi: Excipit abjectam cespite ripa suo. Inventam Satyrus primum miratur: at usum Nescit: et inflatam sentit habere sonum,' &c. Satyri in ea tabella effigiem describit elegans epigramma in Anthologia Græca IV. 12. Ἀγαθίου Σχολαστικοῦ, εἰς εἰκόνα Σατύρου πρὸς τῇ ἀκοῇ τὸν αὐλὸν ἔχοντος, καὶ ὥσπερ ἀκροωμένου· Αὐτομάτως, Σατυρίσκε, δόναξ τεὸς ἦχον ἰάλλει; Ἢ τί παρακλίνας οὖας ἄγεις καλάμῳ; Ὅς δὲ γέλων σίγησεν· ἴσως δ' ἂν φθέγξατο μῦθον, Ἀλλ' ὑπὸ τερπωλῇς εἴχετο ληθεδόνι. Οὐ γὰρ κηρὸς ἔρυκεν· ἑκὼν δ' ἡσπάζετο σιγήν, Θυμὸν ὅλον τρέψας πηκτίδος ἀσχολίῃ. Grotius interpres: *Agathiæ Scholastici, de imagine Satyri tibiam auri admoventis, velut auscultabundi: Sola tua an per se lotos, Satyrisce, sonabit? Nam cur apposita est auribus illa tuis? Ecce silet ridens. Loquerctur, credo: voluptas Ecce est tanta, sui non sit ut ipse memor. Eloquium nec cera negat: sed non vacat illi, Tibia dum sensus distinet, osque, loqui.*

[o] *Delphicos*] Qui Delphis omni certaminum genere valerent. Πενταθλους Græci vocant, Latini *quinquertiones*, qui in ludo artes gymnasticas quinque exercent. Constabat autem πένταθλον, sive *quinquertium* illud, cursu, saltu, disco, jaculo, lucta. Simonides in Anthol. I. 1. Ἴσθμια καὶ Πυθοῖ Διοφῶν ὁ Φίλωνος ἐνίκα Ἄλμα, ποδωκείην, δίσκον, ἄκοντα, πάλην. *Victorem Delphis Diophonta Philonis et Isthmo Discus habet, saltus, lucta, pedes, jaculum.* Iidem, cum se pentathlo obtulissent, si pancratio quoque, quod in gravibus agonibus numerari solet, decertarent, *pancratiastæ* vocabantur, παγκρατιασταὶ, hoc est, *qui manibus pedibusque*, quasi omni ope, *omnibusque*, ut dicitur, *ungulis, connixi certabunt*, ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς ποσὶ πυκτομαχοῦντες. Fecit porro Myron et cursorem in Piseo certamine, in quo ars velocior natura intelligitur, ut festivum colligit Epigramma, in Anthol. IV. 2.

[p] *Herculem etiam*] P. Victor, in descriptione Urbis Romæ, regione undecima: 'Circus maximus .... Hercules olivarius ..... Ædes Pompeii.' Tullius, sub initium libri IV. in Verrem, meminit hujus simulacri: 'Verum ut ad illud sacrarium redeam, signum erat hoc quod dico, Cupidinis e marmore: ex altera parte Hercules egregie factus ex ære: is dicebatur esse Myronis, ut opinor: et certe ita est.'

Fecisse et cicadæ [q] monumentum ac locustæ carminibus suis Erinna [r] significat. Fecit et Apollinem, quem a triumviro Antonio sublatum restituit Ephesiis Divus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse varietatem videtur, numerosior [s] in arte, quam Polycletus, et in symmetria [22] diligentior: et ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoque et pubem non emendatius fecisse, quam rudis antiquitas instituisset.

Vicit eum Pythagoras [t] Rheginus ex Italia, pancratiaste [u] Delphis posito. Eundem vicit et Leontinus,[23] [v] qui fecit

—22 Gronov. et al. ante Harduin. *et sym.* cod. Dalec. *et in sym.*—23 Ita

NOTÆ

[q] *Fecisse et cicadæ*] Aut ipsum Erinnæ carmen est, aut ei certe simile, quod de eo ipso monumento, Anytæ ab aliis, ab aliis Leonidæ ascribitur, Anthologiæ Græcæ III. 14. Ἀνύτης, οἱ δὲ Λεωνίδου, εἰς ἀκρίδα· Ἀκρίδι τᾷ κατ' ἄρουραν ἀηδόνι καὶ δρυοκοίτᾳ Τέττιγι ξύνον τύμβον ἔτευξε Μυρὼ, Παρθένιον στάξασα κόρα δάκρυ· δισσὰ γὰρ αὐτᾶς Παίγνι' ὁ δυσπειθὴς ᾤχετ' ἔχων Ἀΐδας. Interprete Grotio: *Anytæ, sive, ut alii, Leonidæ: Læta cicada comis, locustaque ruris aëdon, Hunc vobis tumulum ponit utrique Myro, Tristitiam fletu virgo testata, quod illi Mors pariter lusus abstulit atra duos.* Quod quidem carmen dubitationem injicit haud levem, num de Myrone statuario Plinius incaute acceperit, quod de Myrone puella intelligi oportuit.

[r] *Erinna*] Teia, vel, ut alii volunt, Lesbia vates, Sapphо æqualis. Meminere illius Eustathius, in navium catalogum: Stobæus serm. VII. de fortitudine: Propertius II. 3. 'Carminaque Erinnes non putat æqua suis.' Extat Erinnæ Ode Græca, in laudem Urbis Romæ, apud Stobæum Serm. de fortitudine. In ipsam Erinnam Epigramma perelegans Anthol. I. 67. num. 14. Λέσβιον Ἠρίννης τόδε κηρίον ἁδύ τι μικρὸν, Ἀλλ' ὅλον ἐκ Μουσέων κρινάμενον μέλιτι. Οἱ δὲ τριηκόσιοι ταύτης στίχοι, ἶσοι Ὁμήρῳ, Τῆς καὶ παρθενικῆς ἐννεακαιδεκέτους. Ἃ καὶ ἐπ' ἠλακάτῃ, μητρὸς φόβῳ, ἡ καὶ ἐφ' ἱστῷ Ἑστήκει, Μουσέων λάτρις ἐφαπτομένη. Σαπφὼ δ' Ἠρίννης ὅσσον μελέεσσιν ἀμείνων, Ἠρίννα Σαπφοῦς τόσσον ἐν ἑξαμέτροις. *Lesbidis Erinnæ non magna mole, sed omni Pieridum redolet dulcia mella favus: Haud plus tercentum quam versibus æquat Homerum, Annos nata decem virgo, superque novem. Nec tamen interea quæ poscunt otia Musæ, Aut colus, aut telæ, matre premente, dabant. Si cupis, Erinnam Sappho testudine vincat: Dum tamen Erinnæ cedat in hexametris.* Similia plura in eam vide Anthol. III. 25.

[s] *Numerosior*] In excogitandis quæ ad variandam artem spectant, ingeniosior, solertiorque: vel plurium potius statuarum fictor.

[t] *Pythagoras*] Πυθαγόρας Ῥηγῖνος Pausaniæ quoque lib. VI. pag. 350. a Philosopho ejus nominis et patria, et ætate, et arte diversissimus.

[u] *Pancratiaste*] Quæ vis huic voci subsit, paulo ante diximus. Fuit hic,

stadiodromon [w] Astylon, qui Olympiæ ostenditur: et Libyn puerum [x] tenentem tabellam,[24] eodem loco,[y] et mala ferentem nudum. Syracusis autem claudicantem: cujus ulceris dolorem sentire etiam spectantes videntur. Item Apollinem, serpentemque ejus sagittis confici: citharœdum, qui Dicæus [z] appellatus est, quoniam cum [25] Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum a fugiente conditum, sinu ejus celatum esset.[b] Hic primus nervos et venas expressit, capillumque diligentius.

Fuit et alius Pythagoras Samius,[26] [a] initio pictor, cujus signa ad ædem Fortunæ hujusque diei [b] septem nuda, et

[b] *Profugiens ex urbe quidam, in sinum ejus statuæ conditam, celatamque pecuniam, rediens integram intactamque reperit.*

Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Lentius* Gronov. et vulgg.—24 Cod. Dalec. *et Iolpum p. t. tabulas;* alii etiam *tabulas;* al. *bellas;* Vet. Dalec. *labellum.*—25 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Item Apollinem citharœdum ... qui Dicæus ... quod cum* edd. vett. et Gronov. *sagittis confectum* Vet. Da-

NOTÆ

ni fallit conjectura, Enthymus Locrus, qui Olymp. LXXVI. pugilatu vicit: de quo dictum est VII. 48. Hujus enim statuam a Pythagora Rhegino positam, auctor est Pausanias loc. cit.

[y] *Leontinus*] Pythagoras scilicet alter, Leontinis Siciliæ oppido oriundus. Vide Notas et Emend. num. 10.

[w] *Stadiodromon*] Σταδιοδρόμον, *qui in stadio cursu certat.* De Astylo Crotoniata cursore Plato de Leg. l. VIII. aliique. Ter is Ὀλυμπιονίκης fuit.

[x] *Libyn puerum*] Cum puer hic appelletur, miror Dalecampium existimasse Mneseam Cyrenæum intelligi, cujus cælatam effigiem a Pythagora Rhegino Pausanias prodidit lib. VI. pag. 367. cum vir ille dicatur, et gravi accinctus armatura.

[y] *Eodem loco*] Olympiæ, in Elide.

[z] *Qui Dicæus*] Δίκαιος, *justus:* quod pecuniam, in sinum ejus statuæ conditam, summa ea fide servasset. Similem huic historiam vide apud Athen. lib. I. pag. 19. Revocat id in memoriam Xenocratis epigramma lepidum ex Anthol. IV. 12. de Mercurio ligneo aurum asservante: Ἑρμείῃ ξυλίνῳ τις ἐπηύχετο, καὶ ξύλον ἦεν. Εἶτά μιν ἀείρας, χαμάδις βάλε· τοῦ δ' ἀπὸ χρυσὸς Ἐῤῥευσεν καταγέντος· Ὕβρις πόρε πόλλακι κέρδος. *Mercurium ex ligno vir adit prece: nil nisi lignum Ille erat: in terram vi magna dejicit: aurum Profluit e fracto. Dat sæpe injuria lucrum.*

[a] *Fuit et alius Pythagoras Samius*] De quo Laërtius lib. VIII. in Vita Pythagoræ, pag. 225. Καὶ ἄλλον ἀνδριαντοποιὸν Σάμιον. Quare Dalecampio cave credas, qui contra omnium exemplarium fidem, contra scriptoris mentem, ex Pausania Parium pro Samio reponi posse credit, quoniam Pythagoræ Parii pictoris apud istum mentio in Bœoticis.

[b] *Ad ædem Fortunæ hujusque diei*] De hac voce superius diximus, hoc ipso capite.

senis unum, laudata sunt.[27] Hic supra dicto [c] facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus et filius sororis fuisse Sostratus.[d]

Lysippum Sicyonium,[e] Duris negat, Tullius fuisse[28] discipulum affirmat,[e] sed primo ærarium fabrum, audendi rationem cœpisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quem sequeretur antecedentium, dixisse demonstrata hominum multitudine, 'Naturam ipsam imitandam esse, non artificem.' Plurima ex omnibus signa fecit, ut diximus,[f] fœcundissimæ artis, interque destringentem se,[g] quem Marcus Agrippa ante Thermas suas [h] dicavit, mire gratum Tiberio principi: qui non quivit[29] temperare sibi in eo, quanquam imperiosus sui [i] inter initia principatus, transtulitque in cubiculum, alio ibi signo substituto: cum quidem tanta[30] populi Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus reponi Apoxumenon flagitaverit,[31] princepsque, quanquam adamatum, reposuerit. Nobilitatur Lysippus et temulenta tibicina, et canibus ac venatione. Inprimis vero quadriga cum Sole Rhodiorum.[j] Fecit et Alexandrum [k] Magnum multis operibus, a pueritia

[e] *Duris negat fuisse discipulum cujuspiam: sed a se ipso ait didicisse: Tullius contra affirmat.*

lec.—26 *Parius* Pausan. lib. IX.—27 Vet. Dalec. *diei seminuda et valde laudata sunt;* al. vett. *deæ sunt seminuda unde et laudata;* Turneb. *diei sunt seminuda et senis unum;* edd. vett. et Gronov. *hujusce Deæ septem, &c.*—28 Vet. Dalec. *sororis Sostratus Lysippum fuisse S. D. n. T. Praxitelis fuisse.*—29 Dalec. *qui nequivit.*—30 Vet. Dalec. *cum tanta quidem.*—31 Cod. Dalec.

NOTÆ

[c] *Hic supra dicto*] Pythagoræ Leontino.

[d] *Sostratus*] De quo supra.

[e] *Lysippum Sicyonium*] Hanc ejus patriam omnes agnoscunt. Tzetzes inprimis Chil. VIII. Hist. 200. pag. 417.

[f] *Ut diximus*] Supra c. 17.

[g] *Destringentem se*] Strigili se fricantem in balneo, ut supra diximus, ἀποξυόμενον.

[h] *Ante Thermas suas*] Apud P. Victorem, 'Thermæ Agrippæ,' regione Urbis nona.

[i] *Imperiosus sui*] Vide Tranquillum in Tiberio, cap. 26. et sequentibus.

[j] *Sole Rhodiorum*] Qualis in nummis Rhodiorum exprimitur, capite radiato. De hoc Solis curru vide Dionem Chrys. orat. Rhod.

[k] *Fecit et Alexandrum*] Archelaus, in Anthol. IV. 8. Τόλμαν Ἀλεξάνδρου καὶ ὅλαν ἀπεμάξατο μορφὰν Λύσιππος· τίν' ὁδὶ χαλκὸς ἔχει δύναμιν; Αὐδασοῦντι

ejus orsus. Quam statuam inaurari jussit Nero princeps, delectatus admodum illa. Dein cum pretio [1] perisset gratia artis,[32] detractum est aurum: pretiosiorque talis existimatur, etiam cicatricibus operis atque concisuris,[33] in quibus aurum hæserat, remanentibus. Idem fecit Hephæstionem Alexandri Magni amicum,[m] quem quidam Polycleto ascribunt, cum is [n] centum prope annis ante fuerit. Idem Alexandri venationem, quæ Delphis sacrata est: Athenis Satyrum:[o] turmam Alexandri,[p] in qua amicorum ejus imagines [34] summa omnium [q] similitudine expressit. Has Metellus,[r] Macedonia subacta, transtulit Romam. Fecit et quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimum traditur contulisse, capillum exprimendo,[s] capita minora fa-

efflagitarerit.—32 Cod. Dalec. *operis.*—33 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *conscissuris* Gronov. et vulgg.—34 ‘ Ita bene Mss. Reg. et Editio princeps. Perperam eruditus Harduinus, ut Velleii Paterculi auctoritatem infringeret, in altera sua editione emendavit: *Athenis Satyrorum turmam: Alexandrum amicorumque ejus imagines.* Egregium illud

NOTÆ

δ' ἔοικεν ὁ χάλκεος, ἐς Δία λεύσσων, Γᾶν ὑπ' ἐμοὶ τίθεμαι, Ζεῦ· σὺ δ' Ὄλυμπον ἔχε. *Æquat Alexandri vultumque animumque ferocem Lysippus: tantum posse quis æra putet? Æreus iste Jovem spectans clamare videtur: Subdo mihi terras: tu, pater, astra tene.*

[1] *Dein cum pretio*] Cum esset ea statua facta pretiosior auro addito, vilior peritorum judicio habita postea est.

[m] *Alexandri M. amicum*] Vide Valer. Max. IV. 7. p. 235.

[n] *Cum is*] Scilicet Polycletus, qui Olympiade floruit LXXXVII. Hephæstion cum Alexandro, Olymp. CXIV.

[o] *Athenis Satyrum*] Vide Notas et Emend. num. 11.

[p] *Turmam Alexandri*] Turmam statuarum equestrium, quinque scilicet ac XX. equitum, qui ex Alexandri turma ad Granicum flumen ceciderant. Auctor Velleius lib. I. pag. 5. et Arrianus de Exped. Alex. l. I. p. 47.

[q] *Summa omnium*] Propert. III. 8. ‘ Gloria Lysippo est animosa effingere signa.’

[r] *Has Metellus*] Qui Macedonia tertio domita, anno Urbis DCVI. victoque Andrisco, infimæ sortis homine, qui pro Philippo Persei filio se gerens eam anno ante occupaverat, Macedonici nomen inde tulit.

[s] *Capillum exprimendo*] Expressit autem feliciter inprimis in Occasionis simulacro, quod finxit ille, ut Posidippus refert in Anthologia IV. 14. non ineleganti epigrammate: Τίς, πόθεν ὁ πλάστης; Σικυώνιος. οὔνομα δὴ τίς; Λύσιππος. σὺ δὲ, τίς; Καιρὸς ὁ πανδαμάτωρ. Τίπτε δ' ἐπ' ἄκρα βέβηκας; ἀεὶ τροχάω· τί δὲ ταρσοὺς Ποσσὶν ἔχεις διφυεῖς; ἵπταμ' ὑπηνέμιος. Χειρὶ δὲ δεξιτερῇ τί φέρεις ξυρόν; ἄνδρασι δεῖγμα Ὡς ἀκμῆς πάσης ὀξύτερος τελέθω. Ἡ δὲ κόμη, τί κατ' ὄψιν; ὑπαντιάσαντι λαβέσθαι. Νὴ Δία τἀξόπιθεν δ' εἰς τί φαλακρὰ πέλει; Τὸν γὰρ ἅπαξ πτηνοῖσι παραθρέξ-

ciendo, quam antiqui: corpora graciliora, siccioraque, per quæ proceritas signorum major videretur.[35] Non habet Latinum nomen[t] symmetria, quam diligentissime custodivit, nova intactaque ratione quadratas veterum staturas[36] permutando: vulgoque dicebat, 'ab illis factos, quales essent, homines:[u] a se, quales viderentur esse.' Propriæ hujus videntur esse argutiæ[v] operum,[d] custoditæ in minimis quoque rebus.

Filios et discipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum,[37][w] et Bedam,[x] sed ante omnes Euthycratem: quanquam is constantiam patris potius æmulatus, quam ele-

[d] *Elegantiam operum.*

opus commendat et describit Velleius Paterculus I. 12.' *Brotier.*—35 Ita cod. Dalec. edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. et Bipont. *videtur* edd. vett. Gronov. et Franz.—36 Cod. Dalec. *non incerta ratione qua v. statuas.*—37 Ita codd. Regg. Brot. Editio princeps, al. vett. et Gronov. *Dahippum* Harduin.

NOTÆ

αντά με ποσσὶν, Οὔ τις ἔθ' ἰμείρων δράξεται ἐξόπιθεν. Τούνεχ' ὁ τεχνίτης με διέπλασεν, εἵνεκεν ὑμέων, Ξεῖνε, καὶ ἐν προθύροις θῆκε διδασκαλίην. *Tu quis es hic qui stas? Occasio. Quis tibi fictor? Lysippus. Cujas? De Sicyone satus. Nitere cur pedibus summis? Amo currere. Pennæ Cur pedibus! Venti turbine rapta volo. In dextra cur ista novacula? Monstrat acutam Hæc esse et ferro me magis et chalybe. Cur in fronte coma est? Appendar ut obvia. Sed cur Omnis abest glabro crinis ab occipite? Nempe quod eripui cum me semel alite cursu, Nemo erit elapsam qui revocare queat. Hanc operum fictor propter vos sumserat, hospes, Pro monito starem semper ut ante fores.*

[t] *Non habet Latinum nomen*] Non est igitur visa Plinio digna Latino ore vox, *commensus*, qua voce, Græci fere vocabuli συμμετρίας ratione servata, Vitruvius haud semel utitur: inprimis III. 1. 'Ut etiam in operum perfectionibus singulorum membrorum ad universam figuræ speciem habeat commensus exactionem.' Neque geminum illud verbum arrisit, quod, ut symmetriam significaret, Plinius alter adhibuit Epist. II. 5. 'congruentia æqualitasque.' 'Etenim si avulsum statuæ caput,' inquit, 'aut membrum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses congruentiam æqualitatemque deprehendere, posses tamen judicare an idipsum satis elegans esset.' Nos 'proportionem' et 'correspondentiam' dicimus.

[u] *Quales essent homines*] Vide quæ de gratia picturæ dicturi sumus XXXV. 36.

[v] *Argutiæ*] Elegantia operum. Ipse mox de Euthycrate Lysippi filio: 'Quanquam is constantiam patris potius æmulatus, quam elegantiam,' &c.

[w] *Lahippum* [*Dahippum*] Non *Lahippum*, ut supra monuimus.

[x] *Et Bedam*] Alter a Vitruvio Bedas Byzantius in statuariorum quoque insignium albo ponitur, in præf. lib. III. pag. 37. De Euthycrate superius diximus.

gantiam, austero maluit genere, quam jucundo, placere. Itaque optime expressit Herculem Delphis, et Alexandrum, Thespin venatorem, et Thespiadas:[y] prælium equestre: simulacrum Trophonii[z] ad oraculum:[38] quadrigas Medeæ complures: equum cum fiscinis:[39][a] canes venantium.

Hujus porro discipulus fuit Tisicrates,[b] et ipse Sicyonius, sed Lysippi sectæ propior, ut vix discernantur complura signa: ceu senex Thebanus, Demetrius[c] rex, Peucestes[d] Alexandri Magni servator, dignus tanta gloria.[e]

1. 2. 3. et recentt.—38 Ita codd. Harduini, Turneb. et Vet. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *equestre ad Trophonii oraculum* al.—39 Vet. Dalec.

NOTÆ

[y] *Thespiadas*] Musas novem, a Thespiis Bœotiæ oppido, ubi inprimis colebantur, sic appellatas. Thespiades Deæ apud Ovid. Met. v. 310.

[z] *Trophonii*] Summus artifex is fuit in secandis saxis, qui subterraneum fanum in Lebadea Bœotiæ regione construxit, quod vulgo Trophonii fanum, ut diximus in Geographicis lib. IV. ab artifice cognominatum est. Ibi oracula complura reddi olim solita. Locum hunc ope codicum Mss. sanavimus, cum prius legeretur, *equestre prælium ad Trophonii oraculum*. Simulacrum porro Trophonii fuisse ejusmodi arbitramur, quale a Suida describitur: Τὸν δὲ Τροφώνιόν φασιν ἔχοντα τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀγαμήδους, καὶ διωκόμενον ὑπὸ Αἰγαίου, εὐξαμένου εἰς χάσμα ἐμπεσεῖν, οὗ δὴ καὶ τὸ μαντεῖόν ἐστι. *Trophonium aiunt, fratris Agamedis caput tenentem, persequente Ægæo, in hiatum, ubi nunc ejus oraculum est, voto facto incidisse.*

[a] *Equum cum fiscinis*] Fiscina seu fiscella fit e viminibus funiculisque contextis, qua boum, equorumque, et mulorum ora faucesque capistrantur. Fiscellas Plinius ipse appellat XVIII. 49. In hunc forte Lysippi equum extat argutum Philippi Macedonis epigramma, in Anthol. IV. 7. Ἴδ' ὡς ὁ πῶλος χαλκοδαιδάλῳ τέχνῃ Κορωνιῶν ἕστηκε· δριμὺ γὰρ βλέπων Ὑψαυχενίζει, καὶ διηνεμωμένας Κορυφῆς ἐθείρας οὐρίωκεν ἐς δρόμον. Δοκέω, χαλινοὺς εἴ τις ἡνιοστρόφος Ἐναρμόσει γένυσσι, κἀπικεντρίσει, Ὁ σὸς πόνος, Λύσιππε, καὶ παρ' ἐλπίδα Τάχ' ἐκδραμεῖται· τῇ τέχνῃ γὰρ ἐμπνέει. *Vides ut altum cornipes superbiat Docta dolatus arte? sic collum erigit, Sic acre cernit, deque toto vertice Vento fluentes fundit in cursum jubas. Si quis lupata, credo, maxillis eques Imponat, armos et premat calcaribus, Tuus repente, spem supra mortalium, Lysippe curret, quippe jam spirat, labor.*

[b] *Tisicrates*] Τισικράτης.

[c] *Demetrius*] Poliorcetes, Asiæ primum, mox et Macedoniæ tyrannus.

[d] *Peucestes*] Qui in obsidione oppidi Oxydracarum, ut Curtius refert IX. 17. p. 368. 'tribus jaculis confossus, non se tamen scuto, sed regem Alexandrum tuebatur.' In obsidione primarii Mallorum oppidi id contigisse ceteri narrant, Strabo, Plutarchus, Arrianus, Lucianus in Dialogis mortuorum.

[e] *Tanta gloria*] Tam eximiæ honore statuæ, tantoque artifice.

Artifices, qui compositis voluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant et Telephanem Phoceum, ignotum alias, quoniam in Thessalia habitaverit, ubi latuerint [40] opera ejus: alioqui suffragiis ipsorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant ejus Larissam,[f] et Spintharum [41] [g] pentathlon, et Apollinem. Alii non hanc ignobilitatis fuisse causam, sed quoniam se regum Xerxis [42] atque Darii officinis dediderit, existimant.

Praxiteles quoque marmore [h] felicior: ideo et clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proserpinæ raptum: [43] item Catagusam,[i] et Liberum patrem, et Ebrietatem, nobilemque [44] una [j] Satyrum, quem Græci periboëton [k] cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis ædem [l] fuere, Veneremque, quæ cum ipsa æde incendio

fuscinis.—40 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *ubi habitavit, latuerint* Vet. Dalec. *ubi habitaverat, latuerint* Gronov. et vulgg.—41 *Spinarum* cod. Dalec. *Spinarchum* Vet. Dalec. *Spintharum* al. vett. *Spinarum* Gronov. et vulgg.—42 Vet. Dalec. *regi Xerxi.*—43 Vet. Dalec. *raptum ad Syracusas.*—44 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Catagusam et Ebrietatem, et Liberum patrem,*

NOTÆ

[f] *Larissam*] Pelasgi filiam, quæ arci Argivorum, ac duabus Thessaliæ urbibus nomen suum impertiit. Auctor Pausanias in Corinthiacis.

[g] *Et Spintharum*] Prius *Spinarum* legebatur: quæ vox apud Græcos nusquam occurrit. Proprium viri nomen est Σπίνθαρος, apud Plutarch. lib. de Audit. pag. 39. Pausan. lib. I. p. 56. item lib. X. p. 619. Suidam tom. II. p. 792.

[h] *Praxiteles.... marmore*] Propertius III. 8. 'Phidiacus signo se Jupiter ornat eburno, Praxitelem Parius vindicat arte lapis.'

[i] *Item Catogusam*] Κατάγουσαν, Cererem scilicet, quæ raptam Proserpinam reducit in domum. Unde καταγόμενοι, *reduces*. Hic miras merasque afferunt nugas interpretes. Ovidium consule, qui Met. v. 565. Jovem ait ita litem de Proserpinæ raptu composuisse, ut hæc senis anni mensibus apud Plutonem, totidem apud matrem incoleret.

[j] *Nobilemque una*] Una eademque pictura Ebrietatem Satyrumque descriptos fuisse significat.

[k] *Periboëton*] Περιβόητον, celebrem et nominatissimum. Pausanias lib. I. Ἔστι δὲ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ Πρυτανείου καλουμένη Τρίποδες .... Σάτυρος γάρ ἐστιν, ἐφ' ᾧ Πραξιτέλης λέγεται φρονῆσαι μέγα. *Via est a Prytaneo, Tripodes dicta .... Ibi Satyrus extat, quo Praxiteles se jactasse gloriatur.* Meminit hujus Satyri a Praxitele elaborati Athenæus lib. XIII. p. 591. Alterius e marmore Pario, in quo et Liber Pater cum Satyro, Pausanias lib. I. p. 81.

[l] *Ante Felicitatis ædem*] Ea signa intelligit, quæ L. Mummius ex Achaica præda detulit, anno Urbis DCVIII. Cicero Orat. VI. in Verrem de signis,

cremata est Claudii principatu, marmoreæ illi suæ [m] per terras [45] inclytæ parem. Item Stephusam,[n] Spilumenen,[o] Œnophorum:[p] Harmodium[q] et Aristogitonem tyrannicidas, quos a Xerxe Persarum rege captos victa Perside Atheniensibus remisit Magnus Alexander.[46] [r] Fecit et puberem [s] Apollinem surrepenti [47] lacertæ cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur et duo signa ejus diversos affectus exprimentia, flentis matronæ, et meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen [t] fuisse,

nobilemque Gronov. et vulgg.—45 Vet. Dalec. *illi super ceteras.*—46 *Antiochus* Pausanias lib. I. *Seleucus* Val. Max. II. 10.—47 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *et puberem subrepenti* Gronov.

NOTÆ

num. 4. 'Itaque ille L. Mummius, cum Thespiis ea, quæ ad ædem Felicitatis sunt, ceteraque ex illo oppido signa tolleret,' &c. Fuit regione secunda Urbis, ubi et Curia Hostilia. Dio lib. XLIV.

[m] *Marmoreæ illi suæ*] Veneri e marmore, de qua XXXVI. 4.

[n] *Item Stephusan*] Στέφουσαν, *mulierem coronas plectentem.*

[o] *Spilumenen*] Σπιλουμένην, *anum sordidam.* Tatianus contra Græcos, pag. 183. ipsos irridet, ob meretricum, ceterarumque mulierum statuas, quas illi haberent in pretio: et in exemplum affert hanc inprimis. Καὶ Σπιλούμενόν τι γύναιον Πραξιτέλης ἐδημιούργησεν. Unde Turnebi commentum irridetur, Advers. XVI. 12. p. 487. existimantis legi hic oportere conjunctim, *Spilumenen oporan*, hoc est, *autumnum sordidam*, cum de mulierum simulacris sermo habeatur. Et Turnebo sane exemplaria quoque scripta adversantur: nec minus aliis, qui *Psilumenen* legunt.

[p] *Œnophorum*] Οἰνοφόρον, *mulierem, quæ vinum fert.*

[q] *Harmodium*] De his cap. 9.

[r] *Magnus Alexander*] Non ipse quidem, sed qui Alexandro successit, Seleucus, si Valerium Maximum audimus: sic enim ille II. 10. p. 238. 'Harmodii et Aristogitonis, qui Athenas tyrannide liberare conati sunt, effigies æneas Xerxes ea urbe devicta in regnum suum transtulit: longo deinde interjecto tempore, Selencus in pristinam sedem reportandas curavit,' &c. Nec Seleucus quidem ipse, sed Antiochus Selenci F. si Pausaniæ fides, lib. I. pag. 14. Quisquis autem is fuerit, qui demum ea signa Athenis restituerit, præstitisse idem Alexandri jussu credimus. Plinio Arrianus suffragatur de Exped. Alex. lib. III. pag. 396. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα κατελήφθη αὐτοῦ, ὅσα Ξέρξης ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἄγων ἦλθε· τά τε ἄλλα, καὶ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος χαλκαῖ εἰκόνες· καὶ ταύτας Ἀθηναίοις πέμπει ὀπίσω Ἀλέξανδρος, καὶ νῦν κεῖνται Ἀθήνησιν ἐν Κεραμεικῷ αἱ εἰκόνες. Quod iterum repetit idem lib. VII. pag. 483.

[s] *Fecit et puberem*] Apollinem videlicet. Vide Notas et Emend. num. 12. Σαυροκτόνον, a σαῦρος, *lacerta*, et κτείνω, *occido.*

[t] *Phrynen*] Praxitelis ipsius amasiam: cujus in gratiam et Amoris simulacrum ille finxit, inscripsitque ba-

deprehenduntque in ea amorem artificis, et mercedem in vultu meretricis.

Habet et simulacrum benignitas ejus. Calamidis enim quadrigæ aurigam suum imposuit,[e] ne melior in equorum effigie defecisse in homine crederetur. Ipse Calamis[u] et alias quadrigas bigasque fecit, equis semper sine æmulo expressis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, Alcmena[48] [v] nullius est nobilior.

Alcamenes[w] Phidiæ discipulus et marmorea fecit, et æreum pentathlon, qui vocatur Encrinomenos.[x] At Polycleti discipulus Aristides quadrigas, bigasque. Iphicratis[49] [y] Leæna laudatur; scortum hæc[z] lyræ cantu familiare[50] Harmodio et Aristogitoni, consilia eorum de tyrannicidio, usque ad mortem excruciata a tyrannis,[51] non pro-

[e] *Fecit et Praxiteles effigiem alteram, qua benignæ suæ indolis dedit argumentum. Nam Calamidis quadrigæ aurigam sua manu elaboratum imposuit, &c.*

et vulgg.—48 Vet. Dalec. *Alcumena.*—49 *Et Iphicratis* Gronov. et al. ante Harduin. ‘ *Iphicrates* codd. Regg. et Editio princeps. Frustra eruditus Harduinus emendavit *Tisicratis.*’ Brotier. Harduinum secuti Miller. Bipont. et Franz.—50 Cod. Dalec. *familiaris.*—51 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *excruciata tyrannis* Gronov. et al. vett.—

NOTÆ

si epigramma a Simonide concinnatum, in Anthol. IV. 12. et apud Athenæum: Πραξιτέλης ὃν ἔπασχε διηκρίβωσεν ἔρωτα, Ἐξ ἰδίης ἕλκων ἀρχέτυπον κραδίης· Φρύνῃ μισθὸν ἐμοῖο διδοὺς ἐμέ· φίλτρα δὲ βάλλω Οὐκέτι τοξεύων, ἀλλ’ ἀτενιζόμενος. Grotius sic reddidit: *Quam bene Praxiteles finxit, quem sensit Amorem: De corde exemplar sumserat ille suo. Meque mei pretium Phryne dedit: inde sagittis Nil opus est: videar si modo, sat ferio.*

[u] *Ipse Calamis*] De Calamide, Cicero in Bruto, p. 535. Pausanias lib. VI. p. 365. Propertius III. 8. ‘ Exactis Calamis se mihi jactat equis.’ Ovid. ex Ponto IV. 1. 33. ‘ Vindicat ut Calamis laudes quos fecit equorum.’

[v] *Alcmena*] Herculis mater.

[w] *Alcamenes*] Hactenus de celebrioribus statuariis habita oratio: ceteri deinceps ex alphabeti serie appellandi. Ἀλκαμένης Pausaniæ crebro memoratus, non sine peculiari operum ejus commendatione, in Atticis, Arcadicis, &c. De eo rursum inferius XXXVI. 4. et jam supra diximus.

[x] *Encrinomenos*] Ἐγκρινόμενος, inprimis approbatus, ceteris prælatus.

[y] *Iphicratis* [*Tisicratis*] Typi hactenus prætulerunt, *Et Iphicratis.* At idem supra Tisicratem laudavit.

[z] *Scortum hæc*] Refert hoc quoque de Leæna Athenæus lib. XIII. 596. Item Pausanias lib. I. p. 48.

didit. Quamobrem Athenienses, et honorem habere ei volentes, nec tamen scortum celebrasse, animal nominis ejus [a] fecere; atque, ut intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt.

Bryaxis [b] Æsculapium et Seleucum [52] fecit. Bedas adorantem.[c] Batton, Apollinem, et Junonem, qui sunt Romæ in Concordiæ templo.[d]

Ctesilaus [53] vulneratum deficientem, in quo possit intelligi, quantum restet animæ: et Olympium [e] Periclem dignum

52 'Ingeniose quidem conjecit Harduinus, *Æsculapium et Salutem.* At et infra inter opera nobilia artificum laudatur Seleucus rex. Nihil ergo mutau-

NOTÆ

[a] *Animal nominis ejus*] Nempe leænam. Plutarchus de Garrul. p. 505. ubi rem prolixe narrat, et eleganter quidem: Ἀθηναῖοι δὲ χαλκῆν ποιησάμενοι λέαιναν, ἄγλωσσον, ἐν πύλαις τῆς ἀκροπόλεως ἀνέθηκαν, κ. τ. λ. Calamidis opus id fuisse, ex aliorum asseveratione, ac probabiliore fama, refert Pausanias lib. I. p. 40.

[b] *Bryaxis*] De quo cap. 18. Vide Notas et Emend. num. 13.

[c] *Bedas adorantem*] Subintellige, fecit, ex antecedente sententia. Conjunctim hæc legenda Dalecampius arbitratus est, *Bedas adorantem Batton, &c.* cum sit ibi *Batton* in recto, statuarii nomen, qui sacrificantem, sive, ut nunc Plinius ait, adorantem, fecisse rursum traditur inferius.

[d] *In Concordiæ templo*] In regione Urbis octava.

[e] *Olympium*] Id ei cognomen hæsit, vel ob eximiam dicendi vim, qua tonare in concionibus ac fulmen ciere videretur, vel ob insignem domi militiæque potentiam, aliasve ob causas, quas affert Plutarchus in ejus Vita, pag. 156. Valerius Max. v. 10. 'Non sine causa igitur tanti roboris animus ad Olympii Jovis cognomen ascendit.' Affectavit id nomen etiam Hadrianus in nummis, KAICAP. ΑΔΡΙΑΝΟC. ΟΛΥΜΠΙΟC. Et ipse Nero. —'Datum est etiam cognomen Olympii Romanis Imperatoribus omnino tribus: Hadriano, Commodo, Severo Alexandro. Hadriani Augusti sunt in Gaza Regia, et alibi, nummi inscripti, ΑΔΡΙΑΝΟC ΟΛΥΜΠΙΟC, ΚΑΙCΑΡ ΑΔΡΙΑΝΟC ΟΛΥΜΠΙΟC, ΚΑΙCΑΡ ΟΛΥΜΠΙΟC ΑΔΡΙΑΝΟC. Commodi, in Thesauro Regio: Μ. ΑΥ. ΟΛΥΜΠ. ΚΟΜΟΔΟC. 'Marcus Aurelius Commodus.' Denique Severi Alexandri, in collectione Mss. D. de Peiresc. pag. 109. ΟΛΥΜΠ. ΑΥΡ. CΕΟΥΗΡΟC ΑΛΕΧΑΝΔΡΟC CΕΒ. 'Olympius Aurelius Alexander Augustus.' Caput laureatum. .)(. Caput Jovis. ΤΕΤΑΡΤΟΥ. 'Anno quarto' ejusdem Alexandri imperii. Appellatione ea Græci donasse videntur Augustos, qui in majoribus suis duos haberent Divos Augustos; quasi jam essent ipsi e nomine natalium jure cœli hæredes. Sic Hadrianus Divum Titum habuit proavum, Divum Nervam avum maternum: Commodo fuit Divus Marcus pater, et Divus Pius avus. Aurelio Severo Alexandro abavus Divus Marcus, Divi Pii filius.' *Ed. sec.* —In æream Periclis statuam epigramma extat in Antliol. lib. v. Ἠγασάμην δ' ὁρόων σε, Περίκλεες, ὅττι καὶ

cognomine. Mirumque in hac arte est, quod nobiles viros nobiliores fecit. Cephissodotus[54] Minervam mirabilem in portu Atheniensium, et aram ad templum Jovis Servatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui Philesius[f] cognominatur in Didymæo,[g] Æginetica[55] æris temperatura. Cervumque una ita vestigiis suspendit, ut linum subter[56] pedes trahatur, alterno morsu digitis calceque retinentibus solum, ita vertebrato dente utrisque in partibus, ut a repulsu[57] per vices resiliat.[f] Idem et Celetizontas[h] pueros fecit. Chæreas[i] Alexandrum Magnum, et Philippum patrem ejus, fecit.

Desilaus[j] Doryphoron, et Amazonem vulneratam. Demetrius[k] Lysimachen, quæ sacerdos Minervæ fuit annis

[f] *Ut filum infra pedes duci trahique possit, alternis vicibus mox digitos, mox calcem credas hærere solo: dentes ita sunt vertebratis ossibus similes, mobilesque ac flexiles in utrisque partibus, sive dextris, sive sinistris, ut si unum pellas, statim alii per vices statim, hoc est, si lævos pellas, dextri, si dextros, lævi, resiliant.*

dum.' *Brotier.*—53 *Ctesilas* edd. vett. et Gronov.—54 Vet. Dalec. *nobiliores dedit. Fecit Cephissodorus.*—55 *Æginetici* cod. Dalec.—56 Cod. Dalec. *subtus.* Mox, Vet. Dalec. *alterno mersu.* Deinde, *digitisque retinentibus* cod. Dalec.

NOTÆ

αὐτῷ Χαλκῷ ἀνανδήτῳ δημηγόρον ἦθος ἀνάπτεις, Ὡς ἔτι Κεκροπίδῃσι θεμιστεύων πολιήταις, Οὐ μόθον ἐντύνων Πελοπήϊον. Forte, ἦ μοθον. *Multum te, Pericles, miror, quod in ære videndus Hic etiam serves vultumque habitumque diserti, Qualis eras quondam vel legum suasor Athenis, Vel belli in Pelopis populos.*

[f] *Philesius*] Φιλήσιος, *amabilis.*

[g] *In Didymæo*] Hoc est, in eo loco, quod Branchidarum et Apollinis Didymæi oraculum appellatur, de quo Plinius v. 31. Pausanias lib. IX. p. 557. Apollinem ex ære in Branchidis a Canacho factum inprimis laudat: ὁ μὲν γὰρ ἐν Βραγχίδαις, χαλκοῦ, Κανάχου ποίημα.

[h] *Idem et Celetizontas*] Subintellige *fecit*, ex antecedentibus. Κελητίζοντας vocant equum singularem regentes, quem κέλητα Græci, Tranquillus 'desultorium' nuncupat.

[i] *Chæreas*] Chærean et Diaden, Polyidi Thessali discipulos, architecturæ peritos, cum Alexandro militasse apud Vitruvium legimus X. 19. p. 231. et apud Athen. Πολύειδος ὁ Θεσσαλὸς, οὗ οἱ μαθηταὶ συνεστρατεύοντο Ἀλεξάνδρῳ, Διάδης καὶ Χαιρέας. Chærilum statuarium Olynthium apud Pausan. lib. VI. p. 375.

[j] *Desilaus*] Δησίλαος. Sic enim Mss. Reg. 2. Colb. 3. aliique: non, ut editi, *Ctesilaus:* cujus habita paulo ante mentio, in eorum numero quorum nominibus præfigitur litera *C.*

[k] *Demetrius*] Meminit ejus Quintilianus XII. 10. p. 895. ubi de statuariis: 'Demetrius,' inquit, 'tanquam nimius in ea reprehenditur, (nempe in veritate exprimenda,) et fuit simi-

sexaginta quatuor.[58] Idem et Minervam quæ Musica[l] appellatur, quoniam dracones in Gorgone ejus ad ictus citharæ tinnitu resonant.[59] Idem equitem Simonem,[60 m] qui primus de equitatu scripsit. Dædalus, et ipse [n] inter fictores laudatus, pueros duos destringentes[61] se fecit. Dinomenes[62 o] Protesilaum,[p] et Pythodemum luctatorem.[q]

—57 Vet. Dalec. *ad repulsum.*—58 Cod. Dalec. *annis XLIV.*—59 ‘ Ms. *additi cithara et ventre sonant ;* forte *vento.*’ Dalec.—60 *Seronem* cod. Dalec. *Simonem* Xenoph. de Re Equ. *Sarmenem* edd. vett. et Gronov.—61 Ita edd. vett. Gronov. Harduin. 1. et Bipont. *pueros distringentes* Harduin. 2. 3. Mil-

NOTÆ

litudinis, quam pulchritudinis amantior.’ De hac Lysimache Pausanias lib. I. p. 49.

[l] *Quæ Musica*] Minervæ Musicæ apud Senecam mentio, qui Athenienses ait, Antonio adulatos, dixisse velle se despondere ei Minervam suam Musicam : quibus ille respondisse fertur, ducturum se quidem, sed dotis nomine imperare se illis talenta mille.

[m] *Idem equitem Simonem*] Vide Notas et Emend. num. 14.—‘ Dignum notatu interim id est, quod nummus docet ab Occone allatus p. 198. necdum a quoquam explicatus : DIVO TRAIANO AVG. .)(. IMPERATORI. Vir tunica brevi amictus stat inter equos duos, quos dextra sinistraque fræno tenet. Cum titulus picturæ non respondeat, si vox unica credatur esse IMPERATORI, certo id ipsum argumento est, aliquam ibi latere sententiam, quæ solis singularum vocum primis literis syllabisque exprimatur. Legendum sic igitur : ‘ IMperatorum Primus Equitatum Romanum Auxiliarem Trajanus Orienti Intulit.’ Gallice dixeris : *Trajan est le premier des Empereurs qui ait fait passer dans l’Orient de la Cavalerie Romaine pour secourir les alliés.* Vir equum regens, qua forma hic pingitur, etiam cernitur in nummo Getæ inscripto, CASTOR ; et equitem equitatumque designat ; ob illud Horatii, ‘ Castor gaudet equo ; ’ post illud Homericum, Κάστορος ἱπποδάμοιο. Alium præterea nummum ibidem refert Occo, in quo ‘ quadrigæ triumphales,’ inquit, ‘ pulcherrimus : in capitibus equorum singulis palmæ : et figura, insidens currui, dextra flagrum, aut sceptrum potius, sinistra palmam tenet.’ Epigraphe eadem, IMPERATORI. Hunc sibi visum fuisse D. Mezzabarba testatur, pag. 164. in Museo locupletissimo num. antiq. D. Cæsaris Leompardi Patricii Auximani. Spanhemius pag. 636. visum sibi ait Antonini Pii nummum inscriptum, IMPERATORI : sed oculis fallentibus pro IMPERATOR II. ut in aureo e Gaza regia, et alibi in ære magno.’ *Ed. sec.*

[n] *Dædalus et ipse*] Statuarius Sicyonius fuit, de quo multa passim Pausanias lib. VI.

[o] *Dinomenes*] Diximus de eo superius.

[p] *Protesilaum*] Unum e Græcorum ducibus in expeditione Trojana, ab Hectore interfectum.

[q] *Et Pythodemum luctatorem*] Πυθόδημον. In luctatoris similem effigiem elegans Philippi epigramma extat in Anthol. III. 2. Τὸν ἐκ Σινώπης εἰ κλύεις Δαμόστρατον, Πίτυν λαβόντα τὰν κατ’ Ἰσθμὸν ἑξάκις, Τοῦτον δέδορκας· οὗ κατ’

Euphranoris Alexander Paris est: in quo laudatur, quod omnia simul intelligantur, judex Dearum, amator Helenæ, et tamen Achillis interfector. Hujus est Minerva Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium a Quinto Lutatio [63] Catulo dicata: et simulacrum Boni Eventus,[r] dextra pateram, sinistra spicam ac papaver tenens. Item Latona puerpera, Apollinem et Dianam infantes sustinens, in æde Concordiæ.[s] Fecit et quadrigas bigasque, et Cliduchon[t] eximia forma: et Virtutem, et Græciam,[u] utrasque colosseas: mulierem admirantem [64] et adorantem. Item Alexandrum et Philippum in quadrigis. Eutychydes Eurotam,[v] in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere.

Hegiæ[w] Minerva Pyrrhusque rex laudatur: et Celetizontes pueri, et Castor et Pollux, ante ædem Jovis Tonantis,[x] Hegesiæ. In Pario [65] colonia[y] Hercules Isidori.[z]

ler. et Franz.—62 *Diomenes* cod. Dalec.—63 *Luctatio* Gronov. et al. ante Harduin.—64 Ita cod. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ministrantem* Gronov. et al. vett.—65 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *ante*

NOTÆ

εὔγυρον πάλην Ψάμμος πεσόντος νῶτον οὐκ ἐσφράγισεν. Ἰδ' αὖ πρόσωπον θηρόθυμον, ὡς ἔτι Σώζει παλαιὰν τὰν ὑπὲρ νίκας ἔριν. Λέγει δ' ὁ χαλκὸς· ἃ βάσις με λυσάτω, Χὡς ἔμπνοος νῦν ἕβδομον κονίσομαι. *Notus Sinopes si tibi Demostratus, Cui pinus Isthmi sexies vinxit caput, Hunc cernis ipsum: cujus in luctamine Lapsus arenæ nulla signavit nota. Vides ut ori torvitas constet vetus, Et ille quondam nisus ad victoriam! Æs dicit ipsum: liberer tantum basi: Ceu vivus ecce septimæ luctæ paror.*

[r] *Boni Eventus*] In nummis Titi, Getæque, Bonum Eventum signatum vidimus, juvenem nimirum, plane ea forma, insignibusque iis decoratum, quæ memorantur a Plinio. Hunc agricolæ inprimis venerabantur, teste Varrone, ut sata grandire beneque evenire sineret. Fuit Templum Boni Eventus Romæ prope Thermas Agrippæ, regione nona. Salvianus lib. VII. 'Si quando nobis prosperi aliquid præter spem nostram et meritum Deus tribuit, alius ascribit hoc Fortunæ, alius Eventui, nemo Deo.'

[s] *In æde Concordiæ*] Regione Urbis octava.

[t] *Et Cliduchon*] Diximus de ea voce, capitis initio.

[u] *Et Virtutem, et Græciam*] Mss. Reg. 2. et Colb. 3. *Et virtutem egregiam.* Moxque, *mulierum, admirantem et adorantem*, non *ministrantem et adorantem*, ut in libris vulgatis. Prius enim illud præstari simul qui possit, intelligo, admirari nimirum quem simul adores: alterum quo pacto in ære exprimi queat, haud satis intelligo.

[v] *Eurotam*] Amnem Laconici agri, de quo IV. 8.

[w] *Hegiæ*] Ἡγίου statuarii, de quo supra, ubi et de Hegesia simul.

[x] *Jovis Tonantis*] P. Victor, in de-

Eleuthereus Lycius[66 a] Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflantem languidos ignes, et Argonautas. Leochares[67 b] aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede, et cui ferat,[68] parcentem unguibus[c] etiam per vestem: puerum Autolycon[d] pancratio victorem, propter quem Xenophon[e] Symposion scripsit: Jovemque illum Tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonem[f] puerum subdolæ ac fucatæ vernilitatis.[g] Lycus et ipse[h] puerum suffitorem.[69]

Menæchmi[i] vitulus genu premitur, replicata cervice: ipseque Menæchmus scripsit de sua arte.

ædem Jovis Tonantis. In Pario, &c. Gronov. et vulgg.—66 *Buthyreus Lycius* Gronov. et al. ante Harduin.—67 *Leocras* Gronov. et al. ante Harduin.—68 Cod. Dalec. *et quid ferat.* Mox, *vestem pueri* Vet. Dalec. *Autolicon* Gro-

NOTÆ

scriptione Romæ, regione octava: 'Capitolium ....Templum Jovis Opt. Max. Ædes Jovis Tonantis ab Augusto dedicata in clivo Capitolino.'

[y] *In Pario colonia*] Hellesponti, de qua v. 40.

[z] *Isidori*] Statuarii.

[a] *Eleuthereus Lycius*] Hoc est, Eleutheris oriundus, Bœotiæ oppido. De Lycio Myronis discipulo diximus sub initium hujus cap. Vide Notas et Emend. num. 15.

[b] *Leochares*] De quo supra, sub initium hujus cap. Meminit hujus signi Tatianus. Vide Notas et Emend. num. 16.

[c] *Parcentem unguibus*] Scite Martial. I. 7. 'Æthereas aquila puerum portante per auras, Illæsum timidis ungnibus hæsit onus.'—'Aquilam pictor adjecit, de qua nihil habet Homerus in Iliade.' *Ed. sec.*

[d] *Autolycon*] Visum a se id signum testatur Pausanias lib. IX. Αὐτολύκῳ τῷ παγκρατιάσαντι, οὗ δὴ καὶ εἰκόνα ἰδὼν οἶδα ἐν τῷ Πρυτανείῳ τῷ Ἀθηναίων, κ. τ. λ. Et lib. I. Πλησίον δὲ Πρυτανεῖόν ἐστιν, ἐν ᾧ ἀνδριάντες ἄλλοι, καὶ Αὐτόλυκος ὁ παγκρατιαστής. Quid sit pancratium diximus superius.

[e] *Xenophon*] In Symposio, sub ipsum initium, p. 872. Καλλίας δὲ ὁ Ἱππονίκου ἐρῶν ἐτύγχανεν Αὐτολύκου, παιδὸς ὄντος, καὶ νενικηκότα αὐτὸν παγκράτιον ἦκεν ἄγων εἰς τὴν θέαν. *Autolycum adhuc puerum, quem amore complectebatur, forte tunc quinquertii victorem ad ludorum spectacula deducebat.*

[f] *Lyciscus Lagonem*] Meminit hujus statuæ Martial. IX. 51. p. 497. ubi se cum egregiis sculptoribus confert: cum formosis puerorum iconibus, quas illi finxere, sua poëmatia: ingentia vatis insulsi poëmata cum operibus luteis: 'Nos facimus Bruti puerum, nos Lagona vivum: Tu magnus luteum, Gaure, giganta facis.'

[g] *Vernilitatis*] Vernilis ingenii, et fere scurrilis. Familiaris etiam Quintiliano vox.

[h] *Lycus et ipse*] Ut Lyciscus, sic et Lycus puerum fecit, sed *suffitorem*, sive *suffumitorem*, θυμιῶντα, vaporantem, adolentem, incendentem odores.

[i] *Menæchmi*] Statuarii hujus patri-

Naucydes[j] Mercurio, et Discobolo,[70] et immolante arietem censetur. Naucerus[k] luctatorem anhelantem fecit. Niceratus[l] Æsculapium, et Hygiam,[m] qui sunt[71] in Concordiæ[n] templo Romæ.

Pyromachi[o] quadriga regitur ab Alcibiade. Polycles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam, et Minervam: Phœnix Lysippi discipulus, Epithersen.[p]

Stipax Cyprius uno celebratur signo, Splanchnopte.[q] Periclis Olympii vernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni spiritu accendens. Silanion[r] Apollodorum fudit,[ε 72] fictorem et ipsum, sed inter cunctos diligentissimum artis, et inimicum[73] sui judicem, crebro perfecta signa frangentem, dum satiari cupiditate artis non quit,[74] et ideo insanum cognominatum. Hoc in eo expressit, nec hominem

[ε] *Ex ære.*

nov.—69 Vet. Dalec. *sufflatorem.*—70 *Mercurio, Discobolo* Harduin. 2. 3. Miller. et Franz. Mox, *et* deest in cod. Dalec.—71 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Naucerates, &c.* Gronov. et vulgg. *Niceratus Æ. et H. quæ sunt* cod. Dalec.—72 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *fecit* Gronov. et vulgg.—73 Vet. Dalec. *iniquum.*—74 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *satiare cupiditatem nequit artis*

NOTÆ

am et scripta referemus in Auctorum Indice. Naupactum ei solum natale fuisse, scribit Pausanias lib. VII. p. 433. ætatem, Calloni Æginetæ statuario, et Canacho Sicyonio, de quibus nos supra, ferme supparem.

[j] *Naucydes*] Laudatur is a Pausania, ut superius diximus, et a Tatiano contra Græcos, p. 182.

[k] *Naucerus*] Ναύκερως, an Ναύκληρος?

[l] *Niceratus*] Νικήρατος statuarius a Tatiano laudatur, loc. cit. dicitur Εὐκτήμονος Ἀθηναίου filius.

[m] *Et Hygiam*] Ὑγείαν, quæ Æsculapii filia, ab Hippocrate in suo jurejurando simul cum patre invocatur. Latine *Salutem* aut *Sanitatem* dixeris. In Nummis Nicæensium M. Aurelio principe cusis, e Cimelio Regis Christianissimi, ΘΕΑ. ΥΓΕΙΑ. ΝΙΚΑΙΕΙC. Alter ejusdem, ΥΓΕΙΑ. ΑΜΑCΤΡΙΑΝΩΝ.

[n] *In Concordiæ*] Regione Urbis octava.

[o] *Pyromachi*] De Pyromacho, et Polycle, supra. Pyromachus idem videtur esse qui Πυρόμαχος inter statuarios appellatur in Anthol. IV. 12. Æsculapii simulacrum a Phyromacho conflatum laudat Diodorus in Excerpt. pag. 336.

[p] *Epithersen*] Ἐπιθέρσην τὸν Μητροδώρου, pugilem eximium, de quo Pausanias lib. VI.

[q] *Splanchnopte*] Puero ignes sufflante, et torrente exta, ἀπὸ τοῦ τὰ σπλάγχνα ὀπτᾷν.

[r] *Silanion*] De eo superius dictum est. Idem Σαπφὼ ἐχαλκούργησεν, ut est apud Tatianum contra Græcos, p. 182.

ex ære fecit, sed iracundiam:[75] [s] Achillem nobilem. Item Epistaten [t] exercentem athletas. Strongylion,[u] Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon [v] appellant, ob id in comitatu Neronis principis circumlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus [w] Philippensis cognomine suo illustravit.

Theodorus,[x] qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex ære fudit, præter similitudinem mirabilem fama magnæ subtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, læva tribus digitis quadrigulam [y] tenuit, translatam Prænestе,[z] tantæ parvitatis, ut totam eam currumque et aurigam integeret alis simul facta [a] musca.

Xenocrates [b] Tisicratis discipulus, aut, ut alii, Euthy-

Gronov. et vulgg.—75 Vet. Dalec. *ære tantum fecit, sed et ejus iracundiam.* Mox,

NOTÆ

[s] *Sed iracundiam*] Simile est acumen Pauli Silentiarii, de Bacchæ effigie in Byzantio, in qua furorem ipsum in lapide expressum ait, Anthol. IV. 3. Εἰς βάκχην ἐν Βυζαντίῳ· Ἔκφρονα τὴν βάκχην οὐχ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ τέχνη Θήκατο, καὶ μανίην ἐγκατέμιξε λίθῳ. Interprete Grotio: *Baccha quod insanit, non hoc natura, sed ars est: Vivit enim lapidi mixtus ab arte furor.* Et Philippi de Medea, c. 9. Ὦ, τίς τεχνίτης τόδε γ' ἔπλασεν, ἢ τίς ὁ γλύπτης, Ὅς λίθον ἐς μανίην ἤγαγεν εὐτεχνίῃ; *Quis tantum potuit cæli scalprive labore, Intrarit lapidem mixtus ut arte furor?*

[t] *Item Epistaten*] Ἐπιστάτην, seu viri id proprium nomen fuerit, seu magistrum tantummodo, præfectum, præsidemque trigarii significet, sive equorum agitatorem, et trigarium.

[u] *Strongylion*] Στρογγυλίων statuarius, quem Pausanias eo nomine commendat, inprimis lib. IX. p. 585. quod boves et equos unus omnium felicissime exprimeret. Dianam quoque fudisse dicitur lib. I. p. 74. Musas lib. IX.

[v] *Eucnemon*] Εὔκνημον, quod *pulchris tibiis* esset. De hac Amazonis statua dictum, sub finem superioris cap.

[w] *Brutus*] Is qui Cæsarem occidit, et in Thessalia mox ad urbem Philippos victus ab Octavio et Antonio, vitam manu sua finiit. De hoc Bruti puero Martialis Epigrammate proxime a nobis allato.

[x] *Theodorus*] Theodori Samii meminere Pausanias pluribus locis, lib. III. pag. 183. &c. Herodotus I. 51. pag. 19. aliique. Plinius ipse VII. 57. Laërtius lib. II. in Aristippo, pag. 58. Rhœci filium vocat, qui Ephesino templo substernendos fundamenti vice carbones censuit.

[y] *Quadrigulam*] Vide quæ diximus VII. 21.

[z] *Translatam Prænestе*] In triumpho Syllæ, devicto Mario juniore. Vide XXXIII. 5.

[a] *Simul facta*] Similiter ex ære fusa.

[b] *Xenocrates*] Dicemus de eo in Auctorum Indice.

cratis, vicit utrosque copia signorum, et de sua arte composuit volumina.

Plures artifices fecere Attali et Eumenis[c] adversus Gallos[76] prælia: Isigonus, Pyromachus,[d] Stratonicus, Antigonus,[e] qui condidit volumina de sua arte. Boëthi,[f] quanquam argento melioris,[77] infans eximie anserem strangulat. Atque ex omnibus, quæ retuli, clarissima quæque jam sunt dicata a Vespasiano[78] principe in templo Pacis,[g] aliisque ejus operibus, violentia Neronis[h] in Urbem convecta, et in sellariis[79] domus aureæ disposita.

Præterea sunt æqualitate celebrati artifices; sed nullis operum suorum præcipui. Ariston, qui et argentum cælare solitus est: Calliades,[i] Ctesias,[80] j Cantharus[k] Sicyonius, Dionysodorus Critiæ discipulus,[l] Deliades, Eupho-

al. *et A.*—76 *Galatas* al. ap. Dalec.—77 Vet. Dalec. *melior.*—78 ' Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. clarissima quæque in urbe jam sunt dicata Vespasiano* edd. vett. et Gronov. *clarissima q. jam sunt dicata Vespasiano* Harduin. et al. ante Brotier.—79 Vet. Dalec. *sallariis.*—80 *Callias, Clesias* Gronov. et

NOTÆ

[c] *Attali et Eumenis*] Attalus Attali filius fuit, Eumenis II. pater, tertius Pergami rex, amicus ac socius Populi Rom. dictus, circa annum Urbis DXIV. capessivit imperium, tenuitque annos XLIV. solidos. Gallos, sive, ut Pausanias ait lib. I. pag. 13. Γαλάτας, qui nempe Galatiam vicinasque regiones effuse populabantur, multis præliis ambo vicere. Gallorum internecionem in Mysia, ubi eos Attalus delevit, ab eodem Principe statuis æneis compluribus in arce Athenis fuisse exhibitam, docet idem paulo post.

[d] *Pyromachus*] De Pyromacho supra. Stratonicus idem forte, quem Stratonem Pausanias vocat lib. II. pag. 127. ubi Æsculapii et Hygiæ signa ab eo ficta laudat inprimis.

[e] *Antigonus*] Carystius ille, de quo in Auctorum Indice.

[f] *Boëthi*] Carthaginiensis statuarii, cujus pusio laudatur, sedens ad Veneris pedes, in Eleorum templo, teste Pausania lib. V. Παιδίον ἐπίχρυσον κάθηται γυμνὸν πρὸ τῆς Ἀφροδίτης. Βοηθὸς δὲ ἐτόρευσεν αὐτὸ Καρχηδόνιος.

[g] *In templo Pacis*] Regione octava.

[h] *Violentia Neronis*] Quem quingentas ex ære statuas e Græcia Romam asportasse, auctor est Pausanias lib. X. pag. 620. De sellariis domus aureæ dicemus XXXVI. 24.

[i] *Calliades*] In libris hactenus editis, *Callias.* Reg. 2. *Callides.* Nos *Calliades,* a Tatiano admoniti, qui Καλλιάδου statuarii memiuit, contra Græcos, pag. 183.

[j] *Ctesias*] Κτησίας. Ita Reg. 2. non, ut editi, *Clesias.*

[k] *Cantharus*] Σικυωνίου Κανθάρου opera laudat Pausanias lib. VI. pag. 376. et alibi.

[l] *Critiæ discipulus*] Κριτίου Ἀττικοῦ opera laudantur a Pausania in Attic.

rion, Eunicus, et Hecatæus, argenti cælatores: Lesbocles,[m] Prodorus, Pythodicus, Polygnotus:[n] iidem pictores nobilissimi. Item ex cælatoribus,[o] Stratonicus, Scymnus, qui fuit Critiæ discipulus.

Nunc percensebo eos, qui ejusdem generis opera fecerunt, ut Apollodorus,[p] Androbulus, Asclepiodorus, Alevas, philosophos:[q] Apellas et adorantes fœminas: Antigonus et Perixyomenon,[r] tyrannicidasque[s] supra dictos: Antimachus, Athenodorus fœminas nobiles: Aristodemus[t] et luctatores, bigasque cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam hujus quoque Doryphorus.[u]

Cephissodoti[81 v] duo fuere: prioris est Mercurius, Libe-

NOTÆ

et Eliac. poster. *Εὐφορίων ἐν ποτηριογλύπτῃ, in poculorum sculptore*, laudatur a Theocriti Scholiaste ad Idyll. II. 2. ut is non cælandi modo artem tenuisse, sed et tradidisse de ea arte præcepta videatur. *Εὔνικος*, *Ἑκαταῖος*, nondum alibi a nobis reperti.

[m] *Lesbocles*] *Λεσβοκλῆς*, *Πρόδωρος*, *Πυθόδικος*, pariter obscuri. In Reg. 2. *Pythodicus* non legitur. Itaque num ex duobus nominibus conflari unicum oporteat, *Pythodorus*, quem statuarium Thebanum fuisse Pausanias admonet lib. IX. amplius considerandum.

[n] *Polygnotus*] Thasius, Aglaophonte patre, ut docet epigramma Simonidis relatum a Pausania lib. X. pag. 662. ubi ejus etiam clarissima opera enumerat.

[o] *Item ex cælatoribus*] E cælatoribus item, inquit, fuere simul pictores eximii Stratonicus, et Scymnus. De Stratonico diximus paulo ante. *Σκύμνος* adhuc ignotus.

[p] *Ut Apollodorus*] *Ἀπολλόδωρος*, *Ἀνδρόβουλος*, *Ἀσκληπιόδωρος*, *Ἀλεύας*. Ex his *Ἀλεύας* apud Theocritum occurrit Idyll. XVI. sed ab isto diversus.

[q] *Philosophos*] Hi, inquit, proxime appellati, philosophorum simulacra fecere. Juvat ex Sidonio discere, quæ forma cujusque foret, epist. IX. 9. 'Per gymnasia pinguntur Areopagitica, vel Prytaneum, Speusippus cervice curva, Aratus panda, Zenon fronte contracta, Epicurus cute distenta, Diogenes barba comante, Socrates coma candente, Aristoteles brachio exerto, Xenocrates crure collecto, Heraclitus fletu oculis clausis, Democritus risu labris apertis, Chrysippus digitis propter numerorum indicia constrictis, Euclides propter mensurarum spatia laxatis, Cleanthes propter utrumque corrosis.'

[r] *Perixyomenon*] Qui per circuitum aut comit, aut scabit, extergitve se, ut *ἀποξυόμενος*, de quo supra, qui distringit se.

[s] *Tyrannicidasque*] Harmodium et Aristogitonem, de quibus supra.

[t] *Aristodemus*] Statuarii *Ἀριστοδήμου* meminit Tatianus contra Græcos, pag. 183.

[u] *Doryphorus*] Hoc est, hastatus miles, quem Aristodemus ex ære fudit. De hac voce egimus initio cap.

[v] *Cephissodoti*] Sic Mss. non *Cephissodori*, ut editi. De utroque su-

rum patrem in infantia nutriens. Fecit et concionantem manu elata: persona [w] in incerto est. Sequens [x] philosophos fecit. Colotes,[82] [y] qui cum Phidia Jovem Olympium fecerat, philosophos. Item Cleon,[z] et Cenchramis, et Callicles, et Cephis: Chalcosthenes [83] et comœdos, et athletas.

Dahippus [a] Paralyomenon.[84] Daiphron,[b] et Democritus, et Dæmon, philosophos.

Epigonus omnia fere prædicta imitatus præcessit in tubicine, et matri interfectæ infante miserabiliter blandiente. Eubolidis,[c] digitis computans.[85]

Micon [86] athletis spectatur: [d] Menogenes, quadrigis.

Nec minus Niceratus [e] omnia, quæ ceteri, aggressus, re-

al. ante Harduin.—81 *Cephissodori* Gronov. et al. ante Harduin.—82 *Colothas* Gronov. et vulgg.—83 *Calcosthenes* Gronov.—84 'In Mss. Reg. 2. 3. 5. *perlayomenon;* in Editione principe *parlayomenon.* Male emendatum in recentioribus editionibus, *perixyomenon.* Emendandum certe fuit, *paralyomenon.* Παραλυόμενος, *un Homme qui tombe en défaillance.* Inde παράλυσις, *la Paralysie.* Talem, et forte ipsum Dahippi paralyomenon, in corneola incisum, vide apud Cl. Borioni, Collectanea Antiquitatum Romanarum, Tab. 71. Quam gemmam nemo adhuc feliciter explicavit; nec explicare potuit, corrupto hoc Plinii loco.' *Brotier.* Mox, *Daiphoron* Gronov. et al. ante Harduin.—85 Vet. Dalec. *blandiente, et Eubulide digitis computante;* al. vett. *blandiente. Eubulidis*

NOTÆ

perius egimus. Prior Olympiade CII. floruit.

[w] *Persona*] Quis ille sit, quem Cephissodotus sic concionantem manu elata fuderit, in incerto est.

[x] *Sequens*] Alter Cephissodotus, qui floruisse dicitur, sub initium hujus cap. Olympiade CXX.

[y] *Colotes*] In libris hactenus editis, *Colothas.* Reg. 2. *Colytes.* At Pausaniæ lib. v. pag. 525. Κωλώτης.

[z] *Item Cleon*] Subintellige, Philosophos fecit. Κλέωνος Σικυωνίου ἀνδριαντοποιοῦ meminit Pausanias lib. VI. pag. 344. Καλλικλέους item Megarensis, pag. 356.

[a] *Dahippus*] Lysippi filius, ut dictum est supra. De Perixyomeno paulo ante.

[b] *Daiphron*] Δαΐφρων, Δημόκριτος, cujus opera laudantur a Pausania lib. VI. pag. 347. ubi Pausonis discipulus fuisse traditur, Pauson Amphionis, Amphion Ptolichi, Ptolichus ipse Critiæ, de quo nos supra.

[c] *Eubolidis*] Effictam ab eo statuam ait, viri digitis computantis, spectatissimam, laudatissimamque fuisse, Crediderim *Eubulidæ* potius scribi oportere, quem statuarium insignem fuisse, celebratis ejus operibus, Pausanias ait lib. VIII. pag. 479.

[d] *Micon ... spectatur*] Sic Reg. 2. non *spectatus*, ut editi. Sic infra, 'Eudorus scena spectatur,' XXXV. 40. Μίκων, non Syracusanus ille, de quo Pausanias lib. VI. pag. 365. sed alter, Ægineta, de quo idem lib. v. pag. 338. &c.

[e] *Nec minus Niceratus*] De quo supra.

præsentavit Alcibiadem, lampadeque accensa matrem ejus Demaraten [87] [f] sacrificantem.

Tisicratis bigæ [g] Piston [88] mulierem imposuit. Idemque fecit Martem et Mercurium, qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum [h] nemo laudat sæviorem Phalaride tyranno, cui [89] taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, et primus eum expertus cruciatum justiore sævitia. In hoc a simulacris Deum hominumque devocaverat humanissimam artem. Ideone tot conditores ejus elaboraverant, ut ex ea tormenta fierent? Itaque una de causa servantur opera ejus, ut quisquis illa videat, oderit manus.

Sthenis [i] Cererem, Jovem, Minervam fecit, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Idem flentes matronas, et adorantes, sacrificantesque. Simon canem [j] et sagittarium fecit. Stratonicus cælator ille [k] philosophos: Scopas [90] utraque.[l]

Athletas autem, et armatos, et venatores, sacrificantesque, Batton,[m] Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus,

---

est digitis, &c.—86 *Mycon* Gronov.—87 *Demareten* Vet. Dalec.—88 *Pisicrates bigæ Pitho* Gronov. et al. ante Harduin.—89 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *qui* Gronov. et vulgg.—90 Vet.

NOTÆ

[f] *Demaraten*] Δεινομάχην Plutarchus appellat in Alcibiade, pag. 191. Libanius item Declam. IX.

[g] *Tisicratis bigæ*] Ita Mss. omnes, Reg. 2. ceterique, non, ut editi, *Pisicrates bigæ Pitho, &c.* Sententia est, ut Calamidis quadrigæ Praxiteles aurigam suum imposuit, quemadmodum dictum est supra, sic Pistonem Tisicratis bigæ mulierem imposuisse sua manu. De Tisicrate dictum sæpe superius.

[h] *Perillum*] Περίλαον Græci vocant. Vide Diodor. in Excerpt. pag. 345. Atheniensis fuit. Cetera de eo vulgata. Vide Valer. Max. IX. 2. pag. 429. Ovid. Art. Am. I. 655. 'Et Phalaris tauro violenti membra Perilli Torruit: infelix imbuit auctor opus.' Convellere hanc porro de tauro æneo famam, fabulisque accensere, conatum ait Timæum historicum Polybius in Excerptis, pag. 59.

[i] *Sthenis*] Σθένις Autolycum fudit ex ære, eum qui Sinopen condidit, a Lucullo Romam advectum. Testis Plutarchus in Lucullo, pag. 506. Et a Pausania laudatur, ut supra diximus.

[j] *Simon canem*] De Simone Ægineta fictore, Pausanias lib. V. pag. 341.

[k] *Stratonicus cælator ille*] Jam appellatus.

[l] *Scopas utraque*] Hoc est, et Simonis et Stratonici opera fudit ex ære. Recte Barbarus in secundis castigationibus ita emendat, pro *uterque*.

Lophon,[91] Lyson, Leon, Menodorus, Myiagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes, idem pictura clarissimus, ut dicemus: Patrocles, Polis, Posidonius, qui et argentum cælavit nobiliter, natione Ephesius, Periclymenus,[92] Philon, Simenus, Timotheus, Theomnestus, Timarchides, Timon, Tisias,[93] Thrason.

Ex omnibus autem maxime cognomine insignis est Callimachus,[n] semper calumniator sui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotechnos[o] appellatus, memorabili exemplo adhibendi curæ modum. Hujus sunt saltantes Lacænæ, emendatum opus, sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit. Hunc quidam et pictorem fuisse tradunt. Non ære captus, nec arte, unam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit Cato,[p]

Dalec. *et Scopas.*—91 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Leophon* edd. vett. et Gronov.—92 'Male codd. Regg. et Editio princeps, *Periclenus.*'

NOTÆ

[m] *Batton*] Βάττων, Εὔχειρ Atheniensis statuarius, Eubulidæ F. apud Pausan. lib. VIII. pag. 479. Γλαυκίδης, qui et Γλαυκίας fictor Ægineta, apud eundem lib. VI. pag. 360. et 361. Ἡλιόδωρος, Ἰκανὸς, Λόφων, Λύσων qui δῆμον, hoc est, *populum* Atheniensem finxit: auctor Pausanias lib. I. pag. 6. Λέων, Μενόδωρος Atheniensis, qui Cupidinem fecit Thespiensem, teste eodem lib. IX. pag. 581. Μυΐαγρος patria Phoceus, ut Vitruvius prodit in Præf. lib. III. pag. 37. non minore ingenio solertiaque, quam Polycletus. Πολυκράτης, Πολύδωρος, Πυθόκριτος, de quo supra: Πρωτογένης, de quo XXXV. 36. Πατροκλῆς ille Crotoniata, de quo Pausanias lib. VI. pag. 379. Πόλις, qui, ut opinor, Architecturam pariter exercuit, scripsitque de symmetriis volumen, teste Vitruvio in Præf. lib. VII. pag. 125. Ποσειδώνιος, Περικλύμενος et Φίλων, ambo inter statuarios nobiles laudati a Tatiano contra Græcos, pag. 183. Τιμόθεος, de quo Pausanias lib. II. Corinth. pag. 146. Θεόμνηστος Sardianus fictor, lib. VI. pag. 371. Τιμαρχίδης Atheniensis statuarius, lib. X. pag. 678. Τίμων, Τισίας, Θράσων, cujus opera vidisse se Strabo testatur lib. XIV. pag. 641.

[n] *Callimachus*] Hujus opera Pausanias recenset lib. I. pag. 23. et 48.

[o] *Cacizotechnos*] Κακιζότεχνος, ut et Pausanias ait lib. I. pag. 48. 'Cacatechnos,' Vitruvius dixit IV. 1. In Reg. 2. cod. *Cacotexitechnon*, κακοτηξίτεχνον, quod artem corrumpere videretur, nimia diligentia. Similis huic iste, de quo superius hoc cap. 'diligentissimus artis, et inimicus sui judex,' &c.

[p] *Cato*] Cato minor, sive Uticensis. Vide Plutarchum in ejus Vita. Clodius Tribunus pleb. Cyprum adjudicarat populo Rom. ad quam possidendam missus est Cato. Vide Ciceron. Epist. Famil. XV. 4. Velleium II. 45. et Plutarch. p. 776.

sed quia philosophi[q] erat, ut obiter hoc quoque noscatur tam inane exemplum.[94 r]

In mentione statuarum est et una non prætereunda, quanquam auctoris incerti,[95] juxta Rostra,[s] Herculis tunicati, Œtæo habitu,[96 t] Romæ, torva facie, sentienteque[u] suprema in tunica. In hac tres sunt tituli: L. Luculli[v] imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S. C. dedicasse: tertius, T. Septimium Sabinum ædilem curulem ex privato in publicum restituisse. Tot certaminum[w] tantæque dignationis simulacrum id fuit.

XX. (IX.) Nunc revertemur ad differentias æris et mixturas. In Cyprio coronarium[a] tenuatur[1] in laminas, tau-

Brotier.—93 Vet. Dalec. *Thysias.*—94 Vet. Dalec. *tam humanum exemplum.* —95 'Non ita bene codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Rezzon. *quanquam auctores incerti.*' Brotier.—96 '*Œtæo habitu*] Hunc locum optime emendavit erunditus Turnebus. Male Mss. Reg. *soleo* vel *suleo habitu.* Recentiores editiones, *Eleo habitu.* Hac de re morteque Herculis in monte Œta scriptæ a Seneca Tragœdiæ, 'Hercules Œtæus' et 'Hercules furens.'' *Idem. licet auctoris incerti, j. R. H. t. Eleo habitu, &c.* Gronov. et vulgg. '*licet auctoris incerti, j. R. H. t. Œtæo habitu, &c.*] Assentior magno Turnebo sic refingenti, pro *Eleo habitu:* recte id additum, ne de Omphales tunica quis forte caperet, quam indutus in Ionia Hercules. Pessime Dalecampius, *sævienteque suprema. Sentiente*, sensum doloris exprimente. Forte: *sentiente quasi primam vim tunicæ.*' Nic. Heins. Vid. Advers. II. 12. p. 301.

Cap. XX. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *In Cyprio coronarium et*

NOTÆ

[q] *Sed quia philosophi*] Quos diligebat, cum proavus ejus Cato Major Græcos omnes odisset. Plinius VII. 31. de utroque Catone: 'Quanta morum commutatio? Ille semper alioqui universos ex Italia pellendos censuit Græcos: at pronepos ejus, Uticensis Cato, unum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cypria legatione deportavit.'

[r] *Tam inane exemplum*] Levitatis exemplum, quod eos diligebat, ut diximus, quos proavus odisset.

[s] *Juxta Rostra*] In foro Romano, regione Urbis octava.

[t] *Œtæo habitu* [*Eleo habitu*] In Mss. *Soleo habitu.* Turnebus Advers. XVI. 12. p. 487. legit *Œtæo habitu*: nempe tunica illa molesta, quæ tabe veneni imbuta visceribus ejus inhæsit, tantosque cruciatus excitavit, ut in ardentem pyram conjicere se maluerit, quam acerbum dolorem perferre diutius.

[u] *Sentienteque*] Sentiente in ea tunica supremum finem.

[v] *L. Luculli*] Ejus, qui adversus Mithridatem bella gessit.

[w] *Tot certaminum*] Tot viris claris honorem statuæ illius sibi vindicantibus.

[a] *In Cyprio coronarium*] Hæc totidem verbis Isidorus XVI. 19. Coronarium Galli vocant *Clinquant*, mimorum coronis adhiberi solitum. Savotus de Nummis II. 17. p. 124.

rorumque felle[b] tinctum, speciem auri in coronis histrionum præbet. Idemque, in uncias additis auri scrupulis senis, prætenui pyropi[c] bractea ignescit.[2] Regulare[d] et in aliis fit metallis: itemque caldarium. Differentia,[e] quod caldarium funditur tantum, malleis fragile, quibus regulare obsequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium est. Sed et in ceteris metallis[a] cura distat a caldario. Omne enim purgatis diligentius igni vitiis, excoctisque,[3] regulare est. In reliquis[f] generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ, provinciisque. Sed octonas plumbi libras addunt,[g] et bene recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiæ afferat, in Gallia maxime sentitur, ubi inter lapides candefactos funditur. Exurente[4] enim coctura nigrum atque fragile conficitur. Præterea semel recoquunt: quod sæpius fecisse, bonitati plurimum confert. Id quoque notasse[h] non ab re est, æs omne frigore magno melius fundi.[5]

Sequens temperatura statuaria est, eademque tabularis,

[a] *In aliis a Cypro fodinis ærariis.*

---

regulare est, utrumque ductile. Coronarium tenuatur Gronov. et vulgg.—2 Vet. Dalec. *præbet. Ejusdem in uncias, &c. prætenui bractea pyropi ignescit.* Dalec. *pyropis.*—3 Vet. Dalec. *excoctumque.*—4 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *lente concoquunt. Quantum ea res diff. &c. funditur propter inopiam ligni. Exurente* Vet. Dalec. *et lene recoquunt* Gronov. et vulgg.—5 Cod. Dalec. *confert, ideoque notasse non abs re est. Æs omne f. m. melius funditur;* Vet.

NOTÆ

[b] *Taurorumque felle*] A solo igne trahere hunc colorem Savotus est auctor, loc. cit. p. 125.

[c] *Prætenui pyropi*] Hoc est, ut Isidorus explicat loc. cit. ‘Prætenui bractea ignescit, et imitatur flammas, unde et pyropum dicitur.’ Græci πυρωπὸν vocant, quod est aspectu rutilo.

[d] *Regulare*] Quod in regulas ducitur, quod malleis tunditur, ut ductile fiat, et regulare: sicut contra fusile, quod tantum funditur, quale caldarium est. Isidorus, loc. cit. Alibi quam in æraríis Cypri fodinis fieri nunc Plinius admonet.

[e] *Differentia*] Totidem verbis Isidorus loc. cit.

[f] *In reliquis*] Isidorus loc. cit.

[g] *Sed octonas... addunt*] Ad centena scilicet æris proflati pondo, ut mox dicetur.

[h] *Id quoque notasse*] Iisdem verbis Isidorus loc. cit. Ab his vocibus Pliniani editores capitis initium fecere, cui et addidere lemma, *Differentiæ æris et mixturæ*, quod multo ante præfigi oportuit ei loco, unde nos cap. vicesimum auspicati sumus, ut ipsa commonstrat Pliniana oratio. In Mss. porro *frigori magno* legimus.

hoc modo :[b] massa proflatur[c] inprimis: mox in proflatum[6] additur tertia portio æris collectanei, hoc est, ex usu coëmti. Peculiare in eo condimentum attritu domiti, et consuetudine nitoris veluti mansuefacti.[d] Miscentur[i] et plumbi argentarii pondo duodena ac selibræ,[7] centenis proflati. Appellatur etiamnum et formalis[j] temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri[8] plumbi decima portio additur, et argentarii[9] vicesima : maximeque ita colorem bibit, quem Græcanicum vocant. Novissima est, quæ vocatur ollaria, vase nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarii in centenas æris additis. Cyprio si addatur plumbum, colos purpuræ fit in statuarum prætextis.

XXI. Æra extersa[k] rubiginem celerius trahunt, quam neglecta, nisi oleo perungantur. Servari ea[l] optime in liquida pice tradunt. Usus æris ad perpetuitatem monumentorum jam pridem translatus est, tabulis æreis,[m] in quibus publicæ constitutiones inciduntur.

[b] *Ad statuas faciendas, et ad ducendas tabulas æneas, altera hæc opportuna æris temperatura est.*

[c] *Flando resolvitur.*

[d] *Quando ex crebro attritu domitum est, et quendam veluti nitorem traxit.*

Dalec. *Idque notasse, &c.*—6 Vet. Dalec. *in proflatam.*—7 Cod. Dalec. et Vet. ejusdem, *puri a. p. d. ac selibra.*—8 Vet. Dalec. *tenerrimi cum nigri.*—9 Ita codd. Regg. Brot. *at argentarii* edd. ante Brotier.

NOTÆ

[i] *Miscentur*] Colossi equestres, similesve statuæ, non ex solo ære conflantur, sed pars aliqua stanni Cornubiensis admiscetur, ut facilius æs fusum fluat: tunc appellari solet *Bronze*. Si cum centum libris æris misceantur viginti pondo stanni purgatissimi, vocatur metallum, ut in campanis tormentisque ignivomis fieri solet. Simile huic fere est, in quo plumbum argentarium admisceri solitum Plinius ait hoc loco : quod ipse idcirco ‘ album æs ’ appellat XVI. 22.

[j] *Formalis*] Ad formas faciendas, *pour faire des moules.*

[k] *Æra extersa*] Totidem verbis Isidorus XVI. 19.

[l] *Servari ea*] Isidorus loco cit.

[m] *Tabulis æreis*] Priscos illos Græcos ac Latinos, leges, fœdera, aliaque in æris tabulis insculpsisse, tralatitium est. Livius III. 57. ‘ Leges Decemvirales, quibus XII. Tabulis est nomen inditum, in æs incisas, in publico proposuerunt.’ Servius in illud Maronis, Æneid. VI. ‘ Fixit leges pretio, atque refixit:’ ‘ Fixit autem ideo,’ inquit, ‘ quia incisæ in æreis tabulis leges affigebantur parietibus.’ Cicero Philip. III. 36. ‘ Antonius falsas leges in æs incidendas et in Capitolio figendas curavit.’ Hinc et le-

XXII. (X.) Metalla æris multis modis instruunt medicinam, utpote cum ulcera omnia[1] ibi ocyssime sanentur. Maxime tamen prodest cadmia. Fit sine dubio hæc[n] et in argenti fornacibus, candidior ac minus ponderosa, sed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. Namque ut ipse[2] lapis,[o] ex quo fit æs, cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis,[p] sic[3] rursus[q] in fornacibus existit, aliamque nominis sui originem recipit.[e] Fit autem[r] egesta flammis atque flatu tenuissima parte materiæ, cameris lateribusve fornacum

[e] *Sic rursum alia in fornacibus, in quas lapis ille conjicitur ad fusuram æris, cadmia gignitur, aliamque habet originem eodem servato nomine.*

CAP. XXII. 1 Cod. Dalec. *omnibus.*—2 *Namque ipse* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *cadmia quoque vocat* margo edd. Dalec. et Gronov.—3 Gronov. et al. ante Harduin. *inutilis. Hic.* Vet. Dalec. *inutilis hic: rursus in*

NOTÆ

ges ipsæ 'Æra' appellatæ. Idem Tullius Epist. Famil. XII. 1. 'Cujus æra refigere debebamus, ejus etiam chirographa defendimus.' Et in Catil. III. 19. 'Cum et legum æra liquefacta sunt.' Tamen vetustiore ævo incisæ in ligno leges. Testis Gellius II. 12. 'In legibus Solonis illis antiquissimis, quæ Athenis axibus ligneis incisæ sunt,' &c. Unde has legum tabulas ab Atheniensibus Axonas esse nuncupatas, Plutarchus in Solone tradit.

[n] *Fit sine dubio hæc*] Totidem verbis hæc pariter Isidorus loc. cit. et Diosc. v. 84. Γεννᾶται δὲ καδμεία καὶ ἐκ τῶν ἀργυρίων λευκοτέρα καὶ κουφοτέρα οὖσα· κατὰ δὲ τὴν δύναμιν ἥττων. Gallis, *Calamine.* Reperitur in Gallia et Leodiensi agro.

[o] *Namque ut ipse lapis*] Non est is proprie cadmia, sed cadmia tamen a nonnullis vocatur. Plinius hoc libro, c. 2. 'Fit æs et e lapide æroso, quem cadmiam vocant.'

[p] *Medicinæ inutilis*] Per se nimirum, neque ustione præparatus. Alioqui enim Medici, ut Nymphodorus, et Iollas, atque ex eorum placitis Plinius ipse sub finem hujus cap. exustum cribratumque in varios medicinæ usus recondunt.

[q] *Sic rursus*] Ita Reg. 2. ceterique Mss. ut connectatur hæc sententia cum superiore. In libris hactenus editis: *Namque ipse lapis... Hic rursus existit:* insulse prorsus: nam quo tandem sensu lapis existere in fornacibus dicitur?

[r] *Fit autem*] Diosc. v. 84. totidem ferme verbis: Γεννᾶται δὲ ἡ καδμεία ἐκ τοῦ χαλκοῦ καμινευομένου, προσιζανούσης τῆς λιγνύος τοῖς τοίχοις καὶ τῇ κορυφῇ τῶν καμίνων. *Gignitur et cadmia e fuligine quæ, dum excoquitur æs, egesta flammis flatuque, lateribus camerisque fornacum applicatur.* Vide etiam auctorem libri de Simp. Med. ad Patern. tomo XIII. operum Galeni, pag. 987.

pro quantitate levitatis[4] applicata. Tenuissima est in ipso fornacum ore, qua flammæ eructantur,[5] appellata capnitis,[s] exusta, et nimia levitate similis favillæ. Interior optima,[t] cameris dependens,[6] et ab eo argumento botryitis cognominata: ponderosior hæc priore, levior secuturis.[7] Duo ejus colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis,[8] oculorumque[u] medicamentis utilissima. Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter gravitatem ad cameras pervenire non potuit. Hæc dicitur placitis,[v] et in ipsa argumentum planitie,[9] crusta verius, quam pumex,[w] intus varia, ad psoras utilior, et ad cicatrices[x] trahendas.[f] Fluunt ex ea[y] duo[10] alia genera: onychitis extra pæne cœrulea, intus onychis maculis[11] similis. Ostracitis tota nigra, et e ceteris sordidissima,[12] vulneribus maxime utilis. Omnis

f Delendas.

fornacibus existit alia, quæ ab igne sui, &c.—4 Vet. Dalec. *fornacum propinquis levitatis.*—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *eluctantur* Gronov. et al. vett.—6 Vet. Dalec. *uvæ modo dependens.*—7 'Ita codd. Regg. et Editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus edd. *levior porro secuturis;* de quibus mox agit Plinius.' *Brotier.*—8 Vet. Dalec. *melior. Friabilis hæc;* al. vett. ap. ennd. *melior. Quæ friabilis oculorum medicamentis, &c.*—9 'Ita bene cod. Regg. 5. In recentioribus editionibus, *et ipsa ab argumento.*' Brotier. *et ipsa ub argumento,* omisso *planitie,* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—10 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Fiunt et ejus duo* Vet. Dalec. *Fluunt et ex ea duo* Gronov. et vulgg.—11 'Ita bene cod. Reg. 5. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque Gronov. et al. vett. *onychitæ maculis* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *onychi maculis* cod. Dalec.—12 Ita ex codd. Harduinus et recentt.

NOTÆ

[s] *Capnitis*] Καπνῖτις, *fumosa.*

[t] *Interior optima*] Diosc. loc. cit. Καδμείας ἀρίστη μέν ἐστιν ἡ Κυπρία, καλουμένη δὲ βοτρῦῖτις, hoc est, *racemosa.* In officinis Tuthia Alexandrina dicitur, quoniam ex Ægypto Syriaque advehitur: a Tuthia tamen Arabum diversa. Canepar. Descr. I. 3. p. 10.

[u] *Oculorumque*] Diosc. loc. cit. et Oribasius lib. XIII.

[v] *Hæc dicitur placitis*] Diosc. loc. cit. Ἔστι δὲ καὶ πλακώδης τις λεγομένη, quasi *crustosa.*

[w] *Quam pumex*] Pumicosam enim cadmiam optimam esse oportere, auctor est Diosc. loc. cit. qui exuri jubet ad medicinæ usum, *donec pumicosa videatur: μέχρι κισσηρώδης τὴν ὄψιν γένηται.*

[x] *Et ad cicatrices*] Κατουλοῦν δυναμένη, inquit Diosc. loc. cit.

[y] *Fluunt ex ea*] Hæc duo genera totidem notis describit et Diosc. v. 84. Ὀνυχῖτις, καὶ ὀστρακῖτις, sive *testacea.* Illa ab intercurrentibus lineis, seu maculis, *onychitæ lapidi similibus,* διαφύσεις ἔχουσα ἐμφερεῖς ὀνυχίτῃ λίθῳ. Ista a superficie terrea sive testacea nomen habet: γεώδει δὲ ἡ ὀστρακώδει κεχρημένη ἐπιφανείᾳ.

autem[z] cadmia in Cypri fornacibus optima, iterumque a medicis coquitur[13] carbone puro, atque ubi in cinerem rediit, extinguitur vino amineo, quæ ad emplastra præparatur: quæ vero ad psoras, aceto. Quidam in ollis[a] fictilibus tusam urunt, ac lavant in mortariis, postea siccant. Nymphodorus lapidem ipsum[b] quam gravissimum spississimumque urit pruna, et exustum Chio vino restinguit, tunditque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aqua pluvia macerat, iterumque terit quod subsidit, donec cerussæ similis fiat, nulla dentium offensa.[c] Eadem Iollæ actio:[g 14] sed quam purissimum lapidem eligit.

XXIII. Cadmiæ effectus[d] siccare, persanare,[1] sistere fluxiones, pterygia et sordes oculorum purgare, scabritiem extenuare, et quicquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipsum ad omnia eadem[e] uritur: præterque,[2] albugines oculorum et cicatrices. Ulcera quoque oculorum cum lacte sanat, idque Ægyptii collyrii modo terunt in coticulis. Facit et vomitiones e melle sumtum. Uritur autem Cyprium[f] in fictilibus crudis cum sulfuris pari pondere,

[g] *Sic et Iollas facis.*

et ceterarum sordidissima Gronov. et vulgg.—13 Vet. Dalec. *optima. Iterum a Medicis ea coquitur.* Mox, *in cinerem redigitur* cod. Dalec.—14 Vet. Dalec. *maceratio;* alii vett. *præparatio.*

CAP. XXIII. 1 Vet. Dalec. *siccare, ulcera persanare.*—2 Vet. Dalec. *præ-*

NOTÆ

[z] *Omnis autem*] Diosc. loc. cit. et post illum Oribasius l. XIII. fol. 227. totidem omnino verbis.

[a] *Quidam in ollis*] Diosc. et Oribas. locis cit.

[b] *Lapidem ipsum*] Ex quo fieri æs, quemque cadmiam appellari, diximus sub initium hujus cap.

[c] *Nulla dentium offensa*] Ita ut, cum manditur, dentibus cedat. Diosc. loc. cit.

[d] *Cadmiæ effectus*] Diosc. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει στυπτικὴν, κοιλωμάτων ἀναπληρωματικὴν, καθαρτικὴν ῥυπαριῶν, κ. τ. λ.

[e] *Et æs ipsum ad omnia eadem*] Hoc est, ut Diosc. explicatius tradit v. 87. ad siccandum, purgandum, extenuandum, ulcera ad cicatricem perducenda, oculorum vitia exterenda, &c.

[f] *Uritur autem Cyprium*] Æs scilicet. Diosc. v. 87. uri sic jubet clavos æreos dissolutarum navium, in fictilibus crudis compositos, substrato sulfure, cum salis pari pondere, et iisdem his vicissim insparsis: olla deinde operculata, etiam circumlito creta figulari spiramento, inditur fornaci, donec figlinum plane percoqua-

circumlito spiramento, in caminis,[3] donec vasa ipsa percoquantur. Quidam et salem [g] addunt, alii alumen pro sulfure, alii nihil, sed aceto tantum aspergunt.[4] Ustum teritur mortario Thebaico, aqua pluvia lavatur,[5] iterumque adjecta largiore teritur, et dum considat,[h] relinquitur, hoc sæpius, donec ad speciem minii[6] redeat. Tunc siccatum in Sole, in ærea pyxide servatur.

XXIV. (XI.) Et scoria æris [i] simili modo lavatur, minore effectu,[1] quam æs ipsum. Sed et æris flos medicinæ utilis est. Fit ære fuso, et in alias fornaces [j] translato: ibi flatu crebriore excutiuntur[2] [k] velut milii squamæ,[a] quas vocant florem. Cadunt autem, cum panes[1] æris aqua refrigeran-

[a] *Apludæ, corticesve qui milium obvolvunt.*

---

tereaque.—3 Budæus, *spiramento, camini.*—4 Cod. Dalec. *perfundunt.*—5 Ita ex codd. Harduinns et recentt. *aqua pluvia lavatur, minore effectu* Gronov. et vulgg. Mox, *dum purum considat, rursum eluitur* Vet. Dalec.—6 Margo edd. Dalec. et Gronov. *cinnabaris.*

CAP. XXIV. 1 Cod. Dalec. *minor effectu.*—2 Vet. Dalec. *fuso statu celebriore, et in receptacula e fornace translato. Ibi excutiuntur.* Cod. Dalec. *in*

NOTÆ

tur: πωμασθεῖσα δὲ ἡ χύτρα, καὶ ὑποχρισθεῖσα πηλῷ κεραμικῷ, δίδοται εἰς κάμινον, κ. τ. λ. Frustra *camini* legit hic Budæus, Plinio ac Dioscoride refragantibus.

[g] *Quidam et salem*] Quæ cap. reliquo continentur, totidem fere verbis habet Diosc. v. 84. et 87. sub finem.

[h] *Et dum considat*] Dum nihil spumæ sordiumve supernaret, sed purum considat. Diosc. v. 84.

[i] *Et scoria æris*] Hæc totidem verbis Diosc. v. 87. sub finem. Scoriam Galli vocant, *Crasse, ou loppe de bronze.*

[j] *In alias fornaces*] Vel e fornacibus in receptacula delapso per tubulos ad ea pertinentes, ut ait Diosc. v. 88. Utroque enim modo peragitur.

[k] *Excutiuntur*] Eo flatu follium crebriore excitantur squamæ milii similes, κεγχροειδές τι, inquit Diosc. v. 88. Auctor libri de Simp. Med. ad Patern. tom. XIII. operum Galeni, pag. 987. 'Ipsum flos est in specie milii,' &c. Sic etiam Mss. non *exciuntur*, ut scribi Salmasius jubet, in Solin. p. 1076.

[1] *Cum panes*] Massæ candentes æris. Qui repurgandis metallorum inquinamentis præsunt, inquit Diosc. v. 88. aquam purissimam æri affundunt, ejus refrigerandi gratia. Hac vero repentina densatione ac concretione velut exspuitur, et emicat granum milio simile, quem vocant florem. Γίνεται δὲ οὕτως, ὅταν ἐν μεταλλικαῖς χώναις .... διακαθαίροντες τὴν ἀκαθαρσίαν οἱ πρὸς τούτοις ὄντες, ὕδωρ ἐπιχέουσιν ἀκραιφνέστατον αὐτῷ, ψύξαι προαιρούμενοι· ὑπὸ οὖν τῆς αἰφνιδίου πυκνώσεως, καὶ συναγωγῆς, ὥσπερεὶ ἐκπτύεται καὶ ἐπανθεῖ τὸ προειρημένον (χαλκοῦ ἄνθος).

tur[3] rubentque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida,[m] et sic adulteratur flos, ut squama veneat[n] decussa vi clavis,[4o] in quos panes ærei ferruminantur.[b p] In Cypri[5] maxime officinis omnia. Differentia hæc est, quod squama excutitur ictibus iisdem panibus:[6] flos cadit sponte.

XXV. Squamæ est alterum[a] genus subtilius, ex summa scilicet lanugine[1 b] decussum, quod vocant stomoma. Atque hæc omnia medici (quod pace eorum dixisse liceat)

[b] *Præterea fit e panibus laminisve æris lapis, qua flos adulteratur: et sic squama venit, alias non venalis, sed vilis: decutitur autem ea mallei ictibus e clavis, quibus conflandis massæ seu laminæ æreæ indurantur.*

---

aliam fornacem.—3 Vet. Dalec. *æris rubentes aqua refrigerantur.*—4 Vet. Dalec. *decussa videlicet clavis;* al. vett. ap. eundem, *decussa clavis quos ex panibus ærcis fabricantur;* Gronov. et al. vett. *ut squama veneat pro eo. Est autem squama hæc decussa vi clavis per quos, &c.*—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *In Cypriis* Gronov. et vulgg.—6 Alii ap. Dalec. *ex ejusdem panibus.*

NOTÆ

[m] *Quam vocant lepida*] Λεπίδα, hoc est, squamam æris.

[n] *Ut squama veneat*] Hunc Plinii locum integerrimum repræsentamus, qualis in codice Reg. altero extat, cum hactenus interpolatum libri vulgati exhibeant in hunc modum: *ut squama væneat pro eo. Est autem hæc decussa vi clavis, per quos panes ærei ferruminantur.* Vidit et e suis codicibus Salmasius in Solin. pag. 1077. ut edidimus, ita legi oportere: Plinii tamen sententiam, quam interpretatione nostra perspicuam, ut quidem remur, fecimus, assequi se negat posse. Etiam in Parmensi editione, Brixiensi, et aliis ante Frobenium, *in quos panes ærei*, non *per quos*, diserte scribitur.

[o] *Clavis*] Qui ex ære pro navibus configendis parabantur. Idcirco hæc squama clavaris appellata, a Diosc. v. 89. Λεπὶς δὲ ἡ μὲν ἐκ τῶν Κυπρίων χαλκουργικῶν ἥλων παχεῖα, καλουμένη δὲ ἡλῖτις, καλή. Græcis ἦλος *clavus* est.

[p] *Ferruminantur*] Parantur et indurantur. Plinius XXXVI. 67. 'Vitrum sulfuri concoctum ferruminatur in lapidem,' hoc est, indurescit, concrescitque.

[a] *Squamæ est alterum*] Oribasius lib. XIII. pag. 233. 'Χαλκοῦ λεπὶς, hoc est, squama æris, laudatissima est quæ ex Cypriis officinarum clavis excussa, crassaque est, et helitis a clavis ducto nomine appellatur.... squama vero, quam stomoma (στόμωμα) vocant, habet eandem vim quam æris squama,' &c. Celsus VI. 6. in Cleonis collyrio: 'Squamæ æris, quod στόμωμα appellant, pondo X. I.' hoc est, denarius unus. Non videre hæc auctorum testimonia Saracenus, Dalecampius, et qui eos sequitur Salmasius in Solin. pag. 1084. qui Plinium hallucinatum hoc loco putant: neque aliud esse στόμωμα asseverant, quam ferrum illud durissimum, quod *Aciarium* Glossæ, Galli vocant, *de l'acier.*

[b] *Ex summa .... lanugine*] Panum æreorum.

ignorant, pars major et nomina:[2] in tantum a conficiendis medicaminibus absunt, quod esse proprium medicinæ solebat. Nunc quoties incidere in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc est, impendio miserorum experiri commentaria, credunt Seplasiæ[c] omnia fraudibus corrumpenti. Jam quidem facta emplastra et collyria mercantur: tabesque mercium,[d] aut fraus Seplasiæ[3] sic exteritur.[e] Et squama autem et flos uruntur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lavantur,[4] ut supra, ad eosdem[e] usus: et amplius ad narium[f] carnosa vitia: itemque sedis: et gravitates[g] aurium, per fistulas[5] in eas flatu impulsa: et uvas oris,[h] farina admota. Tollit[i] et tonsillas cum melle. Fit et ex

[c] *Tabidæque sic merces officinarum, aut Seplasiæ fraus usu teritur, et ab ægris absumitur.*

Cap. xxv. 1 Vet. Dalec. *summo scilicet acumine.*—2 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *nomine* Vet. Dalec. *nominibus* Gronov. et vulgg. Mox, *quod proprium esse medicinæ solet* cod. Dalec.—3 *Seplasiæ, ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti: factaque jam pridem emplastra ..... Fraus seplasiæ* Gronov. et vulgg. *labesque, &c.* Vet. Dalec.—4 Cod. Dalec. *dein lavantur.* Mox, *eosdemque usus* in eodem codice.—5 Vet. Dalec. *per fistulam.* Mox, Vet. Dalec. *impulsa farina admota tollit et tonsillas cum melle;*

NOTÆ

[c] *Credunt Seplasiæ*] Unguentariis pigmentorumque negotiatoribus, ut dictum est cap. ult. libri superioris, in fine. Vide Notas et Emend. num. 17.

[d] *Tabesque mercium*] Ironia est: Purgari vel sic ait officinas tabidis situque corruptis mercibus, Seplasiæ fraudem omnem exteri ac deleri, cum vel putrida medicamenta, vel adulterata a seplasiariis, coëmant medici imperiti, quos ea per sese conficere par fuit.

[e] *Ut supra, ad eosdem*] Ut de cadmia dictum est cap. 22. de Cyprio ære, cap. 23. et ad eosdem, ad quos illa valere dictum est, usus.

[f] *Ad narium*] Diosc. v. 88. Ἐκτήκει δὲ καὶ τὰ ἐν μυκτῆρσι σαρκώματα καὶ δακτυλίων, *absumit narium carnosa vitia, itemque sedis.* Σάρκωμα, *carnositas*, carnis præter naturam incrementum. In his utique vitiis primum obtinent polypi locum: de quibus Theod. Priscianus ita pronuntiat, 1. 11. 'Polypis eminentibus æris florem, et sinopidem ex æquo combures, et ex eo pulvere sanabis loca.'

[g] *Et gravitates*] Diosc. totidem verbis loc. cit.

[h] *Et uvas oris*] Quam et columellam vocant. Sic Reg. 2. Prius *et ulcera oris* legebatur. At Diosc. loc. cit. Στέλλει δὲ καὶ κιονίδας. Vidit hoc et Pintianus in suo codice. Farinam porro, quæ hic admovenda dicitur, squamam ipsam æris et florem intellige. Sic et chalcitis cap. 29. farina sua tonsillas compescit.

[i] *Tollit*] Diosc. loc. cit.

candido[j] ære squama longe Cypria inefficacior.[6] Necnon urina pueri prius macerant clavos, panesque. Quidam vero excussam squamam terunt, et aqua pluvia lavant. Dant et hydropicis[k] eam duabus drachmis in mulsi hemina, et illinunt cum polline.

XXVI. Æruginis[l] quoque magnus usus. Sed pluribus fit ea modis. Namque et lapidi,[m] ex quo coquitur æs, deraditur:[1] et ære candido[n] perforato, atque in cadis super acetum suspenso, æreo obturatis operculo: multo probatiore,[d] quam si hoc idem squamis[2 o] fiat. Quidam vasa ipsa[p] candidi æris fictilibus condunt in aceto, raduntque X.

[d] *Erit autem ærugo ea multo probatior, &c.*

Gronov. et al. ante Harduin. *impulsa: et hulcera oris, &c.*—6 Ita codd. Hardnini et Chiffl. item margo edd. Dalec. et Gronov. e Diosc. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ære Cyprio squama lon. eff. sed urina* cod. Dalec. *ære squama Cypria longe efficacior. Nec, &c.* Gronov. et vulgg.

CAP. XXVI. 1 'Ita codd. Regg. et Editio princeps. Frustra emendatum in recentioribus edd. *et e lapide, &c.* Sic infra cap. 33. 'derasam parie-

NOTÆ

[j] *Fit et ex candido*] Diosc. v. 89. Vide Notas et Emend. num. 18.

[k] *Dant et hydropicis*] Bibendam scilicet, ac præterea illinunt. Scribonius Largus Compos. 133. 'Ad hydropicos, cum jam distenti sunt, propter aquæ multitudinem, ... squamæ æris, quam λεπίδα Græci vocant, pondo victoriati, data cum apii seminis pari pondere ex aqua mulsa cyathis quatuor: plurimum autem aquæ dejicit.'

[l] *Æruginis*] Nostris, *Verd-de-gris.*

[m] *Namque et lapidi*] Eo scilicet ex quo fieri æs, quem et cadmiam appellari a quibusdam diximus cap. 22. Oribasius Collect. lib. XIII. pag. 227. 'In Cypriis quoque metallis æruginem gigni ferunt: lapidibus quibusdam æs habentibus, in quibus efflorescit ærugo, ... sed illam et paucam esse, et optimam.' Hausit hæc ille, ut pleraque solet, ex Diosc. v. 91. Nativa porro hæc ærugo est: sequitur factitia.

[n] *Et ære candido*] Hic prior æruginis conficiendæ modus, qui et a Diosc. traditur, v. 91. Εἰς πιθάκνην, inquit, &c. *In cadum, aut aliud consimile vas, acetum quam acerrimum infundito, atque illi superponito inversum vas æneum, præsertim concameratum: sin minus, planum: sit vero id probe detersum, nullumque habeat spiramentum. Decima deinde die sublato operculo æruginem inhærentem deradito.*

[o] *Quam si hoc idem squamis*] Nam et e squamis, et e scobe delimata æris ærugo conficitur: ἔνεστι δὲ καὶ ἐκ ῥινισμάτων ποιῆσαι ἢ λεπίδων. Diosc. loc. cit.

[p] *Quidam vasa ipsa*] Diosc. totidem verbis, loc. cit. post Theophr. περὶ λίθων, p. 12. Oribasius l. XIII. f. 226. Auctor libri de Simp. Med. ad Paternum, tom. XIII. operum Galeni, pag.

die. Alii vinaceis[q] contegunt, totidemque post dies radunt. Alii delimatam[r] æris scobem aceto spargunt, versantque spathis sæpius die, donec absumatur. Eandemque[s] scobem alii terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ocyssime vero contingit coronariorum[t] recisamentis[3] in acetum additis. Adulterant[u] marmore trito maxime Rhodiam æruginem, alii pumice, aut gummi. Præcipue[v] autem fallit atramento sutorio adulterata. Cetera enim[w] dente deprehenduntur, stridentia in frendendo. Experimentum in batillo[x] ferreo. Nam quæ sincera est, suum colorem retinet: quæ mixta atramento, rubescit. Deprehenditur et papyro,[4] galla prius macerato: nigrescit enim statim ærugine illita. Deprehenditur et visu, maligne virens. Sed sive sinceram[y] sive adulteratam, aptissimum est siccatam in patina nova uri et versari, donec favilla[z] fiat: postea teritur et recon-

tibus,' et cap. 45. 'deraditur humido ferro et clavis veteribus.'' *Brotier.*—2 Vet. Dalec. *probatior quam si hoc idem e squamis.*—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *contingit tenacior recis.* cod. Dalec. *contrahit coronarum æruginem, recisamentis* Gronov. et al. vett.—4 Vet. Dalec. *capil-*

NOTÆ

984. Lamellis æreis idem effici et ipsi tradunt, et Vitruvius quoque, VII. 12. pag. 145.

[q] *Alii vinaceis*] Diosc. et auctor libri ad Patern. locis cit.

[r] *Alii delimatam*] Diosc. et auctor proxime cum eo laudatus.

[s] *Eandemque*] Auctor libri ad Patern. loc. cit.

[t] *Coronariorum*] Existit statim ærugo e recisamentis æreis, quæ abjiciunt ii qui coronas ex ære faciunt, quod coronarium idcirco appellatum est, cap. 20.

[u] *Adulterant*] Totidem verbis Diosc. v. 91. et Oribas. lib. XIII. p. 227.

[v] *Præcipue*] Diosc. et Oribas. loc. cit.

[w] *Cetera enim*] Oribasius, loc. cit. 'Quin dentibus quoque cognoscitur: nam quæ sincera est, levis, et non aspera, illis cedit.' Totidem verbis et Diosc. v. 91.

[x] *Experimentum in batillo*] Ferreum id instrumentum est, quo prunæ colliguntur, ad similitudinem palæ: *une pesle à feu.* Laminam pro batillo Diosc. adhibet, quod eundem usum habet: cetero Dioscoridis rationi prorsus Pliniana congruit: Τὸ δὲ χάλκανθον, inquit, ἀπελέγχεται τῷ πυρὶ, κ. τ. λ. *Atramentum sutorium igne deprehenditur: namque si laminæ aut fictili æruginem ita adulteratam inseseris, et horum alterutrum ferventi cineri aut prunis imposueris, mutato colore rubescet, quæ atramento sutorio mixta fuerit, &c.*

[y] *Sed sive sinceram*] Hæc totidem verbis Diosc. v. 92.

[z] *Donec favilla*] Donec colorem cinereum quodammodo referat, inquit Diosc. ἕως ἂν μεταβάλλῃ, καὶ ὑποσποδίσῃ τῇ χρόᾳ.

ditur.[5] Aliqui[a] in crudis fictilibus urunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli et thus masculum admiscent. Lavatur autem ærugo, sicut cadmia.[b] Vis ejus[6][c] collyriis oculorum aptissima, delacrymationibus[d] mordendo proficiens. Sed ablui necessarium penicillis calidis, donec[7] rodere desinat.

XXVII. Hieracium[e] vocatur collyrium, quod ita[1] maxime constat: temperatur autem id Hammoniaci unciis quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti sutorii, quod chalcanthum vocant, totidem: misyos vero una, croci sex. Hæc omnia trita aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellentis remedii, contra initia[2][f] glaucomatum et suffusionum, contra caligines, et scabritias, et albugines, ac genarum vitia. Cruda autem ærugo vulnerariis emplastris miscetur. Oris gingivarumque[3] ulcerationem mirifice emendat, et labiorum ulcera cum oleo. Quod si et cera addatur, purgat, et ad cicatricem perducit. Ærugo et callum fistularum erodit, vitiorumque quæ circa sedem, sive per se, sive cum Hammoniaco illita, vel collyrii modo in fistulas adacta. Eademque cum resinæ terebinthinæ tertia parte subacta lepras tollit.

lolo.—5 Idem Vet. *teri et recondi.*—6 Gronov. et al. ante Harduin. *cadmia, vis ejus.* Mox, cod. Dalec. *ex delacrymationibus.*—7 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps, item Gronov. al. vett. Harduin. 2. 3. et recentt. *Sed calida abluit necessarium penicillis, donec* Vet. Dalec. *pernicillis* Harduin. 1.

Cap. XXVII. 1 Vet. Dalec. *illa.*—2 Cod. Dalec. *vitia.*—3 Gronov. et al. ante Harduin. *Oris etiam gingivarumque.*

NOTÆ

[a] *Aliqui*] Diosc. loc. cit.

[b] *Lavatur .... sicut cadmia*] De qua c. 12.

[c] *Vis ejus*] Oculorum cicatrices exteri ea et attenuari auctor est Diosc. loc. cit. A Galeno in collyriis oculorum sæpissime adhibetur, *κατὰ τόπους*, lib. IV.

[d] *Delacrymationibus*] Lacrymis ciendis. Diosc. loc. cit. *Δύναται δὲ πᾶς ἰὸς στύφειν, ... δάκρυον ἄγειν, κ. τ. λ.*

[e] *Hieracium*] Ab Hierace confectore nomen habere videtur. Celsus VI. 6. 'Hieracis collyrium:' 'Id quoque quod Hieracis nominatur, ... habet myrrhæ P. X. I. Hammoniaci P. X. II. Æruginis rasæ P. X. IV.' &c. Similius est, quod Cæsarianum ibidem appellatur: 'Habet atramenti sutorii P. X. I. Misy P. X. I. Piperis albi P. X. V. Cadmiæ lotæ P. X. III.' &c. Plura vero his affinia Galenus affert *κατὰ τόπους*, IV. 8. p. 434. et seqq.

[f] *Contra initia*] Quæ reliquo deinceps cap. hoc continentur, totidem ea verbis extant apud Diosc. V. 92.

XXVIII. (XII.) Est [1] et alterum genus æruginis, quam vocant scoleca: [g] in Cyprio [2] ære [h] hoc,[a] trito alumine et sale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quam acerrimo. Non fit hoc [i] nisi æstuosissimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem donec viride [j] fiat, contrahatque se vermiculorum specie,[3] unde et nomen.[k] Quod vitium ut emendetur, duæ partes, quæ fuere aceti, miscentur urina [l] pueri impubis.[4] Idem autem [m] in medicamentis et santerna efficit, qua diximus [n] aurum ferruminari, ususque utriusque, qui æruginis. Scolecia [5] [o] fit et per se, derasa [6] ab ærario lapide, de quo nunc dicemus.

XXIX. Chalcitin vocant lapidem, ex quo ipsum æs

[a] *In mortario Cyprii æris hoc invenitur.*

CAP. XXVIII. 1 *Collicia* Dalec.—2 Gronov. *scoleciam, in Cyprio.* Margo edd. Dalec. et Gronov. *scoleciam, Cyprio ære trito cum alumine.*—3 Cod. Dalec. *se in verm. speciem.*—4 Dalec. *miscentur cum urina pueri impubis.*—5 *Collicia* Dalec.—6 Cod. Dalec. *rasa.*

NOTÆ

[g] *Scoleca*] In libris hactenus editis, *scoleciam.* Reg. 2. *scoleaca.* At Index loci hujus, *Scolex æris.* Dioscoridi lib. v. c. 92. ἰὸς σκώληξ, *ærugo vermicularis*, a vermiculorum specie.

[h] *In Cyprio ære*] In mortario Cyprii æris: Εἰς θυΐαν Κυπρίου χαλκοῦ, ἔχουσαν δὲ καὶ δοίδυκα ἀπὸ τῆς αὐτῆς πεποιημένον ὕλης, ἐγχέας ὄξους λευκοῦ καὶ δριμέος, κ. τ. λ. *In mortarium Cyprii æris, quod et pistillum ex eadem materia factum habeat, aceti albi acrisque heminam dimidiam infundito, &c.*

[i] *Non fit hoc*] Diosc. loc. cit.

[j] *Donec viride*] *Donec æruginis colorem referat, et strigmenti spissitudinem contrahat*, inquit Diosc. loc. cit. ἕως τῇ μὲν χροιᾷ ἰώδης, τῇ δὲ συστάσει γλοιώδης γένηται.

[k] *Unde et nomen*] Hanc appellationis illius causam, etsi est verissima, Dioscorides non attigit. Nam quod et ille, et eum secutus Oribasius lib. XIII. p. 227. de vermiculis Rhodiacis afferunt, neque huc pertinet, et valde vereor ut sincerum sit.

[l] *Miscentur urina*] Tertia nempe urinæ parte ad duas aceti partes addita. Aliter Diosc. loc. cit. Ἐνεργὴς δὲ καὶ εὔχρους γίνεται ἄγαν, ἐὰν ὄξους μὲν λάβῃ μέρος ἕν, οὔρου δὲ παλαιοῦ μέρη δύο, τὰ δ' ἄλλα ὡς προείρηται. *Efficax autem et valde boni coloris redditur, si duæ partes urinæ veteris cum una aceti adjiciantur, et reliqua, uti dictum est, peragantur.*

[m] *Idem autem*] Diosc. v. 104.

[n] *Qua diximus*] Anteriore libro, c. 29.

[o] *Scolecia*] Mss. *Scolea.* Fieri autem et per se ait, hoc est, et aliud genus esse, non cura et arte factitium, ut quod proxime ante explicuit, sed sponte proveniens, ac nativum. Hæc ærugo vermicularis a Diosc. fossilis appellatur, v. 92. ἰὸ σκώληξ ὀρυκτός.

coquitur. Distat a cadmia,[p] quod illa super terram ex subdialibus[b] petris cæditur, hæc ex obrutis. Item quod chalcitis friat se statim, mollis natura,[1] ut videatur lanugo concreta. Est et alia distinctio, quod chalcitis tria genera continet, æris,[2] et misyos et soryos, de quibus singulis dicemus suis locis.[q] Habet autem æris[r] venas oblongas. Probatur[s] mellei coloris, gracili venarum discursu, friabilis,[3] nec lapidosa. Putant et recentem utiliorem esse, quoniam inveterata sory fiat.[4][t] Vis ejus[u] ad excrescentia in ulceribus, sanguinem sistere, gingivas, uvam, tonsillas farina compescere. Vulvæ quoque vitiis in vellere imponitur. Cum succo vero porri verendorum additur emplastris.[5] Maceratur autem[v] in fictili ex aceto circumlito

[b] *Sub dio expositis.*

Cap. xxix. 1 Cod. Dalec. *naturæ.*—2 Diosc. non habet τὸ *æris.*—3 Cod. Dalec. *fragilis.*—4 Cod. Dalec. *pejor fiat.*—5 Cod. Dalec. *vulvæ porro et ve-*

NOTÆ

[p] *Distat a cadmia*] Ab æroso illo altero lapide, ex quo fieri æs diximus, c. 2. et 22.

[q] *Dicemus suis locis*] Cap. tricesimo, quod sequitur, et tricesimo primo.

[r] *Habet autem æris*] Hoc est, æris similes. Diosc. v. 115. Χαλκῖτιν προκριτέον τὴν χαλκοειδῆ .... τὰς ἶνας ἐπιμήκεις καὶ ἀποστιλβούσας ἔχουσαν. *Optima chalcitis æris speciem refert .... intercursantibus venis oblongis splendentibusque.* Auctor libri de Simp. Med. ad Patern. tom. xiii. operum Galeni, p. 987. 'Chalcitis gleba est naturalis, quæ est in Cypro insula, quæ in metallis invenitur, colore subaureo, intus venas habens diffusas,' &c.

[s] *Probatur*] Probat et Diosc. loc. cit. εὔθρυπτον, ἁλιθόν τε, καὶ οὐ παλαιάν.

[t] *Sory fiat*] Sory ipsum vetustate mutari in chalcitin, auctor est Galenus, lib. ix. de Fac. Simp. Med. pag. 266. atque hæc tria tenuitate tantum discrepare : crassissimumque esse sory, tenuissimum misy, mediam chalcitin. Sic etiam Aëtius de Re Med. ii. 65. p. 57.

[u] *Vis ejus*] Sic Diosc. totidem fere verbis v. 115. Ἔστι δὲ καὶ τῶν μετρίως σηπόντων· ποιεῖ δὲ καὶ πρὸς ἐρυσιπέλατα, ἕρπητας, αἱμορραγίας τὰς ἐξ ὑστέρας καὶ μυκτήρων σὺν πράσου χυλῷ. Ξηρὰ δὲ πρός τε ἐπουλίδας καὶ νομὰς καὶ παρίσθμια. *Est et in genere leviter exedentium. Quin etiam efficax est ad erysipelata et herpetas, itemque sanguinis e vulva et naribus eruptiones cum porri succo.* Et inter ea, quæ corpus exedunt, chalcitin Celsus enumerat v. 7. et c. 22. 'ad putrem carnem continendam, ne ultra serpat, eamque leniter exedendam, ... auripigmentum cum chalcitide,' &c. De sistendo sanguine, uvaque compescenda, etiam Plinius Valer. iii. 21.

[v] *Maceratur autem*] Diosc. ad verbum, v. 116.

fimo[6] diebus XL. et colorem croci trahit. Tunc admixto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, psoricon[w] dictum. Quod si duæ partes chalcitidis tertia cadmiæ temperentur, acrius hoc idem fiet: etiamnum vehementius,[7] [x] si aceto, quam vino temperentur. Tosta vero efficacior fit ad eadem omnia.

XXX. Sory Ægyptium[a] maxime laudatur, multum superato Cyprio, Hispaniensi, et Africo: quanquam oculorum[b] quoque curationi quidam utilius Cyprium putant:[1] sed in quacumque[c] natione optimum, cui maximum virus in olfactu, trituque pinguiter nigrescens, et spongiosum. Stomacho[d] res contraria in tantum, ut quibusdam olfactu[2] modo vomitiones moveat. Et Ægyptium quidem tale:[3] alterius nationis[e] contritum splendescit, ut misy, et est lapidosius.[f] Prodest autem[g] et dentium dolori, si continea-

rendorum vitiis additur in emplastris.—6 Vet. Dalec. *aceto in fictili obruto fimo.* —7 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *acrius etiamnum et vehementius* Gronov. et vulgg. Mox, *si vino* cod. Dalec.

CAP. XXX. 1 Cod. Dalec. *putent.*—2 Cod. Dalec. *olfactum.*—3 Cod. Da-

NOTÆ

[w] *Psoricon*] Ψωρικὸν Diosc. loc. cit. et Galeno de Fac. Simp. Med. lib. IX. p. 272. ubi simili ferme ratione hoc medicamenti genus concinnat: Dioscorides vero plane eadem. Nomen habet, quod contra scabrities et asperitates cutis, quas ψώρας Græci dicunt, vim habeat. Celsus VI. 6. tit. 'Ad oculos scabros.' 'Nulla per se materia est, quæ psoricum nominetur: sed chalcitidis aliquid et cadmiæ dimidio plus ex aceto simul conteruntur: idque in vas fictile additum, et contectum ficulneis foliis sub terra reponitur: sublatumque post dies XX. rursus teritur, et sic appellatur.'

[x] *Etiamnum vehementius*] Oribasius lib. XIII. fol. 231.

[a] *Sory Ægyptium*] Diosc. v. 119. Σῶρυ... εὑρίσκεται ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν ἄλλοις δὲ τόποις, ὡς ἐν Λιβύῃ, καὶ Ἱσπανίᾳ, καὶ Κύπρῳ· προκριτέον δὲ τὸ Αἰγύπτιον, κ. τ. λ. *Couperose cendrée.*

[b] *Quanquam oculorum*] Sic ad ocularia medicamenta Cyprium quoque misy Ægyptio anteponit Diosc. v. 117.

[c] *Sed in quacumque*] Diosc. totidem verbis loc. cit.

[d] *Stomacho*] Diosc. loc. cit.

[e] *Alterius nationis*] Vide Notas et Emend. num. 19. Ut misy splendescat, dicetur cap. seq.

[f] *Et est lapidosius*] Sory videlicet: de quo Galenus de Fac. Simp. Med. lib. IX. p. 266. Οὐ τήκεται τὸ σῶρυ, διὰ τὸ λιθωδεστέραν τε καὶ σφοδροτέραν ἔχειν τὴν πῆξιν. *Sory non liquescit, quoniam lapidosius est, vehementiusque compactum.*

[g] *Prodest autem*] Et hoc de sory

tur, atque colluat:[4] et oris ulceribus gravibus, quæque serpunt. Uritur[h] carbonibus,[5] ut chalcitis.

XXXI. Misy[i] aliqui tradiderunt fieri exusto lapide[j] in scrobibus, flori ejus luteo miscente se ligni pinei favilla. Revera autem e supradicto fit lapide, concretum natura, discretumque, et optimum in Cypriorum officinis: cujus notæ sunt[k] friati aureæ scintillæ, et, cum teratur, arenosa natura, sive terrea, chalcitidi similis. Hoc admiscent, qui aurum purgant. Utilitas ejus infusi cum rosaceo auribus purulentis: et in lana impositi,[1] capitis ulceribus. Extenuat etiam scabritias oculorum inveteratas. Præcipue utile tonsillis, contraque anginas, et suppurata. Ratio, ut sedecim drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle, donec lentescat. Sic ad supradicta utile est. Quoties opus sit molliri vim ejus, mel aspergitur. Erodit et callum fistularum, ex aceto foventium:[a 2] et collyriis additur. Sistit et sanguinem, ulceraque quæ serpant, quæve putrescant. Absumit et excrescentes carnes. Peculiariter virilitatis vitiis utile: et fœminarum profluvium sistit.

XXXII. Græci cognationem æris nomine[1] fecerunt et

[a] *Iis qui ex aceto fistulas fovent misy.*

lec. *tale est.* Mox, Vet. Dalec. et Diosc. *quod contr. non splendescit misyos modo, quo est et lapidosius;* Gronov. et al. ante Harduin. *et misy est lapidosius.* —4 Vet. Dalec. *colluatur.*—5 *Uritur et carbonibus* cod. Dalec.

CAP. XXXI. 1 Cod. Dalec. *imposita.*—2 Cod. Dalec. *fotu.*

NOTÆ

Dioscorides quoque prodidit, v. 119. Ἰᾶται δὲ καὶ ὀδονταλγίας ἐντιθέμενον εἰς τὰ βρώματα, καὶ τοὺς ὑποσάλους δὲ ὀδόντας κρατύνει. *Dolori dentium cavernis eorum inditum medetur: eosdem labantes firmat.*

[h] *Uritur*] Diosc. loc. cit.

[i] *Misy*] Μίσυ Dioscoridi v. 117. Nostris, *Couperose jaune*, seu Vitriolum Romanum.

[j] *Exusto lapide*] Quem chalcitim vocant, ut dictum est initio cap. 29.

[k] *Cujus notæ sunt*] Diosc. loc. cit. Μίσυ δὲ παραληπτέον τὸ Κύπριον, χρυσοφανὲς, σκληρὸν, καὶ ἐν τῷ θραυσθῆναι χρυσίζον, καὶ ἀποστίλβον ἀστεροειδῶς. *Misy assumendum natione Cyprium, auri speciem præ se ferens, ac durum, quodque, dum friatur, aureis micet scintillis, ac stellæ modo splendescat.*

[1] *Græci cognationem æris nomine*] Hanc nominis affinitatem idem alibi gentilitatem vocat: cujus occasione, ut alias monuimus, de rebus agit alioqui disparibus, nec alia re, nisi vocis sono, connexis.

atramento sutorio. Appellant enim chalcanthum.[m] Nec ullius æque mira natura est. Fit in Hispaniæ[n] puteis[1] stagnisve, id genus aquæ habentibus. Decoquitur ea, admixta dulci pari mensura, et in piscinas ligneas funditur. Immobilibus super has transtris dependent restes lapillis extentæ, quibus adhærescens limus, vitreis acinis[2] imaginem quandam uvæ reddit. Exemtum ita siccatur diebus XXX. Color est cœruleus,[3] perquam spectabili nitore, vitrumque[4] esse creditur:[o] diluendo fit atramentum tinguendis coriis. Fit et pluribus modis: genere terræ[5] eo[p] in scrobes cavato: quarum e lateribus destillantes hyberno gelu stirias stalagmian[q] vocant: neque est purius aliud. Sed ex eo[r] candidum colorem sentientem violam[6] lonchoton appellant. Fit et in saxorum catinis, pluvia aqua corrivato[7] limo gelante.[b] Fit et salis modo, flagrantissimo Sole admissas[s] dulces aquas[8] cogente. Ideo duplici quidam differentia fossile, aut factitium appellant hoc: palli-

[b] *Fit et in saxis excavatis, aqua pluvia, quæ per venas chalcanthi labitur, limo corrivato, ac gelascente.*

Cap. XXXII. 1 *Fit et in Hispania e puteis* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Vet. Dalec. *aquis.*—3 *Color est cæruleo* cod. Dalec.—4 Gronov. et al. ante Harduin. *utrumque.*—5 Cod. Dalec. *terreo;* Gronov. et al. ante Harduin. *genere eo in scrobe.*—6 *Sed est candidum, et colore violæ simile* Vet. Dalec. Mox, *leucoion appellunt* Gronov. et al. ante Harduin.—7 Cod. Dalec. *circumlito.* Mox, *gelascente* Vet. Dalec.—8 Vet. Dalec. *admixtis dulcibus aquis.*—

NOTÆ

[m] *Appellant.... chalcanthum*] Χάλκανθον: Nostri, *du vitriol, de la couperose.*

[n] *Fit in Hispaniæ*] Hæc totidem verbis Isidorus Orig. XVI. 2. Dispar aliquantum Dioscoridis ratio est v. 114.

[o] *Vitrumque esse creditur*] Sic Reg. 2. et alii. Ob perspicuitatem scilicet. Diosc. loc. cit. Ἄριστον δ' αὐτοῦ ἡγητέον τὸ κυάνεον,... καὶ διαυγές. Inde chalcantho apud nos vitrioli nomen.

[p] *Genere terræ eo*] Quale in Hispaniæ puteis supradictis reperitur. Ita Reg. 2. et Colb. 3. Editi hoc tantum, *genere eo*, obscura, ac mutila oratione. Isidorus, loc. cit. hoc tantum habet: 'Fit et in scrobibus cavatis, quarum de lateribus decidentes guttæ coalescunt.'

[q] *Stalagmian*] Σταλαγμίαν, hoc est, chalcanthum stillatitium. Σταλακτὶς et σταλακτικὸν, a Diosc. appellatur, v. 14.

[r] *Sed ex eo*] E stillatitio chalcantho. Vide Notas et Emend. num. 20. Λογχωτὸν est Dioscoridi loc. cit. aliisque.

[s] *Admissas*] In scrobes excavatas aquæ supradictæ e puteis haustæ admittuntur, mox Sole coguntur: ut

dius, et quantum colore, tantum bonitate deterius. Probant maxime Cyprium in medicinæ usu.[9] Sumitur[t] ad depellenda ventris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat[u] et caput dilutum, et naribus instillatum: item stomachum, cum melle aut aqua[10] mulsa sumtum. Medetur[v] et oculorum scabritiei dolorive, et caligini,[11] et oris ulceribus. Sistit et sanguinem narium: item hæmorrhoidum. Extrahit ossa[w] fracta cum semine hyoscyami. Suspendit[12] epiphoras, penicillo fronti impositum. Efficax et in emplastris ad purganda ulcera,[13] et excrescentia ulcerum. Tollit[14] et uvas, vel si decocto tangantur. Cum lini quoque semine superponitur emplastris ad dolores tollendos: quodque ex eo[15] candicat, in eo usu præfertur violaceis, si gravitati aurium per fistulas inspiretur.[16] Vulnera etiam per se illitum sanat, sed tinguit[17] cicatrices. Nuperque[x] inventum, ursorum in arena et leonum ora inspargere illo: tantaque est vis in astringendo,[18] ut non queant mordere.

XXXIII. (XIII.) Etiamnum in ærariis[a] reperiuntur,[1] quæ vocant[2] pompholygem et spodon.[b] Differentia, quod pom-

9 Cod. Dalec. *usum*.—10 Vet. Dalec. *aut in mulsa*.—11 Gronov. et al. ante Harduin. *dolorique, nec non et caligini*.—12 Cod. Dalec. *fracta. Cum semine hyoscyami suspendit*.—13 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *vulnera* Gronov. et vulgg.—14 *Attollit* Vet. Dalec.—15 Vet. Dalec. *tollendos. Quos ex eo*.—16 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Et grav. . . . inspiratur* Gronov. et vulgg. *per fistulam, &c.* Vet. Dalec.—17 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *et tingit* cod. Dalec. *et stringit* Gronov. et vulgg. —18 Cod. Dalec. *inspargere, illique tanta vis est astringendi*.

CAP. XXXIII. 1 Chiffl. *Etiam nunc in ærariis reperiunt*.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *quem vocant* Gronov.

NOTÆ

salem dixit antea fieri XXXI. 39. aqua e puteis in salinas ingesta. Sic etiam Isidorus loc. cit.

[t] *Sumitur*] Diosc. v. 114. Ἕλμινθας πλατείας ἀναιρεῖ ⊰ α'. βάρος καταπινόμενον, ἢ κατὰ μέλιτος ἐκπινόμενον.

[u] *Purgat*] Dioscor. totidem verbis loc. cit.

[v] *Medetur*] Marcellus Empir. c. 8. p. 55. In Mss. porro, *scabritiæ* legimus, non *scabritiei*.

[w] *Extrahit ossa*] Diosc. lib. I. Εὔπορ. c. 166. Ἀνάγει δ' ὀστέα καὶ ἀφίστησι . . . χάλκανθον, σὺν ὑοσκυάμου σπέρματι.

[x] *Nuperque*] Totidem verbis Isidorus Orig. XVI. 2.

[a] *Etiamnum in ærariis*] In fornacibus, in quibus æs uritur.

[b] *Pompholygem et spodon*] Πομφόλυξ levior est, evolatque ad fornices, quibus bullarum instar agglutinatur:

pholyx lotura paratur; spodos illota est. Aliqui[c] id, quod sit candidum levissimumque, pompholygem dixere: et esse æris et cadmiæ[3] favillam.[d] Spodon nigriorem ponderosioremque esse, derasam parietibus fornacum, mixtis scintillis, aliquando et carbonibus. Hæc aceto accepto[4][e] odorem æris præstat, et, si tangatur lingua, saporem horridum. Convenit[f] oculorum[5] medicamentis, quibuscumque vitiis occurrens, et ad omnia, quæ spodos:[g] hoc solum distat, quod hujus elutior vis est.[h] Additur[i] et in emplastra, quibus lenis[6] quæritur refrigeratio et siccatio. Utilior ad omnia quæ vino lota est.

XXXIV. Spodos Cypria[j] optima. Fit autem liquescentibus[1] cadmia, et ærario lapide.[k] Levissimum hoc[l] effla-

et al. ante Harduin.—3 Cod. Dalec. *chalcitidis.*—4 Vet. Dalec. *delapsam par. f. mistis simul pilis, aliq. et car. Hæc a. subacta.*—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Convenitque oculorum* Gronov. et al. vett. *Convenit pompholyx oculorum* Vet. Dalec.—6 Vet. Dalec. et cod. ejusdem *levis.*

CAP. XXXIV. 1 *Fit autem quod quidem pompholygem vocant liquescentibus*

NOTÆ

unde nomenclaturam traxit, quoniam πομφόλυξ Græcis *bulla* est. Nostris, *La fleur de la calamine.* Non est officinarum tuthia, ut recte probat Savotus de Nummis, p. 106. et 107. Spodion vero ponderosius, quare ad fornices non ascendit, sed vel cineris instar, unde nomen, humi decidit, adhæretve parietibus. Longe disparis naturæ spodion officinarum est, quod ex usto fit ebore. Savotus loc. cit. pag. 108.

[c] *Aliqui*] Quos secutus est Diosc. v. 85. apud quem hæc totidem verbis extant, de pompholygis spodiique discrimine: et apud Oribas. lib. XIII. p. 231. qui ex Dioscoride hausit: ut et Galenus de Fac. Simp. Med. IX. 3. p. 268.

[d] *Et cadmiæ favillam*] Sic libri omnes, etiam Mss. Sic Diosc. et Galenus loc. cit. ubi pompholyga aiunt esse ἀναφερόμενον αἴθαλον, καμινευομένης τῆς καδμείας.

[e] *Hæc aceto accepto*] Hoc est, aceto subacta. Diosc. loc. cit. Ἐν τῷ ὄξει φυραθεῖσα... ἔτι δὲ βορβορίζουσα ἐν τῇ γεύσει, *gustu cœnum resipit.*

[f] *Convenit*] Pompholyx nimirum. Ita Galenus de Fac. Simp. Med. IX. 3. p. 269.

[g] *Et ad omnia, quæ spodos*] Ut exemplum in re una statuam, spodos cap. seq. utilis dicitur ulceribus quæ manant. Græci ἀχῶρες vocant. Ad eundem usum commendat pompholygem Theod. Priscianus I. 5. 'de achoribus.'

[h] *Elutior vis est*] Imbecillior spodi seu spodii vis. Sic Horatius II. Sat. 4. 16. 'Irriguo nihil est elutius horto.' Hoc est, nihil insipidius quam hortensia, quæ multis aquis irrigantur.

[i] *Additur*] Galenus loc. cit.

[j] *Spodos Cypria*] Oribasius lib. XIII. fol. 231.

[k] *Et ærario lapide*] Æroso lapide,

tur et ocyus,[2] evolatque e fornacibus, et tectis adhærescit, a fuligine distans candore. Quod minus candidum ex eo,[3] immaturæ fornacis argumentum est: hoc quidam pompholygem vocant.[4] Quod vero rubicundius ex iis invenitur, acriorem vim habet, exulceratque adeo, ut cum lavatur, si oculos attingat, excæcet.[5] Est et mellei coloris spodos,[6] in qua plurimum æris intelligitur. Sed quodcumque genus lavando fit utilius: purgatur ante penna,[m] dein crassiore lotura. Digitis scabritiem exterunt. Media vis ejus est, quæ vino lavatur. Est aliqua et in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorum minus apta[7] putatur. Eadem[8] efficacior ulceribus quæ manant, vel oris quæ madent, et omnibus medicamentis, quæ parantur contra gangrænas. Fit et in argenti fornacibus spodos, quam vocant lauriotin.[n] Utilissima autem oculis affirmatur, quæ fiat[9] in aurariis: nec in alia parte magis est vitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirenda essent metalla, vilissimis rebus[10] utilitates easdem excogitavit.

XXXV. Antispodon[o] vocant cinerem fici arboris, vel ca-

margo edd. Dalec. et Gronov.—2 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Levissima hæc efflatu ocyus* Vet. Dalec. *Levissimæ hæc, &c.* Gronov. et al. vett.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *ex ea* Gronov. et vulgg.—4 Hanc clausulam Dalecampius hinc expungit, et reponit supra: *Fit autem, quod quidem, &c.* Vide num. 1.—5 Cod. Dalec. *habet, et exhulcerat, adeoque cum lavatur, si oculos attingat, exercet.*—6 Vet. Dalec. *pompholyx.*—7 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *collyriis oculorum nimium vigiliis fatigatorum apta* edd. vett. et Gronov.—8 *Eademque* cod. Dalec.—9 Cod. Dalec. *quæ fit.* Mox, *parte vitæ magis est ingenia* Vet. Dalec.—10 Cod. Dalec. *quærenda e. m. v. pretiis.*

NOTÆ

ex quo fieri æs dictum est cap. 2. et 22.

[l] *Levissimum hoc*] Sic Reg. 2. et alii. Editi perperam, *levissime hæc.* Simon Jannensis, cap. de pompholyge, legit, *levissimo flatu, evolatque, &c.*

[m] *Purgatur ante penna*] Sic libri editi, manuque scripti. Simon Jannensis, qui totum hoc de pompholyge caput exscripsit, mendose, *Purgatur ante prima: deinde crassior: lotura digitis scabritiem exemit.*

[n] *Lauriotin*] Λαυριῶτιν a Laurio Atticæ pago, ubi argenti metalla fuere. Pausanias, statim initio libri primi, sive Attic. Πλέοντι δὲ ἐς τὸ πρόσω Λαύριόν τε ἐστιν, ἔνθα ποτὲ Ἀθηναίοις ἦν ἀργύρου μέταλλα. Hinc γλαῦκες Λαυριωτικαὶ apud Erasm. Chil. II. Cent. 8. Adag. 31.

[o] *Antispodon*] Ἀντίσποδα dicuntur, quæ, deficiente sæpenumero spodio, in ejus locum opportune sufficiun-

prifici, vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleastri, vel cotonei[1] mali, vel lentisci. Item ex moris[p] immaturis, id est, candidis, in Sole arefactis: vel e buxi coma, vel pseudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, vel œnanthes. Taurini quoque[q] glutinis, aut linteorum[2] cinerem, similiter pollere inventum est. Uruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur.

XXXVI. In æreariis officinis et psegma[1] fit,[a] jam liquato ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, flatuque[2] accensis: ac repente vehementiori flatu exspuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, esse stratum debet.[3]

XXXVII. Facile[1] ab ea discernitur, quam in iisdem officinis diphrygem[b] vocant Græci, ab eo quod bis torreatur. Cujus origo triplex.[c] Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam.[d] Fit et in Cypro ex luto cujusdam specus arefacto prius, mox paulatim[e] circumdatis[2] sarmentis. Tertio fit[f] modo in

CAP. XXXV. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *cidoniæ* Vet. Dalec. *cydonii* Gronov. et al. vett.—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *aut lanarum*, e Diosc. *succidarum irrigatarum pice aut melle* ibid.

CAP. XXXVI. 1 'Male codd. Regg. et Editio princeps, *smegma*. Optime vidit Harduinus emendandum, *psegma*. Dioscorides ipse v. 80. ψῆγμα dixit. Est ramentum aut palea æris.' *Brotier*. *spegma* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, *fit cum jam* Vet. Dalec.—2 Cod. Dalec. *paulatimque*. Mox, *accensis*, *repente* Vet. Dalec.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *stratum esse debet* Gronov. et al. vett.

CAP. XXXVII. 1 *Facile* deest in cod. Dalec. Mox, *quod in iisdem o. diphryges* alii ap. Dalec.—2 Vet. Dalec. *paulatim usto circumdatis;* et sic Diosc.

NOTÆ

tur. De his eadem plane tradit et Diosc. v. 86. et Oribasius lib. XIII. fol. 231.

[p] *Item ex moris*] Diosc. et Oribas. locis cit.

[q] *Taurini quoque*] Auctores proxime appellati.

[a] *Et psegma* [*spegma*] *fit*] Sic etiam Mss. An *psegma*, ψῆγμα, potius, quæ vox Græce ramenta et micas significat, quæ appellatio huic æris paleæ accommodata satis videtur?

[b] *Diphrygem*] Dioscoridi v. 120. τὸ διφρυγὲς, scilicet ὑπὸ τοῦ δὶς φρύγεσθαι, *quod bis torrefiat:* sive quod et arefiat a Sole, et ab igne torreatur.

[c] *Cujus origo triplex*] Totidem ea plane verbis a Dioscoride explanata, loc. cit. et ab Oribasio lib. XIII. fol. 226.

[d] *In rubricam*] In rubricæ colorem: ὅταν ἡ χρόα μιλτώδης γένηται. Diosc. loc. cit.

[e] *Mox paulatim*] Subintellige, usto tostove.

[f] *Tertio fit*] Hoc est, tertium nihil

fornacibus æris fæce subsidente. Differentiæ siquidem,[3] quod æs ipsum in catino defluit, scoria extra fornaces, flos supernatat, diphryges remanet.[g] Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur ferruminari:[a] circa hunc æs fervere, ipsum vero non percoqui, nisi translatum in alias fornaces, et esse nodum[b] quendam materiæ. Id quod ex cocto supersit, diphryges vocari. Ratio ejus in medicina similis supra dictis:[h] siccare, et excrescentia consumere, et perpurgare.[4] Probatur[i] lingua, ut eam siccet tactu statim, saporemque æris reddat.

XXXVIII. Unum etiamnum æris miraculum non omittemus. Servilia familia, illustris in Fastis,[j] trientem æreum pascit auro et argento, consumentem utrumque.[1] Origo atque natura[2] ejus incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalæ senis ponam: 'Serviliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiaque sacra quotannis faciunt: quem ferunt alias crevisse, alias decrevisse videri, et ex eo aut honorem aut deminutionem familiæ[3] significari.'

XXXIX. (XIV.) Proxime[1] indicari debent metalla ferri, optimo pessimoque vitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vites

[a] *Coalescere.* [b] *Duriorem materiam.*

—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Differentia est quidem* Gronov. et vulgg. *siquidem* deest in codd. Dalec. Mox, *catinos desc. extra fornaces projicitur, flos, &c.* Vet. Dalec.—4 Vet. Dalec. *et repurgare.*

CAP. XXXVIII. 1 Cod. Dalec. *consumente eo utrumque.*—2 *Origo autem naturaque* Vet. Dalec.—3 Ita cod. Reg. Brot. 2. *diminutionem familiæ* edd. ante Brotier.

NOTÆ

aliud est, nisi sedimentum æris in fornace adusti.

[g] *Diphryges remanet*] In fundo, ceu fæx, subsidet: εὑρίσκεται ἐν τῇ χώνῃ ἐγκείμενον τῷ πυθμένι αὐτῆς. Diosc. loc. cit.

[h] *Ratio ... similis supra dictis*] Æri, scoriæ, cadmiæ, flori. Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει στυπτικήν τε, καὶ ἀνακαθαρτικὴν ἐπιτεταμένως, σμηκτικήν τε καὶ ξηραντικὴν, καὶ κατασταλτικὴν ὑπερσαρκώσεως, κ. τ. λ.

[i] *Probatur*] Diosc. loc. cit. ad verbum.

[j] *Illustris in Fastis*] Ob multos Consulatus, ac triumphos, qui notantur in Fastis.

squalore deciso annis omnibus cogimus juvenescere.[2] Hoc exstruimus tecta, cædimus saxa, omnesque ad alios[3] usus ferro utimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non cominus solum, sed etiam missili volucrique, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc vero pennato: quam sceleratissimam humani ingenii fraudem arbitror. Siquidem, ut ocyus mors perveniret ad hominem, alitem illam[4] fecimus, pennasque ferro dedimus.[5] Quamobrem culpa ejus non naturæ fiat accepta.[6] Aliquot experimentis probatum est posse innocens esse ferrum. In fœdere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsena, nominatim comprehensum invenimus, ne ferro nisi in agricultura[7] uterentur. Et cum stylo scribere intutum,[8 k] ut vetustissimi auctores prodiderunt. Magni Pompeii in tertio consulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis ullum telum esse in Urbe.[9]

XL. Et tamen vita ipsa non defuit[1] honorem mitiorem habere[c] ferro quoque. Aristonidas[l] artifex, cum exprimere vellet Athamantis furorem Learcho filio[m] præcipitato residentem pœnitentia,[2] æs ferrumque miscuit, ut rubigine ejus per nitorem æris relucente, exprimeretur verecundiæ rubor. Hoc signum extat Thebis hodierno die. Est in eadem[3]

[c] *Ad mitiores usus asciscere: exempli gratia, ad statuas, de quibus statim dicetur.*

CAP. XXXIX. 1 *Putamus* Vet. Dalec.—2 Vet. Dalec. *rejuvenescere.*—3 Idem Vet. *innumerosque ad alios.*—4 Vet. Dalec. *telum.*—5 Cod. Dalec. *adjecimus.*—6 Vet. Dalec. *nobis non naturæ accepta.*—7 Cod. Dalec. *agrorum cultu.*—8 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps; *Et stylo scribere intutum* ex codd. Harduinus et recentt. *Et stillo ferreo scribere vetitum est* Vet. Dalec. *Et stilo scribere intutum est* Gronov. et al. vett.—9 Cod. Dalec. *ne ullum telum esset in urbe.*

CAP. XL. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *non desiit* Gronov. et vulgg. Mox, pro *mitiorem*, cod. Dalec. *in initio.*—2 *Learchum filium præcipitare volentis, et residentis pœnitentia* cod. Dalec. *et præcipitato illo residentis pœnitentiam* Vet. Dalec. *pœnitentiamque, ferrum et æs, &c.* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita codd. Harduini, Vet. Dalec. et cod. ejusdem, item edd.

NOTÆ

[k] *Et cum stylo scribere intutum*] Minime tutum. Sic etiam Mss. Sunt qui *vetitum* malint. 'Intutum' Tacito semel, sæpius Ammiano usurpata vox.

[l] *Aristonidas*] Ἀριστωνίδας.

[m] *Learcho filio*] Extat apud Nasonem fabula Met. IV. 467.

urbe et ferreus Hercules, quem[3] fecit Alcon,[n] laborum Dei patientia inductus. Videmus et Romæ scyphos e ferro dicatos in templo Martis Ultoris.[o] Obstitit[4 p] eadem naturæ benignitas, exigentis a ferro ipso pœnas rubigine: eademque[5] providentia nihil in rebus mortalibus faciente,[q] quam quod infestissimum[6] mortalitati.

XLI. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe insula etiam Italiæ Ilva gignente:[r] minimaque difficultate cognoscuntur, ipso colore terræ manifesto: sed ratio eadem[s] excoquendis venis. In Cappadocia tantum quæstio est, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfusa certo fluvio terra, neque aliter ferrum e fornacibus reddit.[1]

Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *hodie. Est in eadem* Gronov. et vulgg.—4 Ita codd. Hardnini et cod. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Obsistit* Gronov. et al. vett.—5 Vet. Dalec. *ejusdemque.*—6 Cod. Dalec. *facientis, quam quod esset infestissimum.*

NOTÆ

[n] *Alcon*] Meminit hujus in Laconicis Pausanias, et Hippocoontis filium vocat: Naso quoque Met. XIII. 683. 'Illi fabricaverat Alcon Myleus, et longo cælaverat argumento.' Nisi forte hic Nasonis Alcon argentarius faber est, ab illo ferrario diversus.

[o] *Martis Ultoris*] In foro Augusti, regione Urbis octava.

[p] *Obstitit*] Ne hunc ferro mitiorem honorem vita haberet, de quo dictum est initio hujus cap. obstitit pro sua benignitate natura, tum inducta ferro rubigine velut in pœnam, tum simili ejus providentia nihil faciente in rebus mortalibus, quam quod est infestissimum mortalitati, et plenum laboris. Quare a mitioribus illis artibus ferrum traducendum ad falces, ligones, aliaque instrumenta, quibus arbusta serimus, ponimus pomaria, cædimus saxa, &c.

[q] *Faciente*] Mss. quidam *facientis.*

[r] *Ilva gignente*] Vide quæ dicta sunt III. 12. Servius in illud Maronis Æneid. x. 'Ast Ilva trecentos, Insula inexhaustis Chalybum generosa metallis.' Amplius aliquid apud Plinium legisse hic videri queat. Verba ejus sunt hujuscemodi: *inexhaustis Chalybum generosa metallis*] Quanto exhausta fuerit, tanto generosior, hoc est, πολυγόνος. Ergo *inexhaustis* non est una pars orationis: namque dicit Plinius Secundus: Cum in aliis regionibus effossis metallis terræ sint vacuæ, apud Ilvam hoc esse mirum, sublata renascuntur, et rursus de iisdem locis effodiuntur. Varro et aliud dicit, nasci quidem illic ferrum, sed in stricturam non posse cogi, nisi transvectum in Populoniam Tusciæ civitatem, ipsi insulæ vicinam.' Hæc Servius, cujus in laudandis auctoribus haud satis est explorata fides.

[s] *Sed ratio eadem*] Quæ æris explicata.

Differentia ferri[t] numerosa. Prima in genere[2] terræ cœlive. Aliæ molle tantum, plumboque vicinius sumministrant: aliæ fragile[3] et ærosum, rotarumque usibus et clavis maxime fugiendum, cui prior ratio convenit.[4] Aliud brevitate sola placet, clavisque caligariis:[u] aliud rubiginem celerius sentit. Stricturæ[v] vocantur hæ[5] omnes, quod non in aliis metallis, a stringenda acie vocabulo imposito. Et fornacum maxima differentia est: nucleusque quidem[6] ferri[w] excoquitur in his ad indurandam aciem: aliquæ modo ad densandas incudes, malleorumve rostra. Summa autem[x] differentia in aqua est, cui subinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior[7] nobilitavit loca gloria ferri, sicut Bilbilin[y] in Hispania et Turiassonem,

Cap. xli. 1 Cod. Dalec. *ferrum ex f. redditur.*—2 *Prima genera* cod. Dalec.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Alia molle, &c. subministrat alia fragile* Vet. Dalec. *Alia molle, &c.* Gronov. et al. vett.—4 Vet. Dalec. *cui pejor terra obvenit.*—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *hæ* etiam cod. Dalec. *sentit, stricturæque vocantur eæ* Gronov. et al. vett. Mox, *stringenda oculorum acie* Vet. Dalec.—6 Gronov. et al. ante Harduin. *in iis equidem nucleus ..... alioque modo, &c.* Cod. Dalec. *in his quidem ferrum excoquitur: in his ad indurandam aciem, alioque modo sunt ad densandas.*—7 Cod. Dalec. *alibi*

NOTÆ

[t] *Differentia ferri*] Transcripsit hunc locum integra fide totidem verbis Isidorus xvi. 20.

[u] *Clavisque caligariis*] Caliga militaris simillima fuit sandaliis PP. Capucinorum, sed clavis præterea subtus suffixa. Iconem exhibet caligæ, libro singulari, De caliga veterum, Nigronius noster, sub finem operis.

[v] *Stricturæ*] Stricturam vocant antiqui massam ferri seu laminam, quod in massam unam stringitur, ac coalescit. Sic Varro accepit, eo loco quem ex Servio paulo ante retulimus. Nonio stricturæ sunt et scintillæ ferri candentis: non Plinio.

[w] *Nucleusque quidem ferri*] In quibusdam, inquit, fornacibus ferrum excoquitur, quod durissimum est, ac veluti metalli nucleus, ad indurandam aciem, hoc est, eam ferri partem quæ secat. Sic temperatur id quod barbari Glossæque *Aciarium* vocant, *de l'acier*. Vide Notas et Emend. num. 21.

[x] *Summa autem*] Et hunc locum Isidorus exscripsit Orig. xvi. 20.

[y] *Bilbilin*] Hodie *Villa Veja*, in Baubulo monte, prope *Catalajud*, Arragoniæ regno. Martialis, cujus id fuit natale solum, x. 103. 'Municipes, augusta mihi quos Bilbilis alto Monte creat, rapidis quos Salo cingit aquis,' &c. iv. 55. 'Nos, Celtis genitos et ex Iberis, Nostræ nomina duriora terræ Grato non pudeat referre versu: Sævo Bilbilin optimam metallo, Quæ vincit Chalybasque, Noricosque.' Nummus Augusti in Cimelio Regis Christianissimi, Tiberii quoque, et Caligulæ: MV. AVGVSTA BILBILIS. *Municipium Augusta Bilbilis.* Aqua-

Comum in Italia, cum ferraria metalla in his locis non sint.[8] Ex omnibus[z] autem generibus palma Serico ferro est. Seres hoc cum vestibus suis pellibusque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie[a] temperantur: ceteris enim[b] admiscetur mollior[a] complexus. In nostro orbe aliubi[9] vena bonitatem hanc præstat, ut in Noricis:[c] aliubi[10] factura, ut Sulmone aqua, uti diximus.[d] Quippe cum in exacuendo oleares cotes,[e] aquariæque differant,[11] et oleo delicatior fiat acies. Mirumque, cum excoquatur vena, aquæ modo liquari ferrum, postea in spongias[f] frangi. Tenuiora[g] ferramenta oleo restingui mos est,

[a] *Mollioris temperaturæ ferrum.*

pejor, alibi utilior.—8 Cod. Dalec. *fiant.*—9 Vet. Dalec. *admiscetur molliore complexu. In nostro orbe alibi;* cod. Dalec. *admiscetur melior, &c. alicubi;* Gronov. et al. ante Harduin. *admiscetur. Mollior complexus in nostro orbe. Aliubi.*—10 Cod. Dalec. *alibi.* Mox, *sicut diximus* in eodem cod.—11 Vet. Dalec. *sed exacuendo ferro oleares cotes et aquariæ æque differant.*

NOTÆ

rum vero dote, non fodinarum, quæ nullæ ibi sunt, ferro gloriam parari, ut Plinius ait, etiam Martialis testatur, qui Salonis nomen his fuisse ait. Adjicit enim verbis proxime recitatis IV. 55. 'Et ferro Plateam suo sonantem, Quam fluctu tenui, sed inquicto, Armorum Salo temperator ambit.' Et XIV. 33. 'Pugio, quem curvis signat brevis orbita venis, Stridentem gelidis hunc Salo tinxit aquis.' Amnem hunc Salonem a vicino oppido Bilbilin Justinus vocat. Idcirco hunc ejusdem Poëtæ locum, I. 50. 'Videbis altam, Liciane, Bilbilin Equis et armis nobilem,' Hieron. Surita, teste Antonio Augustino, in mendo cubare aicbat, legique oportere 'Aquis.' Atque eo quidem Epigrammate sequitur mox, 'Salone, qui ferrum gelat.'

[z] *Ex omnibus*] Isidorus hæc quoque, ut superiora, loc. cit. Ferrum hoc Sericum jam obsolevit.

[a] *Ex mera acie*] Mera acies, quod merum 'aciarium' barbari Glossæque, ut diximus, Græci ἀκραιφνὲς στόμωμα vocant.

[b] *Ceteris enim*] Vide Notas et Emend. num. 22.

[c] *Ut in Noricis*] Glebam idcirco Noricam commendat Rutilius in Itiner. lib. I. pag. 309. Cultros Norico ferro, Petron. in Fragm. pag. 267. 'Noricum ensem' Horatius.

[d] *Uti diximus*] Proxime ante, his verbis: 'Summa autem differentia in aqua est,' &c.

[e] *Oleares cotes*] Quæ perfundi oleo solent, cujusmodi sunt eæ, quibus novaculæ acuuntur.

[f] *Postea in spongias*] Postquam liquatum est induratumque, non æquabiliter, ut raphani, sed spongiarum more, et inæquabiliter frangitur. Spongiæ igitur massæ sunt prius liquati ferri, posteaque indurati: non spuma, quæ, dum ferri vena funditur, per os camini exit, ut Salmasius jubet intelligi, in Solin. p. 1082.

[g] *Tenuiora*] Isidorus totidem verbis

ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro sanguis humanus se ulciscitur. Contactum[h] namque eo celerius subinde rubiginem trahit.

XLII. De magnete[i] lapide suo loco dicemus, concordiaque quam cum ferro habet. Sola hæc materia vires ab eo lapide accipit, retinetque longo tempore, aliud apprehendens ferrum, ut annulorum catena[1 j] spectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum vivum, vulneraque tali asperiora fiunt.[2] Lapis hic et in Cantabria nascitur, non ille magnes verus caute continua, sed sparsa bullatione,[3 k] ita appellant: nescio an vitro[l] fundendo perinde utilis: nondum enim expertus est quisquam: ferrum utique inficit[m] eadem vi. Magnete lapide[n] Dinochares[4 o] architectus Alexandriæ Arsinoës[p] templum concamerare inchoaverat, ut in eo simulacrum ejus e ferro pendere in aëre videretur. Intercessit mors et ipsius et Ptolemæi, qui[5] id sorori suæ jusserat fieri.

CAP. XLII. 1 'Ms. *ut a collectione catena.* Lego, *annulorum collectione,* ex Æliano et Strabone.' *Dalec.*—2 Cod. Dalec. *vulneraque ex t. a. fiant.*—3 Ita cod. Dalec. item edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *bubbatione* Gronov. et vulgg.—4 Gronov. et al. ante Harduin. *ferri utique inficit aciem, ut magnes. Eodem lapide Dinocrates;* cod. Dalec. *Eodem magnete lapide.* Vet. Dalec. *Timocrates;* Chiffl. *Timochares;* margo edd. Dalec. et Gronov. *Chiromocrates,* e Strabone.—5 *Ptolemæi regis, qui* cod. Dalec.

NOTÆ

Orig. XVI. 20.

[h] *Contactum*] Isidorus loc. cit.

[i] *De magnete*] Lib. XXXVI. c. 25.

[j] *Ut annulorum catena*] Reg. 2. *ut acolorum.* Forte, *ut acularum.* Acus enim acubus quasi nectuntur. At ex annulis catena, quam ex aculis, commodius nectitur.

[k] *Sed sparsa bullatione*] Magneticos lapillos bullarum instar per agros spargi significat, non e continua rupe excidi. In editis hactenus libris *bubbatione* legebatur. At Reg. 2. Colb. 3. aliique, *bullatione,* ut edimus.

[l] *Nescio an vitro*] Vitro enim fundendo magnetem addi, dicetur XXXVI. 66.

[m] *Inficit*] Sic imbuit, ut, perinde ac magnes ipse, ferrum alterum trahat.

[n] *Magnete lapide*] Hæc totidem verbis Isidorus Orig. VI. 20. Idem de simulacro quodam in templo Serapidis, quod magneti laquearibus templi infixo adhæreret ita, ut pendere videretur in aëre, refert August. de Civit. XXI. 6. Suidas item, verbo Μαγνῆτις. Hinc orta de sepulcro Mahometi fabula.

[o] *Dinochares*] Vide Notas et Emend. num. 23.

[p] *Arsinoës*] Quæ Ptolemæi Philadelphi et soror et conjux fuit, ut diximus VI. 32.

XLIII. (XV.) Metallorum omnium vena ferri largissima est. Cantabriæ maritimæ parte, quam Oceanus alluit,[1] mons prærupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, ut in ambitu Oceani diximus.[q] Ferrum accensum[r] igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens[s] non est habile tundendo, neque antequam albescere incipiat. Aceto aut[2] alumine illitum fit æri simile. A rubigine[t] vindicatur cerussa, et gypso, et liquida pice. Hæc est temperatura a Græcis antipathia[3][u] dicta. Ferunt quidam et religione quadam id fieri. Et extare ferream catenam apud Euphratem amnem, in urbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander[v] Magnus ibi junxerat[4] pontem, cujus annulos, qui refecti sunt, rubigine infestari,[w] carentibus ea prioribus.

XLIV. Medicina e ferro est et alia, quam secandi. Namque circumscribi circulos,[1] terve circumlato mucrone, et adultis et infantibus prodest contra noxia medicamenta: et præfixisse in limine e sepulcro evulsos clavos[2] adversus nocturnas lymphationes.[a] Pungique leviter mucrone, quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorumque subitos,[3] qui punctionem afferant. Quædam ustione sa-

CAP. XLIII. 1 Cod. Dalec. *maritima p. quam O. ambit;* al. ap. eund. *qua Oceanum ambit.*—2 Cod. Dalec. *et.*—3 Vet. Dalec. *antiodes: ἢ τῷ ἰῷ ἐναντία.* —4 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *vinxerit* Chiffl. *conjunxerit* cod. Dalec. *vinxerat* Gronov. et vulgg.

CAP. XLIV. 1 Vet. Dalec. *semel circulo.*—2 Cod. Dalec. *præfixo limine a*

NOTÆ

[q] *Ut in ambitu Oceani diximus*] Lib. IV. c. 34. in fine.

[r] *Ferrum accensum*] Ab his verbis Pliniani editores novum caput auspicati, titulum scripsere, *De temperatura ferri*, quem præfigi oportere capite XLI. et argumentum, et Plinianus Index, quem edidimus, indicat. Locum hunc porro totidem verbis Isidorus exscripsit Orig. XVI. 20.

[s] *Rubens*] Isidorus loc. cit.

[t] *A rubigine*] Isidorus loc. cit.

[u] *Antipathia*] Ἀντιπάθεια, vis contraria rerum, naturalis rerum differentia, dissidiumque, ut inter ignem et aquam.

[v] *Alexander*] Vide quæ diximus v. 21.

[w] *Infestari*] Subintellige, ferunt, ex antecedentibus.

[a] *Lymphationes*] De lymphaticis egimus XXV. 24. Hos etiam noctu exagitari, antiquitas credidit: unde νυμφολῆψίαι νυκτερινὰι appellatæ.

nantur: privatim vero canis rabidi morsus. Quippe etiam prævalente morbo, expavescentesque potum, usta plaga illico liberantur. Calefit etiam[b] ferro candente aqua, multis vitiis, privatim vero dysentericis.[4]

XLV. Est et rubigo ipsa in remediis, et sic Telephum[c] proditur sanasse Achilles, sive id ærea, sive ferrea cuspide fecit. Ita certe pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clavis[1] veteribus. Potentia ejus[2] ligare, siccare, sistere.[d] Emendat[e] alopecias illita. Utuntur[f] et ad scabritias genarum, pusulasque[3]

s. evulsis clavis.—3 Cod. Dalec. *humores.*—4 Cod. Dalec. *potus in m. v. privatimque dysentericis.*

CAP. XLV. 1 Dalec. *e clavis.*—2 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Vis ejus* Gronov. et vulgg. Mox, *lenire* Vet. Dalec. *mitigare* al. vett. *purgare* alii. Deinde, pro *sistere*, cod. Dalec. *strin-*

NOTÆ

[b] *Calefit etiam*] Diosc. v. 93. calefieri sic ait, ut cœliacis prosit, dysentericis, lienosis, &c. Ut epilepticis, Cælius Aurel. Chron. i. 4. de epilepsia: 'Dehinc squamulas ferri, cum aqua in qua fuerit candens ferrum prætinctum.' Ut lienosis etiam Celsus IV. 9. 'Post cibum,' inquit, 'aqua a ferrario fabro, in qua candeus ferrum subinde tinctum sit: hæc enim vel præcipue lienem coërcet: quod animadversum est in his animalibus, quæ apud hos fabros educata, exiguos lienes habent.' Ut vesica laborantibus, Scribonius Largus Compos. 146. 'Ad tumorem,' inquit, 'et dolorem vesicæ, et exulcerationem, benefacit aqua, in qua ferrum candens demissum est. Hoc ego traxi ab aquis calidis, quæ sunt in Tuscia ferratæ, et mirifice remediant vesicæ vitia. Appellantur itaque vesicariæ.'

[c] *Et sic Telephum*] Vide XXV. 19. Extat in Anthologia Græca Macedonii Consulis amatorium epigramma, cujus argumentum ab hoc Achillis Telephique facto petitum, lib. VII. quanquam hic ante a me præfandus honos auribus: Ἕλκος ἔχω τὸν ἔρωτα· ῥέει δὲ μοι ἕλκεος ἰχὼρ Δάκρυον, ὠτειλῆς οὔποτε τερσομένης. Εἰμὶ καὶ ἐκ κακότητος ἀμήχανος· οὐδὲ Μαχάων Ἠπιά μοι πάσσει φάρμακα δευομένῳ. Τήλεφός εἰμι, κόρη· σὺ δὲ γίνεο πιστὸς Ἀχιλλεύς. Κάλλεϊ σῷ παῦσον τὸν πόθον, ὡς ἔβαλες. Quod feliciter ita Grotius vertit: *Est mihi vulnus amor: sanies de vulnere manat Lacryma: siccari ploga profunda negat: Nec revalescendi spes est super: ipse Machaon Nil virus tantum quo medicetur habet. Telephus en tibi sum: mea tu mihi te fac Achillem: Et flammam seda quam tua forma facit.*

[d] *Potentia ejus.... sistere*] Ita Mss. omnes: non, ut editi, *Vis ejus.... restringere.* Etsi Diosc. v. 93. Ἰὸς δὲ σιδήρου στύφει, ῥοῦν δὲ γυναικεῖον προστεθεὶς ἴσχει.

[e] *Emendat*] Diosc. loc. cit.

[f] *Utuntur*] Diosc. totidem verbis: Πρός τε παρωνυχίας καὶ πτερύγια, καὶ τραχέα βλέφαρα εὔχρηστος, καὶ κονδυλώματα.

totius corporis, cum cera et oleo myrteo: ad ignes [g] vero sacros ex aceto: item ad scabiem, paronychia, in linteolis.[4] Sistit et fœminarum [h] profluvia imposita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, et cum myrrha subacta, et condylomatis [i] ex aceto prodest. Podagras [j] quoque illita lenit.[5]

XLVI. Squama quoque ferri [k] in usu est ex acie, aut mucronibus, maxime simili, sed acriore vi, quam [l] rubigo: quamobrem et contra epiphoras oculorum assumitur. Sanguinemque sistit, cum vulnera maxime ferro fiant. Sistit et fœminarum profluvia. Imponitur et contra lienum vitia. Hæmorrhoidas compescit, ulcerumque serpentia. Et genis [l] prodest, farinæ modo aspersa paulisper.[2] Præcipua tamen commendatio ejus in hygremplastro [m] ad purganda vulnera fistulasque, et omne callum [3] erodendum, et rasis[4] ossibus carnes recreandas.[a] Componitur hoc modo: picis oboli sex: [n] Cimoliæ cretæ drachmæ duæ: æris tusi drachmæ duæ: squamæ ferreæ, totidem: ceræ, sex: olei sextarius.[5] His adjicitur, cum sunt repurganda vulnera aut replenda, ceratum.[6]

[a] *Et nudis ossibus carnes inducendas.*

---

gere; Gronov. et vulgg. *restringere.*—3 Gronov. *pustulasque.*—4 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *paronychia digitorum et pterygia in linteolis* Gronov. et vulgg. *paronychia digitorum et pterygia illita tollit* Vet. Dalec.—5 Cod. Dalec. *sanat.*

CAP. XLVI. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *acriore, quam* Gronov. et vulgg.—2 Vet. Dalec. *palpebrisque.*—3 'Ita codd. Reg. et Editio princeps. Frustra in recentioribus edd. emendatum, *omnem callum.*' Brotier.—4 Margo edd. Dalec. et Gronov. *rosis.*—5 *Componitur hoc modo: obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis sex* (*duabus* cod. Dalec.) *ex ære, totidem ex squama ferri, totidem ceræ, ex olei sextario* Gronov. et al. ante Harduin. 'Ms. *ex oleo sextarius*

NOTÆ

[g] *Ad ignes*] Diosc. Ἐπιχριόμενον δὲ σὺν ὄξει ἐρυσιπέλατα καὶ ἐξανθήματα ἰᾶται.

[h] *Sistit et fœminarum*] Diosc. loc. cit.

[i] *Et condylomatis*] Diosc. loc. cit.

[j] *Podagras*] Diosc. loc. cit.

[k] *Squama quoque ferri*] Hæc forte λεπὶς στομώματος, Diosc. v. 90. quam barbari vocant 'squamam aciarii,' quæ ex ferro excutitur, dum tunditur in officinis.

[l] *Et genis*] Palpebris.

[m] *In hygremplastro*] Ὑγρέμπλαστρον, *emplastrum liquidum*, non siccum.

[n] *Picis oboli sex*] Vide Notas et Emend. num. 34.

XLVII. (XVI.) Sequitur natura plumbi. Cujus duo genera, nigrum, atque candidum.[o] Pretiosissimum candidum, a Græcis appellatum cassiteron,[p] fabuloseque narratum in insulas[q] Atlantici maris peti, vitilibusque[r] navigiis circumsutis corio advehi. Nunc certum est,[s] in Lusitania gigni, et in Gallæcia: summa tellure arenosa, et coloris nigri: pondere tantum ea deprehenditur. Interveniunt[t] et minuti calculi, maxime torrentibus siccatis. Lavant[u] eas arenas metallici, et quod subsedit[z] coquunt in fornacibus. Invenitur[v] et in aurariis metallis, quæ alutia vocant:[3w] aqua immissa eluente calculos nigros paulum candore variatos, quibus eadem gravitas quæ auro: et ideo in calathis, in quibus aurum colligitur, remanent cum eo: postea caminis separantur,[4] conflatique in album plumbum resolvuntur. Non fit in Gallæcia nigrum, cum vicina Cantabria[x] nigro tantum abundet: nec ex albo ar-

---

his a. cum sunt r. v. aut cum replenda; Ms. alter, *ex olei sextario. Additur.* Lego, *adhibetur.*' Dalec. '*Picis oboli sex, Cimoliæ cretæ drachmæ sex*] Ita emendavit eruditus Harduinus; quod in Mss. Reg. 2. et Pintian. legatur, *pari obolis et Cimoliæ cretæ drachmis sex.* Picem quidem nonnullis in emplastris, non in eo tamen, de quo nunc Plinius, memorat Celsus v. 19. 1. et 3. Unde forte melius in Mss. Reg. 5. *Componitur hoc modo: obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis duabus ex ære, totidem e squama ferri, totidem ferri, totidem ceræ, ex oleo sextarius.*' Brotier.—6 Vox *ceratum* deest in cod. Dalec.

CAP. XLVII. 1 Cod. Dalec. *sutilibusque.*—2 Ita codd. Regg. Brot. Dalec. et Editio princeps. Al. ante Brotier, *subsidit.*—3 'Ita cod. Reg. 5. In Editione principe, *quæ alucia vocant.* In codd. Regg. 2. 3. et recentt. edd. *quæ aluta vocant.*' Brotier. *quæ elutia vocant* Gronov. *quod elutum vocant* Vet. Dalec.—

NOTÆ

[o] *Atque candidum*] Savotus de Nummis Antiq. II. 2. p. 46. plumbum candidum censet illud esse, quod nos vulgo stannum Anglicanum, seu molle dicimus. Astipulatur eidem Aldrovandus de Metall. I. 7. p. 160.

[p] *Cassiteron*] Κασσίτερος Homero sæpissime.

[q] *In insulas*] Quas fabulæ Cassiteridas appellarunt, ut dictum est IV. 36.

[r] *Vitilibusque*] Qualia Britannorum olim fuisse ex Timæo vidimus IV. 30. Vide quæ diximus v. 57.

[s] *Nunc certum est*] Hæc totidem verbis Isidorus Orig. XVI. 21.

[t] *Interveniunt*] Isidorus loc. cit.

[u] *Lavant*] Plane ad verbum hæc Isidorus loc. cit.

[v] *Invenitur*] Isidorus loc. cit.

[w] *Quæ alutia* [*aluta*] *vocant*] Sic Reg. 2. ut monuimus in Notis et Emend. ad lib. XXXIII. num. 19. In Colb. 3. *alutia.* In vulgatis, *elutia.*

[x] *Cum vicina Cantabria*] Isidorus loc. cit.

gentum,[5] cum fiat ex nigro.[y] Jungi[z] inter se[6] plumbum nigrum sine albo non potest, nec hoc ei sine oleo.[7] Ac ne album quidem secum sine nigro. Album habuit auctoritatem et Iliacis temporibus, teste Homero,[a] cassiteron ab illo[8] dictum.

Plumbi nigri[b] origo duplex est: aut enim sua provenit vena, nec quicquam aliud ex sé parit: aut cum argento nascitur, mixtisque venis conflatur. Ejus qui[c] primus fluit in fornacibus liquor stannum appellatur: qui secundus,[d] argentum: quod remansit[e] in fornacibus, galena, quæ est tertia portio additæ venæ.[9] Hæc rursus conflata dat nigrum plumbum deductis partibus non duabus.[10]

4 Vet. Dalec. *postea canistris separantur;* al. vett. *postea separantur, caminisque conflati in, &c.*—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *nec ex albo argento* Gronov. et al. vett.—6 *Jungi in se* Vet. Dalec.—7 Vet. Dalec. *hoc fieri sine oleo.*—8 Cod. Dalec. *ab eo.*—9 Ita ex codd. Harduinus et recentt. ita quoque cod. Dalec. *portio est tertia addit a venæ* Gronov. et vulgg.—10 'Ita codd. Reg. et Editio princeps. Nescio cur particula negativa in recentioribus editionibus sit omissa. Nobis certe diversa est plumbi fundendi ratio. Cum purissima est galena, centum pondo reddunt libras plumbi a 60. ad 70. Vide Cl. Lehmann, *L'Art des Mines,* tom. I. pag. 128.' *Brotier. partibus duabus* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.

NOTÆ

[y] *Cum fiat ex nigro*] E vena argenti plumbique nigri communi, ut statim dicetur.

[z] *Jungi*] Galli vocant *Souder*. Plinius supra XXXIII. 30. 'Plumbum nigrum albo jungitur, ipsumque album sibi oleo.' At nunc in solidandis fistulis, quibus aqua Parisiis in loca varia derivatur, plumbo nigro nigrum vidimus sine albo jungi: et olei vice resinam adhiberi. Vidit et Savotus de Nummis Antiq. II. 3. pag. 55.

[a] *Teste Homero*] Iliad. Λ. 25. Iliad. Ψ. 561. et alibi passim.

[b] *Plumbi nigri*] Illud est, quod hodierno die simpliciter plumbum appellamus. Nigrum dicitur, quod nigrore tractantium manus inficit. Quæ hoc capite deinceps continentur, ea totidem plane verbis exscripsit Isidorus Orig. XVI. 21.

[c] *Ejus qui*] Hoc est, hujus posterioris plumbi, quod cum argento nascitur. Hoc sincerum veterum stannum fuit.

[d] *Qui secundus*] Secunda coctura, cum rursum igne conflatur, ac secernitur argentum a plumbo.

[e] *Quod remansit*] Quod prima fusura stanno, et quod secunda argento, ceu scoria quædam, innatabat: (redit illud ad tertiam venæ seu metallicæ terræ partem, quæ fuerat in fornacem injecta:) illud, inquam, rursus conflatum, dat plumbum nigrum.

XLVIII. (XVII.) Stannum illitum[f] æneis[1] vasis saporem gratiorem facit, et compescit æruginis[2] virus: mirumque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatissima, ut diximus,[g] Brundisii temperabantur, donec argenteis uti cœpere et ancillæ. Nunc adulteratur stannum addita æris candidi tertia portione[3] in plumbum album. Fit et alio modo: mixtis albi plumbi nigrique libris.[4 h] Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Iidem et tertiarium[i] vocant, in quo duæ nigri portiones sunt, et tertia albi. Pretium ejus in libras, X. X.[5 j] Hoc fistulæ[k] solidantur. Improbiores, ad tertiarium additis æquis partibus albi, argentarium vocant: et eo quæ volunt incoquunt.[6 l] Pretia hujus faciunt in pondo C. LX. X. Albo per se sincero pretia sunt X. X. nigro, septem. Albi[7] natura plus aridi habet: contraque, nigri tota humida est. Ideo album

CAP. XLVIII. 1 Cod. Dalec. *æreis.*—2 Cod. Dalec. *æruginem.*—3 Ita codd. Harduini et Vet. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *æris tertia portione candidi* Gronov. et vulgg.—4 Vet. Dalec. *æquilibriis;* al. vett. *paribus libris.*—5 Dalec. *in libras decem: denarii decem;* Gronov. et vulgg. *in libras triginta.*—6 Vet. Dalec. *et eo cum uti volunt recoquunt.*—7 Cod. Dalec. *faciunt cl. in triginta libras. Albo;* Vet. Dalec. *fac. in pon. centum, denarios triginta. In libras albo, per se s. p. sunt denarii sex nigro tres. Albi;* cod. Dalec. *nigro septemdecim;* Chiffl. *item nigro X. VII.* edd. vett. et Gronov. *pretia sunt triginta, nigro sexdecim.* Mox, *plura aridi* Gronov. et al. ante Harduin. *plus aridi* codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et re-

NOTÆ

[f] *Stannum illitum*] Totidem verbis Isidorus Orig. XVI. 22.

[g] *Ut diximus*] Lib. XXXIII. cap. 45. 'Optima specula apud majores fuerant Brundisina, stanno et ære mixtis.'

[h] *Nigrique libris*] Subintellige, paribus libris.

[i] *Iidem et tertiarium*] Stannum vulgare, quo utimur, tertiario huic Pliniano fere respondere, ait Savotus de Nummis II. 4. pag. 57.

[j] *In libras, X. X.*] Hoc est, denarii decem: sunt hi monetæ Gallicæ asses octoginta. Sic porro Mss. Reg. 2. et alii. In editis perperam, *in libras triginta.* Et mox, *in pondo,* hoc est, in libras C. LX. X. non, ut editi, *centum triginta in libras.* Item, *pretia sunt X. X. nigro, septem* in libras: non vero, *pretia sunt triginta, nigro sedecim.*

[k] *Hoc fistulæ*] Hoc plumbo fistulæ, quibus aqua ducitur, solidantur: *on soude les tuyaux.*

[l] *Et eo quæ volunt, incoquunt*] Incoquere plumbo albo æs argentumve est, vasi æreo vel argenteo liquefactum plumbum illud argentarium superinducere, ut accipiat argenti colorem. Galli vocant *Etamer.*

nulli rei sine mixtura utile est. Neque argentum ex eo plumbatur,[m] quoniam prius liquescit argentum. Confirmant, quod si minus albo nigri quam satis sit misceatur, erodi[8] ab eo argentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum invento, ita ut vix discerni possit[9] ab argento, eaque incoctilia[n] vocant. Deinde et argentum incoquere simili modo cœpere equorum maxime ornamentis,[o] jumentorum jugis, in Alesia[p] oppido: reliqua gloria Biturigum fuit.[10] Cœpere deinde et esseda,[q] et vehicula, et petorita[r] exornare:[11] similique modo ad aurea quoque, non modo argentea staticula[12 s] inanis luxuria pervenit: quæque in scyphis cerni prodigium[13] erat, hæc in vehiculis atteri,

centt.—8 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *argentum; affirmantque* (*confirmantque* Chiffl.) *si minus albo nigri, quam satis sit misceatur, arrodi* margo edd. Dalec. et Gronov. *erodi* Chiffl. *argentum. Album incoquitur, &c.* Gronov. et vulgg.—9 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *queat* Gronov. et vulgg. Mox, Vet. Dalec. *coctilia.*—10 Cod. Dalec. *jugis. In Alexia oppido, quo reliqua Gallia gloriabatur, tale jugum fuit.* 'Bene in codd. Regg. et Editione principe, *Alesia.* Male in recentioribus edd. *Alexia.* Alesiæ, oppidi Galliarum celeberrimi, rudera extant in Burgundia, prope *Sainte-Reine en Auxois.*' Brotier.—11 Vet. Dalec. *exornari.*—12 Cod. Dalec. *vehicula.*—13 Cod.

NOTÆ

[m] *Plumbatur*] Solidatur, ferruminatur, plumbo conglutinatur.

[n] *Eaque incoctilia*] Sequior ætas, nosque etiamnum, argentata dicimus.

[o] *Equorum maxime ornamentis*] Fræna hodie sic stanno incoquimus, sive argentamus: *Etamer les branches d'un mords.*

[p] *In Alesia* [*Alexia*] Plutarcho in Cæsare, pag. 721. Ἀλησία est. Item Velleio, Dioni, ceterisque. Cæsari lib. VII. Alesia oppidum Mandubiorum appellatur: nunc in Ducatu Burgundiæ, diœcesi Augustodunensi, retinet priscum nomen, *Alise:* circumjacensque pagus, *l'Aussois*, vel *l'Ossois.*

[q] *Esseda*] Vehiculi genus, familiare inprimis olim Belgis: unde Belgica esseda Maroni dicta. *Un coche.*

[r] *Et petorita*] Et alterum vehiculi genus, de quo fuse Vossius in Etymol. Ausonius Epist. VIII. 'Cornipedes rapiant imposta petorrita mulæ.'

[s] *Staticula*] Staticula Plinio sunt imagines et emblemata, quibus et currus et scyphos etiam incrustare atque exornare antiqui solebant. Ciceroni sigilla sunt, Orat. in Verrem VI. 48. 'Apposuit patellam in qua sigilla erant egregia.... Sigillis avulsis reliquum argentum reddidit.' Scyphi vero iis ornati sigillati dicti ibid. num. 32. Alioqui staticulum, sive statuncnlum, pro statua seu imagine a Tertulliano et Hieronymo sæpius usurpatum, ante nos annotavere alii. Consule Schefferum de Re Vehiculari Veterum, I. 206. et V. Cl. Du-Cangium in Glossario, verbo 'Statuncu-

cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in charta est, ut liquefactum pondere videatur, non calore, rupisse.[14] India[t] neque æs neque plumbum habet, gemmisque suis ac margaritis hæc permutat.

XLIX. Nigro plumbo[a] ad fistulas laminasque utimur, laboriosius in Hispania eruto, totasque per Gallias: sed in Britannia summo terræ corio adeo large, ut lex ultro dicatur, 'ne plus certo modo fiat.' Nigri generibus hæc sunt nomina: Ovetanum,[1 b] Caprariense, Oleastrense. Nec differentia ulla scoriæ, modo sit excocta diligenter. Mirumque in his solis metallis, quod derelicta fertilius revivescunt. Hoc videtur facere laxatis spiramentis ad satietatem infusus aër, æque ut fœminas quasdam fœcundiores facere abortus.[2] Nuper id compertum in Bætica Santarensi metallo,[c] quod locari solitum X. CC. M.[d] annuis, postquam obliteratum erat, CCLV. locatum est.[3] Simili modo Antonianum in eadem provincia pari locatione pervenit ad

Dalec. *prodigum.*—14 Cod. Dalec. *videatur concolore erupisse.*

CAP. XLIX. 1 *Jovetanum* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *relaxatis ... fœcundior abortus* Gronov. et al. vett. *facit abortus* cod. Dalec.—3 Gronov. et al. ante Harduin. *locari solitum decem libris per CC. ante annos .... LV. locatum est.* ' *CCLV. locatum*] Incerti valde sunt hi numeri. In Mss. Reg. 2. 3. et Editione principe, *XXIII. locatum est.* In Mss. Reg. 5. quod forte verius, *postquam obliteratum erat, reddit LXXXII.* Octoginta duo millia denariorum sunt Gallicæ monetæ libræ 63,806. Denariorum autem ducenta quinquaginta quinque millia efficiunt Gallicæ monetæ libras 198,421.' *Brotier. erat, reddit LXX. II.* cod.

NOTÆ

lus.' Vide Notas et Emend. num. 25.

[t] *India*] Isidorus hæc quoque ad verbum, Orig. XVI. 21.

[a] *Nigro plumbo*] Isidorus loc. cit.

[b] *Ovetanum*] Ab Oveto Asturum oppido. Libri hactenus editi perperam exhibent, *Jovetanum.* Caprariense ab insula cognomine prope Majoricam, de qua III. 11. Oleastrense ab Oleastro Bæticæ oppido, de quo III. 3. nam tota ea regio, ut ibi dicitur, cap. 4. plumbi metallis scatet.

[c] *Santarensi metallo*] Fodina metallica, cui unde id nomen obtigerit, incompertum. Antonianum ab Antonio Triumviro metalli domino, haud obscurum est: ut Sallustianum æs et Livianum dici meminimus cap. 2. libri hujus.

[d] *Locari solitum X. CC. M.*] Denarium ducentis millibus: quæ libras efficiunt, seu florenos, monetæ Gallicæ, 80000. Ut CCLV. denarium millia, libras 202000. Vide Notas et Emend. num. 26.

pondo cccc.[e] vectigalis.[4] Aqua addita[5] non liquescere vasa e plumbo constat: eadem, si in aqua calculus æreusve quadrans addatur, peruri.[6]

L. (XVIII.) In medicina per se plumbi usus est cicatrices reprimere: adalligatisque lumborum et renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. Visaque in quiete[1 f] Venerea sponte naturæ erumpentia usque in morbi genus[g] his laminis Calvus orator[h] cohibuisse traditur, viresque corporis studiorum labori custodisse.[2] Nero (quoniam ita Diis placuit) princeps, lamina[i] pectori imposita, sub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonstravit rationem. Coquitur[j] ad medicinæ usus patinis fictilibus, substrato sulfuris[3] minuto,[k] laminis impositis tenuibus, opertisque sulfure et ferro mixtis. Cum coquitur, munienda[4] in eo opere foramina spiritus[l] convenit: alioqui plum-

Dalec.—4 '*Ad pondo CCCC. vectigalis*] Ita Editio princeps aliæque. Hæc desunt in Mss. Reg. Intelligendum, pondo cccc. m. *Quatre mille quintaux.* Antonianum autem dictum est metallum ab Antonio, forte triumviro, fodinæ domino.' *Brotier.*—5 'In Editione principe, *mirum aqua addita. Mirum* deest in codd. Regg. et est inutile. In recentt. edd. *et mirum.*' Idem.—6 'Ita bene codd. Regg. 2. 3. et Editio princeps. Male cod. Reg. 5. et recentiores edd. *vas peruri.*' Idem. *calculus si addatur, &c.* cod. Dalec.

Cap. L. 1 *Visa in quiete* Vet. Dalec. Mox, cod. Dalec. *ejusque morbi ingenia, &c.*—2 Cod. Dalec. *corporis in studiorum labore custodisse.*—3 Gronov.

NOTÆ

[e] *Ad pondo CCCC.*] Hoc est, ut mos est scribendi veterum, ad libras quadringenties mille.

[f] *Visaque in quiete*] Oribasius de Victus Ratione: 'Lamina plumbi,' inquit, 'lumbis superposita, prohibet somniantibus semen... Custodire vero oportet, ne quis nimium lumbos infrigidet, ne his nimis infrigidatis lædantur renes.' Sic etiam Theodorus Priscianus II. 1. 11.

[g] *Usque in morbi genus*] Nimiam scilicet profusionem seminis ex naturalibus, ut Celsus vocat IV. 21. De Πριαπισμῷ item Theodorus loc. cit. ubi inter remedia, 'si passionis hujus molestia,' inquit, 'diutius perseveraverit, ut tensio et desiderium impatientissime protendantur, laminam plumbi renibus et partibus vicinis appono,' &c.

[h] *Calvus orator*] E Licinia gente.

[i] *Nero ... lamina*] Hoc ipsum, aliaque vocis alendæ subsidia, adhibuisse Neronem, auctor est et Suetonius in ejus Vita, cap. 20.

[j] *Coquitur*] Totidem fere verbis hæc pariter Diosc. v. 96. et Oribasius lib. XIII. pag. 231.

[k] *Sulfuris minuto*] Hoc est, sulfuris momento. Ita Mss. non *sulfure.*

[l] *Foramina spiritus*] Nares. Diosc. Σκεπάσας τοὺς ῥώθωνας· βλαβερὰ γὰρ ἡ ἀποφορά.

bi fornacium[5] halitus noxius sentitur, et pestilens, et canibus ocyssime: omnium vero metallorum, muscis et culicibus: quamobrem non sunt ea tædia in metallis.[a] Quidam in coquendo[m] scobem plumbi lima quæsitam sulfuri[6] miscent: alii cerussam potius, quam sulfur. Fit et lotura[n] plurimi usus in medicina, cum se ipso[7] teritur in mortariis plumbeis addita aqua cœlesti, donec crassescat. Postea[o] supernatans aqua tollitur spongiis: quod crassissimum fuit, siccatum dividitur in pastillos. Quidam limatum[p] plumbum sic terunt: quidam etiam plumbaginem admiscent: alii vero acetum, alii vinum, alii adipem, alii rosam. Quidam in mortario lapideo, et maxime Thebaico, plumbeo[8] pistillo[q] terere malunt: candidiusque fit ita medicamentum. Id autem[r] quod ustum est plumbum, lavatur, et teritur, ut cadmia.[9] Potest astringere,[s] sistere, contrahere cicatrices. Usus enim ex eodem,[10] et in oculorum medicamentis, et maxime contra procidentiam eorum,[t] et

[a] *In fodinis metallicis non sunt ea animalia.*

et al. ante Harduin. *sulphure*.—4 Vet. Dalec. *muniti*.—5 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *plumbi e fornacibus* Gronov. et vulgg. —6 Vet. Dalec. *scobi p. l. quæsitæ sulphur*.—7 Idem Vet. *cum a seipso*.—8 Margo edd. Dalec. et Gronov. *lapideo*, e Diosc.—9 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *lavatur. Est istius vis ut Cadmiæ* margo edd. Dalec. et Gronov. *lavatur ut stibi et cadmia* Gronov. et vulgg.—10 *Usus ejusdem* Vet. Dalec.

NOTÆ

[m] *Quidam in coquendo*] Diosc. loc. cit. Ῥινίσματα μολίβδου βαλὼν κατὰ θείου, κ. τ. λ.

[n] *Fit et lotura*] Plumbi scilicet, quod lavatur ea quæ subjicitur ratione, quam et Diosc. totidem verbis prodidit v. 95.

[o] *Postea*] Diosc. loc. cit.

[p] *Quidam limatum*] Diosc. loc. cit. —'Mox deinde plumbaginem appellat, argenti venam plumbo mixtam.' *Ed. sec.*

[q] *Plumbeo pistillo*] Plumbeum modo Dioscorides loc. cit. modo lapideum asciscit.

[r] *Id autem*] Vide Notas et Emend. num. 27.

[s] *Potest astringere*] Hæc totidem fere verbis Diosc. loc. cit. Δύναται δὲ ψύχειν, στύφειν, παρεμπλάττειν, μαλάττειν, πληροῦν τὰ κοιλώματα, στέλλειν τὰ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ῥεύματα, κ. τ. λ. *Potest refrigerare, astringere, spiracula cutis obducere, mollire, cava explere, sistere oculorum fluxiones, &c.*

[t] *Procidentiam eorum*] Celsus VI. 6. 'Nonnunquam ingens inflammatio tanto impetu erumpit, ut oculos sua sede propellat: proprie enim πρόπτωσιν id, quoniam oculi procidunt, Græci appellant.'

inanitatem ulcerum, excrescentiave,[u] rimasque[11] sedis, aut hæmorrhoidas, aut condylomata. Ad hæc maxime lotura plumbi facit:[12] cinis autem usti ad ulcera serpentia, aut sordida: eademque, quæ chartis,[v] ratio profectus. Uritur autem[w] in patinis per laminas minutas cum sulfure, versatum rudibus ferreis[x] aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alii limatam[13] scobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui cerussam miscent pari mensura, aut hordeum, teruntque, ut in crudo dictum est,[y] et præferunt sic tritum[14] plumbum spodio Cyprio.

LI. Scoria quoque[a] plumbi in usu est, optimaque, quæ[1] ad luteum maxime colorem accedit, sine plumbi[b] reliquiis, aut sulfuris specie, et terra carens. Lavatur[c] hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, et transfunditur in vas purum, idque sæpius, usque dum sub-

Usus eodem cod. Dalec. Mox, *procedentia eorum* cod. Dalec.—11 Gronov. et al. ante Harduin. *et inanitatem et hulcerum excrescentia, rimasque.*—12 Cod. Dalec. *sit.*—13 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Alii elimatam* Gronov. et al. vett.—14 Vox *tritum* deest in Vet. Dalec.

NOTÆ

[u] *Et inanitatem ulcerum, excrescentiave*] Sic Reg. 2. Hoc est, cava explet ulcera, sistitque eorundem ulcerum carnes excrescentes. Sic Diosc. v. 95. Δύναται δὲ . . . πληροῦν τὰ κοιλώματα, στέλλειν . . . . τὰ ὑπερσαρκοῦντα τῶν ἑλκῶν. Prius legebatur, *et inanitatem, et ulcerum excrescentia:* ut labor esset investigare, quod morbi genus esset inanitas oculorum, medicis adhuc ignotum.

[v] *Quæ chartis*] De chartæ in medicina usu dictum est XXIV. 51.

[w] *Uritur autem*] Quæ capite reliquo continentur, totidem ea verbis expressit Diosc. v. 96. Sed quid causæ sit cur ustionem a coctione Plinius nunc secernat, cum eadem fieri utramque ratione doceat, amplius considerandum est.

[x] *Rudibus ferreis*] Sic Mss. omnes, et editi: non *trudibus*, ut cuidam visum. Diosc. loc. cit. hoc tantum, κίνει σιδήρῳ, ferro seu ferrea rude versato. Plinius cap. 54. 'Misceturque rudiculis, donec rubescat:' ubi Diosc. v. 103. νάρθηκι dicit, hoc est, *ferulacea rudicula.*

[y] *Ut in crudo dictum est*] In crudo plumbo, neque usto: uti dictum est paulo ante, his verbis: 'Fit et lotura plurimi usus,' &c.

[a] *Scoria quoque*] Diosc. totidem verbis v. 97.

[b] *Sine plumbi*] Μηδὲν ἔχουσα μολιβδώδες, *nihil plumbosi habens.* Diosc. loc. cit.

[c] *Lavatur*] Ad verbum hæc pariter Diosc. loc. cit.

sidat, quod utilissimum est:[2] eosdemque effectus habet, quos plumbum, sed acriores.[d] Mirari succurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum, excrementorumque fœditate intentata tot modis.

LII. Fit et spodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus.[e] Lavatur in linteis raris aqua[1] cœlesti, separaturque terrenum transfusione, cribratumque teritur. Quidam pulverem pennis detergere malunt, ac terere in vino odorato.

LIII. Est et molybdæna,[f] quam alio loco galenam vocavimus, vena argenti[1] plumbique communis. Melior hæc,[g] quanto magis aurei coloris, quantoque minus plumbosa, friabilis, et modice gravis. Cocta cum oleo, jocineris colorem trahit. Adhærescit et auri et argenti fornacibus. Et hanc[2] metallicam vocant. Laudatissima[h] quæ in Zephyrio[i] fiat.[3] Probantur[j] minime terrenæ, minimeque lapidosæ: coquuntur lavanturque scoriæ modo. Usus in liparas,[4 k] ad lenienda refrigerandaque ulcera: emplastrisque,

CAP. LI. 1 Vet. Dalec. *est. Optima quæ.*—2 Ita ex codd. Harduinus; ita quoque Gronov. Miller. et Bipont. *quod vilissimum est* quædam vett. et Franz. Mox, *Eosdem effectus* cod. Dalec.

CAP. LII. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *in aqua* Gronov. et vulgg.

CAP. LIII. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *alibi galenam ... plumbi et argenti vena* Gronov. et al. vett.—2 Cod. Dalec. *argentique fornacibus. Hanc.* —3 *Zephyro fit* Vet. Dalec. *Cypro fiat* cod. Dalec.—4 *Usus Liparis* Vet.

NOTÆ

[d] *Sed acriores*] Quoniam magis astringit: Δύναται δὲ τὰ αὐτὰ τῷ κεκαυμένῳ μολίβδῳ, στύφουσα μᾶλλον. Diosc. loc. cit.

[e] *Ex Cyprio ære diximus*] Cap. 34.

[f] *Est et molybdæna*] Μολύβδαινα et μολίβδαινα, Latine *plumbago*. Galenam superius appellavit, XXXIII. 31.

[g] *Melior hæc*] Totidem verbis Diosc. v. 100. Μολύβδαινα δὲ ἀρίστη ἐστὶν ἡ λιθαργυροφανὴς, ξανθὴ, ὑποστίλβουσα, καὶ κιρρὰ ἐν τῷ λειοτριβεῖσθαι, ἐψηθεῖσα δὲ ἐλαίῳ ἡπατοειδὴς τῷ χρώματι γίνεται ... Γεννᾶται δὲ ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ.

[h] *Laudatissima*] Alterum hoc genus esse indicat, nec metallicum, ut prius, sed factitium, hoc est, cura ac diligentia præparatum. De gemina enim molybdæna sequitur, 'Probantur minime terrenæ,' &c.

[i] *In Zephyrio*] Ciliciæ oppido, haud procul Coryco monte, ubi laudatissimam reperiri molybdænam, sed fossilem, tradit Diosc. loc. cit.

[j] *Probantur*] Totidem verbis hæc Diosc. loc. cit. et Oribasius lib. XIII. pag. 231.

[k] *Usus in liparas*] Hoc est, in emplastra lenia, quæ *liparas* vocant. Diosc. loc. cit. Μίγνυται δὲ ἐπιτηδειό-

quæ non alligantur: sed illita [l] ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus mollissimisque partibus. Compositio ejus est libris tribus,[5] et ceræ libra una, olei tribus heminis, quod in senili corpore cum fracibus additur. Temperatur et cum spuma argenti, et scoria plumbi, ad dysenteriam, et tenesmum, fovendo calida.[6 m]

LIV. Psimmythium[n] quoque, hoc est, cerussam, plumbariæ dant [l] officinæ. Laudatissimum[o] in Rhodo. Fit autem ramentis [p] plumbi tenuissimis super vas aceti asperrimi impositis, atque ita destillantibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetum, arefactum molitur et cibratur, iterumque aceto mixto in pastillos dividitur, et in Sole siccatur æstate. Fit et alio modo: addito in urceos aceti plumbo, obturatos per dies decem, derasoque [q] ceu situ, ac rursus

Dalec. Mox, *ad lenienda ac refrigeranda ulcera* cod. Dalec.—5 Vet. Dalec. *est ex ejus libris tribus.*—6 'In codd. Regg. et Editione principe, *fovenda calida.* Quod nec male est. Calida enim debet esse, ut foveatur venter.' *Brotier.*

NOTÆ

τερον αὖτη καὶ ταῖς λιπαραῖς καὶ ἀνεπιδέκτοις ἐμπλάστροις χρησίμως. Sunt qui legant ἀνεπιδήκτοις, *emplastris quæ non mordent:* atque ita sane Oribasius loc. cit. Celsus quoque v. 19. in emplastra lenia, seu liparas, *plumbi recrementum* asciscit, quam σκωρίαν μολύβδου Græci vocant.

[l] *Sed illita*] Diosc. et Oribas. loc. cit.

[m] *Fovendo calida*] Ita ut foveatur interim venter seu abdomen calida.

[n] *Psimmythium*] Ψιμμύθιον Dioscoridi v. 103. Nostris, *de la ceruse, du blanc d'Espagne, du blanc de plomb.*

[o] *Laudatissimum*] Diosc. loc. cit. Κάλλιστον δὲ ἡγητέον τὸ ἐν Ῥόδῳ σκευασθὲν, ἢ ἐν Κορίνθῳ, ἢ ἐν Λακεδαίμονι· δευτερεύει δὲ τὸ ἐκ Δικαιαρχίας, *proxima quæ Puteolis.* Nostris temporibus in omnibus Europæ regionibus conficitur.

[p] *Fit autem ramentis*] Bracteas e plumbo ramenta vocat. Diosc. loc. cit. μολιβδίνην πλίνθον, *massam plumbeam.* Agricola Fossil. l. IX. p. 357. plumbum dilatatum, sic ut quælibet bractea pondo sit unius libræ. Cetero hæc totidem verbis Diosc. loc. cit.

[q] *Derasoque*] Agricola loc. cit. p. 358. Qui radunt bracteas, decimo quoque die reserant dolium,.... si viderint bracteas vi aceti non esse consumtas, denuo dolium claudunt, idque faciunt usque dum bracteæ totæ dissipentur. Tum liquor purus, qui supernatat, colatur: glutinosum vero, quod in dolii fundo residet, in aliud vas transfusum in Sole siccatur: dein mola trusatili teritur, aut alio modo comminuitur, postea cribratur.

rejecto, donec deficiat materia.[a] Quod derasum est, teritur et cribratur, et coquitur in patinis, misceturque rudiculis donec rubescat, et simile sandaracæ[r] fiat. Dein lavatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur similiter postea, et in pastillos dividitur. Vis ejus eadem, quæ supra dictis:[s] levissima tantum[2] ex omnibus: præterque ad candorem[t] fœminarum adhibetur.[3] Est autem[u] letalis potus, sicut spumæ[4] argenti. Postea cerussa[5] ipsa si coquatur, rufescit.

LV. Sandaracæ[x] quoque propemodum dicta natura est.[a]

[a] *Et deraso quasi situ, sive lanugine, quæ plumbo ex humore aceti hæsit, rursusque dejecto plumbo in urceos aceti.*

CAP. LIV. 1 Cod. Dalec. *edunt.*—2 Vet. Dalec. *tamen.*—3 'Ita codd. Regg. 3. 5. In cod. Reg. 2. et Editione principe deest *adhibetur.*' Brotier. *proptereaque ad c. fœminarum adhibetur* cod. Dalec.—4 Vet. Dalec. *potu, sicut spuma.*—5 *Præterea cerussa* margo edd. Dalec. et Gronov.

CAP. LV. 1 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. *Sandarachæ* Gro-

NOTÆ

[r] *Et simile sandaracæ*] Unde sic parata cerussa, et a Vitruvio sandaraca dicitur, quod est ei colore similis. A quibusdam etiam Sandyx nominatur. Hæc verbis totidem Diosc. loc. cit.

[s] *Vis ... quæ supra dictis*] Nempe quæ plumbo, plumbique scoriæ, et molybdænæ.

[t] *Præterque ad candorem*] Martialis II. 41. 'Cerussata timet Sabella Solem.' Et VII. 24. 'Et cerussata candidiora cute.' Sed haud paulo elegantius Lucianus in Anthol. II. 9. Τὴν κεφαλὴν βάπτεις, γῆρας δὲ σὸν οὔποτε βάψεις, Οὐδὲ παρειάων ἐκτανύσεις ῥυτίδας. Μὴ τοίνυν τὸ πρόσωπον ἅπαν ψιμύθῳ κατάπλαττε, Ὥστε προσωπεῖον, κοὐχὶ πρόσωπον ἔχειν. Οὐδὲν γὰρ πλέον ἐστί· τί μαίνεαι; οὔποτε φῦκος Καὶ ψίμυθος τεύξει τὴν Ἑκάβην, Ἑλένην. *Tinge comas, si vis: tingi negat ipsa senectus: Nec dabitur rugas explicuisse genis. Parce, precor, vetulum cerussa pingere vultum: Personam videor cernere, non faciem. Stulta, labor totus perit hic tibi: fucus, et omne Hoc genus, ex Hecuba non facient Helenam.* Quæ vero fœminæ cerussa pro fuco utuntur, inquit Brasavolus in Exam. Metall. pag. 424. cum veneni maleficium cerussa habeat, halitus inde fœtorem trahunt, dentiumque putredinem; et ante tempus facies universa rugis aratur.

[u] *Est autem*] Diosc. loc. cit. Ἔστι δὲ καὶ τῶν ἀναιρετικῶν. Quos morbos afferat cerussæ potus, idem explanat in Alexiph. cap. 22.

[x] *Sandaracæ .... dicta natura est*] Hoc est, vis ac potestas: nempe quoties in compositione medicamentorum, id autem toto hoc opere sæpissime contigit, adhibita sandaraca est. Σανδαράχη Dioscoridi v. 122. Galeno de Fac. Simp. Med. IX. 3. p. 269. etiam σανδαράκη. *De la Sandaraque, ou de l'Arsenic rouge.*

Invenitur autem[b] et in aurariis et in argentariis metallis: melior quo magis rufa, quoque magis virus[c] redolens,[2] ac pura, friabilisque. Valet purgare,[d] sistere, excalfacere, perrodere. Summa ejus dos septica.[e] Explet alopecias[f] ex aceto illita. Additur oculorum[3 g] medicamentis. Fauces purgat[h] cum melle sumta. Suspiriosis[4] tussientibusque jucunde medetur, cum resina terebinthina in cibo[5] sumta.[i] Suffita[j] quoque cum cedro,[6] ipso nidore iisdem medetur.[7]

LVI. Et arrenicum[1] ex eadem est materia.[k] Quod op-

nov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—2 Cod. Dalec. *quo magis virus redolens.*—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *pediculorum*, e Diosc.—4 Gronov. et al. ante Harduin. *cum melle sumta. Vocem lympidam ac canoram facit. Suspirosis.* Hæc tota clausula, *Vocem l. ac. c. facit*, deest in codd. Dalec.—5 Margo edd. Dalec. et Gronov. *catapotio*, e Diosc.—6 Ibid. ex eodem, *resina.*—7 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *eis medetur* cod. Dalec. *itidem medetur* Gronov. et vulgg.

CAP. LVI. 1 'Ita codd. Regg. In Editione principe *arsenicum.* Arreni-

NOTÆ

[b] *Invenitur autem*] Isidorus XIX. 17. hæc totidem verbis.

[c] *Quoque magis virus*] Isidorus loc. cit. At Diosc. v. 122. rufam, friabilemque pariter anteponit, et quæ sulfuris virus redoleat, ἔτι δὲ θειώδη ἀποφορὰν ἔχουσαν. Quod et Brasavolus confirmat de Exam. Gumm. pag. 391.

[d] *Valet purgare*] Celsus v. 5. 'Purgant ærugo, auri pigmentum, quod ἀρσενικὸν a Græcis nominatur: huic autem et sandaracæ in omnia eadem vis.'

[e] *Summa ejus dos septica*] Et sandaracæ pariter et arsenico Diosc. loc. cit. δύναμιν σηπτικὴν attribuit, hoc est, *vim putrefaciendi*, absumendique carnes excrescentes. Etiam vim ei καυστικὴν inesse ait Aëtius, ut et arsenico, II. 77. ex Ms. Græco.

[f] *Explet alopecias*] Marcellus Empir. c. 6. p. 47. Theod. Priscianus I. 2. et Plinius Valer. I. 6. At Diosc. loc. cit. non ex aceto, sed ex resina.

[g] *Additur oculorum*] Cerussa sane usta, quam et sandaracam quidam vocitarunt, crebro in medicamentis oculorum a Celso adhibetur, VI. 6. Ad pediculos palpebrarum, sandaraca semel ibidem.

[h] *Fauces purgat*] Vocem canoram facit, limpidamque, inquit Diosc. loc. cit. Φωνήν τε ἀποκαθαίρει ἐκλειχομένη σὺν μέλιτι.

[i] *Suspiriosis ... in cibo sumta*] Ex ovo sorbili, inquit Marcellus Empir. c. 16. p. 118. et Plinius Valer. I. 58. Cum resina in catapotio sumta, καὶ ἀσθματικοῖς σὺν ῥητίνῃ καταπότιον δίδοται, Diosc. loc. cit.

[j] *Suffita*] Diosc. loc. cit. Καὶ ὑποθυμιᾶται σὺν ῥητίνῃ, καὶ πρὸς παλαιὰν βῆχα, διὰ σιφῶνος ἑλκομένου τοῦ ἀτμοῦ τῷ στόματι. *Quin et adversus veterem tussim cum resina suffitur, nidore per fistulam in os attracto.*

[k] *Et arrenicum* [*arsenicum*] *ex eadem est materia*] Hoc est, ut ait Isidorus

timum,[1] coloris etiam in auro[2] excellentis: quod vero pallidius aut sandaracæ simile est,[3] deterius existimatur. Est et tertium[m] genus, quo miscetur aureus color sandaracæ.[4] Utraque hæc[n] squamosa. Illud vero[o] siccum, purumque, gracili venarum discursu fissile. Vis eadem quæ supra,[p] sed[5] acrior. Itaque et causticis additur, et psilothris.[q] Tollit et pterygia digitorum, carnesque narium, et condylomata, et quicquid excrescit.[r] Torretur,[s] ut validius prosit, in nova testa, donec mutet colorem.

cum, vel arsenicum, *l'arsenic.*' Brotier. *arsenicum* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—2 Vet. Dalec. *etiam, ut in auro.* Mox, *excellentis* cod. Dalec. *excellentius* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. ' *Coloris etiam in auro excellentis*] Ita Mss. Reg. Pintian. et Editio princeps. In Ms. Dalecamp. *ut in auro excellentis.* Male emendatum in recentioribus editionibus, *coloris etiam in auro, excellentius.* Sic enim nec Latinitas, nec sensus constant. Emendavit Cl. Durand, *coloris etiam, ut auro, excellentis.*' Brotier.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *similius est* Gronov. et vulgg.—4 Vet. Dalec. *sandarachæ naturæ.*—5 Idem Vet. *quæ sandarachæ, sed.*

NOTÆ

XIX. 17. et Diosc. v. 121. in iisdem metallis, quibus sandaraca, gignitur. Ἀρσενικὸν κατὰ τὰ αὐτὰ γεννᾶται μέταλλα τῇ σανδαράχῃ. Latini, ut auctor est Scribonius Compos. 114. auripigmentum vocant: nostri, *Orpin, arsenic.*

[1] *Quod optimum*] Diosc. v. 121. Ἄριστον δὲ ἡγητέον τὸ πλακῶδες καὶ χρυσίζον τῇ χρόᾳ. *Optimum existimatur crustosum, auri colore micans.* Idem alterum, quod sandaracæ simile est, secundum locum tenere ait.

[m] *Est et tertium*] In quo cum colore auri miscetur sandaracæ color.

[n] *Utraque hæc*] Genus hoc utrumque, et quod pallidius est, et quod tertium genus appellavit, squamosum, hoc est, squamatim in crustas fissile: τὰς πλάκας λεπιζομένας ἔχον ὡς ἀεὶ ἐπικειμένας ἀλλήλαις. Diosc. loc. cit.

[o] *Illud vero*] Excellentius illud genus, quod priore loco indicatum est.

[p] *Vis eadem quæ supra*] Quæ sandaracæ. Diosc. v. 122. et Celsus v. 5.

[q] *Et psilothris*] Nam pilos detrahit: ψιλοῖ δὲ τρίχας. Diosc. v. 121.

[r] *Et quicquid excrescit*] Diosc. loc. cit. Ἔστι δὲ τῶν στελλόντων. Clavos etiam pedum reprimi eo, auctor est Marcellus Empir. c. 34. p. 234.

[s] *Torretur*] Totidem verbis Diosc. loc. cit. Ἐπ' ὀστράκου καινοῦ ἐπερεισάμενος αὐτὸ, θὲς ἐπὶ διαπύρου ἄνθρακος, καὶ στρέφε συνεχῶς· ὡς δ' ἂν πυρωθῇ καὶ μεταβάλλῃ, ψύξας καὶ λεάνας ἀποτίθεσο. *Testæ novæ inditum carbonibus ignitis imponito, assidueque versato, donec igne flagret, coloremque mutet: deinde refrigeratum tritumque recondito.*

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM XXXIV.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

1. Cap. I. *Hinc æra militum, Tribuni ærarii, et ærarium, obærati, et ære diruti*] In libris ad hunc diem vulgatis, *et obærati ab ære dicti.* In Reg. 2. trajectis literis, *obærati ere eruditi.* Nihil certius emendatione nostra, quam non Festus modo confirmat, cujus verba recitavimus in prioribus Notis, sed et Varro de Vita Populi Rom. lib. II. 'Stipendium appellabatur, quod æs militi semestre aut annuum dabatur: cui datum non sit propter ignominiam, ære dirutus esset.' Usus voce ea Tullius in Verrem VII. 33. 'Aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus cum frequens fuisset, tamen ære dirutus est:' hoc est, ære sive stipendio debito mulctatus, privatusque.

2. Ibid. *Docuimus quamdiu populus Rom. ære tantum signato usus sit. Sed et alia vetustas æqualem Urbi auctoritatem ejus declarat, &c.*] Sic Reg. 2. Joannis Chiffletii codex, teste Claudio fratre de Antiq. Num. c. 8. p. 59. Interpolatores in libris ad hunc diem vulgatis: *usus esset, et alia quæ vetustas tradidit, cum æqualem, &c.* Nempe ut perspicuæ per se orationi tenebras offundercnt.

3. Cap. XI. *Non præteribo Cn. Octavium, ob unum verbum: hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem, virga quam tenebat forte circumscripsit*] Hic eruditi omnes Plinio dicam scribunt, quod C. Octavium vocet eum, quem C. Popilium ceteri scriptores appellant: Valerius Max. VI. 4. p. 307. Livius lib. XLV. p. 575. 'Popilius, pro cetera asperitate animi, virga, quam in manu gerebat, circumscripsit regem, ac, Priusquam hoc circulo excedas, inquit, redde responsum, Senatui quod referam. Obstupefactus tam violento imperio, parumper cum hæsitasset: Faciam, inquit, quod censet Senatus. Tum demum Popilius dextram regi, tanquam socio atque amico, porrexit.' Velleius item lib. I. p. 4. Plutarchus, in Apophthegm. p. 202. Appianus in Syriac. p. 131. Quamobrem hallucinatum esse Plinium omnes affirmant, qui nomina permutarit. Sed mirum quantum homines alias oculatos hac in parte ratio fugerit. Simile factum commemorari nunc a Plinio, non rem illam ipsam, quam ceteri mox allati, contendimus. Ne putemus idem esse, et tempora, et lega-

tionis causa exitusque vetant. Prior illa Popilii legatio ad Antiochum ejus nominis quartum instituta est: ista Octavii, ad nepotem illius, qui fuit ejus nominis sextus, ut diximus in prioribus Notis. Peracta Popilii legatio ante Alexandriæ mœnia, quo exercitum Antiochi ex Ægypto in Syriam reduceret: ista Octavii Laodiceæ Syriæ, ut elephantos alere, classemque habere regem prohiberet: Popilium in eo munere, aliove interfectum casu, aut immature obiisse, nemo veterum dicit: Octavium ibi cæsum constat. Statuam illi decretam legimus omnino nullam: isti reddita est singularis. Itaque simili arte usus sane fuerit Octavius ad coërcendum more Romano nepotem, quam Popilius multo ante in avo adhibuerat: nomina idcirco a Plinio permutata pernego. Ac ne temere dictum id a me videatur, vadem ejus rei Tullium habeo, ex quo exscripsisse rem totam Plinius videtur; sic enim ille, primum de Octavio Philip. IX. 4. ‘ Cn. Octavii, clari et magni viri, qui primus in eam familiam, quæ postea viris fortissimis floruit, attulit Consulatum, statuam videmus in Rostris. Nemo enim tum novitati invidebat: nemo virtutem non honorabat. At ea fuit legatio Octavii, in qua periculi suspicio non subesset. Nam cum esset missus a Senatu ad animos regum perspiciendos, liberorumque populorum; maximeque ut nepotem Antiochi regis, ejus qui cum majoribus nostris bella gesserat, classes habere, elephantos alere prohiberet; Laodiceæ in gymnasio a quodam Leptine est interfectus. Reddita est ei tum a majoribus statua pro vita: quæ multos per annos progeniem ejus honestaret, nunc ad tantæ familiæ memoriam sola restaret.’ Idem vero de Popilio, Philippica proxime superiore, ne lapsum memoria Tullium in altera putes, num. 23. ‘ Proh Dii immortales! ubi est ille mos, virtusque majorum? C. Popilius apud majores nostros, cum ad Antiochum regem Legatus missus esset, et verbis Senatus denuntiasset, ut ab Alexandria discederet, quam obsidebat; cum tempus ille differret, virgula stantem circumscripsit; dixitque, se non ante renuntiaturum Senatui nisi prius sibi respondisset, quid facturus esset, quam ex illa circumscriptione excederet.’—‘ Quamobrem hallucinatum esse Plinium omnes affirmant, qui nomina permutarit. Verum absolvere Plinium aliqua ex parte Tullius potest videri; qui rem utramque narrat. Sic enim ille,’ &c. *Ed. sec.*

4. Cap. XII. *Simulacra celebri loco dicari: ea stetere donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret*] In libris hactenus editis: *celebri loco dicari, donec Sylla, &c.* ceteris prætermissis, quæ nos restituimus ex vestigiis codicis Regii 2. in quo vidimus, *dicari ea est etcredone Sylla, &c.* certa plane emendatione.

5. Cap. XVIII. *Talis in Campo Martio Jupiter a Divo Claudio Cæsare dicatus, qui vocatur Pompeianus a vicinitate theatri*] In Reg. 2. et Colb. 3. *qui devoratur Pompeiani theatri vicinitate:* quibus verbis potest hæc subesse sententia, theatri ejus proximitate minui, deprimi, minusque grandem apparere Jovem hunc colosseum. Sed nec eam loquendi formam Pliniano stylo dignam, ac, vel si foret, alieno positam loco censemus. In Parmensi edit. *qui ideo vocatur.* Lectioni sane pervulgatæ egregie favet P. Victor, in descriptione Urbis Romæ: et ab eo vicissim lucem accipit. Sic enim ille, Regione nona: ‘ Theatrum Balbi capit loca triginta millia nonaginta quinque. Claudius Cæsar dedicavit, et appellatur a vicinitate. Jupiter Pompeianus .... Theatrum Pompeii,’ &c. Qui locus et per se, ni fallimur, mutilus, et præpostere interpunctus editorum incuria, vel ex hoc Plinii loco intelligitur, quo Jo-

vem ipsum Pompeianum a Claudio dedicatum, et a vicinitate, quæcumque demum ea sit, traxisse nomen admonemur. Itaque apud P. Victorem legi haud dubie satius multo fuerit: ‘ Theatrum Balbi .... Jupiter, quem Claudius Cæsar dedicavit, et appellatur a vicinitate Jupiter Pompeianus.’

6. Cap. xix. *Olympiade LXXXIV. circiter CCC. nostræ Urbis anno*] Ita Reg. 2. non, ut editi, *LXXXIII.* Incidit porro Olympias ea lxxxiii. in annum Urbis conditæ cccix. Quare caute Plinius *circiter* dixit.

7. Ibid. *Myron Lycium*] Sententiam hujus loci esse diximus, ut Polycleto Argium, ceterosque, sic Myroni Lycium discipulum extitisse. Libri omnes hactenus editi *Myronem Lycium* præ se ferunt, ut videatur esse sententia, æque Polycleti discipulum Myronem fuisse e Lycia oriundum, atque ceteros ante recensitos. Sed præterquam quod Mss. codices Reg. 2. et Colb. 3. adversantur, in quibus *Myron Lycium* legitur: et Myronem ex superius jam recensitis esse perspicuum est, et Lycium paulo post Myronis discipulum fuisse verbis conceptis affirmatur, hoc ipso cap.

‘ De Annis Alexandri Magni,
Ad illa Plinii verba cap. 19. ‘ Centesima quarta decima Olympiade, Lysippus fuit, cum et Alexander Magnus,’ &c.

Sententia horum verborum est, tunc floruisse Lysippum, cum et Alexander Magnus floreret; non autem tunc floruisse illum, aut ipso anno, quo iste supremum diem clausit, ut necesse est dicere, si vulgarem Olympiadum calculum secutus est Plinius; aut, ut olim conjiciebamus paulo timidiores, primo ipso Alexandri anno: sed jam ipso ab annis aliquot, nempe ab anuis sex, ut mox constabit, regnum Macedonicum administrante. Nam sic etiam, si teste opus est in re perspicua, Interpres Gallicus verba Plinii intellexit, quæ sic transtulit: *En la cent quatorziéme Olympiade, Lysippus étoit en être, durant le regne d'Alexandre le Grand.* Hæc verba certe non primum, nedum supremum, sed annos Principis decurrentes designant. Annos autem omnino triginta regnasse Alexandrum nummi antiqui clamant, tametsi id olim non animadvertimus, veriti longius ab Antiquariorum præconcepta opinione discedere. At nunc demum detecta rei veritate, annos principatus omnino tricenos Alexandro Magno cum nummis antiquis constanter asserimus; et in eo annorum ipsius numero statuendo mirifice cum illis consentire Sacras Literas, calculum Olympiadum Plinianum, defectum denique Lunæ a Plinio ea die annotatum, qua Darium vicit Alexander. Nam hæc certe numismata vidimus Alexandri M. cum numero annorum ipsius principatus.

1. Caput Alexandri Magni leonina pelle tectum. .)(. ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ. Jupiter sedet, dextra aquilam, sinistra hastam gerit. In cathedræ intercolumnio Φ. *Phthiam* denotat, sive *Phthiotida* in Thessalia. Latere dextro Δ. annum *quartum* significat. Argenteus est maximæ molis, in Thesauro Regio.

2. Caput idem. .)(. ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ. Jupiter sedet. In cathedræ intercolumnio ΑΡ. *Arethusam* significat in Macedonia. Latere dextro os Leonis, et Ε. anno *quinto*. Argenteus ibidem tetradrachmus est.

3. Caput idem. .)(. ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ. Jupiter sedet. In ipso intercolumnio cathedræ litera jacens Η. annum *octavum* Alexandri designat. Latere

dextro literis implexis MYP. *Myrina* est, in Lemno insula civitas, de qua Plinius IV. 23.

4. Caput Alexandri M. tectum galea. .)(. ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ. Victoria stans palmam sinistra gestat, dextra coronam ostentat. Latere dextro, H. annum *octavum* designat. Ad pedes Victoriæ in corona literis implexis MYP. *Myrina* est, ut proxime. Aureus hic nummus perpulcher est apud D. de Clesves.

5. Caput Alexandri M. leonina pelle tectum, naso adunco et incurvo. .)(. Jupiter sedens, dextra aquilam, sinistra hastam gerit. Latere sinistro nummi epigraphe, ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ. In imo cathedræ intercolumnio, in qua Jupiter sedet, litera Θ. annum *nonum* Alexandri designat. Et hic nummus tetradrachmæ pondere argenteus, in Cimelio nostro Parisiensi.

6. Caput Alexandri Magni leonina pelle tectum. .)(. Jupiter sedet, ut proxime. ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ. Latere dextro nummi, ΔΙ. hoc est, anno *quartodecimo*. Est hic argenteus formæ mediocris, in Cimelio domus Professæ nostræ in hac civitate.

7. Caput Alexandri Magni leonina pelle tectum ; appositis ad latus literis IH. hoc est, anno *decimo octavo*. .)(. Clava cum pharetra, et nomine ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ. Est ex minimo ære perelegans ap. Cl. Virum D. Baudelot.

8. Caput Alexandri Magni galeatum, absque epigraphe. .)(. Victoria dextroversum incedens coronam ostentat, ut victoriam scilicet Persicam Occidenti et Maecdoniæ annuntiet : quo ipso dextro latere malum Punicum sive granatum, et sub eo litera A. quæ *primum* Imperii Persici annum indicat : a tergo Victoria quasi relinquente literam K. quæ est in sinistro nummi latere, et *vicesimum* Alexandri, in Macedonia utique, annum designat. Abest Alexandri nomen ; existimante sane ingenioso opifice, frustra nomen apponi, quo tempore nec alius in orbe princeps nummos ex argento cuderet, præter Alexandrum : et omnia in isto numismate victoriam Persicam prædicarent : nempe galeatum caput, Victoria retro apposita, malogranatum Persici imperii nota, annus ibi denique primus cum vicesimo compositus. Nam cuinam possent principi hæ notæ convenire, præterquam uni Alexandro ? Nam malogranatum pro indice regni Persici ibi esse, quod ferax horum fructuum ea regio sit, testis afferri potest Plutarchus, qui pomum hujusmodi magnitudine insigne oblatum fuisse Artaxerxi refert in ejus Vita, pag. 1013. Favet et Herodotus VII. 41. Est hic nummus sane perrarus ac singularis, ex argento, primæ molis, in hac civitate Parisiensi, in locupletissimo cimelio, D. le Hay : a quo numismatis expressam in cera imaginem accepimus.

9. Caput Alexandri Magni leonina pelle tectum. .)(. Jupiter sedet, ut in prioribus nummis. Latere sinistro ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ. Dextro K⊲ : connexis duabus literis K. et A. quibus annus Alexandri *vicesimus primus* notatur. Eximius hic nummus ex argento, mediocris moduli, sed eleganti fabrica est, apud D. de Boze. Alius ibi, similis formæ, habet literam K. duntaxat, hoc est, annum *vicesimum*.

10. Caput Alexandri Magni leonina pelle tectum. .)(. Jupiter sedet, ut in nummo priore. Latere nummi sinistro, ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ : dextro ad crura Jovis, ΚΓ. hoc est, anno *vicesimo tertio :* supra ad ejusdem genua, ΑΣ. hoc est, Ἀσπληδονίων in Bœotia. Sic enim in nummis ejusdem Alexandri Magni ΚΛΕ. Κλεωναίων est. Neque extra Græciam fere cusa hujus principis nomine numismata sunt. Est hic maximi moduli nummus argenteus apud D. Abbatem Fawel.

Habemus hujus præclari numismatis et duorum sequentium, hoc est duodecimi et XIII. expressam in cera effigiem, ejusdem amici cura. Est apud P. de Vitry argenteus denarius similis, cum anno ΚΓ. et intra sellam ΜΕ. hoc est, *Megaris* in Bœotia. Nummi impressam in cera effigiem habemus.

11. Caput Alexandri Magni tectum pelle leonina. .)(. Jupiter sedet, ut in nummo priore. Latere nummi sinistro, ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ. Dextro, ΚΔ. hoc est, anno *vicesimo quarto*. Est apud P. de Vitry, nummus maximæ molis argenteus, cujus habemus in cera impressam imaginem.

12. Caput Alexandri Magni tectum pelle leonina. .)(. Jupiter sedet, ut in nummo priore. Latere nummi sinistro, ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ. Latere dextro ad Jovis genua ΚΕ. hoc est, anno *vicesimo quinto*. Est in Thesauro Regio, maximæ molis argenteus. Apud D. de Boze idem est, sed cum superpositis numero annorum his literis, ΑΣ. ΚΕ. hoc est, Ἀσπληδονίων· *anno XXV.* Alexandri Magni. In alio, quem exhibet Sylloge Numismatum Londini edita anno 1708. superposita est literis numeralibus ΚΕ. litera Φ. quæ Phthiam, vel Phthiotida denotat, in Thessalia.

13. Caput Alexandri Magni leonina pelle tectum. .)(. Jupiter sedet, ut in nummis superioribus. Latere sinistro ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ. Latere dextro Λ. hoc est, *anno tricesimo*. Est hic argenteus similiter egregiæ fabricæ, et majoris moduli, in Thesauro Regio, et apud D. de Boze. In Museo nostro argenteus est mole denarii, qui in intercolumnio cathedræ, in qua Jupiter sedet, eandem habet literam Λ. hoc est, *annum tricesimum*.

Quid porro hi numeri in nummis principum notati quam annos ipsorum principatus designant? Fuit nimirum Alexander claritatis ac celebritatis tantæ, ut dignus visus sit Monetariis ex quo prægigneretur mos annos principum consignandi in nummis. Exinde certe in numismatis successorum ejus eadem observata ratio est: prius non comparet.

Nunc igitur annorum Alexandri Magni gemina Chronologia digerenda hic est, et subjicienda oculis: vulgaris altera, altera vera; hoc est, cum Sacris Libris, ut diximus, cum calculo Olympiadum Pliniano, cum numismatis veteribus, et cum siderum observatione, quam Plinius diligenter descripsit, eximie consentiens:

Anni ante Chr.	*Anni U. C.*	*Olympiadum calculus vulgaris, cum vulgari Chronol.*	*Olympiadum calculus Plinianus, et vera Chronologia.*	
342.	412.	CIX. 3.	CXII. 3.	Primus Alexandri annus in Macedonia paulo ante mensem Septembrem.
341.	413.	4.	4.	
340.	414.	CX. 1.	CXIII. 1.	
339.	415.	2.	2.	Annus Alexandri Δ. *quartus*, in nummo vetere a Septembri hujus anni.
338.	416.	3.	3.	Annus Alexandri E. *quintus*, in nummo vetere, a Septembri hujus anni.
337.	417.	4.	4.	

336.	418.	CXI.	1. Primus Alexan. annus	CXIV.	1.	Centesima quartadecima Olympiade fuit Lysippus cum et Alex. M. Plin. XXXIV. 19.
335.	419.		2.		2.	Annus Alex. H. *octavus*, in nummo vetere gemino, a Septembri hujus anni.
334.	420.		3.		3.	Annus Alex. Θ. *nonus*, in nummo vetere, a Septembri hujus anni.
333.	421.		4.		4.	
332.	422.	CXII.	1.	CXV.	1.	
331.	423.		2.	Darium vincit Alex.	2.	
330.	424.		3.		3.	
329.	425.		4.		4.	Annus Alex. ΔI. *quartus decimus*, in nummo vetere, a Septembri hujus anni.
328.	426.	CXIII.	1.	CXVI.	1.	
327.	427.		2.		2.	
326.	428.		3.		3.	
325.	429.		4.		4.	Annus Alex. IH. *decimus octavus*, in nummo vetere a Septembri hujus anni.
324.	430.	CXIV.		CXVII.	1.	'Nobili apud Arabiam M. Alexandri victoria Luna defecisse noctis secunda hora prodita est, eademque in Sicilia exoriens.' Nempe die VIII. Maii. Plinius II. 72. Mox 'Alexander primus regnavit in Græcia.' 1. Macch. I. 1. hoc est, in Syria, quam Græci reges, post Alexandrum pariter Græcum, Persis ejectis, obtinuerunt. Neque enim in ea Græcia regnare potuit Alexander, nisi devicto Dario. Ergo in ea Græcia 'regnavit annis duodecim.' I. Macch. I. 8. quorum hic annus primus est. Alexand. obit Babylone die 19. Julii.
323.	431.		2.		2.	Annus Alexandri K. *vice-*

						simus: idemque A. *primus* in Perside : Septembri anni hujus incipiens, ex nummo vetere.
322.	432.		3.		3.	Annus Alex. KA. *vicesimus primus*, a Septembri hujus anni, ex nummo vetere.
321.	433.		4.		4.	
320.	434.	CXV.	1.	CXVIII.	1.	Annus Alexandri KΓ. *vicesimus tertius*, ex nummo vetere, a Septembri anni hujus incipiens.
319.	35.		2.		2.	Annus Alex. KΔ. *vicesimus quartus*, ex nummo vetere, a Septembri hujus anni incipiens.
318.	436.		3.		3.	Annus Alexandri KE. *vicesimus quintus*, a Septembri anni hujus, ex nummis veteribus.
317.	437.		4.		4.	
316.	438.	CXVI.	1.	CXIX.	1.	
315.	439.		2.		2.	
314.	440.		3.		3.	
313.	441.		4.		4.	Annus Alex. A. *tricesimus*, a Septembri anni hujus, ex nummis tribus veteribus.
312.	442.	CXVII.	1.	CXX.	1.	De Alexand. M. 1. Macch. 1. 6. 'Et post hæc decidit in lectum, et cognovit quia moreretur. Et vocavit pueros suos nobiles, qui secum erant nutriti in juventute: et divisit illis regnum suum, cum adhuc viveret. Et regnavit Alexander (in Græcia Syriaca) annis duodecim, et mortuus est,' mense circiter Junio. In hunc locum egregia est Menochii nostri ac plena judicii et spiritus vere Christiani vox : 'Negant hoc profani scriptores,' inquit,

'sed gravior et potior apud nos Sacræ Scripturæ auctoritas, quæ ita factum affirmat.' Triumphasset, si sciret, cum Sacris Literis, Solis ac Lunæ, Plinii-que, ac veterum numismatum testimonium facere.

311.	443.	2.	Annus primus Seleucidarum, a Sept. mense superioris anni.	2. Annus primus Græcorum, a Septembri mense superioris anni, 1. Macch. 1. 9. de Alexandro M. 'Et obtinuerunt pueri ejus regnum, unusquisque in loco suo; et imposuerunt omnes Selencus, Ptolemæus, et alii, sibi diadema, statim post mortem ejus. Selenci filii, et Ptolemæi, post eos annis multis: et multiplicata sunt mala in terra.' Hinc æra Græcorum, cujus hic annus primus est, ab obitu Alexandri cœpit, hoc est, tertio circiter post mense, sive Septembri.

In allatis autem numismatis insigne præ ceteris est numisma octavum, quod geminam notationem temporis exhibet: alteram anni in Perside primi; alteram anni in Macedonia vicesimi, qui in annum illum primum Persici imperii incidebat. Prohibet autem præterea nummus decimus tertius, in quo annus est tricesimus annotatus, ne aliis aut ipse aut nummi ceteri affigantur annis, quam quibus eosdem tribuimus. Demonstrat enim annum quidem regni tricesimum vidisse Alexandrum, sed non excessisse, siquidem annus sequens primus annus est æræ Græcorum. Nisi forte quis existimet, non annos regni, sed ætatis Alexandri, in nummis ipsius signari: id quod nemo certe in hoc genere exercitatus probaverit, cum omnino sit insolens; et risum de se jampridem præbuerit, qui id similiter de annis, qui sunt in Græcis Commodi Imp. nummis signati, asseruisset. Nihil igitur dici potest consentaneum magis cum ratione temporum, ac vera rerum gestarum serie, quæ initio libri primi Macchabæorum describuntur, quam ista veterum numismatum inter se et cum illa narratione consensio est.' *Ed. sec.*

---

8. Ibid. *Ad ædem Fortunæ hujusque diei*] His postremis verbis duobus carent libri editi. In Reg. 2. aliisque, *hujusce diei:* quæ verba Pintianus cum spuria crederet, *ad ædem Nortiæ Etruscæ Deæ* conjiciebat: lepide sa-

ne. Retinenda illa, *hujusce diei*, Turnebus censebat, Advers. XVI. 12. Leopardus item in Emend. Gronovius in Notis, aliique, eo Plutarchi loco permoti, in Mario, pag. 420. quo Catulus ædem vovisse in bello Cimbrico dicitur Fortunæ illius diei, καθιέρωσεν τὴν τύχην τῆς ἡμέρας ἐκείνης. At vera scriptura est, *hujusque diei;* sic enim Romani dixerunt, 'Fortunam hujusque diei,' pro 'uniuscujusque.' In Kalendario vetere, apud Gruter. pag. 135. FORT. HVIVSQVE DIEI. Neque hic modo, sed et apud Tullium restituenda vox ea est, de Legib. lib. II. pag. 333. ut ejus verba aperte declarant, cum ait: 'Recte etiam Spes a Calatino consecrata est, Fortunaque, vel hujusque diei, (vulgo 'hujusce' legitur) nam valet ad omnes dies, vel Respiciens, ad opem ferendam, vel Fors,' &c. Omnium enim dierum, nedum unius, seu certæ alicujus, sive hujus aut illius diei Fortunam hujusmodi appellatione signari Cicero liquido demonstrat, propter eam quam adjungit rationem, 'Nam valet in omnes dies.' Quæ ratio non constaret, si ad unum aliquem diem ejus numinis potestas arctaretur, et tam angustis finibus circumscriberetur. Sane hanc vim vocis ejus esse *hujusque*, ut 'uniuscujusque' significet, docuit dudum Marius Victorinus Afer, libro de Orthographia, cujus verba recitare operæ pretium fuerit: 'Et hujusce, et hujusque, recte scribuntur, sed suo loco utraque. Nam ab hocce, fit hujusce. Hujusque autem aliud significat, id est, uniuscujusque.' Apud P. Victorem, in descriptione Urbis, regione decima, legimus, VICVS CLIVVSQVE DIEI, haud dubie pro VICVS HVIVSQVE DIEI. Nam complures urbis Romæ vicos a finitimis Fortunæ templis nomen traxisse, ex P. Victore liquet. Sic Fortunæ Obsequentis vicum in prima regione statuit, Respicientis in decima, aliosque alibi: huncque ipsum locum Onuphrius sic edidit ex Mss. VICVS HVIVSQVE DIEI. FORT. AED. quæ postrema verba ædem Fortunæ significant. Multa ex his delibavit ante nos Brissonius de Formul. lib. I. pag. 52. In inscriptionibus tamen interdum, ut apud Reinesium, pag. 198. ANTISTITES. HVIVSQVE. LOCI. pro 'hujusce loci,' legimus.

9. Ibid. *Item Mercurium, qui fuit Lysimachiæ: Herculem, qui Romæ: alexetera, arma sumentem: Artemona, qui Periphoretos appellatus est*] In libris omnibus ad hunc diem vulgatis legitur, *Herculem qui Romæ Antæum a terra sustinentem*, interpolatione digna plagis. In Mss. Reg. 2. ceterisque codd. *Herculem qui Romæ ha cetera arma sumentem.* Quibus e verbis Pintianus eliciebat, *Qui Romæ, in excetram arma sumentem:* excetra hydram significari notum esse simul admonebat. Gronovius, *ab Otrera arma sumentem.* Parum ambo feliciter. Plane enim tertium quoddam nunc simulacrum intelligitur, ab iis diversum, quorum prius Lysimachiæ, alterum Romæ fuit: quam belle enim in eo verbo, *qui Romæ*, desinit oratio, quo membro priori posterius exacte opponitur! Deinde ad alia duo signa transilit, quæ Græcis, ut solet, verbis effert: sic enim prius ἀστραγαλίζοντες, et διαδούμενος, et δορυφόρος, et mox περιφόρητος appellatur. Ἀλεξητὴρ autem quid sit, qui Græcos fontes vel leviter degustarunt, sciunt: et nos in prioribus notis ad hunc locum diximus.

10. Ibid. *Vicit eos Pythagoras Rheginus.... Vicit eum et Leontinus*] Prius *Leontius* legebatur, quo nomine statuarius apud scriptores ceteros nemo occurrit. Et vero de Pythagora altero sermonem esse hoc loco, tum ipsa per se oratio prodit, tum maxime Pausanias lib. VI. p. 366. ubi Astyli Crotoniatæ statuam, quæ Leontio nunc ascribitur, opus esse Pythagoræ admonet, quanquam ille cujas fuerit non indicat. Sed cum

alterius quam Rhegini esse vel ex Plinio perspicuum sit, esse autem Pythagoræ Pausanias verbis conceptis significet, quin Leontini sit minime jam dubium est. Tres igitur eo nomine statuarii fuere, Rheginus, Leontinus, Samius: quod Plinius ipse declarat, mox subjungens: 'Fuit et alius Pythagoras Samius. .... Hic supradicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus .... Sostratus.' Quibus verbis Pythagoram tergeminum aperte signat: Samium; mox alterum supradictum, cui similis Samius fuisse perhibeatur; postremum, Rheginum.

11. Ibid. *Athenis Satyrum: turmam Alexandri, in qua amicorum ejus imagines summa omnium similitudine expressit*] Sic totidem apicibus syllabisque Reg. 2. Colb. 3. Pintiani codex, aliique.—'Sed interpolati. In ceteris enim melioris notæ codicibus Mss. qualis est R. n. 4763. et in libris omnibus editis, nullo excepto, legitur: *Athenis, Satyrorum turmam: Alexandrum amicorumque ejus imagines, &c.* Et vetus interpres Italus, Chr. Landini, anno 1476. sic vertit optime: *In Athene fecie una torma di Satyri: et statue d'Alexandro et di suoi amici molto simili dalloro.* Turmam hic interpolatores intelligi voluere, de qua Velleius lib. I. p. 5.' *Ed. sec.*—In vulgatis hactenus libris interpolata lectio: *Athenis Satyrorum turmam: Alexandrum amicorumque ejus imagines, &c.* Quæ sit ea porro turma, ex Velleio discimus, lib. I. pag. 5. 'Hic est,' inquit, 'Q. Metellus Macedonicus, qui porticus, quæ fuere circumdatæ duabus ædibus sine inscriptione positis, quæ nunc Octaviæ porticibus ambiuntur, fecerat; quique hanc turmam statuarum equestrium, quæ frontem ædium spectant, hodieque maximum ornamentum ejus loci, ex Macedonia detulit. Cujus turmæ hanc causam referunt: Magnum Alexandrum impetrasse a Lysippo, singulari talium auctore operum, ut eorum equitum qui ex ipsius turma apud Granicum flumen ceciderant, expressa similitudine figurarum, faceret statuas, et ipsius quoque iis interponeret.' Quinque et viginti fuisse Macedones, qui in primo pugnæ conflictu ceciderint, quorum æneæ statuæ a Lysippo fictæ, cum ipsius Alexandri simulacro, auctor est Arrianus de Exped. Alex. lib. I. pag. 47.—'Interpolavere hunc locum semierrditi, quibus displicuit dici 'turmam' de satyris, qui sunt certe semper pedestres. Perinde quasi 'turma' nonnisi de equitibus Latine dicatur. At, præter hoc Plinii testimonium, Vulgatus Interpres Veteris Testamenti, vetus idemque optimus (nostro quidem judicio) Latinitatis auctor, si verborum spectetur proprietas, de peditibus persæpe 'turmas' et 'turmam' dixit, ut 2. Paral. XXIII. 8. et alibi.' *Ed. sec.*

12. Ibid. *Fecit et puberem Apollinem, subrepenti lacertæ cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant*] Vocem eam *Apollinem* admonitu codicum, Regii 2. Colb. 3. Vet. Dalec. aliorumque, in libris hactenus vulgatis prætermissam, restituimus. Favere ei lectioni videtur etiam Martialis, hoc signum describens XIV. 172. cui titulus, 'Sauroctonos Corinthius:' 'Ad te reptanti, puer insidiose, lacertæ Parce: cupit digitis illa perire tuis.' Cupit ea nimirum nobili fato perire, nece a tam nobili puero, Deo utique, illata. Simile conflasse signum Pythagoras Leontinus dicitur hoc ipso capite, Apollinem scilicet, serpentemque sagittis illius confectum.

13. Ibid. *Bryaxis Æsculapium et Seleucum fecit*] Sic libri omnes, etiam Mss. Temperare mihi tamen non queo, quin conjecturam, quæ occurrit animo, suspicionemque prodam, *et Salutem*, scilicet, quam *et Seleucum* legi

fortasse commodius posse. Nam Pausanias lib. I. p. 75. Τοῦ δὲ Ἀσκληπίου ἄγαλμα Βρύαξις καὶ αὐτὸ, καὶ τὴν Ὑγείαν ἐποίησεν. *Æsculapii vero et Hygiæ*, hoc est, Sanitatis, sive Salutis, *signa fecit*, quæ Megaris erant. Ex eodem uterque fonte, Pausanias Pliniusque, hausisse istud videntur. Alias appellari conjunctim ambo soliti, Æsculapius et Hygia. Vetus Inscriptio apud Gruterum, p. 67. AESCVLAPIO ET. HYGIAE. Apud Reinesium, p. 152. AESCVLAPIO. EPIDAVRO. D. PP. ET SALVTI. Et p. 156. AESCVLAPIO. ET SANITATI. Epidauri vel socia, vel, ut aliis placet, filia Hygia fuit. Hinc Templum Salutis Romæ, teste Vitruvio I. 2. Fana Salutis duo, regione sexta: et vicus Salutis, et Porta Salutaris ab ea nominata: et apud Varronem de Ling. Lat. lib. IV. collis Salutaris, in Quirinali colle. Sed ne quid tamen in contextu Pliniano moveam, præter consensum codicum, a quibus desciscere religio est, idem Pausanias prohibet, qui Athenis æneam Seleuci statuam in Pœcile porticu fuisse commemorat, Attic. p. 14. etsi artificem non appellat. De Atheniensium vero civitatis ornamentis fere Plinius eo loci agit.

14. Ibid. *Item equitem Simonem, qui primus de equitatu scripsit*] In libris omnibus ad hunc diem vulgatis, *Sarmenem*. In Reg. 2. *Sermonem*. Colb. 3. *Seronem*. Nos interim, cum Dalecampio, *Simonem* ex Xenophonte rescripsimus, cujus hæc verba in libro περὶ ἱππικῆς: Συνέγραψε μὲν οὖν καὶ Σίμων περὶ ἱππικῆς, ὃς καὶ τὸν κατὰ τὸ Ἐλευσίνιον Ἀθήνῃσι ἵππον χαλκοῦν ἀνέθηκε, καὶ ἐν τῷ βάθρῳ τὰ ἑαυτοῦ ἔργα ἐξετύπωσεν. *De re equestri igitur scripsit etiam Simon, qui et equum ex ære Athenis juxta Eleusinium dedicavit, atque in basi opera quoque sua expressit.* Immo, teste Hierocle in Hippiatricis, totam rem equestrem ibi expresserat. Sic enim ille in proœmio: Τά τε Σίμωνος ἀκούεις τοῦ παλαιοῦ, τῆς ἱππασίας αὐτοῦ τρόπους ἐν τῷ παρ' Ἀθηναίοις Ἐλευσινίῳ χαράξαντος, καὶ σημήναντος ἐν τοῖς σχήμασι, κ. τ. λ.

15. Ibid. *Eleuthereus Lycius Myronis discipulus fuit*] Libri omnes hactenus editi, *Buthyreus Lycius Myronis discipulus fuit*. Pintianus conjiciebat *Buthytes*, quasi *bovis immolator*, lepido sane commento. Lycium statuarii proprium nomen esse series ipsa elementorum admonet, quæ nomina nunc repræsentat ab simili litera incipientia. Myronis discipulum fuisse etiam paulo ante Plinius affirmavit: immo et filium, Pausanias lib. VI. p. 331. ac ceteri scriptores: Myronem ipsum Eleutheris natum, Plinius idem superius. Quid propius vero videri possit, quam eandem seu filii, seu discipuli, patriam nunc signatam, et *Eleuthereus* temere in *Buthyreus* a librariis esse conversum? Quin et Lycium quoque ipsum Eleutheris oriundum conceptis verbis prodidit Athenæus lib. XI. p. 488. Ἦν δὲ οὗτος (Λύκιος) τὸ γένος Βοιώτιος ἐξ Ἐλευθερῶν, υἱὸς Μύρωνος τοῦ ἀνδριαντοποιοῦ, ὡς Πολέμων φησὶν ἐν πρώτῳ Ἀκροπόλεως. Vidit hoc ante nos Leopardus in Emend. XI. 19.

16. Ibid. *Leochares aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede*] Typi omnes ad hunc diem *Leocras* mendose repræsentant, cum Leocharis mentio superius habita sit raptim, quæ nunc revocatur, ut ejus opera sigillatim perceuseantur. Meminit et fictoris et signi ipsius etiam Tatianus Orat. contra Græcos, p. 183. Τίνος δὲ χάριν διὰ Λεωχάρους Γανυμήδη τὸν ἀνδρόγυνον, ὥς τι σπουδαῖον ἔχοντες κτῆμα, τετιμήκατε; *Cur propter Leocharis artificium Ganymedem illum effœminatum, tanquam eximium aliquid habentes, colitis?*

17. CAP. XXV. *Crednnt Seplasiæ omuia fraudibus corrumpenti. Jam quidem facta emplastra et collyria mercantur: tabesque mercium, aut fraus Seplasiæ sic exteritur*] Non unguenta fœdius Seplasia corrupit olim, quam

hunc Plinii locum interpolarunt critici. Nos totidem apicibus syllabisque repræsentamus, quot sunt in Regio cod. 2. et Colb. 3. nec quicquam hic conjecturæ tribui opus esse ducimus. In libris hactenus editis: *Credunt Seplasiæ ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti: factaque jam pridem emplastra et collyria mercantur, tabesque mercium. Fraus Seplasiæ sic exteritur.* Salmasius e libris suis priora, qua fecimus ratione, et ipse refingit: cetera ex ingenii conjectura sic pessumdat, in Solin. pag. 1051. *Tabesque mercium aut fraus Seplasiæ sic quæritur eis.*

18. Ibid. *Fit et ex candido ære squama longe Cypria inefficacior*] Curationem huic loco adhibuimus, tum ope codicis Reg. 2. et Colb. 3. in quibus hæc, uti edidimus, totidem syllabis leguntur, tum ipsius Dioscoridis admonitu, ita scribentis v. 89. Φαύλη δὲ ἡ ἐκ τοῦ χαλκοῦ λευκοῦ, λεπτὴ καὶ ἀσθενὴς ὑπάρχουσα. Libri hactenus fere editi, contraria sententia, *Cypria longe efficacior* præ se ferunt; præter Parmensem editionem, quæ cum scriptis codicibus plane congruit. Paulo post, ubi ex eorundem codicum fide edi curavimus, *ocyssime vero contingit coronariorum recisamentis in acetum additis*, typi habent, *ocyssime vero contrahit coronarium æruginem, recisamentis, &c.* quæ non scriptoris, sed interpolantis manum stylumque resipiunt.

19. Cap. xxx. *Alterius nationis contritum splendescit, ut misy, et est lapidosius. Prodest autem et dentium dolori, &c.*] In libris hactenus vulgatis, *contritum splendescit. Et misy est lapidosius. Prodest autem, &c.* Luxata penitus, nec cohærente satis oratione: immo et falsa: nam et lapidosius esse misy, quam sory, affirmat, quod falsum esse in prioribus Notis docuimus: et prodesse illud dentium dolori, quæ dos est soreos, non a Plinio modo, sed etiam a Dioscoride laudata v. 119. In Reg. 2. cod. *contritum splendescit et misy et est lapidosius:* quæ vestigia sunt minime obscura sinceræ lectionis. Sory Ægyptium Dioscorides loc. cit. frianti nigrum apparere ait: quod inter friandum autem splendescit, ut misy, alterius generis et invalidum illud esse: Τὸ δὲ λαμπυρίζον ἐν τῷ θρανσθῆναι ἐμφερῶς μίσυϊ, ἑτερογενές τε καὶ ἀσθενὲς οἰητέον εἶναι. Neque porro ab his verbis, *Et misy est lapidosius*, incipit instituta de misy oratio: sed a subsequenti multo post sententia, *Misy aliqui tradiderunt, &c.* unde cap. 31. auspicati sumus.

20. Cap. xxxii. *Sed ex eo candidum colorem sentientem violam, lonchoton appellant*] Sic totidem plane syllabarum apicibus Reg. 2. et Colb. 3. Pliniani editores, cum violam sensere, *leucoion* statim, quod violæ albæ nomen est, pro *lonchoton* commode substitui posse arbitrati sunt. At Diosc. v. 14. ex Peteesio Medico λογχωτὸν vocat, quæcumque demum vocis ejus originatio sit. Oribasius item l. xiii. fol. 233. Et Neophytus: λογχωτὸν, τὸ χάλκανθον. Salmasio tamen non idcirco assentimur, legi ita hunc locum jubenti, in Solinum, p. 1159. ex sola ingenii conjectura: *Sic ex eo quod dependet ut lanciola, lonchoton appellant*; libris invitis omnibus.

21. Cap. xli. *Nucleusque quidem* (vel *quidam*) *ferri excoquitur ad indurandam aciem: aliquæ modo ad densandas incudes*] Sic totidem syllabis apicibusque Reg. 2. cod. Editi hactenus libri: *In iis equidem nucleus ferri .... alioque modo.* Et Salmasii conjecturam, ne quid prætermisisse videar, nunc exponam. Sic igitur ille in Solin. p. 1084. *In aliquibus ferrum excoquitur nisi ad indurandam aciem.* Ac *nisi* intelligi pro *nonnisi* jubet, id minus probante Gronovio, qui ipsum *nonnisi* rescribi in contextu mavult.

22. Ibid. *Neque alia genera ferri ex mera acie temperantur: ceteris enim admiscetur mollior complexus. In nos-*

tro orbe, &c.] Typi ad hunc diem omnes sic interpungebant : *ceteris enim admiscetur. Mollior complexus in nostro, &c.* Quod vitium non oratio modo ipsa retegit, sed et Isidorus qui hunc locum exscripsit, XVI. 20. atque ita, uti edidimus, interpunxit.

23. CAP. XLII. *Dinochares architectus*] Editi hactenus libri, *Dinocrates.* Reg. 2. et Chiffl. *Timochares:* unde nos *Dinochares* effinximus, ut v. 11. etsi quidam ibi a nobis citati scriptores Dinocratem vocant. At Ausonius, hoc ipsum de camera magnetica narrans, quod Plinius hoc loco refert, Dinocharem appellat, Idyll. IX. vel, ut alii, X. 311. 'Conditor hic forsan fuerit Ptolomaidos aulæ Dinocharcs : quadro cui in fastigia cono Surgit, et ipsa suas consumit pyramis umbras : Jussus ob incesti qui quondam fœdus amoris Arsinoën Pharii suspendit in aëre templi.'

24. CAP. XLVI. *Componitur hoc: Picis oboli sex: Cimoliæ cretæ, drachmæ sex: æris tusi, drachmæ duæ: squamæ ferreæ, totidem: ceræ, sex: olei sextarius*] Mirum quantum hoc loco editi codices et manu exarati dissident. In exemplari Reg. 2. et eo quod Pintianus vidit, *Pari obolis et cimoliæ cretæ drachmæ sex: æris tusi drachmæ duæ: squamæ ferreæ totidem: ceræ scx : olei, sextarius.* Hoc est, si priorem vocem *pari* excipias, cetera sunt paria ac gemina cum iis quæ nos edidimus. At typi vulgati quantum inde absunt! *Componitur hoc modo: obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis sex ex ære, totidem ex squama ferri, totidem ceræ, ex olei sextario.* Nihil audacius dici aut excogitari potest, quam sit ea emendandi licentia. Pro *pari* autem, quæ vox nauci hoc loco non est, quid propius quidve aptius foret hoc loco, non vidimus, quam picem : quam in emplastris plane similibus adhiberi a Celso vidimus, v. 19. Nisi forte cuipiam aut *salis* aut *sevi* arrideat magis.

CAP. 25. XLVIII. *Ad aurea quoque, non modo argentea staticula inanis luxuria pervenit*] Staticula pro icunculis emblematisve accepta olim ab antiquis scriptoribus, exploratum, ut diximus in prioribus Notis, apertissimumque est. An etiam et *staticulus*, virili, ut aiunt, genere, eo significatu venerit, (etsi aliam præterea vocis illius acceptionem fuisse ex Macrobio didicimus,) ut aliquando subdubitaremus, fecit hic Plauti locus in Persa v. 2. 43. 'Nequeo, leno, quin tibi saltem staticulum dem, olim quem Hegea Faciebat : vide vero, si tibi satis placet. SA. Me quoque volo Reddere, Diodorus quem olim faciebat in Ionia.' Turnebum scio 'staticulum' eo loci pro saltationis genere accepisse ; Salmasium adjecisse, Hegeam et Diodorum fuisse saltatores, de quibus alibi nihil quicquam legerit. Verum cum in iis signis, quæ eximio præsertim opere effecissent, subscribere sua nomina statuarii tum solerent, Ἡγίας ἐποίει, *Hegias faciebat*, aliique similiter, fueritque id Atheniensi statuario nomen, quo de superius egimus sub initium capitis 19. an ad illius modo opera Plautus alludat, amplius considerandum censeo. Et Diodori sculptoris Plato meminit in Anthol. IV. 12. in epigrammate pereleganti de Satyri effigie : Τὸν Σάτυρον Διόδωρος ἐκοίμισεν, οὐκ ἐτόρευσεν. Ἦν νύξῃς, ἐγερεῖς· ἄργυρος ὕπνον ἔχει. *Sopierat Satyrum, non sculpserat, hunc Diodorus: Argentum dormit: punge, vigil facies.* Alterius quoque Diodori pictoris, si tamen alius a sculptore, Leonidas, in eadem Anthol. II. 19. Statunculam fœmineo, ut appellant, genere Gregorius Turonensis, aliique dixere.

26. CAP. XLIX. *Quod locari solitum X. CC. M. annuis, postquam obliteratum erat, CCLV. locatum est*] Sic totidem fere syllabis Reg. 2. cod. Quod editores hactenus depravarant : *Quod*

locari solitum decem libris per CC. ante annos, postquam obliteratum erat, LV. locatum est.

27. Cap. l. *Id autem quod ustum est plumbum, lavatur, et teritur, ut cadmia. Potest astringere, &c.*] In libris hactenus editis, *lavatur, ut stibi et cadmia:* haud pœnitenda sane lectione : nam de lotura stibeos dictum est xxxiii. 34. Verum in Mss. Reg. 3. ceterisque, *lavatur et istius et cadmiæ. Potest adstringere, &c.* Unde Pintianus conjiciebat, *lavatur. Et istius, ut Cadmiæ, potestas stringere.* Sed, ut cetera sileam, nec *istius*, nec *stringere*, Plinii orationem sapit. Lavari autem, ut cadmiam, prætermisso stibi, dici nunc satis duximus, a Dioscoride admoniti, qui v. 96. δεῖ δὲ, inquit, πλύνειν αὐτὸν ὡς τὴν καδμείαν, καὶ ἀποτίθεσθαι. Quare, pro *et istius et cadmiæ*, nos *et teritur ut cadmia* scripsimus, quod fieri quidem Plinius suo loco prodidit, hoc est, cap. 22.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXV.

De pictura et coloribus.

I. METALLORUM, quibus opes constant, nascentiumque in eis[1] natura indicata propemodum est: ita connexis rebus ut immensa medicinæ sylva, officinarumque tenebræ,[a] et morosa cælandi,[b] fingendique,[2 c] ac tinguendi[d] subtilitas simul dicerentur. Restant terræ ipsius lapidumque genera,[3] vel numerosiore serie, plurimis singula a Græcis præcipue voluminibus tractata. Nos in iis brevitatem sequemur utilem instituto: hoc modo[4 e] nihil necessarium aut naturale[5] omittentes.

CAP. I. 1 'Ita bene cod. Reg. 3. Sic supra Plinius XXXIII. 36. 'In auri et argenti metallis nascuntur etiam pigmenta.'' *Brotier.* *agnascentiumque eis* codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *adnascentium quoque* Gronov. et al. vett.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *cælandi, pingendique* Gronov. et al. vett. 'Cælandi *fingendique*] Proprietas vocum, quæ sæpe in hoc libro occurrunt, retinenda. Cælare, *la Ciseture;* fingere, *la Statuaire, l'Art de fondre des statues en bronze;* sculptura, *la Sculpture, l'Art de faire des statues de marbre;* plastice, *l'Art de modeler.*' Brotier.—3 Ita cod. Reg. 5. *genera lapidumque* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et al. ante Brotier.—4 'Ita bene codd. Regg. 2. 3.' *Brotier.* *utilem*

NOTÆ

[a] *Officinarumque tenebræ*] Medicorum inscitia, de qua lib. sup. cap. 25. et XXXIII. 38.

[b] *Cælandi*] Ex argento. L. XXXIII. c. 55.

[c] *Fingendique*] Ex ære. L. XXXIV. c. 19.

[d] *Ac tinguendi*] Cinnabari, minioque. Lib. XXXIII. cap. 36. et seqq.

[e] *Utilem instituto: hoc modo* [in-

(1.) Primumque dicemus quæ restant de pictura,[6] arte quondam nobili, tunc cum expeteretur a regibus populisque, et illos nobilitante, quos esset dignata posteris tradere:[a] nunc vero in totum marmoribus pulsa, jam quidem et auro: nec tantum ut parietes toti operiantur, verum et interraso marmore, vermiculatisque[f] ad effigies rerum et animalium[7] crustis.[b] Non placent jam abaci,[g] nec spatia[h] montis in cubiculo delitentia:[c 8] cœpimus et lapidem pingere. Hoc Claudii principatu inventum: Neronis vero, maculas,[i] quæ non essent, in crustis inserendo,[9] unitatem

[a] *Quorum effigiem pictura censuisset posteris tradendam.*

[b] *Nunc vero cessit pictura marmoribus, etium et auro, quibus jam parietes vestiuntur, neque ita solum ut parietes toti solido marmore integuntur, verum etiam ut intersecto marmori segmenta alia inserantur, quæ referant effigies rerum et animalium, vermiculato opere.*

[c] *Nec e spatioso monte excisa marmora in cubiculum abdere jam placet.*

---

instituti modo edd. ante Brotier.—5 Dalec. *utile.*—6 Cod. Dalec. *dicemus de pictura.* Vid. Syllog. Epist. tom. IV. p. 437.—7 Cod. Dalec. *vermiculatisque ad effigies animalium.*—8 Vet. Dalec. *nec opes montium in cubiculis delitescentes.*—9 Ita codd. Regg. Brot. Voss. Editio princeps, al. vett. et Gronov. *essent, crustis inserendo* codd. Harduini et Vet. Dalec. item Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Mox, *Sinnadicus* Gronov. *nasci optassent* Vet. Dalec.

NOTÆ

stituti modo] Rationi propositi nostri accommodatam. Frustra Pintianus conjiciebat, *utilem instituto: modo nihil, &c.*

[f] *Vermiculatisque*] Vermiculata dicuntur opera tessellata, quia minutis tessellis, quasi vermiculis, sint variegata distinctaque. Tritum illud Lucilii est: 'Quam lepide lexes compostæ, ut tesserulæ omnes Arte pavimento, atque emblemate vermiculato.'

Non placent jam abaci] Abacos vocat crustas tabulasve quadratas e marmore, quæ parietum ornamenta erant, iis tectorii vice inserta, a similitudine dicta ligneorum abacorum. Vitruvius VII. 3. p. 133. 'Itaque veteribus parietibus nonnulli crustas excidentes pro abacis utuntur,' &c. Utebautur nimirum antiqui ad tectoria parietum, præter albarium opus, atque marmoratum, sectis in quadrata, in sexangula, in triquetra, marmoribus, alabastrite, porphyrite, iaspide, et id genus lapidibus, atque vitro. Hæ sic adactæ crustationes nominabantur, et abaci. Vulgus *Compartimenta* vocat.

[h] *Nec spatia*] Vide Notas et Emend. num. 1.

[i] *Maculas*] Nam maculosum variumque marmor placebat: quod si natura tale non esset, arte fiebat. Species nimirum musivarii operis seu vermiculationis duas attingit: paulo ante alteram, quæ crustis marmorum diversicolorum vermiculatas animalium effigies referret: nunc alteram his verbis, *Maculas quæ non essent,* quæ marmoris maculas alieno marmori insereret, et orbes ac ovatas ἐλ-

variare,[j] ut ovatus esset Numidicus,[k] ut purpura distingueretur Synnadicus,[d] qualiter illos nasci optarent deliciæ. Montium hæc subsidia deficientium:[e] nec cessat luxuria id agere, ut quam plurimum incendiis perdat.[l]

II. (II.) Imaginum quidem pictura quam maxime similes in ævum propagabantur figuræ: quod in totum exolevit. Ærei[m] ponuntur clypei, argenteæ facies surdo[f] figurarum

[d] *Ut purpureus color Synnadico marmori insereretur.*

[e] *Inventa hæc in subsidium montium, e quibus maculosi lapides non amplius eruuntur.*

[f] *Obscuro, nec picturis illuminato.*

NOTÆ

λείψεις (sic enim Mathematici vocant) marmori includeret. Seneca Epist. LXXXVII. cujus initium, 'In ipsa Scipionis Africani villa:' 'Pauper sibi videtur,' inquit, 'ac sordidus, nisi parietes magnis et pretiosis orbibus refulserunt; nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt; nisi illis undique operosa, et in picturæ modum variata circumlitio prætexitur: nisi vitro absconditur camera,' &c. Quas ovatas Plinius figuras, Seneca orbes vocat. Vide XXXVI. 5. et seq.

[j] *Unitatem variare*] Lapidem, qui unius erat coloris, multis distinguere ac variare coloribus.

[k] *Numidicus*] Lapis nimirum, seu marmor Numidicum, de quo XXXVI. 8. De Synnadico lapide, (sic enim Romani vocabant, quem indigenæ Docimiten,) a Synnadis urbe Phrygiæ, de qua Plinius v. 29. vide Strab. lib. XII. p. 577. Ἐπέκεινα δ' ἐστὶ Δοκιμία κώμη, καὶ τὸ λατόμιον τοῦ Συννα-δικοῦ λίθου· οὕτω μὲν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν, κ. τ. λ.

[l] *Incendiis perdat*] Quibus obnoxiæ domus in Urbe.

[m] *Ærei*] Nunc pictura omissa imaginum, viris summis clypei statuuntur, faciesque argenteæ, quæ nullam fere referant similitudinem ejus quem signat inscriptio: cum nulla sint pictura illuminatæ figuræ: capita statuarum permutantur item, ut alterius esse existimentur, quam antea essent. Sic Commodus Imp. teste Lampridio in ejus Vita, p. 52. 'Colossi caput demsit quod Neronis esset, ac suum imposuit, et titulum more solito subscripsit,' &c. De æreorum autem clypeorum dedicatione cum statuis tum in aliis veteribus monumentis mentio extat, tum in Inscriptione hac Nepesina, quam Gruterus retulit, p. 441.

NESTORI
AVG. NEPETE
HIC. LVDOS. FECIT
ET. DEDICATIONE
STATVAE. PATRONI
QVAM. IPSE. POSVIT
ET. CLVPEI. SVI. ITERVM
MVNICIPIBVS. NEPESINIS
EPVLVM. DEDIT.

Jul. Capitolinus, de Antonino Pio, p. 18. 'Clypeum Hadriano magnificentissimum posuit.' Trebellius Pollio, in D. Claudio, pag. 203. ubi de Claudio Cæsare, cui Nero successit: 'Illi clypeus aureus ... in Romana Curia collocatus est, ut etiam nunc videtur,' &c. Idem Gruterus, p. 374.

M. BAEBIO ... DECVRIONES
FVNVS. PVBLICVM
STATVAM. EQVESTREM
CLIPEVM. ARGENTEVM.

discrimine, statuarum capita permutantur, vulgatis jam pridem salibus etiam carminum.[n] Adeo materiam malunt conspici omnes, quam se nosci. Et inter hæc pinacothecas[o] veteribus tabulis consuunt,[1] alienasque effigies colunt, ipsi honorem non nisi in pretio[2] ducentes, ut frangat hæres, furisque[3] detrahat laqueus.[g] Itaque nullius effigie vivente, imagines pecuniæ, non suas, relinquunt.[h] Iidem palæstras athletarum imaginibus, et ceromata[p] sua exornant, et vultus Epicuri[q] per cubicula gestant, ac circumferunt secum. Natali ejus[r] vicesima Luna sacrificant, feriasque omni

[g] *Honorem in solo imaginum pretio ponentes, quas hæres frangat, quas fur dolo surripiat.*

[h] *Itaque cum nullus existat, qui viva dici eorum effigies possit, imagines relinquunt, quæ eorum divitias, non quæ vultus, moresque, et facta exprimant: opum suarum, non virtutum, monumenta relinquunt.*

Cap. II. 1 Vet. Dalec. *conferciunt;* Grævius in Syllog. Epist. tom. IV. p. 437. *construunt.*—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *non nisi pretio* Gronov. et vulgg.—3 'Ita codd. Regg. 2. 3. Forte scripserat Plinius, *furisve.*' Brotier. *furisque* etiam cod. Dalec. *furis* edd. ante Brotier.—4 Cod.

NOTÆ

[n] *Salibus ... carminum*] In illam capitum permutationem jactata a plebe carmina, sales, jocosque significat.

[o] *Pinacothecas*] Loca spatiosa, veterum imaginibus exornata, *des salles de tableaux.* Vitruvius VI. 5. cui lemma præfixum, 'De tricliniis, et œcis, et pinacothecis, et eorum dimensionibus:' 'Pinacothecæ,' inquit, 'uti exhedræ, amplis magnitudinibus sunt constituendæ.' Sic exhedræ loca sunt similiter spatiosa, quæ sedes habent, in quibus Philosophi, Rhetores, ceterique qui studiis delectantur, disputare sedentes possint, *des salles de conversation.* Qua de voce uberrime Gothofredus egit, in Cod. Theod. lib. XV. tit. 1. lib. LIII. p. 326.

[p] *Et ceromata*] Κήρωμα nunc locus est palæstræ, aut gymnasii, in quo ceromate, hoc est, unguento quod ex cera fiebat oleo subacta, perungebantur athletæ. Ea voce usus etiam Seneca de Brevit. Vitæ c. 11. p. 733.

[q] *Et vultus Epicuri*] Cicero de Finib. V. 3. 'Nec tamen Epicuri licet oblivisci, si cupiam: cujus imaginem non modo in tabulis familiares, sed etiam in poculis et annulis habent.' Atque hinc quidem εἰκαδιστὰς vir eruditus nuper putabat dictos Epicureos esse, ἀπὸ τῆς εἰκόνος, quod magistri imagine nunquam destituerentur; quod abesse a vero, tum ea quæ mox dicemus proditura sunt apertissime, tum vero illud inprimis, quod ab εἰκὼν εἰκονισταὶ dicendi, non εἰκαδισταὶ, forent.

[r] *Natali ejus*] In honorem natalis ejus: non quod in eum diem natalis ejus inciderit, quem septimo Gamelionis diei assignat Apollodorus apud Diogenem, nec ipse Epicurus in testamento suo satis aperte prodit, quis ille fuerit, sed quod ea Luna fieri ille commemorationem natalis sui optaverit, alioque præterea die, Gamelione mense.

mense custodiunt, quas icadas[s] vocant,[4] ii maxime[5] qui se ne viventes quidem nosci volunt. Ita est profecto: artes desidia perdidit: et quoniam animorum imagines non sunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud majores in atriis hæc[6] erant quæ spectarentur, non signa externorum artificum, nec æra, aut marmora: expressi cera[t] vultus singulis disponebantur armariis,[u] ut essent imagines,[v] quæ comitarentur gentilitia funera: semperque defuncto aliquo totus

Dalec. *decadas vocant;* Vet. Dalec. *cicadas vocant.*—5 Ita codd. Regg. Brot. *hi maxime* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—6 Gro-

NOTÆ

[s] *Quas icadas*] Εἰκάδας. Est autem εἰκὰς dies Lunæ vicesima. Cicero de Finib. II. 101. refert Epicurum 'cavisse, ut hæredes sui darent, quod satis esset ad diem agendum natalem suum quotannis mense Gamelione: itemque omnibus mensibus vicesimo die Lunæ darent ad eorum epulas, qui una secum philosophati sint.' Græca ipsa testamenti verba extant apud Diogenem Laërt. in Epicuri Vita lib. X. p. 271. ubi jubet inter alia præstari ab hæredibus, εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκάστου μηνὸς ταῖς εἰκάσι, *ad solennem conventum, qui vicesima quaque die mensis fieri solet.* Hinc Epicureus ille εἰκαδιστὴς vocatur apud Athen. lib. VII. Ἐπικούρειος δέ τις εἰκαδιστὴς, κ. τ. λ. Porro cum εἰκάδες mensium omnium Atticorum, vel interprete Tullio, vicesimi sint Lunæ dies, inde Petavius colligit, Var. Diss. in Uranol. IV. 7. p. 157. lunares omnes menses extitisse, et quidem civiles: quod non aliis quam popularibus mensibus natales hominum dies ascribuntur, ut et testamenta. Quod et Isaac. Tzetzes annotat in Comment. ad Lycophronis versum, Οἰκτρὸν γὰρ οἰκτρὸν, κ. τ. λ. Ἐπειδὴ οἱ παλαιοὶ, inquit, κατὰ σελήνην τοὺς μῆνας ἐψήφιζον· διὰ δὲ τῶν μηνῶν ὁ χρόνος ἀπαρτίζεται. *Quandoquidem veteres menses ad Lunam computabant: annus autem mensibus absolvitur.*

[t] *Expressi cera*] Tritum illud Juvenalis Sat. VIII. 19. 'Tota licet veteres exornent undique ceræ Atria, nobilitas sola est atque unica virtus.'

[u] *Armariis*] Ligneis quibusdam thecis, unde exequiarum tempore depromebantur, quæ ante in atriis ornamento erant.'

[v] *Ut essent imagines*] Non integri illæ quidem corporis, sed oris tantummodo simulacrum effingentes, summorumque humerorum pectoris tenus. *Des bustes.* Paternæ vero maternæque gentis imagines nobilium funeribus adhibebantur. Epitome Livii lib. XLVIII. 'M. Æmilius Lepidus, qui Princeps senatus ab sextis jam censoribus erat lectus, antequam expiraret, præcepit filiis, lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent: in reliquum funus ne plus quam æris denos consumerent: imaginum specie, non sumtibus nobilitari maximorum virorum funera solere.' De Germanici funere Tacitus Annal. 2. 'Funus sine imaginibus, et pompa per laudes et memoriam virtutum ejus celebre fuit.' Hunc morem Propertius detestatur II. 13. 'Nec mea tunc longa spatietur imagine pompa.'

aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus. Stemmata[w] vero lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina[x] codicibus implebantur, et monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ foris et circa limina domitarum gentium[7 y] imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emtori refigere liceret:[z] triumphabantque etiam dominis mutatis ipsæ domus: et erat hæc stimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Messalæ oratoris indignatio, qua prohibuit inseri genti suæ Lævinorum[8 a] alienam imaginem. Similis causa Messalæ seni expressit volumina illa, quæ de Familiis condidit, cum Scipionis Pomponiani[9 b] transis-

nov. *hæ.* Mox, *ærea aut marmorea* Vet. Dalec.—7 'Ex vestigiis vet. cod. Chiffl. *minorum gentium:* non placet.' *Dalec. animorum ingentium* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *emptor refringere tentabat, quæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant, eratque hæc ratio summa et ingens, approbantibus* cod. Dalec. *emptori refringere, &c.* Gronov. et vulgg.—8 'In nummis Fastisque Capitolinis, VALERIVS LÆVINVS.' *Brotier. Levinorum* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—9 *Scipionis Africani* Gronov. et

NOTÆ

[w] *Stemmata*] Stemmata sunt minores et orbiculatæ figuræ, quæ ad latera ductis lineis adsitæ, in aliqua tabula, genus illius et avos signant, cujus imago in superiore tabellæ parte expressa et effigiata cernitur. Sic tabulas hodieque Genealogicas, ut mos est appellandi eas, vulgo delineant. Seneca de Benef. III. 28. p. 47. 'Qui imagines in atrio exponunt, et nomina familiæ suæ longo ordine, ac multis stemmatum illigata flexuris, in parte prima ædium collocant,' &c.

[x] *Tablina*] Locus ubi tabulæ sive codices asservabantur. Festus: 'Tablinum proxime atrium locus dicitur, publicarum rationum causa factus: quod antiqui magistratus in suo imperio tabulas rationum ibi habebant.'

[y] *Domitarum gentium*] Vide Notas et Emend. num. 2.

Refigere liceret] Revellere, detrahere fixa in sublimi loco. Cicero Epist. Famil. XII. 1. 'Cujus æra refigere debeamus, ejus etiam chirographa defendimus?' Et Philip. XII. 12. 'Num figantur rursus hæ tabulæ, quas vos decretis vestris refixistis?' Virgil. Æneid. VI. 622. 'Fixit leges pretio, atque refixit.' Prius *refringere* legebatur, vitiose. In Reg. 2. *refugere.*

[a] *Lævinorum*] E gente Valeria, ex qua et Messalæ prodierunt: sed familiæ diversæ.

[b] *Cum Scipionis Pomponiani*] Id ei cognomen a Pomponio Salutione mimo obtigisse significat, homine prædivite, cujus testamento factus hæres Scipio fuerat, ut Pomponiani nomen assumeret; quod Romæ solenne fuit; sic enim Scipio Æmilianus appellatus; sic alii permulti. Eidem autem Scipioni Pomponiani et Salutionis cognomen hæsit, ob affinitatem

set atrium, vidissetque adoptione testamentaria Salutiones (hoc enim fuerat [10] cognomen) Africanorum dedecore [c] irrepentes Scipionum nomini. Sed pace Messalarum dixisse liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: multoque honestius, quam mereri, ne quis suas expeteret.[i]

Non est prætereundum et novitium inventum. Siquidem non solum ex auro argentove, aut certe ex ære in Bibliothecis [d] dicantur illi, quorum immortales animæ in locis iisdem loquuntur: [11] quinimmo etiam quæ non sunt, finguntur, pariuntque desideria non traditos vultus,[12] [e] sicut in Homero evenit.[f] Quo majus (ut equidem arbitror) nullum

[i] *Etiam inserere genti suæ imagines clarorum virorum, sed alienæ gentis, argumento erat virtutes illorum quodammodo amari: multoque id est honestius, quam ita homines vivere, ut nemo post obitum eorum imagines expetat.*

al. ante Harduin.—10 Ita codd. Regg. Brot. Voss. et Editio princeps: *hoc enim ei fuerat* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Mox, *dedecore notam irrepentem* Gronov. et al. ante Harduin.—11 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *in iisdem locis ibi loquuntur* Gronov. et vulgg.—12 ‘Ita codd. Regg. et Editio princeps. Frustra emendatum in recentioribus, *non traditi*

NOTÆ

eam, et vultus quoque similitudinem, ut dictum est VII. 10. Fuit autem is Scipionis Nasicæ, Serapionis appellati, de quo nos ibi, filius, ut quidem videtur. Vide Notas et Emend. num. 3.—‘Id ei cognomen a Pomponio obtigisse significat, homine prædivite, cujus filiam duxisset uxorem: et cujus testamento factus hæres Scipio fuerat, ut Pomponiani nomen assumeret. Eidem autem Scipioni fortassis a parente acceptum etiam Salutionis cognomen hæsit, ob vultus similitudinem, ut dictum est VII. 10.’ *Ed. sec.*

[c] *Africanorum dedecore*] Qui et ipsi Scipiones erant, ex eademque Corneliorum Scipionum familia.—‘Qui et ipsi Scipiones, erant ex Corneliorum Scipionum gente.’ *Ed. sec.*

[d] *In Bibliothecis*] De hoc more eleganter Seneca de Tranq. c. 8. p. 682. quem consule. Suetonius in Tiberio, c. 70. ‘Fecit et Græca poëmata, imitatus Euphorionem, et Arrianum, et Parthenium: quibus poëtis admodum delectatus, scripta eorum et imagines publicis bibliothecis inter veteres et præcipuos auctores dedicavit.’

[e] *Non traditos vultus*] Cujus vera non extat effigies.

[f] *Sicut in Homero evenit*] Homeri pictura elegans (nam et pictura quædam poësis est) extat in Anthologia Græca, lib. v. cujus initium, Ἔκφρονα χαλκὸν Ὅμηρος ἐδείκνυεν, κ. τ. λ. Grotius Latine sic reddidit: ‘Æs vita vegetum nobis ostendit Homerus: Non animus, non sensus abest: sed solius ille Vocis eget: mirum quo vis processerit artis. Quis Deus hoc nobis dedit æs, et in ære figuram? Non

est felicitatis specimen, quam semper omnes scire cupere qualis fuerit aliquis. Asinii Pollionis[g] hoc Romæ inventum, qui primus, Bibliothecam dicando,[h] ingenia hominum rem publicam fecit.[k 13] An priores[i] cœperint Alexandriæ

[k] *Publici juris fecit.*

NOTÆ

etenim, si quid dignum est me judice credi, Hoc vir opus faciens aliquis desedit ad ignem; Diva sed ipsa suis manibus Tritonia finxit, Corporis insessi quondam non immemor: ipsa Quippe per os magni cantus edebat Homeri, Consors, Phœbe, tibi. Sic quem vice patris adoro, Mæonides stetit hic. Senium præferre videtur, Dulce sed hoc senium est, et ab illo ditior ori Gratia: conveniunt gravitas et amabile quiddam. Blanda verecundo majestas lncet in ore; Innatat in curva canus cervice corymbus Vertice descendens, et circumfunditur aures. Mento barba cadens spatio dispescitur amplo, Mollibus illa pilis multoque volumine, nec se Cogit in angustum, sed late excurrit, et infra Et vestis simul est ea pectoris, et decus oris. Nuda comis frons est: et adest sapientia fronti, Unde sibi mores ducat puer: extat utrimque Umbra supercilii: namque ars hoc provida vallum Addiderat, vacui suberant quia luminis orbes. Aspiciens cæcum non posses credere: tanta Obscuris oculis admixta est gratia: felix Hoc vitium est, labesque oculorum profuit arti, Ut magis ex imo veniens lux corde pateret. Nonnihil introrsum sese cavat utraque mala, Utraque sulcatur rugis, sed utrique venustus Est pudor, in socia recipit qui sede pudorem. Errat apis circum divino vatis in ore, Pierios paritura favos. Manus altera palmam Alterius portat, baculus sustentat utramque, Viventi mos qualis erat: sed et arrigit auris Dextera se, Phœbum cupiens audire loquentem, Aut de Pierio Nympham grege: volvere secum Multa animo manifesta fides: namque edita cura Ex adyto mentis nunc hinc, nunc vertitur illuc, Texat ut armisonæ Sirenis nobile carmen.'

[g] *Asinii Pollionis*] Dicemus de eo in Auctorum Indice. Sed Isidorum audi, Orig. VI. 5. 'Romæ primus librorum copiam advexit Æmilius Paulus, Perse Macedonum rege devicto: deinde Lucullus e Parthica præda. Post hos Cæsar dedit M. Varroni negotium causa maxime bibliothecæ conservandæ. Primum autem Romæ bibliothecas publicavit Pollio, Græcas simul atque Latinas, additis auctorum imaginibus in atrio, quod de Dalmatarum manubiis magnificentissimum instruxerat.'

[h] *Bibliothecam dicando*] Dedicando, consecrando, publici juris faciendo. Plinius Junior Epist. I. 8. meminit sermonis ejus, 'quem apud municipes suos habuit, bibliothecam dedicaturus.'

[i] *An priores*] Scribit Galenus, Comment. I. in Hippocr. de Natura Hum. inter Alexandriæ et Pergami reges contentionem fuisse, quis plura veterum volumina compararet. Tum vero multos ab hominibus pecuniæ avidis falsis auctorum nominibus libros inscriptos esse, quo vetustatis plurimum iis et auctoritatis accederet. In Pergamensi Bibliotheca fuisse ducenta voluminum millia, auctor est Plutarchus in Antonio. In Alexandrina, usque ad septingenta, Gellius lib. VI. cap. ult. sub finem. Conflagravit ea

et Pergami reges, qui Bibliothecas magno certamine instituere, non facile dixerim.[j] Imaginum amore flagrasse quosdam[14] testes sunt et Atticus ille Ciceronis edito de his[k] volumine, et Marcus Varro benignissimo invento, insertis voluminum suorum fœcunditati, non nominibus tantum septingentorum illustrium, sed et aliquo modo imaginibus, non passus intercidere[15] figuras, aut vetustatem ævi contra homines valere, inventor muneris etiam Diis invidiosi,[16] quando immortalitatem[l] non solum dedit, verum etiam in omnes terras misit, ut præsentes esse ubique, et credi possent.[17 m]

III. (III.) Et hoc quidem alienis ille præstitit. Suorum

vultus.' Brotier.—13 Cod. Dalec. *reipublicæ data.*—14 'Ita cod. Dalec. In codd. Regg. Editione principe, aliisque, *quondam.* At si retineatur *quondam*, emendandum est *amorem.*' Brotier. *amore flagrasse quondam* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *amorem f. quondam* Gronov. et vulgg. Mox, *suis voluminibus non tantum nominibus septingentorum, &c.* cod. Dalec.—15 Cod. Dalec. *interire.* —16 Ita ex codd. Hardninus et recentt. *sacrorum inventores: quinetiam Diis invidiose* cod. Dalec. Dalecampius legit, *invidiosus.* Gronov. et al. ante Harduin. *inventione muneris etiam Diis invidiosus.*—17 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. *ubique credi possint* cod. Dalec. *ubique et claudi possent* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.

NOTÆ

casu bello civili, cum Cæsar in urbe ipsa Alexandria bellum cum incolis gereret.

j *Non facile dixerim*] Antecessit horum ætatem Aristotelis ac Theophrasti cura in Bibliotheca adornanda, a Neleo deinde Corisci filio coëmta: a quo postea libros cos mercatus Ptolemæus Philadelphus Alexandriam transtulit, teste Athenæo lib. 1. pag. 3. Clearchi quoque primi Heracleæ Ponticæ tyranni, ejus qui Platonis et Isocratis auditor fuit: is enim Bibliothecam struxit, quam laudat impense Memnon apud Photium, cod. CCXXIV.

k *Edito de his*] De imaginibus quæ solerent in Bibliothecis collocari.—'Volumen illud a Cicerone scriptum, cui nomen fecit 'Atticus,' penitus intercidit.' *Ed. sec.*

l '*Immortalitatem*] Augustis suis principibus immortalitatem, hoc est, famam sempiternam, veteres optavere. Sic in nummo Claudii Gothici, ex ære minimo, in Cimelio D. Abbatis Fawel sic inscripto, DIVO C CIVS AIO, legebamus jam olim 'DIVO Claudio CIVI Suo Arelatenses Immortalitatem Optant:' quem in alio numismate dixere iidem frui jam REQVIE OPTIMORVM MERITORVM.' *Ed. sec.*

m *Et credi* [*claudi*] *possent*] Quidam Mss. *ubique credi possent.* Male: *Claudi* hic est, in bibliothecis detineri, asservari, includi virorum summorum imagines: qui ope picturæ non modo esse præsentes ubique subinde possint: sed et simul ubique claudi.

vero clypeos in sacro vel publico privatim dicare primus instituit (ut reperio) Appius Claudius,[a] qui consul cum Servilio fuit anno Urbis CCLIX. Posuit enim in Bellonæ æde[b] majores suos, placuitque in excelso spectari, et titulos[1] honorum legi. Decora res, utique si liberorum parvulis[2] imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendat: quales clypeos nemo non gaudens favensque aspicit.[a]

IV. Post eum M. Æmilius,[c] collega in consulatu Quinti Lutatii, non in basilica modo Æmilia,[d] verum et domi suæ posuit, id quoque Martio exemplo.[b 1 e] Scutis enim, qualibus apud Trojam pugnatum, continebantur imagines:[f]

[a] *Ita sane, si liberorum parvæ imagines in eodem clypeo depictæ simul ostendant quasi nidum aliquem sobolis: quæ clypeorum forma est jucundissima visu.*
[b] *Bellico exemplo.*

CAP. III. 1 Cod. Dalec. *et titulo.*—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *liberorum turba parvulis* Gronov. et al. vett. *liberorum turbam parvulis i. c. n. a. s. p. ostendant* cod. Dalec.

NOTÆ

[a] *Appius Claudius*] Appius Claudius Sabinus, qui prius Clausus vocabatur, gessit Consulatum eo anno cum P. Servilio Prisco. Auctor Livius lib. II. In clypeorum porro ejusmodi dedicationibus epulas dari civibus solitas docent inscriptiones aliquot veteres, apud Gruter. pag. 441. et 496.

[b] *In Bellonæ æde*] Regione nona Urbis: 'Ædes Bellonæ versus portam Carmentalem: ante hanc ædem columna index belli inferendi.' P. Victor.

[c] *M. Æmilius*] M. Æmilius Lepidus, Lepidi Triumviri pater, gessit Consulatum Syllanis fere temporibus, (nam acta Syllæ rescindere conatus est Q. Lutatio Catulo contra obsistente) anno Urbis DCLXXVI. De ejus obitu dictum est VII. 36.

[d] *Non in basilica... Æmilia*] Basilica hæc vetus Pauli Æmilii fuit, in quarta Urbis regione. Sed et in nova quoque, quæ in octava fuit, clypeos appensos ejuscemodi fuisse nummi docent, quos XXXVI. 24. laudaturi sumus, ubi de nova Pauli Basilica dicemus.

[e] *Martio exemplo*] Cave Marcii exemplo interpretere, de quo paulo post agitur: sed bellico exemplo intellige, hoc est, originem ejus rei a bello usque Trojano petitam.

[f] *Continebantur imagines*] Quales in Achillis clypeo ab Homero prolixe describuntur Iliad. Σ. 478. et seq. Et in Æneæ scuto similiter, a Marone Æneid. VIII. Vel potius imago vultus ejus, cujus erat scutum, thorace tenus depicta. Trebellius Pollio, in Claudio, pag. 203. de Claudio, cui Nero successit: 'Illi clypeus aureus, vel, ut Grammatici loquuntur, clypeum aureum, senatus totius judicio in Romana Curia collocatum est, ut etiam nunc videtur: expressa thorace vultus ejus imago.'

unde et nomen[g] habuere clypeorum: non ut perversa grammaticorum subtilitas voluit, a cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cujusque, qui fuerit usus illo. Pœni ex auro factitavere et clypeos,[2] et imagines, secumque in castris tulere. Certe captis eis talem Hasdrubalis invenit Marcius,[3 h] Scipionum[i] in Hispania ultor: isque clypeus supra fores Capitolinæ ædis usque ad incendium primum[j] fuit. Majorum quidem nostrorum tanta securitas[4] in ea re annotatur, ut L. Manlio, Q. Fulvio coss. anno Urbis DLXXV. M. Aufidius, tutelæ Capitolii redemtor,[k] do-

CAP. IV. 1 Vet. Dalec. *maximo exemplo.*—2 *Pœni et ex auro factitavere clypeos* cod. Dalec.—3 Gronov. *invenit Qu. Marcius;* vulgg. *invenit quæ Marcius.*—4 Cod. Dalec. *quidem securitas.*

NOTÆ

[g] *Unde et nomen*] Vult clypeos dici, quasi *glypeos*, ἀπὸ τοῦ γλύφειν, quod est *sculpere*, quod cælentur insculptis imaginibus. Alii deducunt a cluendo, hoc est, a pugnando. A κλέπτειν alii, quia corpus *tegit*. Vide plura apud Voss. in Etymol. Sosipater Charisius Instit. Gram. l. I. p. 59. 'Clipeus masculino genere in significatione scuti ponitur, ut Labienus ait: neutro autem genere imaginem significat.... Plinius, Dubii Sermonis secundo, indistincto genere dici ait, sed litera differre: ut pugnatorium per *i* clipeum dicamus, quod est a clepere, id est, cælare dictum: imaginem vero per *u*, clupeum, a cluendo. Sed hæc differentia mihi displicet, propter communionem *i* et *u* literarum: nam et maximus dicimus, et maxumus: et optimus, et optumus: nec tamen ulla differentia secernimus.'

[h] *Marcius*] L. Marcius, de quo II. 111. diximus. Hoc loco prænomen codices Mss. non exhibent: editi libri perperam *Quinti* præfixere. De hoc L. Marcio vide Livium lib. XXV. pag. 276. 277. et 278. ubi hæc Livius: 'Apud omnes magnum nomen L. Marcii ducis est .... monumentumque victoriæ ejus de Pœnis usque ad incensum Capitolium fuisse in templo clypeum, Marcium appellatum, cum imagine Hasdrubalis.'

[i] *Scipionum*] Cneii et Publii, qui adversus Hasdrubalem decertantes, in Hispania obierunt. Vide Livium lib. XXV. pag. 276. Valerium Max. VIII. 15. 11.

[j] *Ad incendium primum*] Syllanis temporibus, bello civili, ut diximus XXXIII. 5.—'Ex Fulvio Consule, qui postea memoratur, genus traxit et Fulvia Plautilla Aug. Antonini Severi Aug. conjux; et Augusti duo fratres, Fulvius Julius Quietus, et Fulvius Julius Macrianus. Sic enim ille in nummo Græco inscribitur, qui est apud D. de Boze: AYT. ΦOYΛ. IOY. KYHTOC C. hoc est, Σεβαστός. Iste, AYT. Φ. IOYΛI. MAKPIANOC. E. CEB. Εὐσεβὴς Σεβαστὸς, *Pius Aug.*' Ed. sec.

[k] *Tutelæ Capitolii redemtor*] Qui certo pretio Capitolii tutelam susceperat, ut illud sartum tectum, integrumque tueretur. Livius lib. XXIV. pag. 251. 'Cum Censores ob inopiam ærarii se jam locationibus abstinerent ædium sacrarum tuendarum,' &c.

cuerit patres, argenteos[1] esse clypeos, qui pro æreis per aliquot jam lustra assignabantur.[c]

v. De picturæ initiis incerta, nec instituti operis quæstio est. Ægyptii sex millibus annorum apud ipsos inventam, priusquam in Græciam transiret, affirmant, vana prædicatione, ut palam est. Græci autem alii Sicyone,[m] alii apud Corinthios repertam, omnes umbra[n] hominis lineis circumducta. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis[o] coloribus, et monochromaton[p] dictam, postquam

[c] *Senatores admonuerit, clypeos argenteos esse, qui ærei duntaxat a Censoribus, qui lustra faciebant, æstimabantur.*

NOTÆ

[1] '*Argenteos*] Fuit præterea aliud clypeorum genus, quod nimirum muneris loco mittebatur Principibus vel Augustis. Ejusmodi ille fuit 'aureus magnus, pondo minarum mille,' quem Simon Judæ Macchabæi frater populo Romano misit, 'ad statuendam cum eis societatem,' I. Macch. XIV. 24. Pondus id fuit centum millium denariorum argenteorum. Ejusdem generis clypeos videre est pictos in nummo Antonini Pii ex ære magno in Gaza Regia, et apud Angeloni pag. 171. ex ære mediocri in Museo nostro. Clypei duo sunt insigni arte elaborati. Hinc S. inde C. 'Senatusconsulto.' Infra ANCILIA. Hæc esse 'arma cœlestia,' sive cœlo lapsa, magna fabulositate quidam finxerunt. Hic certe non sunt. Nam quid ad Antoninum arma cœlestia pertinent? Sententia hic latet totidem vocum, quot sunt literæ: 'Augures Narbonenses Clypeos Insignes Legaverunt Imperatori Antonino.' De hujusmodi clypeis dicemus adhuc inferius.' *Ed. sec.*

[m] *Græci .... Sicyone*] Idem Plinius inferius cap. 40. de pictore Pausia: 'Sicyone et hic vitam egit: diuque fuit illa patria picturæ.'

[n] *Omnes umbra*] Omnes initia picturæ in hoc posita fuisse aiunt, ut umbra hominis, aut alterius similiter rei, lineis tantummodo describeretur, sine ullo colore. Idem fere tradit Athenagoras in Legat. pro Christ. auctoremque ejus picturæ Sauriam quendam nominat, pag. 16. Καὶ σκιαγραφίας μὲν εὑρεθείσης ὑπὸ Σαυρίου, ἵππον ἐν ἡλίῳ περιγράψαντος. *Umbratilem enim picturam, equi umbra in Sole circumscripta, Saurias invenit.* Vetustissimam hanc picturam linearem σκιαγραφίαν vocat, quo nomine hodie designamus adumbrationem primam in picturæ operibus, quæ veluti initium est, exordiumque reliquorum. 'Primis' tantum 'lineis,' ut ait Quintilianus IV. 2. p. 517. illa constabat: atque, ut idem alibi, 'lineas modo extremas umbræ, quam corpora in Sole fecissent, circumscribebat.' Solebat hoc genus picturæ 'monogrammum' vocari, quod una simplicique linea constabat. Nonius I. 168. 'Monogrammi dicti sunt homines macie pertenues ac decolores: tractum a pictura, quæ, priusquam coloribus corporatur, umbra fingitur.' Ad eam allusit picturam Cicero de Nat. Deor. lib. II. cum Monogrammos Deos vocat.

[o] *Secundam singulis*] Alterum hoc genus picturæ, coloratum scilicet, sed colore unico, qui tabulæ toti æqualiter inducitur.

operosior inventa erat: duratque talis etiam nunc. Inventam linearem dicunt a Philocle Ægyptio, vel Cleanthe[q] Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius, et Telephanes Sicyonius, sine ullo etiamnum hi colore,[r] jam tamen spargentes lineas[r] intus. Ideo et quos[s] pingerent ascribere institutum. Primus invenit eas colorare, testa (ut ferunt) trita,[t] Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinii Prisci Romani regis patrem, fugientem a Corintho injurias Cypseli[u] tyranni, mox docebimus.[2 v]

VI. Jam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certe hodieque antiquiores Urbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris, quibus equidem[a] nullas æque demiror tam

---

CAP. V. 1 'Ita codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier. etiamnum colore* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. —2 Cod. Dalec. *dicemus.*

NOTÆ

[p] *Et monochromaton*] Μονοχρώματον, vel μονόχροον, ab *uno colore*. Picturam hanc monochromaton Quintilianus appellat simplicem colorem, XII. 10. pag. 893. 'Clari pictores fuisse dicuntur Polygnotus atque Aglaophon, quorum simplex color tam sui studiosos adhuc habet,' &c. Monochromata Dalecampius cum monogrammis, quæ fuere coloris expertia, male confundit.

[q] *Vel Cleanthe*] Alter hic a Cleanthe Corinthio, cujus picturas laudat Strabo lib. VIII. pag. 343.

[r] *Spargentes lineas*] Altera hæc linearis pictura est, rudiore illa perfectior, quæ primo loco explicata est: nam illa lineis tantum fiebat comprehendentibus exteriorem pingendæ rei ambitum: hæc plurimas addebat alias intus pro umbræ ratione sparsas. Nominatur hæc alias etiam 'graphis,' Græca imitatione. Vitruvius I. 1. ubi loquitur de architecto: 'Debere,' ait, 'graphidos scientiam habere, quo facilius exemplaribus pictis, quam velit operis speciem, deformare valeat.' Neque enim solent exemplaria ædificiorum aliter, quam pictura lineari, confici. Hoc vero inventum picturæ linearis Cratoni Athenagoras attribuit, loco ante cit.

[s] *Ideo et quos*] Per initia adeo rudis pictura fuit, ut ex lineis vultus hominis aut animalis agnosci non posset, nisi nomen ascriberetur. Ælianus Var. Hist. X. 10. Οὕτως ἄρα ἀτέχνως εἴκαζον τὰ ζῶα, ὥστε ἐπιγράφειν αὐτοῖς τοὺς γραφέας, τοῦτο βοῦς, ἐκεῖνο ἵππος.

[t] *Testa (ut ferunt) trita*] Rubro igitur colore.

[u] *Cypseli*] Qui Corinthiorum tyrannus fuit, Eetionis F. de quo Herod. I. 14. p. 6. Κύψελος ὁ Ἠετίωνος.

[v] *Mox docebimus*] Cap. 43.

[a] *Quibus equidem*] De hac forma lo-

longo ævo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter Lanuvii, ubi Atalante et Helena [b] cominus pictæ sunt nudæ ab eodem artifice, utraque excellentissima forma, sed altera ut virgo: ne ruinis quidem templi concussæ. Caius princeps [1 c] eas tollere conatus est, libidine accensus, si tectorii natura permisisset. Durant et Cære,[d] antiquiores ipsæ. Fatebiturque, quisquis eas diligenter æstimaverit, nullam artium celerius consummatam, cum Iliacis temporibus [e] non fuisse eam appareat.

VII. (IV.) Apud Romanos quoque honos mature huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea Pictorum [f] traxerunt Fabii clarissimæ gentis, principesque ejus, cognominis ipse, ædem Salutis [g] pinxit anno Urbis conditæ CCCCL. quæ pictura duravit ad nostram memoriam, æde Claudii principatu exusta. Proxime celebrata est, in Foro Boa-

CAP. VI. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *virgo: ne ruinis quidem templi concussæ. Pontius legatus Caii principis* Gronov. et vulgg. *virgo: nominis quidem taciti Pontius legatus Caii principis* cod. Dalec.

NOTÆ

quendi diximus in Notis et Emend. ad lib. XXIV. num. 12.

[b] *Atalante et Helena*] Hæc belli Trojani causa, illa apri Ætoliam devastantis, ut ferunt fabulæ, vulneratrix, a Meleagro deinde adamata.

[c] *Caius princeps*] Sic codices nostri omnes, ac Pintiani. Ex inepta superiorum vocum repetitione fecerant Plinii editores, *Pontius legatus Caii principis.*

[d] *Durant et Cære*] Urbe Etruriæ, de qua lib. III. in Geographicis.

[e] *Cum Iliacis temporibus*] Quibus temporibus in Achillis clypeo cælaturam extitisse vidimus paulo ante.

[f] *Pictorum*] Caput princepsque gentis C. Fabius, M. F. qui primus Pictor e re ipsa cognominatus, quod ædem Salutis pinxit, quam C. Junius Bubulcus Censor locarat, dedicaratque, anno Urbis CCCCL. cum eam Consul Samnitium bello vovisset. Auctor Livius lib. X. pag. 170. Filius ei fuit C. Fabius Pictor, qui cum Ogulnio Collega in Consulatu nummum argenteum primo cudi jussit, ut diximus XXXIII. 13. anno Urbis CCCCLXXXV. Ex hac ortum familia constat Q. Fabium Pictorem, quem in Auctorum Indice Romanorum omnium historiæ conditorum antiquissimum esse diximus. Post cladem Cannensem, quæ contigit anno DXXXVIII. missus est Delphos ad Apollinem Legatus. Vide de tota ea Pictorum familia plura apud Ger. Jo. Vossium de Hist. Lat. I. 3.

[g] *Ædem Salutis*] Regione Urbis sexta: 'Templum Salutis in colle Quirinale,' inquit P. Victor in Descript. Romæ.

rio[h] æde Herculis, Pacuvii poëtæ pictura.[a] Ennii sorore[i] genitus hic fuit: clarioremque eam artem Romæ fecit gloria scenæ. Postea non est spectata[1] honestis manibus:[b] nisi forte quis Turpilium equitem Romanum nostræ ætatis e Venetia[2] velit referre, hodieque pulchris ejus operibus Veronæ extantibus. Læva is manu pinxit, quod de nullo ante memoratur. Parvis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa senecta, Antistius Labeo[3][j] prætorius, etiam proconsulatu provinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in risu et contumelia erat. Fuit et principum virorum non omittendum de pictura celebre consilium. Qu. Pedius, nepos Qu. Pedii[k] consularis triumphalisque, a Cæsare dictatore cohæredis Augusto dati, cum natura mutus esset, eum Messala orator, ex cujus familia pueri avia erat, picturam docendum censuit, idque etiam Divus Augustus comprobavit. Puer magni profectus in ea arte obiit. Dignatio autem præcipua Romæ increvit (ut existimo) a M. Valerio Max. Messala, cum princeps[4] tabulam picturæ prælii, quo Carthaginienses et Hieronem[l] in Sicilia devi-

[a] *A Pacuvio poëta, eodemque pictore, elaborata.*

[b] *Post illud tempus non est animadversum artem eam tractari honestorum virorum manibus.*

Cap. vii. 1 Vet. Dalec. *tractata*.—2 'Ita codd. Regg. 2. 3. et Editio princeps.' *Brotier. e Venetia nostræ ætatis* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Aterius Labeo* Gronov. et al. vett.—4 '*Cum princeps*] Ex Ms. Reg. 5. et Editione principe emendavi *cum*. Ineleganter in recentioribus editionibus *qui*. In Mss. Reg. 2. et 3. deest *cum*. Forte scripserat Plinius, *is princeps*.' Brotier. *qui princeps*

NOTÆ

[h] *In Foro Boario*] P. Victor, regione Urbis octava: 'Forum Boarium ... Ædes Herculis Victoris ... in Foro Boario, cognomine rotunda et parva.'

[i] *Ennii sorore*] Euseb. in Chron. Olymp. 156. Ennii nepotem ex sorore fuisse ait. Numantini belli temporibus claruit, 'Tragœdiæ scriptor clarissimus gravitate sententiarum, verborum pondere, et auctoritate personarum,' inquit Fabius x. 1. p. 749.

[j] *Antistius Labeo*] Dicemus de eo in Auctorum Indice.

[k] *Nepos Qu. Pedii*] Qui, sorore C. Julii Cæsaris prognatus, consulatum cum Octaviano consobrino gessit, Hirtio et Pansa apud Mutinam cæsis: hæreditatisque Cæsarianæ parte sua Octaviano Augusto cessit. Hæc de eo referunt Tullius, Paterculus, Suetonius, Appianus, Dio.

[l] *Et Hieronem*] Syracusarum regem, bello Punico primo.

cerat,[5] proposuit in latere Curiæ Hostiliæ,[m] anno ab Urbe condita CCCCXC.[n] Fecit hoc idem[6] et L. Scipio,[o] tabulamque victoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit: idque ægre tulisse fratrem Africanum tradunt, haud immerito, quando filius[7] ejus[p] in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionem et Æmiliani[q] subiit Lucius Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm ejus oppugnationesque depictas[8] proponendo in Foro, et ipse assistens populo spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitiis consulatum adeptus est.[r] Habuit et scena ludis Claudii Pulchri[s] magnam admirationem picturæ, cum ad tegularum similitudinem corvi decepti imagine advolarent.

Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—5 Cod. Dalec. *vicerat.*—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Facit hoc quidem* Gronov. et vulgg.—7 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *tradunt iratum haud immerito, quoniam filius* Gronov. et al. vett.—8 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *expugnationesque depictas* Gronov. et al. vett. *oppugnationemque depictam* cod. Dalec.

NOTÆ

[m] *Curiæ Hostiliæ*] P. Victor in Descript. Romæ, regione secunda: 'Regia Tulli Hostilii, templumque, quod is in Curiam redegit, ordine a se aucto, id est, Patribus minorum gentium.'

[n] *Anno ab Urbe CCCCXC.*] Forte rectius *CCCCXCI.* ut diximus VII. 60.—'Ante Parilia anni CCCC. XCI. ut diximus VII. 60.' *Ed. sec.*

[o] *L. Scipio*] Asiaticus, Africani prioris frater.

[p] *Quando filius ejus*] Africani scilicet. Vide Livium lib. XXXVII. pag. 459. et Valerium Max. II. 10. 2. pag. 134. Hunc, a militibus interceptum, rex Antiochus, bello quod cum Romanis gerebat, honoratissime excepit, regiisque muneribus donatum ultro et celeriter patri remisit.

[q] *Æmiliani*] Scipionis Africani junioris. Is, Æmilii Pauli, qui de Perse Macedoniaque triumphavit, filius, per adoptionem Scipionis Africani prioris nepos fuit.—'Scipionis Africani sequentis, qui ab Æmilia conjuge, Æmilii Pauli filia, dictus est Æmilianus, ut Domitianus a Domitia, et alii similiter.' *Ed. sec.*

[r] *Consulatum adeptus est*] Cum M. Æmilio Lepido, Urbis anno DCIX. cum anno superiore DCVIII. capta Carthago esset. Is est Hostilius Mancinus, qui Numantinis deditus jussu senatus, a suis desertus ante Numantiæ portas, nec receptus ab hostibus, illacrymabile utrisque spectaculum præbuit, ut ait Orosius v. 4.

[s] *Ludis Claudii Pulchri*] Ejus ille Claudii seu Clodii pater fuit, quicum graves inimicitias Ciceronem gessisse notum est. De his ludis, ornatuque picturarum, Valer. Max. II. 4. 6. pag. 99. 'C. Pulcher scenam varietate colorum adumbravit, vacuis ante pictura tabulis extentam.'

VIII. Tabulis autem externis auctoritatem Romæ publice fecit primus omnium Lucius Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Namque cum[1] in præda vendenda rex Attalus distraxisset et[2] X. $\overline{VI}$.[3 a] emisset tabulam Aristidis, Liberum patrem, pretium miratus, suspicatusque aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret,[b] revocavit tabulam, Attalo multum querente, et in Cereris delubro[c] posuit: quam primam[4] arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde video et in Foro positas vulgo. Hinc enim ille Crassi oratoris[d] lepos agentis sub Veteribus,[e]

CAP. VIII. 1 *Nam cum* cod. Dalec.—2 ' Ita codd. Regg. Dalec. et Editio princeps.' *Brotier.*—3 ' Ita bene eruditus J. F. Gronovius e cod. Voss. Perperam Harduinus, *VI. sestertium.*' Idem. ' *vendenda res distraxisset, et rex Attalus VI. millib. librarum emisset* Vet. *centum talentis* VII. 38.' *Dalec. vendenda rex Attalus VI. mill. sestertium, &c.* Gronov. et al. vett. *vendenda rex Attalus sexies cent. sestertium mill.* Bipont. *vendenda rex Attalus VI. sestertium* Harduin. 1. 2. 3. Miller. et Franz. Mox, *Aristidis tabulam, Liberum patrem continentem, pretium* Grouov. et al. ante Harduin.—4 Cod. Dalec. *quam*

NOTÆ

[a] *Attalus d. et X. VI.* [*Attalus VI.*] Hoc est, sexies centenis sestertium millibus: monetæ Gallicæ libras ea efficiunt omnino 60000.

[b] *Quod ipse nesciret*] L. Mummius, qui Corinthum dirnit, ' tam rudis fuit,' inqnit Velleius lib. I. p. 5. ' nt capta Coriutho, cum maximorum artificum perfectas manibus tabulas ac statuas in Italiam portandas locaret, jnberet, prædici condicentibus, si eas perdidissent, novas eos reddituros.'

[c] *Et in Cereris delubro*] Regione Urbis nndecima.

[d] *Crassi Oratoris*] Simile plane quod de C. Jnlio Cæsare narratur a Tullio de Orat. II. 266. ' Ut meum illnd,' inqnit Cæsar, ' in Helmium Manciam: Jam ostendam cujusmodi sis: cnm ille, Ostende, quæso: demonstravi digito pictum Gallum in Mariano scuto Cimbrico, snb Novis, distortum, ejecta lingua, buccis fluentibus. Risns est commotus: nihil tam Manciæ simile visum est.' Et a Fabio Institut. VI. 3. p. 472. ' Ut fecit C. Julius, qui cum Helmio Mancinæ sæpius obstrepenti sibi diceret, Jam ostendam qualis sis; isque plane instaret interrogatione, qualem se tandem ostensurus esset, digito demonstravit imaginem Galli in scuto Mariano Cimbrico pictam, cui Mancia tum simillimus est visus. Tabernæ autem erant circa forum, ac scutum illnd signi gratia positnm.'

[e] *Sub Veteribus*] Tabernis scilicet circa forum positis, uti non modo ex Fabii allato proximè loco conjicimus, sed etiam ex Livio lib. III. p. 58. ' Prope Cloacinæ, ad Tabernas, quibus nunc Novis est nomen.' Sub his, non snb Veteribus, id a Jnlio Cæsare dictum fuisse, Tullius est auctor. Non debent hic Rostra vetera intelligi: qnanquam pro ' Rostris Veteribus' laudatnm a Druso Augustum, apud Tranquillum legimus, cap. 100. Sed Meniana Vetera, de quibus nos iterum inferius, c. 37.

cum testis compellatus instaret: 'Dic ergo, Crasse,[5] qualem me reris?' 'Talem,' inquit, ostendens in tabula pictum inficetissime[6] Gallum exerentem linguam. In Foro fuit et illa pastoris senis cum baculo, de qua Teutonorum legatus respondit, interrogatus, 'quanti eum æstimaret,'[7] 'sibi donari nolle talem vivum,[8] verumque.'

IX. Sed præcipuam auctoritatem fecit publice tabulis Cæsar dictator, Ajace et Medea[f] ante Veneris[g] Genitricis ædem dicatis. Post eum M. Agrippa, vir rusticitati propior quam deliciis. Extat certe ejus oratio magnifica, et maximo civium digna, de tabulis omnibus signisque publicandis:[a] quod fieri satius fuisset, quam in villarum exilia pelli. Verum eadem illa torvitas tabulas duas Ajacis et Veneris mercata est a Cyzicenis X. $\overline{III}$.[1][h] In Thermarum[i] quoque calidissima parte marmoribus incluserat parvas tabellas, paulo ante cum reficerentur, sublatas.

X. Super omnes Divus Augustus in foro suo[j] celeberrima in parte[1] posuit tabulas duas, quæ belli faciem pictam

[a] *In publico exponendis.*

primum.—5 Cod. Dalec. *reus comp. inst. diceretque, Crasse.*—6 Cod. Dalec. *infacetissime.*—7 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Teutonorum legatus interrogatus, quanti eum æstimaret, respondit* Gronov. et vulgg. *Teutonum legatus interrogatus, quanti eum æstimaret, respondit* Vet. Dalec.—8 Cod. Dalec. *virum vivum.*

CAP. IX. 1 'Perperam eruditus Harduinus, *X. III.* id est, denariorum tribus millibus.' *Brotier.* Harduinum secuti Miller. Bipont. et Franz. *HS. XII. M.* Gronov. et vulgg. *HS. XIII.* codd. Dalec. et Chiffl.

NOTÆ

Ibi et Curias Veteres fuisse suspicamur, de quibus Varro de Ling. Lat. 'Curiæ duorum generum: nam et ubi curarent sacerdotes res divinas, ut Curiæ veteres, et ubi senatus humanas, ut Curia Hostilia, fuit.' Et Livius lib. XLIV. p. 566. 'Ædes P. Africani pone Veteres ad Vortumni signum.' Fuit porro Vortumni ædes in octava regione, in qua et Forum et Rostra, ex P. Victore.

[f] *Ajace et Medea*] Attigit hoc jam antea Plinius VII. 39.

[g] *Ante Veneris*] Regione Urbis octava.—'Quid sit 'Venus Genitrix' diximus ad lib. II. c. 23.' *Ed. sec.*

[h] *X. III.* [*X. III.*] Ita Mss. omnes. Hoc est, denarium tribus millibus: sive, quod idem est, sestertium duodenis millibus. Gallicæ monetæ libras faciunt 1200.

[i] *In Thermarum*] Thermæ Agrippæ regione Urbis nona fuere.

[j] *In foro suo*] Forum Augusti, in regione Urbis octava.

habent et triumphum.[2 k] Idem Castores ac Victoriam posuit, et quas dicemus sub artificum mentione in templo Cæsaris patris.[l] Idem in Curia quoque, quam in Comitio[m] consecrabat, duas tabulas impressit parieti. Nemeam[n] sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, astante cum baculo sene, cujus supra caput tabula bigæ dependet.[3] Nicias[o] scripsit se inussisse:[p] tali enim usus est verbo.[4] Alterius tabulæ admiratio est, puberem filium seni patri similem esse, salva ætatis differentia, supervolante aquila draconem complexa. Philochares[q] hoc suum opus esse testatus est: immensa, vel unam si quis tantum hanc tabulam æstimet, potentia artis, cum, propter Philocharem, ignobilissimos alioqui Glaucionem[5] filiumque[r] ejus Aristippum senatus populusque Romanus tot sæculis spectet. Posuit et Tiberius Cæsar minime comis imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.[s]

CAP. X. 1 Vet. Dalec. *fori sui celeberrima parte.*—2 Ita codd. Regg. Brot. et Editio princeps. *belli pictum faciem habent et triumphum* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—3 Cod. Dalec. *tabulam biga dependentem;* Vet. Dalec. *in tabula biga dependet.*—4 Cod. Dalec. *inussisse, alieno usus verbo.*—5 *Glauconem* Vet. Dalec.

NOTÆ

[k] *Quæ belli... et triumphum*] Post victoriam Actiacam. De hisce tabulis, totoque triumphi apparatu, Dio lib. LI. p. 459.

[l] *Cæsaris patris*] P. Victor, in Descriptione Romæ, regione octava: 'Templum Julii Cæsaris in foro.'

[m] *In Comitio*] Comitium, inquit Asconius in Orat. III. contra Verrem, locus est propter Senatum, quo coire Equitibus et Populo Rom. licet.

[n] *Nemeam*] Νεμέα sylva Peloponnesi fuit, in qua leonem Hercules interfecit: unde Nemeæa sacra postea celebrata. Ut porro urbes ipsas ac regiones, sic muliebri statu habituque sylvas antiqui pinxere, cum insigni aliquo, ut exempli gratia, Nemeam cum palma, ac leone. Pictam ab Aristophonte Nemeam, quæ Alcibiadem in complexu suo teneret, prodidit Plutarchus in Alcibiade, p. 199.

[o] *Nicias*] Pictor Atheniensis, de quo inferius sect. 40. num. 28.

[p] *Inussisse*] Hoc est, pinxisse encaustica ratione, de qua dicemus cap. 39. Inscripsit is igitur geminæ huic tabulæ suum nomen in hunc modum: O. NIKIAΣ. ENEKATΣEN. Atque adeo e tribus operibus, quæ absolute fuisse inscripta, ILLE FECIT, Plinius indicavit in Præf. ad Titum, duo hæc sunt Niciæ, tertium Lysippi, de quo inferius cap. 39.

[q] *Philochares*] Φιλοχάρης.

[r] *Glaucionem filiumque*] Pictos in ea tabula; homines ceteroqui ignobiles; quorum laus tota ab ea pictura commendatioque petitur. Cave Aristippum existimes Philosophum eum Cyrenæum esse, cujus vitam Laërtius describit, lib. II. p. 49. cum hujus patrem Suidas Ἀριτάδην vocet.

[s] *Quas mox indicabimus*] Cap. 40.

XI. (V.) Hactenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus[a] singulis primi pinxissent, diximus, cum de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ vocaverint, qui deinde, et quæ invenerint, et quibus temporibus,[1] dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, causa instituti operis prior est.[2] Tandem se ars ipsa distinxit, et invenit lumen atque umbras,[b] differentia[3] colorum[c] alterna vice sese excitante.[b 4] Deinde adjectus est splendor,[d] alius hic quam lumen:[e] quem, quia inter hoc et umbram esset, appellaverunt tonon: commissuras[5 f] vero colorum et transitus, harmogen.[6]

[b] *Diversis coloribus alternatim sese excitantibus.*

CAP. XI. 1 'Ita bene codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. et quæ quibus temporibus invenerint* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. —2 Vet. Dalec. *prius est.*—3 Vox *differentia* deest in cod. Dalec.—4 Cod. Dalec. *ignavia se excitante.*—5 Vet. Dalec. *commixturas.*—6 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *armogen* Gronov. et al. vett.

NOTÆ

[a] *Quibus coloribus*] Cinnabari, minio Ephesio, rubrica, sinopide, ut dictum est XXXIII. 39.

[b] *Lumen atque umbras*] Hæc propria pictorum vocabula: opacitas, quæ atro colore efficitur, umbra: claritas, quæ candido colore præstatur, lumen.

[c] *Differentia colorum*] His verbis signat, se jam non de monochromatis picturis amplius agere, sed de polychromatis. Quod Latini aiunt, umbris in pictura colorum claritates excitari, Galli sic reddunt: *Les ombrages d'une peinture rehaussent l'éclat des couleurs.*

[d] *Splendor*] Coloris vigor: Græce, τόνος. Est enim in omnibus nimirum coloribus languor quidam in defectu, cui oppositus est vigor, feriens ac percellens oculos acrimonia coloris. A luce et colore plurimum differt. Nam cum lux conficiatur albo, hic fit suo genere coloris, etiam in monochromatis picturis: in rubris rubro, in cœruleis cœruleo. Nec tamen rubrum tantum est, aut cœruleum; sed hujus illiusque quoddam veluti fastigium, cum validius intenduntur, vegetumque fulgorem accipiunt. Atque illud fuit post nativos colores demum, post lucem umbramque inventum, singulari præparatione, purificatione, mixtione, uniusque cum altero colore inductione erudita, quam falsationem vulgo vocant. Ita fere Schefferus de Arte Pingendi, p. 138.

[e] *Alius hic quam lumen*] Non igitur luminis intensio est, ut Vossio placuit, Junioque: maxime cum, Plinio teste, *inter hoc*, id est, inter lumen, *umbramque sit:* nam quod est inter utrumque, ex his alterum esse non potest, nedum alterius intensio, sive incrementum.

[f] *Commissuras*] Incisuras vocavit, lib. XXXIII. cap. ult. nunc cum Græ-

XII. (VI.) Sunt autem colores austeri, aut floridi.[g] Utrumque natura, aut mixtura evenit. Floridi sunt, quos dominus[h] pingenti præstat, minium, Armenium, cinnabaris, chrysocolla, Indicum, purpurissum. Ceteri austeri. Ex omnibus[i] alii nascuntur, alii fiunt. Nascuntur[j] Sinopis, rubrica, Parætonium, Melinum, Eretria, auripigmentum. Ceteri finguntur, primumque quos in metallis diximus.[k] Præterea e vilioribus, ochra, cerussa usta,[l] sandaraca, sandyx, Syricum, atramentum.[1]

XIII. Sinopis[m] inventa est primum in Ponto: nomen a Sinope urbe.[1] Nascitur et in Ægypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno, et in Cappadocia,[n] effossa e speluncis. Quæ saxis adhæsit, excellit. Glebis suus colos,[o] extra maculosus. Hacque usi[2] sunt veteres ad splendorem.

Cap. XII. 1 *Siricum atramentum* cod. Dalec. *vilioribus, ochra usta, rubrica: cerussa, sandyx, scyricum: sandaracha: atramentum* Vet. Dalec.

Cap. XIII. 1 'Ita bene cod. Reg. 5. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier. Ponto: inde nomen a Sinope urbe* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3.

NOTÆ

cis ἁρμογήν. Consistit in eo hæc commissura, ut unus color cum altero apte committatur: ut paulatim minuantur, misceanturque sic, ut transire unus in alterum in confinio videatur. Quod nisi apte fiat, neque luci, neque umbræ sua ratio constabit.

g *Austeri, aut floridi*] Austerum colorem Græci vocant τὸ βαρὺ καὶ πικρὸν χρῶμα. Galli, *couleur chargée, qui n'a point d'éclat.* Floridum illi ὀξὺ χρῶμα, isti *couleur vive.*

h *Quos dominus*] Qui picturam seu tabulam faciendam locat. Hic colores, qui modo appellantur, emebat de suo, præstabatque pictori, propter magnitudinem pretii.

i *Ex omnibus*] Alii, inquit, colores nativi sunt, alii factitii. Vide Notas et Emend. num. 4.

j *Nascuntur*] Isidorus XIX. 17.

k *Quos in metallis diximus*] Ut ærugo, de qua sup. libro.

l *Cerussa usta*] Quæ et adulterina sandaraca tum appellatur, ut dicetur cap. 22.

m *Sinopis*] Genus est rubricæ laudatissimæ. Vitruvius VII. 7. p. 139. 'Rubricæ copiose multis locis eximuntur: sed optimæ paucis: ut in Ponto Sinope, et Ægypto, et in Hispania Balearibus, non minus etiam Lemno, cujus insulæ vectigalia Atheniensibus S. P. Q. R. concessit fruenda.' Diosc. V. 111. Μίλτος Σινωπική.

n *Et in Cappadocia*] Aëtius II. 5. p. 49. Πρωτεύει δὲ πᾶσα ἡ Σινωπικὴ μὲν καλουμένη, γινομένη δὲ ἐν Καππαδοκίᾳ. Sic et Diosc. loc. cit. Συλλέγεται ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ ἐν σπηλαίοις τισί.

o *Glebis suus colos*] Intus colos est glebis unicus ac simplex, ὁμόχρους, inquit Diosc. extra varius, instar macularum.

Species Sinopidis[p] tres, rubra, et minus rubens, et inter has media. Pretium optimæ in libras, X. II.[3 q] Usus ad penicillum, aut si lignum colorare libeat. Ejus, quæ ex Africa venit, octoni asses:[r] cicerculum appellant.[4 s] Quæ magis ceteris rubet, utilior abacis.[t] Idem pretium[u] ejus, quæ pressior[v] vocatur, et est[5] maxime fusca. Usus ejus ad bases abacorum. In medicina[w] vero blandus, emplastrisque et malagmatis, sive sicca[x] compositione ejus, sive liquida, facilis:[6] contra ulcera in humore[a] sita, veluti oris, sedis. Alvum sistit infusa:[y] fœminarum profluvia, pota denarii pondere. Eadem adusta siccat scabritias oculorum, e vino maxime.

XIV. Rubricæ[a] genus in ea voluere intelligi quidam secundæ auctoritatis: palmam enim Lemniæ dabant. Minio

[a] *In locis humidis.*

Miller. Bipont. et Franz.—2 *Hac usi* cod. Dalec.—3 Ita codd. Regg. Brot. et Voss. *optimæ den. XII.* cod. Dalec. Vid. Not. Varr. *optimæ in libras X. III.* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *optimæ in libras XIII. denarii* Gronov. et al. vett.—4 Vet. Dalec. *cicerculam appellant.*—5 Vet. Dalec. *vocatur. Ea est.*—6 Idem Vet. *emplastrisque et pastillis sive s. c. e. s. liquida, dilutu facilis;* et sic margo edd. Dalec. et Gronov. e Diosc. Mox, *humore obsita* alii ap. Dalec.

NOTÆ

[p] *Species Sinopidis*] Isidorus ad verbum Orig. XIX. 17.

[q] *In libras, X. II.* [*X. III.*] Denarii tres, Gallicæ monetæ asses ærei quatuor ac viceni.

[r] *Octoni asses*] Subintellige, pretium in libras.

[s] *Cicerculum appellant*] Unde Cicerculus color, qui vulgo *griseus* appellatur, *gris, gris brun.* Joan. Bapt. Confectius in Collect. Privil. Mendic. ubi de Honorio IV. Papa: 'Fratribus Carmelitanis, hispida et inculta palla indutis, cappam albam super tunica et scapulari cicerculi coloris concessit.'

[t] *Utilior abacis*] Abaci hoc loco figuræ quadratæ vocantur, ad parietum ornamenta, variis distinctæ coloribus: vulgus apud nos *compartimenta* nuncupat. De his cap. 1.

[u] *Idem pretium*] Octoni asses.

[v] *Quæ pressior*] Coloris magis obscuri, magisque fusci. Presso saturum opponitur, ut alibi monuimus.

[w] *In medicina*] Diosc. v. 111.

[x] *Sive sicca*] Sive sicca ex ea emplastra fiant, sive diluatur. Et pastillos exsiccantes astrictoriosque componi ex ea, auctor est Diosc. loc. cit.

[y] *Alvum sistit infusa*] Clystere. Ἴστησι δὲ καὶ κοιλίαν ἐν ᾠῷ λαμβανομένη, καὶ ἐγκλυζομένη. Diosc. loc. cit.

[a] *Rubricæ*] *Terre rouge:* quo in genere quidam Sinopicæ secundum locum assignabant, Lemniæ primam auctoritatem.

proxima hæc est,[1] multum antiquis celebrata, cum insula,[2] in qua nascitur. Nec nisi signata[b] venumdabatur: unde et sphragidem appellavere. Hac minium sublinunt adulterantque. In medicina, præclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat et dolores circumlita. Ægilopas manare[3] prohibet. Sanguinem[c] rejicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur et contra lienum[4] renumque vitia, et purgationes fœminarum. Item et contra[d] venena, et serpentium ictus terrestrium marinorumque, omnibus ideo antidotis familiaris.

XV. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris utilissima[e] Ægyptia et Africana, quoniam maxime sorbentur picturis.[1] [f]

CAP. XIV. 1 Codex Dalecampii *dabant. Minio proxima hæc est.*—2 'Ita bene codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier.* Ita quoque Gronov. al. vett. Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *nec insula* Harduin. 1.—3 Cod. Dalec. *manere.*—4 Cod. Dalec. *lienem.*

CAP. XV. 1 Ita ex codd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *sorbentur. Picturis autem apte nascitur et in f. metallis. Ex eu, &c.* Gronov. et al. vett. Vide ad Cap. seq.

NOTÆ

[b] *Nec nisi signata*] Diosc. v. 113. de terra Lemnia: Ἦν οἱ ἐκεῖ ἄνθρωποι ἀναπλάσσοντες καὶ σφραγίζοντες εἰκόνι αἰγὸς, σφραγῖδα καλοῦσιν αἰγός. *Hanc deinde incolæ coactam in pastillos capræ imagine signant: unde et sphragida ægos, hoc est, capræ sigillum appellavere.* Dianæ imagine signari Galenus ait de Fac. Simp. Med. lib. IX. p. 246. quod Dianæ scilicet capra sacra foret. Quæ terra Lemnia sigillataque Dioscoridi et Galeno dicitur, eadem rubrica Lemnia a colore nominata est. Vide Aldrov. de Metall. II. 17. pag. 263. Nunc Turcici Imp. sigillo signatur. Iconem Bellonius αὐτόπτης exhibet Observ. I. 22.

[c] *Sanguinem*] Ita Galenus loc. cit. p. 249. Aëtius item II. 4. p. 48. cum oxycrato, μετ' ὀξυκράτου. Quin et aspersu ejus terræ sanguinem cohiberi scribit Theod. Priscianus II. 2. 9. vel per se, vel ex aceto si illinatur. —'Astringendi vim, pariter ut Lemnia, ea habet quæ nunc apud nos e Lusitania devehitur: pariterque a signo eidem impresso sigillata dicitur: *La terre sigelée est astringeante.*' Ed. sec.

[d] *Item et contra*] Hæc totidem verbis Diosc. lib. v. c. 113. Galenus, et Aëtius locis cit. Bellonius item in Observ. lib. I. c. 23.

[e] *Fabris utilissima*] Non item medicinis. Diosc. v. 12. Ἡ δὲ τεκτονικὴ μίλτος ἥττων ἐστὶ κατὰ πάντα τῆς Σινωπικῆς. Ἀρίστη δὲ ἡ Αἰγυπτιακὴ, καὶ Καρχηδονικὴ, κ. τ. λ. *Rubrica fabrilis, &c.*

[f] *Sorbentur picturis*] Colorem, qua fabris rubrica ea gemina tingitur, celeriter utraque sorbet. Sic creta c. 26. 'rubiam cogitur sorbere.' Digna risu Salmasii conjectura legentis, *directuris*, quam vocem nec Latinæ aures, nec loci hujus sententia ferat.

XVI. Nascitur autem et in ferrariis metallis ochra: ex ea fit[g] exusta rubrica,[1] in ollis novis luto circumlitis. Quo magis[h] arsit in caminis, hoc melior. Omnis autem[i] rubrica siccat, ideoque et emplastris convenit, igni etiam sacro.

XVII. Sinopidis Ponticæ selibra,[1] silis lucidi[j] libris X. et Melini Græciensis[k] duabus mixtis tritisque una, per dies XII. leucophorum[2][l] fit, hoc est, glutinum auri, cum inducitur ligno.

XVIII. Parætonion[m] nomen loci habet ex Ægypto: spumam maris esse dicunt solidatam cum limo: et ideo conchæ minutæ inveniuntur in eo.[1] Fit et in Creta insula, atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta Cimolia decocta,

---

CAP. XVI. 1 '*Nascitur autem et in ferrariis metallis ochra: ex ea fit exusta rubrica*] Ita et quidem optime Mss. Reg. 2. et 3. Hermol. Barb. Pintian. Male autem in Ms. Reg. 5. et Editione principe aliisque, *Nascitur autem et in ferrariis metallis;* idque ad rubricam referunt. Deinde addunt, *Ex ea fit ochra, exusta rubrica.* Quod quidem absurdum est. Ex exusta ochra fit rubrica, quia ferreis abundat partibus, quæ igne rubescunt. At ex rubrica non fit ochra. Consentiens ergo est Plinius Dioscoridi et Theophrasto de Lapidibus, qui ex exusta ochra fieri rubricam docent.' *Brotier. Nascitur autem et in ferrariis metallis.* CAP. XVI. *Ex ea fit ochra, exusta rubrica* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.

CAP. XVII. 1 Cod. Dalec. *sex libris.*—2 Vet. Dalec. *chrysophorum.*

NOTÆ

[g] *Ex ea fit* [*ochra*] Hæc totidem verbis Isidorus Orig. XIX. 17. Cardanus item de Subtil. lib. v. Sed et ochra vicissim exusta similitudinem quandam fieri rubricæ auctor est Diosc. loc. cit. Et Theophr. libro περὶ λίθων. Γίνεται μίλτος καὶ ἐκ τῆς ὤχρας κατακαιομένης.

[h] *Quo magis*] Isidorus loc. cit.

[i] *Omnis autem*] Diosc. v. 111. de rubrica universe: Δύναμιν δὲ ἔχει ξηραντικὴν, ἐμπλαστικήν. Διὸ καὶ ἐμπλάστροις τραυματικαῖς μίγνυται.

[j] *Silis lucidi*] Hoc est, ochræ, ut diximus XXXIII. 56.

[k] *Græciensis*] Græciense pro Græco dixit etiam Gellius XIX. 10.

[l] *Leucophorum*] Sic Mss. omnes, editique: tum hoc loco, tum XXXIII. 20. tum demum in Indice: frustra quibusdam *chrysophoron* rescribentibus.

[m] *Parætonion*] Hæc totidem verbis Vitruvius VII. 7. p. 139. De Parætonio v. 6. Non aliud est quod in nostro hoc orbe, ut in Saxonia, invenitur, et Parætonium appellatur: creta nempe littoralis candidissima, glutinosa, pinguis, quæ colligi sine limo et marina spuma non potest: in qua et conchas minutulas delitescere interdum notatur. Vide Agricolam de Nat. Fossil. lib. II. p. 202. In causa id fuit, cur spumam maris esse Parætonium dicerent cum limo solidatam.

conspissataque. Pretium optimo in pondo sex, X. I.[2 n] E candidis[o] coloribus pinguissimum, et tectoriis tenacissimum, propter lævorem.

XIX. Melinum[1 p] candidum et ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur: sed eo non utuntur[q] pictores propter nimiam pinguitudinem. Accubantes effodiunt ibi[r] inter saxa[2] venas scrutantes. In medicina[s] eundem usum habet, quem Eretria creta. Præterea linguam tactu siccat. Pilos detrahit et mitigat.[3 t] Pretium in libras sestertii singuli. Est et colos tertius e candidis, cerussæ, cujus rationem in plumbi metallis diximus.[u] Fuit et terra[4] per se[v] in Theodoti fundo inventa Smyrnæ, qua

CAP. XVIII. 1 Cod. Dalec. *cum eo.*—2 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *C. XI. denar.* cod. Dalec. *XVI. talentis* Bud. de Asse, lib. III. *sexdecim* Gronov.

CAP. XIX. 1 *Melium* margo edd. Dalec. et Gronov. e Diosc.—2 Cod. Dalec. *effodiunt intra saxa.*—3 Vet. Dalec. *et lævigat;* margo edd. Dalec. et Gronov. *extenuat.*—4 *Fit et e terra* cod. Dalec.

NOTÆ

[n] *In pondo sex, X. I.*] Hoc est, in sex libras denarius unus. Ita Reg. 2. et alii. Editi hactenus libri perperam, *in pondo sexdecim.*

[o] *E candidis*] Plinius supra XXXIII. 27. 'Parætonium, quoniam est natura pinguissimum, et propter lævorem tenacissimuma tramento inspergitur: ne Parætonii candor pallorem chrysocollæ afferat.'

[p] *Melinum*] Totidem verbis Isidorus loc. cit. Melinum metallum appellat Vitruvius VII. 7. p. 139. Diosc. v. 180. Meliam terram ait colore cineream Eretriam imitari: Ἡ δὲ Μηλία τὴν μὲν χρόαν καὶ αὐτή ἐστιν ἐμφερὴς Ἐρετριάδι τῇ σποδοειδεῖ. Sed Eretria terra gemina est, teste Diosc. v. 171. altera vehementer alba.

[q] *Sed eo non utuntur*] Samio nempe metallo, teste Theophr. περὶ λίθων, p. 13. Διὰ τὸ λίπος ἔχειν, καὶ πυκνότητα, κ. τ. λ. At utuntur melino, teste eodem Theophr. et Diosc. loc. cit.

[r] *Accubantes effodiunt ibi*] In Samo. Theophr. loc. cit.

[s] *In medicina*] Diosc. hæc totidem fere verbis, de terra Melia, lib. v. p. 180.

[t] *Et mitigat*] Extenuat, λεπτύνει τὰς τρίχας, Diosc. loc. cit.

[u] *In plumbi metallis diximus*] Libro XXXIV. c. 54.

[v] *Fuit et terra per se*] Fuit, inquit, et ad colorem candidum terra quædam apta, cerussæ plane par, et eo quoque nomine, nec tamen e plumbo, sed ex ipsa tellure per se nata, quasi nativa cerussa. Vitruvius VII. 7. p. 139. terram seu cretam viridem vocat. 'Creta viridis,' inquit, 'pluribus locis nascitur: sed optima Smyrnæ. Hanc autem Græci θεοδότιον vocant, quod Theodotus nomine fuerat, cujus in fundo id genus cretæ primum est inventum.' Fuit nimirum, ut Falloppius animadvertit v. 18. diversus cerussæ colos apud antiquos:

veteres ad navium picturas utebantur. Nunc omnis[w] ex plumbo et aceto fit, ut diximus.

XX. Usta[a] casu reperta incendio Piræei, cerussa in orcis cremata.[1] Hac primus usus est Nicias supra dictus.[b] Optima nunc Asiatica habetur, quæ et purpurea appellatur. Pretium ejus in libras, X. VI.[2] [c] Fit et Romæ cremato sile[d] marmoroso, et restincto aceto. Sine usta[3] non fiunt umbræ.

XXI. Eretria terræ suæ[e] habet nomen. Hac Nicomachus et Parrhasius[1] usi. Refrigerat,[f] emollitque. Explet vulnera, si coquatur, ad siccanda utilis: præcipua et capitis doloribus,[2] et ad deprehendenda pura.[3] [g] Subesse enim ea[h] intelligunt,[4] si ex aqua illita non arescat.[i]

CAP. XX. 1 Cod. Dalec. *cerussa cremata.*—2 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *in libras XVI. denarii* codd. et Vet. Dalec. *in libras æris quinque* Gronov. et al. vett.—3 Cod. Dalec. *perfuso aceto. Sine ista.*

CAP. XXI. 1 *Parasius* Gronov. et al. ante Harduin.—2 'Ita bene codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. ad siccanda utilis præcipua et capitis doloribus* cod. Dalec. *ad siccanda præcipue utilis, et capitis doloribus* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—3 Dalec. *obscura.*—4 Ita codd. Harduini et Dalec. item edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *intelligitur* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

cum alia candidissima foret, alia minus: alia rubescens, alia livida: quæ forsan viridis a Vitruvio appellatur.

[w] *Nunc omnis*] Cerussa videlicet, ut diximus XXXIV. 54.

[a] *Usta*] Quam pictores ustam vocant, ex cerussa fit cremata. Affinis est sandaracæ adulterinæ, de qua c. 22. sed multo præstantior. Officinæ nunc minium vocant, et *mine de plomb.*

[b] *Nicias supra dictus*] Cap. 10.

[c] *In libras, X. VI.*] Denarii sex, monetæ nostræ asses octo et quadrageni. Ita Reg. 2. aliique probati codices. In editis perperam, *æris quinque.*

[d] *Fit et Romæ cremato sile*] Hoc est, cremata ochra, ut diximus XXXIII. 56. Vitruvius VII. 11. p. 45. 'Usta vero, quæ satis habet utilitatis in operibus tectoriis, sic temperatur. Gleba silis boni coquitur, ut sit in igne candens: ea autem aceto extinguitur, et efficitur purpureo colore.'

[e] *Eretria terræ suæ*] Ab Eretria Eubœæ oppido, de quo IV. 21.

[f] *Refrigerat*] Diosc. V. 171. Δύναμιν δὲ ἔχει στυπτικὴν, καὶ ψυκτικὴν, κούφως μαλακτικὴν, καὶ κοιλωμάτων πληρωτικὴν, καὶ ἐναίμων κολλητικήν.

[g] *Ad deprehendenda pura*] Ad deprehendendum num in thorace pus delitescat. Vide Notas et Emend. num. 5.

[h] *Subesse enim ea*] Pura videlicet.

[i] *Non arescat*] Hippocrates contra, si cito arescat, ut dicemus in Notis et Emend. num. cit.

XXII. Sandaracam[j] et ochram Juba tradit in insula Rubri maris Topazo nasci: inde nunc[k] pervehuntur[l] ad nos. Sandaraca quomodo fieret, diximus.[l] Fit et adulterina[m] ex cerussa in fornace cocta. Colos esse debet flammeus.[n] Pretium in libras, asses quini.

XXIII. Hæc si torreatur,[o] æqua parte rubrica admixtâ, sandycem facit. Quanquam animadverto[p] Virgilium existimasse herbam id esse, illo versu:

Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

Pretium in libras, dimidium ejus, quod sandaracæ. Nec sunt alii duo colores[l] majoris ponderis.

CAP. XXII. 1 Gronov. et al. ante Harduin. *nasci: sed inde non pervehuntur.*

CAP. XXIII. 1 'Ita codd. Regg. 2. 3. In cod. Reg. 5. et Editione principe, aliisque, deest *duo.*' Brotier. *Nec sunt alii colores* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.

NOTÆ

[j] *Sandaracam*] Isidorus totidem verbis, XIX. 17. Et alibi nasci tradit Diosc. V. 121.

[k] *Inde nunc*] Sic Mss. omnes. Editi contra, *sed inde non pervehuntur ad nos.*

[l] *Sandaraca . . . diximus*] Ubi nempe effoderetur, dixit anteriore lib. cap. 35.

[m] *Fit et adulterina*] Hæc Isidorus totidem verbis, loc. cit. a Plinio, ut arbitramur: Plinius a Vitruvio VII. 12. p. 146. 'Cerussa,' inquit, 'cum in fornace coquitur, mutato colore ad ignis incendium, efficitur sandaraca: id autem incendio facto ex casu didicerunt homines: et ea multo meliorem usum præstat, quam quæ de metallis per se nata foditur.'

[n] *Colos . . . . flammeus*] Paulus ex Festo: 'Sandaraca, genus coloris. Navius: Merula sandaricino ore.' Habet autem merula rostrum luteum.

[o] *Hæc si torreatur*] Cerussa scilicet in fornace cocta, sive sandaraca. Iisdem verbis Isidorus loc. cit. scriptoresque alii permulti, quos laudat sequiturque Cæsius de Mineral. II. 4. 8. p. 210.

[p] *Quanquam animadverto*] Nempe ob vocem eam *pascentes*, quæ otiose quodammodo posita in eo carmine videatur, nisi ad herbam commode referri possit. Et sane Hesychius, et Vopiscus in Probo, florem sandycis aiunt habere colorem similem croco: Σάνδυξ, δένδρον θαμνῶδες, οὗ τὸ ἄνθος χροιὰν κόκκῳ ἐμφερῆ ἔχει, ὡς Σωσίβιος. —'Ignotus est, fictusque hic frutex.' *Ed. sec.*—Ac vetus Glossarium Puteani, ita referente Salmasio in Hist. Aug. p. 369. 'Sandyx herba tincturæ apta, quam vulgus Guarantiam vocat.'—'Falso: est enim Guarancia erythrodanus, de qua Plinius egit XXIV. 56.' *Ed. sec.*—Non placuit tamen hoc Plinii de Marone judicium Scaligero, Faloppio, Dalecampio. At placuit Volaterrano, Turnebo, et Ludovico de la Cerda, quem tu ea de re consule.

XXIV. Inter factitios est et Syricum,[q] quo minium sublini diximus.[r] Fit autem[s] Sinopide et sandyce mixtis.

XXV. Atramentum[a] quoque inter factitios erit, quanquam est et terra[b] geminæ originis. Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulfurei[1] coloris ad hoc probatur. Inventi sunt pictores, qui e sepulcris carbones infectos[2 c] effoderent. Importuna[3] hæc omnia ac novitia. Fit enim e fuligine[4 d] pluribus modis, resina vel pice exustis. Propter quod officinas etiam ædificavere, fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit e tædis.[e] Adulteratur fornacum balinearumque fuligine, quo ad volu-

CAP. XXV. 1 Vet. Dalec. *est et geminæ originis. Aut e. s. morem aut si e terra ipsa, quæ sulphurei.*—2 Vet. Dalec. *intectos.*—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Sed importuna* Gronov. et al. vett.—4 'Ita codd. Regg. Pintian. Dalec. et Cl. Durand.' *Brotier. Fit enim ex fuligine* Vet. Dalec. *Fit enim et fuligine* Gronov. al. vett. Harduin.

NOTÆ

[q] *Syricum*] Συρικὸν Aëtio II. 59. ceterisque scriptoribus, librisque Plinii Mss. non *Scyricum*, ut libri hactenus editi habent. Isidorus XIX. 17. 'Syricum rubri coloris pigmentum, ex quo et librorum capita pinguntur. Ipsum est et Phœniceum appellatum ita, eo quod in Syria colligatur, in littoribus maris, ubi Phœnices habitant. Est autem inter factitios. Nam sæpe fit Sinopide et sandyce mixtis.'

[r] *Sublini diximus*] Lib. XXXIII. c. 40.

[s] *Fit autem*] Sic Isidorus loc. cit. Aliter Aëtius II. 59. pag. 56. Sincera cerussa si crematur, in Syricum transmutatur, quod Medici vocant sandycem: quod cerussa cremata subtilior redditur, &c. Ms. Græcus: Καιόμενον καὶ τὸ καθαρὸν ψιμμύθιον, εἰς τὸ καλούμενον Συρικὸν μεταβάλλεται, ὅπερ οἱ ἰατροὶ σάνδυκα ὀνομάζουσι· λεπτομερέστερον δὲ τὸ ψιμμύθιον γίνεται καυθὲν, κ. τ. λ.

[a] *Atramentum*] *Le noir.*

[b] *Quanquam est et terra*] Præter factitium, inquit, est et nativum ac fossile atramentum, gemina ratione e terra natum: *Du noir de terre.* Totidem verbis, atque adeo paulo explanatius Diosc. V. 118. Τῆς δὲ μελαντηρίας, ἡ μέν τις τῶν ὀρυγμάτων στομίοις, ἀφ' ὧν ἂν μεταλλευθῇ ὁ χαλκὸς, ἐπιπήσσεται ἁλμυρίδος τρόπον· ἡ δὲ ἐκ τῆς ἄνωθεν ἐπιφανείας τῶν προειρημένων τόπων, ἥτις καὶ γεώδης ἐστίν . . . Διαφέρει δ' αὐτῆς ἡ θειόχρους, κ. τ. λ.

[c] *Carbones infectos*] Carbones cum reliquiis usti cadaveris in urnam conjectos.

[d] *Fit enim e fuligine*] Hæc totidem verbis Diosc. V. 183. Oribas. l. XIII. fol. 230. b. Isidorus Orig. XIX. 17. Multo uberius conficiendi modum Vitruvius edocet VII. 10. pag. 143. Hanc fuliginem nostri vulgo vocant, *Noir de fumée.* Ex hac atramentum hodie componitur, quo Typographi utuntur: ut olim ex ea pingendis characteribus parabatur.

[e] *E tædis*] Diosc. loc. cit. ἐκ δᾳδίων. Genus esse arboris picem ferentis tædam antea diximus XVI. 19.

mina scribenda utuntur. Sunt qui et vini fæcem[f] siccatam excoquant: affirmantque, si ex bono vino fæx fuerit, Indici speciem[g] id atramentum præbere.[5] Polygnotus et Micon,[6] celeberrimi pictores Athenis, e vinaceis fecere:[7] tryginon[h] appellant. Apelles commentus est ex ebore[i] combusto facere, quod elephantinum vocavit. Apportatur et Indicum,[j] inexploratæ[8] adhuc inventionis mihi. Fit etiam[k] apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cortinis. Fit et e tædis[l] ligno combusto, tritisque in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: sed ex his non fit.[m] Omne autem atramentum[9] Sole perficitur, librarium gum-

1. 2. 3. et recentt.—5 Vet. Dalec. *præbere, trigynon appellant.*—6 *Mycon* Gronov.—7 Cod. Dalec. *pictura Athenis e vinacea fæce.* ‘Hæc duo verba, *pictores Athenis*, in V. hic non leguntur, sed post *præbere*.’ Dalec.—8 ‘Ita bene codd. Regg. 2. 3. et Pintian. In cod. Reg. 5. et Editione principe, aliisque, frustra additum, *ex India;* quod inutile.’ *Brotier. et Indicum ex India, inexploratæ* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—9 Ita Gronov. al. vett. Harduin. 1. et Bipont. *Omne atramentum* Harduin. 2. 3. Miller. et Franz.

NOTÆ

[f] *Sunt qui et vini fæcem*] Fit hodieque et sic a pictoribus Italis, usta vini fæce, quam ii *Fescia di botta* vocant. Vitruvius VII. 10. pag. 144. ‘Non minus si fæx vini arefacta, et cocta in fornace fuerit, et ea contrita cum glutino in opere inducetur, perquam atramenti suavem efficiet colorem: et quo magis ex meliore vino parabitur: non modo atramenti, sed etiam Indici colorem dabit imitari.’ Sic pariter Isidorus loc. cit.

[g] *Indici speciem*] De Indico inferius cap. 27.

[h] *Trygínon*] Τρύγινον, *fæcatum:* nam τρὺξ, *fæcem* et *mustum* sonat.

[i] *Ex ebore*] Atque hic etiamnum mos est pictoribus nostris: neque ex ebore tantum cremato parant, sed et ex ossibus Persicorum ustis. *Du noir d'os.*

[j] *Apportatur et Indicum*] Atramentum scilicet, tam nobis hodieque, quam Plinio olim ignotum. At non Leoni Allatio, qui penes se habuisse testatur atramentum e Sinica regione advectum, nigerrimum, lucidissimumque, sed inexploratæ sibi præparationis, ut ipse ait in Animadv. ad Antiq. Etruscas, num. 79. pag. 144. Plinium igitur Salmasius frustra coarguit, in Solin. p. 255.

[k] *Fit etiam*] Isidorus XIX. 17.

[l] *Fit et e tædis*] Vitruvius VII. 10. p. 143. ‘Sarmenta, aut tædæ schidiæ comburantur: cum erunt carbones, extinguantur: deinde in mortario cum glutino terantur. Ita erit atramentum tectoribus non iuvenustum.’

[m] *Sed ex his non fit*] Non fit, sed nascitur: vel non fit, quod nempe sit pictoribus usui. Persius Sat. III. sine controversia atramenti e sepia meminit: ‘Nigra quod infusa vanescat sepia lympha.’ Et Ausonius: ‘Notasque furvæ sepiæ.’ Afros sepia sibi atramentum parasse aiunt Glossæ veteres, Cornutus, Casaubonus, ceterique.

mi,[n] tectorium[o] glutino admixto. Quod autem aceto liquefactum est, ægre eluitur.

XXVI. E reliquis coloribus,[1] quos a dominis dari diximus,[a] propter magnitudinem pretii, ante omnes est purpurissum e creta[b] argentaria: cum purpuris pariter tinguitur, bibitque eum colorem celerius lanis. Præcipuum[c] est primum, fervente aëno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum, egesto eo, addita creta in jus idem.[d] Et quoties id factum est, levatur bonitas[e] pro numero, dilutiore sanie.[f] Quare Puteolanum[g] potius laudatur, quam Tyrium,

Cap. XXVI. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *E liquidis coloribus* Gronov. et vulgg. Mox, *purpurissum. Creta*

NOTÆ

[n] *Librarium gummi*] Reg. 2. *comme:* hoc est, adjecto gummi: in sexto, ut aiunt, casu, voce ea efferri olim sic solita. Vitruvius loc. cit. ‘ Fuligo, quæ circa parietem et cameræ curvaturam adhærescit, inde collecta, partim componitur ex gummi subacto ad usum atramenti librarii; reliqua tectores, glutinum admiscentes, in parietibus utuntur.’

[o] *Tectorium*] Librarium est, quod exscribendis libris; tectorium, quod parietibus illinendis incrustandisque adhibetur.

[a] *E reliquis ... quos ... dari diximus*] Cap. 12.

[b] *Purpurissum e creta*] Hæc totidem verbis Isidorus Orig. XIX. 17. De creta argentaria dicetur inferius cap. 58. dictumque jam supra XVII. 4. Ea liquore purpuræ imbuta purpurissum vocabatur, ab eo colore quem acceperat, reddebatque. Ad fucandam faciem, ut cerussam olim, sic et purpurissum adhiberi mos fuit. Plautus in Mostell. I. 3. 101. ‘ PHI. Cedo cerussam. SC. Quid cerussa opus nam? PHI. Qui malas oblinam .... Tum tu igitur cedo purpurissum. SC. Non do: scita es tu quidem. Nova pictura interpolare vis opus lepidissimum. Non istanc ætatem oportet pigmentum ullum attingere: Neque cerussam, neque melinum, neque ullam aliam offuciam.’ Et in Trucul. II. 2. 45. ‘ Quiaque istas buccas tam belle purpurissatas habes.’

[c] *Præcipuum*] Isidorus loc. cit. totidem verbis.

[d] *In jus idem*] In eundem liquorem. Ita nimirum se res habuit: dum purpura in aëno coqueretur, cretæ istius partes immittebantur eo, ut inebriarentur: celeriusque quam ipsæ lanæ hunc succum bibebant. Hunc succum, hoc jus, Græci ζέμα vocant. Isidorus loc. cit. *In vas idem.*

[e] *Levatur bonitas*] Sic etiam Mss. Isidorus loc. cit. *elevatur,* rectius. Minoris bonitatis est ac pretii colos ille, cum creta secundo additur, quam cum primo: tertio, quam cum secundo: et sic deinceps: quia, quo sæpius additur, eo dilutior fit color.

[f] *Dilutiore sanie*] Hoc est, liquore purpuræ magis diluto, minus saturo.

[g] *Puteolanum*] Nunc quoque in Puteolano littore, ubi illud quod ‘ Mare Mortuum’ accolæ vocant, prope Misenum promontorium purpuræ capi-

aut Gætulicum, vel Laconicum, unde pretiosissimæ purpuræ. Causa est, quod hysgino [h] maxime inficitur, rubiamque cogitur sorbere. Vilissimum a Canusio.[2] [i] Pretium huic a singulis denariis in libras, ad triginta.[3] [j] Pingentes sandyce sublita, mox ovo [k] inducentes purpurissum, fulgorem minii faciunt. Si purpuram facere malunt, cœruleum [l] sublinunt, mox purpurissum ex ovo inducunt.

XXVII. Ab hoc maxima auctoritas Indico. Ex India venit,[m] arundinum spumæ [1] adhærescente limo: cum teritur,[2] nigrum: at in diluendo [n] mixturam purpuræ cœruleique mirabilem reddit. Alterum genus [o] ejus est in purpurariis officinis innatans cortinis: et est purpuræ spuma. Qui adulterant, vero Indico tinguunt stercora [3] columbina:

argentaria cum purpuris, &c. cod. Dalec.—2 Cod. Dalec. *in Canusio.*—3 Vet. Dalec. *in singulas libras ad denarios tvigiuta.*

CAP. XXVII. 1 Alii ap. Dalec. *spuma.*—2 Cod. Dalec. *secernitur.*—3 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Indico ster-*

NOTÆ

untur: sed cibis tantum, nec jam tingendis lanis expetitæ. Vide Fab. Columnam de Purpura, p. 18.

[h] *Quod hysgino*] Colore videlicet, de quo IX. 65. et XXI. 97.

[i] *A Canusio*] Auctor libri de Simp. Med. ad Patern. inter Galeni opera, tom. XIII. p. 997. 'Purpurissum,' inquit, 'quod et fucum aliqui dicunt, glebulæ sunt quadratæ et pusillæ, in modum tessellarum, quæ ab infectoribus tinguntur colore roseo. Tale est maxime Canusinum: sequens, Puteolanum.'

[j] *Ad triginta*] Pro coloris, scilicet, ac pigmenti bonitate ac temperatura.

[k] *Mox ovo*] Ex ovi candido, sive albumine, quo usi videntur antiqui ad temperandos colores.

[l] *Cœruleum*] De quo XXXIII. 57.

[m] *Ex India venit*] Totidem fere verbis Diosc. v. 107. Τοῦ δὲ λεγομένου Ἰνδικοῦ, τὸ μὲν αὐτομάτως γίνεται, οἱονεὶ ἔκβρασμα ὂν τῶν Ἰνδικῶν καλάμων... ἄριστον δὲ ἡγητέον εἶναι τὸ κυανοειδὲς, κ. τ. λ. *Ex Indici generibus unum sponte naturæ provenit, veluti spuma Indicis arundinibus adhærescens:... Optimum porro censendum, quod cœrulei speciem præbet, &c.* Nobis id hodie Indici genus incompertum: ut ævo Pliniano perrarum. Ejus vice paratur ex arte geminum: alterum ex isati, sive glasto, mola macerata, formataque in panes. Hi mox in cortinis infectoriis ebullientes efficiunt coloris cœrulei spumam, quæ postea siccata Indicum sumministrat, *de l'Inde.* Alterum ex simili herba quam *Indigo* vocant, ex Guatimala novæ Hispaniæ regione ad nos allata.

[n] *At in diluendo*] Isidorus quoque Orig. XIX. 17.

[o] *Alterum genus*] Totidem verbis Diosc. loc. cit. Τὸ δὲ βαφικόν ἐστιν ἐπανθισμὸς πορφυροῦς ἐπαιωρούμενος τοῖς χαλκείοις, ὃν ἀποσύραντες ξηραίνουσιν οἱ τεχνῖται. *Alterum dant infectorum officinæ, estque purpureus quasi flos æreis*

aut cretam [p] Selinusiam: vel annulariam [4 q] vitro inficiunt. Probatur carbone. Reddit enim, quod sincerum est, flammam excellentis purpuræ: et dum fumat, odorem maris.[5] Ob id quidam e scopulis id colligi putant. Pretium Indico, X. X. in libras.[6 r] In medicina [s] Indicum rigores et impetus sedat, siccatque ulcera.[7]

XXVIII. Armenia mittit,[a] quod ejus nomine appellatur. Lapis est hic [b] quoque chrysocollæ modo infectus: optimusque est, qui maxime vicinus est,[1 c] communicato colore cum cœruleo. Solebant libræ ejus tricenis nummis [d] taxari. Inventa per Hispanias arena est, similem curam recipiens. Itaque ad denarios senos [e] vilitas [2] rediit. Distat a cœ-

---

cora Gronov. et vulgg.—4 Cod. Dalec. *aluminariam*. Mox, *ultro inficiunt* Gronov. et vulgg. *vitro inficiunt* Vet. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *vero inficiunt* Dalecampius.—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *odorem maris olet* Gronov. et al. vett. *odorem maris subit* cod. Dalec. unde Dalecampius conj. *odorem maris subjicit*.—6 Cod. Dalec. *triginta in libras*; Gronov. et al. ante Harduin. *Indico denarii viginti in libras*.—7 Cod. Dalec. *siccat oris ulcera*.

CAP. XXVIII. 1 *Optimumque est, quod maxime viret* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *utilitas* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

innatans cortinis, quem derasum artifices siccant.

[p] *Aut cretam*] Vitruvius VII. 14. p. 149. 'Item propter inopiam coloris Indici, cretam Selinusiam, aut annulariam, vitro, quod Græci isatin appellant, inficientes, imitationem faciunt Indici coloris.' Locum hunc ita legendum recte admonuit Turnebus Advers. VI. 17. pag. 180. De vitro seu isati herba egimus XXII. 2.

[q] *Vel annulariam*] De eo cretæ genere dicetur cap. 30.

[r] *X. X. in libras*] Denarii decem: monetæ Gallicæ, asses octoginta, seu floreni quatuor. Ita porro Mss. non, ut editi, *denarii viginti*: connexis præpostere his duobus denarii notis, quas divelli a se invicem oportuit.

[s] *In medicina*] Diosc. V. 107. Ἔστι δὲ τῶν στυφόντων ἐλαφρῶς καὶ ῥησσόντων φλεγμονὰς, καὶ οἰδήματα· ἀνακαθαίρει δὲ καὶ καταστέλλει ἕλκη. *Inter medicamenta est quæ leviter astringunt, et inflammationes tumoresque rumpunt. Ulcera quoque purgat et reprimit.*

[a] *Armenia mittit*] Armenium scilicet, Ἀρμένιον Diosc. V. 105. Ἀρμενιακὸν, ᾧ οἱ ζωγράφοι χρῶνται Aëtio lib. II. ex Ms.

[b] *Lapis est hic*] Lapidem hunc æque atque chrysocollam luto herba infici indicat, pingique ipsum antequam pingat. Vide quæ dicta sunt XXXIII. 26.

[c] *Optimusque est, qui maxime vicinus est*] Qui proxime ad chrysocollæ colorem accedit. Ita Reg. 2. et Colb. 3. non, ut in editis legitur, *Optimumque est quod maxime viret*.

[d] *Tricenis nummis*] Hoc est, XXX. sestertiis: nostræ monetæ, assibus sexagenis, sive florenis tribus. Scutum Galli vocant.

[e] *Itaque ad denarios senos*] Sive ad sestertios XXIV. detractis ex priore

ruleo[f] candore modico, qui teneriorem hunc efficit colorem.[3] Usum in medicina[g] ad pilos tantum alendos habet, maximeque in palpebris.

XXIX. Sunt etiamnum novitii[1] duo colores, et vilissimi.[2] Viride quod Appianum[h] vocatur, et chrysocollam mentitur,[3] ceu parum multa sint mendacia ejus. Fit et ex creta[4] viridi,[i] æstimatum sestertiis[j] in libras.

XXX. Annulare quod vocant,[k] candidum est, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit et ipsum ex creta, admixtis vitreis gemmis ex vulgi annulis, unde et annulare dictum.

XXXI. (VII.) Ex omnibus coloribus cretulam amant,[1][l]

---

vilitas, vel *utilitate*, alii ap. Dalec.—3 Ita Gronov. Harduin. 1. Miller. et Bipont. *teneriorem efficit colorem* Harduin. 2. 3. et Franz. *t. hujus e. colorem* margo edd. Dalec. et Gronov.

CAP. XXIX. 1 Cod. Dalec. *novi*.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *colores e vilissimis* Gronov. et vulgg.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *quod chrysocollam luteam mentitur* Gronov. et al. vett. *quod* deest in Vet. Dalec. *quod c. lotam mentitur* cod. Dalec. Mox, *seu parum* Gronov.—4 *Fit ex creta* Vet. Dalec. Mox in eodem Vet. *in libras et quod Anulare vocant, candidum, quo, &c.*

CAP. XXXI. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *cretam amant* Vet. Da-

NOTÆ

indicatione sestertiis sex. Sunt porro sestertii 24. asses ærei e nostris omnino octo et quadrageni.

[f] *Distat a cæruleo*] Affinitatem esse inter Armenium cæruleumque maximam, atque eodem Lazuli lapidis nomine ab Arabibus appellari, auctor est Falloppius v. 33.

[g] *Usum in medicina*] Diosc. v. 105. Ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐν βλεφάροις τριχῶν αὐξητικόν.

[h] *Viride quod Appianum*] E terra Appiana. An ab Appio, loci illius domino, ubi ea primum inventa, an Apianum, ab apio, cujus ea colorem referret, incertum est. Laudatur a Celso v. 27. *Viride Alexandrinum*, quod idem forte cum Appiano. In agro Veronensi terra viridis effoditur, pictoribus expetita.

[i] *Fit et ex creta viridi*] Creta viridis seu prasiana Isidoro Orig. XIX. 17.

[j] *Æstimatum sestertiis*] Hoc est, singulis sestertiis, sive assibus duobus, in singulas libras.

[k] *Annulare quod vocant*] Hæc totidem plane syllabis Isidorus Orig. XIX. 17. ex Plinio: et ex Isidoro Papias. Hæc annularia creta superius indicata cap. 27.

[l] *Cretulam amant*] Ipse Plinius supra XXXIII. 57. de cæruleo speciatim agens: 'Usus in creta, calcis impatiens.' Et in Indice hujus loci: 'Qui colores udo non inducantur:' subintellige, udo tectorio, sive albario, ac recenti: quod Gallici sermonis consuetudine appellamus, *Peindre a fraisque*. E contra hi qui modo appellantur colores cretulam siccam sibi substerni amant.

udoque illini recusant,[a] purpurissum, Indicum, cœruleum, Melinum, auripigmentum, Appianum, cerussa. Ceræ tinguntur iisdem coloribus[2] ad eas picturas, quæ inuruntur, alieno parietibus[m] genere, sed classibus[n] familiari,[b] jam vero et onerariis navibus: quoniam et pericula[o] expingimus,[3] ne quis miretur et rogos pingi.[p] Juvatque pugnaturos ad mortem, aut certe cædem, speciose vehi.[q] Qua contemplatione tot colorum, tanta varietate, subit antiquitatem mirari.

XXXII. Quatuor coloribus[a] solis immortalia illa opera fecere: ex albis Melino,[b] ex silaceis[c] Attico,[c] ex rubris Sinopide Pontica, ex nigris atramento, Apelles, Echion,

[a] *Ex supradictis coloribus, tectorio quod fuerit creta recente inductum, vel udum, illini recusant, qui sequuntur colores.*

[b] *Ad picturas encausticas, quo picturæ genere pingi parietes non possunt: possunt classes, navesque.*

[c] *Ex omnibus albis coloribus, Melino solo usi sunt: ex silaceis, solo Attico, &c.*

lec. *cretulam amare* Gronov. et al. vett.—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *iisdem his coloribus* Gronov. et vulgg. —3 Cod. Dalec. *pingimus.*

NOTÆ

[m] *Alieno parietibus*] Picturas, inquit, quæ inuruntur, parietes non ferunt.

[n] *Sed classibus*] Ovid. IV. Fast. 275. ‘ Et picta coloribus ustis Cœlestum matrem concava puppis habet.’

[o] *Et pericula*] Naves, quibus qui vehuntur, periclitantur de vita, extra pingimus.

[p] *Et rogos pingi*] Qualis ille, qui ab Herodiano describitur lib. IV.

[q] *Speciose vehi*] Pictis navibus.

[a] *Quatuor coloribus*] Ita Philostr. de Vita Apoll. II. 10. pag. 48. Cic. in Bruto num. 70. ‘ Similis in pictura ratio est, in qua Zeuxim, et Polygnotum, et Timantem, et eorum, qui non sunt usi plus quam quatuor coloribus, formas et lineamenta laudamus. At in Echione, Nicomacho, Protogene, Apelle, jam perfecta sunt omnia, et nescio an reliquis omnibus idem eveniat. Nihil est enim simul et inventum et perfectum.’ Apud eundem Tullium, in eo Paradoxo, cujus initium, ‘ Laudetur vero hic imperator :’ ubi legitur, ‘ Actæonis tabula,’ ex hoc Plinii loco, optimisque Plinii exemplaribus, ‘Echionis’ legendum censemus. Melanthium pictorem laudat Quintilianus XII. 10. p. 894. Nicomachum Vitruvius in Præfatione lib. III. pag. 37.

[b] *Ex albis Melino*] A terra Melia, de qua dictum est cap. 19. Ab hoc autem discrepat μήλινον χρῶμα, qui color idem cum luteo : neque a Melo insula nomen habet, sed ἀπὸ τῶν μήλων, *a malis*, sumsit appellationem.

[c] *Ex silaceis*] Qui color flavus fuit : nam sil et ochra sunt idem, ut sæpius monuimus.

Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cum tabulæ eorum singulæ oppidorum venirent [d] opibus. Nunc et purpuris in parietes migrantibus,[1] et India conferente fluminum suorum limum,[d] et draconum et elephantorum saniem,[e] nulla nobilis pictura est.[e] Omnia ergo meliora tunc fuere, cum minor copia. Ita est, quoniam, ut supra diximus,[f] rerum, non animi, pretiis excubatur.

XXXIII. Et nostræ ætatis insaniam in pictura[1] non omittam. Nero princeps jusserat colosseum se pingi CXX. pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus.[g] Ea pictura cum peracta esset in Maianis[2 h] hortis, accensa fulmine cum optima hortorum parte conflagravit. Libertus ejus cum daret Antii munus[3] gladiatorium, publicas porticus investivit pictura,[i] ut constat, gladiatorum, ministrorumque omnium veris imaginibus redditis. Hic[j] multis jam sæcu-

[d] *Emerentur.*

[e] *Nunc etsi purpuras habeamus, quibus etiam parietes tinguntur . . . nulla tamen hodie nobilis pictura est.*

CAP. XXXII. 1 Vet. Dalec. *intrantibus.*

CAP. XXXIII. 1 'Ita codd. Kegg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier. insaniam ex pictura* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—2 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *in Mœcenatianis* cod. Dalec. *in Marianis* Vet. Dalec. *in Lamianis* edd. vett. et Gronov.—3 Cod. Dalec. *daturus esset munus.*

NOTÆ

[d] *Fluminum suorum limum*] Indicum: quod e limo esse adhærescente arundinum spumæ, superius judicavit, cap. 27.

[e] *Saniem*] Sanguinem draconis elephantorum morientium elisi pondere, ut dictum est XXXIII. 38.

[f] *Ut supra diximus*] Cap. 2. 'Honorem nonnisi in pretio ducentes... imagines pecuniæ, non suas, relinquunt.' Frustra locum hunc solicitat Pintianus, ut legat, *res non manupretiis æstimabantur.*

[g] *Incognitum ad hoc tempus*] Incognitam ad id tempus ait fuisse eam, quæ nunc pervulgata est, pingendi in linteis rationem, inventamque propter magnitudinem picturæ. Ante id tempus, materia in qua pingebatur tabulæ fuere ligneæ, prius dealbatæ creta: e larice præsertim fœmina, propterea quod non temere findatur, ut dictum est XVI. 73.

[h] *In Maianis*] Vide Notas et Emend. num. 6.

[i] *Investivit pictura*] Ita Colb. 3. at Reg. 2. *occupavit.* Mox *ut constat* frustra iterum solicitat Pintianus, ut *inusta* reponat. Veras, inquit auctor, constat ibi depictas effigies, gladiatorum ac ministrorum.

[j] *Hic*] Apud Antiatas, inquit, jam a multis sæculis non fuere viri vere summo animo: fuere tantummodo in pictura. Frustra Dalecampius censuit, in publicis porticibus pictura

lis summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta a C. Terentio Lucano. Is avo suo,[4] a quo adoptatus fuerat, triginta paria in Foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ [k] posuit.

XXXIV. (VIII.) Nunc celebres in ea arte quam maxima brevitate percurram: neque enim instituti operis est ampla executio.[1] Itaque quosdam velut in transcursu,[2] et in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis operum claritatibus,[a] quæ et ipsa conveniet attingi, sive extant, sive intercidere. Non constat sibi in hac parte Græcorum diligentia, multas[3] post Olympiadas celebrando pictores, quam statuarios,[1] ac toreutas:[4] primumque Olympiade nonagesima, cum et Phidiam [m] ipsum initio pictorem fuisse tradatur, Olympiumque [5 n] Athenis ab eo pictum: præterea in confesso sit, octogesima tertia fuisse Panænum [6 o] fra-

[a] *Operibus clarioribus.*

—4 *Is mortuo avo suo* Vet. Dalec.

CAP. XXXIV. 1 'Ita codd. Regg. Dalec. et Editio princeps.' *Brotier. est talis exsecutio* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *est amplior enarratio* Vet. Dalec.—2 'Ita codd. Reg. 5. Dalec. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier. vel in transcursu* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *tam multas* Gronov. et vulgg. —4 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *tam pictores, q. s. auctores* Vet. Dalec. *pictores, q. statuarios auctores* Gronov. et vulgg.—5 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Olympiumque Jovem* cod. Dalec. *clypeumque* Gronov. et vulgg.—6 Ita Pausan. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Panœum* Gronov. et vulgg. Mox, *pinxit in Elide* cod. Dalec. *pinxit, Elide* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *pinxit, et*

NOTÆ

vestiendis dignam summis animis excellentibusque viris curam hic intelligi.

[k] *In nemore Dianæ*] Nemoris Dianæ meminit et Vitruvius IV. 7. pag. 77. Sic appellabant Templum Dianæ Aricinæ in Nemore positum. Strabo lib. v. pag. 239. Τὸ δ' Ἀρτεμίσιον, ὃ καλοῦσι Νέμος . . . . τῆς δὲ Ἀρεκίνης τὸ ἱερὸν, κ. τ. λ. Ovid. de Arte Am. I. 259. 'Ecce suburbanæ templum nemorense Dianæ.' Et sacerdos ejus Rex Nemorensis appellabatur. De Aricia Latii oppido diximus lib. III. in Geographicis.

[1] *Pictores, quam statuarios*] Τορευτὰς, *cælatores, sculptores.* Sic Reg. 2. Pintiani, ceterorumque: non, ut editi, *pictores quam statuarios auctores*, quod insulsum.

[m] *Cum et Phidiam*] Quem floruisse Olymp. LXXXIV. superiore libro indicavit, c. 19.

[n] *Olympiumque*] Periclem fortassis, de quo XXXIV. 19. Vide Notas et Emend. num. 7.

[o] *Panœnum*] In libris hactenus editis, *Panœum*, male. Pausanias lib. v.

trem ejus, qui clypeum intus pinxit, Elide,[p] Minervæ, quam fecerat Colotes[q] Phidiæ discipulus, et in faciendo Jove[r] Olympio adjutor. Quid quod in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulam,[s] in qua erat Magnetum prælium, a Candaule rege Lydiæ[7] Heraclidarum[t] novissimo, qui et Myrsilus[u] vocitatus est, repensam auro? Tanta jam dignatio picturæ erat. Id circa ætatem Romuli acciderit necesse est: duo enim de vicesima Olympiade interiit Candaules: aut (ut quidam tradunt) eodem anno, quo Romulus,[v] nisi fallor, manifesta jam tum claritate artis adeo non absolutæ.[8] Quod si recipi necesse est, simul apparet multo vetustiora principia[9] esse, eosque, qui monochromata pinxerint, (quorum ætas non traditur,) aliquanto ante fuisse, Hygiemonem,[10] Diniam, Charmadam,[w] et qui primus in pic-

---

in Ægide Gronov. vulgg.—7 'Ita bene codd. Regg. et Cl. Durand.' *Brotier. Candaule r. Lydiæ*, omissa præpositione, Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—8 'In Mss. Reg. et Editione principe, *claritate artis adeo absolutiore*. In Ms. Dalecamp. *artis tantum non absolutæ*. Pessime emendatum in recentioribus editionibus, *claritate artis atque absolutione*. Absurdum est enim, et contra Plinii mentem, infra asseverantis multo serius artem fuisse absolutam perfectamve. Nostra emendatio et auctoritate Plinii cap. 9. et 10. et Mss. codicum fide defenditur.' *Brotier. manifesta jam tum claritate artis atque absolutione* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *manifesta adeo jam claritate artis, tantum non absolute* Vet. Dalec.—9 Cod. Dalec. *recipitur, necesse est, appareat multo vetustiore principio*. Vet. Dalec. etiam, *appareat*. Mox, *pinxerunt* cod. Dalec.—10 *Hygiæmonem, D. Charmam* cod. Dalec. *Hygiæ-*

NOTÆ

pag. 306. et 307. Πάναινος μὲν δὴ οὗτος ἀδελφός τε ἦν Φειδίου, καὶ αὐτοῦ καὶ Ἀθήνησιν ἐν Ποικίλῃ τὸ Μαραθῶνι ἔργον ἐστὶ γεγραμμένον.

[p] *Elide*] Vide Notas et Emend. num. 8.

[q] *Colotes*] Κωλώτην Parium fuisse, Pasitelis discipulum, ait Pausanias lib. v.

[r] *Et in faciendo Jove*] Quem Phidias fecit, ut dictum est XXXIV. 19.

[s] *Quid quod .... Bularchi .... tabulam*] Dictum est de ea tabula superius, VII. 39. Sunt hi Magnetes in Asia.

[t] *Heraclidarum*] Heraclidarum familia Lydiæ principatum obtinuit, ab Hercule ducta gentis origine usque ad Candaulem, quem Gyges occidit, ut refert Herod. I. 7. pag. 4. et cap. 12. pag. 16. Mermnadæ deinde successerunt, quorum primus Gyges, Crœsus postremus extitit.

[u] *Qui et Myrsilus*] Herodotus I. 7. p. 3. Κανδαύλης, τὸν οἱ Ἕλληνες Μυρσῖλον ὀνομάζουσι, τύραννος Σαρδίων, κ. τ. λ.

[v] *Quo Romulus*] Cujus mors contigit anno primo exeunte Olympiadis XVI.—'Olympias XVIII. incidit, calculo Pliniano, in annum Urbis XXXIV. Romuli autem obitus post annum unum aut alterum videtur a Plinio collocari.' *Ed. sec.*

[w] *Hygiemonem, Diniam, Charma-*

tura marem fœminamque discrevit, Eumarum Atheniensem,[11] figuras omnes imitari ausum: quique inventa ejus excoluit,[12] Cimonem Cleonæum.[x] Hic catagrapha[y] invenit, hoc est, obliquas imagines: et varie formare vultus, respicientes,[13] suspicientesque, et despicientes. Articulis etiam membra distinxit. Venas protulit: præterque in veste et rugas, et sinus invenit. Panænus[14] quidem,[z] frater Phidiæ, etiam prælium Atheniensium adversum Persas apud Marathona[a] factum pinxit. Adeo jam colorum usus increbruerat,[15] ut in eo prælio iconicos duces[b] pinxisse tra-

nontem, D. Charmam Gronov. et al. ante Harduin.—11 Cod. Dalec. *discrevit, Eumarum etiam Atheniensem;* Gronov. et al. vett. *discreverit, Eumarum Atheniensem.*—12 Ita codd. Harduini et Vet. Dalec. item edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *excoluerit* Gronov. et vulgg.—13 Vet. Dalec. *retro aspicientes.*—14 *Pannæus* margo edd. Dalec. et Gronov. e Pausan.—15 'Addunt Mss. Reg. et editiones recentiores, *adeoque ars perfecta erat.* Hæc autem desunt in Editione principe, et certe sunt omitteuda. Mox enim Plinius cap. 36. de Apollodoro, qui nonagesima tertia Olympiade refulsit, ait: 'Neque ante eum tabula ullius ostenditur, quæ teneat oculos.' Articulis distincta membra, prolatæ venæ, in veste rugæ et sinus, probant quidem colorum usum

NOTÆ

dam] Ὑγιήμονα, Δινίαν, Χαρμάδαν. Sic Reg. 2. et Colb. 3. cod. In editis hactenus libris, *Hygiænontem, Diniam, Charmam,* Ὑγιαίνοντα, Δινίαν, Χάρμαν, quæ perinde Græca sunt.

[x] *Cimonem Cleonæum*] Extat in hunc Cimonem Epigramma elegans in Anthol. IV. 6. in pictores et statuarios: Οὐκ ἀδαὴς ἔγραψε Κίμων τάδε· παντὶ δ' ἐπ' ἔργῳ Μῶμος, ὃν οὐδ' ἥρως Δαίδαλος ἐξέφυγεν. *Ista Cimon pinxit minime rudis: omne sed est qui Culpet opus: nec tu, Dædale, liber eras.* Apud Ælianum Var. Hist. VIII. 18. laudatur Conon Cleonæus pictor: forte pro *Cimon.*

[y] *Hic catagrapha*] Quæ a latere cernuntur imagines: ut rectæ, quæ a fronte. *Des figures de profil.* Aliud est 'catagraphon linon,' apud Catullum Carm. XXV. est enim ibi linteum tantum ovariis figuris notatum, textumque: quoniam Græcis καταγράφειν *deformare* est, *describere, delineare,* variis rerum formis, ac nonnunquam etiam variis coloribus: quo sensu Athenæus lib. IX. pag. 387. attagenem ait esse κατάγραφον τὰ περὶ τὸ νῶτον. Pictura Antigoni, quæ vultum latere tantum uno ostendebat, vere obliqua et κατάγραφος fuit, ut dicetur cap. 36.

[z] *Panænus quidem*] Hanc ejus picturam in Pœcile porticu Atheniensi collocatam, ex Pausania paulo ante vidimus. Unde illa appellata Persio Sat. III. 'Braccatis illita Medis Porticus.' Similem et ibi picturam Polygnoti, sive Miconis, positam esse refert Ælianus Hist. Anim. VII. 41. sed Polygnoti fuisse, auctor est Suidas, verbo Ποικίλη.

[a] *Apud Marathona*] Bœotiæ oppidum, ubi trecenta Persarum millia devicta, anno tertio Olymp. LXXII.

[b] *Iconicos duces*] Sive, iconicas du-

datur, Atheniensium Miltiadem,[c] Callimachum, Cynegirum: Barbarorum Datim,[d] Artaphernem.[16]

XXXV. (IX.) Quinimmo certamen picturæ etiam florente eo[e] institutum est Corinthi ac Delphis: primusque omnium certavit cum Timagora Chalcidense, superatus ab eo Pythiis,[f] quod et ipsius Timagoræ carmine vetusto apparet, chronicorum errore non dubio. Alii quoque post hos clari fuere ante nonagesimam Olympiadem, sicut Polygnotus[g] Thasius, qui primus mulieres lucida veste pinxit, capita earum mitris versicoloribus operuit, plurimumque

increbuisse, minime vero artem fuisse perfectam.' *Brotier. Adeo jam colorum usus increbuerat, adeoque ars perfecta erat, ut, &c.* codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Adeo jam colorum usus percrebuerat, adeoque ars perfecta erat, ut, &c.* Gronov. et vulgg. Hæc verba, *colorum usus increbuerat, adeoque,* desunt in cod. Dalec.—16 Vet. Dalec. *et Artaphernem.*

NOTÆ

cum imagines: hoc est, ut ipse Plinius interpretatur XXXIV. 9. eorum imagines, qui ter superavissent, ex membris ipsorum similitudine expressa.

[c] *Miltiadem*] Μιλτιάδην, Καλλίμαχον, Κυναίγειρον, qui quo singuli eventu pugnarint, ex Plutarcho disce, in Parallel. pag. 305. itemque ex Herodoto lib. VI. pag. 365. 370. et 371. Is. Tzetze Chil. I. vs. 868. et Justino II. 9. In Cynegiri effigiem elegantia duo extant Epigrammata in Anthol. IV. 8. Alterum ex his, quod brevius est, afferre non pigeat: Οὔ σε, μάκαρ Κυνέγειρε, τὸν ὡς Κυνέγειρον ἔγραψε Φᾶσις, ἐπεὶ βριαραῖς ἄνθετο σὺν παλάμαις. Ἀλλὰ σοφός τις ἦεν ὁ ζωγράφος, οὐδέ σε χειρῶν Νόσφισε, τῶν χειρῶν οὕνεκεν ἀθάνατον. Grotius ita reddidit: *Te Phasis, Cynegire, tamen non ut Cynegirum, Instructum siquidem fecit utraque manu. Sed sapuit pictor, manibus qui noluit orbum Pingere, qui manuum nomine morte caret.* Alterum est Pauli Silentiarii, a Grotio pariter sic Latine redditum: *Abscidit a summa pendentes puppe securis Sanguine Medorum quæ maduere manus, Cum trepidam, Cynegire, ratem velut ancora curvo Dente tenax digiti detinuere tui. Jam quoque desectæ de corpore, tigna carinæ Mordebant, magnus terror Achæmenidis. Nunc ipsas Medus quis habet: victoria mansit Mopsopiis, manibus debita nempe tuis.*

[d] *Datim*] Δᾶτιν καὶ Ἀρταφέρνεα, classis Darii regis Persarum ambos duces.

[e] *Florente eo*] Panæno pictore.

[f] *Pythiis*] Πύθια, Ludi Apollinares, in honorem Apollinis celebrari soliti, ob cædem Pythonis serpentis, ab eo interemti. Ovid. Met. I. 446. In nummis passim inscripta cernas, ΠΥΘΙΑ.

[g] *Polygnotus*] Cujus patrem, patriam, ac picturam de Ilii excidio singularem exhibet Simonidis epigramma: Γράψε Πολύγνωτος, Θάσιος γένος, Ἀγλαοφῶντος Υἱὸς, περθομένην Ἰλίου ἀκρόπολιν. *Sacra Polygnotus, Thasio satus Aglaophonte, Argivum pinxit Pergama capta manu.* Pausanias, lib. X. p. 662. Sic etiam Harpocration, pag. 248. Ælianus Var. Hist. IV. 3.

picturæ primus contulit. Siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, vultum ab antiquo rigore variare. Hujus est tabula in porticu Pompeii,[h] quæ ante Curiam ejus fuerat: in qua dubitatur, ascendentem cum clypeo pinxerit, an descendentem. Hic Delphis[i] ædem pinxit: hic et Athenis porticum, quæ Pœcile[j] vocatur, gratuito,[k] cum partem ejus Micon[1] mercede pingeret: unde major huic auctoritas. Siquidem Amphictyones,[m] quod est publicum Græciæ concilium, hospitia ei gratuita decrevere. Fuit et alius Micon, qui minoris cognomine distinguitur: cujus filia Timarete[n] et ipsa pinxit.

XXXVI. Nonagesima autem Olympiade fuere Aglaophon,[a] Cephissodorus, Phryllus, Evenor[b] pater Parrhasii,[1]

CAP. XXXV. 1 *Mycon* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. XXXVI. 1 Ita codd. Harduini, Dalec. Vet. Dalec. Pausan. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Parasii* Gronov. et vulgg. Mox, *omnes hi illustres* cod. Dalec. *omnes jam illustres* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *omnes hi*

NOTÆ

[h] *In porticu Pompeii*] Habebat Theatrum Pompeii, nona regione Urbis, exigno dissitas intervallo, Porticum, Regiam sive Basilicam, et Curiam. Vide Dionem l. XLIV. Curia occiso in ea Cæsare occlusa est.

[i] *Hic Delphis*] De hac pictura fuse Pausanias lib. X. pag. 662.

[j] *Quæ Pœcile*] Ποικίλη, hoc est, *Varia*, a picturarum varietate, quas Polygnotus fecit. Meminit Pausanias lib. I. p. 27. Laërtius lib. VII. in Zenone: Ἐν τῇ Ποικίλῃ στοᾷ, τῇ καὶ Πεισιανακτίῳ καλουμένῃ, ἀπὸ δὲ τῆς γραφῆς τῆς Πολυγνώτου Ποικίλῃ. Vide Suidam, verbo Ποικίλη. Similis fuit et Sicyone Ποικίλη στοὰ, de qua librum conscripsit Polemon, teste Athen. lib. XIII. p. 577.

[k] *Gratuito*] Idem Laërtius loc. cit. Plutarchus in Cimone, pag. 481. Suidasque testantur.

[l] *Micon*] Græcis Μίκων, jam cum Polygnoto superius appellatus, XXXIII. 56. Atheniensem fuisse Pausanias ait.

[m] *Amphictyones*] De his VII. 37.

[n] *Timarete*] Τιμαρέτη.

[a] *Aglaophon*] Alter hic ab illo Polygnoti patre, de quo ante diximus. De isto, qui nunc a Plinio appellatur, Quintilianus egit XII. 10. pag. 893. 'Primi, quorum quidem opera non vetustatis modo gratia visenda sunt, clari pictores fuisse dicuntur Polygnotus atque Aglaophon: quorum simplex color tam sui studiosos adhuc habet, ut illa prope rudia, ac velut futuræ mox artis primordia, maximis qui post eos extiterunt auctoribus præferantur . . . Post Zeuxis,' &c.

[b] *Evenor*] Pausanias lib. I. pag. 51. Παρράσιος ὁ Εὐήνορος. Harpocration, pag. 236. ex Juba, quem auctorem Plinius in hoc opere sequitur: Ἴβας, ἐν ὁγδόῃ περὶ ζωγράφων, φησὶ Παρράσιον εἶναι υἱὸν μαθητὴν Εὐήνορος, Ἐφέσιον δὲ τὸ γένος.

et præceptor maximi pictoris, de quo suis annis[c] dicemus: omnes hi jam illustres, non tamen, in quibus hærere expositio debeat, festinans ad lumina artis: in quibus primus refulsit Apollodorus[d] Atheniensis nonagesima tertia Olympiade.[2] Hic primus species exprimere instituit, primusque gloriam penicillo jure contulit. Ejus est sacerdos adorans, et Ajax fulmine incensus, qui Pergami spectatur hodie: neque ante eum tabula ullius ostenditur, quæ teneat oculos.

Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes[e] intravit, Olympiadis[f] nonagesimæ quintæ anno quarto, audentemque jam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur)[g] ad magnam gloriam perduxit, a quibusdam falso in octogesima nona Olympiade[h] positus, cum fuisse necesse est

jam illustres cod. Reg. 5. Editio princeps, et Cl. Durand.—2 'Ita cod. Reg. 5. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque Gronov. et al. ante Harduin. *nonagesima quarta Olympiade* codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1.

NOTÆ

[c] *De quo suis annis*] Nempe Olymp. XCV. De eo mox dicetur.

[d] *Apollodorus*] Plutarchus in libello, cui titulum fecit, Bellone an Pace illustriores Athenienses fuerint, pag. 346. Ἀπολλόδωρος ὁ ζωγράφος, ἀνθρώπων πρῶτος ἐξευρὼν φθορὰν καὶ ἀπόχρωσιν σκιᾶς, Ἀθηναῖος ἦν. *Apollodorus pictor, qui primus hominum reperit colorum mixturas, et umbræ usum, Atheniensis fuit.* Plinius *species* hoc loco appellat oris et habitus venustatem.

[e] *Zeuxis Heracleotes*] De Zeuxis patria consentiunt Ælianus Var. Hist. IV. 12. Cicero de Invent. lib. II. aliique. Tzetzes nihilominus, Chiliad. VIII. Hist. 196. Ephesium facit. Quæ porro ea Heraclea sit, in tanta cognominum urbium multitudine, quæ præclaris illius monumentis atque picturis gloriantur ex æquo, statuere haud in promtu est. Crotoniatis operam suam in Italia cum navasse Zeuxis a Tullio dicatur, loc. cit. sit autem Heraclea in eodem tractu Crotoni vicina, suspicari haud immerito licet, oriundum ex ea fuisse. De Zenxide (nam et id obiter inseri juvat) versiculus vulgo fertur, in quo Latinæ omnes literæ reperiuntur: 'Zeuxis erat pictor, quem flebat dura Phrygum gens.'

[f] *Olympiadis*] Incidit id tempus in annum Urbis CCCLVI. Suidas cum Plinio facit, qui ex Aristotele Zenxim ætate Isocratis floruisse scribit, κατὰ τὸν Ἰσοκράτους χρόνον, natumque ait Olympiade LXXXVI.—'Incidit id tempus in annum Urbis CCCXLV.' *Ed. sec.*

[g] *De hoc enim adhuc loquimur*] Genus pingendi duplex: alterum penicillo, encausto alterum: illud coloribus, ceris istud et inustione fiebat. De priore tantum genere loqui se modo Plinius admonet. De posteriore inferius cap. 41.

[h] *In octogesima nona* [*LXXIX.*] *O-*

Demophilum Himeræum, et Neseam Thasium; quoniam utrius eorum discipulus fuerit ambigitur. In eum Apollodorus supra dictus[3] versus fecit, 'Artem ipsis[i] ablatam Zeuxin ferre secum.' Opes quoque tantas acquisivit, ut in ostentatione earum Olympiæ aureis literis in palliorum tesseris[j] insertum nomen suum ostentaret.[4] Postea donare opera sua instituit, quod ea nullo satis[k] digno pretio permutari posse diceret, sicuti Alcmenam Agrigentinis,[5 l]

2. 3. et recentt.—3 Hæc duo verba, *supra dictus*, desunt in cod. Dalec.—4 'Ita bene codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque codd. Dalec. et Vet. ejusdem. *intextum n. s. ostentarit* Gronov. al. vett. Hardnin. 1. 2. 3. et recentt.—5 'Ita cod. Reg. 5. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque Gronov. et al. vett. *Agragantinis* Hardnin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Crotoniatis* margo edd. Dalec. et Gronov. e Cic. de Inv.

NOTÆ

lymp.] Sic Vaticanus codex, Reg. 2. ceteriqne. In editis, male, *LXXXIX.* cum diem obiisse tum Zeuxin vel ex Suida, ut dixi, constet.—'Vaticanus codex et Reg. male, *LXXIX.* pro *LXXXIX.* ut alii habent, cum vetustis edd. nam Romana anni 1470. *in octogesima nona Olympiade* habet, aliæque omnes.' *Ed. sec.*

[i] *Artem ipsis*] Forte *ipsius*, Apollodori scilicet.

[j] *In palliorum tesseris*] Tesseras Gronovius intelligit notas, et titulos, quibus dominus noscitur: ut nunc quoque in sudariis, indusiis, mappisque, nomina possidentium primis literis acu et alio colore pinguntur. Flavius Vopiscus in Carino, pag. 254. 'Matris tunicam dedit mimæ, lacernam patris mimo .... Inscriptum est adhuc in choraulæ pallio Tyrianthino, (quo ille velut spolio nobilitatis exultat) Messalæ nomen et uxoris.' Laudat hunc Vopisci locum Rubenius de Re Vest. 1. 10. Sed tesseras ille arbitratur esse quadratas tabellas palliis intextas, quibus literæ, quæ nomen domini referrent, essent inscriptæ: atque, ut opinor, rectius. Nam et in orbiculis olim nomen descriptum legimus. Anastasius in Leone IV. 'Atque super ipsum altare fecit vestem auro textam, candidis per totum margaritis fulgentem, et in dextra lævaque tabulas gemmatas habentem, cum aureis per circuitum orbiculis, quibus insigne ipsius Præsulis nomen est descriptum.' Sic vestibus sacris hodieque gentilitias tesseras intextas cernimus. Sic in palliis Equitum Torquatorum textum opere Phrygio Ordinis sui insigne. In Reg. 2. cod. *in palliorum tesseris insertum.*

[k] *Quod ea nullo satis*] Cum, ut recte Quintilianus XII. 7. pag. 883. 'Pleraque hoc ipso possint videri vilia, quod pretium habent.'

[l] *Alcmenam Agrigentinis* [*Agragantinis*] Sic omnes Mss. non *Agrigentinis.* Fuit oppido nomen Græcum Acragas, Latinis Agrigentum, ut Plinius ipse in Geographicis admonnit. Crotoniatis contra magno pretio conductus Helenam pinxit, ut Cicero refert, de Invent. cap. 1.

Pana Archelao.[m] Fecit et Penelopen, in qua pinxisse mores[n] videtur: et athletam. Adeoque sibi in illo placuit, ut versum subscriberet, celebrem ex eo, 'Invisurum aliquem[o] facilius, quam imitaturum.' Magnificus[p] est Jupiter[6] ejus in throno, astantibus Diis; et Hercules[q] infans dracones strangulans, Alcmena matre coram pavente et Amphitryone. Deprehenditur[r] tamen Zeuxis grandior[7]

lib. II.—6 Cod. Dalec. *est et Jupiter.*—7 '*Deprehenditur tamen seu grandior*

NOTÆ

[m] *Archelao*] Macedoniæ Regi, ante Alexandrum Magnum annis fere LXV.

[n] *In qua pinxisse mores*] Ita libri omnes, non *amores*, ut Hermolao visum. Mores exprimere in tabella, artis est eximiæ dos præclara: atque id picturæ genus ἠθικὸν veteres appellabant. De eo Martial. x. 32. 'Ars utinam mores, animumque effingere posset: Pulchrior in terris nulla tabella foret.'

[o] *Invisurum aliquem*] Plutarchus de gloria Athen. pag. 346. ab Apollodoro pictore, de quo superius dictum, versum hunc primo usurpatum scribit: Μωμήσεταί τις μᾶλλον, ἢ μιμήσεται. *Facilius hæc culpabit quis, quam imitabitur.* Carolus Dati Italice reddidit: *Già chi l'invidi più, che chi l'imiti.*

[p] *Magnificus*] Sic libri omnes. Pintiano magis placet, *Magni factus est:* nobis non item. Pingi porro solitum in throno Jovem testis est Albricus Philosophus de Imag. Deorum cap. 2. de Jove: 'Jupiter Saturni filius,' inquit, 'cui cœlum et cœli regnum in sortem cessit, pingebatur in throno eburneo, in sua majestatis sede sedens, sceptrum regium in manu tenens, scilicet sinistra,' &c.

[q] *Et Hercules*] Fabulam Plautus describit, in Amphitr. In Anthologia Græca IV. 8. elegans extat epigramma in eam rem: Θλῖβε δρακοντείους περιμήκεας, ὄβριμε, θῆρας, Ἡρακλες, δακέτων ἀγχιβατεῖς φάρυγας. Ἐξέτι νηπιάχοιο, χόλον ζηλήμονος Ἥρης Ἄμπαυσον, μοχθεῖν γνῶθι καὶ ἐκ βρέφεος. Οὐ γάρ σοι κρητὴρ χαλκήλατος, οὐδὲ λέβητες, Ἀλλ' ὁδὸς εἰς αὐλὴν Ζηνὸς, ἔπαθλον ἔφυ. Hoc est, interprete Grotio: *De effigie Herculis infantis duos prementis angues. Stringe feris longis fauces, animose, profundas, Alcide: valida comprime monstra manu. Jam nunc intrepidis assuesce laboribus infans, Junonisque odiis disce satisfacere. Non crater te namque vocat, nec ab ære lebetes Dona, sed ad superi limina regis iter.*

[r] *Deprehenditur*] Exiliora corporum membra faciebat, quam ut capitibus articulisque responderent. Sic omnes libri editi, cum Reg. 2. Colb. 3. aliisque. 'Deprehendi' hoc loco idem est, ac videri: quod de Euphranore inferius: 'Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, ... Sed fuit universitate corporum exilior, capitibus articulisque grandior.' De Zeuxi Quintilianus XII. 10. pag. 893. 'Nam Zeuxis plus membris corporis dedit, id amplius atque angustius ratus: atque, ut existimant, Homerum secutus, cui validissima quæque forma, etiam in fœminis, placet.' In Vatic. *reprehenditur:* quod defendi potest simili sententia Quintiliani loc. cit. pag. 895.

in capitibus, articulisque: alioqui tantus diligentia, ut Agrigentinis[8 s] facturus tabulam, quam in templo Junonis Laciniæ publice dicarent, inspexerit virgines eorum nudas, et quinque elegerit, ut quod in quaque laudatissimum esset pictura redderet. Pinxit et monochromata[t] ex albo.

(x.) Æquales ejus et æmuli fuere Timanthes,[u] Androcydes, Eupompus, Parrhasius. Descendisse hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cum ille detulisset uvas pictas tanto successu, ut in scenam aves advolarent, ipse detulisse linteum pictum, ita veritate repræsentata, ut Zeuxis, alitum judicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam, atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipse volucres[9] fefellisset, Parrhasius autem se artificem.

Fertur et postea[v] Zeuxis pinxisse puerum uvas ferentem, ad quas cum advolasset avis,[10] eadem ingenuitate processit iratus operi, et dixit: 'Uvas melius pinxi, quam puerum: nam si et hoc[11] consummassem, avis timere de-

---

Chiffl. Lego, *Reprehenditur,' &c.* Dalec.—8 Ita Gronov. et al. vett. *Agragantinis* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—9 Cod. Dalec. *aves.* Mox, *Parasius* Gronov. et vulgg.—10 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *advolassent aves* Gronov. et vulgg.—11 Cod. Dalec. *hunc.* Mox, *aves timere debuerant* Gronov. et al. ante Harduin.—

NOTÆ

ubi de statuariis: 'Demetrius,' inquit, 'reprehenditur, tanquam in ea nimius,' &c.

s *Ut Agrigentinis*] Qui tabulam faciendam locarant, quam in templo Junonis Laciniæ, quod prope Crotonem in Italia fuit, ex voto facto dedicarent. Simile Zeuxidis factum refert et Cicero de Invent. II. 1. cum vellent Crotoniatæ templum illud ipsum Junonis egregiis picturis locupletare: atque ita ex selectis quinque virginibus Helenam finxisse tum dicitur. Quamnam Agrigentinis picturam expresserit, non constat. De Junonis Laciniæ ara, II. 111.

t *Pinxit et monochromata*] Hoc est, tabellas simplicis coloris. Ante ipsum in tabellis cretatis pingebant rubro, expressis umbris. Ille in tabellis nigris pinxit albo, expresso lumine, quod erat difficilius. Aristoteli λευκογραφεῖν videtur id Scheffero dictum de arte pingendi, p. 77. etsi ibi interpretes explicent, 'delineare creta.'

u *Timanthes*] De Timanthe inferius. De Androcyde, Athenæus lib. VIII. p. 341. qui eum in pingendis piscibus fuisse eximium ait. De Eupompo et Parrhasio infra.

v *Fertur et postea*] Confer ista cum iis quæ Seneca pater de hac ipsa re affert in Controv. v. 34.

buerat.' Fecit et figlina opera, quæ sola in Ambracia relicta sunt, cum inde Musas Fulvius Nobilior [w] Romam transferret. Zeuxidis manu Romæ Helena est [x] in Philippi porticibus: [y] et in Concordiæ [z] delubro Marsyas religatus.

Parrhasius [12] Ephesi natus,[a] et ipse multa constituit. Primus symmetriam picturæ [b] dedit, primus argutias vul-

12 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. ita quoque Pausan. *Parasius* Gronov. et

NOTÆ

[w] *Fulvius Nobilior*] Anno Urbis DCLXVI. Eumenius Rhetor, in Orat. pro restaurandis scholis, num. 7. 'Ædem Herculis Musarum in Circo Flaminio Fulvius ille Nobilior ex pecunia Censoria fecit, non id modo secutus, quod ipse literis, et summi poëtæ amicitia duceretur: sed quod in Græcia cum esset Imperator, acceperat Herculem Musagetem esse, id est, comitem ducemque Musarum: idemque primus novem signa, hoc est, omnium Camœnarum, ex Ambraciensi oppido translata, sub tutela fortissimi Numinis consecravit,' &c. De expeditione Fulvii in Ambracienses vide Livium lib. XXXVIII. p. 482. Spectat huc Gruteri inscriptio, pag. 1070. HERCVLI. MVSARVM. PYTHVS. Et altera, pag. 48. HPAKΛEI. TΩι MOYCAΓHTHι. Nummus antiquus e Cimelio Regio, HERCVLES MVSARVM, in quo Hercules cum lyra: ex parte altera caput Apollinis.—'Nummus antiquus Pomponiæ gentis, HERCVLES MVSARVM, in quo Hercules cum lyra: ex parte altera caput Numæ Pompilii, a quo gens Pomponia duxit originem. Hinc imperiti finxere *Ædem Herculis Musarum*, vel *Herculis et Musarum:* cum sententia iis literis expressa sit, 'HERCVLES signis MVSARVM Ambraciensibus Romuli vrbem Muneravit.' Ad transferenda utique ænea signa novem Herculea opus fuit lacertorum vi. Hinc fictus et apud Gruterum, 'Ηρακλῆς Μουσαγήτης.' *Ed. sec.*

[x] *Helena est*] Haud dubie ea, quam Crotoniatis pinxisse olim a Tullio dicitur de Inv. II. 1. De hac Helenæ pictura vide quid Ælianus scribat Var. Hist. IV. 12. et XIV. 47. Quid item Valerius Max. III. 7.

[y] *Philippi porticibus*] Porticus Philippi Marcii, qui Augusti vitricus fuit, in Regione Urbis nona a P. Victore statuitur, in qua et is Herculis Musarum ædem instauravit. Martial. V. 50. 'Vites censeo porticum Philippi: Si te viderit Hercules, peristi.'

[z] *Et in Concordiæ*] Regione Urbis octava.

[a] *Parrhasius Ephesi natus*] Sic Athenæus lib. XII. p. 543. Strabo lib. XIV. pag. 642. Tzetzes Chil. VIII. Hist. 198. Seneca pater loc. cit. ab Atheniensibus donatum civitate innuit: ut et interpres Horatii ad IV. Od. 4.

[b] *Primus symmetriam picturæ*] Picturæ Parrhasius, ut statuariæ Euphranor: de quo ipse inferius cap. 40. 'Euphranor Isthmius ... Fecit et colossos,... Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, et usurpasse symmetriam.' Vel usurpasse hic dicitur, seu retulisse in usum, quod alter invenerat.

tus,[c] elegantiam capilli, venustatem oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Hæc est in pictura summa sublimitas.[13 d] Corpora enim pingere et media rerum, est quidem magni operis: sed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum[e] facere, et desinentis picturæ modum includere, rarum in successu artis invenitur. Ambire enim debet se extremitas ipsa, et sic desinere, ut promittat alia post se:[14] ostendatque etiam quæ occultat. Hanc ei gloriam concessere Antigonus et Xenocrates, qui de Picturis[15] scripsere: prædicantes quoque, non solum confitentes. Alia multa graphidis[16 f] vestigia extant in tabulis ac membranis ejus, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen[g] videtur, sibi comparatus, in mediis corporibus exprimendis. Pinxit demon[17 h]

vulgg.—13 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *subtilitas* Gronov. et al. vett.—14 Vet. Dalec. *posse*.—15 'Ita codd. Regg. 2. 3. et Cl. Durand. Teste Diogene Laërtio in Chrysippo, p. 209. *περὶ πινάκων* scripserat Antigonus.' *Brotier. de pictura* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—16 Cod. Dalec. *prædicantes non hoc solum, sed confitentes quoque alia multa. Graphidis*.—17 *Pinxit et τὸν δῆμον* margo edd. Da-

NOTÆ

[c] *Argutias vultus*] Elegantiam, vim, leporem, gratiam. Plinius XXXIV. 19. de Lysippo: 'Propriæ cujus videntur esse argutiæ operum, custoditæ in minimis quoque rebus.' Sic Virgilius in Georg. 'Argutumque caput,' dixisse meminimus.

[d] *Summa sublimitas*] Ita Reg. 2. Colb. 3. ceterique. Libri editi, *subtilitas*. Et Quintilianus XII. 10. pag. 893. 'existimasse subtilius lineas' Parrhasium tradit: tamen, præter Mss. fidem, quod sequatur proxime, *est quidem magni operis*, et *rarum in successu artis*, magis arridet *sublimitas*.

[e] *Extrema corporum*] Summa commendatio picturæ est, ut corpora in tabulæ extremis lineis tanta subtilitate præcidat, ut cum desinere ibi corpus ipsum certum sit, visum tamen omnino fallat, et ambire sese extremitas ipsa videatur, aliaque post se promittere. Hoc est, ut revera id corpus emineat, et quod in superficie planum est, foris extare videatur. Galli vocant, *une Peinture bien arrondie. Lui donner du relief, et faire que tout soit arrondi.* Intelligunt pariter ii lineas illas extremas extimasque, quibus depicta corpora includuntur.

[f] *Alia multa graphidis*] Γραφὶς est *pictura linearis*, ut jam diximus. Hæc graphidis exemplaria, *des desseins, des crayons*, vulgus vocat: eadem delinearc, *desseigner*.

[g] *Minor tamen*] Graciliores fecisse medias corporum partes videtur, si cum universo corpore conferrentur: ut contra Zeuxis in capitibus, quemadmodum dictum est supra, grandior deprehensus.

[h] *Pinxit demon*] Δῆμον, hoc est,

Atheniensium, argumento quoque ingenioso. Volebat namque varium, iracundum, injustum, inconstantem: eundem exorabilem, clementem, misericordem, excelsum, gloriosum, humilem, ferocem, fugacemque,[18] et omnia pariter ostendere. Idem pinxit Thesea,[i] qui[19] Romæ in Capitolio fuit: et Navarchum thoracatum. Et in una tabula, quæ est Rhodi, Meleagrum,[j] Herculem, Persea. Hæc ibi ter[20] fulmine ambusta, neque obliterata, hoc ipso miraculum auget. Pinxit et Archigallum:[k] quam picturam amavit

lec. et Gronov. *Pinxit et Demon* Gronov. et al. ante Harduin.—18 Cod. Dalec. *felicemque.*—19 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *pinxit et Thesea, qui* Gronov. et vulgg. *pinxit et Rheam, quæ* cod. Dalec.—20 Cod. Dalec. *bis*

NOTÆ

populi Atheniensis, seu civium in communi concilio consessuque multitudinem.—' Juvat tamen hoc loco integram ascribere Annotationem Caroli Dati in hunc Plinii locum ex libro Italico, quem inscripsit, *Vite de Pittori Antichi*, p. 73. *Con qual' arte o invenzione Parrasio potesse esprimere tanta varieta d'inchinazioni, e d'affetti, io certamente non saprei dire: e sin' ora confesso ingenuamente di non mel' esser saputo immaginare. Ma chi si contentasse di vedere in cambio della pittura una bella descrizione del Genio d'Atene, ricorra a Plutarco, nel primo de' precetti per amministrar la Republica. Pausanio nelle cose dell' Attica dice, che Leocare scultore fece la statua del Populo Ateniese. Giuseppe Ebreo Antiq. Giud.* XIV. 16. *Meurs.* II. 11. *Aten. Attic. Aristolao figliuolo, e scolare de Pausia, dipinse la plebe d'Atene.* Plin. XXXV. 11. Imago Atticæ plebis. *Ma questa forse fu una cosa simigliante a quella frequenza di donne dipinta pure in Atene da Ænione Maronita, del quale poco sopra il medesimo Plinio,* Athenis frequentiam, quam vocavere Polygynæon.' *Ed. sec.*

[i] *Idem pinxit Thesea*] Quæ pictura cum simili Euphranoris tabella componitur, cap. 40. Picturæ hujus argumentum explanat vetus Epigramma in Anthologia Græca IV. 8. Εἰς ἀνδριάντα Θησέως, καὶ τοῦ Μαραθωνίου ταύρου. Θαῦμα τέχνης ταύρου τε καὶ ἀνέρος· ὧν ὁ μὲν ἀλκὰν Θῆρα βίῃ βρίθει, γνῖα τιταινόμενος· Ἴνας δ' αὐχενίους γνάμπτων, παλάμῃσιν ἔμαρψε, Λαιῇ μυκτῆρας, δεξιτέρῃ δὲ κέρας. Ἀστραγάλους δ' ἐλέλιξε, καὶ αὐχένα θὴρ ὑπὸ χερσὶν Δαμνάμενος κρατεραῖς ὤκλασεν εἰς ὀπίσω. Ἔστι δ' ὀΐσασθαι τέχνης ὕπο, τῷδ' ἐνι χαλκῷ Θῆρα μὲν ἐμπνείειν, ἄνδρα δ' ἰδρῶτι ῥέειν. Grotius interpres: *De imagine Thesei, et tauri Marathonii. Artis opus miræ: vir, et ingens corpore taurus: Ille premit, tendens fortia membra, bovem: Cervicisque fibras urgit dum poplite, nares Læva tenet, cornu flexile dextra manus. Jam domitus collo luxatis verticulis bos Deficit, et labens in sua crura sedet. Quis spectans spirare ferum non dicat in ære, Sudantemque suo rore madere virum?*

[j] *Meleagrum*] Pinxit et alteram Parrhasius, Meleagri cum Atalanta tabulam, teste Tranquillo, in Tiberio, c. 44. de qua mox dicemus.

[k] *Pinxit et Archigallum*] Sic appellatur sacerdotum Cybeles Magnæ Matris Deum antistes. Tertull. in

Tiberius princeps: atque, ut auctor est Decius Eculeo, LX. sestertiis[211] æstimatam, cubiculo suo inclusit. Pinxit et Cressam nutricem, infantemque, in manibus ejus:[m] et Philiscum:[n] et Liberum[o] patrem astante Virtute: et pueros duos, in quibus spectatur securitas, et ætatis simplicitas: item sacerdotem astante puero cum acerra et corona.[p] Sunt et duæ picturæ ejus nobilissimæ: hoplitites[q] in cer-

NOTÆ

Apolog. c. 25. p. 24. ‘Archigallus ille sanctissimus, die nono Kal. April. quo sanguinem impurum lacertos quoque castrando libabat.’ Similis argumenti alteram Parrhasii tabulam Tiberius amasse dicitur, auctore Tranquillo, cap. citato: ‘in qua Meleagro Atalanta ore morigeratur, legatam sibi sub conditione, ut si argumento offenderetur, decies pro ea sestertium acciperet: non enim modo prætulit, sed et in cubiculo dedicavit.’ Valde inclinat animus ut eandem esse picturam existimem, quam Tranquillus, et quam Plinius ait a Tiberio adamatam.

[l] *LX. sestertiis*] Sive LX. sestertium millibus: Gallicæ monetæ libris seu florenis, ut aiunt, 6000.

[m] *Infantemque, in manibus ejus*] Sic Mss. omnes. Pelicerius in Notis Mss. quas citat Carolus Dati, conjiciebat, *Infantesque in mammis ejus*, emendatione haud valde necessaria: cum sit eadem utrobique sententia. Maro Æneid. v. simile expressit argumentum picturæ: ‘Olli serva datur, operum haud ignara Minervæ, Cressa genus Pholoë, geminique sub ubera nati.’ Cressam autem, hoc est, Cretensem, vocat, quasi ex tali regione veniret, quæ præcipuas fœminas mitteret, ut exponit Donatus.

[n] *Et Philiscum*] Eum fortassis quem apes in agris coluisse, et scripsisse de iis, auctor est Plinius XI. 9. vel Tragœdiarum scriptorem potius, de quo inferius cap. 20. Fuit aliquando suspicio, legi pro Philisco *Philocteten* oportere: quod extat perelegans, in picturam eam Parrhasii, Epigramma in Anthol. IV. 8. Καὶ τὸν ἀπὸ Τρηχῖνος ἰδὼν πολυώδυνον ἥρω Τόνδε Φιλοκτήτην ἔγραφε Παῤῥάσιος. Ἔν τε γὰρ ὀφθαλμοῖς ἐσκληκόσι κωφὸν ὑποικεῖ Δάκρυ, καὶ ὁ τρύχων ἐντὸς ἔνεστι πόνος. Ζωογράφων ὦ λῷστε, σὺ μὲν σοφὸς, ἀλλ' ἀναπαῦσαι Ἄνδρα πόνων ἤδη τὸν πολύμοχθον ἔδει. *Vidit et hunc, credo, miserum Pæante creatum Parrhasius: forma est tam bene picta viri. Quippe subest oculis arentibus abdita quædam Lacryma, seque dolor tam ferus intus agit. Eximium nemo te, pictor, in arte negabit: Desinere illius sed mala tempus erat.*

[o] *Et Liberum*] Bacchum eximie pictum a Parrhasio scribit quoque Suidas, verbo Οὐδὲν πρὸς Διόνυσον. Quam picturam Corinthii cum viderent, spretis æmulorum ejus operibus, exclamasse admirabundos ait, *Quid hæc ad Parrhasii Liberum?* Τί πρὸς τὸν Διόνυσον;

[p] *Cum acerra et corona*] Acerra videtur fuisse arcula thuraria, in qua thus incendi ad suffimentum solet. Ovid. Fast. IV. 934. ‘Cumque meri patera thuris acerra fuit.’ Utrumque pariter jungit et Tullius de Legibus II. 60. ‘Hæc præterea sunt in legibus de unctura: ... ne sumtuosa aspersio, ne longæ coronæ, nec acerræ prætereantur.’

[q] *Hoplitites*] Ita Reg. 2. In editis ridicule, *hoplitides:* nam de fœmi-

tamine[22] ita decurrens, ut sudare videatur: alter arma deponens, ut anhelare sentiatur.[23] Laudantur et Æneas, Castorque ac Pollux in eadem tabula: item Telephus, Achilles, Agamemnon, Ulysses.[24] Fœcundus artifex,[r] sed quo nemo insolentius et arrogantius sit usus gloria artis. Namque et cognomina[25] usurpavit, Abrodiætum[s] se appellando, aliisque verbis[t] principem artis, et eam ab se consummatam. Super omnia Apollinis se radice ortum: et Herculem,[u] qui est Lindi, talem[26] a se pictum, qualem sæpe in quiete vidisset. Ergo magnis suffragiis superatus a Timanthe Sami, in Ajace[v] armorumque judicio, herois nomine se moleste ferre dicebat, quod iterum ab indigno victus esset. Pinxit et minoribus[27] tabellis libidines, eo genere petulantis joci se reficiens.

et ter.—21 Idem cod. *atque ab auctore duplo LX. sest.*—22 ‘Ita codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.’ *Brotier. Hoplitides: alter in certamine* Gronov. et al. vett. *Hoplitites alter, in certamine* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Hoplite, &c.* Turneb.—23 Vet. Dalec. *perspiciatur.*—24 *Ulixes* Gronov. ubique. —25 Vet. Dalec. *et nova cognomina.*—26 Cod. Dalec. *quem Lyndi fecerat, talem.*—27 Idem cod. *et in minoribus.* Mox, in eodem, *petulantibus jocis.*—

NOTÆ

nis accipi ista non possunt. Ὁπλιτίτης, qui Polluci ὁπλιτοδρόμος, dicebatur is qui *armatus currebat:* quod in Olympicis fiebat, et aliis sacris certaminibus. Vide Platonem de Legibus lib. VIII.

[r] *Fœcundus artifex*] De Lysippo superius XXXIV. 19. ‘Fœcundissimæ artis, qui plurima ex omnibus signa fecit.’ Infra, de Antidoto, cap. 40. ‘Ipse diligentior, quam numerosior.’ De Protogene ibid. ‘Et ideo minor fertilitas.’

[s] *Abrodiætum*] Delicatum, mollem, ac lautum. Extat Parrhasii epigramma apud Athen. XII. p. 543. quod ille picturis suis inscribere solitum ferunt: Ἀβροδίαιτος ἀνὴρ ἀρετήν τε σέβων τάδ' ἔγραψε Παῤῥάσιος, κλεινῆς πατρίδος ἐξ Ἐφέσου. *Hæc pinxit mollis, virtutis cultor, et idem Clara Parrhasius ex Epheso patria.*

[t] *Aliisque verbis*] Quæ recitat idem Athenæus loc. cit. Φημὶ γὰρ ἤδη Τέχνης εὑρῆσθαι τέρματα τῆσδε σαφῆ Χειρὸς ὑφ' ἡμετέρης· ἀνυπέρβλητος δὲ πέπηγεν Οὖρος· ἀμώμητον δ' οὐδὲν ἔγεντο βροτοῖς. *Jam dico profecto Hujus adest artis meta reperta mihi. Hoc nostræ valuere manus: præstantia fingunt: Inculpata tamen nulla reperta viris.*

[u] *Et Herculem*] Totidem hoc verbis refert Athenæus loc. cit. Parrhasiique in eam rem carmen recitat: Οἷος δ' ἐννύχιον φαντάζετο πολλάκι φοιτῶν Παῤῥασίῳ δι' ὕπνου, τοῖος ὅδ' ἐστὶν ὁρᾶν. *Talis adest specie, qualem per somnia vidit Parrhusius pictor, culta figura Dei.*

[v] *In Ajace*] In tabula, quæ Ajacis et Ulyssis contentionem exhiberet de Achillis armis. Hæc totidem plane verbis Athenæus loc. cit.

Nam Timanthi vel plurimum affuit ingenii.[28] Ejus enim est Iphigenia,[w] oratorum laudibus celebrata, qua stante ad aras peritura, cum mæstos pinxisset omnes, præcipue patruum, et tristitiæ omnem imaginem consumsisset, patris ipsius vultum velavit, quem digne non poterat ostendere. Sunt et alia ingenii ejus exemplaria, veluti Cyclops dormiens in parvula tabella: cujus et sic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit juxta Satyros, thyrso pollicem ejus metientes. Atque in unius hujus operibus[29] intelligitur plus semper, quam pingitur: et cum ars summa sit, ingenium tamen ultra artem est. Pinxit et Heroa absolutissimi operis, artem ipsam[x] complexus viros[30] pingendi: quod opus nunc Romæ in templo Pacis[y] est.

Euxenidas[z] hac ætate docuit Aristidem[a] præclarum artificem: Eupompus Pamphilum[b] Apellis præceptorem. Est Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius auctoritas tanta fuit, ut diviserit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere: Helladicum, et quod Asia-

28 Cod. Dalec. *Jam Timanthis vel plur. affulsit ingenium.*—29 'Ita bene codd. Regg. 2. 5. Pintian. Dalecamp. Editio princeps, et Cl. Durand. In Ms. Reg. 3. *In unius ejus.* Male recentiores editiones, *in omnibus ejus operibus.* Breviter et egregie picturæ historiam prodidit Plinius. Apollodorus fores aperuit: Zeuxis intravit et colores perfecit: Parrhasius symmetriam argutiasque vultus, elegantiam capilli, venustatem oris primus dedit: Timanthes ingenium; Apelles venerem.' *Brotier. in unius ejus operibus* cod. Dalec. *in omnibus ejus operibus* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, *quam pingatur* Vet. Dalec.—30 Cod. Dalec. *arte ipsa*

NOTÆ

[w] *Ejus enim est Iphigenia*] De hac pictura Valer. Max. VIII. 11. pag. 400. 'Quid ille alter æque nobilis pictor, luctuosum immolatæ Iphigeniæ sacrificium referens, cum Calchanta tristem, mœstum Ulyssem, clamantem Ajacem, lamentantem Menelaum, circa aram statuisset, caput Agamemnonis involvendo, nonne summi mœroris acerbitatem, arte exprimi non posse confessus est?' Vide et Tullium in Orat. num. 73. et Fabium, qui hoc elegantius prodidit, II. 13. pag. 145.

[x] *Artem ipsam*] Ut alii in mulieribus effingendis, sic ille in viris eximius.

[y] *In templo Pacis*] Quod proxime Forum Romanum Vespasianus condidit, auctore Tranquillo, cap. 9.

[z] *Euxenidas*] Εὐξενίδας.

[a] *Aristidem*] Ἀριστείδην, alterum a Thebano, de quo inferius.

[b] *Pamphilum*] Apellis hunc præceptorem pariter faciunt Plutarchus in Arato, et Suidas, verbo Ἀπέλλης.

ticum appellabant. Propter hunc,[c] qui erat Sicyonius, diviso Helladico tria facta sunt: Ionicum,[d] Sicyonium, Atticum.

Pamphili,[e] cognatio[31] et prælium[f] ad Phliuntem, ac victoria Atheniensium:[g] item Ulysses in rate.[h] Ipse Macedo[32][i] natione, sed primus in pictura omnibus literis eruditus, præcipue arithmetice et geometrice,[33][j] sine quibus negabat artem perfici posse. Docuit neminem minoris talento[k] annuo:[34][l] quam mercedem ei Apelles et Melanthius

complexus vires.—31 *Pamphili pictura cognatio* Gronov. et al. ante Harduin.—32 Cod. Dalec. *maledici oris.*—33 Chiffl. *arithmeticæ et geometricæ.*—34 'In Mss. Reg. *talentis minoris annuis d.* In editione principe, *talento minoris annis d.* Inde emendatum in reeentioribus editionibus, *minoris talento annis decem.* Emendandum fuit, *talento annuo*, ut patet ex sequentibus, 'quam mercedem ei Apelles et Melanthius dedere.' Patet enim ex Plutarcho in Arato, pag. 1032. Apellem dedisse tantum unum talentum, ἐπὶ ταλάντῳ. Talentum autem Atticum efficit Gallicæ monetæ libras 4,668.' *Brotier. talento annis decem* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. '*annuis talentis decem* Budæus e Vet. *talento* Plut. in Arato, ut hic. *X. L.* Mss. quod absurdum, nec credi-

NOTÆ

[c] *Propter hunc*] Eupompum videlicet.

[d] *Ionicum*] Quod et Asiaticum. In Hellade Sicyonia regio et Attica fuere. Sicyone inprimis hæsit picturæ gloria. Plutarch. loc. cit. pag. 1032.

[e] *Pamphili*] Subintellige 'est:' ut supra, 'Est Eupompi victor.' In libris hactenus vulgatis, *Pamphili pictura est*, sed ab interpolatore adjectæ hæ voces desunt in Mss.

[f] *Cognatio et prælium*] Una hæc pictura fuit, quæ sociale bellum adversus Phliasios exprimeret, quorum fidem in tuenda societate laudat inprimis Xenophon Hist. Græc. lib. VII. p. 624. et seq. Castellum Phlius in Achaia fuit, IV. 6. hujus Pliniani operis.

[g] *Ac victoria* [*et hicteria*] *Atheniensium*] Ἱκτηρία vel ἱκετηρία, ramus olivæ a supplicibus prætensus, qui veniam opemque ab Atheniensibus orabant. Vide Notas et Emend. num. 9.

[h] *Ulysses in rate*] In illo errore navigationis, cum eum Calypso dimisit.

[i] *Ipse Macedo*] Ex oppido Amphipoli, in confinio Macedoniæ Thraciæque, ut Suidas est auctor.

[j] *Arithmetice et geometrice*] Sunt hæc substantiva, ut vocant, nomina: non adverbialia, ut Roberto Stephano visum. Quin et in Chiffl. cod. *Arithmeticæ et Geometricæ* legi aiunt, sed mendose, uti remur. Vide quæ diximus XXX. 2.

[k] *Minoris talento*] Sic Plutarchus in Arato, ἐνὶ ταλάντῳ, pag. 1032. Atticum igitur intellige: Gallicæ monetæ libras 2400.

[l] *Annuo* [*annis decem*] Sententia videtur esse, exegisse Pamphilum singulis annis talenta singula: neminem vero nisi cuncta edoctum dimisisse ante decennium: quo temporis spatio tota disceretur ars.

dedere.[35] Et hujus[m] auctoritate effectum est[36] Sicyone primum, deinde et in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia[n] graphicen,[o] hoc est, picturam in buxo docerentur, recipereturque ars ea in primum gradum liberalium.[p] Semper quidem honos ei fuit, ut ingenui exercerent,[37] mox ut honesti: perpetuo interdicto[q] ne servitia docerentur. Ideo neque in hac, neque in toreutice, ullius qui servierit opera celebrantur.

Clari etiam CVII. Olympiade extitere Echion et Therimacus.[38 r] Echionis sunt nobiles picturæ, Liber pater, item Tragœdia et Comœdia: Semiramis ex ancilla[s] regnum adipiscens, anus lampadas præferens, et nova nupta verecundia notabilis.

Verum omnes prius genitos futurosque postea superavit Apelles Cous,[39 t] Olympiade CXII. Picturæ plura solus

bile.' *Dalec.*—35 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *et Apelles et Melanthius ei dedere* Gronov. et vulgg. *Melanthus* Plut. l. c.—36 Cod. Dalec. *factum est.* Mox in eodem, *ingenui omnia antigraphia.* Deinde pro *graphicen,* Gronov. et al. ante Harduin. *diagraphicen.*—37 Gronov. et al. ante Harduin. *ut ingenui eam exercerent.*—38 Cod. Dalec. *Echion ac Therimacus.*—39 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Apelles, eousque* Gronov. et al. vett. *Apelles Cous,*

NOTÆ

[m] *Et hujus*] Pamphili.

[n] *Ante omnia*] Vel, eadem sententia, ex Mss. codicum fide, ipso Pintiano teste, *omnia ante.*

[o] *Graphicen*] Sic Mss. omnes, non *diagraphicen.* Γραφικὴ ars delineandi est: *Desseigner.* Buxus olim ad id electa potissimum, propter lævorem materiæ, simulque densitatem: quod minime colorem biberet, nec lineas fluidas redderet.

[p] *Liberalium*] Liberales artes dicuntur, quæ coluntur ingenio: ideoque dignæ sunt ingenuis hominibus.

[q] *Perpetuo interdicto*] Vide quæ in hanc rem erudite congerit Gothofredus in Cod. Theod. XIII. 4. in qua Pictorum immunitates, si modo sint ingenui, uti cavetur, recensentur perquam accurate.

[r] *Echion et Therimacus*] Inter fictores hujus Olympiadis appellati superius XXXIV. 19.

[s] *Semiramis ex ancilla*] Ctesiam Plinius auctorem sequi videtur, qui quo astu Semiramis regnum adepta sit, cum esset humilis fortunæ fœmina, describit luculenter apud Diodorum Sic. lib. II. Bibl. p. 107.

[t] *Apelles Cous*] 'Apellem fuisse Coënsium quoque nummi testantur, ille inprimis quem Seguinus edidit, pag. 18. secundæ editionis. Ex una parte virum nudum exhibet, dextro brachio ad latus reflexo: puerum sinistra gestat leoninæ pelli insidentem. Viros significat in ea insula robustos esse, et ad Herculeos labores suscipiendos a puero institui. Epigraphe: ΚΩΙΩΝ. Ex altera parte

prope, quam ceteri omnes, contulit, voluminibus etiam editis, quæ doctrinam eam continent. Præcipua ejus in arte venustas fuit: cum eadem ætate maximi pictores essent, quorum opera cum admiraretur, collaudatis omnibus. 'Deesse iis unam[40] Venerem' dicebat, quam Græci Charita[u] vocant: 'cetera omnia contigisse: sed hac soli[41] sibi neminem parem.' Et aliam gloriam usurpavit, cum Protogenis opus immensi laboris ac curæ supra modum anxiæ miraretur. Dixit enim, 'Omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora: sed uno se præstare, quod manum ille[v] de tabula non sciret[42] tollere:' memorabili præcepto, 'Nocere sæpe nimiam diligentiam.' Fuit autem non minoris simplicitatis, quam artis. Melanthio de dispositione[w] ce-

---

eousque cod. Dalec.—40 Gronov. et al. ante Harduin. *unam illam.*—41 Cod. Dalec. *hoc solo;* Vet. Dalec. *hac sola.* Mox, Vet. Dalec. *parem. Idem et aliam.*—42 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *nesciret* Gronov. et vulgg.—

NOTÆ

ΚΑΛΜΟΣ. Caput virile, nudum, senile, ac barbatum. Sententia sub his literis latens hæc est: versu Græco Iambico comprehensa, Κῴους Ἀπέλλης Λαμπρύνει Μορφῶν Σοφῶς. *Coos Apelles nobilitat, qui delineabat subtiliter.* Spectat hæc epigraphe certamen Apellis cum Protogene, de quo mox Plinius dicet.' *Ed. sec.*—Et hanc hujus patriam fuisse testatur Ovid. Art. Am. III. 401. 'Si Venerem Cous nunquam pinxisset Apelles, Mersa sub æquoreis illa lateret aquis.' Testantur et alii. Ephesium tamen appellant Strabo lib. XIV. Ælianus Hist. Anim. IV. 50. Tzetzes Chil. VIII. Hist. 197. alii, quod ab Ephesiis scilicet, ut moris erat, donatus civitate fuerit. Vide Notas et Emend. num. 10.

[u] *Græci Charita*] Χάριτα, Quintilianus *gratiam* vocat, et *pulchritudinem.* Libro enim XII. cap. 10. pag. 894. 'Ingenio et gratia, quam in se ipse maxime jactat, Apelles est præstantissimus.' Est nimirum in picturis, præter naturæ imitationem, quæ pars picturæ prima est, quiddam quod visum moveat, quod oculos delectet, idque non repugnans quidem naturæ, sed ab ea tamen paulisper recedens, et accommodans sese intuentium judicio ac voluptati. Id quod ex Lysippo intelligimus, quem dicere solitum Plinius ait, XXXIV. 19. 'a veteribus factos, quales essent, homines: a se, quales viderentur esse.' Illud similitudinis, istud pulchritudinis esse Fabius dixit, loc. cit. pag. 895. cum Demetrium affirmat in veritate exprimenda nimium fuisse, eoque nomine reprehendi, quod erat 'similitudinis, quam pulchritudinis, amantior.'

[v] *Quod manum ille*] Cicero in Orat. num. 73. In quo Apelles 'pictores quoque eos peccare dicebat, qui non sentirent, quid esset satis.'

[w] *De dispositione*] Dispositio, situs est figurarum omnium ac personarum,

debat,[43] Asclepiodoro de mensuris,[x] hoc est, quanto quid a quo distare deberet.

Scitum est inter Protogenem et eum quod accidit. Ille Rhodi vivebat: quo cum Apelles annavigasset, avidus cognoscendi opera ejus, fama tantum sibi cogniti, continuo officinam petit.[44] Aberat ipse, sed tabulam amplæ magnitudinis[45] in machina[y] aptatam picturæ anus una custodiebat. Hæc Protogenem foris esse respondit, interrogavitque, 'a quo quæsitum diceret.' 'Ab hoc,'[46] inquit Apelles: arreptoque penicillo lineam ex colore[z] duxit summæ tenuitatis per tabulam. Reverso Protogeni, quæ gesta erant, anus indicavit. Ferunt artificem protinus contemplatum subtilitatem, dixisse 'Apellem venisse: non enim cadere in alium tam absolutum opus.' Ipsumque alio[47] colore tenuiorem lineam in illa ipsa duxisse, præcepisseque ab-

43 'In Mss. Reg. *Miamphio de dispositione cedebat.* Sine auctoritate emendatum in recentioribus editionibus, *cedebat Amphioni.* Amphion ille Plinio ceterisque scriptoribus ignotus. Ut emendarem *Melanthio* suasere vestigia Mss. codicum, et Quintilianus Instit. Orat. XII. 10. 'Cura Protogenes, ratione Pamphilus et Melanthius, facilitate Antiphilus . . . ingenio et gratia, quam in se ipse maxime jactat, Apelles est præstantissimus.' Dispositio, *l'Ordonnance.*' Brotier. *Nam cedebat Amphioni de dispositione* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—44 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. *officinam petiit* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—45 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *magnæ amplitudinis* Gronov. et al. vett.—46 Cod. Dalec. *ad quid eum quæreret: Ob hoc.*—47

NOTÆ

quibus tabula constat, sic aptus et institutus, ut suo quidque loco, non alieno, collocetur. *L'ordonnance d'un tableau.*

[x] *De mensuris*] Mensura, proportio est, convenientiaque partium: non in membris quidem corporis unius, sed in toto opere ac partibus tabellæ. Plinius infra de hoc ipso Asclepiodoro: 'Eadem ætate fuit Asclepiodorus, quem in symmetria mirabatur Apelles.'

[y] *In machina*] *Le chevalet.*

[z] *Lineam ex colore*] Lineam cave credas in pictura idem atque in Geometrice esse, longitudinem sine latitudine. Est penicilli ductus, quem Græci γραμμὴν vocant, ut γραφεῖς pictores, opusque γράμμα. Nos tractum penicilli vocamus. Hinc 'omnibus lineis absolutum opus' de consummato dicimus, quod est ex pictura desumtum, κατὰ μεταφοράν. Linearum porro tenuitate opus est, in multis lineamentis effingendis, in capillamento, exempli gratia, in venis, similibusque exacte formandis: hic enim non pressiore nisu, sed delicata ac suspensa manu geri rem oportet. Statius in Hercule Vind. 'Linea quæ veterem longe fateatur Apellem.'

euntem, ‘ si redisset ille, ostenderet, adjiceretque hunc esse quem quæreret:’ atque ita evenit. Revertitur enim[48] Apelles, sed vinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati[49] locum. At Protogenes victum se confessus, in portum devolavit, hospitem quærens. Placuitque sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum præcipuo[50] miraculo. Consumtam eam priore incendio[a] domus Cæsaris in Palatio audio: spectatam olim tanto spatio nihil aliud[51] continentem, quam lineas visum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem,[b] et eo ipso allicientem, omnique opere nobiliorem.

Apelli fuit alioqui perpetua consuetudo, nunquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in proverbium[c] venit. Idem perfecta opera proponebat in pergula[52 d] transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens vitia quæ notarentur auscultabat, vulgum diligentiorem[e] judicem quam se præferens. Fe-

Idem codex, *Ipsum tunc alio.*—48 Cod. Dalec. *ostenderet, et quis esset inquireret: atque ita evenit. Reperit enim.*—49 Cod. Dalec. *subtilitatis.*—50 Cod. Dalec. *præcipue.*—51 *Consumtam eam constat priore . . . in palatio, avide ante a nobis spectatam, spatiosiore amplitudine nihil aliud* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[a] *Priore incendio*] Meminit Tranquillus in Octavio, cap. 57. ‘ In restitutionem Palatinæ domus incendio absumtæ,’ &c. Vide Notas et Emend. num. 11.

[b] *Inani similem*] Ab omni pictura nudam: cum lineas modo tenues, nullam effigiem contineret.

[c] *Quod ab eo in proverbium*] Tralatitio versu: ‘ Nulla dies abeat, quin linea ducta supersit:’ quem ex Horatio falso Salmasius citat, in Solin. pag. 5. Vide Erasmum Chil. I. Cent. 4. Adag. 12. ‘ Nullam hodie lineam duxi.’

[d] *Pergula*] Sunt qui *in pergula* legant. Lucilius, Satirarum l. xx. citatus a Lactant. I. 22. ‘ Pergula pictorum veri nihil, omnia ficta.’ Pergula locus est accommodatus exponendis rebus venalibus, in edito positus. Codex Theod. lib. XIII. tit. 4. lib. IV. ‘ Picturæ Professores .... Pergulas et officinas in locis publicis sine pensione obtineant.’ Græci ὑπερῷον vocant. Et artium ceterarum professoribus pergulæ quoque hujuscemodi fuere profitendæ arti. De Mathematicis, testis Suetonius in Augusto, ubi de Theagene. De Grammaticis, idem de Illustr. Gram. ubi de Crassitio.

[e] *Vulgum diligentiorem*] Huc pertinet illud Ciceronis de Orat. III. 51. ‘ Mirabile est, cum plurimum in faciendo intersit inter doctum et ru-

runtque a sutore reprehensum, quod in crepidis una[53] pauciores intus fecisset ansas:[f] eodem postero die, superbo emendatione[54] pristinæ admonitionis, cavillante circa crus, indignatum prospexisse, denuntiantem, 'ne supra crepidam judicaret,' quod et ipsum in proverbium venit.[55] Fuit enim[56] et comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti: nam,[57] ut diximus,[g] ab alio pingi se, vetuerat edicto.[58] Sed et in officina imperite multa disserenti[h] silentium comiter suadebat, 'rideri eum dicens[i] a pueris qui colores tererent.' Tantum erat auctoritati juris in regem,[59] alioqui iracundum: quanquam Alexander honorem ei[60] clarissimo perhibuit exemplo.[61] Namque cum dilectam sibi ex pallacis suis[j] præcipue,

—52 Cod. Dalec. *propatulo*.—53 Vet. Dalec. *quod in crepidarum una*.—54 Cod. Dalec. *super vocem et emendationem*.—55 Codd. Dalec. et Chiffl. *abiit*.—56 *Fuit etiam* Vet. Dalec.—57 Cod. Dalec. *unde*.—58 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *vetuit in veterato edicto* cod. Dalec. unde Dalecampius legit *honorato;* Gronov. et vulgg. *vetuit edicto*.—59 *Tantum auctoritatis et juris erat ei in regem* cod. Dalec.—60 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *ei honorem* Gronov. et vulgg.—61 'Ita codd. Voss. Reg. 5. et Cl. Durand. Passim quoque Plinius *perhibuit* hac significatione usurpavit.' *Brotier. præbuit ex-*

NOTÆ

dem, quam non multum differat in judicando.' Et de Opt. Gen. Orat. num. 4. 'Ad picturam probandam adhibentur etiam inscii faciendi, cum aliqua solertia judicandi.' Scilicet de absolutione artis non potest nisi artifex judicare: de erratis, etiam homo rudis, etiam vulgus potest.

[f] *Ansas*] Ansas vocat crepidarum vincula nexusque. Ea voce pariter usus Valerius Max. in hac ipsa prodenda re, VIII. 12. p. 402. 'Mirifice,' inquit, 'et ille artifex, qui in opere suo moneri se a sutore de crepida et ansulis passus, de crure etiam disputare incipientem, supra plantam ascendere vetuit.' Tibullus I. 8. 'Ansaque compressos colligat arcta pedes.' Gregor. M. Moral. lib. II. 'Sed ecce quæstioni quæstionem jungimus, et quasi, dum ansam solvere nitimur, nodum ligamus.'

[g] *Nam, ut diximus*] Lib. VII. cap. 38.

[h] *Multa disserenti*] Alexandro videlicet.

[i] *Rideri eum dicens*] Plutarchus de Discrim. Adulat. et Amici, p. 58. et de Animi Tranquill. pag. 451. id ab Apelle dictum Megabyzo, non Alexandro, refert. Ælianus Var. Hist. II. 2. a Zeuxide eidem Megabyzo.

[j] *Ex pallacis suis*] Græca ea vox est, παλλακὴ, et *concubinam* sonat. Usurpata quoque Tranquillo in Vesp. cap. 21. 'Quieti vacabat, accubante aliqua pallacarum, quas in defunctæ locum Cænidis plurimas constituerat.'

nomine Campaspen,[62 k] nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle jussisset, eumque, dum paret,[63] captum amore sensisset, dono eam dedit: magnus animo, major imperio sui: nec minor hoc facto, quam victoria aliqua. Quippe se vicit, nec torum tantum suum, sed etiam affectum donavit artifici: ne dilectæ quidem respectu[64] motus, ut quæ modo regis fuisset, modo pictoris esset. Sunt qui Venerem Anadyomenen[65 l] illo pictam exemplari putant.

Apelles et in æmulis benignus. Protogeni dignationem[a] primus Rhodi constituit. Sordebat suis,[66] ut plerumque domestica:[m] percunctantique 'quanti liceret[67 n] opera effecta,' parvum nescio quid dixerat: at ille[o] quinquagenis[p] talentis poposcit: famamque dispersit, 'se

[a] *Auctoritatem conciliavit et famam.*

emplo Gronov. al. vett. Hardnin. 1. 2. 3. et recentt.—62 *Pacnastam* margo edd. Dalec. et Gronov. ex Æliano.—63 'Ita codd. Regg. Vatic. Pintian. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. *eumque tum pari* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—64 Cod. Dalec. *artifici, dilectæ nec respectu.*—65 *Dioneam* cod. Dalec.—66 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier.* *Sordebat ille suis* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Mox, *ut plurimum domestica* cod. Dalec.—67 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *licitaretur* Gronov. et

NOTÆ

[k] *Campaspen*] Παγκάστην vocat Ælianus Var. Hist. XII. 34. Luciano, quoque, in Dial. cui titulus, 'Imagines.'

[l] *Anadyomenen*] Ἀναδυομένην Ἀφροδίτην, *Venerem e mari exeuntem*, ad imaginem potius Phrynes meretricis ab Apelle pictam, scribit Athenæus lib. XIII. p. 591. Extat in eam picturam Ausonii Epigramma CIV. 'Emersum pelagi nuper genitalibus undis Cyprin Apellæi cerne laboris opus,' &c. Et Ovidius ex Ponto IV. 1. 29. 'Ut Venus artificis labor est et gloria Coi, Æquoreo madidas quæ premit imbre comas.' Vetus inscriptio apud Reines. pag. 127. VENERI PELAG. *Veneri Pelagiæ.* Venerem Anadyomenen depictam in nummo ΑΔΑΝΕΩΝ vidimus.

[m] *Ut plerumque domestica*] Eleganter in eam sententiam Plinius Junior, Epist. VIII. 20. 'Ad quæ noscenda iter ingredi, transmittere mare solemus, ea sub oculis posita negligimus: seu quia ita natura comparatum est, ut, proximorum incuriosi, longinqua sectemur; seu quod omnium rerum cupido languescit, cum facilis occasio est; seu quod differimus, tanquam sæpe visuri, quod datur videre, quoties velis cernere,' &c.

[n] *Quanti liceret*] Sic Mss. non *licitaretur.* Nam et venditor *licere* recte dicitur.

[o] *At ille*] Apelles.

[p] *Quinquagenis*] Attica talenta intellige: Gallicæ monetæ libras, seu florenos 120000.

emere, ut pro suis venderet.' Ea res concitavit Rhodios ad intelligendum artificem : nec nisi augentibus pretium cessit.

Imaginem[68] adeo similitudinis indiscretæ pinxit, ut (incredibile dictu) Apion grammaticus scriptum reliquerit, quendam ex facie hominum addivinantem (quos metoposcopos[q] vocant) ex iis dixisse aut futuræ mortis annos, aut præteritæ. Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo:[r] quo regnante, Alexandriam vi tempestatis expulsus, subornato fraude æmulorum plano regio,[s] invitatus ad cœnam venit:[69] indignantique Ptolemæo, et vocatores suos ostendenti, ut diceret a quo eorum invitatus esset, arrepto carbone extincto e foculo,[70] imaginem in pariete delineavit, agnoscente vultum plani rege, ex inchoato protinus. Pinxit et Antigoni[t] regis imaginem altero lumine orbam, prius excogitata[71] ratione vitia condendi:[u] obliquam namque[v] fecit, ut quod corpori deerat, picturæ potius deesse videretur: tantumque eam partem e facie ostendit, quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera

al. vett.—68 Ita codd. Harduini et Chiffl. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Imagines* Gronov. et vulgg.—69 'Ita bene codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier.* *non invitatusad Regis cœnam venit* cod. Dalec. *invitatus, ad Regis cœnam venit* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Mox, *indignanteque Ptol. et v. suos ostendente* cod. Dalec.—70 Cod. Dalec. *carbone e foculo extincto.*—71 'Ita bene cod. Reg. 5. et Editio princeps.' *Brotier.* *primus excogitata* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et re-

NOTÆ

[q] *Metoposcopos*] Μετωποσκόπους, qui hominum ingenium dijudicant ex fronte, lineamentisque corporis, atque inde futura augurantur. Usus etiam ea voce Tranquillus.

[r] *Cum Ptolemæo*] Lagi F. qui primus, post Alexandri obitum, Ægyptum tenuit.

[s] *Plano regio*] Vox hæc impostorem astutum significat, qui artem profitetur imponendi etiam spectantibus. 'Hic ille planus improbissimus,' inquit Cic. pro Cluent. num. 72.

[t] *Pinxit et Antigoni*] Quintil. II. 13. pag. 145. 'Habet in pictura speciem tota facies. Apelles tamen imaginem Antigoni latere tantum altero ostendit, ut amissi oculi deformitas lateret.'

[u] *Prius... vitia condendi*] In pictura scilicet. Sic in statuis Periclis artifices, ut Plutarchus annotat, p. 153. vitium texere oblongioris paulo capitis, addita galea.

[v] *Obliquam namque*] Hæc pictura κατάγραφος, de qua dictum est cap. 34.

ejus et expirantium imagines. Quæ autem nobilissima sint, non est facile dictu.

Venerem exeuntem e mari[w] Divus Augustus dicavit in delubro patris Cæsaris,[x] quæ Anadyomene vocatur, versibus Græcis[y] tali opere, dum laudatur, victo, sed illustrato.[72] Hujus inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit reperiri. Verum ipsa injuria cessit in gloriam artificis. Consenuit hæc tabula carie: aliamque pro ea Nero princi-

centt. Mox, *obliquum* cod. Dalec.—72 'Ita quidem libri omnes scripti et editi. At certe emendandum est, *non victo*. Extant quidem in Anthol. IV. 12. plura epigrammata de hac Venere, quibus illustrata quidem fuit, sed minime victa.' *Brotier*. Vet. Dalec. *versibus aliquot Græcis collaudato et opere et pictore. Hujus, &c.* cod. Dalec. *sed per tot lustra inferiorem, &c.* Mox,

NOTÆ

[w] *Venerem exeuntem e mari*] Ἀναδυομένην, de qua supra c. 12.

[x] *In delubro ... Cæsaris*] Quod in Foro fuit, regione octava. Strabo lib. XIV. p. 657. Ἦν δὲ καὶ ἡ ἀναδυομένη Ἀφροδίτη, ἣ νῦν ἀνάκειται τῷ θεῷ Καίσαρι ἐν Ῥώμῃ, τοῦ Σεβαστοῦ ἀναθέντος τῷ πατρὶ τὴν ἀρχηγέτην τοῦ γένους αὐτοῦ, κ. τ. λ.

[y] *Versibus Græcis*] Extant in Anthol. IV. 12. Epigrammata Græca quinque, de hoc argumento, εἰς τὴν Ἀφροδίτην ἀνερχομένην ἀπὸ θαλάσσης, Antipatri, Archiæ, Democriti, Juliani, et Leonidæ. Tu ea, si otium est, consule. Habe interim ea Latine, ex Grotio. Antipatri quidem Sidonii: 'Maternis primum de fluctibus emergentem Cyprin Apellæi cerne laboris opus. Ut manibus mulcens respersos æquore crines De madidis spumam cogit abire comis! Non tibi de forma posthac certabimus, ipsæ Dicant, si videant, nata sororque Jovis.' Archiæ: 'Fallimur? an Venerem nudam spectavit Apelles, Cum de cœruleo surgeret orta mari? Sic illam pelagi pinxit de rore madentem: Ecce comam tenera tergit utraque manu.' Democriti: 'Nuda Venus pelagi primum cum surgeret undis, Auratas spuma de maris uda comas, Taliter Ægæo siccavit ab æquore tractam Cæsariem tenera pulchra per ora manu; Extans uberibus qua fas tenus: hanc ita vel Mars Si videat subitus, pectora turbet amor.' Juliani ex Præfecto Augustali: 'En Cytherea recens maris e genitalibus undis: Lucinæ, ingenium fecit Apellis, opus. Sed cito te tabula remove, ne te irriget imbre Quæ pluit abstersis spuma marina comis. Si sic nuda Venus stetit in certamine mali, Troja quod interiit, Pallas iniqua fuit.' Leonidæ denique Tarentini: 'Adhuc ab ipso matris orientem sinu, Adhuc strepentem spumeo Cyprin solo, Videns Apelles, inclytum formæ decus, Non æmulatus arte, sed vivum dedit. Videsne summis manibus ut stringat comam, Micetque puris fulgurans oculis amor, Mansura tangi turgeant ut ubera! Nunc ipsa dicat Pallas et conjux Jovis: Actum est, nec ultra, Jupiter, contendimus.' En quibus carminibus, aut certe haud absimilibus, Plinius victum Apellis opus, sed illustratum, dicit.

patu substituit suo, Dorothei manu. Apelles inchoaverat aliam[73] Venerem Cois, superaturus etiam suam illam priorem.[74] Invidit mors[z] peracta parte: nec qui succederet operi ad scripta lineamenta inventus est. Pinxit et Alexandrum[a] Magnum, fulmen tenentem, in templo Ephesiæ Dianæ, viginti talentis[b] auri.[75] Digiti eminere videntur, et fulmen extra tabulam esse. Legentes[76 c] meminerint omnia ea quatuor coloribus facta.[d] Immane tabulæ pretium,[e] accepit aureos mensura, non numero.[77]

potuit inveniri Vet. Dalec.—73 Cod. Dalec. *et aliam.*—74 Idem codex, *illam superiorem.*—75 'Ita codd. Regg. 2. 3. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque Gronov. et al. vett. *τὸ auri* deest in edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—76 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Sed legentes* Gronov. et vulgg.—77 'Ita bene Mss. Vatic. et Dalecamp. In Editione principe, *immane pretium.* Hæc Alexandri Magni tabula, ejus aureis cooperta, fuit alta pedes circiter sedecim, lata pedes decem. Illam altitudinem latitudinemque implent viginti talenta auri, seu Gallicæ nostræ monetæ libræ 1,350,000. Inde autem patet quam temere recentiores editores superius omiserint *auri;* cum nec Apelle, nec Alexandro, nec loco digna fuisset tabula viginti talentorum, Gallicæ monetæ librarum 93,375. quæ auro soluta tabulam obtexissent.' *Brotier.* Edd. vett. et Gronov. *ea quatuor coloribus facta: manipretium ejus tabulæ in nummo aureo mensura accepit, non numero;* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *ea quatuor coloribus facta. Tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero;* Vet. Paris. *ea constare quatuor coloribus. Immane tabulæ pretium acceperit aureos mensura, non numero;* cod. Dalec. *ea quatuor colo-*

NOTÆ

[z] *Invidit mors*] Cicero de Offic. III. 10. 'Ut nemo pictor esset inventus, qui Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquisset, absolveret: oris enim pulchritudo reliqui corporis imitandi spem auferebat.' Et Epist. Fam. I. 9. 'Ut Apelles Veneris caput, et summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit, sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt,' &c.

[a] *Pinxit et Alexandrum*] De hac pictura dicere solitum ferunt Apellem, duos Alexandros esse: alterum Philippi *ἀνίκητον*, Apellis alterum *ἀμίμητον*. Plutarch. de Fort. Alex. Orat. II. p. 335.

[b] *Viginti talentis*] In libris editis, atque in ipso Reg. 2. codice, sed imperita recentioris alicujus interpolatoris manu, erasa quæ suberat voce, legitur *viginti talentis auri.* Talenta auri sicubi poëtæ dixere, ut Maro non semel, de ingenti auri pondere accipimus, non de certa mensura pecuniæ, quæ auro potius quam argento constet. Sed *auri* illi addidere scilicet, quod ejus tabulæ manipretium auro solutum mox dicatur. Talenta Attica argenti intellige: quorum vicena monetæ Gallicæ efficiunt libras 48000.

[c] *Legentes*] Vide quæ diximus c. 32.

[d] *Quatuor coloribus facta*] Abest vox ea postrema a cod. Reg. 2. In Colb. 3. *quatuor coloribus constare.*

[e] *Tabulæ pretium*] Ita sanissime Colb. 3. In Reg. 2. et Pintiani cod. mi-

Pinxit et Megabyzi,[f] sacerdotis[78] Dianæ Ephesiæ, pompam: Clitum[g] equo ad bellum festinantem: galeam poscenti armigerum porrigentem. Alexandrum et Philippum quoties pinxerit, enumerare supervacuum est. Mirantur ejus Abronem[79][h] Samii, et Menandrum[i] regem Cariæ Rhodii. Item Ancæum:[j] Alexandriæ Gorgosthenem tragœdum: Romæ Castorem et Pollucem, cum Victoria et Alexandro Magno: item Belli[k] imaginem, restrictis ad ter-

ribus constare. Tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero.—78 *Megabyzo sacerdoti* Vet. Dalec. Mox, *et ei galeam* Gronov. et al. ante Harduin. 'Certe hæc tabula a superiore est distincta. Aliter Plinius scripsisset, *eique galeam poscenti.* Id non attendere Cll. Durand et Falconet.' *Brotier.*—79 'Ita bene cod. Reg. 5. et Editio princeps. *Abronem* nos dicimus, *le somptueux.* Sic enim Suidas: Ἄβρωνος βίος. Ἐπὶ πολυτελῶν.' *Brotier.* Ita quoque Gronov. et al. vett. *ejus Habronem* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. Mox, *Menandrum regem Cariæ* libri omnes scripti et editi. 'Quis sit ille Menander rex Cariæ ignoratur. Quidam conjiciunt, *Minoëm et Idriea, reges Cariæ;* sed frustra,

NOTÆ

nus sincere: *Tabula in nummo aureo mensura accepit, non numero.* Parm. edit. *Immane tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero.* Quid sit manipretium, alibi diximus. Sententia porro est, tanto nummorum numero tabulam esse repensam, quantum ipsius spatium, quanta amplitudo foret: ut de alia pictura similiter dictum est VII. 39. Horat. Sat. I. 1. 'Dives, Ut metiretur nummos.'

[f] *Pinxit et Megabyzi*] Pompam Dianæ Ephesiæ, cui Megabyzus sacerdos præesset. Quintil. V. 12. p. 406. 'Statuarum artifices, pictoresque clarissimi, cum corpora quam speciosissima fingendo pingendove efficere cuperent,...non Bagoam aut Megabyzum aliquem in exemplum operis sumunt sibi,' &c. Μεγάβυζον Xenophon Ἀνάβασ. lib. V. p. 350. interpretatur, *τὸν τῆς Ἀρτέμιδος νεωκόρον, qui Dianæ sacra peragerat.* Strabo lib. XIV. p. 641. Μεγαλόβυζον, *ἱερέα.* Plinius, *sacerdotem.* Unde suspicari licet, quid sit quod in nummis frequenter occurrit, NEΩKOPΩN, et ΔIC. NEΩK. quod nos alibi singulari opere de Nummis antiquis explanavimus.

[g] *Clitum*] Κλεῖτον, inter Alexandri amicos non postremum, mox ab eodem inter pocula interemtum. Arrian. de Exped. Alex. lib. IV. p. 560.

[h] *Abronem* [*Habronem*] Sic Mss. recte, non *Abronem.* Habron Argivus, ex Suida, cui a mollitie nomen inditum: unde in splendide viventes jactatur parœmia, Ἄβρωνος βίος, *Habronis vita.* Fuit et alter Habron sophista, Lycurgi Oratoris F. de quo Plutarchus in decem Rhetorum vitis, p. 843.

[i] *Et Menandrum*] Ceteris scriptoribus incognitum.

[j] *Item Ancæum*] Qualis et ab Aristophonte pictus dicitur inferius cap. 40.

[k] *Item Belli*] Qualis est Furoris, apud Maronem Æneid. I. 298. 'Furor impius intus Sæva sedens super arma, et centum vinctus aënis Post tergum nodis, fremit horridus ore cruento.'

ga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas utrasque tabulas Divus Augustus in Fori sui partibus celeberrimis dicaverat simplicitate moderata. Divus Claudius pluris existimavit, utrisque excisa[80] facie Alexandri, Divi Augusti imaginem subdere. Ejusdem arbitrantur manu esse et in Antoniæ templo[l] Herculem aversum: ut, quod est difficillimum, faciem ejus ostendat[m] verius pictura, quam promittat. Pinxit et heroa nudum:[n] eaque pictura naturam ipsam[81] provocavit.

Est et equus ejus, sive fuit,[82] pictus in certamine:[b] quod judicium ad mutas quadrupedes provocavit ab hominibus.[c] Namque ambitu æmulos prævalere sentiens, singulorum picturas inductis equis ostendit:[d 83] Apellis tantum equo[o] adhinnivere, idque et postea semper illius experimentum artis ostentatur. Fecit et Neoptolemum,[p] ex equo adver-

[b] *In picturæ certamine cum sociis artis.*
[c] *In quo certamine judices habere quadrupedes, quam homines, maluit.*
[d] *Quos in medium et veluti in scenam induxerat.*

cum nihil tale innuant codd.' *Brotier.*—80 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. in utrisque excisa* edd. vett. Gronov. Hardnin. 1. 2. 3. et recentt. Mox, cod. Dalec. *imagines videre.*—81 Ms. *et Hero et Leandrum, ad quam picturam natura eum.* Lego: *Leandrum, qua pictura naturam is.*—82 Vet. Dalec. *sicut fuit.*—83 Chiffl. *semper unius experimentum artis illud osten-*

NOTÆ

[l] *Et in Antoniæ templo*] Cujus illud Antoniæ fuerit, majoris, minorisve, quove Urbis situ conditum fuerit, incompertum. Utraque Antonii Triumviri filia: major Germanici et Claudii Cæsaris parens, Neronis avia.—'Fuit illa Antonii Triumviri filia; ex sorore Augusti, Claudii Cæsaris Aug. parens: in nummis, ANTONIA ex patre, AVGVSTA ex matre.' *Ed. sec.*

[m] *Faciem ejus ostendat*] Vide quæ dicta sunt ad initium fere hujus capitis.

[n] *Pinxit et heroa nudum*] Sic etiam Reg. 2. Suspicabamur olim, *Pinxit et Herona nudam:* quod Heronis ad Leandrum, vicissimque hujus ad illam literæ inter Heroidum Epistolas sint apud Nasonem. Sed nec vox *Herona* ipsa per se placet, et Plinius ipse supra similiter de Timanthe: 'Pinxit et Heroa absolutissimi operis, artem ipsam complexus viros pingendi.'

[o] *Apellis tantum equo*] Valerius Max. VIII. 11. p. 400. 'Quo excusabilior est error equi, qui visa pictura equæ hinnitum edere coactus est.'

[p] *Fecit et Neoptolemum*] Alexandri socium, ab Eumene occisum. Plutarchus, in Eumene, pag. 585.—'In nummo aureo didrachmo, e Gaza Regia, quem Seguinus vulgavit, pag. 54. caput Jovis Dodonæi est, corona quercea redimitum, sine epigraphe. In aversa parte, fulmen cui sidus so-

sus[84] Persas, Archelaum[q] cum uxore et filia, Antigonum[r] thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus ejus operibus eundem regem sedentem in equo: Dianam sacrificantium virginum choro mixtam: quibus vicisse Homeri versus[s] videtur idipsum describentis. Pinxit et quæ pingi non possunt, tonitrua, fulgura, fulgetraque:[85] Bronten,[t] Astrapen, Ceraunobolian appellant.

Inventa ejus et ceteris profuere in arte. Unum imitari nemo potuit, quod absoluta opera atramento illinebat[u] ita tenui, ut idipsum repercussu claritates colorum excitaret, custodiretque a pulvere et sordibus, ad manum[86] intuenti demum appareret. Sed et tum[87] ratione magna:[e] ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem specularem intuentibus e longinquo: et eadem res nimis floridis coloribus austeritatem occulte daret.

Æqualis ejus[v] fuit Aristides Thebanus. Is omnium primus[w] animum pinxit, et sensus hominis expressit, quæ

[e] *Sed et istud cum ratione ac modo fiebat.*

---

tatur.—84 Vet. Dalec. *ex equo pugnantem adversus.*—85 'Ita codd. Regg. Voss. et Editio princeps. *Fulgur* est cum emittitur e nube; *fulgetrum*, seu *fulmen*, cum longo tractu ad terras usque pertingit.' *Brotier. tonitrua, fulgetraque* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *tonitrua, fulgetra, fulguraque* Gronov. et al. vett. Mox, *Ceraunophiten* cod. Dalec. *Ceraunobolon* Gronov. et al. ante Harduin.—86 Vet. Dalec. *admotum.*—87 Ita edd. vett. Gronov. et Harduin. *Sed et cum* cod. Dalec. Harduin. 2. 3. Miller. Bipont.

NOTÆ

lis superpositum est, regiæ dignitatis symbolum: infra, spiculum, designans Epirum. Epigraphe: ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΥ. Alexandri numisma, qui Neoptolemi filius.' *Ed. sec.*

[q] *Archelaum*] Macedoniæ regem: quem Socrates aiebat, minas argenti XL. in domum suam impendisse, Zeuxide Heracleota conducto, qui picturis eam ornaret: in se ipsum nihil. Ælianus Var. Hist. XIV. 17.

[r] *Antigonum*] Demetrii Poliorcetæ patrem, Asiæ regem.

[s] *Homeri versus*] Odyss. Z. 102. Οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι, κ. τ. λ. Virgilius item Æneid. I.

[t] *Bronten*] Βροντὴν, Ἀστραπὴν, Κεραυνοβολίαν. Sic Reg. 2.

[u] *Atramento illinebat*] Galli dicunt, *vernir, appliquer le vernis.*

[v] *Æqualis ejus*] Apellis scilicet. Meminit Aristidæ Thebani Polemon, libro de tabulis quæ Sicyone fuerunt, apud Athen. lib. XIII. p. 567.

[w] *Is omnium primus*] Arte et indus-

vocant[88] Græci ethe:[x] item perturbationes: durior paulo in coloribus. Hujus pictura est, oppido capto ad matris, morientis e vulnere, mammam arrepens infans:[89] intelligiturque sentire mater et timere, ne emortuo lacte[y] sanguinem lambat.[90] Quam tabulam Alexander Magnus transtulerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit prælium cum Persis, centum homines ea tabula complexus, pactusque in singulos mnas denas[z] a tyranno Elatensium[a] Mnasone. Pinxit et currentes quadrigas, et supplicantem pæne cum voce: et venatores cum captura: et Leontionem pictorem: et Anapavomenen,[b] propter fratris amorem.[91] Item Liberum patrem, et Ariadnen,[92] [c] spectatos Romæ in æde Ce-

et Franz.—88 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *sensus omnes expressit, quos vocant* Gronov. et al. vett. *Aristides Thebanus omnium p. a. p. et sensus omnes expressit, quos v. G. ethe, item perturbationes. Hujus, &c.* Nic. Heinsius in Adverss. II. 12. p. 301.—89 *Unus pictura oppido, &c. adrepentem fecit infantem* cod. Dalec.—90 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *ne e. l. sanguinem infans lambat* Gronov. et vulgg. *ne mortuæ sanguinem infans lambat* cod. Dalec.—91 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *propter fratris amorem mori-*

NOTÆ

tria: alii priores casu tantum et rarius.

[x] *Quæ vocant Græci ethe*] Ἤθη, *mores.* Vide quæ supra diximus. Spectat huc aculeatum inprimis Pisonis epigramma Anthol. II. 43. in hominem egregie deformem: Ψυχὴν μὲν γράψαι χαλεπὸν, μορφὴν δὲ χαράξαι Ῥᾴδιον· ἀλλ' ἐπί σοι τοὔμπαλιν ἀμφότερα. Τῆς μὲν γὰρ ψυχῆς τὸ διάστροφον ἔξω ἄγουσα Ἐν τοῖς φαινομένοις ἡ φύσις εἰργάσατο. Τὸν δ' ἐπὶ τῆς μορφῆς θόρυβον, καὶ σώματος ὕβριν, Πῶς ἄν τις γράψῃ, μηδ' ἐσιδεῖν ἐθέλων; *Ardua res animum, facilis depingere formam: In te sed se rem constat habere secus. Nam pravos animi mores natura latere, Exponens oculis obvia signa, vetat. Sed fœdum corpus, confusa sed ora videre Cum metuant omnes, pingere nemo potest.*

[y] *Ne emortuo lacte*] Reg. 2. *ne mortuæ factæ.* Colb. 3. *ne mortuæ sanguinem infans lambat.*

[z] *Mnas denas*] Mna centum drachmarum est, drachma denarii pondere, ac fere pretio. Itaque mna una Gallicæ monetæ libras facit XL. Denæ, quadringentas.

[a] *Elatensium*] In Locris. Vide IV. 12. De Mnasone rursum inferius.

[b] *Anapavomenen*] Ἀναπαυομένην τοῦ βίου, hoc est, *vita defunctam.* Byblidem intelligit Cauni fratris amore mortuam. Vide Ovid. Met. IX. 455. Libri editi *morientem* frustra hic addunt.

[c] *Et Ariadnen*] Minois filiam, quam Bacchus duxit uxorem, cum hujus Dei admonitu Theseus, a quo primum abducta fuerat, hanc dimisisset. Geminum, non de pictura quidem, sed de statua Ariadnes, extat in Anthologia epigramma perelegans, IV. 9. Οὐ βροτὸς ὁ γλύψας, οἵαν δέ σε Βάκχος ἐραστὰς Εἶδεν, ὑπὲρ πέτρας ἔξεσε κεκλιμέναν. *Non te sculpsit homo; sed qua-*

reris:[d] tragœdum, et puerum, in Apollinis:[e] cujus tabulæ gratia interiit pictoris inscitia, cui tergendam eam mandaverat M. Junius prætor[f] sub die ludorum Apollinarium.[g] Spectata est et in æde Fidei[h] in Capitolio imago senis cum lyra puerum docentis. Pinxit et ægrum sine fine laudatum. Qua in arte[i] tantum valuit, ut[93] Attalus rex unam tabulam ejus centum talentis emisse tradatur.

Simul, ut dictum est,[j] et Protogenes floruit. Patria ei Caunus,[k] gentis Rhodiis subjectæ. Summa paupertas[94] initio, artisque summa intentio,[l] et ideo minor fertilitas.[m] Quis eum docuerit, non putant constare. Quidam et naves[n] pinxisse usque ad annum quinquagesimum: argumentum esse, quod cum Athenis celeberrimo loco Minervæ delubri[95] propylæon[o] pingeret, ubi fecit nobilem Paralum,[p]

---

entem Gronov. et vulgg.—92 *Liberum, et Autonoën* cod. Dalec.—93 Chiffl. *valuit ita, ut.*—94 'Ita codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier. Summa ejus paupertas* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—95 'Ita codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. Mox, *Hermionida* Vet. Dalec. *Hammonida* cod. Dalec. *Hammonia-*

NOTÆ

lem rupe jacentem Viderat, expressit marmore Bacchus amans. Ξεῖνοι, λαϊνέας μὴ ψαύετε τὰς Ἀριαδνᾶς, Μὴ καὶ ἀναθρώσκῃ Θησέα διζομένη. *Saxea sit quamvis Ariadne, tangere noli: Thesea ne properans quærere, prosiliat.*

[d] *In æde Cereris*] Regione Urbis undecima.

[e] *In Apollinis*] Urbis regione decima.

[f] *M. Junius prætor*] Cujus Cicero meminit in Orat. pro Cluentio.

[g] *Apollinarium*] Quos singulis annis exhibebant Romani stato die, circa Nonas Quintiles. Horum ludorum causas ritusque Macrobius explicat I. Saturn. 17. pag. 277.

[h] *In æde Fidei*] Cic. de Offic. III. 104. 'Qui jusjurandum violat, is Fidem violat, quam in Capitolio vicinam Jovis Opt. Max. majores nostri esse voluerunt.'

[i] *Qua in arte*] Nempe ægros pingendi.

[j] *Simul, ut dictum est*] Supra hoc ipso capite.

[k] *Patria ei Caunus*] In Caria. Pausan. lib. I. pag. 6. Πρωτογένης Καύνιος. Sic pariter Plutarchus in Demetrio. Suidas Xantho oriundum facit, Cariæ oppidulo, prope Caunum: et Constant. Porphyrog. I. 14. p. 42.

[l] *Summa intentio*] Quintilianus lib. XII. pag. 894. Protogenem cura, ut Apellem gratia, præstantissimum ait fuisse.

[m] *Minor fertilitas*] Minime fœcundus artifex. Vide quæ supra diximus.

[n] *Quidam et naves*] Quod et de Heraclide dicitur.

[o] *Propylæon*] Προπύλαιον, porticum, vestibulum.

[p] *Paralum*] Navium hæc nomina sunt. Vide Notas et Emend. num. 12. Prior ab heroë ejus nominis, cujus Grammatici meminere omnes:

et Hammoniada, quam quidam Nausicaam vocant, adjecerit parvulas naves longas in iis, quæ pictores parerga[q] appellant: ut appareret a quibus initiis ad arcem ostentationis opera sua pervenissent. Palmam habet tabularum ejus Ialysus,[r] qui est Romæ, dicatus in templo Pacis:[s] quem cum pingeret, traditur madidis lupinis vixisse, quoniam simul famem sustinerent et sitim, ne sensus nimia dulcedine[96] obstrueret. Huic picturæ quater[t] colorem induxit, subsidia[97] injuriæ et vetustatis,[f] ut decedente superiore inferior succederet. Est in ea canis mire factus, ut quem pariter casus[u] pinxerit.[98] Non judicabat se exprimere in eo spumam anhelantis,[99] cum in reliqua omni parte (quod

[f] *Subsidio contra injuriam vetustatis.*

---

dem alter ejusdem codex; *Hemionida* edd. vett. et Gronov. *Naxiam vocant* Vet. Dalec. *Naxicam vocant* alii vett.—96 Vet. Dalec. *nimia cibi dulcedine.* —97 'Male codd. Regg. Voss. Gud. et Editio princeps, *contra subsidia.* Hermolaus Barbarus emendavit, *subsidio.* Melius, *subsidia.*' Brotier. *subsidio* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—98 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *casus et ars pinxerit* Gronov. et vulgg. *casus et ars pinxerint* cod. Dalec.—99 'Ita bene codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand. Frustra additum in recentioribus editionibus, *posse.*' Brotier. *posse* exhibent edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Mox, *cum reliqua* Harduin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *cum in reliqua* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. et Bipont. Paulo post, Vet. Dalec. *ars ipsa nec alia inveniri poterat, et videbatur longius a veritate discedere spuma illa pingique, non ex ore*

NOTÆ

altera ab Hammone Jove, cui dona nave ea devehebantur: eadem Ναυσικάη, eodem quo Alcinoi filia nomine, nuncupata.

[q] *Parerga*] Πάρεργον, operis appendix, accessioque dicitur: quod alicui rei præter propositum additur: ut si pictor Junonem pingens, ornandæ tabellæ gratia, arbusculas, aviculasque, aut aliquid hujusmodi, corollarii vice, addiderit. Has autem adjecit naviculas, ut a quibus initiis ad majorum navium absolutionem pervenisset ostenderet.

[r] *Ialysus*] Strabo lib. XIV. p. 652. Καὶ αἱ τοῦ Πρωτογένους γραφαὶ, ὅ τε Ἰάλυσος, καὶ ὁ Σάτυρος παρεστὼς στύλῳ. Cicero ad Attic. II. 21. 'Et ut Apelles, si Venerem, aut si Protogenes Ialysum illum suum cœno oblitum videret,' &c. Venerem cum Ialyso qui componit, non urbis nomen esse, ut quidam putarunt, sed viri, Ialysum indicat haud obscure: quem Solis nepotem Cicero vocat, de Nat. Deor. III. 54. a quo nomen urbi in insula Rhodo datum. In ea pictura conficienda annos septem insumsisse Protogenem, auctor est Ælianus Hist. Var. XII. 41. et Plutarch. in Demetrio.

[s] *In templo Pacis*] Incendio Romæ absumtam scribit Plutarchus in Demetrio, p. 898.

[t] *Huic picturæ quater*] Hodiernos, credo, pictores latet hoc artificium.

[u] *Ut quem pariter casus*] Cum arte,

difficillimum erat) sibi ipse satis fecisset. Displicebat autem ars ipsa, nec minui poterat, et videbatur nimia, ac longius a veritate discedere, spumaque illa pingi, non ex ore nasci; anxio animi cruciatu, cum in pictura verum esse, non verisimile vellet: absterserat[g] sæpius, mutaveratque penicillum, nullo modo sibi approbans. Postremo iratus arti, quod intelligeretur,[h 1] spongiam eam impegit inviso[i] loco tabulæ, et illa reposuit ablatos colores, qualiter cura optaverat:[k 2] fecitque in pictura fortuna naturam.[l] Hoc exemplo, ejus similis[3] et Nealcem[v] successus in spuma equi, similiter spongia impacta, secutus dicitur, cum pingeret poppyzonta[w] retinentem equum. Canem ita Protogenes monstravit, et fortuna.[4] Propter hunc[x] Ialy-

[g] *Spongia.* [h] *Quod in ea pictura nimium artis videretur.*
[i] *Motestæ illi ac difficili tabulæ parti.*
[k] *Quo plane modo animi illius intentio peroptabat.*
[l] *Expressitque in tabula fortuna casusque spumam, qualem natura ipsa faceret.*

nasci.—1 Vet. Dalec. *qua interliniretur.*—2 'Ita cod. Regg. Dalec. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier. optabat* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—3 'Ita codd. Regg. Voss. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier. Hoc exemplo similis* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Hoc ejus exemplo similis* cod. Dalec.—4 *Protogeni monstravit fortuna* Vet. Dalec.—

NOTÆ

vel cum artifice. In libris hactenus editis, *casus et ars.* Sed has voces *et ars* Mss. omnes pro nothis habent.

[v] *Hoc exemplo .... Neatcem*] Nealces pictor a Plutarcho laudatur in Arato, pag. 1032. Hujus in spuma equi successum, tacito pictoris nomine, refert Valerius Max. VIII. 11. p. 401. 'Præcipuæ artis pictor,' inquit, 'equi naribus spumas adjicere cupiens, tantus artifex in tam parvula materia multum ac diu frustra tenebatur. Indignatione deinde accensus, spongiam omnibus imbutam coloribus forte juxta se positam apprehendit, et veluti corrupturus opus suum, tabulæ illisit: quam fortuna ad ipsas equi nares directam desiderium pictoris coëgit explere. Itaque quod adumbrare non valuit, casus imitatus est.' Sic et Plutarch. de Fort. Alex. Apelli similem casum ascribit Sextus Empir. Pyrrh. Hypotyp. I. 12. pag. 7.

[w] *Cum pingeret poppyzonta*] Ποππύζοντα, hoc est, adulantem equo nondum perdomito, tenui sibilo ore emisso: vel demulcentem, blandeque manibus attrectantem. Utitur eo verbo Sophocles, ποππύζεις καὶ ζευγηλάται, quemadmodum observat Julius Pollux Onom. lib. VII. pag. 370. Quin idem quoque in primo, pag. 54. sisti equum poppysmo docet, hoc ipsum usurpans vocabulum. Frigidum est, quod hic quidam legunt, *Poppyzonta. Retinent Parii equum:* etsi in Reg. 2. legitur, *retinent panecum.*

[x] *Propter hunc*] Refert hæc totidem ferme verbis Plutarchus in De-

sum, ne cremaret tabulam[5] Demetrius[y] rex, cum ab ea parte sola posset Rhodum capere, non incendit: parcentemque picturæ fugit occasio victoriæ. Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est, Demetrii castris. Neque interpellatus præliis inchoata opera intermisit[6] omnino: nisi accitus a rege interrogatusque, 'Qua fiducia extra muros ageret,' respondit, 'Scire se cum Rhodiis[z] illi bellum esse,[7] non cum artibus.' Disposuit ergo rex in tutelam ejus stationes, gaudens quod posset manus servare, quibus jam pepercerat: et ne sæpius avocaret, ultro ad eum venit hostis, relictisque victoriæ suæ votis, inter arma et murorum ictus[8] spectavit artificem. Sequiturque tabulam illius temporis[9] hæc fama, quod eam Protogenes sub gladio pinxerit.[m] Satyrus hic est,[a] quem Anapavomenon vocant, ne[10] quid desit temporis ejus securitati, tenentem tibias.[n 11] Fecit et Cydippen,[b] Tlepolemon,[12 c] Philiscum

[m] *Et tabulam alteram eo tempore factam fama hæc comitatur, quod eam Protogenes inter arma militum ensesque pinxerit.*

[n] *Requiescentem vocant: ac ne quid deesse videatur, quo securitas illorum temporum ex pictura quoque ipsa intelligatur, Satyrus tibias tenet.*

5 'Ita bene cod. Reg. 2. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier.* *ne cremaret tabulas* Gronov. al. vett. Hardnin. 1. 2. 3. et recentt. *ut maneret tabula* cod. Dalec.—6 Cod. Dalec. *dimisit.*—7 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *sed accitus a rege .... scire se illi cum Rhodiis bellum esse* Gronov. et vulgg.—8 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque Gronov. et al. vett. item Hardnin. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *et multorum ictus* Harduin. 1. operarum lapsu.—9 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier.* *Sequiturque tabulam ejus temporis* Gronov. al. vett. Hardnin. 1. 2. 3. et recentt. *Spectatur tabula ejus temporis* Vet. Dalec.—10 Vet. Dalec. *et ne.*—11 Ita ex codd. Hardnianus et recentt. *tibias tenens* Gronov. et al. vett.—12 *Triptole-*

NOTÆ

metrio, pag. 898. idemque in Apophthegm. p. 183. Ælianus Var. Hist. XII. 41. multoque expressius Gellius XV. 31. pag. 855.

y *Demetrius*] Poliorcetes dictus.

z *Scire se cum Rhodiis*] Simile Nealcis pictoris dictum refert Plutarchus in Arato, pag. 1032.

a *Satyrus hic est*] Strabo lib. XIV. pag. 652. Καὶ αἱ τοῦ Πρωτογένους γραφαὶ, ὅ τε Ἰάλυσος καὶ ὁ Σάτυρος παρεστὼς στύλῳ, κ. τ. λ. *Tum Protogenis picturæ, Ialysus et Satyrus columnæ astans, &c.*

b *Cydippen*] Græce, Κυδίππην. De qua Ovid. Art. Am. I. 459. 'Litera Cydippen pomo perlata fefellit, Insciaque est verbis capta puella suis.' Ab Acontio scilicet. Nota fabula.

c *Tlepolemon*] Sic etiam Mss. Hunc bello Trojano Sarpedon interfecit, Herculis filium, regem Rhodiorum.

tragœdiarum scriptorem meditantem, et athletam, et Antigonum[d] regem, et imaginem matris Aristotelis[e] philosophi: qui ei[13][f] suadebat ut Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi et quædam artis libido in hæc potius eum tulere.[o] [14] Novissime pinxit Alexandrum, ac Pana: fecit et signa ex ære, ut diximus.[g]

Eadem ætate fuit Asclepiodorus,[h] quem in symmetria mirabatur Apelles. Huic Mnason[i] tyrannus pro duodecim Diis dedit in singulos mnas tricenas:[j] idemque Theomnesto[k] in singulos heroas mnas vicenas.[15][l]

His annumerari debet Nicomachus, Aristodemi filius ac

[o] *Impetus ac libido in eam mentem hunc potius impulit, ut opera Alexandri pingeret, quam Philosopho obsecundandi studium.*

mum cod. Dalec.—13 Vet. Dalec. *qui ei etiam;* Gronov. et vulgg. *qui etiam.* —14 'Ms. *in pictura animi voluptas, et quædam artis delectatio, eum potius tulere.* Lego, *titillavere.*' Dalec.—15 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. mnas centenas* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—

NOTÆ

Inter Epigrammata ab Henr. Stephano Anthologiæ adjecta, istud est, Ἐπὶ Τληπολέμου κειμένου ἐν Ῥόδῳ. Ἅδ' Ἡρακλείδην ῥηξήνορα θυμολέοντα Τληπόλεμον κατέχει κυματόεσσα Ῥόδος. *De Tlepolemo sepulto Rhodi. Belligerum, quo nec leo fortior, Hercule natum, Tlepolemum tegit hæc æquore cincta Rhodus.*

[d] *Et Antigonum*] Demetrii Poliorcetæ patrem, Asiæ regem.

[e] *Matris Aristotelis*] Nomen illi Pythias, Πυθιὰς, auctore Laërtio, fuit, lib. v. pag. 117.

[f] *Qui ei*] Protogeni. Sic Mss. Reg. 2. et alii. Prius, *qui etiam*, in editis legebatur.

[g] *Ut diximus*] Lib. XXXIV. cap. 19. Scriptor idem et libros de pictura edidit duos, περὶ γραφικῆς καὶ σχημάτων, teste Suida.

[h] *Asclepiodorus*] Ἀσκληπιόδωρος pictor Atheniensis, de quo Plutarch. de Gloria Athen. p. 346. Plinius supra de Apelle: 'Nam cedebat Amphioni de dispositione: Asclepiodoro de mensuris, hoc est, quanto quid a quo distare deberet.'

[i] *Huic Mnason*] Elatensium scilicet tyrannus, de quo supra.

[j] *Mnas tricenas*] Mnæ singulæ, ut supra diximus, centenis denariis æstimantur. Itaque tricenæ, tribus denarium millibus; sive, quod idem est, sestertium millibus duodecim: Gallicæ monetæ libræ sunt 1200.

[k] *Theomnesto*] Θεομνήστῳ Sardiano fictori, ut quidem videtur, de quo diximus XXXIV. 19. nam et hunc in pictura clarum fuisse, uti Protogenem, suspicamur.

[l] *Mnas vicenas* [*centenas*] Sive denarium decem millia: vel, quod eodem recidit, sestertium millia quadraginta: monetæ nostræ libras 4000.

discipulus. Pinxit hic raptum Proserpinæ, quæ tabula fuit in Capitolio in Minervæ delubro super ædiculam Juventatis.[16 m] Et in eodem Capitolio alia, quam Plancus[n] imperator posuerat, victoria quadrigam in sublime rapiens. Hic primus Ulyssi addidit pileum.[o] Pinxit et Apollinem et Dianam, Deumque matrem[p] in leone sedentem: item nobiles Bacchas[q] arreptantibus Satyris: Scyllamque,[r] quæ nunc est Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in

NOTÆ

[m] *Ædiculam Juventatis*] Victor in Descript. Romæ, regione octava, prope Capitolium: ‘ Delubrum Minervæ. Ædicula Juventæ.’ Dicta est antiquis, *Dea Juventas*, et *Juventa*, non *Juventus*. Sic etiam Mss. omnes.—‘ Profert Mediobarbus p. 211. e Museo suo nummum æreum Aurelii Cæsaris, cum hoc lemmate in altera parte, IVVENTAS SC. Dea stans ad aram sacrificat. Est et in Museo nostro argenteus. Significat a juvene M. Aurelio Cæsare Rempublicam pie administrari; quem Antonino Aug. Pio dedit senatus velut in regendo imperio vicarium: natura vero peculiari vigore animi et corporis robore donavit; nam tanti boni natura largitrix juventuti ‘ Juventas ’ appellatur.’ *Ed. sec.*

[n] *Quam Plancus*] L. Munacius Plancus, Ciceronis discipulus, de quo Plinius in Præf. ad Titum, et XIII. 5.

[o] *Hic primus .... pileum*] Ulyssem pileatum, effigiemque canis a quo agnoscitur, nummus argenteus exhibet Mamiliæ gentis in Museo nostro: qualem et Patinus sculpsit, pag. 163. —‘ sed magno errore. Nihil aliud ea effigie significatur, quam C. Mamilii Limetani Imperatoris providentia et cura factum esse, ut tuta ab hostium vel latronum incursionibus itinera haberent mercatores. Nam et hi cum se dant viæ, canem habent comitem. Eam ob rem et Trajanus Imperator Mamilium restituisse dicitur in nummo argenteo, ibidem: quoniam simili beneficio Rempublicam affecisset. In aversa nummi parte Mercurius pingitur, qui præest mercaturæ; cum caduceo, pacis symbolo.’ *Ed. sec.*

[p] *Deumque matrem*] Leonum jugo Cybelen vehi Suidas scribit, et pueri sciunt.—‘ De Matre Deum vide quæ diximus ad lib. II. cap. 6.’ *Ed. sec.*

[q] *Nobiles Bacchas*] Mulieres quæ Baccho sacrificia faciebant.

[r] *Scyllamque*] Monstrum navigantibus infestum, uti et Charybdis. Ex ære quoque fusum affabre testatur Epigramma perelegans in Anthol. IV. 11. εἰς Σκύλλαν χαλκῆν. Εἰ μὴ χαλκὸς ἔλαμπεν, ἐμήνυε δ' ἔργον ἄνακτος Ἔμμεναι Ἡφαίστου δαιδαλέοιο τέχνης, Αὐτὴν ἄν τις Σκύλλαν ὀΐσατο τηλόθε λεύσσων Ἑστάμεν, ἐκ πόντου γαῖαν ἀμειψαμένην. Τόσσον ἐπισσείει, τόσσον κότον ἀντία φαίνει, Οἷον ἀπὸ πελάγους συγκλονέουσα νέας. *Ære nisi fulgeret opus, si tale quid esset, Qualia Dædaliæ Mulciber artis habet, Eminus aspiciens Scyllam quis crederet ipsam Migrato terras nunc habitare mari. Tam furit horrendum, tantas insurgit in iras, Ceu foret in manibus jam crepitura ratis.* Ejus formam aliter Homerus describit, Odyss. M. capitibus sex, bissenis pedibus, triplici dentium ordine: aliter Maro Æneid. III. ‘ At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris, Ora exertantem, et naves in saxa trahentem. Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo, Pube tenus: postrema immani corpore pistrix, Delphi-

ea arte velocior. Tradunt namque conduxisse pingendum ab Aristrato[s] Sicyoniorum tyranno, quod is[17] faciebat Telesti poëtæ,[t] monumentum, præfinito die, intra quem perageretur: nec multo ante venisse, tyranno in pœnam accenso: paucisque diebus absolvisse, celeritate et arte mira.[18] Discipulos habuit Aristidem fratrem, et Aristoclem filium, et Philoxenum Eretrium,[19] cujus tabula nullis postferenda, Cassandro[u] regi picta, continuit Alexandri prælium cum Dario. Idem pinxit lasciviam,[p] in qua tres Sileni[v] comessantur.[20] Hic celeritatem præceptoris secutus, breviores etiamnum quasdam picturæ compendiarias[21] invenit.

Annumeratur his et Nicophanes elegans et concinnus, ita ut[22] venustate ei[w] pauci comparentur. Cothurnus ei[x] et gravitas artis. Multum a Zeuxide et Apelle abest Apellis discipulus Perseus, ad quem de hac arte scripsit. Hujus

[p] *Lasciviæ ac mollitiei imaginem.*

16 *Juventutis* Gronov.—17 Cod. Dalec. *conductum eum ab Arist. S. tyranno, ad pingendum quod is, &c.*—18 Cod. Dalec. *celeritate mira.*—19 Cod. Dalec. *et ex Pylo senem Demetrium.*—20 Cod. Dalec. *tres convivæ comessantur.*—21 'Ita bene codd. Regg. et Editio princeps. Male emendatum in recentioribus, *quasdam picturæ vias et compendiarias.* Compendiaria substantive ab antiquis usurpabatur, ut videre est apud Varronem, Senecam Epist. XXVII. et Petronium in Sat.' *Brotier.*—22 *Annumeratus his, &c. concinnus. Fuit autem ut* cod. Dalec. *concinnus fuit, ita ut* Vet. Dalec. *ita ut vetusta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuosi animi, et cui pauci comparentur* edd. vett.

NOTÆ

num caudas utero commissa luporum.'

[s] *Ab Aristrato*] Is ævo Philippi vixit. Pinxere eum Melanthii discipuli, triumphali currui cum victoria insidentem, magna ejus tabulæ claritate, cui et manum apposuisse Apelles dicitur. Plutarchus in Arato pag. 1032.

[t] *Telesti poëtæ*] Fuit is Selinuntius, ut opinor, e Sicilia: Poëmata ejus, seu fabulas, laudat Athenæus l. XVI. pag. 616. 617. et 637.

[u] *Cassandro*] Macedoniæ post Alexandrum regi.

[v] *In qua tres Sileni*] Sic libri omnes. Sileni Bacchi ministri dicuntur, Σειληνοὶ, teste Strabone lib. X. p. 468. Nomen habere a Sileno Nysiorum rege, qui subsidium Baccho tulerit, auctor Diodorus Sicul. in Bibl. lib. IV. Hinc Catullus: 'Cum thyaso Satyrorum, et Nisigenis Silenis.' Propertius II. 32. 'Silenique senes, et pater ipse chori.'

[w] *Ita ut venustate ei*] Sic totidem plane syllabis, nec pluribus, Mss. Reg. 2. et Pintiani. Libri editi adjiciunt his multa, sed spuria: *ita ut vetusta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuosi animi, et cui pauci comparentur.*

[x] *Cothurnus ei*] Pingendi ratio grandis, excelsa, nobilis. Galli dicunt,

fuerat[y] ætatis Aristides Thebani discipulus.[23] Fuerunt et filii,[z] Niceros et Ariston,[a] cujus est Satyrus cum scypho coronatus. Discipuli,[b] Antorides et Euphranor, de quibus mox dicemus.

XXXVII. Namque subtexi par est minoris picturæ[1 c] celebres in penicillo, e quibus fuit Pyreicus,[d] arte paucis postferendus: proposito, nescio an destruxerit se:[2] quoniam humilia quidem secutus, humilitatis tamen summam adeptus est gloriam.[e] Tonstrinas, sutrinasque pinxit, et asellos, et opsonia, ac similia: ob hoc cognominatus Rhyparographos,[e] in iis consummatæ voluptatis. Quippe eæ pluris veniere, quam maximæ multorum. E diverso Mæ-

[a] *Proposito vero suo, in humilibus operibus hærendo, nescio an non ipse adversatus sit: nam licet res humiles pinxerit, per eas tamen ingentem in eo rerum humilium genere gloriam picturæ est adeptus: nec humilis rerum humilium pictor fuit.*

et Gronov.—23 Vet. Dalec. *scripsit Aristidis Thebani, qui hujus fuit ætatis discipuli;* Gronov. et al. ante Harduin. *scripsit, qui hujus fuit ætatis. Aristidis Thebani discipuli fuerunt et filii, &c.* Mox, Gronov. et al. ante Harduin. *et Aristippus, cujus .... Discipuli ejus fuerunt Antorides et Euphranor.*

CAP. XXXVII. 1 Vet. Dalec. *minores pictores.* Alii vett. ap. eundem, *in minori pictura celebres penicillo.*—2 ' Vet. *postferendus. In proposito nescio*

NOTÆ

la maniere grande et noble. Cothurnos induebant tragœdi, cum in theatro fabulam acturi erant: unde pro alto et exaggerato dicendi, aliudve faciendi, genere accipiuntur. Horatius in Arte: 'Hunc socci cepere pedem, grandesque cothurni.'

[y] *Hujus fuerat*] Ita egregie Reg. 2. cum in editis hactenus libris omnia perturbata, immutataque sic legantur: *Ad quem de hac arte scripsit, qui hujus fuit ætatis. Aristidis Thebani discipuli fuerunt, &c.* De Aristide Thebano dictum superius. Huic discipulum fuisse cognominem nunc Plinius asseverat.

[z] *Fuerunt et filii*] Hujus filii, hoc est, Persei, non Aristidis.

[a] *Niceros et Ariston*] Νικέρως et Ἀρίστων. Ita Reg. 2. et alii. In libris editis, *Aristippus.* Ariston is videtur esse, de quo XXXIV. 19.

[b] *Discipuli*] Ejusdem Persei, cujus filii proxime appellati.

[c] *Minoris picturæ*] Modicæ amplitudinis, *de petit volume.*

[d] *Pyreicus*] Meminit Propertius III. 8. ex emendatione Beroaldi: 'Pyreicus parva vindicat arte locum.' Prius apud Propertium *Parrhasius* legebatur. In Plinianis codd. Mss. *Preicus* et *Pratius* legimus. Quid statui certo de ea voce oporteat, hæremus.

[e] *Rhyparographos*] Ita clare Reg. 2. cum libris omnibus editis, post Hermolaum. Ῥυπαρογράφος intelligitur, sordidarum atque humilium rerum

niana,[f] inquit Varro, omnia operiebat Serapionis[g] tabula[3] sub Veteribus.[h] Hic scenas optime pinxit, sed hominem pingere non potuit. Contra Dionysius[i] nihil aliud quam homines pinxit, ob id Anthropographos[4] cognominatus. Parva et Callicles[j] fecit: item Calates[5 k] comicis tabellis:[l] utraque Antiphilus.[m] Nam et Hesionam[n] nobilem pinxit,

an dejecerit se. Lego, *detraxerit.*' Dalec. Mox, *humilitate* cod. Dalec.—3 Vet. Dalec. *operiebant S. tabulæ.*—4 'Ita cod. Reg. 5. et Editio princeps.' *Brotier. Anthropographus* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—5 'Ita codd. Regg. Voss. et Editio princeps. Frustra emendatum ex conjectura Meursii, *Calades.*' Brotier. *Calades* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et

NOTÆ

pictor.

[f] *Mæniana*] Pergulæ projectæ fuere in Foro Romæ, unde pictorum tabulæ venales pendebant, ut supra diximus. Nomen habent a Mænio, a quo et columna Mæniana appellata. Vulgus in Gallia salientes vocat, *des Suillies, des Avances.* Codex Theod. l. XV. tit. I. lib. XLV. 'Tabulata intercolumniis affixa:' unde videlicet populus spectare poterat. Labeo J. C. 'Projecta.' Nominis causam docet Asconius in Divin. 'Mænius, cum domum suam venderet Catoni et Flacco Censoribus, ut ibi basilica ædificaretur, exceperat jus sibi unius columnæ, super quam tectum projiceret ex provolantibus tabulatis, unde ipse et posteri ejus spectare munus gladiatorium possent, quod etiam tum in foro dabatur. Ex illo igitur columna Mæniana vocitata est.' Festus: 'Mæniana ædificia a Mænio sunt appellata. Is enim primus ultra columnas extendit tigna, quo ampliarentur superiora.' Hoc loco Mæniana Varro pro tabulis, quæ ibi venales proponebantur, accipit.

[g] *Serapionis*] Pictoris σκηνογράφου.

[h] *Sub Veteribus*] Sub veteribus fori tabernis, pergulisve, ut diximus c. 8. His etiam Veterum Mænianorum nomen fuit, uti ex Cicerone diximus, Acad. Quæst. IV. 70. 'Veterum, ut Mænianorum, sic Academicorum umbram secutus est.' De Veteribus Plautus in Curcul. IV. 1. 19. 'Sub Veteribus, ibi sunt qui dant, quique accipiunt fœnore.'

[i] *Contra Dionysius*] Patria is Colophonius fuit, ut ex Æliano constat, Var. Hist. IV. 3.

[j] *Parva et Callicles*] Idem fortassis et fictor Megarensis, cujus opera laudantur inprimis a Pausania l. VI.

[k] *Item Calates* [*Calades*] Καλάδης, quo nomine is fuit qui *leges Atheniensibus dedisse fertur*, Ἀθηναίοις, ὡς λέγεται, νόμους γράψας, et ab iis idcirco statuæ honorem obtinuisse. Qui hunc Pausaniæ locum accuratius pensitarit, intelliget is profecto, vanam illius conjecturam esse, qui sic emendat, κώμους γράψας, hoc est, *comessantium tabellas*, ut eum ipsum signari a Græco scriptore suadeat, cujus comicæ tabulæ a Plinio commendantur. Dignum scilicet statua opus. Et quis tabulas comicas sic interpretari velit? Hic libri editi *Calaces* habent: Ms. *Calates.*

[l] *Comicis tabellis*] Quæ personas repræsentent, quales in Comœdorum fabulis inducuntur.

[m] *Antiphilus*] Ἀντίφιλος ζωγράφος, Tzetzæ Chil. VIII. Hist. 197. vs. 395. Pictorem hunc ab eximia facilitate laudat Quintilianus XII. 10. p. 894.

[n] *Nam et Hesionam*] Laomedontis filiam, Priami sororem. Consule Mythologos, et Virgil. Æn. VIII. 157.

et Alexandrum ac Philippum cum Minerva, qui sunt in Schola[o] in Octaviæ porticibus: et in Philippi,[p] Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emisso expavescentem: in Pompeia[q] vero[6] Cadmum, et Europen. Idem[7] jocoso nomine Gryllum deridiculi habitus pinxit.[b] Unde hoc genus picturæ grylli[8] vocantur. Ipse in Ægypto natus didicit a Ctesidemo.

Decet non sileri et Ardeatis templi[r] pictorem, præsertim civitate donatum ibi, et carmine, quod est in ipsa pictura[9] his versibus:

Dignis digna loco[10 s] picturis condecoravit,
Reginæ Junonis supremi[11 t] conjugis templum
Marcus Ludius Helotas[u] Ætolia oriundus,

Quem nunc et post semper ob artem hanc Ardea laudat.

Eaque sunt[12] scripta antiquis literis Latinis:[v] non frau-

[b] *Idem pinxit hominem habitu ridiculo, nomenque tabulæ finxit, Gryllum.*

Franz. *Colaces* Vet. Dalec. *Calaces* edd. vett. et Gronov.—6 Cod. Dalec. *reum.*—7 *Idemque* Vet. Dalec. Mox, *Jocosus Ægellum nomine ridiculi* cod. Dalec. *deridiculi* alius codex ejusdem.—8 *Ægelli* cod. Dalec.—9 Cod. Dalec. *scriptura.*—10 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. Dignis digna loca* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—11 Gronov. et al. ante Harduin. *supremæ.*—12 Ita edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et

NOTÆ

[o] *In Schola*] Nomine sororis Octaviæ Porticum Augustus condiderat, ut auctor est Suetonius Aug. cap. 29. Fuit regione Urbis nona, prope Theatrum Marcelli: Complectebatur ea templa duo, Junonis, et Apollinis: Curiam, Scholas, Bibliothecam. Schola statio quædam instar ludi literarii fuit, in quem Philosophi, et reliquis doctrinis exculti homines, convenire solebant, ut publicis disputationibus et colloquiis exercerentur.

[p] *Et in Philippi*] In porticu Philippi, de qua diximus c. 36.

[q] *In Pompeia*] Prope theatrum Pompeii, regione Urbis nona, et Porticus Pompeiana fuit, de qua Vitruvius v. 9. pag. 92.

[r] *Ardeatis templi*] Cujus picturas antiquiores esse Urbe Roma dictum est superius, c. 6.

[s] *Dignis digna loco*] Sic Gruterus edidit, in Inscriptionibus, p. 1065. ex vetusto lapide:

DIGNE. DOCTILOQVEIS. PICTVREIS. CONDECORAVIT
REGINÆ. IVNONI. SVPREMI. CONIVGI. TEMPLVM
MARCVS. LVDIVS. ELOTAS. AETOLIA. ORIVNDVS
QVEM. NVNC. ET. POST. SEMPER. OB. ARTEM. HANC. ARDEA. LAVDAT.

[t] *Supremi*] Hoc est, Jovis. Ita Mss. Reg. 2. A Colb. 3. aliique: non, ut editi hactenus libri, *supremæ.*

[u] *Helotas*] Εἵλωτες a Lacedæmoniis transfugæ appellati. Strabo l. VI. p. 278.

[v] *Antiquis literis Latinis*] De his egimus VII. 58.

dando et Ludio,[c w] Divi Augusti ætate, qui primus instituit amœnissimam parietum picturam, villas et porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piscinas, euripos, amnes, littora, qualia quis optaret,[13] varias ibi obambulantium species, aut navigantium, terraque villas adeuntium asellis aut vehiculis. Jam piscantes,[14] aucupantesque, aut venantes, aut etiam vindemiantes sunt in ejus exemplaribus: nobiles,[x] palustri accessu villæ, succollatis sponsione mulieribus, labantes trepidisque feruntur:[d 15] plurimæ præterea tales argutiæ facetissimi salis. Idemque subdialibus[e] maritimas urbes pingere instituit, blandissimo[16] aspectu, minimoque impendio.

Sed nulla gloria artificum est, nisi eorum qui tabulas pinxere: eoque venerabilior antiquitatis prudentia apparet.[17] Non enim parietes excolebant dominis tantum, nec domos uno in loco mansuras, quæ ex incendiis rapi non possent. Casula Protogenes contentus erat in hortulo suo. Nulla in Apellis tectoriis[18] pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnium eorum[y] ars[19] urbibus excubabat:

[c] *Neque prætermittenda Ludii commendatio est.*

[d] *Nobiles, ut bajuli, per accessum palustrem cujusdam villæ, colla mulieribus ex sponsione onerati, vacillantes ac veluti oneri metuentes incedunt.*

[e] *In iis, quæ sub dio sunt, inambulationibus.*

Franz. Ita quoque cod. Dalec. *Ea sunt* Gronov. et al. vett. Mox, *et sua gloria Ludi, qui Divi Aug. æt. primus, &c.* Vet. Dalec. Paulo post, *villas et portus* cod. Dalec.—13 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *optarat* Gronov. et al. vett.—14 *Itempiscantes* Vet. Dalec.—15 ' Ita codd. Regg. 2. 5. In cod. Reg. 3. et Editione principe, *trepideque feruntur.*' Brotier. *trepidique feruntur* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *nob. pal. acc. villæ, et qui succollantium specie labantes mulieres trepidas ferunt* Vet. Dalec. *nobiles tympanistriæ: ancillæ succollatis sponsione mulieribus labantes, quæ crepidis feruntur* cod. Dalec. *vindemiantes. Sunt in ejus exemplaribus nobiles p. a. villæ: succollantium specie mulieres, labentes trepidæque feruntur: p. p. t. a. f. sales* edd. vett. et Gronov. *et facetissimi sales* Vet. Dalec. *facetissimi salis* codex ejusdem.—16 Cod. Dalec. *blando.*—17 'Ita codd. Regg. Dalec. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier. apparet antiquitatis prudentia. Non enim, &c.* cod. Dalec. *apparet antiquitas. Non enim, &c.* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Mox, *nec domus una visura quæ ex, &c.*—18 *Nulla*

NOTÆ

[w] *Non fraudando et Ludio*] Familiaris locutio Plinio, ut constabit ex Indice.

[x] *Nobiles*] Vide Notas et Emend. num. 13.

[y] *Omnis eorum*] Reg. 2. *Omnium eo-*

pictorque res communis[z] terrarum erat. Fuit et Arellius Romæ celeber[20] paulo ante Divum Augustum: nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicujus fœminæ amore flagrans, et ob id Deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaque in pictura ejus scorta numerabantur. Fuit et nuper gravis ac severus, idemque floridus, humilis rei pictor Amulius.[21] Hujus erat Minerva, spectantem spectans,[22] quacumque aspiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum gravitate, quod semper togatus, quanquam in machinis.[a] Carcer ejus artis[b] domus aurea fuit: et ideo non extant exempla alia magnopere. Post eum[23] fuere in auctoritate Cornelius Pinus,[24] et Accius Priscus, qui Honoris et Virtutis[c] ædes imperatori Vespasiano Augusto restituenti pinxerunt: sed Priscus antiquis similior.

XXXVIII. (XI.) Non est omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in triumviratu

---

Apellis in tectoriis cod. Dalec. Mox in eodem, *totos tingere.*—19 'Ita codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier.* *Omnis eorum ars* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—20 Cod. Dalec. *celebris.*—21 Cod. Dalec. *pictor Fabius.*—22 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. *spectantem aspectans* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—23 Cod. Dalec. *exemplaria.* *Magnopere post eum.*—24 *Cornelius Primus* in eodem codice.

NOTÆ

rum. Malim ego, *Omnibus.*

[z] *Res communis*] Rem communem vocat, propter tabulas, quæ demi, atque in locum alium transferri possent: ut ex Achaia L. Mummium transtulisse permulta superius vidimus.

[a] *Quanquam in machinis*] Ut sunt ii qui vel in scala sublimes, vel suspensi in corbibus, summa ædium tabulata, camerarumque fornices picturis exornant. His quanquam in machinis penderet ille, nunquam tamen induxit animum ut pingeret, nisi togatus.

[b] *Carcer ejus artis*] Præclara ejus artificis opera domo Neronis aurea inclusa fuere. De ea domo dicemus libro seq. cap. 24.

[c] *Honoris et Virtutis*] Fuere ædes geminæ, proxime inter sese junctæ. Symmachus Epist. 1. 14. 'Bene ac sapienter majores nostri, ut sunt alia ætatis illius, ædes Honori atque Virtuti gemellas junctim locarunt: commenti, quod in te (Ausonium alloquitur) vidimus, ibi esse præmia honoris, ubi sunt merita virtutis.' P. Victor in prima regione Urbis juxta Portam Capenam, 'Vicus Honoris et Virtutis,' ab ædibus nimirum proximis sic appellatus. Fertur Galbæ Imp. nummus inscriptus, HONOS ET VIRTVS.

quodam[1] loco deductus a magistratibus in nemorosum hospitium, minaciter cum iis postero die expostulavit, somnum ademtum sibi volucrum concentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circumdedere loco: eoque terrore aves tum siluisse narrantur,[2] et postea cognitum est ita posse compesci.

XXXIX. Ceris pingere,[d] ac picturam inurere qui primus excogitaverit,[1] non constat. Quidam Aristidis[e] inventum putant, postea consummatum a Praxitele. Sed aliquanto vetustiores encausticæ[2] picturæ extitere, ut Polygnoti, et Nicanoris, et Arcesilai[f] Pariorum. Lysippus quoque Æginæ picturæ suæ inscripsit ἐνέκαυσεν,[g] quod profecto non fecisset, nisi encaustica inventa.

XL. Pamphilus[h] quoque Apellis præceptor non pinxisse tantum encausta,[1] sed etiam docuisse traditur Pausian[i] Sicyonium primum in hoc genere nobilem. Brietis filius hic fuit, ejusdemque[2] primo discipulus. Pinxit et ipse[j] penicillo parietes Thebis,[3] cum reficerentur quondam a Po-

---

CAP. XXXVIII. 1 Cod. Dalec. *ut juratus dicebat, introivit quodam.* Mox, *minaciterque postero* al. apud Dalec.—2 'Ita bene codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. *siluisse narratur* Gronov. et vulgg. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.

CAP. XXXIX. 1 Ita Harduin. 1. *quis primus excogitaverit* Gronov. et Brotier. *quis excogitaverit* Harduin. 2. 3. Miller. et Franz.—2 Cod. Dalec. *encausti.*

CAP. XL. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *encausto* cod. Dalec. *encaustica* Gronov. et al. ante Harduin.—2 Cod. Dalec. *eidemque.*—3 'Ita

NOTÆ

[d] *Ceris pingere*] Discoloribus ceris pingebant antiqui: picturamque inurebant: quod quomodo fieret, dicemus inferius cap. 41. Interim de discoloribus ceris Varro testis de Re Rust. lib. II. 'Pictores loculatas magnas habent arculas, ubi discolores sunt ceræ.'

[e] *Quidam Aristidis*] Ejus qui Polycleti discipulus fuit, de quo XXXIV. 19. De Praxitele ibidem.

[f] *Arcesilai*] Pictoris hujusce mentio apud Pausan. lib. I. p. 2.

[g] *Lysippus . . . . ἐνέκαυσεν*] Hoc igitur tertium opus ex iis quæ Plinius absolute inscripta fuisse scribit in Præfatione ad Titum, ILLE FECIT: non pendente titulo, ILLE FACIEBAT: hoc est, non Λύσιππος ἐνεκαίει, sed ΛΥΣΙΠΠΟΣ. ΕΝΕΚΑΥΣΕΝ.

[h] *Pamphilus*] De quo cap. 36.

[i] *Pausian*] Παυσίου pictoris opera laudat Pausanias lib. II. pag. 134. Horat. II. Sat. 7. 95. 'Vel cum Pausiaca torpes insane tabella.'

[j] *Pinxit et ipse*] Pausias scilicet. Vide Notas et Emend. num. 14.

lygnoto picti: multumque comparatione superatus existimabatur, quoniam non suo genere[a k] certasset. Idem et lacunaria primus pingere instituit: nec cameras ante[4 l] eum taliter adornari mos fuit. Parvas pingebat tabellas, maximeque pueros. Hoc æmuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda[5] picturæ ratio esset illa. Quamobrem arti daturus[6] et celeritatis famam, absolvit uno die tabellam, quæ vocata est Hemeresios,[7 m] puero picto. Amavit in juventa Glyceram municipem suam,[n] inventricem coronarum,[o] certandoque imitatione ejus, ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam. Postremo pinxit

[a] *Non in quo maxime excellebat genere picturæ.*

cod. Reg. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. *parietes Thespiis* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—4 Vet. Dalec. *instituit et cameras, nec ante.* Mox, *adornare mos fuit* cod. Dalec.—5 Cod. Dalec. *non tarda.*—6 Alii ap. Dalec. *additurus.*—7 *Hemerousios* Vet. Dalec.—

NOTÆ

[k] *Quoniam non suo genere*] Pausias enim encausto, Polygnotus penicillo excelluit. Encausto pingere, et penicillo pingere, differunt: ceris illud, istud coloribus.

[l] *Nec cameras ante*] Cameræ lacunaribus ornabantur, aut musivo opere pingebantur. Ipsa lacunaria vel deaurari solebant, vel pingi coloribus, quod Pausiæ primo inventum fuit. Vetus auctor quæstionum Veteris et Novi Test. quæst. 106. 'Sicut enim ad ornamentum domus pertinet, si camera ejus habeat auro distincta laquearia,' &c. Isidorus XIX. 12. 'Laquearia sunt, quæ cameram subtegunt et ornant, quæ et lacunaria dicuntur: quod lacus quosdam quadratos, vel rotundos, ligno vel gypso vel coloribus habeant pictos, cum signis intermicantibus.' Quem Isidori locum immerito Salmasius reprehendit, in Notis ad Fl. Vopiscum, pag. 393. ubi negat lacunaria cameris unquam supposita fuisse. Atqui hoc Plinius diserte confirmat. Et Constantinus M. in Epistola, quam Eusebius recitat, de ejus Vita III. 32. Τὴν δὲ τῆς βασιλικῆς καμάραν, πότερον λακωναρίαν, ἢ δι' ἑτέρας τινὸς ἐργασίας γενέσθαι σοι δοκεῖ, παρὰ σοῦ γνῶναι βούλομαι. Εἰ γὰρ λακωναρία εἶναι μέλλοι, δυνήσεται καὶ χρυσῷ καλλωπισθῆναι τὸ λειπόμενον. *Porro cameram Basilicæ utrum laqueatam, an alio quopiam operis genere faciendam censeas, certior a te fieri velim. Nam si laqueata fiet, auro quoque poterit exornari.*

[m] *Hemeresios*] Ἡμερήσιος, diei unius pictura.

[n] *Glyceram municipem suam*] Sicyoniam igitur. At Glycere meretrix, quæ Praxitelis amica a Strabone dicitur, lib. IX. pag. 410. Thespiensis e Bœotia fuit.

[o] *Inventricem coronarum*] Sic libri omnes, etiam Mss. non *vitricem*, ut fingit Salmasius in Solin. pag. 246. inaudita prorsus in Latio voce, cum *vietricem* dici potius ars pateretur, quanquam ægre.

ipsam[8] sedentem cum corona, quæ e nobilissimis tabula[9] appellata est Stephaneplocos,[p] ab aliis Stephanopolis, quoniam Glycera venditando coronas sustentaverat paupertatem. Hujus tabulæ exemplar, quod apographon[q] vocant, L. Lucullus[r] duobus talentis[s] emit Dionysiis[10] [t] Athenis.

Pausias autem fecit et grandes tabulas, sicut spectatam in Pompeii porticibus boum immolationem. Eam enim picturam primus invenit, quam postea imitati sunt multi, æquavit nemo. Ante omnia cum longitudinem bovis ostendere vellet, adversum eum pinxit, non transversum: et abunde[11] intelligitur amplitudo. Dein cum omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, coloremque condant[12] nigro; hic totum bovem atri coloris fecit, umbræque corpus ex ipso dedit, magna prorsus arte in æquo extantia ostendens, et in confracto solida omnia.[b] Sicyone et hic vitam egit, diuque fuit illa patria picturæ. Tabulas inde e publico omnes, propter æs alienum civitatis addictas,[13] Scauri ædilitas[u] Romam transtulit.

[b] *Et cum veluti fracta sint unius corporis membra omnia, solida tamen omnia videantur.*

8 'Ita codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier.* *pinxit illam* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—9 'Ita codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier.* *quæ e nobilissimis ejus tabula* Gronov. edd. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *quæ nobilissima tabula* cod. Dalec. Mox, *Stepanoplocos* Gronov. et al. vett.—10 Gronov. et al. ante Harduin. *a Dionysio.*—11 Gronov. et al. ante Harduin. *unde et abunde.*—12 Gronov. *condiant.* Mox, *ex ipso dedit, quod magna prorsus arte in æquo egit, extundente et confringente solida omnia* cod. Dalec.—13 Cod. Dalec. *propterea omnes e*

NOTÆ

[p] *Stephaneplocos*] Ita Reg. 2. non *stephanoplocos:* quanquam et istud æque Græce dicitur. Στεφανηπλόκος, *textrix coronarum:* Στεφανόπωλις, *venditrix coronarum.*

[q] *Apographon*] Quod ad exemplar effingitur, ἀπόγραφον Græci dicunt. *Une copie.*

[r] *L. Lucullus*] Is qui post bellum Mithridaticum, conversus ad otium, tradidit se luxui, magnificentiaque villarum, signorum et tabularum ornamentis Romanos omnes superavit.

[s] *Duobus talentis*] Atticis nimirum: Gallicæ monetæ libræ sunt, 4000.

[t] *Dionysiis*] Festis ludisque Dionysiacis, qui magno apparatu ab Atheniensibus celebrabantur. Eadem Bacchanalia appellata. In libris hactenus editis, *a Dionysio.* At Mss. Reg. 2. et Pintiani, *Dionysius.*

[u] *Scauri ædilitas*] De qua XXXVI. 24.

Post eum eminuit longe ante omnes Euphranor Isthmius, Olympiade centesima quarta,[14] idem qui inter fictores dictus est a nobis.[v] Fecit et colossos: et marmora, ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, et in quocumque genere excellens, ac sibi æqualis. Hic primus videtur expressisse dignitates heroum,[15] et usurpasse symmetriam. Sed fuit universitate[16 w] corporum exilior, capitibus articulisque grandior. Volumina quoque composuit de symmetria et coloribus. Opera ejus sunt, equestre prælium,[x] duodecim Dii,[y] Theseus,[z] in quo dixit, ‘ eundem apud Parrhasium[17] rosa pastum esse, suum vero carne.’ Nobiles ejus tabulæ Ephesi,[18] Ulysses simulata vesania bovem cum equo jungens: et palliati cogitantes:[a] dux gladium condens.

Eodem tempore fuit et Cydias,[b] cujus tabulam Argonau-

publico pro nomine civitatis abductas.—14 *Olympiade scilicet quinquagesima prima* cod. Dalec.—15 Cod. Dalec. *signa heroum;* Vet. Dalec. *dignitates et insignia heroum.*—16 *Sed fuit in universitate* cod. Dalec.—17 *Parrasium* Gronov. et vulgg.—18 *Nobilis ejus est tabula Ephesi* cod. Dalec. Mox cod. Dalec. *Pala-*

NOTÆ

[v] *Dictus est a nobis*] Lib. XXXIV. 19.

[w] *Sed fuit universitate*] Corpora tota fecit exiliora, grandiora capita. Quod vitium et in Zeuxide notatum superius, cap. 36. ‘ Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus, articulisque.’

[x] *Equestre prælium*] Laudatur id Euphranoris opus et a Pausania lib. I. pag. 5. Equestre illud prælium ait fuisse, in quo ex Atheniensibus Gryllus Xenophontis F. e Bœotis Epaminondas Thebanus inprimis claruere.

[y] *Duodecim Dii*] De hac pictura Pausanias loc. cit. Elegantius vero Valerius Max. VIII. 11. p. 40. His illi Ennii versibus continentur: ‘ Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Jovi', Neptunus, Volcanus, Apollo.’

[z] *Theseus*] Tradit eadem et Plutarchus de Gloria Athen. lib. I. pag. 546. Ὥσπερ Εὐφράνωρ τὸν Θησέα τὸν ἑαυτοῦ τῷ Παῤῥασίου παρέβαλε, λέγων τὸν μὲν ἐκείνου ῥόδα βεβρωκέναι, τὸν δὲ ἑαυτοῦ κρέα βόεια. Unde Pintiani emendatio exsufflatur, libris invitis omnibus ita scribentis, *rore pastum esse,* non *rosa.*

[a] *Et palliati cogitantes*] Sic Reg. 2. ceteriqne probatiores libri primitivi, typique. Frustra sunt, qui ex nescio quo exemplari inducunt, *Et Palamedes dux fasce gladium condens.* Plinius inferius iterum de Timomachi picturis: ‘ Palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem.’

[b] *Et Cydias*] Κυδίας Eustathio in Dionys. vs. 526. ubi hunc pictorem e Cyntho, quæ Cycladum una est, oriundum ait.

tas H-S. CXLIV.[19 c] Hortensius Orator mercatus est, eique [20] ædem fecit in Tusculano suo.

Euphranoris autem discipulus fuit Antidotus. Hujus est clypeo dimicans Athenis, et luctator, tibicenque inter pauca laudatus.

Ipse diligentior, quam numerosior,[d] et in coloribus severior,[21] maxime inclaruit discipulo Nicia[e] Atheniensi, qui diligentissime mulieres pinxit. Lumen et umbras custodivit, atque ut eminerent e tabulis picturæ maxime curavit. Opera ejus, Nemea[f] advecta ex Asia Romam a Silano,[g] quam in Curia diximus positam:[h] item Liber pater in æde Concordiæ:[i] Hyacinthus,[j] quem Cæsar Augustus delectatus eo secum deportavit Alexandria capta: et ob id Tiberius Cæsar in Templo ejus[k] dicavit hunc tabulam: et

---

medes dux fasces glandium condens: Vet. Dalec. *fasce gladium condens.*—19 Margo edd. Dalec. et Gronov. *fuit Cydus et Cydias, cujus tab. Arg. talentis CXLIV.* —20 Alii ap. Dalec. *eisque.*—21 ‘ Ita codd. Regg. Pintian. Editio princeps, et Cl. Durand.’ *Brotier. et in c. severus* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et

NOTÆ

[c] *H-S. CXLIV.*] Hoc est, sestertium centum quadraginta quatuor millibus. Gallicæ monetæ libræ sunt, seu floreni, 14400.

[d] *Quam numerosior*] Diligens, inquit, pictor Antidotus fuit: sed non plurimas idem tabulas pinxit: non uti Zeuxis, de quo supra, ‘ Fœcundus artifex.’ Sic XXXIV. 19. Myron ‘ numerosior arte quam Polycletus,’ dicitur.

[e] *Nicia*] Νικίας ζωγράφος Ἀθηναῖος, Plutarcho de Gloria Athen. lib. 1. pag. 346. Nicomedis filium facit Pausanias lib. 1. pag. 57. et in pingendis etiam animalibus eximium tradit: Νικίας ὁ Νικομήδους ζῷα ἄριστος γράψαι τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ. Vide et quæ de eo referat Ælianus Var. Hist. III. 31.

[f] *Nemea*] Diximus de ea, libri hujus cap. 10.

[g] *A Silano*] A C. Junio Silano, qui Consulatum Augusti principatu gessit: mox postulatus repetundarum ab Asianis, quorum Proconsul fuerat, a Tiberio in exilium actus est, ut prodidit Tacitus Annal. III.—‘ A Licinio Nerva Silano, cujus nomen in nummis Antiochensium legitur ΕΠΙ ΣΙΛΑΝΟΥ. ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. Fuit is pater Silani, qui nepos neptis Augusti fuit, ut Plinius ait, VII. 11.’ *Ed. sec.*

[h] *In Curia diximus positam*] Cap. 10.

[i] *Concordiæ*] Regione Urbis octava.

[j] *Hyacinthus*] Lusit in hanc tabulam Martialis XIV. 173. cujus lemma: ‘ Hyacinthus in tabula pictus:’ ‘ Flectit ab inviso morientia lumina disco Œbalius, Phœbi culpa dolorque, puer.’

[k] *In Templo ejus*] Templum Augusti in foro Romano fuit. Hujus effigiem nummi Tiberii exhibent.

Diana. Ephesi[22] vero est Megabyzi[l] sacerdotis Ephesiæ Dianæ sepulcrum: Athenis Necromantia[23] [m] Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi[n] talentis sexaginta,[o] potiusque patriæ suæ donavit, abundans opibus. Fecit et grandes picturas, in quibus sunt Calypso,[p] et Io,[24] et Andromeda: Alexander quoque in Pompeii porticibus[q] præcellens, et Calypso sedens. Huic quidem[25] [r] ascribuntur

recentt.—22 *In Epheso* cod. Dalec.—23 *Necyia* margo edd. Dalec. et Gronov. ex Æliano.—24 Voc. *et Io* desunt in cod. Dalec.—25 *Phidiæ quidem* cod.

NOTÆ

[l] *Megabyzi*] Diximus de eo superius cap. 36.

[m] *Necromantia*] Vaticinium mortuis evocatis, locumque ubi id umbræ reddunt, vox ea sonat, νεκρομαντεία. Ciceroni Tusc. I. 37. νεκυία Homeri appellatur: eaque pars Odysseæ intelligitur, qua ad Inferos Ulysses descendisse fingitur, umbrasque ibi esse allocutus.

[n] *Attalo regi*] Ptolemæo potius, si Plutarcho fides, in libro de Vita Secund. Epicur. pag. 1093.

[o] *Talentis sexaginta*] Atticis nimirum: quæ Gallicæ monetæ libras, seu florenos, efficiunt 144000.

[p] *Calypso*] Calypso, quæ naufragum Ulyssem hospitaliter recepit. Io a Jove adamata, et in vaccam conversa. Andromeda, quam Ceto expositam Perseus periculo liberavit. Hujus picturæ argumentum explanat geminum epigramma in Anthol. IV. 9. ex quo adjectum intelligimus et Gorgonis caput, cujus ope virginem Perseus liberavit: simulque Cassiopen Andromedæ matrem, quæ Nereidas ad alligandam scopulo filiam, ut a ceto voraretur, concitarat, quod eam Nereidas antecellere forma jactitaret. Prius est Antiphili: Αἰθιόπων ἃ βῶλος· ὁ δὲ πτερόεις τὰ πέδιλα, Περσεύς· ἃ δὲ λίθῳ πρόσδετος Ἀνδρομέδα. Ἃ προτομὰ, Γοργοῦς λιθοδερκέος· ἆθλον ἔρωτος Κῆτος· Κασσιόπας, ἃ λάλος εὐτεκνίη. Χἃ μὲν ἀπὸ σκοπέλοιο χαλᾷ πόδας ἠθάδι νάρκᾳ, Νωθρόν· ὁ δὲ μναστὴρ νυμφοκομεῖ τὸ γέρας. *Æthiopum regio est: qui fert talaria, Perseus: Hæc adjuncta feris cautibus, Andromede. Gorgonis hoc sectum caput est: certamen amoris Bellua: Cassiopes, garrula fertilitas. Liberat illa pedes longa torpedine segnes A scopulo: potitur virgine victor amans.* Alterum Arabii Scholastici: Κηφεὺς Ἀνδρομέδην ἡ ζωγράφος ἄνθετο πέτραις· Καὶ γὰρ ἀπ' ὀφθαλμῶν ἡ κρίσις ἀμφίβολος; Κῆτος δὲ σπιλάδεσσιν ἐπὶ γναμπτῇσι χαράχθη, Ἡ ἀπὸ Νηρῆος γείτονος ἐξανέδυ; Ἔγνων ταῦτα· σοφός τις ἀνὴρ κάμε· δεινὸς ἀληθῶς Τεύξατο καὶ βλεφάρων καὶ πραπίδων ἀπάτην. *Cepheus Andromeden, an pictor rupe ligavit? Namque oculus non quit cernere, credat utrum. Picta super scopulos ostenditur horrida pistrix, An de vicino tollitur illa mari? Agnosco vix signa manus: O magnus in arte, Lumina qui potuit fallere, quique animos!* Quæ porro comminiscendæ hujus de Andromeda fabulæ causa extiterit, Cetumque vere navigii, non belluæ, nomen fuisse, aliaque huc spectantia, prolixe Conon explanat, in Bibl. Photii, cod. CLXXXVI. Hist. XL. 448.

[q] *In Pompeii porticibus*] De quibus cap. 37.

[r] *Huic quidem*] Mss. *fidem*, men-

quadrupedes. Prosperrime canes expressit. Hic est Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus,[s] quæ maxime opera sua probaret[26] in marmoribus: 'Quibus Nicias manum admovisset:' tantum circumlitioni[27][t] ejus tribuebat. Non satis discernitur,[u] alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade centesima duodecima.

Niciæ comparatur, et aliquanto præfertur, Athenion Maronites,[v] Glaucionis Corinthii discipulus, et austerior colore, et in austeritate jucundior, ut in ipsa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine Phylarchum;[w] et Athenis frequentiam,[28] quam vocavere syngenicon.[x] Item Achillem[y] virginis habitu occultatum, Ulysse deprehen-

Dalec.—26 Cod. Dalec. *sua præstarent.*—27 'Ms. *circumdictioni;* lego, *circumductioni.*' Dalec.—28 'Ita codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier. Athenis mulierum frequentiam* Vet. Dalec. *Athenis frequentiam*, omissa conjunctione, Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Mox,

NOTÆ

dose. Sunt qui *Phidiæ* reponant, vitiosius. In quadrupedibus pingendis palmam tulisse Niciam auctor est Pausanias paulo antea a nobis laudatus.

[s] *De quo dicebat.... interrogatus*] Dicebat, inquam, ea sibi opera maxime probari, quibus Nicias manum admovisset. Simili textura verborum usus ipse cap. 8. 'De qua Teutouorum legatus respondit interrogatus,' &c.

[t] *Circumlitioni*] Marmora coloribus tennissimis illinebant, qui repercussu claritatem marmoris excitarent, custodirentque a pulvere et sordibus. Galli dicunt, *vernir*. Seneca Epist. LXXXVI. cujus initium est, 'In ipsa Scipionis Africani villa:' 'Pauper sibi videtur ac sordidus ... nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt: nisi illis undique operosa, et in picturæ modum variata circumlitio prætexitur.'

[u] *Non satis discernitur*] At satis discerni temporum ratione ambo a se invicem videntur, cum illius ætas, qui Olympiade CXII. vixit, ab Attali temporibus distet annis fere XC. cui regi is, qui nunc laudatur, vendere dicitur tabulam noluisse.

[v] *Maronites*] Ab oppido Thraciæ Maronea, de quo IV. 18. Ἀθηνίων ὁ τοῦ Γλαυκίωνος.

[w] *Phylarchum*] Historicum, ut videtur, de quo dicemus in Auctorum Indice.

[x] *Syngenicon*] Συγγενικὸν, *cognationem*. Ita cum Piutiano scripsimus, quod in Mss. Reg. 2. aliisque, *lyngenicon* vidimus. Et quod mox 'cognatio' pariter 'nobilium' picturæ argumentum affertur. Infra item Œnias 'Syngenicon' pinxisse dicitur. Editi ante nos libri, *polygynæcon*, πολυγυναικὸν, quæ vox mulierum frequentiam sonat.

[y] *Item Achillem*] Narrat hanc historiam Hyginus Fab. XCVI. 'Thetis Nereis, cum sciret Achillem filium

dente. Et in una tabula insigni,[29] quaque maxime inclaruit, agasonem cum equo. Quod nisi in juventa obiisset, nemo ei compararetur.

Est nomen et Heraclidi Macedoni. Initio naves[z] pinxit: captoque rege Perseo Athenas commigravit, ubi eodem tempore erat Metrodorus[a] pictor, idemque philosophus, magnæ in utraque scientia auctoritatis. Itaque cum L. Paulus devicto Perseo petisset ab Atheniensibus, ut sibi quam probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itemque pictorem ad triumphum excolendum,[30] Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in utroque desiderio præstantissimum: quod ita Paulus quoque judicavit.[31]

Timomachus Byzantius[32] Cæsaris dictatoris ætate Ajacem, et Medeam[b] pinxit,[33] ab eo in Veneris Genitricis æde

quam vocavere polygynæcon Gronov. et al. ante Harduin.—29 ' Corrupte codd. Regg. 2. 3. Voss. et Editio princeps, *in una tabula ut signa.* In recentt. edd. *sex signa.* Cl. Durand recte emendavit, *insigni.'* Brotier. *in una t. sex signa* Harduinus ex codd. eumque secuti Bipont. Miller. et Franz. *in una tabula, quaque, &c.* Gronov. et vulgg. *in una tabula signa, quaque, &c.* cod. Dalec. ex quo Dalecampius, *signina.*—30 Cod. Dalec. *excogitandum.*—31 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *quod edicto quoque Paulus indicavit* margo edd. Dalec. et Gronov. *quod ita quoque Paulus judicavit* Gronov. et vulgg.—32 *Byzantinus* cod. Dalec.—33 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Ajacem ei pinxit*

NOTÆ

suum, quem ex Peleo habebat, si ad Trojam expugnandam isset, periturum, commendavit eum in insulam Scyron ad Lycomedem regem: quem ille inter virgines filias habitu fœmineo servabat, nomine mutato... Achivi autem, cum rescissent ibi eum occultari, ad Regem Lycomedem oratores miserunt, qui rogarent, ut eum adjutorium Danais mitteret. Rex cum negaret apud se esse, potestatem eis fecit, ut in regia quærerent. Qui cum intelligere non possent, quis esset eorum, Ulysses in Regio vestibulo munera fœminea posuit, in quibus clypeum et hastam, et subito tubicinem jussit canere, armorumque crepitum et clamorem fieri jussit. Achilles hostem arbitrans adesse, vestem muliebrem dilaniavit, atque clypeum et hastam arripuit. Ex hoc est agnitus, suasque operas Argivis promisit, et milites Myrmidones.'

[z] *Initio naves*] Id quoque de Protogene superius dictum, cap. 36.

[a] *Metrodorus*] Carneadis auditor is fuit Athenis, ut auctor est Cicero de Orat. 1. 45. De Architectonice scripsit, ut in Auctorum Indice dicemus. Item de poëtis, ut auctor est Plutarchus lib. Adv. Epic. pag. 1094. Vixit Persei Macedoniæ regis temporibus.

[b] *Timomachus... Medeam*] In hanc pictoris ejus tabulam, ut ceteros si-

positas, octoginta talentis[c] venumdatas. Talentum Atticum X. VI. M.[d] taxat M. Varro.[34] Timomachi æque lau-

et Medeam Gronov. et vulgg.—34 *Talentum Atticum XVI. taxat M. Varro* Gronov. et vulgg. *T. A. X. VI. taxat M. Varro* Harduin. 1. *T. A. X. VI. &c.* Harduin. 2. 3. Miller. et Franz. *T. A. X. VI. mill. &c.* Bipont. *Tal. autem Att. ut ait Varro X. VI. aliis taxatur* cod. Dalec. *Tal. autem Att. ut ait Varro, sexdecim sestertiis taxatur* Vet. Dalec. Portius legit, *XXIV. H-S.* Hotom. vero de Re Numm. pag. 148. *X. VI.* hoc est, denarium sex millibus.

NOTÆ

leam, egregie lusit Antiphilus Byzantius, in Anthol. IV. 9. cujus Epigramma Latine Ausonius reddidit, Epigr. CXXIX. 'Medeam vellet cum pingere Timomachi mens, Volventem in natos crudum animo facinus; Immanem exhausit rerum in diversa laborem, Fingeret affectum matris ut ambiguum. Ira subest lacrymis: miseratio non caret ira: Alterutrum videas ut sit in alterutro. Cunctantem satis est: nam digna est sanguine mater Natorum: tua non dextera, Timomache.' Et Epigr. CXXX. cujus hic exitus est: 'Laudo Timomachum: matrem quod pinxit in ensem Cunctantem, prolis sanguine ne maculet.' De priore vero, seu de Ajacis insanientis pictura ab eodem Timomacho elaborata, incerti scriptoris epigramma extat, Anthol. IV. 6. Αἶαν, Τιμομάχου πλέον ἢ πατρός. ἤρπασε τέχνα Τὴν φύσιν· ὁ γράψας εἶδέ σε μαινόμενον. Καὶ συνελυσσήθη χεὶρ ἀνέρι, καὶ τὰ κεραστὰ Δάκρυα τοὺς λύπης πάντας ἔμιξε πόνους. In libris editis Αἶσαν Τιμομάχου corrupte legitur. *Ajax, Timomachi magis es, quam patris: in arte Natura est: rabiem viderat ille tuam. Cumque viro furiata simul manus: omne doloris Ingenium trucibus miscuit in lacrymis.*

[c] *Octoginta talentis*] Monetæ Gallicæ libras hæc omnino efficiunt, sive florenos, 192000. Hic exclamare lubet cum Seneca Epist. XCVI. 'Quid inter pueros et nos interest? nisi quod nos circa tabulas et statuas insanimus, carius inepti? Illos reperti in littore calculi læves, et aliquid habentes varietatis delectant,' &c.

[d] *Talentum Atticum X. VI. M.*] Hoc est, denarium sex millibus: Gallicæ monetæ libris, ut vocant, 2400. Recte. Festus similiter Atticum talentum definit sex millibus denarium. Gellius III. 17. tria talenta Attica ait efficere LXXII. millia sestertium, hoc est, XVIII. denarium millia. Seneca et Priscianus talentum Atticum aiunt esse XXIV. sestertia: sive quatuor et viginti sestertium millia: hoc est, sex millia denarium: quæ ter ducta efficiunt illa Gellii LXXII. sestertia.—'Talentum illud 'magnum' a Plauto vocatur, quod dicimus moneta Gallica, *deux mille quatre cent livres:* sive *huit cens écus.* Mna, sive mina, ut a Plinio centum denariis definitur, in fine lib. XXI. monetæ Francicæ efficit libras, ut vocant, quadraginta, *quarante francs.* Hanc porro nostram ac Plinianam talenti ac minæ æstimationem egregie confirmat Herodotus, insigni loco certe, lib. III. p. 241. ubi de pretio, quo conductus est Democedes medicus ætate sua celebratissimus. 'Æginetæ,' inquit, 'anno sequente conduxerunt eum talento: Athenienses anno tertio centum minis: Polycrates quarto anno talentis.' Qua in oratione semper, ut par est, merces crescit. Galli dicerent: *Les Magistrats d'Egine lui assignerent deux mille quatre cent livres, ou huit cent*

dantur Orestes,[e] Iphigenia in Tauris,[f] Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem. Præcipue tamen ars ei favisse[35] in Gorgone[g] visa est.

Pausiæ filius et discipulus Aristolaus e severissimis pictoribus fuit: cujus sunt, Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticæ plebis,[h] boum immolatio.[i] Sunt quibus et Mechopanes[j] ejusdem Pausiæ discipulus placeat diligentia, quam intelligant soli artifices, alias durus in coloribus, et sile multus.[36 k] Nam Socrates[l] jure omnibus placet; talesque sunt ejus, cum[37] Æsculapio filiæ,

Ita quoque Budæus et al.—35 Cod. Dalec. *fuisse.* Mox, in eodem cod. *Aristolaus severissimus in pectoribus.* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *Pausiæ et filius, &c.* Codd. Regg. Ed. princeps, al. vett. Gronov. et Durand. *Pausiæ filius, &c.*—36 Gronov. et al. ante Harduin. *sed et multus.*—37 'Ita

NOTÆ

écus : ceux d'Athenes, quatre mille francs: Polycrate alla jusqu' à quatre mille huit cent livres, ou seize cens écus. Aliud est talentum minus, quod triginta libris Gallicæ monetæ pendebatur: *trente livres, ou dix écus:* cujusmodi talenta accipienda etiam sunt auri, tempore Davidis in Sacris Libris; et apud Homerum, tum in Iliade T. 217. Ψ. 257. 751. et Ω. 233. tum in Odyssea Θ. 393.' *Ed. sec.*

[e] *Orestes*] Quem furiæ Clytæmnestræ matris ab eo interemtæ exagitant.

[f] *Iphigenia in Tauris*] Agamemnonis filia, quam cum parens immolare vellet, Diana, virginem miserata, cervam pro ea supposuit: Iphigeniamque per nubes in terram Tauricam detulit: ibique templi sui sacerdotem fecit. Hyginus Fab. XCVIII. et CXX. Advenientem illuc postea fratrem Orestem agnovit ipsa, captumque ab incolis, ob sublatum furto Dianæ simulacrum, morti eripuit. Vide Euripidem in ea fabula quam de hoc argumento inscripsit, Iphigenia in Tauris. Picturam hanc Nicomachi, credo, describit incertus auctor Epigrammatis, in Anthol. IV. 8. Μαίνεται Ἰφιγένεια· πάλιν δέ μιν εἶδος Ὀρέστου Ἐς γλυκερὴν ἀνάγει μνῆστιν ὁμαιμοσύνης· Τῆς δὲ χολωομένης, καὶ ἀδελφεὸν εἰσοροώσης, Οἴκτῳ καὶ μανίῃ βλέμμα συνεξάγεται. *Iphigenia furit: sed eam conspectus Orestæ Mitigat, et memorem sanguinis esse jubet: Illius iratæ pariter, fratremque videntis, Exagitant oculos hinc furor, hinc pietas.*

[g] *In Gorgone*] A Perseo interfecta.

[h] *Imago Atticæ plebis*] Hoc est, Δῆμος Atheniensium, quæ pictura explicatur egregie a Plinio cap. 36.

[i] *Boum immolatio*] Qua de pictura dictum est superius.

[j] *Sunt quibus et Mechopanes*] An *Metrophanes* potius?

[k] *Et sile multus*] Ochram in pictura plurimam adhibebat. Ita Reg. 2. aliique: editi mendose, *sed et multus.*

[l] *Nam Socrates*] Pictoris id nomen, de quo inferius iterum, XXXVI. 4.

Hygia, Ægle,[m] Panacea, Iaso; et piger, qui appellatur Ocnos,[n] spartum torquens, quod asellus arrodit.[38]

Hactenus indicatis in genere utroque[o] proceribus, non silebuntur et primis proximi. Aristoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus[p] puero ignem conflante laudatus, ac pulchra alias domo splendescente,[39] ipsiusque pueri ore: item lanificio, in quo properant omnium mulierum pensa: Ptolemæo venante.[e] Sed[40] nobilissimo Satyro cum pelle pantherina, quem Aposcopevonta[41] [q] appellant. Aristophon Ancæo vulnerato[r] ab apro, cum socia doloris Astypale:[s] numerosaque[42] tabula, in qua sunt Priamus,

[e] *Ptolemæi Regis venatione picta, cum venaretur elephantos.*

codd. Voss. Editio princeps, et Cl. Durand.' *Brotier. talesque sunt ejus picturæ, cum* Gronov. et vulgg. *Tales sunt, cum* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. ita quoque cod. Dalec.—38 Cod. Dalec. *rodit.*—39 Vet. Dalec. *ac pulchra domo flamma splendescente;* cod. Dalec. *ac pulchre, &c.*—40 *Sed et* Gronov. et vulgg.—41 *Aposcoponta* Gronov. et al. ante Harduin.—42 *Astypale Numerosa æque* Vet.

NOTÆ

[m] *Hygia, Ægle*] Schol. Aristoph. pag. 69. Æsculapii filiæ, Ἰασὼ, Πανάκεια, Ὑγεία, Αἴγλη.

[n] *Ocnos*] Ὄκνος pigrum ac timidum sonat: quæ appellatio huic apte convenit, qui abigere asellum non audeat. Describit hanc picturam Pausanias lib. X. Ἀνήρ ἐστι καθήμενος, ἐπίγραμμα δὲ Ὄκνον εἶναι λέγει τὸν ἄνθρωπον· πεποίηται μὲν πλέκων σχοινίον· παρέστηκε δὲ θήλεια ὄνος ἐπεσθίουσα τὸ πεπλεγμένον ἀεὶ τοῦ σχοινίου. Τοῦτον εἶναι τὸν Ὄκνον φίλεργόν φασιν ἄνθρωπον, γυναῖκα δὲ ἔχειν δαπανηράν· καὶ ὁπόσα συλλέξαιτο ἐργαζόμενος, οὐ πολὺ ἂν ὕστερον ὑπὸ ἐκείνης ἀνήλωτο. *Vir quidam sedens, titulus autem indicat eum Ocnum esse. Ipse funiculum torquet, astante asella, quæ quod tortum fuerit assidue abrodat. Hunc Ocnon aiunt hominem fuisse industrium, operique intentum: sed uxorem ei fuisse sumtuosam ac prodigam: ut quicquid is suo labore corraderet, id mox absumeretur ab illa.* Vide et Suidam verbo Ὄνου πλόκαι. Plutarchum περὶ εὐθυμίας, κ. τ. λ.

[o] *In genere utroque*] In utroque genere pingendi: sive ceris et encausto: sive coloribus ac penicillo.

[p] *Antiphilus*] Alius hic ab eo, de quo supra cap. 37.

[q] *Aposcopevonta*] Ἀποσκοπεύοντα, ut Reg. 2. et alii Mss. sive, ut editi, ἀποσκοποῦντα, hoc est, *collimantem, intuentem scopum.* Vide Athenæum lib. XIV. pag. 629. et Hesychium verbo Σκωπευμάτων.

[r] *Ancæo vulnerato*] Lycurgi filio, quem Calydonius aper vulneravit. Recitat hanc historiam Pausanias lib. VIII. pag. 528. et Hyginus Fab. CCXLVIII.

[s] *Astypale*] Ancæi uxore.

Helena, Credulitas, Ulysses, Deiphobus, Dolus.[43] [t] Androbius pinxit Scyllin[u] ancoras præcidentem Persicæ classis.[44] Artemon[v] Danaën, mirantibus eam prædonibus:[w] reginam Stratonicen,[x] Herculem et Deianiram:[y] nobilissimas[z] autem, quæ sunt in Octaviæ operibus:[45] [a] Herculem ab Œta[b] monte Doridos exuta mortalitate consensu Deorum in cœlum euntem: Laomedontis[c] circa Herculem et

Dalec.—43 *Dolon* Gronov. et al. ante Harduin.—44 ‘Ita codd. Regg. 2. 3.’ *Brotier. Persicæ classis præcidentem* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—45 Gronov. et al. ante Harduin. *Nobilissimis autem, quæ sunt in porticibus Octaviæ, operibus.* Vet. Dalec. *ex ejus operibus.* Mox, *exusta mortali-*

NOTÆ

[t] *Dolus*] Ita Mss. Reg. 2. Colb. 3.’ et Pintiani. Sunt qui *Dolon* ibi legi malint, Priami filium, quem Diomedes occidit. Male: nam uti Priamum Helenamque Credulitas perdidit, sic Ulyssem Deiphobumque Dolus nobilitavit: atque idcirco in tabula ea suum quibusque vitium est adjunctum.

[u] *Scyllin*] Σκύλλιν Σκιωναῖον eximium urinatorem, qui classis Persicæ vento jactatæ ancoras præcidit, multaque ex eo naufragio servata sibi comparavit. Auctores sunt Pausanias lib. x. et Strabo lib. ix. p. 443. Item Apollonidas in Epigrammate Græco Anthol. i. 69. Σκύλλις, ὅτε Ξέρξου δολιχὸς στόλος Ἑλλάδα πᾶσαν Ἤλαυνεν, βυθίην εὕρατο ναυμαχίην, Νηρῆος λαθρίοισιν ὑποπλώσας τενάγεσσι, Καὶ τὸν ἀπ’ ἀγκύρης ὅρμον ἔκειρε νεῶν. Αὔτανδρος δ’ ἐπὶ γῆς ὠλίσθανε Περσὶς ἄναυδος Ὀλλυμένη, πρώτη πεῖρα Θεμιστοκλέους. *Belligeram Xerxis tremeret cum Græcia classem, Invenit Scyllis prælia tecta mari: Nam vada furtivo delapsus ad ima natatu, Vincula, quæ curvis dentibus apta, secat. Sic ratibus pereunt pulsis in littora Medi, Materies famæ prima Themistocleæ.*

[v] *Artemon*] Ἀρτέμων.

[w] *Danaën, mirantibus eam prædonibus*] De quibus nempe vates Venusinus, iii. Od. 16. ‘Inclusam Danaën turris aënea, Robustæque fores, et vigilum canum Tristes excubiæ munierant satis Nocturnis ab adulteris; Si non Acrisium, virginis abditæ Custodem pavidum, Jupiter et Venus Risissent: fore enim tutum iter et patens Converso in pretium Deo. Aurum per medios ire satellites,’ &c.

[x] *Stratonicen*] Seleuci regis uxor fuit, Antiochi noverca, ab ipso adamata, eidemque a patre tradita, ut refert Valerius Max. v. 7. pag. 281. —‘Reginam in Asia, ubi Ephesus fuit, ut mox Plinius ipse dicet.’ *Ed. sec.*

[y] *Et Deianiram*] Vestem marito Herculi porrigentem, centauri tinctam sanguine, qua ille induta flagrare cœpit. Hygin. Fab. xxxvi.

[z] *Nobilissimas*] Subintellige, picturas.

[a] *In Octaviæ operibus*] Hoc est, porticibus et scholis, de quibus egimus cap. 37. ‘In Octaviæ operibus’ iterum dixit idem xxxvi. 4.

[b] *Herculem ab Œta*] In Œteo monte pyram struxerat Herculi Philoctetes, in quam se ille conjecit, exutaque mortalitate cœlum conscendit. Hyginus loc. cit.

[c] *Laomedontis*] ‘Neptunus et Apollo dicuntur Trojam muro cinxisse.

Neptunum historiam. Alcimachus Dioxippum,[d] qui pancratio Olympia[e] citra pulveris tactum[f] (quod vocant aconiti)[g] vicit. Cœnus, stemmata.[46 h]

tate cod. Dalec.—46 ‘ *Cœnus, stemmata*] Sic Mss. Reg. 2. 3. 5. et Cl. Durand. In Editione principe, *tenus stemmata*. Audacior est Hermolai Barbari emendatio, *coniti Nemæa*. Sic non emendantur, sed pervertuntur, scriptores. Ignota etiam Græcis vox *coniti*, ut jam ante nos observavit Cl. le Clerc. Stemmata, *des Alliances*. Sic mox supra et infra syngenicon, *une Assemblée de famille*.’ Brotier. *tactum vicit comiti Nemea* Vet. Dalec. *jactum quod v. ac vicit coëuntem Maracum* cod. Dalec. *jactum* (*q. v. a.*) *vicit*. *Cœnus stemmata* edd. vett. et Gronov. *tactum* (*q. v. a.*) *vicit: Coniti Nemæa* Hardnin.

NOTÆ

His rex Laomedon vovit, quod regno suo pecoris eo anno natum esset, immolaturum. Id votum avaritia fefellit .... Ob eam rem Neptunus cetum misit, qui Trojam vexaret. Ob quam causam rex ad Apollinem misit consultum. Apollo iratus ita respondit: Si Trojanorum virgines ceto religatæ fuissent, finem pestilentiæ futuram. Cum complures consumtæ essent, Hercules et Telamon, cum Colchos Argonautæ irent, eodem venerunt, et cetum interfecerunt, Hesionemque patri pactis legibus reddunt, ut cum inde rediissent, secum in patriam eam abducerent.... Quod et ipsum Laomedon fraudavit.... Itaque Hercules ad eos navibus comparatis, ut Trojam expugnaret, venit, et Laomedontem necavit,’ &c. Hyginus Fab. LXXXIX.

[d] *Dioxippum*] Olympionicam pugilem, de quo Ælianus Var. Hist. X. 22. et XII. 58.

[e] *Pancratio Olympia*] Subintellige, certamina. Non enim ‘ Olympiæ vincere,’ sed ‘ Olympia’ Latini dixere, imitatione Græcorum. Sic et Olympia coronari Horat. I. Epist. 1. 50. ‘ Quis circum pagos et circum compita pugnax Magna coronari contemnat Olympia, cui spes, Cui sit conditio dulcis sine pulvere palmæ?’ Ennius apud Ciceronem de Senectute: ‘ Sicut fortis equus, spatio qui sæpe supremo Vicit Olympia, nunc senio confectu’ quiescit.’ Apuleius de Dogmate Platonis: ‘ Tantosque progressus exercitatio contulit ei, ut Pythia, Isthmia, de lucta certaverit.’ Græco videlicet more, ut in Anthol. I. 1. 5. Ἄνδρας ἡνίκα Πυγμὴν ἐνίκα Νικοφῶν Ὀλύμπια. *Cum tot viros Pugnis domaret Nicophon Olympia.* Et III. 2. 1. Πύθια πυξ, *in Pythiis certaminibus pugil.* Inscriptio vetus apud Reines. pag. 205.

ΖΩΙΛΟC
ΖΩΙΛΟΥ
ΠΥΘΙΑ. ΝΙΚΗCΑC
ΘΕΟΙC.

De pancratio diximus XXXIV. 19.

[f] *Citra pulveris tactum*] Sic Reg. 2. Colb. 3. et alii: non *jactum*.

[g] *Quod vocant aconiti*] Ἀκονιτὶ, hoc est, *sine pulvere*, fere sine pugna: translatione sumta ab athletis, qui ita facile superant, ut ne pulverem quidem excitent, vel excitato fœdentur. Suidas: Ἀκονιτὶ, χωρὶς κόνεως, ἄνευ ἀγῶνος καὶ μάχης, ἢ εὐμαρῶς, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀθλητῶν τῶν οὕτως εὐμαρῶς περιγινομένων, ὥστε μηδὲ κονίσασθαι. ‘ Sine pulvere’ dixit Horatius loc. cit. Impulveream victoriam appellat Gellius V. 6. Plura vide apud Constantin. in Lexico, verbo Ἀκονιτί.

[h] *Cœnus, stemmata* [*Coniti Nemeæa*] Non, ut Olympia, sine pulvere, sic et

Ctesilochus Apellis discipulus petulanti pictura innotuit, Jove Liberum parturiente depicto mitrato, et muliebriter ingemiscente inter obstetricia Dearum. Cleon, Cadmo:[47] [i] Ctesidemus, Œchaliæ[j] expugnatione, et Laodamia.[k] Clesides,[l] reginæ Stratonices[m] injuria.[d] Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit voluptantem cum piscatore,[n] quem reginam amare sermo erat: eamque tabulam in portu Ephesi proposuit: ipse velis raptus est.[e] Regina tolli vetuit, utriusque similitudine mire expressa. Cratinus[48] comœdos Athenis in Pompeo[49] [o] pinxit.

[d] *Innotuit injuria, quam intulit reginæ.* [e] *Ipse navim interim conscendit.*

1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—47 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *obstetrices, et earum clamorem Ctesidemus* cod. Dalec. *o. Dearum: Cleon Admeto, &c.* Gronov. et vulgg. Paulo post, *volutantem cum piscatore* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. et recentt. '*Voluptantem*] Ita cod. Reg. 5. *voluptuantem* cod. Dalec. Male codd. Regg. 2. 3. et recentt. edd. *volutantem.*' Brotier. Mox, *amare rumor erat* Vet. Dalec.—48 '*Cratinus*] Ita Mss. Reg. Editio princeps, et Cl. Durand. Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *Craterus.* Mox etiam infra memoratur 'Irene Cratini pictoris filia et discipula.'' *Brotier.*—49 'Codd. Regg. 2. 3. et Editio princeps, *in Pompeio;* quod forte melius. Πομπεῖον enim Athenis fuit locus, in quo parabantur pompæ. Vide Pollucem IX. 5.' *Brotier.* Ita quoque Gronov. et al. ante Harduin. *Craterus comœdus*

NOTÆ

Nemeæa vicit. Vide Notas et Emend. num. 15. Nemea sive Nemeæa, Νεμεῖα, Νεμαῖα, et Νεμεαῖα sacra Græciæ certamina, a sylva Peloponnesi Nemea sic appellata, nemo ignorat.

[i] *Cleon, Cadmo*] Ita Mss. omnes. Typi, *Admeto.* Cadmum Castalii fontis custodem draconem interemisse fabulæ ferunt: Hygin. Fab. VI. Id forte hujus picturæ argumentum. Cleonis Sicyonii fictoris meminit Pausanias laudatus a nobis XXXIV. 19.

[j] *Œchaliæ*] Situs hujusce Œchaliæ, quam Hercules diruit, ipso Strabone teste lib. IX. pag. 438. in incerto est: cum plures sint urbes cognomines. Vide et ejusdem Strabonis lib. XIV. pag. 638. Hercules, cum Iolen Euryti regis filiam in conjugium peteret, pater negaret, Œchaliam expugnavit. Hyginus Fab. XXXV. Virgil. Æneid. VIII. 290. de Hercule: 'Ut bello egregias idem disjecerit urbes, Trojamque, Œchaliamque.'

[k] *Laodamia*] Pyram conscendente, qua cremata est. Hyginus Fab. CI

[l] *Clesides*] Κλεισίδης.

[m] *Stratonices*] De qua diximus supra.

[n] *Voluptantem* [*volutantem*] *cum piscatore*] Ita clare Reg. 2. Colb. 3. typique omnes.

[o] *In Pompeo*] Athenis in ipso urbis introitu ædificium fuit, in quo pompæ parabantur, vasaque asservari solita ad pomparum solennia. Atque ex ea re Πομπεῖον est appellatum, ut auctor est Jul. Pollux IX. 5. pag. 428. ex Demosthenis oratione in Phormionem. Statuæ illic erant clarorum

Eutychidis[p] bigam regit Victoria.[50] Eudorus scena[q] spectatur: idem et ex ære signa fecit.

Hippias, Neptuno[r] et Victoria.[51] Habron Amicitiam et Concordiam pinxit, et Deorum simulacra.

Leontiscus, Aratum victorem[s] cum tropæo: psaltriam.[52] Leon, Sappho.[t]

Nicearchus, Venerem inter Gratias et Cupidines:[53] Herculem tristem insaniæ[u] pœnitentia. Nealces[v] Venerem, ingeniosus et solers in arte.[54] Siquidem cum prælium navale Ægyptiorum et Persarum pinxisset, quod in Nilo, cujus aqua est mari similis, factum volebat intelligi, argu-

Athenis Pompeium pinxit cod. Dalec.—50 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Eutychides bigam: regit Victoria* Gronov. et vulgg. *Euclides bigam, &c.* cod. Dalec. *bigam quam regit Victoria* Vet. Dalec. *bigam regis cum Victoria* al. vett.—51 *Iphis Neptuno, &c.* Gronov. et vulgg. *Iphis Neptunum et Victoriam* margo edd. Dalec. et Gronov. Mox, *Abron* Gronov. et al. vett.—52 Vet. Dalec. *et psaltriam.*—53 *Cupidinem* cod. Dalec. Mox, *Herculemque* Vet. Dalec.—54 Cod. Dalec. *ingeniosus opere. Siquidem, &c.* Mox, in eodem codice: *quod in Nilo fuit aquam maris similem volebat intelligi, argumentoque,*

NOTÆ

virorum, ut Socratis, teste Laërtio in ejus vita, et Isocratis, teste Plutarcho de Decem Rhet. Picturæ quoque, ut vel ex hoc Plinii loco intelligitur.

[p] *Eutychidis*] Idem fortassis, ut et Eudorus, statuarius fuit, de quo diximus XXXIV. 19.

[q] *Eudorus scena*] Εὔδωρος. Scenam pinxisse eximie dicitur, quam barbari vocant, decorationem theatri.

[r] *Hippias, Neptuno*] Subintellige, spectatur, ex antecedenti. Porro *Hippias*, et mox *Habron*, scribi hic oportere, non, ut hactenus, *Iphis* et *Abron*, partim Mss. quos sequimur, in quibus *Hyppis* et *Hubron*, scribitur, partim ipsa elementorum series admonet, quæ appellari quenquam hic vetat, cujus ab A litera nomen auspicetur, vel I, ante Habronem. Ἱππίαν fictorem ejusque opera Pausanias commendat l. VI. Ἄβρων apud Græcos viri nomen esse superius vidimus.

[s] *Aratum victorem*] De Aristippo. Vide Plutarchum in Arati vita, pag. 1040.

[t] *Leon, Sappho*] Lesbiam vatem, satis celebratam. Extat in eam distichon Platonis haud obvium, et idem tamen perelegans, in Anthol. I. 67. Ἐννέα τὰς μούσας φασίν τινες ὡς ὀλιγώρως· Ἠνὶ δὲ καὶ Σαπφὼ Λεσβόθεν ἡ δεκάτη. *Esse novem quidam Musas dixere, sed errant: Ecce tibi Sappho Lesbia, quæ decima est.*

[u] *Herculem .... insaniæ*] Ab Junone insania ei objecta, Megaram uxorem et filios interfecit. Postquam suæ mentis compos est factus, ab Apolline petiit dari sibi responsum, quomodo scelus purgaret. Hyginus Fab. XXXII.

[v] *Nealces*] Νεάλκεα pictorem, amicum Arati, laudat Plutarchus in Arato, pag. 1032.

mento declaravit, quod arte non poterat. Asellum enim in littore bibentem pinxit, et crocodilum insidiantem ei.

Œnias, syngenicon.[w]

Philiscus, officinam pictoris, ignem conflante puero.[55] Phalerion, Scyllam.[x]

Simonides, Agatharchum,[y] et Mnemosynen.[z] Simus,[56] juvenem requiescentem: officinam fullonis Quinquatrus[a] celebrantem: idemque Nemesin[b] egregiam.

Theodorus et inungentem:[57] [c] idem ab Oreste[d] matrem et Ægisthum interfici: bellumque Iliacum pluribus tabulis: quod est Romæ in Philippi porticibus:[e] et Cassandram,[f] quæ est in Concordiæ delubro. Leontium Epicuri[g] cogi-

---

&c.—55 Vet. Dalec. *afflante puero.*—56 *Simon* cod. Dalec. *Lamius* Vet. ejusdem. Mox, *et Quinquatrus* in eodem Vet. *in officina f. Quinquatrus* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *officinam f.* Q. Brotier ex codd. Regg. et Editione principe; et sic etiam Cl. Durand.—57 Ita codd. Harduin. et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *T. vero emungentem*

NOTÆ

[w] *Œnias, syngenicon*] Subintellige, pinxit: hoc est, cognationem, ut dictum est supra. Pictoris nomen Οἰνίας Græcis scribitur.

[x] *Phalerion, Scyllam*] Hominem sursum, caninis capitibus cinctam deorsum, inquit Isidorus Orig. XIX. 16. Vide quæ diximus supra cap. 36.

[y] *Agatharchum*] Eum, opinor, intelligit, quem Vitruvius in Præf. lib. VII. pag. 124. Æschylo docente ait primum Athenis tragicam scenam fecisse, et de ea commentarium reliquisse. Aut Syracusanæ classis præfectum, cujus mentio apud Thucyd. lib. VI.

[z] *Mnemosynen*]. Μνημοσύνη Jovis filia, Musarum parens, ex Hesiodo in Θεογ.

[a] *Quinquatrus*] Quæ Παναθήναια Græcis, Latinis Quinquatrus appellantur, teste Charisio lib. I. Sunt autem Παναθήναια Hesychio, ἡ τῶν Ἀθηναίων ἑορτὴ καὶ ἀγὼν, festum Minervæ apud Athenienses longe celeberrimum, et quinquennale.

[b] *Nemesin*] Νέμεσιν Deam insolentiæ et arrogantiæ vindicem Græci vocant. Vide XXXVI. 4.

[c] *Et inungentem*] Ἀλείπτην, *unctorem*, qui palæstritas ungit in gymnasio, qui etiam Aliptes a Cicerone dicitur in Epist. ad Lentulum. In libris hactenus editis mendose, *Theodorus vero emungentem.*

[d] *Ab Oreste*] Is Clytæmnestram matrem, et Ægisthum Thyestis filium, cognatum suum, interfecit. Vide Hygini Fab. CXIX. et CCXLIV.

[e] *In Philippi porticibus*] De his cap. 36.

[f] *Et Cassandram*] Qualis forte a Marone describitur Æneid. II. 403. 'Ecce trahebatur passis Priameia virgo Crinibus a templo Cassandra adytisque Minervæ, Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra,' &c.

[g] *Leontium Epicuri*] Est hæc picturæ nomenclatura, non pictoris, ut Barbarus credidit: et tabula hæc

tantem: Demetrium[h] regem. Theon,[58][i] Orestis insaniam,[j] Thamyram[k] citharœdum. Tauriscus, discobolum,[l] Clytæmnestram, Paniscum,[m] Polynicen[n] regnum repetentem, et Capanea.

Non omittetur inter hos insigne exemplum. Namque Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipse profecit, ut celebrem etiam discipulum reliquerit Pasiam, fratrem Æginetæ[o] fictoris. Illud vero perquam rarum ac memoria dignum, etiam suprema opera artificum imperfectasque tabulas, sicut Irin Aristidis, Tyndaridas[p] Nicoma-

NOTÆ

Theodori operibus annumerari debet. Fuit autem Leontium Epicuri concubina, philosophiæ magistra et ipsa, unde et in hac tabula cogitans pingitur. Scripsit libros contra Theophrastum, ut diximus in Præf. ad Titum, auctore Cicerone de Nat. Deor. I. 94.

[h] *Demetrium*] Polioreeten.

[i] *Theon*] Quintilianus, XII. 10. pag. 894. pictorum ingenia dotesque percensens, 'Cura,' inquit, 'Protogenes, facilitate Antiphilus: concipiendis visionibus, quas *φαντασίας* vocant, Theon Samius præstantissimus.' Laudatur et ab Æliano Var. Hist. II. 44.

[j] *Orestis insaniam*] Occisa matre.

[k] *Thamyram*] De eo diximus in Notis et Emend. ad lib. IV. num. 15. et VII. 57.

[l] *Discobolum*] De ea voce XXXIV. 19.

[m] *Paniscum*] Exiguum Panem: sive Panis asseclam, qui Deus Arcadiæ a Marone dicitur. Ut a Satyro, Satyriscus. Apuleius Asin. Aur. lib. v. pag. 518. 'Tibias inflaret Satyrus, et Paniscus ad fistulam diceret.' Suetonius in Tiberio, cap. 43. 'Paniscorum et Nympharum habitu,' &c.

[n] *Polynicen*] Œdipodis filium ex Jocasta, regem Thebanorum. Regnum is ab Eteocle fratre repetiit, et Thebas oppugnavit. Capaneus contra Jovis voluntatem Thebas se capturum dixit: et cum murum ascenderet, fulmine ab Jove est percussus. Hyginus Fab. LXXI. Non in tabulam quidem, sed in statuam Capanei extat Epigramma non invenustum, in Anthol. IV. 8. Εἰς ἀνδριάντα Καπανέως, ex quo tamen picturæ hujus argumentum intelligas: Εἰ τοῖος Θήβης Καπανεὺς ἐπεμήνατο πύργοις, Ἄμμασιν ἠερίην κλίμακα μησάμενος, Εἶλεν ἂν ἄστυ βίῃ, καὶ ὑπὲρ μόρον· αἴδετο γάρ ῥα Καὶ σκηπτὸς Κρονίδου τοῖον ἑλεῖν πρόμαχον. Hoc est, interprete Grotio: *Si furor in Thebas tantus Capanea tulisset, Cum de reste gradus necteret aërios; Capta forent fatis invitis mœnia; tantum Nec foret ausa ducem tangere flamma Jovis.*

[o] *Æginetæ*] Proprium id viri nomen videtur, non gentis, aut patriæ. Et *Pausiam* legi antea placuerit magis quam *Pasiam*.

[p] *Tyndaridas*] Castorem et Pollucem. Vel, addita quoque Helene, Tyndaridæ tres, quos uno versiculo complexus est Synesius, in Anthol. IV. 4. Οἱ τρεῖς Τυνδαρίδαι, Κάστωρ, Ἑλένη, Πολυδεύκης. *Pollux, atque Helene, cum Castore, Tyndaridæ tres.* De Nicomacho supra.

chi, Medeam Timomachi,[q] et quam diximus Venerem[r] Apellis, in majori admiratione esse, quam perfecta. Quippe in iis lineamenta reliqua, ipsæque cogitationes artificum spectantur: atque in lenocinio commendationis dolor est:[f] manus, cum id agerent, extinctæ desiderantur.[59]

Sunt etiam nunc non ignobiles[60] quidem, in transcursu tamen dicendi: Aristonides, Anaxander, Aristobulus Syrus, Arcesilaus[61 s] Tisicratis filius, Corybas Nicomachi[t] discipulus, Carmanides[u] Euphranoris, Dionysiodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio[v] rege vixit, Euthymedes, Heraclides[w] Macedo, Mydon Soleus[x] Philomachi[62] statuarii discipulus, Mnesitheus Sicyonius, Mnasitimus Aristonidæ[63 y] filius et discipulus, Nessus Habronis[z] filius, Polemon Alexandrinus, Theodorus Samius,[a] et Stadieus,[64 b]

[f] *Ac dum juvat commendare artem, piget artificis simul fato dolere.*

Gronov. et vulgg.—58 *Theon* deest in cod. Dalec.—59 Cod. Dalec. *atque in l. c. dolor est manus, cum id ageret, extinctæ. Sunt, &c.*—60 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. Sunt etiam non ignobiles* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—61 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Arcesilaus* Gronov. et vulgg. *Archesilaus* cod. Dalec.—62 'Ita optime cod. Reg. 5. In Editione principe, *Pilomachi.* Vide Suidam verbo Προυσίας.' *Brotier. Pyromachi* cdd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—63 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Mnasitimus Aristonidis* Gronov. et vulgg. *Mnasidemus Aristonidis* Vet. Dalec. Mox, *et discipulus* desunt in cod. Dalec.—64 Ita ex

NOTÆ

[q] *Medeam Timomachi*] De qua superius.

[r] *Et quam diximus Venerem*] Hoc ipso capite.

[s] *Arcesilaus*] Pictoris illius apud Pausaniam mentio, commendatioque operum, lib. I. p. 2. De Tisicrate superius XXXIV. 19.

[t] *Corybas Nicomachi*] Κορύβας. De Nicomacho supra.

[u] *Carmanides*] Forte Καρμαντίδης, quod nomen et Gorgiæ patri fuit, apud Pausan. lib. VI. p. 376. De Euphranore supra.

[v] *Cum Demetrio*] Poliorcete.

[w] *Heraclides*] Laudatus supra.

[x] *Mydon Soleus*] Hoc est, Solensis, a Solis Ciliciæ oppido. De Pyromacho XXXIV. 19. Libris omnibus invitis *Philomacho* conatur ex Suida, verbo Προυσίας, rescribere Leopardus Emend. III. 21. aliique eum secuti.

[y] *Aristonidæ*] Statuarii, de quo XXXIV. 40.

[z] *Habronis*] De quo diximus supra.

[a] *Theodorus Samius*] De quo XXXIV. 19.

[b] *Stadieus*] Σταδιεὺς, et idem plastes Atheniensis, apud Pausan. lib. VI. p. 351.

Nicosthenis discipuli; Xenon Neoclis discipulus Sicyonius.

Pinxere et mulieres,[c] Timarete Miconis [65][d] filia, Dianam in tabula, quæ Ephesi est in antiquissimis picturæ.[66] Irene Cratini[e] pictoris [67] filia et discipula, puellam quæ est Eleusine: Calypso, senem et præstigiatorem Theodorum:[68] Alcisthene, saltatorem: Aristarete Nearchi filia, et discipula, Æsculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo, Marci Varronis juventa, Romæ et penicillo pinxit, et cestro [69] in ebore, imagines mulierum maxime, et Neapoli anum[f] in grandi tabula: suam quoque imaginem ad speculum. Nec ullius velocior in pictura manus fuit: artis vero tantum, ut multum manipretio[g] antecederet celeberrimos eadem ætate imaginum pictores, Sopolin [70][h] et Dionysium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit et quædam Olympias:

codd. Harduinus et recentt. *et Stadius* edd. vett. et Gronov.—65 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Myconis* Vet. Dalec. *Niconis* Gronov. et al. ante Harduin.—66 'Ita cod. Reg. 5. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque Vet. Dalec. *in antiquissimis picturis* codex ejusdem; *antiquissimæ picturæ* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—67 Gronov. *pictores.*—68 Cod. Dalec. *senem et præterea gladiatorem Theodorum.*—69 Ita edd. vett. Gronov. Harduin. 1. et Bipont. *pinxit, cestro* Harduin. 2. 3. Miller. et Franz. Mox, *et Neapolitanum in grandi* Gronov. et vulgg.—70 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Sopylon* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

[c] *Pinxere et mulieres*] His quæ a Plinio appellantur, adjungi merito potest et Helena Timonis Ægyptii filia, quæ gestum suis temporibus Issicum prælium penicillo pinxit: quæ pictura in Pacis templo a Vespasiano Imp. collocata est, teste Ptolemæo Hephæstione, apud Photium in Bibl. cod. CXC. p. 481. Ἡ ζωγράφος Ἑλένη Τίμωνος τοῦ Αἰγυπτίου θυγάτηρ, ἥτις ἐν Ἰσσῷ μάχην, ἐκείνοις ἀκμάζουσαν τοῖς χρόνοις, ἔγραψε, καὶ ἐν τῷ τῆς Εἰρήνης τεμένει ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ ἀνέκειτο ἡ γραφή.

[d] *Timarete Miconis*] Ita Reg. 2. Colb. 3. et alii, non *Niconis*, ut prius. Τιμαρέτη Μίκωνος, pictoris Atheniensis, de quo superius c. 35.

[e] *Irene Cratini*] Εἰρήνη Κρατίνου, statuarii Spartiatæ, de quo Pausanias lib. VI. p. 360.

[f] *Et Neapoli anum*] Ita ex conjectura certissima locum hunc sanavimus, cum prius *Neapolitanum* absurde legeretur. Apposite enim vel sic locum opponit loco, positas Neapoli tabulas iis quæ Romæ servarentur. Sic libro sup. cap. 19. 'Aristodemus anum' cælavit.

[g] *Manipretio*] Carioris æstimabantur ejus tabulæ, quam ceterorum pictorum. Manipretium, *la façon de la besogne.* Sic Galli dicunt, *La façon de la besogne d' argent montée est chère.*

[h] *Sopolin*] Σώπολιν. Ita Mss. non *Sopylon.*

de qua hoc solum memoratur, discipulum ejus fuisse Autobulum.

XLI. Encausto[i] pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, cera,[j] et in ebore,[k] cestro,[l] id est, viriculo, donec classes pingi cœpere. Hoc tertium[m] accessit, resolutis

NOTÆ

[i] *Encausto*] Ἔγκαυστον picturæ genus dictum ab urendo.

[j] *Cera*] Hoc primum encausticæ picturæ genus, discoloribus ceris, ut diximus cap. 39. De hac pingendi ratione multa multi prodidere. Nobis res ita peracta olim videtur. In tabulis ligneis ducebantur lineares, ut ita dicam, sulci, qui figuram referrent picturæ mox futuræ. Ductus illi postea implebantur instillata infusaque cera diversi coloris, pro ratione imaginis: quæ cera descendebat altius, imprimebaturque tabulæ subditis ignibus. Martialis IV. 47. 'Encaustus Phaëthon tabula depictus in ista est: Quid tibi vis dipyron qui Phaëthonta facis?' Alludit ad casum incendiumque Phaëthontis, qui iterum et in encaustice pictura uritur: idcirco δίπυρος, *bis ustus*, vocatur: quod dici certe non posset, nisi prius quam admoveretur ignis, Phaëthontis imago absoluta foret. Aliam rationem encaustices explicandæ alii afferunt. Vide Ludov. De-Montjosium, libro quem inscripsit, 'Gallus Romæ hospes,' tit. de pictura, p. 14.

[k] *Et in ebore*] Altera hæc ratio encausti sic se habuit, nullo scriptorum omnium refragante. Stylo ferreo igne candefacto inurebant ebori, cornibusve, lineas, quibus quas vellent imagines exprimebant. Itaque, quod pingendum erat, graphice primum in ebore adumbrabant: deinde servata ratione luminum et umbrarum, eboris candore ad lumina utebantur: tonum vero et umbram, non jam amplius cera, ut in priori genere, sed vulgari colore ac simplici exhibebant.

[l] *Cestro*] Glossæ Philoxeni: Κέστρον, *viriculum*, hoc est, styli ferrei genus. Utrique encausti generi hic cestron ascribitur, hoc est, candens, acuminatumque ferrum, quod ducendis lineis striisque, sive in ebore, sive in lignea tabula inserviat. Quare mox tertium encausti genus, quo classes pingi cœpere, ab utroque ullo distinguit, quod non cestro, ut illa duo, sed penicillo fiat. Quod in primo genere, quod fit ceris, usus cestri fuit, fieri id certe non potuit, nisi qua diximus ratione, ductis in tabula lignea styli ope lineis ac figuris, priusquam instillarentur ceræ. Et hoc ostendit nomen ipsum cestri. Esse enim a κῶ, quod idem denotat ac κοιλαίνω, id est, *cavo*, vulgo creditur.

[m] *Hoc tertium*] Tertium genus encausti, non stylo, ut priora duo, sed penicillo, quo liquefactæ ceræ et colore tinctæ diffundebantur. Attigisse hanc incertus auctor videtur, editus a V. Cl. Steph. Baluzio, Miscellan. lib. IV. p. 417. in epistola, cui lemma inscriptum, 'Quid sit ceroma:' 'Nonnulli ceroma,' inquit, 'intellexerunt esse artificium quoddam juxta morem antiquum pingendi, cui, ne facies et pulchritudo picturæ vetustate temporis aboleretur, ceræ mixtura apponebatur, modico igni huic temperamento adjecto, ut æqua mensura colorum ceræque concordante, nec venustas et gratia coloribus, nec ceræ perspicuitas deesset. Hoc genus pingendi, etiam a Boëtio viro doctissimo commemoratum, adhuc suo tempore

igni ceris penicillo utendi, quæ pictura in navibus nec Sole, nec sale, ventisque corrumpitur.

XLII. Pingunt et vestes in Ægypto inter pauca mirabili genere, candida vela [1] postquam attrivere illinentes non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cum fecere, non apparet in velis: sed in cortinam [a] pigmenti ferventis mersa, post momentum extrahuntur picta. Mirumque, cum sit unus in cortina colos, ex illo alius atque alius fit in veste, accipientis medicamenti [2] qualitate mutatus. Nec postea ablui potest: ita cortina non dubie confusura colores, si pictos acciperet, digerit ex uno,[a] [3] pingitque dum coquit. Et adustæ vestes firmiores fiunt, quam si non urerentur.

XLIII. (XII.) De pictura satis superque: contexuisse his et plasticen [b] conveniat. Ejusdem opere terræ [1] fingere

[a] *Multos facit colores in velis, licet unicum in se contineat.*

CAP. XLII. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *candida vel* Gronov. et vulgg.—2 Vet. Dalec. *veste accipienti medicaminis.*—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *digerit eos ex vino* Gronov. et al. vett.

CAP. XLIII. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. Miller. et Bipont. *Ejusdem operæ terræ* edd. vett. Gronov. et Fränz. *Ejus quidem operæ terræ* Vet. Dalec. *Ejusdem operæ terra* cod. Dalec. ' In codd. Reg. et Editione principe,

NOTÆ

viguisse dubium non est.' Boëtii locus is est, in Præf. librorum Arithmeticæ, quos Symmacho Patricio nuncupavit. Hanc κηρόχυτον γραφὴν Græci dixere, quos inter Chrysostomus, uti refertur in Conc. Nicæno II. Describit hoc genus picturæ Procopius, de Ædif. Justin. lib. I. ubi de camera Ecclesiæ loquens: Ἐναβρύνεται δὲ ταῖς γραφαῖς ἡ ὀροφὴ πᾶσα, οὐ τῷ κηρῷ ἐντακέντι τε καὶ διαχυθέντι, κ. τ. λ. Nicephorus CP. in Breviario Historico, ad annum 768. εἰκονογραφίαν vocat διὰ κηροχύτου ὕλης. Nunc vetus illa encaustice penitus obsolevit: successitque ei illa ratio, quam vulgo dicimus *émail*. Et quæ urendo fit plumbo in vasis figlinis, quod vulgo *plomber, vernir, étamer*.

[a] *Sed in cortinam*] Vela, inquit, illinuntur prius medicamento quodam seu liquore, qui colorem postea trahat, et bibat: dein mersantur vela in cortina, sive aëno, in quo non aqua mera, sed pigmentum fervet: ibi medicamentum illud velis prius illitum sorbet colorem, et quidem varium, licet ex pigmento unius coloris: pro varia scilicet conditione medicamenti, quo prius vela fuerant illita.

[b] *Et plasticen*] Πλαστικὴ Plinio, Vitruvioque, fictrix ars ex argilla vel creta, rerum similitudines exprimens.

ex argilla similitudines,[b] Dibutades[c] Sicyonius figulus primus invenit Corinthi, filiæ opera: quæ capta amore juvenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie ejus ad lucernam in pariete lineis circumscripsit: quibus pater ejus impressa argilla typum fecit, et cum ceteris fictilibus induratum[2] igni proposuit: eumque servatum in Nymphæo,[d] donec Corinthum Mummius[e] everteret, tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plasticen invenisse Rhœcum[3] et Theodorum[f] tradant, multo ante Bacchiadas[g] Corintho pulsos. Demaratum[h] vero ex eadem urbe profugum, qui in Etruria Tarquinium Priscum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira[i] et Eugrammum: ab iis Italiæ traditam plasticen. Dibutadis inventum est, rubricam addere, aut ex rubra creta fingere.[4j] Primusque personas[e] tegularum extremis imbricibus imposuit, quæ inter initia pros-

[b] *Ejusdem terræ opera, ex qua nascuntur colores ad picturam.* [c] *Simulacra.*

terra.' Brotier.—2 Vet. Dalec. *duratum.*—3 *Rhœtum* cod. Dalec. Mox, *Battiadas* Gronov. et al. ante Harduin.—4 'Ita cod. Reg. 2. 3.' *Brotier. aut ex rubrica cretam fingere* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *aut ex rubrica et creta fingere* Vet. Dalec. *aut rubia cretam tingere* al. vett.—

NOTÆ

[c] *Dibutades*] Is ex argilla fingebat simulacra eximia, quæ propter artificis ingenium, artisque solertiam, aliis etiam ex auro conflatis anteponebantur. Citat hujus rei auctorem Aristotelem de Part. Anim. I. 5. Riolanus Anthrop. l. I. p. 3. sed falso: nam de Dibutade apud Philosophum, si bene memini, nec vola, ut aiunt, nec vestigium est.

[d] *In Nymphæo*] Νυμφαῖον *fanum* est, *delubrumve Nympharum.*

[e] *Mummius*] Anno Urbis DCVIII. ut dictum est XXXIV. 3.

[f] *Rhœcum et Theodorum*] Quos æris cudendi atque conflandi artem docuisse, auctor est Pausanias lib. VIII. pag. 479. Σαμίους Ῥοῖκον Φιλαίου καὶ Θεόδωρον Τηλέκλους εἶναι τοὺς εὑρόντας χαλκὸν ἐς τὸ ἀκριβέστατον τῆξαι. Ab Herodoto quoque Ῥοῖκος Samius laudatur III. 60. p. 185.

[g] *Ante Bacchiadas*] Sic Reg. 2. non *Battiadas*, ut inepte hactenus editi. Bacchiadas diu Corinthi tennisse imperium, Chronologi norunt: docetque Pausanias lib. II. p. 92. et Ælianus Var. Hist. I. 19.

[h] *Demaratum*] Narrat hanc Demarati fugam Dionys. Halic. Antiq. Rom. lib. III. p. 184. Multo vero elegantius Valerius Max. III. 4. 2.

[i] *Euchira*] Græcis Εὔχειρ et Εὔχειρος appellatur. Corinthii hujusce plastæ meminit Pausanias lib. VI. p. 350.

[j] *Aut ex rubra creta* [*rubrica cretam*] *fingere*] Reg. 2. *aut ex rubra creta fingere.*

typa [k] vocavit.[5] Postea idem ectypa [l] fecit. Hinc et fastigia [m] templorum orta: propter hunc [6] plastæ appellati.

XLIV. Hominis autem imaginem gypso [n] e facie ipsa primus omnium expressit, ceraque in eam formam gypsi infusa [1] emendare [o] instituit Lysistratus Sicyonius, frater Lysippi, de quo diximus.[p] Hic et similitudinem reddere instituit: ante eum, quam pulcherrimas facere studebant.[2] Idem et de signis [q] effigiem exprimere invenit. Crevitque

5 'Ita Mss. Reg. et Editio princeps. Prostypa, anticam personarum partem exprimebant, et stipiti adhærebant, *des Modeles de bas-relief*. Ectypa vero, cum ex iis facti sunt typi, *des Moules*.' Brotier. *prostypa vocavit* cod. Dalec. *prototypa vocavit* Vet. Dalec. *protypa vocavit* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—6 Ita edd. vett. et Gronov. *propter hanc* codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Mox, *plastice appellata* cod. Dalec. *plasta appellata* alii ap. Dalec.

CAP. XLIV. 1 Vet. Dalec. *ceramque in eam formam gypsi infusam*.—2 Cod. Dalec. *studebatur*.

NOTÆ

[k] *Prostypa* [*protypa*] Πρότυπα. Sic futuri operis præcedentem typum, et formam speciminis gratia Græci vocant. Architectus quidem suscepti operis ex ligno formam efficit atque præstruit: ut antequam ædificium cœptum sit, errata alioqui futura deprehendat, atque anticipet: atque id *Modellum* vocant. Sculptor vero cera, plastesque creta, proplasma fingit. Salmasius, in Solin. p. 1046. *prostypa* legi jubet, intelligique simulacra quæ non tota prominent, neque extant, *des ouvrages de demie bosse*: ectypa contra, quæ prominent, solidaque sunt. Qua quidem interpretatione nihil esse potest quod a Plinii sententia, quod a germana vocis *ectypa* significatione, magis abhorreat.

[l] *Postea idem ectypa*] Ἔκτυπα. In plastice primum finguntur rerum similitudines atque imagines, ex argilla, gypso, et id genus: atque hæc sunt οἱ τύποι, seu πρότυπα, proxime explicata a nobis. Ex appressis autem typis fiunt ectypa, quæ sunt typorum conceptacula, formæ Plinio: et in scalptura ectypæ scalpturæ vocantur: ut in signatoriis annulis, ectypisque gemmis, quibus exsignantur imagines, quæ Græci ἐκσφραγίματα nuncupant. Plinius XXXVII. 63. 'Hæ sunt gemmæ, quæ ad ectypas scalpturas aptantur.' Seneca de Benef. III. 26. p. 47. 'Cœnabat Paulus Prætorius in convivio quodam, imaginem Tiberii Cæsaris habens ectypam ex eminente gemma .... At servus ejus .... ei ebrio annulum extraxit,' &c.

[m] *Hinc et fastigia*] Eo processit ars, crevitque in tantum, ut et fastigia templorum non sine argilla fiant, nec sine præcedentibus protypis.

[n] *Imaginem gypso*] Ut hodie mastiche ceraque fit.

[o] *Emendare*] Cera infusa imaginem, quam gypsea forma reddidisset, absolvere diligentius, emendatiusque.

[p] *Lysippi, de quo diximus*] Lib. XXXIV. c. 19.

[q] *Idem et de signis*] Et de signis ap-

res in tantum, ut nulla signa, statuæve, sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quam fundendi æris.

XLV. Plastæ laudatissimi fuere Damophilus[1][a] et Gorgasus, iidemque pictores: qui Cereris ædem[b] Romæ ad Circum maximum utroque genere[c] artis suæ excoluerunt, versibus inscriptis Græce, quibus significarunt a dextra opera Damophili esse, ab læva Gorgasi. Ante hanc ædem Tuscanica[d] omnia in ædibus fuisse, auctor est M. Varro.[d] Ex hac,[2] cum reficeretur, crustas parietum excisas tabulis marginatis[e] inclusas esse: item signa ex fastigiis dispersa.[e] Fecit et Chalcosthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina ejus Ceramicos[f] appellatur. M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim[3] nomine,[g] a quo facta poma et

[d] *Ante quam Cereris ædes exstrueretur, ex ære signa in ædibus sacris fuisse, auctor est Varro.*

[e] *E parietum crustis, sive tectorio, partes excidebant, quas ob picturæ excellentiam tabulis includebant, quarum margines prominentiores forent: item signa ob elegantiam artis ex fastigiis ædis illius in privatas domos esse dispersa narrat idem Varro.*

CAP. XLV. 1 *Demophilus* Vet. Dalec.—2 Cod. Dalec. *est Varro et ex hac.* —3 'Ita bene Editio princeps, et Cl. Durand. In Ms. Reg. 5. *item piscis.* Male Mss. Reg. 2. 3. *item poscis.* Male quoque emendatum in recentioribus editionibus, *ut non posses aspectu discernere a veris.* Viget adhuc ille usus maxime apud Sinenses populos. Poma, pisces, aliaque id genus non terra

NOTÆ

pressis ectypas efficere formas excogitavit, ex quibus deinde expressa effictaque simulacra prodirent, id est, ἀπεικάσματα.

[a] *Damophilus*] Alium esse eum a pictore Demophilo credimus, cujus superius mentio facta est c. 36.

[b] *Cereris ædem*] Regione Urbis undecima.

[c] *Utroque genere*] Plastice, et pictura.

[d] *Tuscanica*] De his XXXIV. 16.

[e] *Tabulis marginatis*] Sive, quod idem est, formis ligneis. Simile enim est quod ipse de ejuscemodi pictis parietum crustis inferius recitat c. 49. ex Vitruvio sumtum. 'Lacedæmone quidem excisum lateritiis parietibus opus tectorium, propter excellentiam picturæ, ligneis formis inclusum Romam deportavere.'

[f] *Ceramicos*] Κεραμεικὸς locus Athenis, in quo sepeliebantur, qui in bello perierant. Erat et alter in quo diversabantur meretrices. Ab arte figlina, ἀπὸ τῆς κεραμικῆς τέχνης, nomen inventum, ut Suidas quoque testatur: vel, uti Pausanias lib. I. p. 5. a Ceramo heroë, Liberi Patris et Ariadnes filio.

[g] *Posim nomine*] Qui Græcis Πόσις, Latinis idem plerumque Posidonius appellatus.

uvas,[h] item pisces, quos aspectu discernere a veris vix posses. Idem magnificat Arcesilaum,[4] Lucii Luculli[i] familiarem, cujus proplasmata[j] pluris venire solita artificibus ipsis, quam aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genitricem in Foro Cæsaris, et priusquam absolveretur, festinatione dedicandi,[k] positam. Deinde eidem a Lucullo H-S. LX.[5][l] signum Felicitatis locatum, cui mors utriusque inviderit. Octavio equiti Romano, cratera facere volenti, exemplar a gypso factum talento.[m] Laudat et Pasitelem,[n] qui[6] 'plasticen matrem cælaturæ, et statuariæ, sculpturæque' dixit:[7] et cum esset in omnibus his summus, nihil unquam fecit, antequam finxit.[f] Præterea elaboratam hanc artem Italiæ, et maxime Etruriæ: accitum a Fregellis,[8][o] cui locaret Tarquinius Priscus effigiem Jovis

f Ante quam protypon seu proplasma ex argilla finxit.

---

tantum, sed et metallis, suisque coloribus egregie repræsentant. Sed ut propiora laudem, non modo poma et uvas, sed et pisces multa arte pictos exhibent picturæ Herculanenses. *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. I. Tab. XIX. XLV. et seqq.' *Brotier.* *a quo factas Romæ uvas, item pisces, ita ut non sit aspectu discernere a veris* Gronov. et vulgg. *a quo facta poma et uvas, ut non posses aspectu discernere a veris* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *a quo facta pomaria vasa* cod. Dalec. *a quo factas Romæ* Vet. Dalec. *quos aspectu discernere a veris vix posses* idem Vet.—4 *Archesilaum* cod. Dalec. Mox, *cujus plastica* in eodem cod. *cujus proplasticen* Vet. Dalec.—5 Cod. Dalec. *talentis LX.* Mox, in eodem, *cui Juno Venusque invideret.*—6 *Plastem Celenium, qui* cod. Dalec.—7 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier.* *matrem statuariæ, sculpturæque, et cælaturæ esse dixit* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—8 'Ita fuit emendandum; nec addendum, *Turianumque a Fregellis accitum*, ut placuit in recentt. edd.' *Brotier.* *Turianumque a Fregellis*

NOTÆ

[h] *A quo facta poma et uvas*] Vide Notas et Emend. num. 16.

[i] *L. Luculli*] De quo diximus c. 40.

[j] *Proplasmata*] Προπλάσματα sive πρότυπα, de quibus cap. 43. *Des modèles.*

[k] *Festinatione dedicandi*] Dedicavit Cæsar Dictator. Dio lib. XLIII. p. 225.

[l] *H-S. LX.*] Sestertiis sexaginta, sive sestertium sexaginta millibus. Libræ sunt nostrates 6000.

[m] *Talento*] Talenti pretio, et Attici quidem: quod librarum nostratium efficit duo millia et quadringentas.

[n] *Laudat et Pasitelem*] Non illum Colotæ magistrum, de quo Pausanias lib. V. p. 325. sed alterum cognominem, de quo nos in Auctorum Indice.

[o] *Accitum a Fregellis* [*Turianumque a Fregellis accitum*] Spuria hæc videntur et interpolata. Natus certe Turianus ille ex repetitione superioris vocis *Etruria.* Reg. 2. pro

in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuisse, et ideo miniari[p] solitum: fictiles in fastigio templi ejus quadrigas,[9] de quibus sæpe diximus.[q] Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodieque materiæ[r] nomen in Urbe retinet. Hæ enim tum effigies Deum erant laudatissimæ. Nec pœnitet nos illorum, qui tales Deos coluere. Aurum enim et argentum ne Diis quidem conficiebant.

XLVI. Durant etiam nunc[1] plerisque in locis talia simulacra. Fastigia quidem[a] templorum etiam in Urbe crebra, et municipiis, mira cælatura, et arte ævique firmitate sanctiora auro,[2 b] certe innocentiora. In sacris quidem etiam inter has opes hodie, non murrhinis crystallinisve, sed fictilibus prolibatur simpuviis.[c] Inenarrabili terræ benignitate,

accitum edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—9 *Fictilem eam fuisse. . . . . solere . . . . quadrigæ* cod. Dalec.

CAP. XLVI. 1 Ita edd. vett. Gronov. Harduin. 1. et Bipont. *Durant nunc* Harduin. 2. 3. Miller. et Franz.—2 Gronov. et al. ante Harduin. *certiora*

NOTÆ

his habet, *Etruria tuulgamulis accitum.* Quibus ex verbis quid elici boni possit, non video.

p *Et ideo miniari*] Vide quæ diximus XXXIII. 36. Juvenalis: 'Fictilis, et nullo violatus Jupiter auro.'

q *De quibus sæpe diximus*] Lib. VIII. 4.

r *Qui hodieque materiæ*] Dicebatur enim Hercules fictilis. Martialis XIV. 178. cujus lemma est, 'Hercules fictilis:' 'Sum fragilis: sed tu, moneo, ne sperne sigillum: Non pudet Alciden nomen habere meum.'

a *Fastigia quidem*] Cicero de Divin. I. 16. 'Cum Summanus, qui tum erat in fastigio Jovis Optimi Maximi, qui tum erat fictilis, e cœlo ictus esset,' &c.

b *Sanctiora auro*] Sic Reg. 2. et Colb. 3. Sic Hermolaus: non *certiora*, quod Gelenio uni magis arrisit.

c *Simpuviis*] Non fictilia tantum, sed et lignea fuere simpuvia. Nonius XV. 12. 'Simpuvium est vas ligneum. Varro, περὶ μέθης. Non vides ipsos Deos, si quando volunt gustare vinum, derepere ad hominum fana: et tamen tum ipsi Libero simpuvio vinitari?' Simpulum idem Varro appellat, de Ling. Lat. lib. IV. p. 31. Et Festus: 'Simpulum, vas parvum, non dissimile cyatho, quo vinum in sacrificiis libabant: unde et mulieres rebus divinis deditæ simpulatrices dicuntur.' Glossæ: *Simpulum*, κύαθος. In Notis quæ vulgo Tironis dicuntur, pag. 124. 'Simbulum' pro 'Simpulum.' Juvenalis Sat. VI. 342. 'Aut quis Simpullum ridere Numæ, nigrumque catinum, Aut Vaticano fragiles de monte patellas Ausus erat?' Prudentius in Hymno S. Laur. vs. 514. id imitatus: 'Quicquid Quiritum sueverat Orare simpullum Numæ.' Sunt qui utrobique 'simpuvium' legant.

si quis singula æstimet: etiam ut omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia ejus, quæ adhuc[3] diximus:[a] vel assiduitate satiant figlinarum opera, imbricibus, doliis ad vina[d] excogitatis, ad aquas tubulis,[e] ad balineas mammatis,[f] ad tecta[b] coctilibus laterculis frontatisque:[g] ob quæ Numa rex septimum collegium[h] figulorum instituit. Quin et defunctos sese multi fictilibus soliis[4][i] condi ma-

[a] *Quæ hactenus diximus libris superioribus.* [b] *Ad tectorum parietes.*

auro.—3 Ita ex codd. Hardninus et recentt. *quæque adhuc* Gronov. et al. vett. Mox, in iisdem vett. et Gronov. *vel quæ assiduitate satiant figlinarum opera imbricibus, tubulis tegulisque ad balineas hamatis, vel ad tecta coctilibus laterculis frontatisque, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus doliis ad vina excogitatis, et ad aquas. Propter quæ, &c.* Codd. Regg. Brot. 2. 3. et Editio princeps, *imbricibus, doliis, &c. τὸ imbricibus* deest in edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—4 Gronov. et al. ante Hardnin. *fictilibus do-*

NOTÆ

[d] *Doliis ad vina*] Dolia vino condendo fictilia erant, et plerumque picata, ut dictum est lib. XIV. Vide Notas et Emend. num. 17.

[e] *Ad aquas tubulis*] Tubulis fictilibus aquæ ductus constabant. Vide XXXI. 31.

[f] *Ad balineas mammatis*] Mammata fictilia tubos interpretor, in mammæ speciem rotundatos, per quos ex hypocausto in balineas calor transmearet. De his Seneca Epist. XCI. cujus initium,'Quis dubitare:' 'Quædam nostra demum prodiisse memoria scimus: specularionum usum, perlucente testa, clarum transmittentium lumen: ut suspensuras balneorum, et impressos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima simul et summa foveret æqualiter.' Horum tuborum vestigia adhuc quamplurima conspici in Diocletiani et Caracallæ gymnasiis, auctor est Hieron. Mercur. Artis Gymn. I. 10. p. 27. His a mamma nomen, ut a fronte subsequentibus.

[g] *Frontatisque*] Parietes, inquit, e lateribus fiunt: et minoribus quidem, quos laterculos vocant: et majoribus, qui frontati nominantur, quod duplici fronte utramque muri partem per ipsam muri crassitudinem totam pertingant. Usus hac voce et Vitruvius quoque II. 4.

[h] *Septimum collegium*] Vide Plutarchum in Numa, p. 71.

[i] *Fictilibus soliis*] Ita Reg. 2. Colb. 3. aliique, non, ut typi, *doliis.* Vidit et Magius Miscell. II. 18. Philander in Vitruvium IX. 3. et Dalecampius quoque, ita legi oportere. Solia vero sunt mobiles arcæ, sive sarcophagi, quibus corpus integrum condebatur. Utitur ea voce Florus XIV. 10. de morte Cleopatræ, Curtius lib. X. Suetonius in Nerone c. 50. 'Solium porphyretici marmoris.' De fictilibus soliis, mobilibusque, accipienda hæc Gruteri inscriptio, 607. CVM ANTE. HOS. DIES. CONIVGEM. ET. FILIVM. AMISERIM. ET. PRESSVS. NECESSITATE. CORPORA. EORVM. FICTILI

luere: sicut M. Varro, Pythagoreo modo,[5][j] in myrti et oleæ atque populi nigræ foliis. Major quoque pars hominum terrenis utitur vasis. Samia etiamnum[k] in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem et Arretium[l] in Italia: et calicum[6] tantum, Surrentum,[m] Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent et Tralles opera sua, Mutina in Italia: quoniam et sic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terrasque ultro citroque portantur, insignibus rotæ officinis. Erythris[n] in templo hodieque[7] ostenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem consecratæ, discipuli magistrique certamine, uter tenuiorem humum duceret.[8] Cois laus maxima, Adrianis[o] firmitas: nonnullis circa hoc quoque severitatis exemplis. Q. Coponium[p] invenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dedisset dono ei, cui suffragii[9] latio erat. Atque

liis.—5 'Ita J. F. Gronovius et Cl. Durand ex cod. Voss. in quo, *Pithagorio modo.*' Brotier. *Pythagorico modo* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—6 Vet. Dalec. *at calicum;* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *et calicum.*—7 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *officinis. Erythris hodieque* cod. Dalec. *officinis Erythris. Hodieque in templo* Gronov. et al. vett. Mox, *ostenduntur tabulæ duæ* cod. Dalec.—8 Vet. Dalec. *circunduceret.*—9 'Ita cod. Voss. et Cl. Durand.' *Brotier. cujus suffragii* edd. vett. Gro-

NOTÆ

SARCOPHAGO. COMMENDAVERIM. DONICVM. LOCVS. QVEM. EMERAM. ÆDIFICARETVR.

[j] *Pythagoreo modo*] Vide Plutarchum in Laconicis institutis, p. 238.

[k] *Samia etiamnum*] Hinc vasa Samia apud Tullium sæpe occurrunt, eademque Samia simpliciter appellata: ut in Verrem, 'Nos Samiis delectamur,' &c. Samia vasa apud Plautum in Capt. II. 2.

[l] *Arretium*] Unde vasa Arretina a Martiale commendantur, ut dicemus in Notis et Emend. num. 18.

[m] *Et calicum tantum, Surrentum*] Ut vasorum fictilium, inquit, in esculentis nobilitatem retinet Arretium in Italia, ita, sed calicum tantum, nobilitate commendantur, in eadem parte terrarum, Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, &c. Vide Notas et Emend. num. 19.

[n] *Erythris*] In Ionia, III. 31.

[o] *Adrianis*] Ab Adria Italiæ oppido. Sic ipse de gallinis X. 74. 'Adrianis laus maxima.' Vide quæ diximus in Notis et Emend. ad lib. X. num. 67.

[p] *Q. Coponium*] Ex Coponia gente Titum, Marcum, Cainm, apud vetustos scriptores reperimus. Quintum adhuc nusquam: notus eo tantum nomine est, quod, ut Cypriani verbis utar, 'multis emit sordibus, ut fulgeret.'

ut luxu quoque aliqua contingat auctoritas figlinis, tripatinum,[q] inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia. Una erat murænarum, altera luporum, tertia myxonis[10 r] piscis, inclinatis jam scilicet moribus, ut tamen eos præferre Græciæ etiam philosophis possimus. Siquidem in Aristotelis hæredum auctione LXX.[11] patinas[s] venisse traditur. Nam nos cum unam[t] Æsopi tragœdiarum histrionis in natura avium[u] diceremus sestertiis centum[12] stetisse, non dubito indignatos legentes. At hercules, Vitellius[v] in principatu suo $\overline{X}$. H-S.[13 w] condidit patinam, cui

nov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—10 Cod. Dalec. *mixti*.—11 Ita cod. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *LX*. Gronov. et vulgg.—12 'Ms. *diceremus sexcenta sestertia*. Lego, *sexcentis sestertiis*. Supra quoque, x. 51. Æsopi patinam DC. taxat sestertiis.' *Dalec*.—13 Gronov. et vulgg. ante Harduin. *CC. sestertiis;* Budæus e Vet. *decies sestertium;* Hot. de Re Numm.

NOTÆ

[q] *Tripatinum*] Nomen inventum a patina tergemina. Ut porro lancibus cibi simplices apponebantur, ut carnes assæ, fructusque, sic patinis condebantur pisces, tyrotaricha, et similia. Atque ut λοπάδες Græcis, ita patinæ quoque habent operculum, quo lances carent. Unde paræmia, 'Dignum patella operculum.'

[r] *Tertia myxonis*] Sive bacchi, de quo XXXII. 25. et IX. 28.

[s] *LXX. patinas*] Ita Mss. non *LX*. Laërtius lib. v. in Aristotelis Vita, pag. 117. λοπάδας πλείστας, *patinas plurimas*, minime definito numero, repertas post ejus obitum ait.

[t] *Nam nos cum unam*] In Æsopo histrione patinam unam ferre vix potuimus: in Philosopho, LXX. quis ferat?

[u] *In natura avium*] Lib. x. cap. 72.

[v] *Viteltius*] A. Vitellius Imp. cui Vespasianus successit.—'Ante Vespasianum qui præcesserunt Augusti, Principes a Plinio tantum appellantur, nunquam fere Imperatores: qua causa, incertum. At illud in confesso esse oportet, Principibus Imperatoribusque ipsis superiorem semper extitisse Rempublicam: Principes appellatos fuisse, quoniam essent senatus principes, ut fuere in Hollandia, 'Stadhouderi:' Imperatores, quod exercitibus Reipublicæ præessent, quos Galli dicimus, *Generalissimes*. Testes præter alios innumeros nummi sunt quatuor: Hadriani, Commodi, Gordiani, et Probi; in quibus Augusti stantes nudo capite ab Roma sedente et galeata orbem Romanum regendum accipiunt, astantibus vel Pace cum Victoria, vel Prætorianis militibus. Hadriani nummus est ex ære magno, in Museo nostro et apud Angeloni, p. 174. Commodi ex ære maximo, in Gaza Regia: Gordiani Pii Felicis, ex ære simili, apud D. Vaillant, p. 229. Denique Probi ex eodem ære, in Thesauro Regio. Alia sunt ejus rei argumenta plurima, sed non hujus loci.' *Ed. sec.*

[w] $\overline{X}$. *H-S.*] Sic Reg. 2. et alii:

faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eo pervenit luxuria, ut etiam fictilia pluris constent,[14] quam murrhina. Propter hanc Mucianus altero consulatu suo,[x] in conquisitione,[15] exprobravit patinarum paludes Vitellii memoriæ:[y] non illa fœdiore, cujus veneno Asprenati[z] reo Cassius Severus accusator objiciebat,[c] interisse CXXX. convivas. Nobilitantur iis oppida quoque, ut Rhegium, et Cumæ.[a] Samia testa[b] Matris Deum sacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputare, nec aliter citra perniciem, M. Cælio[16] credamus:[c] qui linguam sic amputandam ob-

[c] *Cum esset illa Vitellii Imp. profusio fœdior, quam Asprenatis hominis privati veneficium, quod ei Cassius objecit, &c.*

p. 262. *ducenties.* Bipont. *decies cent. mil. H-S.*—14 Cod. Dalec. *constiterint.* —15 Cod. Dalec. et al. *in concione;* Vet. Dalec. *in conquestione.*—16 Gronov. et al. ante Harduin. *amputant, nec .... perniciem, si M. Cælio.*—

NOTÆ

non, ut editi, *CC. sestertiis.* Sic etiam Budæus in vetustis exemplaribus vidit, ipso ita prodente, lib. IV. fol. 112. Hoc est, decies sestertium, sive, quod idem est, decies centenis millibus sestertium. Monetæ nostratis hæc efficiunt libras, ut vocant, 100000. De hac patina Suetonius in Vitellii vita, cap. 13. ‘ Famosissima super ceteras fuit cœna ei data adventitia a fratre ... Hanc quoque exsuperavit ipse dedicatione patinæ, quam ob immensam magnitudinem clypeum Minervæ, *αἰγίδα πολιούχου,* dictitabat. In hac scarorum jecinora,’ &c. Et cap. 17. ubi de conviciis quibus a plebe moriens incessebatur, Patinarium nuncupatum tradit.

[x] *Altero consulatu suo*] Quem gessit anno post Urbem conditam, DCCCXXII. Collega Domitiano Vespasiani F. ex Kalendis Juliis. De Muciano dicemus in Auctorum Indice. Defecerat is a Vitellio in Vespasiani partes. Vide Sueton. in Vespas. cap. 6. et 13.

[y] *Vitellii memoriæ*] Nam anno ante supplicium Vitellius dederat. Patinarum autem paludes figurate dixit, allusione Pontinæ paludis, cum patina ipsa fictilis esset et lutea. De Pontina seu Pomptina palude, quem locum olim triginta trium urbium Mucianus ter Consul prodidit, Plinius III. 9.

[z] *Asprenati*] Suetonius in Aug. c. 56. ‘ Cum C. Nonius Asprenas arctius ei junctus (Augusto) causam veneficii, accusante Cassio Severo, diceret, consuluit senatum, quid officii sui putaret,’ &c.

[a] *Et Cumæ*] Martialis XIV. 114. cui lemma inscriptum, ‘ Patella Cumana:’ ‘ Hanc tibi Cumano rubicundam pulvere testam Municipem misit casta Sibylla suam.’

[b] *Samia testa*] Testatur id quoque Martialis, sed obscœno carmine, III. 81.

[c] *M. Cælio credamus*] Is esse Cælius videtur, quem reum defendit Tullius, oratione pro eo habita, quæ etiamnum extat.

jecit gravi probro,[d] tanquam[17] et ipse jam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitavit ars? fractis etiam testis utendo sic, ut firmius durent tusis calce addita, quæ vocant Signina.[e] Quo genere etiam pavimenta excogitavit.

XLVII. (XIII.) Verum et ipsius terræ sunt alia commenta.[1 f] Quis enim satis[g] miretur pessimam ejus partem, ideoque pulverem[h] appellatum[2] in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus: mersumque protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, et fortiorem quotidie, utique si Cumano misceatur cæmento?[3]

Eadem est terræ natura et in Cyzicena regione: sed ibi

17 Cod. Dalec, *quoniam;* Vet. Dalec. *quanquam.*

CAP. XLVII. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *segmenta* edd. vett. et Gronov.—2 Cod. Dalec. *mediamque pulverem appellatam.* Mox, in eodem codice: *mersumque. Protinus, &c. in undis.* —3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *si calci misceutur et cæmento*, e Vitruvio.

NOTÆ

[d] *Gravi probro*] Cælius aiebat linguam amputandam ejus pudendi criminis reis, quod Bætico Martialis objicit, loc. cit. quod libidinis genus et in Vitellio tacite arguit hoc loco Plinius: itemque Tranquillus, cap. 3. et 4.

[e] *Quæ vocunt Signina*] A Signia Italiæ oppido, de quo lib. III. in Geographicis diximus. Signini operis mentio apud Columellam I. 6. Signino alveo deductas Ravennam aquas prodidit Cassiodorus Var. Epist. v. 38.

[f] *Alia commentu*] Sic Reg. 2. ceterique Mss. Recte: nunc terræ ipsius commenta laudantur, ut proxime ante artis. Editi, *segmenta*, male.

[g] *Quis enim satis*] Planius hæc traduntur a Vitruvio, sed eadem tamen, II. 6. p. 24. ‘Est etiam genus pulveris, quod efficit naturaliter res admirandas. Nascitur in regionibus Baianis, et in agris municipiorum, quæ sunt circa Vesuvium montem: quod commixtum cum calce et cæmento, non modo ceteris ædificiis præstat firmitates, sed etiam moles, quæ construuntur in mari, sub aqua solidescunt.’

[h] *Ideoque pulverem*] Hæc totidem verbis Isidorus Orig. XVI. 1. Etiamnum pulverem eum Itali Gallique *Pozzolane* nuncupant, tectoriis parietum utilissimum. Seneca Natur. Quæst. lib. III. p. 872. ‘Puteolanus pulvis, si aquam attigit, saxum est.’ Sidonius Apollin. Paneg. Anthemii Aug. p. 290. de amplitudine agens urbis Byzantinæ: ‘Porrigis ingentem spatiosis mœnibus urbem, Quam tamen angustam populus facit. Itur in æquor Molibus, et veteres tellus nova contrahit undas. Namque Dicarchææ translatus pulvis arenæ Intratis solidatur aquis, durataque massa Sustinet advectos peregrino in gurgite campos.’ Vide etiam Dionem lib. XLVIII. p. 389.

non pulvis, verum ipsa terra qualibet magnitudine excisa, et demersa in mare, lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri: et in fonte Gnidio dulci intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulida[4] usque quicquid terræ attingitur mari mutatur in saxa. Non multum a pulvere Puteolano distat e Nilo arena[i] tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctusque frangendos, sed ad debellanda corpora palæstræ studiis.[j] Inde certe Patrobio,[k] Neronis principis liberto, advehebatur. Quin et Leonnato,[l] et Cratero, ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc portari[5] cum reliquis militaribus commerciis reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non hercules magis, quam de terræ usu in ceromatis, quibus exercendo juventus nostra corpora, vires animorum perdidit.

XLVIII. (XIV.) Quid? non et in Africa[1] Hispaniaque ex terra parietes, quos appellant formaceos,[m] quoniam in

—4 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Aulidem* Gronov. et al. vett. Mox, *accingitur mari* Vet. Dalec.—5 Vet. Dalec. *portatum*. Mox, in eodem Vet. *militaribus commeatibus*.

CAP. XLVIII. 1 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier*. *non in Africa* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Mox, *sunt parietes*,

NOTÆ

[i] *E Nilo arena*] Qualis advecta Romam, teste Sueton. in Nerone, c. 45. 'Ex annonæ quoque caritate luctantium accrevit invidia. Nam et forte accidit, ut in publica fame Alexandrina navis nuntiaretur pulverem luctatoribus aulicis advexisse.'

[j] *Palæstræ studiis*] Nam palæstritæ et luctaturi corpora pulvere aspergebant.

[k] *Patrobio*] Meminere hujus Neroniani liberti Dio lib. LXIII. p. 717. et Suetonius in Galba, c. 20.

[l] *Quin et Leonnato*] De his Alexandri ducibus vide Arrianum in Exped. Alex. Ælianum Var. Hist. IX. 3. et Justinum XIII. 14. Λεοννάτος, Κράτερος, Μελέαγρος.

[m] *Formaceos*] Probat hanc lectionem Sirmondus noster in Notis ad Sidonium, p. 13. adjicitque structiles rivorum canales, quibus aqua ducitur, formas pariter nuncupari, quod appressis forma utrimque tabulis instruantur: quo sensu aquas formarum dixit Cassiodorus Var. Ep. III. 31. Et Epist. 53. 'Romam formarum inundatione ditissimam.' Et v. 38. 'Formam Ravennatem.' Denique lib. VII. inter formulas sexta est 'formula Comitivæ formarum Urbis.' Et Vetus inscriptio, quam Fabrettus affert, lib. de Aquæduct. p. 20.

IMP. CÆS. M. AVRELIVS
ANTONINVS. PIVS
AQVAM. MARCIAM. VARIIS

forma circumdatis utrimque duabus tabulis inferciuntur verius, quam instruuntur, ævis[2] durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omnique cæmento firmiores? Spectat etiam nunc[3] speculas Hannibalis[n] Hispania, terrenasque turres jugis montium impositas. Hinc et cespitum natura, castrorum vallis accommodata, contra[4] fluminum impetus aggeribus. Illini quidem[o] crates parietum luto, et lateribus crudis[p] exstrui, quis ignorat?

XLIX. Lateres non sunt[a] e sabuloso, neque arenoso,[b]

q. a. fornaceos, quoniam fornacium modo circumdati cod. Dalec.—2 Vet. Dalec. *instruuntur. Ævis.*—3 *Spectat etiamnum* cod. Dalec.—4 Vet. Dalec. *et contra.*

NOTÆ

KASIBVS. IMPEDITAM
PVRGATO. FONTE
EXCISIS. ET. PERFORATIS
MONTIBVS
RESTITVTA. FORMA
ADQVISITO. ETIAM. FONTE
NOVO. ANTONINIANO
IN SACRAM. VRBEM. SVAM
PERDVCENDAM. CVRAVIT.

Isidorus XV. 9. ‘ Formatum sive formarium in Africa vel Hispania parietes de terra appellant, quomodo in forma circumdatis duabus utrimque tabulis inferciuntur verius, quam instruuntur.’ Palladius I. 34. de munitionum horti generibus: ‘ Alii luto,’ inquit, ‘ inter formas clauso parietes figuratos ex lateribus imitantur.’ Hispani *Tapias* vocant ejusmodi parietes.

[n] *Speculas Hannibalis*] Harum Hannibalis turrium facta superius mentio, II. 73. ‘ In Africa Hispaniaque Hannibalis turrium,’ &c.

[o] *Illini quidem*] Hodieque rura nostra parietes cratibus, luto oblitis, et argilla pingui, e qua lateres fiunt, exstruunt.

[p] *Et lateribus crudis*] Ut ignis et fornacum impensæ parcatur: ut inter se melius coagmententur crudi, et ideo molliores lateres: ut cæmento exiguo sit opus: ut breviore temporis spatio murus perficiatur. Ita Dalecampius.

[a] *Lateres non sunt*] Hæc explanatius paulo Vitruvius II. 3. p. 21. a quo Plinius mutuatus est: ‘ Itaque primum de lateribus, qua de terra duci eos oporteat, dicam. Non enim de arenoso, neque calculoso, neque sabuloso luto sunt ducendi: quod ex his generibus cum sunt ducti, primum fiunt graves; deinde, cum ab imbribus asperguntur, dilabuntur, et dissolvuntur; paleæque, quæ in his ponuntur, non cohærescunt propter asperitatem. Faciendi autem sunt ex terra albida, cretosa, sive de rubrica, aut etiam masculo sabulone,’ &c. Sabulum, vel sabulonem vocant arenam, non quidem tenuiorem, minutioremque, ut in Thesauro Rob. Stephani scribitur, sed crassiorem, vilioremque: quod recte docet Agricola lib. VII. de Natura Fossil. p. 321. ‘ Sabulum crassius est quam arena: quod vel durum est, vel molle: illud marem, hoc fœminam appellant. Masculum utilius sternendis viis,’ &c.

[b] *Neque arenoso*] De arenæ generibus dicetur XXXVI. 55.

multoque minus calculoso ducendi solo, sed e cretoso et albicante, aut ex rubrica: vel si jam ex sabuloso, e masculo certe.[1] Finguntur[c] optime vere: nam solstitio rimosi fiunt. Ædificiis[d] nonnisi bimos[e] probant. Quin et intritam[f] ipsam[2] eorum, prius quam fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria: Lydion,[3 g] quo utimur, longum sesquipede, latum pede:[4] alterum tetradoron, tertium pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum[h] vocabant, et ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo a

Cap. xlix. 1 Cod. Dalec. *rubrica et sabulo, masculo certe;* Vet. Dalec. *vel si jam ex sabulo masculo certe,* e Vitruvio.—2 Cod. Dalec. *fiunt, quos ædificiis non idoneos probant quidam. Terram ipsam;* Vet. Dalec. *quin et intritum eorum.*—3 Gronov. et al. ante Harduin. *didoron.*—4 'Alii, *longum pede, latum semipede,* e Vitruvio. Philander tamen hanc lectionem veriorem putat.'

NOTÆ

[c] *Finguntur*] Vitruvius II. 2. p. 22. 'Ducendi autem sunt per vernum tempus, et autumnale, ut uno tenore siccescant. Qui enim per solstitium parantur, ideo vitiosi sunt, quod summum corium Sol acriter cum percoquit, efficit ut videantur aridi: interius autem sint non sicci: et cum postea siccescendo se contrahunt, perrumpunt ea quæ erant arida: ita rimosi efficiuntur imbecilli.' Sic etiam Palladius in Maio lib. VI. tit. 12. p. 120.

[d] *Ædificiis*] Hæc rursum ex Vitruvio loc. cit. ubi causam hujusce placiti aperit: 'Maxime autem,' inquit, 'utiliores erunt, si ante biennium fuerint ducti: namque non ante possunt penitus siccescere,' &c.

[e] *Nonnisi bimos*] Sic bimum semen alibi Plinius, nuces bimas Cato dixere.

[f] *Quin et intritam*] Totidem apicibus Reg. 2. et alii. Intrita porro, quæ vox et alibi occurrit apud Plinium, materia est, ex qua lateres finguntur, intrita et subacta.

[g] *Lydion*] Sic Reg. 2. ceterique Mss. non, ut editi, *didoron.* Hæc paulo aliter Vitruvius loc. cit. 'Fiunt autem laterum genera tria: unum, quod Græce δίδωρον appellatur, id est, quo nostri utuntur, longum pede, latum semipede.' (In vetusto Vitruvii codice legisse se Philander ait, 'quod Græce Lychum,' sed 'Lydium' debuit dicere, 'longum sesquipede, latum pede,' quam scripturam ipse approbat.) Pergit vero mox Vitruvius: 'Ceteris duobus Græcorum ædificia struuntur. Ex his unum pentadoron, alterum tetradoron dicitur. Doron autem Græci appellant palmum, quod munerum datio Græce δῶρον appellatur: id autem semper geritur per manus palmum. Ita quod est quoquoversus quinque palmorum, pentadoron: quod quatuor, tetradoron dicitur: et quæ sunt publica opera pentadoro: quæ privata, tetradoro struuntur.' At non item nomen a mensura primum genus habet, Vitruvio teste, ipsoque mox Plinio.

[h] *Doron palmum*] Palmus quatuor pollicum fuit: pes duodenum.

quatuor et quinque palmis, prout sunt, nominantur. Eadem est latitudo. Minore in privatis operibus, majore in publicis utuntur in Græcia. Pitanæ in Asia, et in ulteriore Hispania, civitatibus Maxilua et Callento,[5 i] fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua. Sunt enim e terra pumicosa, cum subigi potest, utilissima.[j] Græci, præterquam ubi e silice fieri poterat structura, parietes lateritios[k] prætulere.[6] Sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiant. De eo[l] et publica opera et regias domos struxere: murum Athenis, qui ad montem Hymettum spectat: Patris,[m] ædes[7] Jovis et Herculis, quamvis lapideas columnas et epistylia[n] circumdarent: domum Trallibus[o] regiam Attali: item Sardibus Crœsi, quam gerusian[p] fecere: Halicar-

Dalec.—5 'Ita Mss. Reg. 2. et 3. In montibus qui dicuntur *Sierra-Morena*, est locus qui appellatur *Cala*. Ibi videntur fuisse civitas Maxilua et Callentum. Callenses populos vidimus supra III. 2.' *Brotier. et in ulterioris Hispaniæ civitatibus Massia et Calento* Gronov. et vulgg. *et in ulterioris Hispaniæ civitatibus, Maxilua et Calento* Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—6 Cod. Dalec. *extulere.*—7 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *ideo et in publica opera et regias domos adduntur. Sic struxere murum . . . spectat: sic Patris ædes* Gronov. et al. vett. sic *Patris ædem* cod. Dalec. Mox, *domum regiam Attali*

NOTÆ

[i] *Maxilua et Callento*] Μαξίλουα Ptolemæo Bæticæ oppidum. Callentum, Plinio II. 3. pag. 296. ubi oppidanos Callenses appellari diximus. Vide Notas et Emend. num. 20.

[j] *Utilissima*] Vitruvius id explicans, loc. cit. pag. 23. 'Sic autem,' inquit, 'magnas habent utilitates, quod neque in ædificationibus sint onerosi, (de lateribus pumicosis agit,) et cum ducuntur, a tempestatibus non dissolvuntur.'

[k] *Parietes lateritios*] Quæ deinceps sequuntur, usque ad ea verba, 'Romæ non fiunt talia ædificia,' ad calcem fere hujus cap. totidem pæne apicibus syllabisque apud Vitruvium leges, II. 8.

[l] *De eo*] De latere. Vitruvius loc. cit. 'Et publica opera, et privatas domos, etiam regias e latere structas licet videre.'

[m] *Patris*] Patræ Achaiæ oppidum, de quo in Geographicis libro quarto. Vide Notas et Emend. num. 21.

[n] *Et epistylia*] Ἐπιστύλιον, trabs est summis columnis imposita. Nostrates *Architravem* vocant, fictitia voce partim e Græco ἀρχὴ, et e Latino *trabs*: quasi præcipuam trabem. *L'Architrave qui se met sur les colonnes entre le chapiteau et la frise.* Structores vocant *Arquitrave*, et *poitrail.*

[o] *Domum Trallibus*] Vitruvius: 'Trallibus, domum regibus Attalicis factam.'

[p] *Quam gerusian*] Γερουσία *Senatum, seniorumve collegium* sonat. Vitruvius loc. cit. 'Crœsi domus, quam Sardiani civibus ad requiescendum ætatis otio, seniorum collegio Gerusian dedicaverunt.' In nummis, ΓΕΡΟΥCΙΑ ΙΕΡΑΠΟΛΕΙΤΩΝ.

nassi, Mausoli: quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem excisum lateritiis parietibus opus tectorium, propter excellentiam picturæ, ligneis formis inclusum, Romam deportavere in ædilitate, ad Comitium exornandum, Muræna[q] et Varro. Cum opus per se[8] mirum esset, translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Arretii et Mevaniæ est. Romæ non fiunt[r] talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus quam unam contignationem tolerat. Cautumque est, ne communis crassior fiat, nec intergerivorum[9s] ratio patitur.

L. (XV.) Hæc sint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus vel maxime mira natura est sulfuris,[t] quo plurima domantur. Nascitur in insulis[a] Æoliis inter Siciliam et Italiam, quas ardere diximus.[b] Sed nobilissimum in Melo[c] insula. In Italia quoque invenitur, in Neapolitano Campanoque agro, collibus qui vocantur Leucogæi.[d] Ibi e cuniculis[2e] effossum, perficitur igni. Genera quatuor:[f] vivum, quod Græci apyron[g] vocant, nas-

Trallibus cod. Dalec.—8 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Quod opus cum per se* Gronov. et vulgg.—9 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *nec intergerinorum* Gronov. et vulgg.

CAP. L. 1 Cod. Dalec. *autem generibus secundum regiones, vel maxime natura mira est sulphuris.*—2 *Quod est cuniculis* Gronov. et al. ante Harduin.

NOTÆ

[q] *Muræna*] Licinius Muræna, quem Cicero oratione defendit, quæ extat.

[r] *Romæ non fiunt*] Et hoc pariter a Vitruvio II. 31. pag. 31. 'Leges publicæ non patiuntur majores crassitudines, quam sesquipedales constitui, loco communi .... Lateritii vero parietes sesquipedali crassitudine non possunt plusquam unam sustinere contignationem.' Romæ vero, et in Urbis majestate, atque in civium infinita frequentia, ut cœnacula plura fierent, ad pedes LXX. tollere ædificia Augusti decreto permittebatur, teste Strab. lib. v. p. 235.

[s] *Intergerivorum*] Ita Reg. 2. ceterique, non *intergerinorum*. Et Festus: 'Intergerivi parietes dicuntur, qui inter confines struuntur, et quasi intergeruntur.' Nostrates appellant, *Mur mitoyen*.

[a] *Nascitur in insulis*] Isidorus Orig. XVI. 1.

[b] *Quas ardere diximus*] Lib. III. 14.

[c] *In Melo*] Diosc. V. 124.

[d] *Leucogæi*] De colle Leucogæo diximus XVIII. 29.

[e] *Ibi e cuniculis*] In libris editis, *Quod est cuniculis*. In Reg. 2. aliisque, *Leucogelibie cuniculis*.

[f] *Genera quatuor*] Isidorus loc. cit.

[g] *Apyron*] Ἄπυρον, *quod ignem minime expertum est*. Celsus V. 18. 'Malagma ad strumas .... Sulfu-

citur solidum, hoc est, gleba: quo solum[3 h] ex omnibus generibus medici utuntur: cetera enim liquore constant,[4] et conficiuntur oleo incocta.[i] Vivum[j] effoditur, translucetque,[5] et viret. Alterum genus[k] appellant glebam, fullonum tantum officinis familiare. Tertio quoque[l] generi unus tantum est usus ad suffiendas[6] lanas, quoniam candorem tantum mollitiemque confert. Egula[7] vocatur hoc genus. Quarto autem[m] ad ellychnia maxime conficienda. Cetero tanta vis est,[8 n] ut morbos comitiales deprehendat nidore, impositum igni. Lusit et Anaxilaus eo,[o] candens in calice vini[9 p] prunaque subdita circumferens, exardescentis repercussu pallorem dirum velut defunctorum offundente conviviis.[q] Natura ejus[r] calfacit,[10] concoquit: sed

—3 Ita codd. Hardnini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *glebosum. Eo solo* Gronov. et vulgg.—4 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque edd. vett. et Gronov. *utuntur. Solum (cetera enim liquore constant, et conficiuntur oleo incocta:)* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz. *liquore incocta* cod. Dalec.—5 Vet. Dalec. *pellucetque.* Mox, *officiis familiare* cod. Dalec.—6 Vet. Dalec. *suffitum.*—7 'Ms. *Eglula;* fortassis *Ægulula, ἀπὸ τῆς αἴγλης.*' *Dalec.*—8 *Ceterum tanta vis ejus* cod. Dalec.—9 'Ita Isidorus Origin. XVI. 1. In Mss. Reg. 2. 3. 5. *in calice vino.* Idem nos præstamus cum spiritu vini et camphora accensis.' *Brotier. in calice novo* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *candenti calice, prunaque subdita* Vet. Da-

NOTÆ

ris ignem non experti, quod ἄπυρον vocant.'

h *Quo solum*] Isidorus loc. cit.

i *Oleo incocta*] Nunc aqua minore impendio incoquitur.

j *Vivum*] Isidorus totidem verbis loc. cit.

k *Alterum genus*] Ad verbum Isidorus hæc pariter, loc. cit.

l *Tertio quoque*] Isidorus loc. cit.

m *Quarto autem*] Isidorus loc. cit.

n *Cetero tanta vis est*] Si uratur, nidor prodit qui sint morbo comitiali obnoxii: statim enim corripiuntur eo. Isidorus loc. cit.

o *Lusit et Anaxilaus eo*] Sulfure scilicet. Ludere hunc solitum magicis imposturis, scribit Irenæus, laudandus a nobis in Auctorum Indice, verbo 'Anaxilaus.' Epiphanius quoque Adv. Hær. lib. I. hæresi 34. pag. 232. Ludorum porro et ludendi vox in hac arte propria: Minutius Felix de magis: 'Quicquid miraculi ludunt, per dæmones faciunt.'

p *Candens in calice vini* [*novo*] Candens sulfur scilicet. In libris editis, *in calice novo.* Reg. 2. *in calice vino.* Isidorus Orig. XVI. 1. *in calice vini.* Sed magis arridet vulgata scriptura, multis de causis.

q *Conviviis*] Sic libri omnes. Dictum figurate pro *convivis.*

r *Natura ejus*] Diosc. V. 124. Θερμαίνει δὲ, καὶ διαφορεῖ, καὶ πεπαίνει ταχέως. *Calfacit, discutit, concoquitque, seu maturat celeriter.*

et discutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplastris malagmatisque[s] miscetur. Renibus quoque[t] et lumbis in dolore cum adipe mire prodest impositum. Aufert[u] et lichenas a facie[11] cum terebinthi resina, et lepras. Harpacticon[v] vocatur a celeritate avellendi: avelli enim subinde debet. Prodest et suspiriosis[w] linctum. Purulenta quoque extussientibus: et contra scorpionum ictus. Vitiligines[x] vivum[12] nitro mixtum, atque ex aceto tritum et illitum tollit: item lendes in palpebris, aceto sandaracato admixto.[a] Habet et in religionibus locum, ad expiandas suffitu domos.[13 y] Sentitur vis ejus[z] et in aquis ferventibus. Neque alia res facilius accenditur: quo apparet ignium vim magnam etiam ei inesse. Fulmina[a] et fulgura quoque sulfuris odorem habent: ac lux ipsa eorum sulfurea est.[14]

[a] *Aceto in quo diluta sandaraca fuerit.*

---

lec. Mox, in eodem Vct. *offundente convivis.*—10 Cod. Dalec. *excalfacit.*—11 Idem codex, *e facie.*—12 Voc. *vivum* deest in cod. Dalec.—13 Cod. Dalec. *locum: ad expianda suffiri id mos.*—14 Cod. Dalec. *ac lux ipsorum sulphurea est.*

NOTÆ

[s] *Malagmatisque*] In malagmate quidem ad strumas a Celso adhibetur, loc. cit.

[t] *Renibus quoque*] Q. Serenus cap. 26. de lumbis et renibus sanandis, pag. 141. 'Aut adipi mixtum lumbis inducito sulfur.'

[u] *Aufert*] Diosc. totidem verbis v. 124. et Galenus de Fac. Simp. Med. IX. 3. pag. 262.

[v] *Harpacticon*] Ἁρπακτικὸν, *quod festinanter eripi oporteat.*

[w] *Prodest et suspiriosis*] Diosc. loc. cit. Βῆχάς τε, καὶ ἐμπύους, καὶ ἀσθματικοὺς ὠφελεῖ ἐν ὠῷ λαμβανόμενον, καὶ ὑποθυμιώμενον .... ἰᾶται καὶ σκορπίων πληγὰς, μιγὲν ῥητίνῃ.

[x] *Vitiligines*] Diosc. loc. cit. αἴρει δὲ καὶ ἀλφούς.

[y] *Ad expiandas .... domos*] Ad abigenda scilicet ex ædibus noxia. Neque domos tantum, sed et homines ipsos suffiri sic mos fuit: quod Propertius ita expressit IV. 9. sub finem: 'Imperat et totas iterum mutare lacernas, Terque meum tetigit sulfuris igne caput.' Ovidius Fast. IV. 'Cœrulei fiant puro de sulfure fumi,' &c. Juvenalis Sat. II. 157. 'Cuperent lustrari, si qua darentur Sulfura cum tædis.' Ante hos Græcus vates, Odyss. X. Οἶσε θέειον, γρηῦ, κακῶν ἄκος, οἶσε δέ μοι πῦρ, Ὄφρα θεειώσω μέγαρον. *Affer sulfur anus, malorum medelam: affer et ignem: ut domum suffumigem.* Ubi Eustathius: θέειον θυμιάματος εἶδος, κ. τ. λ. idque mox esse θεῖον, seu *sulfur*, docet.

[z] *Sentitur vis ejus*] Vis nempe medica, in aquis calidis et sulfuratis. Plinius XXXI. 32. 'Est autem utilis aqua sulfurata nervis, aluminata paralyticis,' &c.

[a] *Fulmina*] Et fulgurita quoque ip-

LI. Et bituminis vicina est natura, alibi limus, alibi terra: limus e Judææ lacu, ut diximus,[b] emergens: terra in Syria circa Sidonem[c] oppidum maritimum. Spissantur hæc utraque, et in densitatem coëunt. Est vero liquidum bitumen, sicut Zacynthium,[d] et quod a Babylone[1] invehitur. Ibi quidem et candidum gignitur. Liquidum est et[2] Apolloniaticum: quæ omnia Græci pissasphalton[e] appellant, ex argumento[f] picis et bituminis. Gignitur etiam pingue,[g] liquorisque oleacei, in Sicilia Agragantino[3] fonte inficiens rivum. Incolæ id arundinum paniculis[h] colligunt, citissime sic adhærescens.[4] Utuntur eo[h] ad lucernarum lumina olei vice: item ad scabiem[i] jumentorum. Sunt qui et naphtham,[5] de qua in secundo diximus[j] volumine, bituminis generi ascribant. Verum

[b] *E comis arundinum.*

CAP. LI. 1 Cod. Dalec. *et Z. et quod ab Aquilone.*—2 Vet. Dalec. *gignitur liquidum. Est et.*—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Gignitur et pingue, &c.* edd. vett. et Gronov. *Gignitur et pinguis liquoris in Sicilia, Agrigentino* cod. Dalec.—4 Vet. Dalec. *sic iis adhærescens.*—5 *Est et naphtha*

NOTÆ

sa. Seneca Natur. Quæst. II. 21. p. 852. 'Quid quod omnibus fulguritis odor sulfureus est?'

[b] *Ut diximus*] Lib. V. c. 15.

[c] *Circa Sidonem*] Diosc. I. 99.

[d] *Zacynthium*] Zacynthium, Babyloninmque, et Apolloniaticum bitumen laudant pariter Diosc. loc. cit. et Vitruvius VIII. 3. p. 159.

[e] *Pissasphalton*] Πιττάσφαλτος Dioscoridi I. 100.

[f] *Ex argumento*] Quod mixtam bitumini picem redolet. Mixtum vero utrinsque odorem intellige, non naturam. Sed et eadem pissasphaltos, quæ pix et bitumen, si ambo hæc fuerint permixta, pollet, teste Diosc. I. 101.

[g] *Gignitur etiam pingue*] In Reg. 2. et Pintiani cod. *Gignitur etiam pingue dieique liquoris in Silicia.* Nusquam *oleacei* vidimus. Colb. 3. *Gignitur et pinguis liquoris in Sicilia.* Dum sanius occurrat aliquid, in vulgata lectione interim acquiescimus. Solinus cap. 5. pag. 20. 'In lacu Agrigentino oleum supernatat: hoc pingue hæret arundinum comis,' &c.

[h] *Utuntur eo*] Antigonus Carystius in Hist. Mirab. Τοῦτο δ' ἐν τοῖς λύχνοις κάεσθαι, καὶ δύνασθαι φύματα, καὶ ψώραν ἰᾶσθαι. Diosc. I. 99. Γίνεται δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀγραγαντίνων χώραν τῆς Σικελίας ὑγρὸν ἐπινηχόμενον ταῖς κρήναις, ᾧ χρῶνται εἰς τοὺς λύχνους ἀντὶ ἐλαίου, κ. τ. λ.

[i] *Item ad scabiem*] Solinus et Antigonus, proxime citati. Virgilius item Georg. III. 'Turpis oves tentat scabies.' Mox: 'Et spumas miscent argenti, vivaque sulfura: .... nigrumque bitumen.'

[j] *De qua in secundo diximus*] Lib. II. 109.

ardens ejus vis, ignium naturæ cognata, procul ab omni usu abest.[k]

Bituminis probatio,[l] ut quam maxime splendeat, sitque ponderosum ac grave: læve[6] autem modice,[m] quoniam adulteratur pice. Vis quæ sulfuris:[n] sistit, discutit, contrahit,[7] glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum et albugines Babylonium[o] efficax traditur: item ad lepras, lichenas, pruritusque corporum. Illinitur[p] et podagris. Omnia autem ejus genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus[q] medentur simul cum nitro illita. Tussim veterem[r] et anhelitus cum vino[8] potum emendat. Dysentericis etiam datur eodem modo,[s] sistitque alvum. Cum aceto[t] vero potum discutit concretum sanguinem, et detrahit. Mitigat[u] lumborum dolores, item articulorum. Cum farina hordeacea impositum emplastrum peculiare facit sui nominis.[9v] San-

cod. Dalec. Mox, *generi ascribitur* cod. Dalec.—6 Ita edd. vett. *lene* cod. Dalec. *læve* codd. Harduini et Vet. Dalec. item edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—7 Cod. Dalec. *attrahit.*—8 Margo edd. Dalec. et Gronov. *medetur si cum nitro illitum: tussi veteri et anhelitui cum vino.*—9 Cod. Dalec. *ar-*

NOTÆ

[k] *Ab omni usu abest*] Medicinæ. Tamen ad suffusiones oculorum et ad albugines adhibetur a Diosc. 1. 101.

[l] *Bituminis probatio*] Diosc. hæc totidem verbis, 1. 99.

[m] *Læve autem modice*] Quoniam, cum sordibus asperum est, adulteratum pice intelligitur. Diosc. loc. cit. Ἡ ῥυπώδης φαύλη· δολοῦται γὰρ πίσσης μιγνυμένης.

[n] *Vis quæ sulfuris*] Diosc. 1. 101. Δύναμιν ἔχει πᾶσα ἄσφαλτος ἀφλέγμαντον, κολλητικὴν, διαφορητικὴν, μαλακτικήν.

[o] *Babylonium*] Ad caligantes oculos Judaicum præfert Theod. Priscianus 1. 10. cum herba parietaria, æquis ponderibus admixta.

[p] *Illinitur*] Diosc. loc. cit. Ἀρήγει δὲ καὶ ποδαγρικοῖς, καὶ ἀρθριτικοῖς, καὶ ληθαργικοῖς, κ. τ. λ.

[q] *Dentium doloribus*] Diosc. loc. cit. Ὀδόντων ἀλγήματα περιπλασθεῖσα πραΰνει. Nec illitu modo, sed et suffitu dentium dolorem levant, teste Marcello Empir. c. 12. p. 91.

[r] *Tussim veterem*] Diosc. loc. cit. Marcellus Empir. c. 17. p. 123.

[s] *Dysentericis .... eodem modo*] Hoc est, cum vino. Marcellus Empir. c. 27. p. 192. ex aqua præbet. Diosc. loc. cit. infundi clystere liquatum cum ptisana jubet: Ἐγκλύζεται καὶ ἐπὶ δυσεντερικῶν σὺν πτισσάνῃ τακεῖσα.

[t] *Cum aceto*] Diosc. loc. cit. Καὶ θρόμβους αἵματος διαλύει σὺν ὄξει ποθεῖσα. *Et grumos sanguinis solvit cum aceto potum.*

[u] *Mitigat*] Diosc. loc. cit.

[v] *Sui nominis*] Διὰ ἀσφάλτου.

guinem sistit. Vulnera colligat.[10] Glutinat nervos.[w] Utuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, et hedyosmi[x] pari pondere cum myrrhæ obolo subacti. Comitiales[y] morbos ustum deprehendit. Vulvarum[z] strangulationes olfactum discutit cum vino et castoreo. Procidentes[a] suffitu[11] reprimit. Purgationes[b] fœminarum in vino potum elicit.[12] In reliquo usu æramentis[c] illinitur, firmatque ea contra ignes. Diximus[d] et tingui solitas[13] ex eo statuas, et illini. Calcis quoque usum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris.[c] Placet et ferrariis[14] fabrorum officinis tinguendo ferro,[e] clavorumque capitibus, et multis aliis usibus.

LII. Nec minor, aut ab eo[1] dissimilis est aluminis[f] opera, quod intelligitur salsugo terræ. Plura et ejus genera. In Cypro candidum, et nigrum, exigua coloris differentia, cum sit usus[2] magna: quoniam inficiendis[g] claro colore lanis candidum liquidumque utilissimum est: contraque fuscis aut obscuris, nigrum. Et aurum nigro[h] purgatur.

[c] *Calcis vicem præbet bitumen, conglutinatis eo Babylonis muris.*

---

ticul. cum fur. hor. impositum. Empl. peculiare facit suo nomine.—10 Cod. Dalec. *colligit.*—11 Cod. Dalec. *discutit. Cum vino et castoreo procedenti sedi suffitur;* Gronov. et al. ante Hardnin. *Procidentia sedis suffitu.*—12 Cod. Dalec. *ejicit.*—13 Cod. Dalec. *attingi solitum.*—14 *Placet in ferrariis* cod. Dalec.

NOTÆ

[w] *Glutinat nervos*] Præcisos.

[x] *Hedyosmi*] Ἡδύοσμος Græcis dicitur, quæ *menta* Latinis.

[y] *Comitiales*] Diosc. loc. cit. Ἐλέγχει δὲ καὶ ἐπιληπτικοὺς ὑποθυμιαθεῖσα, κ. τ. λ.

[z] *Vulvarum*] Diosc. loc. cit. Ποιοῦσα πρὸς πνῖγας ὑστερικὰς, καὶ προπτώσεις, προστιθεμένη, καὶ ὀσφραινομένη, καὶ ὑποθυμιωμένη.

[a] *Procidentes*] Vulvas scilicet. Sic Reg. 2. et Pintiani codex. In editis, haud satis sincere, *Procidentia sedis.* Adjuvat Dioscorides verbis allatis proxime.

[b] *Purgationes*] Diosc. loc. cit. Πινομένη δὲ μετ' οἴνου καὶ καστορίου ἔμμηνα κινεῖ.

[c] *Æramentis*] Æramenta sunt opera ex ære facta, ut ferramenta ex ferro.

[d] *Diximus*] Lib. XXXIV. c. 9. 'Bitumine antiqui tinguebant eas.'

[e] *Tinguendo ferro*] Illinendo ferro. Nostri dicunt, *vernir.*

[f] *Alumini*] *De l'Alun.*

[g] *Quoniam inficiendis*] Quare Theod. Priscianus I. 1. 'alumen' appellat 'quo infectores utuntur.'

[h] *Et aurum nigro*] Utuntur eo et aurifices ad inaurandum.

Fit autem omne ex aqua limoque, hoc est, terræ[i] exudantis natura. Corrivatum[j] hyeme, æstivis Solibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidius[3] fit.[k] Gignitur[l] autem in Hispania, Ægypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle. Laudatissimum in Ægypto, proximum in Melo. Hujus quoque[m] duæ species, liquidum, spissumque. Liquidi probatio,[n] ut sit limpidum, lacteumque, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon[o] vocant. An sit adulteratum, deprehenditur succo Punici mali. Sincerum enim mixtura ea nigrescit.[4] Alterum genus est pallidi et scabri, et quod inficiatur galla.[5 p] Ideoque hoc vocant paraphoron.[q] Vis liquidi[r] aluminis

Cap. lii. 1 Cod. Dalec. *aut adeo.*—2 Vet. Dalec. *usu.*—3 Cod. Dalec. *fuit ex eo præcox, candidum.*—4 Margo edd. Dalec. et Gronov. *mixturam fugit.*—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. ita quoque cod. Dalec. *pallidæ*

NOTÆ

[i] *Terræ*] Sic Isidorus lib. xvi. Orig. c. 2.

[j] *Corrivatum*] Isidorus loc. cit.

[k] *Fit*] Isidorus loc. cit.

[l] *Gignitur*] Diosc. v. 123. Γεννᾶται δὲ καὶ . . . ἐν Μήλῳ, ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἐν Λιπάραις, ἐν Σαρδονίᾳ, καὶ Ἱεραπόλει τῆς Φρυγίας, Λιβύῃ, Ἀρμενίᾳ, κ. τ. λ. De Lipara nominatim Diodorus Sicul. lib. v. p. 293. Est porro Strongyle Liparæ vicina, ut dictum est in Geographicis iii. 14. Alumen Melinum a Celso laudatur lib. vi. cap. postremo.

[m] *Hujus quoque*] Isidorus loc. cit.

[n] *Liquidi probatio*] Diosc. v. 123. Τῆς δὲ ὑγρᾶς τὴν μάλιστα διαφανῆ προκριτέον, καὶ γαλακτώδη, ὁμαλήν τε ... ἔτι δὲ ἄλιθον, καὶ πυρῶδες ἀποπνέουσαν. *Liquidum præfertur maxime pellucens, lacteum, planum, et æquabile* (sine offensis 'fricantium,' quod idem est, Plinius pro eo dixit,) *minime lapidosum, et quendam caloris igniculum expirans.* Aliud ab hoc alumine liquido nostrum alumen est, quod *de roche* vocant, *alun de roche:* quod indictum veteribus arbitramur. Quæ nunc in officinis alluminis genera veneant, disce ex Constantino, verbo Στυπτηρία.

[o] *Hoc phorimon*] Ita libri omnes. Galenus κατὰ τόπους, vi. 3. p. 495. Ἡ ὑγρὰ, ἣν καλοῦσιν ἔνιοι φόριμον, εὐωνοτάτην τε καὶ εὐποριστοτάτην ὑπάρχουσαν ἐν πᾶσι χωρίοις. *Alumen liquidum: quod aliqui phorimon appellant, quod vilis pretii, et facile parabile ubique existit.* Neophytus: Φορίμη, ὑγρὰ ἡ στυπτηρία.

[p] *Et quod inficiatur galla*] Sic Reg. 2. ceterique: et editi, *quod inficitur galla.* Rectius fortassis, *et quod inficiat ut galla.* Id enim mox censetur optimum, quod tractantium manus nigritia non inficit.

[q] *Paraphoron*] Παράφορον, *dolosum* proprie vox ea sonat: hoc vero loco adulteratum, nec sincerum. Cave Salmasium audias, qui in Solin. pag. 1166. παράφυρον legi jubet, vocem toti Græciæ inauditam.

[r] *Vis liquidi*] Diosc. v. 123. Δύναμιν δὲ ἔχουσι θερμαντικὴν, στυπτικὴν

astringere, indurare, rodere. Melle admixto[s] sanat oris ulcera, papulas, pruritusque. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum[t] sudoresque sedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendumque per urinam[6] sanguinem. Emendat et scabiem nitro ac melanthio admixtis.

Concreti aluminis[u] unum genus schiston appellant Græci, in capillamenta quædam canescentia dehiscens. Unde quidam trichitin potius appellavere. Hoc fit e lapide,[v] ex quo et chalcitin vocant: ut sit sudor quidam ejus lapidis in spumam coagulatus.[7] Hoc genus aluminis minus sistit humorem inutilem corporis.[8] Sed auribus[w] magnopere prodest infusum, vel illitum, vel oris ulceribus, dentibusque,[x] si saliva cum eo contineatur. Et oculorum[y] medica-

et scabræ naturæ, et quod inficitur galla Gronov. et vulgg. *inficit ut galla* Vet. Dalec.—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *pellendumque pruritum ac per urinam* Gronov. et al. vett.—7 Cod. Dalec. *et quod chalcitin vocant: sudor, &c. coagulatus est.*—8 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. Hoc genus aluminis siccat, minusque sistit humorem inutilem corporibus* Gronov. et al. vett. *Hoc genus aluminis minus sistit humorem inutilem corporibus* Harduin. 1. 2. 3. et

NOTÆ

.... τήκουσαν δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τῶν βλεφάρων σάρκας, καὶ τὰ ἄλλα ὑπερσαρκώματα. *Vim habet excalfaciendi, astringendi ... palpebrarum carnes, similesque excrescentias, erodendi atque absumendi.*

[s] *Melle admixto*] Diosc. totidem verbis, loc. cit.

[t] *Virus alarum*] Marcellus Empir. c. 18. p. 128. et Diosc. loc. cit.

[u] *Concreti aluminis*] Totidem verbis Diosc. loc. cit. Ἀρίστη δὲ ὑπάρχει ἡ (στυπτηρία) σχιστὴ ... οὐ πεπιεσμένη βωληδὸν ἢ σχιδακηδὸν, ἀλλ' ἐξασμένη κατὰ μονάδας πολιαῖς θριξὶν ἐμφερῶς· οἷα ἐστὶν ἡ λεγομένη τριχῖτις, γεννωμένη δὲ ἐν Αἰγύπτῳ. *Optimum vero alumen scissile .... quod nec assulose compactum, sed sigillatim quasi in capillamenta canescentia dehiscens: quale est quod trichites, hoc est, capillare appellatur, et in Ægypto provenit.* Et scissile Celsus appellat, v. 2.

[v] *Hoc fit e lapide*] Nempe ex eo lapide quem chalciten vocant in Cypro, ut dictum est XXXIV. 2. unde et idem alumini nomen hæsit. Salmasius in Solin. p. 1166. contra omnium codicum fidem, contra scriptoris mentem, sola ingenii ductus conjectura, sed nunc maxime fallaci, legi sic suadet: *Hoc fit e lapide gleboso, bolitin vocant, ut sit sudor, &c.*

[w] *Sed auribus*] Marcellus Empir. de Medic. cap. 9. p. 75. 'Alumen cum aceto teres, et simul omnia concoques ad tertias: hoc medicamen tepidum auriculæ infusum pus optime purgat, vermes necat: aquam etiam, si intraverit, educit.' Et p. 81. 'Alumen mulso optime dilutum, et lana instillatum, dolorem aurium sanat.'

[x] *Dentibusque*] Theod. Priscianus I. 14. 'Solo pulvere aluminis scissi

mentis inseritur apte, verendisque[z] utriusque sexus. Coquitur in patinis, donec liquari desinat.

Interioris[a] est alterum generis,[9] quod strongylen[b] vocant. Duæ ejus species, fungosum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicosum, et foraminum fistulis spongiæ simile, rotundumque natura, candido propius: cum quadam pinguitudine, sine arenis, friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod Melinum vocant ab insula Melo, ut diximus.[c] Nulli vis major neque astringendi, neque denigrandi, neque indurandi. Nullum spissius. Oculorum scabritias extenuat: combustum utilius epiphoris inhibendis. Sic et ad pruritus corporis. Sanguinem quoque sistit in totum,[d] foris illitum. Vulsis pilis[10] ex aceto illitum renascentem mollit lanuginem. Summa omnium generum vis[11] in astringendo: unde nomen Græcis.[e] Ob id oculorum[f] vitiis aptissima sunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic et infantium ulcera. Putrescentia ulcerum compescit[12]

recentt. *siccat minus, minusque sistit, &c.* Vet. Dalec.—9 *Est et alterum genus* cod. Dalec. *Interioris est et alterum genus* Vet. Dalec. 'In codd. Regg. 2. 3. et Editione principe, *Interioris est.* Interius dictum videtur, quod altius in terram abditur.' *Brotier.*—10 *Aufert pilos* cod. Dalec.—11 'Ita codd. Regg. 2. 5. In cod. Reg. 3. Editione principe, aliisque, *lanuginem summam. Omnium generum vis.*' Brotier. *renascentemque mollit lanuginem. Summa omnium, &c.* cod. Dalec. *renascentem mollit lanuginem summam. Omnium, &c.* Harduin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—12 Vet. Dalec. *hulcera, putrescentiaque compescit.*

NOTÆ

putres dentium cavernas impleas.' Celsus VI. 9. 'Alumen scissile in id foramen conjectum dentem citat,' &c.

[y] *Et oculorum*] Diosc. loc. cit.

[z] *Verendisque*] Καὶ πρὸς αἰδοῖα ἐπίχριστος. Diosc. loc. cit.

[a] *Interioris*] Quod altius in terram abditur.

[b] *Quod strongylen*] Στρογγύλη στυπτηρία, *rotundum alumen*, a forma sic nuncupatum, ab ipso Diosc. loc. cit.

[c] *Ut diximus*] Sub initium hujus capitis.

[d] *Sanguinem . . . sistit in totum*] Hoc est, omnino sistit, unde unde is profluat, sive e naribus, sive ex alvo. Reg. 2. *Sistit intus in totum.*

[e] *Unde nomen Græcis*] Στυπτηρία, quod vim habet στυπτικὴν, *astringentem.* Galenus de Fac. Simp. Med. IX. 3. p. 269.

[f] *Ob id oculorum*] Quæ reliquo deinceps cap. continentur, hæc totidem fere verbis Diosc. loc. cit.

cum adipe, et hydropicorum eruptioncs[g] siccat. Et aurium vitia[h] cum succo Punici mali: et unguium scabritias, cicatricumque duritias, et pterygia, ac perniones.[13] [i] Phagedænas ulcerum ex aceto, aut cum galla, pari pondere cremata: lepras cum succo olerum: cum salis vero duabus partibus, vitia quæ serpunt:[j] lendes et alia capillorum animalia,[14] permixtum aquæ. Sic et ambustis[k] prodest, et furfuribus corporum cum sero picis.[15] [l] Infunditur et dysentericis. Uvam quoque[m] in ore comprimit, ac tonsillas. Ad omnia,[n] quæ in ceteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo advectum. Nam ad reliquos usus vitæ in coriis lanisque perficiendis quanti sit momenti significatum est.[o]

LIII. (XVI.) Ab his pæne omnia[1] ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus. Samiæ duæ[a] sunt, quæ

Mox, *et papularum eruptiones* margo edd. Dalec. et Gronov. e Diosc.—13 Ita ex codd. Harduinus et recentt. ita quoque cod. Dalec. *et pterygia, perniones* Gronov. et vulgg.—14 Cod. Dalec. *capillorum vitia, animaliaque;* Vet. Dalec. *capitum animalia.*—15 Gronov. et al. ante Harduin. *cum sero et pice.*

CAP. LIII. 1 'Ita bene Mss. Reg. 2. 3. 5. Non ita bene in Editione principe aliisque, *Ab his per se omnia.* Nec omnes hic recenset medicas terras, Lemniam, Melitensem, Armenam,' &c. *Brotier.* *Ab his pæne omnia* cod. Dalec. *Ab his per se omnia* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.

NOTÆ

[g] *Et hydropicorum eruptiones*] Has ego eruptiones ἐξανθήματα interpretor, hoc est, *pusulas*, *pustulasve*, quæ solet plerumque Plinius pituitæ eruptiones appellare.

[h] *Et aurium vitia*] Theod. Priscianus I. 8. 'de aurium causatione.' .... 'Si cum illa indignatione doloris etiam derivatio fuerit saniosa, alumen melle et oleo resolutum infundito.'

[i] *Perniones*] Sic etiam Marcellus Empir. c. 34. p. 232.

[j] *Vitia quæ serpunt*] Ut ulcera, et erysipelata.

[k] *Sic et ambustis*] Hoc est, permixtum aquæ. Oleum adhibet Theodorus Prisciauus I. 17. 'Alumine scisso cum oleo contrito omnes ustiones ungo.'

[l] *Cum sero picis*] Hoc est, cum piselæo, de quo nos alibi diximus. Vide Notas et Emend. num. 22.

[m] *Uvam quoque*] Hoc pariter Marcellus Empir. c. 14. p. 99. et c. 15. p. 106.

[n] *Ad omnia*] Quod ex insula Melo alumen advehitur, id esse præstantius ceteris significat, et in usu medicinæ efficacius.

[o] *Significatum est*] Sub initium hujus capitis.

[a] *Samiæ duæ*] Genera hæc omnia terrarum, olim in medicinæ usu frequentia, nunc exolevere penitus, neque perferuntur ad nos. Vide Matthiol. in Diosc. v. 137. et Aldrov. de Metall. II. 8. p. 248.

collyrium,[2 b] et quæ aster appellantur. Prioris laus,[c] ut recens sit et lenissima,[3] linguæque glutinosa. Altera glebosior,[4 d] candida. Utraque[e] uritur, ac lavatur. Sunt qui præferant priorem. Prosunt[f] sanguinem exspuentibus. Emplastrisque[g] quæ siccandi causa componuntur, oculorum[h] quoque medicamentis miscentur.

LIV. Eretria totidem[i] differentias habet. Namque et alba est, et cinerea, quæ præfertur in medicina. Probatur mollitie: et quod si ære[j] perducatur,[3] violaceum reddit

—2 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *syropicon* Gronov. et al. vett.—3 Ita bene codd. Regg. 2. 3. *et levis* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *et lævis* Vet. Dalec. *et lenis* codex ejusdem.—4 *Altera globosior* cod. Dalec.

CAP. LIV. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. Miller. et Bipont. *si ære perducatur* cod. Dalec. *si æra præducatur* edd. vett. et Gronov.

NOTÆ

[b] *Quæ collyrium*] Sic Reg. 2. Colb. 3. aliique. Sic Pintianus, et alii ante eum. Et quod potissimum videtur, Dioscorides ipse quoque v. 172. qui duo pariter genera Samiæ terræ agnoscit, alterum, quod κολλύριον, alterum quod ἀστὴρ appelletur. Dioscoridem, ut solet, sequitur Oribasius lib. XIII. p. 226. Priori generi collyrii nomen inditum putamus, quod oculorum medicamentis adderetur, quæ collyria vocitantur. Quanquam et eam dotem ei cum astere Samio communem esse, non ex Plinio modo, verum etiam ex Marcello Empirico discimus c. 8. p. 52. ubi collyrium concinnat inprimis 'ex terra Samia quam astera vocant.'

[c] *Prioris laus*] Diosc. v. 172. Τῆς δὲ Σαμίας γῆς τὴν ἄγαν λευκὴν προκριτέον, καὶ ἐλαφρὰν, καὶ ἐν τῷ θίγειν τὴν γλῶτταν, κρατουμένην ἐχεκόλλως .... οἵα ἐστὶν ἣν τινες κολλύριον καλοῦσιν. *E Samia terra præfertur ea quæ maxime candida, levis, et tangenti linguæ glutinis modo adhærescens .... cujusmodi est quam aliqui collyrium vocant.* Totidem id pariter verbis Oribasius Collect. lib. XIII. p. 226.

[d] *Altera glebosior*] Aster nimirum. Diosc. loc. cit. Ὁ καλούμενος ἀστὴρ, πλακώδης ὢν καὶ πυκνὸς, ὡς ἀκόνη. *Glebosa, ac densa, in modum cotis.* Vehementer hallucinari eos qui asterem volunt esse Talcum, docet Aldrov. de Metall. IV. 34. p. 686. multoque accuratius Cæsius noster de Miner. II. 2. 6. p. 148.

[e] *Utraque*] Diosc. loc. cit.

[f] *Prosunt*] Diosc. loc. cit. Aëtius II. 6. p. 49. et Oribasius lib. XIII. fol. 225.

[g] *Emplastrisque*] Aëtius loc. cit.

[h] *Oculorum*] Marcellus Empir. c. 8. p. 52.

[i] *Eretria totidem*] De terræ Eretriæ generibus atque facultatibus totidem verba facit Diosc. v. 171.

[j] *Et quod si ære*] Diosc. loc. cit. Ἀρίστη δὲ ὑπάρχει ἡ τῇ χρόᾳ σποδίζουσα, καὶ μαλακὴ ἄγαν· πρός τε χαλκώματα ἑλκυθεῖσα γραμμὴν ἰώδη ἀποφερομένη. *Optima vero habetur ad cinereum colorem vergens, et perquam mollis: quæque, si per æramenta tractim ducatur, æruginei seu violacei coloris lineam efficit.*

colorem.[a] Vis et ratio ejus in medendo dicta est inter pigmenta.[k]

LV. Lavatur omnis[1] terra (in hoc enim loco dicemus) perfusa aqua siccataque Solibus, iterum ex aqua trita ac reposita,[1] donec considat, et digeri possit in pastillos. Coquitur[m] in calicibus crebro concussis.[2]

LVI. Est in medicaminibus[n] et Chia terra candicans, effectus ejusdem,[1] qui Samiæ. Usus ad mulierum maxime cutem. Idem et Selinusiæ.[o] Lactei coloris hæc, et aqua dilui celerrima. Eademque lacte[2] diluta, et tectoriorum albaria[p] interpolantur. Pnigitis[3 q] Eretriæ simillima est, grandioribus tantum glebis, et glutinosa:[r] cui effectus idem qui Cimoliæ, infirmior tamen.[4] Bitumini simillima est ampelitis.[s] Experimentum[t] ejus, si ceræ modo accepto oleo

[a] *Et quod si in ære linea ducatur ex ea terra, violacei coloris ea linea fit.*

CAP. LV. 1 Vet. Dalec. *deposita.* Mox, *donec sidat* codex ejusdem.—2 'Ita codd. Regg. 2. 3. et Editio princeps.' *Brotier. in calicibus crebro concussu* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.

CAP. LVI. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ejus* edd. vett. et Gronov.—2 *Ea lacte* Vet. Dalec.—3 *Pignitis* Gronov.—4 Cod. Dalec. *tantum.*

NOTÆ

[k] *Vis .... dicta est inter pigmenta*] Cap. 21.

[l] *Lavatur omnis*] Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit.

[m] *Coquitur*] Diosc. loc. cit. coqui in fictilibus perforatis jubet, ore obturato, subditis prunis, quæ follibus continenter perflentur. Oribasius similiter, lib. XIII. fol. 225.

[n] *Est in medicaminibus*] Diosc. ad verbum, v. 173. Oribasius lib. XIII. p. 226. Galenus de Fac. Simp. Med. lib. IX. p. 249.

[o] *Idem et Selinusiæ*] Diosc. totidem verbis, v. 175. Galenus, Oribasius, loc. cit. A Selinunte porro Siciliæ oppido creditur hæc nomen invenisse.

[p] *Et tectoriorum albaria*] Hoc est, tectoria parietum, quibus propter vetustatem color albus induci solitus exolevisset, exalbantur Selinusia terra lacte diluta, renovanturque.

[q] *Pnigitis*] A Pnigeo Libyæ Mareotidis vico nomen accepisse credit Agricola: alii a πνίγω derivant, quod eam terram deglutienti periculum suffocationis affert. Diosc. v. 177. Ἡ δὲ λεγομένη πνιγῖτις γῆ τῇ χρόᾳ ἔοικέ πως τῇ Ἐρετριάδι· ἔστι δὲ ἁδρά-βωλος, et cetera totidem verbis cum Plinio, et Galeno de Fac. Simp. Med. lib. IX. p. 252.

[r] *Et glutinosa*] Tactu linguæ usque adeo glutinosa, ut pensilis hæreat, τῇ τε γλώσσῃ μάλιστα κολλᾶται, ὡς ἐκκρεμᾶσθαι.

[s] *Bitumini ... ampelitis*] Ἀμπελῖτις

liquescat, et si nigricans colos maneat tostæ. Usus ad molliendum discutiendumque. Ad hæc medicamentis[u] additur, præcipueque[v] in calliblepharis, et inficiendis capillis.

LVII. (XVII.) Cretæ plura genera. Ex iis Cimoliæ[a] duo ad medicos pertinentia, candidum, et ad purpurissum[t] inclinans. Vis utrique[b] ad discutiendos tumores, et sistendas[c] fluxiones aceto assumto. Panos quoque et parotidas cohibet: et lichenas illita, pusulasque. Si vero aphronitrum et cyprus adjiciatur et acetum,[2] et pedum tumores: ita ut in Sole curatio hæc fiat, et post sex[3] horas aqua

CAP. LVII. 1 Ita Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *purpureum* margo edd. Dalec. et Grouov. e Diosc.—2 'Ita fuit emendandum e codd. Regg. et Editione principe, in quibus, *et Cyprium,*' &c. Brotier. '*et æs Cyprium admisceatur, et acetum* Vet. *et Cyprium admisceatur, et acetum* Ms. Lego, *alumen Cyprium.*' Dalec. *et nitrum adjiciatur et acetum* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—3 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *et pedum tumores sanat, ita ut, ... et post sex* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

vocatur, quod *vitibus*, ταῖς ἀμπέλοις, circumlita, vermes qui vitium oculos erodunt odore suo interimit: vel quod in ea vites felicius proveniunt. Auctores, Aëtius II. 9. p. 49. et Oribasius lib. XIII. fol. 226. post Diosc. V. 181. et Galenum de Fac. Simp. Med. lib. IX. p. 251. Jam tum ævo suo ægre reperiri terram ampelitidem scribit Marcellus Empir. c. 7. p. 49. Bitumen verius esse quam terram, Agricola: carbones piceæ parvos referre, Diosc. loc. cit.

[t] *Experimentum*] Sic probat eam Diosc. loc. cit. ut eam anteponat, quæ trita cito liquescat, si olei aliquantulum affundatur.

[u] *Medicamentis*] Et inde alterum ei φαρμακίτιδος nomen, teste Aëtio loc. cit.

[v] *Præcipueque*] Diosc. et Oribasius locis cit.

[a] *Ex iis Cimoliæ*] Hæc totidem verbis Diosc. V. 176. et Oribasius lib. XIII. p. 226. Τῆς δὲ Κιμωλίας ἡ μέν ἐστι λευκή· ἡ δὲ ἐμπόρφυρος. Nomen a Cimolo habet, una e Sporadibus insulis: unde Ovid. Met. VII. 464. cecinit, 'Cretosaque rura Cimoli.'

[b] *Vis utrique*] Aceto nempe diluta. Totidem plane verbis Diosc. loc. cit. Ἑκάτεραι δὲ διαφοροῦσιν ὕξει διειμέναι παρωτίδας, καὶ τὰ ἄλλα φύματα, κ. τ. λ. De parotidibus subscribit et Plinius Valer. I. 13. et Theod. Priscianus I. 8.

[c] *Et sistendas*] Marcellus Empir. c. 5. p. 44. 'Creta Cimolia ex aceto trita, et quam densissime fronti imposita, pituitam sistit.' Et c. 10. p. 87. 'Creta quoque Cimolia, ex aceto tusa, quam densissima fronti ejus imponitur, cui sanguis vel pituita descendit.' Celsus I. 3. 'Creta figularis corpori illita alvum astringit.'

salsa abluatur. Testium tumoribus[d] Cypro et cera[e] addita[4] prodest. Et refrigerandi quoque natura[5] cretæ est: sudoresque[f] immodicos sistit illita. Atque ita[6] papulas[g] cohibet ex vino assumta in balineis.[7] Laudatur maxime Thessalica. Nascitur et in Lycia circa Bubonem. Est et alius[h] Cimoliæ usus in vestibus. Nam Sarda, quæ affertur e Sardinia, candidis tantum assumitur, inutilis versicoloribus: et est vilissima omnium Cimoliæ generum: pretiosior Umbrica,[8] et quam vocant saxum. Proprietas saxi,[9] quod crescit in macerando:[a] atque pondere emitur; illa,[10] mensura.[b] Umbrica nonnisi poliendis vestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cum lex Metilia[i] extet fullonibus dicta, quam C. Flaminius,[11] L.

[a] *Proprietas ejus cretæ, quam saxum vocant, quod crescit dum aqua maceratur.*
[b] *Sarda mensura emitur.*

ut mirabilis cur hæc fiat et post, &c. cod. Dalec.—4 ‘ Ms. *Cypro, et cera additis:* lego, *Cyprino cerato addito.*’ Dalec. *Cypria cera addita* Gronov. et al. vett. ante Harduin.—5 Cod. Dalec. *certa natura.*—6 *Atque etiam* Vet. Dalec.—7 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *sumpta in balineis* Gronov. et vulgg.—8 Cod. Dalec. *versicoloribus. At est utilissima om. Cim. generum Vimbrica.*—9 Ita cod. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Proprietasque saxi* Gronov. et vulgg.—10 Dalec. *alia,* ‘ sub. creta

NOTÆ

[d] *Testium tumoribus*] Diosc. loc. cit. Theod. Priscianus I. 25. ‘Testes tumentes Cimolia trita frequenter cum aqua perunges,’ &c.

[e] *Cypro et cera*] Ita Mss. non *Cypria cera.* Cyprum autem accipe pro oleo cyprino, ut alibi monuimus, aliove, quod sit optimæ notæ: ceram, pro cerato.

[f] *Sudoresque*] Celsus III. 19. ‘Si sudor vincit, delinendus homo est, vel argenti spuma, vel Cimolia creta.’

[g] *Atque ita papulas*] Pusulas, ἐξανθήματα, quæ jejunæ plerumque salivæ defricatione curantur.

[h] *Est et alius*] In dealbandis nimirum vestibus. Unde ‘ cretata ambitio ’ Candidatorum a Persio appellatur, hoc est, petitorum in candida toga, in quam album ex creta apud fullones additum fuit. Homines quoque tenuiores, cum copia mutandæ togæ non esset, tamen ut nitidi ac melioris fortunæ apparerent, sub dies Ludorum togulam suam incretabant. Huc illud Plautinum alludit in Anlul. IX. 4. ‘Qui vestitu et creta occultant sese, atque sedent quasi sint frugi.’

[i] *Lex Metilia*] Lata a M. Metilio, qui tertium Tribunus plebis fait, anno Urbis CCCLIV. Data deinde ad populum ferenda, a C. Flaminio, L. Æmilio Papo Censoribus, qui lustrum fecisse XLIII. dicuntur in Fastis, anno Urbis DXXXV. In libris hactenus editis *Lex Metella* legitur, sane mendose. Est enim Metellus Cæciliorum cognomen: a nomini-

Æmilius censores dedere ad populum ferendam. Adeo omnia majoribus curæ fuere. Ergo ordo hic est. Primum abluitur vestis Sarda, dein sulfure suffitur: mox desquamatur Cimolia, quæ est coloris veri. Fucatus[12] enim deprehenditur,[c] nigrescitque, et funditur sulfure. Veros autem et pretiosos colores emollit Cimolia,[13] et quodam nitore exhilarat contristatos sulfure. Candidis vestibus saxum utilius a sulfure, inimicum coloribus.[d] Græcia pro Cimolia Tymphaico[j] utitur gypso.

LVIII. Alia creta argentaria[k] appellatur, nitorem argento[11] reddens. Est et vilissima, qua Circum præducere[m] ad victoriæ notam,[2] pedesque venalium[n] trans mare

[c] *Primo vestes abluuntur Sarda creta: deinde sulfure suffumigantur: mox desquamatur Cimolia, cujus color sit sincerus. Fucatus enim deprehenditur, &c.*

[d] *Candidis vestibus creta vulgaris, quæ saxum vocatur, utilior est, postquam sulfure sunt suffitæ: inimica vestibus, quæ sint colore aliquo infectæ.*

emitur.'—11 *M. Flaminius* cod. Dalec.—12 *Fucata* Dalec. i. e. adulterata. Mox, *finditur sulfure* cod. Dalec. *offunditur sulphure* Vet. ejusdem; *effunditur sulphure* Gronov. et al. vett.—13 '*Verus autem et pretiosus colos emollit Cimoliam* Ms. haud recte. Lego: *Verus autem et pretiosus color emollitur Cimolia, et quodam nitore exhilaratur, contristatus sulphure.*' Dalec.

CAP. LVIII. 1 Cod. Dalec. *argenteum.*—2 Idem codex, *circumducere ad*

NOTÆ

bus autem propriis, non ab eorum cognominibus, qui leges tulere, appellationem eæ accepere.—' Latam a M. Metilio, qui tertium Tribunus plebis fuisse dicitur, A. U. CCCLIV. olim alios secuti diximus: nunc timidiores facti, a constanti consensu librorum omnium discedere, religioni ducimus. Itaque legem Metellam reposuimus. Est quidem Metellus Cæciliorum cognomen. A nominibus autem propriis, non ab eorum cognominibus, qui leges tulere, appellationem eas accepisse non diffitemur. Sed transierat Metelli cognomen in proprium nomen familiæ Metellorum.' *Ed. sec.*

[j] *Tymphaico*] Nomen id gypsi genus habet a Tymphæis Ætoliæ populis, de quibus in Geographicis diximus, IV. 3. De gypso Tymphaico rursum inferius, XXXVI. 59.

[k] *Alia creta argentaria*] Diximus de ea dudum, XVII. 4.

[l] *Nitorem argento*] Hoc est argenteis vasis. Galenus de Fac. Simp. Med. lib. IX. p. 252. Διὸ καὶ ἄνθρωποι λαμπρύνουσιν αὐτῇ τὰ ῥυπαρὰ τῶν ἀργυρωμάτων.

[m] *Circum præducere*] Hoc est, metam in Circo creta signare, ut conspicua sit. Meminit hujus moris obiter Seneca Ep. CVIII. p. 469. 'Hanc quam nunc in Circo cretam vocamus,' &c. Plinius VIII. 65. de cursu equorum in Circo: 'Peracto legitimo cursu ad cretam stetere:' sic enim emendavimus, cum prius

advectorum denotare instituerunt majores. Talemque Publium [o] Lucilium [3] mimicæ scenæ conditorem, et astrologiæ [p] consobrinum ejus Manilium [4] Antiochum, item grammaticæ Staberium Erotem,[q] eadem nave advectos [5] videre proavi.[r]

(XVIII.) Sed quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? [6] Talem in catasta [s] videre Chrysogonum [t] Syllæ, Amphionem Q. Catuli,[7] [u] Heronem L. Luculli,[v] De-

victoriam nostram.—3 'Ita codd. Regg. 3. 5. Hic videtur esse Publius Syrus mimographus, cujus extant sententiæ.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. *Potium* Vet. Dalec. *Lucilium* deest in edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—4 Ita codd. Harduini et Dalec. item edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Manlium* Gronov. et vulgg.—5 '*Tiberium E. e. n. advectum* Ms. lego *Staberium*, e Suetonio.' *Dalec. Taberium, &c. advectos* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Cod. Dalec. *referat aliquis, quos literarum honor commendat.*—7 'Ms. *rectorem.* Is fortasse, de quo XXVIII. 5.' *Dalec.* Mox, *Petaugenque Demetrii* cod. Dalec. Paulo post, *Hilarium M. Antonii* in eodem co-

NOTÆ

'ad metam' legeretur. Multa in eam rem Vossius in Etymolog. verbo 'Calx.'

[n] *Pedesque venalium*] Mancipiorum, quorum gypsatos pedes appellat Ovidius Amor. I. 8. 64. Tritum illud Juvenalis: 'Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.'

[o] *Publium*] Quis fuerit hic Publius, adhuc inexploratum: neque enim Syrus ille mimographus esse potest, qui temporibus Augusti inclaruit; quem non modo Plinii proavi videre, sed et pater potuit. In Reg. 2. cod. *Publium Lochium.* In Colb. 3. *P. Lucilium* legitur.

[p] *Et astrologiæ*] Subintellige, conditorem. Cave tamen existimes eum esse, cujus Astronomicon libri extant; cum is, quem Plinius nunc appellat, multo sit vetustior, quippe qui Plinii tantum proavis notus fuerit, ac bello Punico tertio, ut mox dicemus. Sed et externum hominem hunc fuisse, ipsum Antiochi nomen declarat.

[q] *Staberium Erotem*] Sic Mss. omnes, non *Taberium.* Suetonius de Illustr. Grammat. cap. 13. 'Laberius Hiera (lege ex Plinio, 'Staberius Eros') suo hero emtus de catasta, et propter literarum studium manumissus, docuit inter ceteros Brutum et Cassium. Sunt qui tradant tanta eum honestate præditum, ut temporibus Syllanis proscriptorum liberos gratis, et sine mercede ulla in disciplinam receperit.'

[r] *Eadem nave... videre proavi*] Hinc eorum omnium ætas intelligitur in tempus fere devictæ Carthaginis incidisse, hoc est, ante annos circiter CCXX. quam hæc scriberet Plinius: qui libro seq. cap. 4. a nepote ad proavum LX. Olympiadas numerat.

[s] *Talem in catasta*] Catasta locus fuit, in quo servi venales, gypsoque vel creta notati, custodiebantur, et venditioni exponebantur. Vide Thesaurum Linguæ Latinæ.

[t] *Chrysogonum*] Syllæ libertum, sectorem Roscii Amerini, ut est apud Tullium in Orat. pro Roscio.

[u] *Q. Catuli*] Q. Lutatii Catuli, qui

metrium[w] Pompeii, Augenque Demetrii, quanquam et ipsa Pompeii credita est: Hipparchum[x] M. Antonii, Menam[y] et Menecratem Sex. Pompeii, aliosque deinceps, quos enumerare jam non est, e sanguine Quiritium et proscriptionum licentia ditatos. Hoc est insigne venalitiis gregibus, opprobriumque insolentis fortunæ: quod et nos[8] adeo potiri rerum vidimus, ut prætoria[z] quoque ornamenta decerni a senatu, jubente Agrippina Cl. Cæsaris, viderimus libertis: tantumque non cum laureatis fascibus remitti illo, unde cretatis pedibus advenissent.

LIX. (XIX.) Præterea sunt genera terræ proprietatis suæ, de quibus jam diximus:[a] sed et hoc loco reddenda

dice.—8 Vet. Dalec. *quos ad nos.* Mox, *Agrippinæ et Claudii Cæsaris* cod. Dalec.

NOTÆ

post Syllæ obitum Capitolium dedicavit. Egimus de eo sæpius.

[v] *L. Luculli*] Ejus qui contra Mithridatem bellum gessit.

[w] *Demetrium*] Seneca de Tranquill. c. 8. p. 682. ‘ Feliciorem tu Demetrium Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiorem esse Pompeio? Numerus illi quotidie servorum, velut Imperatori exercitus, referebatur,’ &c. Vide et Plutarchum in Pompeio, p. 604. Fuit hic Gadarensis e Syria, ut ex Josepho monuimus in Nummis antiquis populorum et urbium, quos nuper illustravimus.

[x] *Hipparchum*] Ἵππαρχον, apud Plutarch. in Antonio, p. 950.

[y] *Menam*] De Mena seu Menodoro, Sexti Pompeii liberto, classisque præfecto, ac postea ad Cæsarem transfuga, vide Dionem lib. XLVIII. p. 375. et Suetonium in Augusto, c. 74. De Menecrate ejusdem Sexti liberto idem Dio, p. 385. De utroque Appianus Bell. Civil. lib. v. p. 718.—‘ Sextus Pompeius Magni filius fuit: is quem Appianus et Dio adeo insaniisse finxere, ut se Neptuni filium diceret; quoniam in ipsius nummis scriptum viderunt NEPTVNI. At est illud pro ‘ Neptunius,’ hoc est, maris dominus: et est ille nummus Sexti, non Magni patris, ut incogitanter olim edidimus.’ *Ed. sec.*

[z] *Ut prætoria*] Pallantem Claudii Cæsaris libertum ab ipso curæ rerum impositum, arbitrumque regni factum, Tacitus ait Annal. XIII. p. 200. Agrippinæ Claudii uxori stupro illigatum, idem lib. XII. p. 179. Prætoria ei decreta ornamenta, vetus inscriptio quam Lipsius refert in Tacitum, p. 188.

TI. CLAVDIVS. AVG. L.
PALLAS
HVIC. SENATVS. OB. FIDEM
PIETATEMQVE. ERGA
PATRONOS. ORNAMENTA
PRAETORIA. DECREVIT
ET. HS. CENTIES. QVIN-
QVAGIES. CVIVS. HONORE
CONTENTVS. FVIT.

Tacitus ipse, pag. 188. ‘ Pallanti... Prætoria insignia,’ &c.

natura. Ex Galata[1] insula et circa Clupeam Africæ scorpiones necat: Balearis et Ebusitana serpentes.

CAP. LIX. 1 Cod. Dalec. *reddam. Natura terræ ex Galata.*

NOTÆ

[a] *De quibus jam diximus*] De terra v. 7. De Baleari et Ebusitana III. Galatæ Clupeæque dictum superius 11.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM XXXV.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

1. Cap. I. *Nec spatia montis in cubiculo delitentia*] Ita clare Mss. omnes, et editi: quam scripturam nostra quoque, quæ planissima est, interpretatio tuetur ac defendit: nequicquam conjiciente Salmasio, in Hist. Aug. p. 443. *Nec specla* (vel *specula*) *montis in cubiculo nitentia.* De marmore enim solum hic sermo, non de speculari lapide.

2. Cap. II. *Aliæ foris et circa limina domitarum gentium imagines erant affixis hostium spoliis, ... exprobrantibus tectis quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum*] Prius legebatur, *animorum ingentium imagines.* Pintianus conjiciebat, *alienarum gentium:* alius, *minorum gentium.* In Reg. 2. *amitorum gentium.* In Colb. 3. *damicorum.* Unde haud dubia conjectura *domitarum* fecimus, cum sit mos ille hodieque receptus, qui jam tum in usu fuit, ut hostibus detracta spolia signaque, affixa domibus, domitarum gentium symbola sint et argumenta. Livius lib. x. 'Quorum domos spoliis hostium affixis insignes inter alias feceritis.' Libro xxiii. 'Qui spolia ex hoste fixa domi haberent.' Suetonius in Nerone, cap. 38. ubi de Urbis incendio: 'Tunc, præter immensum numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt, hostilibus adhuc spoliis adornatæ,' &c. Vidit hoc quoque Gronovius.

3. Ibid. *Cum Scipionis Pomponiani transisset atrium*] Sic Mss. Reg. 2. Colb. 3. ceterique: Parmensis quoque editio, et aliæ vetustiores Hermolao. Cur id nomen in *Africani* postea immutarint, incertum. Factum sane temere et imperite. Mox vero ex iisdem Mss. edidimus: *Salutiones* (*hoc enim ei fuerat cognomen*) *Africanorum dedecore irrepentes Scipionum nomini:* cum libri vulgati præ se ferant: *Salutionis* (*hoc enim ei fuerat cognomen*) *Africanorum dedecore notam irrepentem, &c.* At Mss. et ea voce *notam* omnino carent, et *irrepente Scipionum nomini* exhibent.

4. Cap. XII. *Ex omnibus alii nascuntur, alii fiunt. Nascuntur Sinopis, rubrica, Paratonium, Melinum, Eretria, auripigmentum*] Transcripsit hunc locum ex Plinio Isidorus XIX. 7. ex

Isidoro Papias, in Vocabulario: sed uterque mendose: *Colores autem aut nascuntur, aut fiunt. Nascuntur, ut Sinopis, rubrica, Parætonium, Melinum, fretia,* (Papias, *fretia,*) *auripigmentum.* Ubi nemo non intelligit vocem esse nihili FRETIA, pro ERETRIA amanuensium vitio substitutam.

5. CAP. XXI. *Utilis .... et ad deprehendenda pura*] Terram Eretriam ait, thoraci impositam, utilem esse ad deprehendendum num in thorace pus lateat. Quod cum Dalecampius Medicus non intelligeret, in margine admonuit, *ad deprehendenda obscura* forte legi commodius: hoc est, ut in Notis adjecit, ad ea deprehendenda 'quæ non patent oculis, quæ in calva sub cute latent osse vulnera.' Obstat vero præter omnium exemplarium consensum Hippocrates, a quo Plinius hæc accepit. Ejus hæc verba sunt, de Morbis III. 27. p. 116. Ἢν δὲ ὑπὸ πάχεος τὸ ὑγρὸν μὴ κλυδάζηται .... μὴ ἐξαπατάτω, ἀλλ' εὖ ἴσθι πλήρη ἐόντα τὸν θώρηκα πύου. Ἐς τὴν Ἐρετριάδα γοῦν ὑγρὴν, καὶ λίην τετριμμένην, καὶ χλιαρὴν ἐπιβάψας ὀθόνιον λεπτὸν, περικάλυψον κύκλῳ τὸν θώρηκα· καὶ ὅκου ἂν πρῶτον ξηραίνηται, ταύτῃ χρὴ τάμνειν, ὡς ἐγγυτάτω τῶν φρενῶν, φυλασσόμενος αὐτῶν τῶν φρενῶν, κ. τ. λ. *Quod si præ crassitudine humor non fluctuet .... ne te tamen ista decipiant: sed thoracem pure plenum esse probe noris. Proinde in Eretria terra liquida, et valde trita, tepidaque, linteum tenue tingito, eoque thoracem circumcirca integito: et qua parte primum resiccatum fuerit, ea secato aut urito,* (sub ea enim pus delitescit,) *quam proxime ad septum transversum, cavendo tamen ne hoc ipsum lædas, &c.*

6. CAP. XXXIII. *In Maianis hortis*] In edit. Parm. *In Lamianis hortis.* Aliæ quædam, *in Marianis.* Nos *Maianis,* ex Reg. 2. rescripsimus. Apud Gruter. pag. 589. PROC. HORTORVM LAMIANORVM. ET. MAIANORVM. Et pag. 602. VILLICO. HORTORVM. MAIANORVM.

7. CAP. XXXIV. *Olympiumque Athenis ab eo pictum*] In libris ad hunc diem vulgatis, *Clypeumque Athenis.* In Colb. 3. *Olympiumque Jovem.* Hanc vero vocem postremam, *Jovem,* ceteri non agnoscunt. *Olympium* itaque retinuimus, ac de Pericle interpretati, quanquam timide, sumus: fuit enim ejusdem uterque ætatis, Phidias et Pericles: atque hunc quidem hoc signari cognomine dictum est antea a nobis prolixe, XXXIV. 19. quod et alibi cognomen occurrit, non apud Plinium modo, et Plutarchum, ut diximus, sed et apud Diod. Sic. l. XII. Hermogenem de Invent. lib. I. aliosque.—'*Olympium* itaque retinuimus ac de Jove, ut oportuit, interpretati sumus, a Plinio ipsomet admoniti, qui mox subjicit, 'Coloten Phidiæ discipulum et in faciendo Jove Olympio adjutorem fuisse.' Igitur vox ea 'Olympius,' quamvis sola ponatur, Jovem designat: ut in Ps. LXVII. 15. vox illa, 'Cœlestis,' Deum verum denotat: 'Dum discernit cœlestis' reges, hoc est, qui in cœlo habitat.' *Ed. sec.*

8. Ibid. *Panænum fratrem ejus, qui clypeum intus pinxit Elide Minervæ*] Sic libri omnes tum editi, tum manu exarati, Reg. 2. Colb. ceterique: Parm. editio, aliæque, ante Hermolaum, qui sic interpolat: *clypeum intus pinxit: et in Ægide Minervæ.* Ipso refragante Plinio XXXVI. 55. 'In Elide ædes est Minervæ, in qua frater Phidiæ Panænus tectorium induxit,' &c.

9. CAP. XXXVI. *Et hicteria Atheniensium*] Repugnantibus licet omnibus libris, in quibus *et victoria* legitur, nihil veriti reprehensionem eruditorum, *et hicteria* intrepide scripsimus. Cui voci quæ vis subesset, cum haud satis perciperent Pliniani amanuenses, affinem ei maxime alteram

obtrusere, *et victoria:* quæ cujusmodi fuerit, ut tandem assequatur, multum laborat Dalecampius, irrito conatu. Est autem ἱκετηρία, contracte ἱκτηρία, olivæ ramus, quem supplices gestabant. Harpocration, pag. 152. Ἱκετηρία καλεῖται ἐλαίας κλάδος. Suidas: Ἱκετηρία, ὁ θαλλὸς τῆς ἐλαίας. Hinc ἱκέσιοι κλάδοι apud Eurip. rami quos supplices porrigunt. Expresserat nimirum in tabella Pamphilus, in Porticu Atheniensium Pœcile appellata, Heraclidas, supplicum ritu ac more, veniam et opem ab Atheniensium populo obsecrantes, ad Eurysthei injurias a se propulsandas. Auctor Aristophanis Scholiastes in Pluto, pag. 42. ad illos Poëtæ versus, II. 3. pag. 41. Ὁρῶ τιν' ἐπὶ τοῦ βήματος καθεδούμενον Ἱκετηρίον ἔχοντα, μετὰ τῶν παιδίων Καὶ τῆς γυναικός. κοὐ διοίσουτ' ἄντικρυς Τῶν Ἡρακλειδῶν οὐδ' ὁτιοῦν, τῶν Παμφίλου. Ubi Frischlinus interpres: *Virum ego mihi videre videor, qui supplicem olivæ ramum gestitans, cum liberis et uxore ad tribunal sedet: et a Pamphili Heraclidis, si quis conferat, ne tantillum quidem ulla in parte differet.* Πάμφιλος, inquit Scholiastes, ζωγράφος ἦν, ὅστις τοὺς Ἡρακλείδας ἔγραψεν, ἱκετεύοντας τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆμον, κ. τ. λ. Ad hanc videlicet Pamphili picturam, quæ semper ei ante oculos versabatur, civis Atheniensis Aristophanes alludebat: ipsaque illa est, quam nunc Plinius maximo fuisse in loco et pretio ait.— ' *Et victoria Atheniensium*] Repugnantibus omnibus libris, in quibus *et victoria* legitur, veremur hic *et hicteria* scribere, quod nobis olim placuerat.' *Ed. sec.*

10. Ibid. *Apelles Cous, Olympiade CXII. picturæ plura solus prope, quam ceteri omnes, contulit*] Ita plane Mss. omnes Reg. 2. Colb. 3. et quem Pintianus vidit, et quos Becichemius Scodrensis secutus est: præterquam quod ii *propinavit* exhibent, non *prope:* haud dubie mendose. At longe corruptius libri ad hunc diem vulgati: *Apelles cousque Olympiade CXII. in pictura provectus, ut plura solus prope, quam ceteri omnes, contulerit.* At ubi hic Apellis patria, qua in assignanda unicuique e reliquis diligentissimus est Plinius? Deinde *in pictura provectus* Plinianam orationem vix resipit: sapit illa maxime, *picturæ plura contulit.* Lib. XXXIV. cap. 19. de Lysippo: ' Statuariæ arti plurimum traditur contulisse.' Lib. XXXV. cap. 35. de Polygnoto: ' Plurimumque picturæ primus contulit.' Cap. 36. de Apollodoro: ' Primusque gloriam penicillo jure contulit.'

11. Ibid. *Consumtam eam priore incendio domus Cæsaris in Palatio audio, spectatam olim, tanto spatio nihil aliud continentem, quam lineas visum effugientes*] Interpolatus hic locus fœdissime in libris vulgatis ad hunc diem sic legitur: *Consumtam eam constat priore incendio domus Cæsaris in palatio, avide ante a nobis spectatam, spatiosiore amplitudine nihil aliud continentem, &c.* In Reg. 2. cod. *Consumtam .... in palatio audio, spectatam nobis ante spatiose nihil aliud continentem, &c.* Si prius illud incendium est, ut esse necesse est, quod Octavii principatu contigisse diximus, tabulam eam, quæ tum consumta traditur, spectatam a se Plinius gloriari jure nequit. Quare *spectatam olim* maluimus: *Tanto* autem *spatio* etiam Pintianus approbat.

12. Ibid. *Fecit nobilem Paralum et Hammoniada*] In libris fere hactenus editis, auctore Barbaro, *Hemionida.* At in Reg. *Amoniadam:* Colb. 3. *Hamoniadam:* Parm. edit. *Hammoniadam:* quæ nostræ emendationi omnia egregie favent. Quinque fuere sacræ triremes: ab initio binæ tantum: processu temporis tres additæ sunt: priorum altera Salaminia, vel Delia, altera Paralus vocabatur.

Posteriorum alia Antigonis, alia Ptolemais, alia Hammonis. Hæc sic dicta fuit, quod per eam victimas Jovi Hammoni mitterent. Ulpianus, in Comment. ad Midianam Demosthenis: Ὕστερον δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς ἐγένοντο, Ἀντιγονὶς, Πτολεμαΐς, Ἀμμωνιὰς, ἐπειδὴ τῷ Ἄμμωνι δι' αὐτῆς τὰς θυσίας ἔπεμπον. Τούτων δὲ τῶν ἱερῶν τριήρων αὐτὴ ἡ πόλις ἐπεμελεῖτο, κ. τ. λ. Etymologici auctor: Πάραλος, ἱερὰ τριήρης, ὥσπερ καὶ Ἀντιγονὶς, καὶ Δημητριὰς, κ. τ. λ. verbo, ἱεραὶ τριήρεις. Meminit hujusce Parali navis Cicero in Verrem IV. 135. Nomen habet ab auctore Paralo, de quo VII. 57.

13. CAP. XXXVII. *Aut etiam vindemiantes, sunt in ejus exemplaribus. Nobiles, palustri accessu villæ, succollatis sponsione mulieribus, labantes trepidique feruntur*] Hunc locum ex fide Regii cod. 2. Colb. 3. aliorumque refinximus; cum prius ita legeretur interpolante Barbaro: *aut etiam vindemiantes. Sunt in ejus exemplaribus nobiles, palustri accessu villæ, succollantium specie mulieres, labentes trepidæque feruntur.* In Reg. 2. Colb. 3. et Parm. edit. *sponsione.* Gronovius *personis* pro *sponsione* scribit. Vox porro *succollare* Latina est, et Tranquillo quoque nota.

14. CAP. XL. *Pinxit et ipse penicillo parietes Thespiis, cum reficerentur quondam a Polygnoto picti*] Sic libri editi: in Mss. *Thepis.* Quid si *Delphis* potius? Nam de Polygnoto Thasio, cujus refici nunc pictura dicitur, Plinius ipse supra, c. 35. 'Hic Delphis ædem pinxit,' cui et Pausaniam astipulari diximus.

15. Ibid. *Dioxippum, qui pancratio Olympia .... aconiti vicit: coniti Nemeæa*] Quam belle sic ludum ludo, victoriæ victoriam opponit! cum Olympiis Nemeæa confert, et facili ac sine pulvere victoriæ alteram laboriosius comparatam. In libris hactenus vulgatis, *Cœnus stemmata:* at neque pictoris nomen est *Cœnus*, nec satis idoneum picturæ, quale hic requiritur, argumentum, stemmata: multo vero minus *scammata*, quæ Salmasius hoc loco obtrudit, in Exerc. ad Solinum, p. 36.

16. CAP. XLV. *M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, a quo facta poma et uvas, ut non posses aspectu discernere a veris*] Libri ad hunc diem editi, *a quo factas Romæ uvas*, frigide, cum *Romæ* proxime antecesserit. Mox: *item pisces, ita ut non sit aspectu, &c.* Rectius *esset* sane diceret, cum de remotissimis Varronis temporibus nunc agatur. At Reg. 2. *a quo facta pomet uvas, item poscis aspectu discernere a veris.* Sic et alii pariter codices.

17. CAP. XLVI. *Vel assiduitate satiant figlinarum opera, doliis ad vina excogitatis, ad aquas tubulis, ad balineas mammatis, ad tecta coctilibus, frontatisque. Ob quæ Numa rex, &c.*] Locum hunc ope Regii codicis 2. ita refinximus, nihil illius integerrimi exemplaris discrepante scriptura ab ea quam repræsentamus: præterquam quod *fundamentisque* pro *frontatisque* præfert. Libri vero hactenus editi susdeque omnia vertunt, interpolant, ac pessumdant, hoc scilicet modo: *Vel quæ assiduitate satiant figlinarum opera imbricibus, tubulis tegulisque ad balineas hamatis, vel ad tecta coctilibus laterculis frontatisque, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus doliis ad vina excogitatis, et ad aquas. Propter quæ Numa, &c.*

18. Ibid. *Retinet hanc nobilitatem et Arretium in Italia*] Sic libri omnes editi, et Mss. Turnebus tamen, Advers. XXVI. 10. legi jubet, *et Eretum*, quem vicum Sabinorum esse Stephanus ait, hodie *Monte Rotondo:* Ἧρητος, πόλις Σαβίνων. Unde heminas Ereti Persius commendat Sat. I. At non hic heminæ, sed vasa, ut Samia, sic et Arretina habere nobilitatem

dicuntur : neque a Plinio modo, sed et a Martiale non semel. Nam I. 54. 'Sic Arretinæ violant crystallina testæ.' Et XIV. 98. cujus lemma est, 'Vasa Arretina :' 'Arretina nimis ne spernas vasa monemus: Lautus erat Tuscis Porsena fictilibus.' Tusca fictilia vocat, quod sit Etruriæ, seu Tusciæ oppidum Arretium, *Arezzo*, ubi hodieque primæ commendationis figlina sunt Arretina. De calicibus Arretinis extat illud Virgilio carmen ascriptum, inter Epigrammata a Pithœo edita, p. 36. 'Arretine calix, mensis decorate paternis, Ante Maii medici quam bene sanus eras.'

19. Ibid. *Et calicum tantum, Surrentum, Asta, Pollentia : in Hispania Saguntum, &c.*] Libri omnes editi fere, inprimisque Elzevir. editio, hic interpungunt, *et calicum tantum: Surrentum, &c.* Ut ad Arretium, de quo proxime antea, non ad Surrentum pariter, ceteraque quæ sequuntur oppida, calicum dos ista pertineat, et quidem sola. Atqui ad Arretium spectare vasa quæ in esculentis adhibentur, calicesque, superius demonstravimus. Calices Surrentinos, Saguntinosque, et Pollentinos laudari a Martiale audio : vasa escaria non memini usquam me legere. Itaque ille primum XIV. 102. cui titulus, 'Calices Surrentini :' 'Accipe non vili calices de pulvere natos, Sed Surrentinæ læve toreuma rotæ.' Saguntinos deinde libri ejusdem Epigr. 108. cui lemma præfixum, 'Calices Saguntini :' 'Quæ non solicitus teneat, servetque minister, Sume Saguntino pocula ficta luto.' Pollentinos denique XIV. 157. allato a nobis libro octavo, cap. 78. Et de Surrentina, Pollentinaque simul terra, fingendis calicibus potoriis expetita, extat vetus Epigramma Græcum Macedonii, sane non inelegans, in Mss. nostris : Συῤῥέντου τρηχεῖα, μυρίπνοε, χαῖρε, κονίη, Καὶ Πολλεντίνων γαῖα μελιχροτάτη· Ἐστὲ γὰρ αἱ τριπόθητοι, ἀφ' ὧν βρομιώδεα πηλὸν Φύρησαν Βάκχῳ τριζυγέες χάριτες. *Unguentum redolens Surrenti asperrime pulvis, Et Pollentinæ mellea gleba plagæ: Vos ego semper amo, de quis sibi sumere limum Miscendum Bromio Gratia trinu solet.*

20. CAP. XLIX. *Pitanæ in Asia, et in ulterioris Hispaniæ civitatibus, Maxilua et Calento, fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua*] Ita Reg. 2. ceterique codices, totidem apicibus. In libris hactenus editis, *Massia et Calento*, mendose. Sed multo corruptiorem Vitruvii locum ex Pliniano emendabis : Maxiluam enim in Galliæ civitatem Massiliam interpolatores ejus libri transformarunt : 'Est autem in Hispania ulteriore Calentum, et in Galliis Massilia, in Asia Pitane, ubi lateres cum sunt ducti, et arefacti, projecti natant in aqua. Natare autem eos posse ideo videtur, quod terra est, de quo ducuntur, pumicosa.' Lege, 'Calentum et Maxilua :' deme cetera.

21. Ibid. *Patris, ædes Jovis et Herculis*] Sic libri editi omnes, et manu exarati : quorum ex fide alterum Vitruvii locum sanamus, II. 8. pag. 29. 'De lateritiis vero, dummodo ad perpendiculum sint stantes, nihil deducitur : sed quanti fuerint olim facti, tanti esse semper æstimantur. Itaque nonnullis civitatibus et publica opera, et privatas domos, etiam regias, e latere structas licet videre. Et primum Athenis murum, qui spectat ad Hymettum montem; et Pentelensem. Item parietes in æde Jovis et Herculis lateritias cellas, cum circa lapidea in æde epistylia sint, et columnæ.' Lege 'Item Patris.' Sic enim apposite oppidum oppido, Athenis Patræ opponuntur.

22. CAP. LII. *Sic et ambustis prodest, et furfuribus corporum cum sero picis*] Ita hunc locum restituimus, ex fide Reg. 2. codicis, cum prius le-

geretur, *cum sero et pice.* Neque modo ejus exemplaris auctoritas ad id impulit. Sed et Serapionis Medici calculus: namque illius interpres cap. 420. de alumine, ' Quando linitur,' inquit, ' cum aqua picis caput, cum eo aufert furfures capitis:' ut legisse plane videatur in Græco, *σὺν ὄρῤῥῳ πίσσης*, hoc est, *cum pisselæo*, sive sero picis. Neque me movet quod apud Dioscoridem legatur in libris nunc vulgatis, *σὺν ὀρόβῳ καὶ πίσσῃ.* Quis enim aut illos ab omni culpa præstet, aut pisselæum neget cum alumine simul permixtum ad pityriasin prodesse, quod et Plinii codices Mss. et Serapion asseverat?

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXVI.

Lapidum natura.

1. (1.) LAPIDUM natura restat, hoc est, præcipua morum insania, etiam ut gemmæ cum succinis, atque crystallinis, murrhinisque[1] sileantur. Omnia namque, quæ usque ad hoc volumen tractavimus, hominum causa genita[2] videri possunt. Montes natura sibi fecerat ad quasdam compages telluris[3] visceribus densandas,[a] simul ad impetus fluminum domandos, fluctusque frangendos, ac minime quietas partes coërcendas durissima sui materia. Cædimus hos, trahimusque,[4] nulla alia, quam deliciarum, causa, quos transcendisse quoque mirum fuit. In portento prope majores habuere Alpes ab Hannibale exsuperatas, et postea a Cimbris: nunc ipsæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, et rerum natura agitur in planum. Evehimus ea, quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant: navesque marmorum causa fiunt, ac per fluctus, sævissimam rerum naturæ partem, huc illuc por-

[a] *Ad quasdam terræ partes, quibus ceteræ compaginantur, in telluris visceribus comprimendas ac densandas.*

CAP. 1. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *crystalli cum murrhinis* Gronov. et al. vett.—2 Vet. Dalec. *homini aliqua ex causa genita.*—3 Vet. Dalec. *in telluris.* Mox, *frangendos fluctusque domandos* cod. Dalec.—4 Vet.

tantur juga, majore etiamnum venia,[5] quam cum ad frigidos potus vas petitur in nubila,[a] cœloque proximæ rupes cavantur, ut bibatur glacie. Secum quisque cogitet, cum pretia horum audiat, cum vehi trahique moles videat, quam sine his fuerit beatior vita:[6] ad quam multorum neces[7] sit necesse ista facere, verius pati[8] mortales. Quos ob usus,[9] quasve ad voluptates alias, nisi ut inter maculas lapidum jaceant? ceu vero non tenebris noctium dimidiæ parti vitæ cujusque gaudia hæc auferentibus.[b]

II. (II.) Ingens ista reputantem subit etiam antiquitatis rubor. Extant censoriæ leges,[b] glandia in cœnis,[c] gliresque,[d] et alia dictu minora[1] apponi vetantes. Marmora in-

[b] *Cubent, dormiantque? perinde quasi non detrahat hæc gaudia nox dimidiæ parti vitæ uniuscujusque nostrum.*

Dalec. *extrahimus.*—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. ita quoque cod. Dalec. *huc illucque portantur juga montium, majore etiamnum vesania* edd. vett. et Gronov. Mox, *ad frangendos potus* cod. Dalec. Deinde, *portatur* pro *petitur* in Vet. ejusdem.—6 '*Quam sine his beatior fuerit vita*] Ita fuit emendandum ex codd. Regg. 2. 3. 5. et Editione principe.' *Brotier.*—7 '*Ad quam multorum neces*] Ita cod. Reg. 5. et Editio princeps.' *Idem. quæ precia h. a. quas vehi t. m. videat. Sed et quam sine his multorum fuerit beatior vita, ad quam multorum neces, sit necesse ista, &c.* Gronov. et vulgg. *cum pretia h. a. cum vehi t. m. v. quam sine his multorum fuerit beatior vita: ista, &c.* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *horum, &c. videt* Vet. Dalec.—8 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. immo verius pati* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—9 'Ita cod. Reg. 5.' *Brotier. mortales, quos ob usus* cod. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *mortales, quos ad usus* edd. vett. et Gronov. Paulo post, *seu vero* Gronov.

NOTÆ

[a] *Vas petitur in nubila*] Quæritur vas crystallinum, in montium jugis, quæ nubila contingunt. Usus ea forma loquendi sæpenumero Plinius. Lib. IX. cap. 54. margaritas ait 'in insulas peti.' Lib. XIV. cap. 5. 'in Rubrum littus Indicumve merces petitas.' Lib. XXX. cap. 21. 'voluminibus Dardani in sepulcrum ejus petitis.' Et exempla alia Index suppeditabit. Crystallum aliud nihil esse quam glaciem concretam longo annorum spatio credidit.

[b] *Extant censoriæ leges*] Jam supra laudatæ a Plinio VIII. 82.

[c] *Glandia in cœnis*] Glandium Priscianus partem esse intestinorum putat. Verius alii tubera in carne, ceu glandulas, præsertim in apro circa cervicem, ubi sunt glandulæ. Hæc enim hujus vocis acceptio est apud Plinium XVI. 73. Plautus in Capt. IV. 4. 'Adveniens deturbavit totum cum carne carnarium. Arripuit gladium, prætruncavit tribus tergoribus glandia.' Et in Curcul. II. 2. 44. 'Pernam, abdomen, sumen, suis glandium.'

[d] *Gliresque*] Inter convivales delicias glirium usus celebris olim fuit.

vehi, et maria hujus rei causa transiri, quæ vetaret, lex nulla lata est. Dicat fortassis aliquis: non enim invehebantur. Id quidem falso. Trecentas LX. columnas M. Scauri ædilitate [e] ad scenam theatri temporarii, et vix uno mense futuri in usu,[2] viderunt portari silentio legum.[c] Sed publicis nimirum [3] indulgentes voluptatibus. Idipsum cur? aut qua magis via irrepunt vitia, quam publica? Quo enim alio [4] modo in privatos usus illa venere, ebora, aurum, gemmæ? aut quid omnino Diis relinquimus? Verum esto, indulserint publicis voluptatibus: etiamne tacuerunt maximas earum, atque adeo duodequadragenum [f] pedum, Lucullei marmoris [g] in atrio Scauri collocari? nec clam illud occulteque factum est. Satisdari [h] sibi damni infecti coëgit [5] redemtor cloacarum, cum in Palatium [i] extraherentur.[d] Non ergo in tam malo exemplo moribus cavere utilius fuerat? Tacuere [6] tantas moles in privatam domum trahi præter fictilia Deorum fastigia.[e 7] [j]

[c] *Nulla interim lege in contrarium lata.*

[d] *Promitti sibi per vadem coëgit is, qui cloacas reficiendas locarat, damnum sarciendum quod cloacis inferrent plaustra, dum eæ columnæ veherentur in Palatium.*

[e] *Et tacuere illi tamen, cum videre tantas moles trahi in privatas domos, præter oculos Deorum, quorum templis fictilia sunt fastigia.*

CAP. II. 1 Cod. Dalec. *delicatiora*.—2 Vet. Dalec. *in usum*.—3 *Sed publicis nimium* Vet. Dalec.—4 Ita codd. Harduini et Vet. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Enimvero non alio* Gronov. et vulgg. Mox, *et quid om. D. relinquimus rerum? Esto* cod. Dalec.—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *egit* Gronov. et vulgg.—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *quam tacere* Gronov. et vulgg. *Par ergo*

NOTÆ

Petronius in Sat. p. 101. 'Ponticuli ferruminati sustinebant glires melle et papavere sparsos.' Ammianus Marcell. lib. XXVIII. p. 371. 'Ponuntur etiam in conviviis trutinæ, ut appositi pisces, et volucres ponderentur, et glires.' De eorum saginatione videndus Apicius VIII. 9.

[e] *M. Scauri ædilitate*] De qua inferius c. 24.

[f] *Atque adeo duodequadragenum*] Dicetur de iis loco proxime citato.

[g] *Lucullei marmoris*] De quo c. 8.

[h] *Satisdari*] Satisdare dicimur adversario nostro, cum pro eo, quod a nobis petit, ita cavemus, ut eum hoc nomine securum faciamus, datis fidejussoribus. Damnum infectum est damnum nondum factum, quod futurum veremur. Glossæ: *Damni infecti, ἀγωγὴ ζημίας μελλούσης.*

[i] *Cum in Palatium*] Ubi Scauri domus fuit, decima Urbis regione.

[j] *Fictilia Deorum fastigia*] Superio-

III. (III.) Nec potest videri Scaurus rudi et hujus mali improvidæ civitati obrepsisse quodam vitii rudimento.[1] [k] Jam L. Crassum[1] oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio,[2] Hymettias tamen nec plures sex, aut longiores duodenum pedum, M. Brutus in jurgiis ob id 'Venerem Palatinam' appellaverat. Nimirum ista omisere, moribus victis: frustraque interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potius, quam irritas, esse leges maluerunt.[3] Hæc et quæ sequentur, meliores esse nos probabunt.[4] Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed prius, quam de marmoribus dicamus, hominum in iis proferenda judicamus[5] [m] pretia. Ante igitur artifices[6] percensebimus.

IV. (IV.) Marmore scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus et Scylis,[1] [n] geniti in Creta insula, etiamnum Medis imperantibus,[o] priusque quam Cyrus in Persis reg-

fuerat vitam malo exemplo cavere, nec alias tacere cod. Dalec.—7 Vet. Dalec. *fastidia;* cod. Dalec. *simulachra.*

CAP. III. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *uti rudimento* cod. Dalec. *vitæ rudimento* Gronov. et vulgg.—2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *in eodem atrio.* Mox, *tamen* deest in cod. Dalec. Deinde in eodem cod. *sexaginta* pro *sex.*—3 Margo edd. Dalec. et Gronov. *omisere: et moribus ac vitiis frustra interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potius quam irritas leges esse maluerunt.*—4 'Ita codd. Regg. 2. 3. et Editio princeps.' *Brotier. Qui nos sequentur, meliores non esse probabunt* Gronov. et vulgg. *Sed et qui sequentur, meliores esse nos probabunt* ex codd. Harduinus et recentt.—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *proferenda indicemus* Vet. Dalec. *præferenda dicemus* edd. vett. et Gronov.—6 Cod. Dalec. *eos.*

CAP. IV. 1 'Ita cod. Reg. 5.' *Brotier. et Scyllis* Gronov. Harduin. 1. 2. 3.

NOTÆ

re lib. cap. 45. 'Fictilem Jovem fuisse....fictiles in fastigio templi ejus quadrigas.' Et cap. 43. ubi de plastice: 'Hinc et fastigia templorum orta.'

[k] *Quodam vitii rudimento*] Quasi tum primum irrepente in urbem eo vitio. Ita rectius visum est, quam quod prius legebatur, *quodam vitæ.* In Reg. 2. et Colb. 3. *uti.*

[l] *Jam L. Crassum*] Vide XVII. 1.

[m] *Proferenda judicamus*] Sic Mss. Editi, *præferenda dicemus.*

[n] *Dipœnus et Scylis* [*Scyllis*] Δίποινος καὶ Σκύλλις. Hos alii Dædali discipulos, filios alii fuisse volunt, inquit Pausanias l. II. p. 111. Σκύλης καὶ Δίποινος, Κρητικὼ, οἶμαι, ἀνδριαντοποιὼ, inquit Clemens Alex. in Protrept. p. 31.

[o] *Medis imperantibus*] Astyage ultimo Medorum rege, cui Cyrus deinde, ejus ex filia nepos, ex patre Cambyse Persa, successit.

nare inciperet, hoc est, Olympiade circiter L. Ii Sicyonem se contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publice locaverant Sicyonii, quæ prius quam absolverentur, artifices injuriam questi abierunt in Ætolos. Protinus Sicyonem fames invasit ac sterilitas,[2] mœrorque dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius respondit,[3] 'Si Dipœnus et Scylis Deorum simulacra perfecissent.' Quod magnis mercedibus obsequiisque impetratum est. Fuere autem simulacra ea Apollinis,[p] Dianæ,[q] Herculis, Minervæ, quod e cœlo postea tactum est.

(v.) Cum ii essent, jam fuerat * in Chio insula Malas sculptor: dein filius ejus Micciades, ac deinde nepos Archermus, cujus filii[4] Bupalus et Athenis[5 r] clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis[s] poëtæ ætate, quem certum est LX. Olympiadé fuisse. Quod si quis horum familiam ad

et recentt.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Sicyonios infanda invasit sterilitas* cod. Dalec. *S. fames invasit ac sterilitas* Gronov. et vulgg.—3 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. Apollo Pythius affuturum respondit* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—*Al. *fuerant*.—4 'Ita codd. Regg. 2. 3. et Editio princeps.' *Brotier. Anthermus Chius, cujus filii* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—5 'Ita bene eruditus Harduinus in priore sua editione. Male in altera, *et Anthernus*. Id patet ex Scholiaste Aristophanis in Aves, ubi Bupalum et Athenim, καὶ Ἀθηνιν, memorat.' *Brotier. Bupalus et*

NOTÆ

[p] *Apollinis*] Id simulacrum ab Scyllidis Dipœnique discipulis absolutum tradit Pausanias lib. cit. p. 146.

[q] *Dianæ*] De his operibus Clemens Alex. loc. cit. Σκύλης καὶ Δίποινος ὠνομαζέσθην. Τούτω δὲ τὰ ἐν Ἄργει τοῖν Διοσκούροιν ἀγάλματα κατεσκεύασαν, καὶ τὸν ἐν Τίρυνθι Ἡρακλέους ἀνδριάντα, καὶ τὸ τῆς Μουνυχίας Ἀρτέμιδος ξόανον ἐν Σικυῶνι. *Scyles et Dipœnus vocabantur: qui et imagines Castoris et Pollucis quæ sunt Argis, et effigiem Herculis quæ est Tirynthe, et Munychiæ Dianæ in Sicyone statuam fecerunt.*

[r] *Bupalus et Athenis*] Vide Notas et Emend. num. 1. Bupali meminit Pausanias in Messeniacis, p. 274. et in Bœoticis, p. 596. Athenidis Suidas, verbo Ἱππώναξ.—'Sic enim appellat pro Anthermo. Horatius Epod. VI. Hipponax, 'acer hostis Bupalo.'' *Ed. sec.*

[s] *Hipponactis*] Ephesius fuit, Iamborum carminum scriptor. Vide Suidam. Meminit ejus et Athenæus lib. XII. p. 552. Hac ipsa Olympiade, quæ hic notatur, natus est vates Æschylus. At Proclus in Chrestomathia, ut Photius refert, in Bibl. cod. CCXXXIX. p. 984. Hipponactem ait Darii temporibus floruisse, hoc est, Olympiade LXV. Ὁ δ' Ἱππώναξ κατὰ Δαρεῖον ἤκμαζεν.

proavum usque retro agat, inveniet artis ejus originem cum Olympiadum origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas vultus erat: quamobrem[t] imaginem ejus lascivia jocorum ii proposuere[6] ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum[u] destrinxit in tantum,[7] ut credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse: quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulacra postea[8] fecere, sicut in Delo, quibus subjecerunt carmen, 'Non vitibus tantum[v] censeri Chium, sed et operibus Archermi filiorum.' Ostendunt et Iasii[w] Dianam manibus eorum factam. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cujus vultum intrantes tristem, exeuntes hilaratum[9] putant. Romæ signa eorum sunt in Palatina[x] æde, Apollinis in fastigio, et in omnibus fere quæ Divus Augustus fecit. Patris quoque eorum et Deli fuere opera, et in Lesbo insula. Dipœni quidem Ambracia, Argos,[y] Cleonæ operibus refertæ fuere. Omnes autem tantum candido marmore usi sunt e Paro insula, quem lapidem cœpere lychniten[z] appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, ut auctor est Varro, multis postea candidioribus repertis, nuper etiam in Lunensium[a]

Anthermus Gronov. al. vett. Harduin. 2. 3. Miller. et Franz. *B. et Athenis* Harduin. 1. et Bipont.—6 Cod. Dalec. *jocorum in promptu fecere.* Mox, *oculis*, pro *circulis*, Hadr. Jun. Animadv. 1. 16.—7 Cod. Dalec. *amaritudine carminum distrinxit eos in tantum.* Mox, *aliquos ex iis ad laqueum* Vet. Dalec. *aliquos eorum ad laqueos* cod. Dalec.—8 Cod. Dalec. *simulacra Deorum postea.*—9 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *exhilaratum*

NOTÆ

[t] *Quamobrem*] Refert hoc quoque Suidas loco cit.

[u] *Amaritudinem carminum*] Quæ illi pro telo fuit. Vide Notas et Emend. num. 1.

[v] *Non vitibus tantum*] Laudatissima enim ex Chio vina, ut diximus XIV. 9.

[w] *Ostendunt et Iasii*] Urbs est Cariæ Iasus, de qua v. 29.

[x] *In Palatina*] In æde quam Apollini dedicavit Augustus in Palatio, decima Urbis regione.

[y] *Argos*] Ibi sane Castoris et Pollucis statua a Dipœno facta visebatur, ut ex Clemente Alex. paulo ante diximus.

[z] *Lychniten*] Λυχνίτην, quasi lucernarium. Idcirco et λίθον λυχνέα appellat Callixenus Rhodius apud Athen. lib. v. p. 205.

[a] *In Lunensium*] In Italia. Gruteri Inscriptio, pag. 593. TABVLARIVS. MARMORVM. LVNENSIVM.

lapicidinis. Sed in Pariorum[b] mirabile proditur, gleba lapidis unius cuneis dividentium soluta imaginem Sileni[c] extitisse.

Non omittendum, hanc artem tanto vetustiorem fuisse, quam picturam, aut statuariam, quarum utraque cum Phidia cœpit, LXXXII.[10] Olympiade, post annos circiter trecentos triginta duos.[d] Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora, Veneremque[e] ejus esse Romæ in Octaviæ operibus[f] eximiæ pulchritudinis.[11] Alcamenem[g] Atheniensem (quod certum est) docuit inprimis nobilem, cujus sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaraque Venus[h] extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν *Κήποις*.[12 i] Huic

Gronov. et al. vett.—10 Gronov. et al. vett. *octuagesima tertia;* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *LXXXIIII.* Mox, *Ludorum Olympiade* cod. Dalec.—11 'Lege: *in Octaviæ* (sc. porticu,) *opus egregiæ pulchritudinis:* immo et τὸ *opus* possit pro glossemate haberi.' *Toll. ad Auson.* p. 603. Mox, *Alcmanem Atheniensem . . . . cujus opera Athenienses complura in æ. sacris posuere, præclaramque Veneris imaginem extra, &c.* cod. Dalec.—12 'Vet. ἐξώπολις. Nihil muto;

NOTÆ

[b] *Sed in Pariorum*] Subintellige, lapicidinis. Simile est, quod Cicero narrat, de Divin. I. 23. ex Carneade, 'in Chiorum lapicidinis saxo diffisso caput extitisse Panisci.'

[c] *Imaginem Sileni*] Quem Bacchi nutritium fuisse, vel pædagogum ferunt.

[d] *Trecentos triginta duos*] Ab institutis Olympiadibus. Nam uti Plinius hoc capite dixit, 'Si quis Bupali et Athenidis familiam ad proavum usque retro agat, inveniet artis ejus originem cum Olympiadum origine cœpisse.' Et sane Olympiades octoginta tres completæ annos plane totidem efficiunt, hoc est, CCCXXXII. Hunc locum præpostere accepit Marsilius Cagnatus Var. Observ. IV. 8. pag. 267. perinde quasi Plinius voluisset Olympiadem LXXXIV. in annum Urbis incidere trecentesimum XXXII.

[e] *Veneremque*] Ex Pario lapide. Pausanias lib. I. p. 27.

[f] *In Octaviæ operibus*] Hoc est, in Octaviæ porticibus et scholis, ut diximus XXXV. 37. et 40.

[g] *Alcamenem*] Ἀλκαμένης, de quo multa idem Pausanias in Eliac. prior. p. 305. in Bœot. p. 559. et alibi passim. Diximus de eo jam antea XXXIV. 19.

[h] *Præclaraque Venus*] Pausanias in Atticis, p. 33. Τὸ δὲ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης ἐν τοῖς Κήποις, ἔργον ἐστὶν Ἀλκαμένους, καὶ τῶν Ἀθήνησιν ἐν λόγοις θέας ἄξιον. *Quod in hortis Veneris signum cernitur, Alcamenis opus fuit, et inter ea quæ Athenis cum admiratione spectantur, suum obtinet locum.* Meminit et Lucianus in Imaginibus.

[i] Ἐν Κήποις] *In hortis.* Regiuncula hæc Athenis fuit, proxime templum Apollinis, ubi et ædes Veneris Οὐρανίας, sive *Cœlestis.*—'Est autem

summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. Ejusdem [13] discipulus [j] fuit Agoracritus Parius, et ætate gratus.[14] [k] Itaque e suis [l] operibus pleraque nomini ejus donasse fertur. Certavere autem inter se ambo [m] discipuli Venere facienda. Vicitque Alcamenes non opere,[a] sed civitatis suffragiis, contra peregrinum suo [b] [15] faventis. Quare Agoracritus ea lege signum suum vendidisse traditur, ne Athenis esset, et appellasse Nemesin.[n] Id positum est

[a] *Non operis præstantia.* [b] *Civi suo.*

ita vocat Pausanias.' *Dalec.*—13 *Ipsius* Vet. Dalec.—14 Ita ex codd. Regg. 2. 5. *Brotier. ei ætate gratus* Gronov. et vulgg. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.

NOTÆ

appellata Græce Ἀφροδίτη Venus, ut quidem arbitramur, non διὰ τὴν τοῦ ἀφροῦ γένεσιν, eo quod e maris spuma sit enata, neque enim id Etymologiæ leges ferunt: sed ex ἀπὸ et ῥοδίτης: mutata in ἀπὸ tenui in aspiratam, ob sequentem literam ῥ: ita ut sit Ἀφροδίτη pro ἀφροδῖτις, *rosei coloris similis*, ob venustatem: unde et *auream*, Χρυσῆν Ἀφροδίτην, vocat Hesiod. in Ἔργοις, vs. 65.' *Ed. sec.*

[j] *Ejusdem discipulus*] Phidiæ scilicet. Pausanias in Bœot. p. 593. Τέχνη Ἀγορακρίτου, μαθητοῦ δὲ καὶ ἐρωμένου Φειδίου.

[k] *Et ætate gratus*] Hoc est, Phidiæ amasius. Vide Notas et Emend. num. 2.

[l] *Itaque e suis*] Tzetzes Chil. VII. Hist. 154. Suidas item, et Hesychius, verbo Ῥαμνουσίαν Νέμεσιν.

[m] *Certavere ... ambo*] Alcamenes Atheniensis, et Agoracritus Parius.

[n] *Nemesin*] Officii monitricem, et facinorosorum ultricem Deam, ut alibi diximus. Effigies ejus quæ fuerit, disces ex gemino Epigrammate, quod in Anthologia extat IV. 12. de statua Nemeseos, εἰς στήλην Νεμέσεως. Ἡ Νέμεσις προλέγει τῷ πήχεϊ τῷ τε χαλινῷ, Μήτ' ἄμετρόν τι ποιεῖν, μήτ' ἀχάλινα λέγειν. Grotio interprete: *Hæc Nemesis frænum gestans normamque monebit, Nil effræne loqui, nil facere absque modo.* Ejusdem argumenti alterum: Ἡ Νέμεσις πῆχυν κατέχω. τίνος οὕνεκα; λέξεις. Πᾶσι παραγγέλλω, μηδὲν ὑπὲρ τὸ μέτρον. *Normam gesto manu Nemesis: cur, quæris, opinor: Absque modo cunctis suadeo ne quid agant.* Fuit et alia Atheniensium Nemesis, in quam Theæteti Scholastici epigramma ibidem legitur: Θεαιτήτου Σχολαστικοῦ εἰς τὴν Ἀθηναίων Νέμεσιν. Χιονέην με λίθον παλιναυξέος ἐκ περιωπῆς Λαοτύπος τμήξας πετροτόμοις ἀκίσι Μῆδος ἐποντοπόρευσεν, ὅπως ἀνδρείκελα τεύξῃ Τῆς κατ' Ἀθηναίων σύμβολα καμμονίης. Ὡς δὲ δαϊζομένοις Μαραθὼν ἀντέκτυπε Πέρσαις, Καὶ νέες ὑγροπόρουν χεύμασιν αἱμαλέοις, Ἔξεσαν Ἀδρήστειαν ἀριστώδινες Ἀθῆναι, Δαίμον' ὑπερφιάλοις ἀντίπαλον μερόπων. Ἀντιταλαντεύω τὰς ἐλπίδας· εἰμὶ δὲ καὶ νῦν Νίκη Ἐρεχθείδαις, Ἀσσυρίοις Νέμεσις. *Me niveum viva lapidem de rupe cecidit, Marmoream rumpens cuspide duritiem, Persa daret cum vela Notis, ut fingeret ex me De Cecropis victrix gente tropæa manus. Cladibus at Marathon postquam resonavit Eois, Perque cruore rubens æquor iere rates,*

Rhamnunte [o] pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est et in Matris Magnæ [p] delubro in eadem civitate Agoracriti opus.

Phidiam [q] clarissimum esse per omnes gentes, quæ Jovis Olympii famam intelligunt, nemo dubitat: sed ut [16] merito laudari sciant, etiam qui opera ejus non viderunt, proferemus argumenta parva, et ingenii tantum. Neque ad hoc Jovis Olympii pulchritudine utemur, non Minervæ Athenis factæ amplitudine, cum sit ea cubitorum viginti sex; ebore hæc et auro constat: sed scuto ejus, in quo Amazonum [r] prælium cælavit intumescente ambitu parmæ: ejusdem concava parte Deorum et gigantum dimicationem: [s] in soleis vero Lapitharum [t] et Centaurorum: adeo momenta omnia capacia artis [u] illi [17] fuere. [e] In basi autem [18] [v] quod

[e] *Adeo partes quæque minimæ in ea statua capaces ei visæ sunt alicujus artis et figuræ recipiendæ.*

—15 Vet. Dalec. *civi suo.*—16 'Ms. *sed et ut;* et mox, *et qui op.*' Dalec.—17 Vet. Dalec. *comperta arti illius;* Gronov. et vulgg. *compacta artis illius;*

NOTÆ

Fecit Adrasteam de me gens fortis Athenæ, Ulcisci solitam facta superba Deam. Spes ego libratas teneo: Victoria nam sum Cecropidis: Nemesis nec minus Assyriis.—' Nemesiu] Appellari signum illud artifex Agoracritus voluit pro Venere Nemesin, subscripto eo nomine, hoc est, Ultricem Deam. Id vero de industria fecit, ut si quis illud loco movere aut transferre vellet Athenas, vindictam a Dea metueret. Nemesis alterius, hoc est, Deæ officiorum monitricis, effigies quæ fuerit, disces ex gemino Epigrammate,' &c. *Ed. sec.*

[o] *Id positum est Rhamnunte*] De Rhamnunte diximus IV. 11. Mela lib. III. p. 33. 'Rhamnus parva, illustris tamen, quod in ea est Phidiaca Nemesis.' Hesychius, p. 811. 'Ραμνουσίαν Νέμεσιν. Ἐν Ῥαμνοῦντι Νεμέσεως ἵδρυτο ἄγαλμα δεκαπήχυ, ὁλόλιθον, ἔργον Φειδίου, ἔχον ἐν τῇ χειρὶ μηλέας κλάδον. *Simulacrum denum cubitorum, e solido lapide, ramum manu gestans arboris mali.* Ex eo ramo tabellam pependisse, Zenobius auctor est, Cent. v. Prov. 82. πτύχιόν τι μικρὸν, in qua scriptum, ΑΓΟΡΑΚΡΙΤΟΣ. ΠΑΡΙΟΣ. ΕΠΟΙΗΣΕΝ.

[p] *Est et in Matris Magnæ*] Cybeles.—'Hoc est, Naturæ magnorum animorum genitricis.' *Ed. sec.*

[q] *Phidiam*] De eo diximus XXXIV. 19. sub initium. De Jove Olympio Valerius Maximus eleganter, III. 7. p. 181.

[r] *In quo Amazonum*] Tradit hoc ipsum Pausanias lib. I. sive in Attic. p. 29. et 43. Amazones aliquando assumtis Scytharum auxiliis in Atticam incursarunt, ut auctor est Justinus lib. II. victas tum esse a Theseo Pausanias idem ait in Atticis.

[s] *Deorum et gigantum dimicationem*] Quam describit Ovid. Met. I. 151.

[t] *Lapitharum*] De hoc certamine ob raptum matronarum inito, vide

cælatum est, Pandoras genesin appellavit: ibi [w] Dii sunt XX.[19] numero nascentes, Victoria [x] præcipue mirabili. Periti mirantur et serpentem,[20] [y] ac sub ipsa cuspide [z] æream sphingem. Hæc sunt [21] obiter dicta de artifice nunquam satis laudato: simul ut noscatur illam magnificentiam æqualem fuisse et in parvis.

Praxitelis ætatem inter statuarios diximus,[a] qui marmoris gloria superavit etiam semet. Opera ejus sunt Athenis in Ceramico: sed ante omnia, et non solum Praxitelis, verum et in toto orbe terrarum, Venus,[b] quam ut viderent

al. vett. ap. Dalec. *comperta artis illi*.—18 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier*. *In base autem* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—19 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Hardnin. 1. 2. 3. et recentt. *ibi Dii sunt XXX*. Gronov. et vulgg.—20 Vet. Dalec. *septem*.—

NOTÆ

Hyginum Fab. XXXIII. et Ovid. Met. XII. 240.

[u] *Adeo momenta omnia capacia artis*] In libris hactenus editis, *compacta artis*. In Reg. 2. *catacia*. Nos cum Gronovio *capacia* scripsimus. In Colb. 3. hoc tantum: *adeo momenta omnis artis illi fuere*.

[v] *In basi autem*] Pausanias, loco cit. p. 43. et 44. Ἔστι δὲ τῷ βάθρῳ τοῦ ἀγάλματος ἐπειργασμένη Πανδώρας γένεσις. De Pandora Hesiodum vide, ceterosque mythologos. Mulierem fuisse fabulantur, Vulcani opus e luto, cui Dii singuli sua dona dederint: Pallas sapientiam, Venus decorem, Apollo musicam. Unde Pandora dicitur, quasi omnium donum, vel ab omnibus donata, vel omnis generis rebus pollens.

[w] *Ibi*] In eadem basi.

[x] *Victoria*] Fuit hæc altitudine cubitorum fere quaternum, Καὶ Νίκη τε ὅσον τεσσάρων πηχῶν, ex ebore. Pausan. lib. I. p. 43.

[y] *Et serpentem*] Pausanias loc. cit. Καί οἱ πρὸς τοῖς ποσὶν ἀσπίς τε κεῖται, καὶ πλησίον τοῦ δόρατος Δράκων ἐστίν· εἴη δ' ἂν Ἐριχθόνιος οὗτος ὁ δράκων. *Jacet ad pedes scutum: ad imam hastam draco, quem Erichthonium esse existimare possis*.

[z] *Ac sub ipsa cuspide*] Alteram præterea Sphingis effigiem in casside cælatam fuisse auctor est Pausanias loc. cit. Μέσῳ μὲν οὖν ἐπίκειταί οἱ τῷ κράνει Σφιγγὸς εἰκών.

[a] *Praxitelis ætatem .... diximus*] Lib. XXXIV. c. 19.

[b] *Venus*] In illud simulacrum extant Epigrammata perelegantia in Anthol. IV. 12. quorum illud primum Antipatri: Τίς λίθον ἐψύχωσε; τίς ἐν χθονὶ Κύπριν ἐσεῖδεν; Ἵμερον ἐν πέτρῃ τίς τόσον εἰργάσατο; Πραξιτέλους χειρῶν ὅδε που πόνος· ἢ τάχ' Ὄλυμπος Χηρεύει, Παφίης εἰς Κνίδον ἐρχομένης. *Quis lapidi spirare dedit? quis Cyprida vidit In terris? quantum marmor amoris habet! Praxitelis manus est: Venere, ut puto, regia cœli Jam caret: ad Cnidios venit ut ipsa Venus*. Et sextum ab isto, Eveni: Πάλλας καὶ Κρονίδαο συνευνέτις εἶπον ἰδοῦσαι Τὴν Κνιδίην, ἀδίκως τὸν Φρύγα μεμφόμεθα. *Ut Cnidiam videre Jovis soror atque Mi-*

multi navigaverunt Gnidum. Duas fecerat, simulque vendebat, alteram velata specie, quam ob id quidem prætulerunt,[22] quorum conditio[c] erat, Coi, cum alteram etiam eodem pretio detulisset, severum id ac pudicum arbitrantes: rejectam Gnidii emerunt, immensa differentia famæ. Voluit etiam postea a Gnidiis mercari rex Nicomedes,[d] totum æs civitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum se promittens.[23] Omnia perpeti maluere, nec immerito: illo enim signo Praxiteles nobilitavit[24] Gnidum. Ædicula ejus tota aperitur, ut conspici possit undique effigies Deæ, favente ipsa, ut creditur facto. Nec minor ex quacumque parte admiratio est. Ferunt amore[e] captum quendam, cum delituisset noctu, simulacro cohæsisse, ejusque[25] cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido et alia signa marmorea illustrium artificum: Liber pater Bryaxidis:[f] et alter Scopæ, et Minerva: nec majus aliud Veneris Praxiteliæ specimen,[26] quam quod inter hæc sola memoratur.[d] Ejusdem est et Cupido objectus a Cicerone[g] Verri, ille propter

[d] *Nec major commendatio esse potest Veneris illius Praxiteliæ, quam quod sola inter tot signa, quæ Cnidos habet, memoratur.*

21 *Hæc licet sint* cod. Dalec.—22 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *prætulerunt optione* Gronov. et vulgg.—23 Codd. Dalec. et Vet. ejusdem, *repromittens.*—24 Cod. Dalec. *nobilitaverat.*—25 Cod. Dalec. *ejusdemque.*—26 Cod. Dalec. *nec majus Veneris Praxiteliæ aliud specimen;* Gronov. et al. vett.

NOTÆ

nerva, Dixerunt: querimur non bene de Paride.

[c] *Quorum conditio*] Hoc est, optio. Cicero pro Cluent. num. 14. 'Sed cum esset hæc illi proposita conditio, ut aut juste pieque accusaret, aut acerbe indigneque moreretur,' &c.

[d] *Nicomedes*] Bithyniæ rex, Mithridaticis temporibus.

[e] *Ferunt amore*] Vide Valerium Max. VIII. 11. pag. 400. Ex Posidippo historico refert hoc ipsum Clemens Alex. in Protrept. pag. 38. Ἀφροδίτη δὲ ἄλλη ἐν Κνίδῳ λίθος ἦν, καὶ καλὴ ἦν· ἔτερος ἠράσθη ταύτης καὶ μίγνυται τῇ λίθῳ· Ποσίδιππος ἱστορεῖ ἐν τῷ περὶ Κνίδου.

[f] *Bryaxidis*] Βρύαξις statuarius a Pausania laudatur, lib. I. pag. 73. et alibi passim. Σκόπας ab eodem in Atticis, &c.

[g] *A Cicerone*] Orat. VI. in Verrem, de signis, num. 4. 'Idem, opinor, artifex, Praxiteles, ejusdemmodi Cupidinem fecit illum, qui est Thespiis, propter quem Thespiæ visuntur: nam alia visendi causa nulla est. Itaque ille L. Mummius, cum Thespiis ea, quæ ad ædem Felicitatis sunt, ceteraque profana ex illo op-

quem Thespiæ visebantur,[27] nunc in Octaviæ scholis[h] positus. Ejusdem et alter[i] nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate, et injuria. Adamavit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt, Flora,[28][j] Triptolemus,[k] Ceres[l] in hortis Servilii:[29][m] Boni Eventus,[n] et Bonæ Fortunæ[o] simulacra in Capitolio: item et Mænades,[p] et quas Thyadas[q] vocant, et Caryatidas:[r] et Sileni,[s] in Pollionis Asinii[t] monumentis,[30] et Apollo, et Neptunus.

Praxitelicæ.—27 *Verri illi graviter, qui Thespiis visebatur* cod. Dalec.—28 *Chloris* Vet. Dalec.—29 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *in hortis Servilianis* Gronov. et vulgg. Mox, *item Mænades, quas et Thyadas* Vet. Dalec. *item et Mænadum, quas Thyados* alii vett. ap. Dalec. Paulo post, *et Caryatides* Vet. Dalec. *Caryatidas* cod. Dalec.—30 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Asinii Pollionis* Gronov. et al. vett.

NOTÆ

pido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit.' Deportatum nihilominus postea Romam non Plinius modo, sed et Pausanias lib. IX. p. 581. edocet: ait a Caio Cæsare primo sublatum, Thespiensibus deinde a Claudio redditum, demum a Nerone Romam advectum, igni postea conflagrasse. Erat is e marmore Pentelico.

[h] *In Octaviæ scholis*] De his egimus XXXV. 37.

[i] *Ejusdem et alter*] Pausanias loc. cit. etsi id obscure.

[j] *Flora*] Ita etiam Mss. Eadem Chloris appellata. Ovidius: 'Chloris eram, quæ Flora vocor.'

[k] *Triptolemus*] Cereris alumnus, ab ipsa frugum sationem edoctus.

[l] *Ceres*] Praxiteliæ Cereris Pausanias meminit, lib. I. p. 4.

[m] *In hortis Servilii*] Ab eo Servilio nomen hi horti habent, opinor, qui Tribunus plebis fuit, Cicerone Consule.

[n] *Boni Eventus*] Diximus de hujus simulacri forma XXXIV. 19.

[o] *Et Bonæ Fortunæ*] Fortunæ simulacrum a Praxitele elaboratum Pausanias laudat lib. I. p. 81.

[p] *Mænades*] Μαινάδες mulieres eæ dicebantur, quæ Bacchi sacra capillis sparsis cursitantes hinc inde celebrabant: παρὰ τὸ μαίνεσθαι, quod insanire significat.

[q] *Thyadas*] Θυὰς Bacchi pariter sacrificula. Horat. III. Od. 15. 'Pulso Thyas uti concita tympano.'

[r] *Caryatidas*] Τὰς ἐν Καρύαις παρθένους appellat Pausanias lib. IV. pag. 247. Idem porro lib. III. pag. 178. Caryas ait vicum esse haud procul Lacedæmone, Dianæ sacrum, ubi ejus Deæ Caryatidis appellatæ signum, τῆς Καρυάτιδος: quo in loco Lacedæmoniorum virgines, id pariter nomen sortitæ, anniversarium festum obirent, patrioque ritu saltarent.

[s] *Et Sileni*] Bacchi comites, ut diximus XXXV. 36. De hoc Praxitelis opere extat Æmiliani Epigramma pervenustum in Anthol. IV. 6. Τέχνας εἵνεκα σεῖο καὶ ἁ λίθος ἅδε βρυάζει, Πραξίτελες· λῦσον, καὶ πάλι κωμάσεται.

Praxitelis filius Cephissodorus et artis hæres fuit.[31] Cujus laudatum est Pergami symplegma,[u] signum nobile, digitis corpori verius,[v] quam marmori, impressis. Romæ ejus opera sunt: Latona in Palatii delubro: Venus in Pollionis Asinii monumentis: et intra Octaviæ porticus in Junonis æde Æsculapius, ac Diana.

Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem,[w] et Pothon, et Phaëthontem,[32 x] qui Samothrace sanctissimis[33] cærimoniis coluntur. Item Apollinem Palatinum,[y] Vestam sedentem[z] laudatam in Servilianis hortis, duasque chametæras[a] circa eam, quarum pares in Asinii monumentis sunt, ubi et Canephoros[34 b] ejusdem. Sed in maxima dignatione

—31 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *rei et artis hæres fuit* Gronov. et vulgg. Mox, *Hujus laudatum est* Vet. Dalec.—32 *Scopas cum his certans fecit Venerem et Phaëthontem* cod. Dalec. *Scopæ laus cum his certantis fecit Venerem, &c.* Vet. Dalec.—33 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Samothrace sanctis* cod. Dalec. *Samothraciæ sanctissimis* Gronov. et vulgg.—34 *Canephorus*

NOTÆ

Νῦν δ' ὑμῖν οὐ γῆρας ἐτ' ἀδρανές· ἀλλ' ὁ πεδητὴς Σειληνοῖς κώμων, βάσκανός ἐστι λίθος. *Praxiteles, lapis ipse tua lascivit ab arte: Et mox saltubo: tu modo solve basi. Nunc nos Silenos numerorum lege moveri Non senium, saxi sed vetat invidia.*

[t] *Asinii*] Hujus monumenta qua Urbis regione sita fuerint, inexploratum. De ipso Pollione dicemus in Auctorum Indice. De Silenis proxime antea.

[u] *Symplegma*] Σύμπλεγμα, *complexus* duorum puellorum, vel sese mutuo osculantium, vel colluctantium, ut infra.

[v] *Corpori verius*] Carnem credas, non marmor, intueri.

[w] *Is fecit Venerem*] Pausanias lib. I. p. 81. Σκόπα δὲ Ἔρως, καὶ Ἵμερος, καὶ Πόθος. *Scopæ Cupido, Appetitus, et Pothos, seu Desiderium.*

[x] *Et Phaëthontem*] Revocat in memoriam effigies ea picturam ejusdem Phaëthontis inscite factam, in quam Lucilius vates facete lusit, in Anthol. II. 19. Γράψας Δευκαλίωνα, Μενέστρατε, καὶ Φαέθοντα· Ζητεῖς τίς τούτων ἄξιός ἐστι τίνος; Τοῖς ἰδίοις αὐτοὺς τιμήσομεν· ἄξιος ὄντως Ἔστι πυρὸς Φαέθων, Δευκαλίων δ' ὕδατος. *Pictus Deucalion, Phaëthonque, Menestrate, pictus Est tibi: quo dignus, quæris, uterque labor? Ut quod cuique suum est, illis tribuatur: habento Et flammas Phaëthon, et mare Deucalion.*

[y] *Apollinem Palatinum*] Diversus hic est a Capitolino, de quo Plinius XIII. 27. et XXXIV. 18. etsi unicum Dalecampius conflat ex duobus.

[z] *Vestam sedentem*] Sic fere et in nummis antiquis pingitur: altera manu facem, discum altera seu libatoriam pateram præfert. Fax ad ignem pertinet, discus ad sacrificia solenni ritu perpetuoque oblata.

[a] *Chametæras*] Χαμεταιρὶς Hesychio πόρνη dicitur, *scortum*. At ἑταίρα *sociam* et *amicam* magis severo ac pudico nomine etiam sonat. Quare χαμεταίρας *socias humi sedentes* interpretor.

[b] *Canephoros*] Ita Reg. 2. recte,

delubro Cn. Domitii[35] [c] in Circo Flaminio Neptunus ipse, et Thetis, atque Achilles, Nereides supra delphinos et cete et hippocampos [d] sedentes. Item Tritones,[e] chorusque Phorci, et pristes, ac multa alia marina, omnia ejusdem manus, præclarum opus,[36] etiam si totius vitæ fuisset. Nunc vero præter supra dicta, quæque nescimus,[f] Mars est etiamnum sedens colosseus[37] ejusdem,[g] in templo Bruti

Gronov. et al. vett.—35 'Ita codd. Regg. et Editio princeps. P. Victor: 'In IX. Urbis regione prope theatrum Marcelli fuit delubrum Cn. Domitii.'' *Brotier.* *Cn. Domitii delubro* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—36 Cod. Dalec. *marina ejusdem omnia, magnum et p. opus;* Vet. Dalec. *marina, ejusdem manus omnia, magnum et p. opus.*—37 Cod. Dalec. *sedens Colossus.* Mox, *apud Circum eundem ad Labicanam portam eunti* edd. vett. Gronov.

NOTÆ

non *Canephorus.* Duas e virginibus illis intelligit, quas Athenienses *Cistiferas* vocabant, Κανηφόρους, quæ Minervæ dona capite ferrent, cistis seu sportulis inclusa. Pausan. lib. I. pag. 49. Vide Hesychium, verbo Κανηφόροι. Fecit et Canephoros Polycletus, Tullio teste, sub initium lib. IV. in Verrem, sed ex ære: 'Erant,' inquit, 'ænea præterea duo signa non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu, quæ manibus sublatis sacra quædam, more Atheniensium virginum, reposita in capitibus sustinebant. Canephoræ ipsæ vocabantur: sed earum artificem, quem? quemnam? recte admones: Polycletum esse dicebant.'

[c] *Delubro Cn. Domitii*] P. Victor, in Descript. Romæ, regione nona, in qua Circus Flaminius, prope Theatrum Marcelli, 'Delubrum Cn. Domitii.' Ædes hæc fuit Neptuno sacra, unde mox Plinius subjicit, 'Neptunus ipse,' cujus nempe hoc delubrum fuit, conditum a Cn. Domitio, ex Ahenobarborum familia. Livius lib. XXVIII. pag. 323. 'Ara Neptuni multo sudore manasse in Circo Flaminio dicebatur,' &c. Inscriptio Gruteri, p. 318. ABASCANTO. AVG. LIB. AEDITVO AEDIS. NEPTVNI. QVAE. IN. CIRCO FLAMIN.

[d] *Et hippocampos*] *Des chevaux marins.* Monstra immania ex genere cetaceo: nam κάμπας Græci *cete* vocabant. Hippopotamis quoque vehi Neptunum Statius prodidit in Thebaide: sed diversi hi ab hippocampis. Nonius: 'Hippocampi, equi marini, a flexu caudarum, quæ piscosæ sunt,' &c. Idemque ex Ægistho Nævii inducit 'Sirenes citis Delphino junctis vehiculis, hippocampisque asperis.'

[e] *Item Tritones*] Sic Maro Æneid. v. 824. 'Tritonesque citi, Phorcique exercitus omnis.' Phorcus, Neptuni F. marinum numen a poëtis fingitur.

[f] *Quæque nescimus*] Ut Baccham seu Mænadem laudatam in Anthol. IV. 3. 4. Græca, quæ sunt obvia, prætermittimus: Latine Grotio interprete reddimus: 'Quis astat ista? Baccha. Quis sculpsit? Scopas. Quis entheavit? Bacchus, an Scopas? Scopas.' Et paulo ante: 'Baccha quod insanit, non hoc natura, sed ars est: Vivit enim lapidi mixtus ab arte furor.'

[g] *Ejusdem*] Hoc est, Scopæ. Martis scilicet in æde, a Decimo Junio Bruto Callaico exstructa ac dedicata.

Callaici apud Circum eundem.[h] Præterea Venus in eodem loco nuda Praxiteliam illam antecedens,[38] et quemcumque alium locum nobilitatura.

Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorumque acervi omnes a contemplatione talium abducunt,[39] quoniam otiosorum et in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex ejus quoque Veneris, quam Vespasianus imperator in operibus Pacis suæ[i] dicavit, antiquorum[40] dignam fama. Par hæsitatio est in templo Apollinis Sosiani,[j] Nioben cum liberis[k] morientem Scopas an Praxiteles[l] fecerit:

et al. ante Harduin.—38 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Praxitelicam illam Gnidiam antecedens* Gronov. et vulgg. Mox, *quacunque al. loc. nobilitat* cod. Dalec.—39 Vet. Dalec. *operum est jam obliterata a magnis officiorum negotiorumque acervis, quæ omnes a contemplatione talium abducit;* cod. Dalec. *operum est jam obliterata a magistris officiorum et negotiorum, qui acervatim omnes ad contemplationem ducunt.*—40 Cod. Dalec. *antiqua-*

NOTÆ

P. Victor loco cit. prope delubrum Cn. Domitii, 'Templum Bruti Callaici.' De Bruto diximus IV. 35. Callaici cognomen tulit a Gallæcis devictis Hispaniæ populis. Vide Livii Epitomen, l. LVI.

[h] *Apud Circum eundem*] In libris ad hunc diem editis subnectuntur his vocibus hæ quæ sequuntur, *ad Labicanam portam eunti*, quas nec codices nostri Mss. nec Pintiani agnoscunt: nec viarum Urbis ratio patitur, Lavicana porta a Circo Flaminio ingenti intervallo sejuncta, ut animadvertit Alexander Donatus noster de Urbe Roma III. 14. p. 261.

[i] *In operibus Pacis suæ*] Pacis Templum intelligit conditum a Vespasiano, ut alibi diximus: multis simul ædificiis additis, ut in Octaviæ operibus dictum est XXXV. 37. Scholis videlicet, et Bibliotheca. Bibliothecæ certe Templi Pacis meminit Gellius XVI. 8.

[j] *Apollinis Sosiani*] Hujus appellationis origo nobis satis, ut remur, explorata: at templi ipsius situs obscurus. Facta jam illius antea mentio XIII. 'Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus, Seleucia advectus,' a C. Sosio scilicet, M. Lepidi Quæstore, qui sub Gabinio in Syria et Ægypto militavit, ac post cædem Cæsaris adhæsit Antonio: quo devicto, quanquam ægre, veniam impetravit ab Augusto. Hujus nummus extat in Cimelio Regio, expressus a Seguino, pag. 83. SOSIVS. IMP.

[k] *Nioben cum liberis*] Niobe liberos septem procrearat, totidemque filias: idcirco se numero filiorum Latonam superare gloriabatur. Ob id Apollo filios ejus in sylva venantes sagittis interfecit in monte Sipylo. Diana filias sagittis interemit, præter Chloridem. Genitrix, liberis orba, flendo lapidea facta esse dicitur. Auctor Hyginus Fab. IX. Ovid. Met. VI. 301. Inde lepidum in Nioben epigramma Anthol. III. 7. Ὁ τύμβος οὗτος ἔνδον

item Janus pater in suo templo[m] dicatus ab Augusto, ex Ægypto advectus, utrius manus sit,[n] jam quidem et auro occultatur.[41 o] Similiter in Curia Octaviæ[p] quæritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur, Alcibiadem esse principem forma in ea ætate.[e 42]

Multa in eadem schola sine auctoribus placent.[f] Satyri quatuor: ex quibus unus Liberum patrem palla velatum Veneris[q] præfert,[43] alter Liberam similiter:[r] tertius plora-

[e] *Alcibiadem sub ejus Dei effigie repræsentatum, forma eximia.*
[f] *Quanquam auctorum nomina incomperta.*

rum.—41 Ita codd. Regg. 2. 3. et Editio princeps.' *Brotier. et auro occultatus* edd. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—42 Cod. Dalec. *forma et ætate.*—43 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Liberum palla velatum præfert*

NOTÆ

οὐκ ἔχει νεκρόν. Ὁ νεκρὸς οὗτος ἐκτὸς οὐκ ἔχει τάφον. Ἀλλ' αὐτὸς αὐτοῦ νεκρός ἐστι καὶ τάφος. *Vides sepulcrum quod caret cadavere: Simul cadaver insepultum conspicis: Sed quod sepulcrum est, quod cadaver, est idem.* Versa nempe in lapidem Niobe ipsa est sibi sepulcri vice. At morientem cum liberis hic lapis exhibuit, adeoque et dolentem liberorum vicem, quo habitu in Epigrammate amatorio describitur Macedonii Consulis, Anthol. lib. VII. Τὴν Νιόβην κλαίουσαν ἰδών ποτε βουκόλος ἀνὴρ, Θάμβεεν εἰ λείβειν δάκρυον οἶδε λίθος. Αὐτὰρ ἐμὲ στενάχοντα τόσης κατὰ νυκτὸς ὁμίχλην Ἔμπνοος Εὐίππης οὐκ ἐλέαιρε λίθος. Αἴτιος ἀμφοτέροισιν ἔρως, ὀχετηγὸς ἀνίης, Τῇ Νιόβῃ τεκέων, αὐτὰρ ἐμοὶ παθέων. *Ad Nioben pastor plorantem substitit olim, Miratus posset si lacrymare lapis. At nihil Euhippe tota me nocte gemente Flectitur: Euhippe quid nisi viva silex? Causa amor est utrique: fluunt hoc fonte dolores, Quos Niobe proles fecit, amica mihi.*

[41] *An Praxiteles*] Praxiteli tanto post Plinium temporis intervallo intrepide ascribit Ausonius in Epitaphiis, num. 28. p. 61. 'Vivebam: sum facta silex, quæ deinde polita Praxitelis manibus, vivo iterum Niobe. Reddidit artificis manus omnia, sed sine sensu: Hunc ego cum læsi numina, non habui.' Item auctor incertus Epigrammatis in statuam Niobes, in Anthol. IV. 9. Ἐκ ζωῆς με θεοὶ τεῦξαν λίθον· ἐκ δὲ λίθοιο Ζωὴν Πραξιτέλης ἔμπαλιν εἰργάσατο. *Ex viva lapidem me Di fecere: sed ecce Praxiteles vivam me facit ex lapide.* Sunt ibi pervenusta alia de eodem argumento epigrammata, quæ consule.

[m] *In suo templo*] Templum Jani, teste P. Victore, in regione Urbis octava fuit, in qua et forum Romanum.

[n] *Utrius manus sit*] Praxitelis, an Scopæ.

[o] *Et auro occultatur*] Celat aurum, quo marmor integitur, indicia vestigiaque, quibus internosci commode posset auctor.

[p] *In Curia Octaviæ*] Porticus Octaviæ, de qua XXXV. 37. ædificia multa complectebatur, Scholam, Curiam, Bibliothecam, templa Junonis et Apollinis.

[q] *Palla velatum Veneris*] Sic Reg. 2. aliique, et quos Barbarus vidit. Item Parmensis editio, aliæque, ante Gelenium, qui maluit, *palla velatus humeris.* Palla vestimentum honesta-

tum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duæque Auræ velificantes sua veste. Nec minor quæstio est in Septis,[s] Olympum et Pana,[t] Chironemque[u] cum Achille, qui[44] fecerint: præsertim cum capitali satisdatione fama judicet dignos.[g]

Scopas habuit æmulos eadem ætate, Bryaxin,[v] et Timotheum, et Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter cælavere, Mausolo[w] Cariæ regulo,[45] qui obiit Olympiadis centesimæ[x] anno secundo.[46] Opus id ut esset

[g] *Cum fama publica judicet dignos qui asserventur, cum obstrictione capitis eorum, quibus hæc tutela committitur.*

Vet. Dalec. *L. p. palla velatus humeris præfert* Gronov. et vulgg.—44 *Olympum, Chironem cum Achille, et Pana, qui* cod. Dalec.—45 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *pariter cælavere Mausoleum. Sepulchrum hoc est ab uxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo* Gronov. et vulgg.—46 ‘Ita codd. Regg. 2. 3. 5. et Editio princeps.’ *Brotier. Olympiadis centesimæ anno secundo* Gronov. et vulgg. *O. centesimæ sextæ anno secundo* Harduin. 1. 2. 3. et re-

NOTÆ

rum mulierum, inquit Nonius. An satius *Veneri* legi?

[r] *Alter Liberam similiter*] Sic libri omnes tum Mss. tum editi, ante Hermolaum, qui *Liberum similiter*, vel *Liberum Semeles* jussit reponi. Liberum Liberamque simul appellant passim auctores antiqui: Livius lib. XXXIII. pag. 398. ‘Cereri, Liberoque et Liberæ tria signa ænea posuerunt.’ Cicero de Nat. Deor. II. 62. ‘Hinc Liber etiam: hunc dico Liberum Semele natum, non eum quem nostri majores anguste sancteque Liberum cum Cerere et Libera consecraverunt ... Idcirco Cerere nati nominati sunt Liber et Libera.’ Apud Livium l. III. p. 60. ‘Ædes Cereris, Liberi Liberæque.’

[s] *In Septis*] In Campo Martio fuere Septa: locus nimirum, quo populus conveniebat ad ferenda suffragia in Comitiis, qui primo ligneis cancellis, mox et marmoreis septus est. Quare propter similitudinem caularum, et Ovile dictum.

[t] *Olympum et Pana*] Olympum Apollinis discipulum, tibiis victorem, ut refert Hyginus cap. 273. Pana, qui fistulæ cantum primus invenit, ut idem ait cap. 274. ‘qui primus calamos cera conjungere plures Instituit,’ ut cecinit Maro Ecl. II.

[u] *Chironemque*] Chironem scilicet præbentem Achilli hastam illam suam medendi vi præditam, qua Telephum sanasse dicitur, cui vulnus intulerat. Hyginus Fab. CI.

[v] *Bryaxin*] Βρύαξιν Pausanias laudat l. I. p. 75. Τιμόθεον lib. II. p. 146. Λεωχάρη denique l. V. p. 327.

[w] *Pariter cælavere, Mausolo*] Inseruere his ista interpolatores, *cælavere Mausoleum. Sepulcrum hoc est ab uxore Artemisia factum, Mausolo, &c.* quæ Mss. nulli agnoscunt: cum satis intelligatur ex subsequente oratione, *regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus exstrui jusserat.*

[x] *Centesimæ* [*sextæ*] Sic Reg. 2. et

inter septem miracula,[y] ii maxime artifices fecere. Patet ab austro et septemtrione sexagenos ternos pedes, brevius a frontibus,[z] toto circuitu[a] pedes quadringentos undecim: attollitur in altitudinem viginti quinque cubitis: cingitur columnis[b] triginta sex. Pteron vocavere.[c] Ab oriente[47] [d] cælavit Scopas, a septemtrione Bryaxis, a meridie Timotheus, ab occasu Leochares. Priusque quam peragerent, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus exstrui jusserat, obiit. Non tamen recesserunt nisi absoluto jam, id gloriæ ipsorum artisque monumentum judicantes: hodieque[e] certant manus. Accessit et quintus artifex. Namque supra pteron, pyramis altitudine inferiorem[48] æquavit,

---

centt. Mox, *Opus idem inter s. m. quod hi maxime, &c.* cod. Dalec.—47 Ita ex vett. Turneb. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *triginta sex. Ab Oriente* Gronov. et vulgg.—48 *Namque pteron superioris pyramidis, altitudinem inferiorem* cod. Dalec. *Nam quæ supra ptera pyramis altitudinem inferiorum* Vet. Da-

NOTÆ

alii. Typi *centesimæ* tantum, mendose. Quid quod et Diodorus non ad Olympiadis CVI. annum alterum Mausoli obitum, sed ad quartum refert, lib. XVI. vs. 435.—' Vide quæ dicemus inferius, cap. 6.' *Ed. sec.*

[y] *Inter septem miracula*] Hæc vulgo censentur: 1. Muri Babylonici. 2. Dianæ Ephesiæ templum. 3. Jovis Olympii simulacrum. 4. Pyramides Ægyptiæ. 5. Mausoleum. 6. Colossus Rhodius. 7. Cyri regia.

[z] *A frontibus*] Ab oriente Sole, et ab occidente.

[a] *Toto circuitu*] Opus ipsum circuibat cingebatque vel fossa, vel murus exterior, aliquantum ab ipso opere dissitus: quare totus Mausolei ambitus pedum fuit CCCCXI.

[b] *Cingitur columnis*] Quarum altitudo cum minime sit expressa, existimare licet fuisse tantam, quanta Ephesii templi columnæ fuere, ipso Plinio teste, cap. 21. libri hujus, hoc est, LX. pedum, aut fortassis etiam plurium.

[c] *Pteron vocavere*] Has voces typi hactenus vulgati prætermisere: quas et in vetustis codicibus Turnebus ante nos vidit. Πτερὰ, in re ædificatoria, muri duo sunt in altitudinem consurgentes, alarum instar. Vide Strab. lib. XVII. p. 805. Itaque pteri, seu alarum vice, columnæ eæ fuere, quibus imposita deinde pyramis altera, uti mox dicetur, inferiori operi altitudine par.

[d] *Ab oriente*] Vitruvius in Præfatione libri septimi, p. 125. ' Namque singulis frontibus (Mausolei) singuli artifices sumserunt certatim partes ad ornandum: Leochares, Bryaxes, Scopas, Praxiteles: nonnulli etiam putant Timotheum: quorum artis eminens excellentia coëgit ad septem miraculorum ejus operis pervenire famam.' Libro vero II. cap. 8. cave credas ab eo scriptore Mausoleum describi, quod viros eruditos in fraudem impulit.

[e] *Hodieque*] Hodieque contentio est, quæ cujus artificis manus in eo opere primas obtineat.

vigintiquatuor gradibus[f] in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis.[g] Hæc adjecta centum quadraginta pedum[h] altitudine totum opus includit.

Timothei manu Diana Romæ est in Palatio, Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Evander. In magna admiratione est et Hercules Menestrati:[i] et Hecate[j] Ephesi in templo Dianæ post ædem, in cujus contemplatione admonent æditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur et Charites[k] in propylæo[i 49] Atheniensium, quas Socrates fecit, alius ille quam pictor,[k] idem ut aliqui putant. Nam Myronis illius,[l]

[h] *Gratiæ.* [i] *Arcis vestibulo.*

lec. *altitudine inferiora* al. vett. Mox, cod. Dalec. *summum cacumen se contrahens.*—49 *Peiræo* cod. Dalec. *proplyæis* Vet. ejusdem. Mox, *ut quidem*

NOTÆ

[f] *Vigintiquatuor gradibus*] Errant Dalecampius et Allatius, qui hos XXIV. gradus ad basin pyramidis fuisse autumant: nulli enim gradus ad pyramidis basin fuere: ipsa pyramis gradibus XXIV. constabat, quibus ipsa ascendebatur, ut satis perspicue ex Plinii verbis liquet.

[g] *Pythis*] Πύθις statuarius.

[h] *Hæc adjecta CXL. pedum*] Columnis primum, quibus opus inferius cingebatur includebaturque, altitudo fuit, uti conjecimus, pedum ut minimum LX. Operi deinde his imposito, seu pyramidi superiori, altitudo inferiori par, hoc est, XXV. cubitorum, seu, quod idem est, pedum VII. et XXX. cum semisse; nam cubitus pedem cum semisse obtinet. Sunt hi pedes ferme centum. Quare quadrageni quadrigæ cum triumphali curru ut plurimum tribuentur. Nihil hic Allatius vidit, in librum Philonis de Septem Orbis Miraculis: nihil Dalecampius, qui præivit Allatio.

[i] *Menestrati*] Μενέστρατον hunc laudat Tatianus in Orat. contra Græcos, p. 182.

[j] *Hecate*] Sic poëtæ, Lunam, Proserpinam, Dianam ipsam vocant.

[k] *Alius ille quam pictor*] Ita libri omnes, etiam Mss. Qui alium existimarunt Socratem hunc esse, quam pictorem, de quo XXV. 40. Philosophum eum esse censerunt, Platonis magistrum. Ex horum numero Pausanias extitit, tum lib. IX. pag. 596. Σωκράτης δὲ ὁ Σωφρονίσκου πρὸ τῆς ἐς τὴν ἀκρόπολιν ἐσόδου Χαρίτων εἰργάσατο ἀγάλματα Ἀθηναίοις, κ. τ. λ. *Socrates ante arcis vestibulum Gratiarum Atheniensibus e marmore signa fecit:* paulo etiam distinctius lib. I. pag. 40. Ἑρμῆν, ὃν προπύλαιον ὀνομάζουσι, καὶ Χάριτας Σωκράτην ποιῆσαι τὸν Σωφρονίσκου λέγουσιν, ᾧ σοφῷ γενέσθαι μάλιστα ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ Πυθία μάρτυς. *In ipso introitu arcis, Mercurium, quem Propylæum vocant, Gratiasque Socratem fecisse ferunt, Sophronisci filium, quem inter homines maxime sapientem fuisse, Pythia testis.* Annotat Laërtius, in

qui in ære laudatur, anus ebria est Smyrnæ inprimis inclyta. Pollio Asinius, ut fuit acris vehementiæ, sic quoque spectari monumenta sua voluit. In iis sunt Centauri Nymphas gerentes Archesitæ,[50 m] Thespiades[n] Cleomenis, Oceanus et Jupiter Entochi, Hippiades Stephani,[51 o] Hermerotes[p] Taurisci, non cælatoris illius,[q] sed Tralliani.

alii putant. N. M. i. qui ære laudatur cod. Dalec.—50 *Archesilaus* cod. Dalec. —51 '*Hippiades Stephani*] Hæc desunt in Mss. Reg. et Editione principe; nec reperit Pintianus in suis Mss. codicibus. Unde forte sunt delenda. Hippiades, si fuere, videntur esse statuæ equestres fœminarum, forte Amazonum.' *Brotier. Entochi: Hippiades: Hemerotes Taur. &c.* Vct. Dalec.

NOTÆ

Socratis Vita, lib. II. pag. 37. cum nudæ alias Gratiæ fingerentur, eas Socratem veste amictas posuisse. Vide et Suidam, in Σωκράτης· Πρότερον γενόμενος λιθοξόος, ὥστε καί φασιν αὐτῷ εἶναι τὰς Ἀθήνησιν ἐνδεδυμένας Χάριτας, κ. τ. λ. Nudas nummi duo exhibent, alter ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ, alter COL. FL. PAC. DEVLT. Describuntur a Seneca oratione satis quidem compta, de Benef. I. 3. Fuere eæ omnino tres: quare quam pulchritudinis dote pollere mulierem veteres volebant significare, hanc quartam esse Charitem dicebant: Venerem quoque Paphiam alteram, decimamque Musam. Rufini epigramma, in Anthol. l. VII. Τέσσαρες αἱ Χάριτες, Πάφιαι δύο, καὶ δέκα Μοῦσαι· Δερκυλὶς ἐν πάσαις, Μοῦσα, Χάρις, Παφίη. *Bina Venus, Musæque decem, bis Gratia bina: Dercylis est etenim Gratia, Musa, Venus.*

[l] *Nam Myronis illius*] De quo dictum est XXXIV. 19.

[m] *Archesitæ*] Sic libri omnes, etiam Mss. Mallem *Arcesilæ*, vel *Arcesilai*: quo nomine appellatum superiore libro pictorem memini: cælatorem e marmore alterum inferius.

[n] *Thespiades*] Musæ Thespias (est id Bœotiæ oppidum) incolentes.

[o] *Hippiades Stephani*] Caret his verbis et Regius 2. codex, et Pintiani. Hippiades videntur esse statuæ equestres, verbi gratia Amazonum.

[p] *Hermerotes*] Sic libri omnes. Mercurii et Cupidinis simul juncta in uno lapide simulacra vox ea sonat. Sic Hermathena, de qua nos alibi, Mercurium et Minervam indicat. In uno lapide tria interdum numina copulata esse Philodemi de Panos effigie epigramma testatur, in Anthol. IV. 12. Φιλοδήμου εἰς ἕτερον ἄγαλμα Πανός. Τρισσοὺς ἀθανάτους χωρεῖ λίθος· ἀ κεφαλὰ γὰρ Μανύει τρανῶς Πάνα τὸν αἰγόκερων. Στέρνα δὲ καὶ νηδύς, Ἡρακλέα· λοιπὰ δὲ μηρῶν Καὶ κνήμης Ἑρμῆς ὁ πτερόπους ἔλαχεν. Θύειν ἀρνήσῃ, ξένε, μηκέτι· Τοῦ γὰρ ἑνός σοι Θύματος οἱ τρισσοὶ δαίμονες ἁπτόμεθα. *Ne sperne hunc lapidem: tria numina continet unus: Nam Pan cornigero nascitur ex capite: Herculis est pectus validi, cum ventre: quod infra est In femore et suris, penniger Arcas habet. Hic igitur nunquam parcas adolere, viator: Victima nam ternos obligat una Deos.* Alias in Hermetis seu Mercurii statuis solum caput eminebat, reliquum corpus erat rude et informe, et sine manibus. Unde apud Juvenalem Sat. VIII. 53. 'Truncoque simillimus Hermæ,' de inerti dicitur.

[q] *Cælatoris illius*] Cyziceni, de quo XXXIII. 55.

Jupiter hospitalis[r] Pamphili Praxitelis discipuli. Zethus et Amphion[s] ac Dirce[52] et taurus, vinculumque, ex eodem lapide,[t] Rhodo advecta opera Apollonii et Taurisci. Parentum ii[u] certamen de se fecere: Menecratem videri professi, sed esse naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis[53][v] laudatur. Ad Octaviæ vero porticum Apollo Philisci Rhodii in delubro suo.[w] Item Latona et Diana, et Musæ novem, et alter Apollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides[x] fecit. Intra Octaviæ vero porticus, in æde Junonis, ipsam Deam[y] Di-

Chiron, Hippiades Stephani, Merops Sol, non cælatoris cod. Dalec.—52 Margo

NOTÆ

[r] *Jupiter hospitalis*] Ξένιος Ζεὺς, Jovis epithetum, apud Homer. Odyss. Ξ. 283. et alibi passim. Hinc Maro: 'Jupiter: hospitibus nam te dare jura loquuntur,' &c.

[s] *Zethus et Amphion*] Ζῆθος et Ἀμφίων fratres, a quibus Thebas esse conditas auctor est ex Homero Pausanias lib. II. p. 96. 'Hi Dircen ad taurum indomitum deligatam vita privarunt,' inquit Hyginus Fab. VII. Vide et Suidam, verbo Ἀντιόπη, et Apollod. de Diis lib. III. pag. 179. et Propert. III. 13. Floruere ambo anno mundi 3412. Debora Judæis imperitante. Hodieque id simulacrum visitur in Palatio Farnesiorum: unde et illi Romanorum vulgus nomen indidit, *Il Toro Farnese*, hoc est, Taurum Farnesianum.

[t] *Ex eodem lapide*] Id vero inprimis singulare est: quod et in alio opere pariter Plato demiratur hoc versiculo, Anthol. IV. 18. Εἷς λίθος, ἅρμ', ἐλατῆρ, ἵπποι, ζυγὸν, ἡνία, μάστιξ. *Flagrum, currus, equi, frænum, juga, vir, lapis unus.*

[u] *Parentum ii*] Fecere ii ut certarent inter se duo, uter verius parens ipsorum diceretur; cum professi sunt in statuarum inscriptionibus videri quidem esse Menecratem, sed naturalem Artemidorum esse. Incertum sic reliquere uter parens verius foret; cum alteri amborum artem, alteri lucem deberent.

[v] *Eutychidis*] Sic libri etiam Mss. Eutychides Sicyonius, Lysippi statuarii discipulus, laudatur a Pausania l. VI. pag. 346. Ille nimirum, quem inter fictores ex ære Plinius ante annumeraverit XXXIV. 19. At hic ab eo diversus: nam Milesius appellatur in Epigrammate sat venusto apud Gruterum, pag. 1147. Πραξιτέλους ἤνθουν λαοξόος οὔτι χερείων, Ἐς δ' ἐτέων δισσὰς ἤλυθον ὀγδοάδας. Οὔνομα δ' Εὐτυχίδης· ψευδώνυμον ἀλλά με δαίμων Θῆκεν ἀφαρπάξας ὠκύτατ' εἰς ἄϊδα. *Par ego Praxiteli formare in marmore vultus: Tota sed annorum vita bis octo fuit. Eutychides mihi nomen erat: sed fecit ut esset Hoc falsum rapiens me cito Parca nimis.*

[w] *In delubro suo*] Inter Octaviæ opera, ut sæpius diximus, cum porticu fuere ædes Apollinis et Junonis.

[x] *Timarchides*] Τιμαρχίδης statuarius a Pausania laudatur inprimis l. XVIII. p. 675.

[y] *Ipsam Deam*] Junonem.

onysius, et Polycles[z] aliam: Venerem eodem loco Philiscus: cetera signa Praxiteles. Timarchidis filii[a] Jovem, qui est in proxima æde,[b] fecerunt.[54] Pana et Olympum[c] luctantes eodem loco Heliodorus, quod est alterum in terris symplegma[55][d] nobile. Venerem lavantem sese: Dædalum stantem[56] Polycharmus. Ex honore apparet in magna auctoritate habitum Lysiæ opus, quod in Palatio super arcum Divus Augustus honori Octavii patris sui dicavit, in ædicula columnis adornata. Id est quadriga currusque, et Apollo ac Diana ex uno lapide. In hortis Servilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius cælatoris,[e] Dercylidis pyctas,[57][f] Amphistrati[g] Callisthenem[h] historiarum scriptorem.

edd. Dalec. et Gronov. *et Dirce.*—53 *Euthycratis* cod. Dalec.—54 *Cætera signa Praxitelis filii in Jovis æde, quæ proxima est, fecerunt* cod. Dalec. *Cetera signa Praxiteles. Item Polycles et Dionysius Timarchidis f. Jovem, &c.* edd. vett. et Gronov.—55 Cod. Dalec. *sympegma.*—56 Cod. Dalec. *adstantem.* Mox, *Polycharmus, ex quo apparet in magni honoris auctoritate habitum Lysiæ*

NOTÆ

[z] *Polycles*] Πολυκλῆς, idem, opinor, quem inter fictores ex ære appellatum superius vidimus XXXIV. 19.

[a] *Timarchidis filii*] In libris hactenus editis: *Item Polycles et Dionysius Timarchidis filii.* At priora verba inserta huc temere, repetitaque ex antecedentibus, quis non intelligit? Desunt ea certe in nostris codicibus: et deesse in suis sensit Pintianus. Quod si iis nominibus Timarchidis filii fuere, dici id prius oportuit, non in istum locum conjici.

[b] *In proxima æde*] Jovis. In fragmentis vestigii veteris Romæ, Tabula II. ædes Jovis et Junonis in Octaviæ porticibus exhibentur, hoc modo: PORTICVS. OCTAVIAE. AEDIS. IOVIS AEDIS. HERCVLIS. MVSARVM. Cognomen adhuc retinet ædes S. Mariæ in Porticu, nunc sanctæ Gallæ, quæ fuit Junonis ædes: altera proxima S. Nicolai, quæ Jovis fuisse dicitur.—'Sed sunt hi spurii tituli: Numinum nomina inscribi delubris, moris antiqui sane fuit: at adjici verbum AEDES, ab omni prorsus fuit usu alienum. Deinde unde confictus fuerit Hercules Musarum superius ostendimus.' *Ed. sec.*

[c] *Pana et Olympum*] De quibus jam antea.

[d] *Symplegma*] De ea voce superius hoc capite.

[e] *Calamidis . . . . . illius cælatoris*] De quo XXXIV. 19. Pausan. in Atticis, pag. 6. Ὃν δὲ καλοῦσιν Ἀλεξίκακον Ἀπόλλωνα, Κάλαμις ἐποίησε. *Apollinem cognomento Averruncum Calamis fecit.* Causam hujus appellationis disce ex ipso, si vacat.

[f] *Dercylidis pyctas*] Hoc est, pugiles. Usum ea voce Plinium haud semel, ex Indice intelliges. Ita porro scripsimus, ex fide Regii 2. cod. et Pintiani quoque admonitu, cum prius legeretur, *Dactylidis Pythias.* Alias Dercylis fœminæ nomen est, ut paulo antea hoc cap. vidimus.

[g] *Amphistrati*] Ἀμφίστρατον statua-

Nec multo plurium fama est,[j] [58] quorumdam claritati in operibus eximiis obstante numero artificum, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte,[i] qui est in Titi imperatoris domo,[j] opus omnibus et picturæ et statuariæ artis præponendum.[59] Ex uno lapide eum et liberos[60] draconumque mirabiles nexus de consilii sententia fecere summi artifices, Agesander et Polydorus et Athenodorus Rhodii. Similiter Palatinas domos[k] Cæsarum replevere probatissimis signis Craterus cum Pythodoro,[l] Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, et singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippæ Pantheum decoravit Diogenes Atheniensis: et Caryatides[m] in columnis templi ejus probantur inter pauca operum: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinem loci minus celebrata.

Inhonorus est, nec in templo ullo[61] Hercules,[n] ad quem

j Nec multo plures pervenere ad famam.

Vet. Dalec.—57 *Decertilis Pythiam* cod. Dalec. *Dactylidis Pythias* Gronov. et al. ante Harduin.—58 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Deinde multorum obscurior fama est* Gronov. et vulgg.—59 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *præferendum* Gronov. et vulgg.—60 Cod. Dalec. *ac liberos.*—61 Ita

NOTÆ

rium laudat et Tatianus, in orat. contra Græcos, p. 182.

[h] *Callisthenem*] De quo nos in Auctorum Indice. Hunc Alexander Magnus interemit. Vide Senecam Natur. Quæst. VI. 23. p. 911.

[i] *Sicut in Laocoonte*] Historia, quam simulacrum id exhibet, ex Marone repetenda, Æneid. II. Nunc in hortis Vaticani Pontificiis asservatur.—'Negat tamen Triultius quidam in Actis Erud. Lips. a. 1697. p. 144. ex uno lapide confectam statuam illam esse: 'plus minus quatuor compaginibus occulte ferruminatam circumlitamque esse contendit.'' *Ed. sec.*

[j] *In Titi .... domo*] Titi Thermas in regione Urbis tertia a P. Victore video collocari: num procul inde domus abfuerit, adhuc inexploratum.

[k] *Palatinas domos*] Ædibus Cæsarum nomen dedit Palatinus mons, in quo illæ ædificatæ, decima regione Urbis. Ibi domus Augustana, et Tiberiana a P. Victore statuitur: accessere Caii deinde ædes, ac Domitiani, aliæque.

[l] *Craterus cum Pythodoro*] Κράτερος, Πυθόδωρος, Πολυδέκτης, Ἑρμόλαος, Ἀφροδίσιος. Ex his unum Pythodorum novimus, Thebanum statuarium, cujus mentio apud Pausaniam lib. IX. pag. 594. nisi forte Artemon idem, qui fuit in pictorum albo supra recensitus, XXXV. 40.

[m] *Et Caryatides*] De his supra.

[n] *Inhonorus est, nec in templo ullo Hercules*] Vide Notas et Emend. num. 3.

Pœni[o] omnibus annis humana sacrificaverunt victima, humi stans, ante aditum porticus ad Nationes.[p] Sitæ fuere et Thespiades[q] ad ædem Felicitatis, quarum unam adamavit[62] eques Romanus Junius Pisciculus, ut tradit Varro: admiratur et Pasiteles,[r] qui et quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græcia[63 s] Italiæ ora, et civitate Romana donatus cum iis oppidis,[t] Jovem fecit eboreum[64 u] in Metelli æde,[v] qua Campus petitur.[w] Accidit ei,[65] cum in navalibus,[x] ubi feræ Africanæ erant, per caveam intuens leonem cælaret, ut ex alia cavea panthera erumperet, non levi periculo diligen-

ex codd. Harduinus et recentt. *In honore est et in templo illo* Vet. Beroald. *Inhonorus est, nec in templo illo* Gronov et al. vett. Mox, *victima ante aditum porticus ad nationes sitæ humi stans. Fuere, &c.* cod. Dalec.—62 Cod. Dalec. *amavit.* Mox, *qui etiam quinque* in eodem codice.—63 Ita cod. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. Miller. et Bipont. *in Græciæ* Vet. Dalec. edd. vett. Gronov. et Franz. Mox, *donatus cum suis oppidanis* Vet. Dalec.—64 Gronov. et al. vett. *eburneum.* Mox, *in Vitellii æde* cod. Dalec.—65 *Accidit vero* cod. Dalec.

NOTÆ

[o] *Ad quem Pœni*] Saturno quoque mactari infantes a Carthaginiensibus solitos, auctores sunt Lactantius, Arnobius, Silius, Diodorus.

[p] *Porticus ad Nationes*] Servius ad illud Maronis Æneid. VIII. 'Aptatque superbis Postibus:' 'Porticum enim,' inquit, 'Augustus fecerat, in qua simulacra omnium gentium collocaverat, quæ Porticus appellabatur Ad Nationes.'

[q] *Thespiades*] De his supra hoc capite, et XXXIV. 19. Signa hæc Tullius intellexit, sub initium libri IV. in Verrem: 'Itaque ille L. Mummius Achaicus, cum Thespiis ea quæ ad ædem Felicitatis sunt, ceteraque profana ex illo oppido signa tolleret,' &c.

[r] *Pasiteles*] Quem idem Varro superius quoque laudat XXXV. 45. Agemus de eo in Auctorum Indice.

[s] *Natus hic in Græcia*] In Magna Græcia, quæ Italiæ ora, ut dictum est III. 15.

[t] *Cum iis oppidis*] Quæ scilicet Magna Græcia continentur: quibus civitatem jam tum Varronis ævo donatam innuit.

[u] *Jovem fecit eboreum*] Sic Mss. omnes, non *eburneum.* Plautus 'eburatum' dixit, nec semel.

[v] *In Metelli æde*] Macedonici nimirum, 'qui primus omnium Romæ ædem ex marmore molitus, vel magnificentiæ, vel luxuriæ princeps fuit,' inquit Velleius lib. I. p. 5.

[w] *Qua Campus petitur*] Campus Martius.

[x] *Cum in navalibus*] In tertiadecima Urbis regione ad Aventinum et prima Urbis mœnia navale fuit, τὸ νεώριον Plutarcho in Catone minore. Livius lib. III. p. 51. 'L. Quintius trans Tiberim, contra eum ipsum locum, ubi nunc navalia sunt, colebat agrum,' &c.

tissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur: sed quæ fecerit, nominatim non refertur.

Arcesilaum[y] quoque magnificat Varro, cujus se marmoream habuisse leænam tradit, aligerosque[66] ludentes cum ea Cupidines, quorum alii religatam tenerent, alii e cornu cogerent bibere, alii calcearent soccis,[67] omnes ex uno lapide. Idem et a Coponio XIV. nationes,[z] quæ sunt circa Pompeii theatrum,[68] factas auctor est.

Invenio et Canachum, laudatum[a] inter statuarios, fecisse marmorea. Nec Sauram[69] atque Batrachum obliterari convenit, qui fecere templa[b] Octaviæ porticibus inclusa, natione ipsi[70] Lacones. Quidam et opibus præpotentes fuisse eos putant, ac sua impensa construxisse, inscriptionem sperantes. Qua negata, hoc tamen alio modo[71] usurpasse. Sunt etiamnum in columnarum spiris[c] inscalpta[72] nominum eorum argumenta, lacerta atque rana.[73 d] In

—66 Cod. Dalec. *puerosque.*—67 Cod. Dalec. *soccos.*—68 'In codd. Regg. et Editione principe, *circa Pompeium.* In recentt. *circa Pompeii.* Emendandum fuit, *Pompeii theatrum;* ut patet e Suetonio in Ner. cap. 46. ubi agit de 'simulacris gentium ad Pompcii theatrum dedicatarum.'' *Brotier.* Voc. *theatrum* dcest in cdd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *a Q. Punio XIV. n. quæ sunt circa Pompeia* cod. Dalec.—69 Ita cod. Dalec. *Nec Sauron* edd. vett. Gronov. Harduin. 2. 3. et al. ante Brotier. *Nec Sauran* Harduin. 1.—70 Cod. Dalec. *ipsos;* Vet. Dalec. *et ipsi.*—71 Ita cod. Dalec. et Harduin. 1. *alio loco et modo* edd. vett. Gronov. Harduin. 2. 3. et recentt.—72 Alii ap. Dalec. *epistyliis inscalpta.* 'Cl. Winckelmann, *Monumenti antichi inediti,* Tom. II. pag. 269. exhibet num. 206. capitellum Ionicum columnæ quod adhuc cxtat Romæ in templo Divi Laurentii extra muros. In ejus volutis videre est cx uua parte ranam inversam, ex altera lacertam. Sic nominum suorum argumenta insculpserc: nam σαῦρα est *lacerta,* et βάτραχος est *rana.* Male ergo Ms. Reg. 5. Editio princeps, et Cl. Rezzonicus habent *epistyliis insculpta.* Epistylia enim sunt *les Architraves* non ipsa columnarum capitella.' *Brotier.*—73 Ita codd. Harduini et Dalcc. cum edd.

NOTÆ

[y] *Arcesilaum*] Plasten illum videlicet, quem idem Varro superius laudavit XXXV. 45.

[z] *XIV. nationes*] Gentium imagines et simulacra intelligit, de quibus Suetonius in Claudio, cap. 46. 'A simulacris gentium ad Pompeii theatrum dedicatarum,' &c. In regione Urbis nona. De his et Servius egit, loco a nobis superius laudato.

[a] *Canachum laudatum*] Lib. XXXIV. cap. 19.

[b] *Qui fecere templa*] Junonis et Apollinis, ut alibi diximus.

[c] *In columnarum spiris*] Dicemus de his cap. 56.

[d] *Lacerta atque rana*] Nempe lacertam Græci σαῦρον et σαῦραν vocant: βάτραχον, *ranam.*

Jovis æde extitisse picturam, cultusque reliquos omnes fœmineis argumentis constat.[k] Etenim facta Junonis æde cum inferrentur signa, permutasse geruli traduntur:[l] et id religione[74] custoditum, velut ipsis Diis sedem ita partitis. Ergo et in Junonis æde cultus est, qui Jovis esse debuit.

Sunt et in parvis marmoreis famam consecuti, Myrmecides,[e] cujus quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca: et Callicrates, cujus formicarum pedes atque alia membra pervidere non est.

v. (vi.) Hæc sint dicta de marmorum scalptoribus, summaque claritate artificum: quo in tractatu subit mentem non fuisse[1] tum auctoritatem maculoso marmori. Fecere[f] e Thasio Cycladum insularum, æque et e Lesbio: lividius hoc paulo. Versicolores quidem maculas, et in totum marmorum apparatum Menander[g] etiam diligentissimus luxuriæ interpres,[2] primus et raro attigit. Columnis demum utebantur in templis, nec lautitiæ causa, (nondum enim ista intelligebantur,) sed quia firmiores[3] aliter statui non poterant. Sic est inchoatum[h] Athenis tem-

[k] *Signa et ararum ornatus, quæ sacris Dearum cærimoniis magis congruerent.*
[l] *Quæ Jovis templo destinata erant, in Junonis æde posuisse: et vice versa.*

Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *argumento, rana et lacerta* Gronov. et vulgg. —74 Cod. Dalec. *religioni.* Mox, in eodem: *Diis sedentibus. Apparet ergo quid in J. æ. c. est, qui in Jovis esse debuit;* Gronov. et al. ante Harduin. etiam, *debuit;* Vet. Dalec. *qui Jovis esse debebat.*

Cap. v. 1 Margo edd. Dalec. et Gronov. *ubi tamen sciendum fuisse.* Mox, *marmori, quam fecere Paros Cycladum insularum una, æque et Lesbos. Lividius hoc versicoloresque maculas habens. In totum* cod. Dalec.—2 Cod. Dalec. *di-*

NOTÆ

[e] *Myrmecides*] Et aliam ex ebore, præter hanc marmoream, quadrigam is fecit, de qua dictum est vii. 21. ut et Callicrates, cujus artificio delectatum Periclem inprimis scribit Plutarchus in Pericle, pag. 159.

[f] *Fecere*] Statuas. Thasii lapidis apud Senecam mentio Epist. lxxxvi. cujus initium, 'In ipsa Scipionis Africani villa.' Lesbii marmoris, apud Isidorum Orig. xvi. 5. quod et lividius esse confitetur.

[g] *Menander*] Comicus, qui luxuriæ genus omne pulchre callebat. Phædrus lib. v. 'In quis Menander nobilis comœdiis, Unguento delibutus, vestitu affluens, Veniebat gressu delicato et languido,' &c.

[h] *Sic est inchoatum*] Inchoatum pariter ait Tranquillus in Augusto, cap.

plum Jovis Olympii, ex quo Sylla Capitolinis ædibus advexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia jam et apud Homerum. Dicit enim[i] 'marmoreo[4] saxo percussum:' sed hactenus.[a] Regias quoque domos cum laudatissime[5] præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantum[j] adornans. Primum (ut arbitror) versicolores istas maculas Chiorum lapicidinæ ostenderunt, cum exstruerent muros, faceto in id[6] M. Ciceronis sale: omnibus enim ostentabant, ut magnificum. 'Multo, inquit, magis mirarer,[7] si Tiburtino lapide[k] fecissetis.' Et, hercules, non fuisset picturæ honos ullus, non modo tantus, in aliqua marmorum auctoritate.

VI. Secandi marmor in crustas nescio an Cariæ[l] fuerit[l] inventum. Antiquissima, quod equidem inveniam, Halicarnassi Mausoli domus[m] Proconnesio marmore exculta est, lateritiis parietibus. Is obiit Olympiadis C.[n] anno secundo, Urbis Romæ anno CCCLXXV.[2 o]

[a] *Sed non ultra marmoris mentionem fecit.*

---

ligentissimæ luxuriæ inter tres.—3 Vet. Dalec. *firmius.*—4 Cod. Dalec. *Paridem os;* Gronov. et al. ante Harduin. *dicit enim Paridis os marmoreo.*—5 Vet. Dalec. *cum lautissime;* al. vett. *domos cum laudatissimo, tum præter æs, &c.*—6 Cod. Dalec. *in his.*—7 Cod. Dalec. *mirum esset;* Vet. Dalec. *mira res esset.*

CAP. VI. 1 Cod. Dalec. *an hac arte fuerit.*—2 '*Olympiadis c. anno secun-*

NOTÆ

60. Perfectum vero dedicatumque ab Hadriano, Spartianus, in ejus Vita, et Pausanias in Atticis.

[i] *Dicit enim*] Addunt libri editi, *Dicit enim Paridisos marmoreo, &c.* At has voces duas *Paridis os* Mss. nulli agnoscunt: nec de Paride id usquam, quod quidem meminerim, Homerus prodidit, sed de Cebrione Hectoris auriga, Iliad. II. 735.

[j] *Ebore tantum*] Nulla marmoris facta mentione. Locum Homeri attulimus XXXIII. 23.

[k] *Si Tiburtino lapide*] Qui Romæ vulgaris, in eam advectus insulam, accepisset fortassis ab loci, unde peteretur, intercapedine pretium.

[l] *An Cariæ*] Cui Mausolus regulus jura dabat.

[m] *Mausoli domus*] Hæc Plinius a Vitruvio II. 8. pag. 29. 'Item Halicarnassi,' inquit ille, 'potentissimi regis Mausoli domus cum Proconnesio marmore omnia haberet ornata, parietes habet latere structos, qui ad hoc tempus egregiam præstant firmitatem, ita tectoriis operibus expoliti, ut vitri perluciditatem videantur habere.'

[n] *Olympiadis C.* [*CVI.*] Sic Reg. 2. et in Colb. 3. *centesimæ sextæ*, sine ullis compendiorum notis. Vide quæ

VII. Primum Romæ parietes crusta marmoris[p] operuisse totius domus suæ in Cælio[1] monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, equitem Romanum, præfectum fabrum[2 q] C. Cæsaris in Gallia. Neque indignatio sit tali auctore inventa re. Hic namque est Mamurra Catulli[r] Veronensis carminibus proscissus, quem, ut

do, Urbis Romæ anno CCCLXXV.] Ita emendandum vidimus supra cap. 4. ex Mss. Reg. 2. 3. 5. et Editione principe. Id quoque postulat Scopæ ætas. Is enim floruit, ut dictum est supra XXXIV. 19. Olympiade LXXXVII. Tunc certe natus erat Scopas annos circiter 30. Si mortuus est Mausolus anno secundo Olympiadis CVI. ut habent recentiores editiones, Scopas habuit annos circiter 100. cum, defuncto Mausolo, ejus mausoleum cælavit. Pars vero quam cælandam suscepit patebat pedes 36. latitudine, et altitudine 28. Talesne et tam diuturnos labores sustinere potest senectus effœta?' *Brotier. Olympiadis CVI. anno II. urbis Romæ anno CCCCIIII.* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Olympiadis C. anno II. u. R. a. CCCII.* Gronov. et vulgg.

CAP. VII. 1 *Romæ marmoris frustis operuisse totius domus suæ parietes in Cælio* cod. Dalec.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *fabrorum* Gronov. et vulgg. Mox, *Neque ideo desinimus, indignati de tali auctore inventi* cod.

NOTÆ

superiore cap. diximus. Libri editi, *Olympiadis C.* mendose.

[o] *Anno CCCLXXV.* [*CCCCII.*] Ita Colb. 3. et vetus codex Dalec. In Reg. 2. *CCCCIIII.* In libris hactenus editis, *CCCII.* errore minime obscuro. Quid quod nec annus CCCCII. plane cum eo Olympiadis anno congruit, quem fuisse potius Urbis CCCXCVIII. Chronologicæ tabulæ profitentur? Sed est eorum temporum apud vetustos auctores intricatior ratio, quam ut expediri nunc a nobis aut possit, aut vero debeat.—'*Anno CCCCIIII.*] Ita codices R. quatuor, et Vaticani duo. In Colb. 3. et vet. codice Dalecampii *CCCCII.* Lege, *Olympiadis CX. anno secundo, Urbis Romæ anno CCCCIV.* et omnia ad Plinii mentem veritatemque congruent. Est hic annus 350. ante Christum. In libris hactenus editis, *CCCII.* errore minime obscuro.' *Ed. sec.*

[p] *Crusta marmoris*] Id non aliud fuit, quam marmor in tenues crustas varii coloris sectum parieti scite imponere, et pro tectorio ei dare. Lucanus X. 114. 'Nec summis crustata domus, sectisque nitebat Marmoribus.' Declamator apud Senecam patrem: 'In hos ergo exitus varius ille secatur lapis, ut tenui froute parietem tegat.' Has marmorum crustas Græci πλάκας vocabant, et μαρμάρου πλακώσεις.

[q] *Præfectum fabrum*] Habebat unaquæque legio fabros tignarios, carpentarios, ferrarios, structores, reliquosque artifices ad hybernorum ædificia, ad machinas, turresque ligneas, ceteraque. Horum judex proprius erat præfectus fabrum. Sic 'Præfectus fabrum Cn. Pompeii,' apud Cicer. ad Attic. IX. 8.

[r] *Mamurra Catulli*] Carm. XXX. in Cæsarem: 'Quis hoc potest videre? quis potest pati, Nisi impudicus, et vorax, et aleo? Mamurram habere quod Comata Gallia Habebat unctum, et ultima Britannia? Cinæde Romu-

res est,[b s] domus ipsius[3] clarius, quam Catullus, dixit habere, quicquid habuisset Comata Gallia. Namque adjecit idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam nisi e marmore columnam habuisse, omnes solidas e Carystio[4 t] aut Lunensi.

VIII. M. Lepidus Catuli[1] in consulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo posuit magna reprehensione. Is fuit consul anno Urbis DCLXXVI.[2 a] Hoc primum invecti Numidici marmoris vestigium invenio, non in columnis tamen,[b] crustisve: ut supra Carystii: sed[3] in massa ac vilissimo liminum usu.[c] Post hunc Lepidum

[b] *Quem et res familiaris, sive opes.*

Dalec. *Itaque indignatio sit tali auctore ac inventore* Vet. Dalec.—3 'Ita codd. Regg. 2. 3. 5. et Editio princeps. Male eruditus Harduinus, *quem et res, et domus ipsius.* Nihil tale habent codd. quos laudat.' *Brotier.* Harduinum secuti Miller. Bipont. et Franz. *quem Metrodorus Scepsius clarius quam, &c. Namque adjecit, eum primum, &c.* Scaliger. *quem, ut res est Domus ipsius, &c.* Gronov. et vulgg. *addiditque eum primum, &c.* cod. Dalec.—4 Cod. Dalec. *a Carysto.*

CAP. VIII. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Denique M. Lepidus Catuli* Gronov. et vulgg. *Lepidus Catuli* cod. Dalec.—2 Cod. Dalec. *DCLXV.* —3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *non in columnis tantum crustisve: ut Mamurra Carystium posuit, sed* Gronov. et al. vett. Mox, *in mensas ac vilissimum usum* Vet. Dalec. *sed in mensa* al.

NOTÆ

le, hæc videbis et feres?' De Mamurræ divitiis Tullium vide ad Attic. VII. 7.

[s] *Quem, ut res est*] Vide Notas et Emend. num. 4.

[t] *E Carystio*] De Carysto IV. 21. Carystiarum columnarum meminere Stephanus, Strabo, alii. Tibullus III. 3. 'Quidve domus prodest Phrygiis innixa columnis? Tænare, sive tuis, sive, Caryste, tuis?' De Lunensi supra diximus cap. 4.

[a] *A. U. DCLXXVI.* [*CCLXXVII.*] Ita Reg. 2. quod et temporum ratio, Fastique Consulares postulant. In libris hactenus editis, *DCLXVI.*

[b] *Non in columnis tamen*] Sic Mss. Reg. 2. et alii, non vero *tantum.* Favet Isidorus Orig. XVI. 5. 'Numidicum marmor Numidia mittit, ad cuntem succum dimittit croco similem: non crustis, sed in massa, et liminum usu aptum.' Ævo tamen subsequente, Neronis scilicet principatu, et crustas e marmore Numidico inductas legimus. Seneca Epist. LXXXVI. pag. 372. 'Alexandrina,' inquit, 'marmora, Numidicis crustis distincta.' Et Sidonius Epist. II. 2. balneolum suum describens: 'Non illic Paros,' inquit, 'Carystos, Phryges, Numidæ, rupium variarum posuere crustas.'

[c] *Vilissimo liminum usu*] Limen inferum portarum ut hoc loco intelligatur, vilissimus qui nunc dicitur usus admonet.

ferme quadriennio L. Lucullus consul[d] fuit, qui nomen (ut apparet ex re)[4] Luculleo marmori dedit, admodum delectatus illo: primusque Romam invexit, atrum alioqui, cum cetera maculis aut coloribus commendentur. Nascitur autem in Chio insula,[5 e] solumque pæne horum marmorum ab amatore[f] nomen accepit. Inter hos[g] primum, ut arbitror, marmoreos parietes habuit scena[h] M. Scauri, non facile dixerim sectos, an solidis glebis[a] positos,[6] sicuti est hodie Jovis Tonantis ædes in Capitolio.[i] Nondum enim secti marmoris vestigia invenio in Italia.[7]

IX. Sed quisquis primum invenit secare, luxuriamque dividere, importuni ingenii fuit. Arena hoc fit, et ferro videtur fieri, serra[1] in prætenui linea premente arenas, versandoque, tractu ipso secante.[b] Æthiopica ad hæc[2] max-

[a] *Molibus.*

[b] *Dum trahitur serra, secat, premendo arenas prætenui acie sua.*

vett. *quo vocabulo Vitruvius utitur margo* edd. Dalec. et Gronov.—4 Cod. Dalec. *ex se.*—5 'Male Mss. Reg. *in Nilo insula.* Nulla insula Nilus: nec Nilus Ægyptusve tum fuere dominationis Romanæ. Male editio princeps, *in Milo insula.* Recentiores, *in Nili insula.* Emendandum fuit ex Isidoro Origin. XVI. 5. qui hunc locum descripsit, *in Chio insula.* Ipse Plinius supra v. 38. memoravit 'Chium marmor.'' *Brotier. in Nili insula* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—6 Cod. Dalec. *glebis politos.*—7 'Ita bene codd. Regg. 2. 3.' *Brotier. vestigia invenerat Italia* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *vestigium erat inventum in Italia* cod. Dalec.

CAP. IX. 1 Cod. Dalec. *et ferro. Videtur enim ferri serra.* Mox, *harenas versando tractuque ipso secante* Vet. Dalec. *harenas, versandoque ipsas tractu secante* alii vett. ap. Dalec. *ipsas secante* cod. Dalec.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Æ. ad hoc* cod. Dalec. *Æ. hæc* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

[d] *Lucullus Consul*] Anno Urbis DCLXXX. Hæc totidem verbis Isidorus Orig. XVI. 5.

[e] *In Chio* [*Nili*] *insula*] Reg. 2. et Colb. 3. *in Nilo insula.* Pintianus conjiciebat *in Melo* legi posse commodius. Nos *in Chio,* Isidoro auctore, qui hunc locum exscripsit.

[f] *Ab amatore*] Lucullo videlicet, qui admodum delectatus illo. Sic Isidorus loc. cit. 'Solumque pæne hoc marmor ab amatore nomen accepit.'

[g] *Inter hos*] Inter Lepidi et Luculli Consulatum. Igitur anno fere DCLXXVIII. ædilitatem gessit M. Scaurus, quam in annum abhinc duodevicesimum ex inani conjectura rejicit Pighius in Annalibus, hoc est, in Consulatum Gabinii et Pisonis, anno Urbis DCXCVI.

[h] *Scena*] Scena theatri pars ea dicitur, quæ inter duo cornua pertenditur.

[i] *In Capitolio*] Ædem Jovis Tonantis in Capitolio exstruxit Augustus. Sueton. cap. 29. 'Marmorare' porro

ime probatur. Nam id quoque accessit, ut ad Æthiopas[3] usque peteretur,[j] quod faceret marmora:[k] immo vero in Indos, quo margaritas[4] quoque peti severis moribus indignum erat. Hæc proxime laudatur.[c] Mollior tamen,[5] quæ Æthiopica. Illa nulla[6] scabritie secat. Indica non æque lævigat: sed ea combusta polientes marmora fricare jubentur. Simile et Naxiæ vitium est, et Coptidi,[l] quæ vocatur Ægyptia. Hæc fuere antiqua[7] genera marmoribus secandis. Postea reperta est arena non minus probanda, ex quodam Adriatici maris vado, æstu nudante,[8] observatione non facili. Jam quidem quacumque arena secare e fluviis omnibus fraus artificum ausa est: quod dispendium admodum pauci intelligunt. Crassior enim arena laxioribus segmentis terit, et plus erodit marmoris, majusque opus scabritia[9] polituræ relinquit.[d] Ita sectæ attenuantur crustæ. Rursusque Thebaica polituris accommodatur, et quæ fit e poro lapide,[10] aut e pumice.

X. (VII.) Signis e marmore poliendis, gemmisque etiam scalpendis, atque limandis, Naxium diu[1] placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro[m] insula genitæ. Vicere postea ex Armenia[n] vectæ.

[c] *Indica post Æthiopicam proxime laudatur.*
[d] *Et plus laboris scabritia relinquit polituræ, quæ fit post sectionem marmoris.*

—3 *Ab Æthiopia* cod. Dalec.—4 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *imo vero etiam in Indos, unde margaritas* Gronov. et vulgg. *in India* cod. Dalec.—5 *Melior tamen* Vet. Dalec. Mox, *ex Æthiopia* cod. Dalec.—6 *Illa enim multa* Vet. Dalec. Mox, *æque lævat: sed ea polientes* cod. Dalec.—7 Vet. Dalec. *antiquis.*—8 Idem Vet. *inundante.*—9 Cod. Dalec. *scabritie.*—10 'Ms. *tenuatæ polituris accommodantur. Æque fit e duro lapide.* Poron intelligo tophum.' *Dalec.*

CAP. X. 1 'In Ms. et Vet. hujus cap. principium est, *Naxum diu, &c.* Alia cap. sup. annectuntur.' *Dalec.*

NOTÆ

dixere veteres, quod nos deinde 'vestire marmore.' In vetusto lapide apud Gruterum, p. 129. AEDEM. MARMORAVIT.

j *Ut ad Æthiopas . . . peteretur*] Similes loquendi formulas ex Pliniano Indice pete.

k *Quod faceret marmora*] Sic etiam Mss. Forte, *quod secaret.* Vel, *quod laceraret.* Sed et *faceret* quoque satis facit: est enim 'facere marmora,' ex rudibus impolitisque glebis facere polita, et ædibus ornandis idonea.

l *Et Coptidi*] E Copto Ægypti oppido.

m *Cotes in Cypro*] In Cypro quidem

XI. Marmorum genera et colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facile est enumerare in tanta multitudine. Quoto cuique enim loco [o] non suum marmor [1] invenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum [p] cum gentibus suis. Non omnia tamen [q] in lapicidinis gignuntur, sed multa et sub terra sparsa.[2] Pretiosissimi quædam generis, sicuti Lacedæmonium [r] viride, cunctisque hilarius. Sic et Augusteum, ac deinde Tiberianum,[3] in Ægypto Augusti ac Tiberii primum principatu reperta. Differentiaque eorum est ab ophite, cum sit illud serpentium maculis simile, unde et nomen [s] accepit: quod hæc maculas diverso modo colligunt, Augusteum undatim crispum in vertices,[4] [t] Tiberianum sparsa,[u] non convoluta [5] canitie.

CAP. XI. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Quoto enim cuique loco nomen suum marmori* cod. Dalec. *Quoto quoque enim loco non suum marmor* Gronov. et vulgg.—2 Cod. Dalec. *sed multa est sub terra pars. Pretiosissimi, &c.* cod. Dalec. *sparsa, pretiosissimi quidem generis, sicuti Lacedæmonium* alter ejusdem codex; *sparsa. Pretiosissimi quidem generis Lacedæmonium* Gronov. et al. ante Harduin.—3 Ita ex codd. Regg. et Editione principe edidit Brotier. *Augustum, ac d. Tiberium* Gronov. Harduin. et recentt. *Tiberianum* habet etiam cod. Dalec.—4 Vet. Dalec. *vortices.*—5 *Tiberium sparsim convoluta* Grouov. et al. vett. *Tiberium sparsa, non convoluta* Harduin. et al.

NOTÆ

genitæ, sed ex oppido Cretæ Naxo, ubi parari eas et concinnari mos erat, Romam advectæ: inde Naxii nomen. Suidas: Ναξία λίθος, ἡ Κρητικὴ ἀκόνη. Νάξος γὰρ πόλις Κρήτης. Sic ficum Cypriam nuncupari in Creta Theophrastus est auctor, quoniam eo e Cypro translata, Hist. Plant. IV. 2.

[n] *Ex Armenia*] Laudat eas Theophr. de Lapidibus, p. 9.

[o] *Quoto cuique enim loco*] Et in Gallia quoque nuper, haud procul regia Fontis Bellaquei basilica, ingens reperta est egregii marmoris fodina.

[p] *In ambitu terrarum*] In libris Geographicis.

[q] *Non omnia tamen*] Transcripsit hæc Isidorus Orig. XVI. 5. totidem plane verbis ac syllabis, usque ad eum locum, 'Neque ex ophite,' &c.

[r] *Lacedæmonium*] Prudentius contra Symmach. II. 216. 'Et quæ saxa Paros secat, et quæ Punica rupes, Quæ viridis Lacedæmon habet, maculosaque Synnas.' Sidonius in Paneg. Majoriani: 'Post caute Laconum Marmoris herbosi radians interviret ordo.'

[s] *Unde et nomen*] Nam ὄφις Græce *serpentem* sonat.

[t] *In vertices*] Sic etiam Mss. At XIII. 30. eodem sensu, 'in vortices parvos.'

[u] *Tiberianum* [*Tiberium*] *sparsa*] Sententia est, in marmore, quod in Tiberii nomen ascitum est, fuisse ma-

Neque ex ophite columnæ, nisi parvæ admodum, inveniuntur. Duo ejus genera:[v] molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo[w] capitis dolores sedare adalligati,[6] et serpentium ictus. Quidam[x] phreneticis ac lethargicis adalligari jubent candicantem.[7] Contra serpentes autem[y] a quibusdam laudatur præcipue ex his, quem tephriam[z] appellant, a colore cineris. Vocatur et Memphites[a] a loco, gemmantis naturæ.[b] Hujus usus[c] conteri, et iis, quæ urenda sint aut secanda, ex aceto illini.[8] Obstupescit ita corpus, nec sentit[9] cruciatum.

Rubet porphyrites[d] in eadem Ægypto: ex eo candidis intervenientibus punctis Leptopsephos[10 e] vocatur.[a] Quan-

[a] *Ex eo marmore genus illud quod punctis candidis distinguitur, ob exiguitatem dicitur Leptopsephon, hoc est, minutus calculus.*

ante Brotier. Mox, pro *canitie*, cod. Dalec. *luce*.—6 Cod. Dalec. *adalligata*.—7 Idem codex, *candicans*.—8 Vet. Dalec. *naturæ: cujus usus convenit iis, &c. ex aceto illiti*.—9 Cod. Dalec. *ut non sentiat*.—10 Gronov. *leucostictos;*

NOTÆ

culas candidas, non convolutas quidem in vortices, ut in Augusteo, sed sparsas. Vide Notas et Emend. num. 5. In Colb. 3. *Augusteum* et *Tiberianum* legitur.

[v] *Duo ejus genera*] Hæc totidem verbis Isidorus, Orig. XVI. 5.

[w] *Dicuntur ambo*] Diosc. v. 162. totidem verbis, et Oribasius lib. XIII. fol. 230.

[x] *Quidam*] Diosc. loc. cit.

[y] *Contra serpentes autem*] Isidorus iisdem verbis, loc. cit.

[z] *Tephriam*] Τεφρίαν, quod genus est ophitis tertium, σποδοειδὲς τὴν χρόαν, *colore cinereo*, a Diosc. appellatum, punctisque distinctum: unde Lucanus IX. 714. 'Quam parvis tinctus maculis Thebanus Ophites.' Nam et τέφρα Græcis et σποδὸς *cinerem* significat.

[a] *Vocatur et Memphites*] Novum lapidis seu marmoris genus, ab Ægypti oppido Memphi nominatum: de quo totidem verba faciunt Diosc. v. 158. et Isidorus Orig. XVI. 4.

[b] *Gemmantis naturæ*] Gemmarum magnitudinem ac lucem imitatur. Diosc. loc. cit. Ἔχων ψηφίδων μέγεθος, λιπαρὸς δὲ καὶ ποικίλος, *calculorum magnitudine, pinguis, et versicolor.*

[c] *Hujus usus*] Diosc. loc. cit. Οὗτος ἱστορεῖται καταχρισθεὶς λεῖος ἐπὶ τῶν μελλόντων τέμνεσθαι ἢ καίεσθαι τόπων, ἀναισθησίαν ἀκίνδυνον ἐπιφέρειν. *Hoc tradunt trito et illito partes, quæ urendæ secandæve sunt, citra periculum ita obstupescere, ut non sentiant cruciatum.*

[d] *Rubet porphyrites*] Aliud rursus marmoris genus. Isidorus Orig. XVI. 5. 'Purpurites ex Ægypto, est rubens, candidis intervenientibus punctis.'

[e] *Leptopsephos*] Λεπτόψηφος, quod nempe, ut Memphites, de quo dictum est proxime, calculorum magnitudinem id genus, quod est candidis

tislibet molibus[f] cædendis sufficiunt lapicidinæ. Statuas ex eo Claudio Cæsari procurator ejus in Urbem ex Ægypto advexit Vitrasius Pollio,[11 g] non admodum probata novitate. Nemo certe postea imitatus est. Invenit eadem Ægyptus in Æthiopia, quem vocant basalten,[12 h] ferrei coloris atque duritiæ. Unde et nomen ei dedit. Nunquam hic major repertus est, quam in templo Pacis ab imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili, XVI. liberis[i] circa ludentibus, per quos totidem cubita[13] summi incrementi augentis se amnis intelliguntur.[b] Non absimilis illi nar-

[b] *Argumentum cælaturæ in lapide, Nilus, et pueri sedecim.... quibus intelligitur summum Nili exundantis incrementum.*

al. *leptostactos;* al. *leucosephos.*—11 Vet. Dalec. *treis Asinius Pollio;* Gronov. et vulgg. *Triarius Pollio.* Mox, cod. Dalec. *probatæ novitatis.*—12 'Ms. *autem;* fortassis, *barzalten;* nam Hebræis *barzel* ferrum dicitur.' *Mitallerius.*

NOTÆ

punctis interstinctum, non superet. Hunc Plinii locum Salmasius præpostere accepit, in Solinum, p. 562. qui a punctorum seu furfurum candore, qui in posteriore illo porphyritis genere spargantur, Leptopsephi cognomen inditum putavit. In libris hactenus editis *leucostictos* ex eruditorum interpolatione legebatur. At Reg. 2. Colb. 3. et Pintiani codex, *Leptosephos*, unde nos *leptopsephos* effecimus.

[f] *Quantislibet molibus*] Id vero de priore porphyritis genere accipiendum est.

[g] *Vitrasius Pollio*] Meminit hujus Dio, uti dicemus in Notis et Emend. num. 6.

[h] *Quem vocant basalten*] Ægyptio ac peregrino vocabulo, non oris Latini Græcive. Ex eo lapide mortaria fieri auctor est Strabo lib. XVII. pag. 818. Locum hunc non bene exscripsit Isidorus loc. cit.

[i] *XVI. liberis*] Visitur hodieque id marmor in Vaticanis hortis. Expressere ejus effigiem Ortelius in ipsa operis Geographici fronte, et Oiselius in calce Thesauri Numismatum. Philostratus: Περὶ τὸν Νεῖλον οἱ πήχεις ἀθύρουσι, παιδία ξύμμετρα τῷ ὀνόματι· καὶ ὁ Νεῖλος αὐτοῖς ὑπεργάννυται, τά τε ἄλλα, καὶ ὅτι κηρύττουσιν αὐτὸν, ὅσος Αἰγυπτίοις προεχύθη. *Cubiti circa Nilum ludunt, pueri corporis quantitati cognomines, quibus Nilus summopere oblectatur, tum ob alia, tum vel maxime, quod ipsum quantum Ægyptiis profusus sit enuntient.* Libro primo iconum, pag. 737. Reliqua descriptio simili nitet lepore. De Nili incremento vide quæ diximus v. 10. 'Est Hadriani Aug. nummus ex ære magno, in Gaza Parmensi, in quo Nilus decumbens pingitur, cum arundine et Cornucopiæ: infra, hippopotamus. In imo, L. TPICKAIΔ. *Anno* XIII. Hadriani. Supra ις'. *Sedecim* cubiti, ad quos eo anno Nilus excrevit. Anno præcedente, sive duodecimo Hadriani, idem notatur, in nummo æreo pariter e Museo nostro: L. ΔΩΔΕΚ. Supra ις'.' *Ed. sec.*

ratur in Thebis delubro Serapis, ut putant, Memnonis statuæ[14] dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis crepare dicunt.[j]

XII. Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec usquam aliubi, nasci putavere nostri veteres: Sudines in Carmania.[1] Potoriis primum[a] vasis inde factis, dein pedibus lectorum sellisque: Nepos Cornelius tradit magno fuisse[2] miraculo, cum P. Lentulus[b] Spinter amphoras ex eo Chiorum[c] magnitudine[3] cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas[4] vidisse se. Variatum[5] in hoc lapide postea est. Namque, pro miraculo insigni, quatuor modicas in Theatro suo[d] Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores[6] triginta

—13 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *cubiti* Gronov. et al. vett.—14 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *statua* Gronov. et vulgg.

CAP. XII. 1 'Sic emendandum recte monuit eruditus Salmasius. Male scripti et editi libri, *in Germania.*' Brotier. *veteres, sed et in Germania potoriis* cod. Dalec. *veteres. In Germania tamen apud Sudines reperitur. Potoriis, &c.* margo edd. Dalec. et Gronov. *in Germania* etiam Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Cornelius Nepos tradit fuisse magno* edd. vett. et Gronov.—3 Cod. Dalec. *ex eo et urceos magnitudine.*—4 Idem codex, *columnam.*—5 *Variatumque* cod. Dalec.—

NOTÆ

[j] *Crepare dicunt*] Vocem fundere, φθέγξασθαι, si Philostrato credimus de Vita Apoll. VI. 3. p. 263. Tacitus Annal. II. p. 61. 'Memnonis saxea effigies, ubi radiis Solis icta est, vocalem sonum reddens.' De simulacris imaginibusque loquentibus multa congessit erudite Grotius, in Explic. Decalogi, pag. 29.— 'Verum *Mennonis* legi hic oportere, non *Memnonis*, fidem faciunt ea quæ diximus ad VI. 35. et X. 37.' *Ed. sec.*

[a] *Potoriis primum*] Hic locus ostendit, ut recte Dalecampius animadvertit, murrhina vasa alia fuisse, quam quæ ex onyche fierent. Τῶν ἀνυχίνων ποτηρίων meminit Athenæus lib. XI. p. 494. et ὀνυχίνων σκύφων, p. 495. ex Posidonio Philosopho. Cave porro onychem hoc loco putes a Plinio pro gemma ea accipi, quam nostri vocant *Cassidoine*, ut plerisque visum: cum sit onyx modo aliud nihil præter marmorei lapidis genus quoddam, quem et alabastriten prisci appellarunt.

[b] *P. Lentulus*] Qui Ædilis fuit Cicerone Consule.

[c] *Chiorum*] Horat. III. Od. 19. 'Quo Chium pretio cadum Mercemur.' Romæ cadus quanta mensura fuerit, diximus XIV. 17. Χίου πίθου meminit Lucianus Veræ Hist. lib. II.

[d] *In Theatro suo*] Quod ille, nempe Corn. Balbus minor, anno Urbis DCCXLI. Tiberio Claudio Nerone, P.

vidimus in cœnatione,[e] quam Callistus[f] Cæsaris Claudii libertorum potentia notus sibi[7] exædificaverat.

(VIII.) Hunc aliqui[g] lapidem[8] alabastriten vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optime[h] servare incorrupta dicitur. Idem exustus[9][i] emplastris convenit. Nascitur[j] circa Thebas Ægyptias, et Damascum Syriæ. Hic ceteris candidior: probatissimus vero in Carmania, mox in India: jam quidem et in Syria Asiaque. Vilissimus autem et sine ullo nitore in Cappadocia. Probantur[10] quam maxime mellei coloris, in vertices maculosi,[k] atque non translucidi. Vitia in iis, corneus color aut candidus, et quicquid simile vitro est.

XIII. Paulum distare ab eo in unguentorum[a] fide multi existimant Lygdinos in Paro[l] repertos: amplitudine, qua

[a] *In unguentis diu incorruptis servandis.*

6 *Mox ampliores* cod. Dalec.—7 Idem codex, *potentissimus sibi.*—8 *Sic aliqui et lapidem* idem codex. Mox, in eodem, *optime ea servare.*—9 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Idemque etiam exustus* Vet. Dalec. *Idem et ustus* Gronov. et vulgg.—10 *Probatur* cod. Dalec. Mox, *in vertice* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

Quintilio Varo Coss. dedicavit, ut auctor est Dio, lib. LIV. p. 539.

[e] *In cœnatione*] Cœnatio, locus est ad cœnandum. Suetonius in Nerone, cap. 31. 'Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus, ut flores ex fistulis, et unguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda,' &c.

[f] *Callistus*] De quo superius XXXIII. 47.

[g] *Hunc aliqui*] Onychem videlicet. Ex horum est numero Diosc. v. 153. Apparet quam imperite divulsa hæc fuerint a pristinis Plinii editoribus, ut novum ab iis verbis caput auspicarentur. Hunc porro locum plane ad verbum exscripsit Isidorus Orig. XVI. 5.

[h] *Quoniam optime*] Plinius XIII. 3. 'Unguenta optime servantur in alabastris.' Horat. IV. Od. 12. 'Nardi parvus onyx eliciet cadum:' hoc est, vasculum ex onyche. Et Martialis VII. 93. de Papilo male olente: 'Unguentum fuerat, quod onyx modo parva gerebat: Olfecit postquam Papilus, ecce garum est.'

[i] *Idem exustus*] Diosc. v. 153. Λίθος ἀλαβαστρίτης, ὁ καλούμενος ὄνυξ, ἀναληφθεὶς κεκαυμένος ῥητίνῃ ἢ πίσσῃ, διαφορεῖ σκληρίας, κ. τ. λ. *Alabastrites vocatus onyx, exustus, et resina aut pice exceptus, duritias discutit, &c.* Galenus similiter de Fac. Simp. Med. lib. IX. p. 257.

[j] *Nascitur*] Isidorus Orig. XVI. 5.

[k] *In vertices maculosi*] Hoc est, in parvos vortices habentes crispatas maculas. Sic Reg. 2. et alii.

[l] *Lygdinos in Paro*] Vide Notas et Emend. num. 7.

lances craterasque non excedant, antea ex Arabia tantum advehi solitos, candoris eximii.[1]

Magnus et duobus[m] contrariæ inter se naturæ honos: Corallitico[n] in Asia reperto, mensuræ non ultra bina cubita, candore proximo ebori, et quadam similitudine. E diverso niger est Alabandicus terræ suæ nomine, quanquam et Mileti nascens, ad purpuram tamen magis aspectu declinante. Idemque liquatur igni, ac funditur ad usum vitri.

Thebaicus[o] interstinctus[2] aureis guttis, invenitur in Africæ parte Ægypto ascriptæ, coticulis[p] ad terenda collyria quadam utilitate naturali conveniens.

Circa Syenen vero Thebaidis Syenites, quem ante pyrrhopœcilon[3 q] vocabant.

XIV. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacratos. Radiorum ejus argumentum in effigie est, et ita significatur nomine Ægyptio.[b]

Primus omnium id instituit Mestres,[1 a] qui in Solis urbe[b]

[b] *Excogitata obeliscorum effigies est, ad significandos Solis radios: et radium quidem Ægyptii obeliscum vocant.*

CAP. XIII. 1 Cod. Dalec. *distat ab eo ad unguentorum fidem, uti existimant, Lygdinus in Tauro repertus, &c. advehi solitus candoris ejusdem existimatur. Magnus, &c.* Gronov. et vulgg. ante Harduin. *in Tauro repertos, &c.*—2 Ita Vet. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *intercinctus* al. vett. *naturæ alias* margo edd. Dalec. et Gronov.—3 'Ita bene Cl. Rezzonicus: nec aliter Editio princeps, licet habeat, *pyrrhopocilon.*' Brotier. Ita quoque Gronov. et al. vett. *pyropœcilon* Harduin. 1. 2. 3. et recentt.

CAP. XIV. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Mitres* Gronov. et vett.

NOTÆ

[m] *Magnus et duobus*] Subintellige, lapidum sive marmorum generibus.

[n] *Corallitico*] De Corallitico Alabandicoque totidem verba facit Isidorus Orig. XVI. 5. Vide et Marbod. de Lapid. Pret. cap. 8. et Aëtium de Re Med. II. 33. p. 53. In Indice, *Corallico.*

[o] *Thebaicus*] Isidorus hæc de Thebaico lapide pariter totidem verbis ac syllabis, loc. cit.

[p] *Coticulis*] Præbet, inquit, hic lapis coticulas, usus eximii, ad terenda collyria. Sic libri omnes, etiam Mss. Sic et Isidorus loco cit. Salmasius tamen in Solin. pag. 1051. *tuticulas* legi mavult. Cotes in poliendo marmore superius commendavit Plinius cap. 10.

[q] *Pyrrhopœcilon* [*pyropœcilon*] Πυροποίκιλον, punctis ignei coloris distinctum et varium.

regnabat, somnio jussus: hoc ipsum inscriptum[2] in eo: etenim scalpturæ illæ effigiesque, quas videmus, Ægyptiæ sunt literæ.

Postea et alii regum[c] in supra dicta urbe, Sochis[3 d] quatuor numero,[e] quadragenum octonum cubitorum longitudine: Ramises[4] autem[f] is, quo regnante Ilium captum est, quadraginta cubitorum.[g] Idem digressus inde, ubi fuit Mnevidis regia,[h] posuit alium,[i] longitudine undecentenis pedibus,[5] per latera cubitis quatuor.

—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *et hoc ipsum inscriptum est* edd. vett. et Gronov.—3 'Ita cod. Chiffl. et Cl. Rezzonicus. In codd. Regg. 2. 3. et Laurentian. *Efotis*. Alii et Editio princeps, *Ephotis*.' Brotier. *Sochis* Gronov. et al. vett. *Sothis* Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—4 'In codd. Regg. 2. 3. *Ramisesis*. Idem videtur esse quem Tacitus appellavit *Rhamsen*. De eo satis dixi ad Tacit. Annal. II. 60.' *Brotier*. Mox, *unum quadraginta cubitorum* Vet. Dalec.—5 'Male Mss. Reg. et Editio princeps, *undenis*. Male quo-

NOTÆ

[a] *Mestres*] Sic Reg. 2. et Vaticana exemplaria, Kirchero nostro teste, de Origine et Erectione Obeliscorum I. 4. non, ut editi, *Mitres*. Existimat autem Kircherus, *Mestren* eundem esse cum Misraim, ex Chami genere, a quo et Ægyptus ipsa Misraim appellata sit. Vide ibi plura.—'Hunc autem Ægypti regem, atque adeo consequentes, longe post Mosis ætatem imperitasse credimus.' *Ed. sec.*

[b] *In Solis urbe*] Heliopoli, ut diximus v. 11. Obeliscos porro a Mestre conditos, Kircherus loc. cit. c. 8. eos esse suspicatur, qui Romæ etiamnum Mahutæus, Medicæus, et Sauro-Cælius appellantur: minoris quidem formæ, ut prima rerum esse principia solent.

[c] *Postea et alii regum*] Reg. 2. *et alii eorum*, quod eodem recidit.

[d] *Sochis*] Ita Mss. Alias τὸν Σῶθιν Ægyptii Caniculam vocant, ut diximus II. 40. ex Damascio ad Photium. Fuit is porro Menuphtæ filius, quem Amenophin Eusebius, Menophin Josephus, Africanus Amenophten vocant: quique post annos fere centum a Mosis obitu Ægyptum tenuit.

[e] *Quatuor numero*] Tum ex ratione mensuræ, tum ex hieroglyphicorum characterum interpretatione, Kircherus colligit, ex iis quatuor obeliscis eum unum esse, qui Pamphilus appellatus ab Innocenti X. Pontifice, a quo nuper erectus, cum diu prostratus jacuisset: post illud nimirum tempus quo eundem erexerat Antoninus Caracalla, in novo quem ad Prætoriana castra struxerat Circo.

[f] *Ramises autem*] Hunc Tacitus Rhamsen, Annal. II. pag. 61. Ῥέμφιν Diodorus Sic. Bibl. lib. I. p. 55. Josephus Ramphem, Herodotus Rampsinitum vocat, VII. 21. Is Sothi patri successit, anno quinto post mortem Aod, qui quartus post Mosen Israëlitici populi dux extitit.

[g] *Quadraginta cubitorum*] Subintellige, totidem ab illo positos, quot et a patre, hoc est, quatuor, sed cubitorum tantum quadragenum. Ita Kircherus loc. cit.

[h] *Mnevidis regia*] Haud procul Heliopoli: nam apud hujus oppidi cives

Opus id fecisse dicuntur CXX. M. hominum.[6] Ipse rex, cum subrecturus esset, vereretur que ne machinæ ponderi non sufficerent, quo majus[7] periculum curæ artificum denuntiaret, filium suum adalligavit cacumini, ut salus ejus apud molientes prodesset et lapidi.[8] Hac admiratione operis effectum est, ut cum oppidum id expugnaret Cambyses rex, ventumque esset incendio ad crepidines obelisci, extingui iguem juberet molis reverentia, qui urbis nullam habuerat.

Sunt et alii duo, unus a Zmarre[9 j] positus, alter a Raphio,[10 k] sine notis,[l] quadragenum octonum cubitorum. Alexandriæ statuit unum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus. Exciderat eum[11] Necthebis[12 m] rex purum:

---

que recentiores, *undecenis*. Emendandum erat, *undecentenis*, ut recte vidit Cl. Rezzonicus. Ille obeliscus, quem memorat Ammianus Marcellinus XVII. 3. nunc stat Romæ ante Lateranensem Basilicam.' *Brotier*. *undecenis pedibus* edd. Gronov. Harduin. et recentt.—6 *Obeliscus est Thebis, quem fec. dicuntur CXX. M. hominum* cod. Dalec. *Opus id fecisse dicuntur XX. M. hominum* Gronov. et vulgg.—7 Cod. Dalec. *quo maturius*.—8 Ita ex codd. Harduin. et recentt. *prodesset lapidi* Gronov. et vulgg. *lapidi* deest in cod. Dalec.—9 ' Ita Mss. Reg. Ambrosian. 1. Editio princeps, et Cl. Rezzonicus. Forte est Psammis, pater regis Apries, de quo mox dicam. Vide et Herodotum II. 161.' *Brotier*. *a Smarre* edd. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—10 *Alter a Raphio*] Bene Pintianus: nec aliter Mss. Reg. 2. 3. Ambrosian. 2. Raphius ille mihi videtur esse Pharao Ephree, vel Hophra, de quo Jeremias, XLIV. 30. Ab Herodoto, loc. cit. dicitur Apries.' *Brotier*. *alter ab Eraphito* Gronov. et vulgg. *alter ab Eraphio* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. ex codd.—11 ' Ita codd. Regg. 2. 3. et Editio princeps.' *Brotier*. *Philadelphus, quem exciderat* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—12 ' Ita codd. Regg.

NOTÆ

Mnevis bos colebatur, apud Memphitas Apis. Testis est Strabo lib. XVII. p. 803.

[i] *Posuit alium*] Hic ille insignis obeliscus, quem Sixtus V. erutum e Circo Maximo, ubi a Constantio Constantini M. F. fuerat olim erectus, teste Ammiano lib. XVII. ante Basilicam Lateranensem ingenti ausu erexit, anno MDLXXXVIII.

[j] *Unus a Zmarre*] Eundem hunc esse existimamus, qui Eusebio in Chron. Ammerres Æthiops appellatur, Tulli Hostilii Romanorum Regis fere coætaneus.

[k] *A Raphio* [*ab Eraphio*] Qui Uaphres ab Eusebio in Chronico appellatur, ut nonnulli putant, circa tempora Servii Tullii regis Romanorum, et Danielis Prophetæ.

[l] *Sine notis*] Forsan, quod erant alienigenæ, Æthiopes nimirum, Ægyptiorum hieroglyphicas notas haud satis edocti.

[m] *Necthebis* [*Nectabis*] Qui Eusebio in Chron. Nectanebis, cujus ætas Alexandri M. tempora vix XL. annis antecessit.

majusque opus in devehendo[13] statuendove multo fuit, quam in excidendo. A Satyro[n] architecto aliqui devectum tradunt rate: Callixenus[o] a Phœnice,[14] fossa perducta usque ad jacentem obeliscum e Nilo; navesque duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide[15] ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita ut subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis utrimque: postea egestis laterculis[16] allevatas naves excepisse onus.[c] Statutum autem in sex talis e monte[17] eodem, et artificem donatum talentis quinquaginta.[p] Hic fuit in Arsinoëo[d] positus ab rege[18] supra dicto,[q] munus

[c] *Pedalibus laterculis ex eodem lapide naves oneratas duplo magis quam esset pondus obelisci: sic æstimato pondere, ut laterculi congererentur in navem, quot obelisci longitudinem bis adæquarent: sic naves eo pondere pressæ subiere obeliscum, qui duabus suis extremitatibus ripæ amnis interfluentis incumbebat. Postea egestis laterculis naves sublevatæ excepere onus.*

[d] *In monumento Arsinoës.*

---

2. 3. Ambrosian. 2. Politian. et Cl. Rezzonicus.' *Brotier. Nectabis* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—13 'Ita bene codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Rezzonicus.' *Brotier. opus fuit in devehendo* Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—14 'Ita bene cod. Reg. 5. Vide et Athenæum lib. v. pag. 203. Male eruditus Harduinus, *Callisthenes a Phœnice.* Callisthenem enim occiderat Alexander Magnus, ut testatur Seneca Nat. Quæst. vi. 23. fateturque ipse Harduinus paulo post supra cap. 4.' *Brotier. Callixenus a Phœnice* Gronov. et al. ante Harduin.—15 Vet. Dalec. *pedalibus ex eodem marmore lapidibus;* al. vett. *pedalibus spatiis eodem lapide.* Mox, *ac ratione* al. ap. Dalec.—16 Vet. Dalec. *lapillis.*—17 '*Statutum autem in sex talis e monte*] Ita Mss. Reg. 2. 3. 5. Riccardian. Politian. Ambrosian. 2. Aliter recentiores editiones: *excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in monte.* Cl. Rezzonicus, *statutum autem excisis sex talis e monte.*' Brotier.—18 'Ita codd. Regg. 2. 3. et Riccardian.' *Brotier. Hic fuit in Arsinoëo positus a rege* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. ex codd. *Hic fuit conditus a rege* cod. Dalec. *Hic autem obeliscus fuit in Arsinoës portu a rege positus, munus, &c.* Vet. Dalec. *Hic autem obeliscus fuit in Arsinoë positus a rege, &c.* Gronov. et

NOTÆ

[n] *A Satyro*] Quem de Mausoleo librum condidisse auctor est Vitruvius in Præfatione libri septimi, p. 125.

[o] *Callixenus* [*Callisthenes*] Sic Mss. non *Callixenus*, ut editi. Agemus de eo in Auctorum Indice.

[p] *Talentis quinquaginta*] Talenta hæc Ægyptia interpretor, quorum singula cum argenti libras octoginta capiant, ut ex Varrone vidimus lib. XXXIII. c. 15. efficient quinquagenas monetæ nostratis libras, ut vocant, seu florenos 134400.

[q] *Ab rege supra dicto*] Ptolemæo Philadelpho, qui uxori eidemque sorori suæ monumentum exstruxit, Ἀρσινόειον appellatum. Sic Iseum Isidis Monumentum vocant.

amoris in conjugem, eandemque[r] sororem Arsinoën.[19 s] Inde eum navalibus incommodum Maximus quidam præ-

vulgg.—19 Ita codd. Harduini et Vet. Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et

NOTÆ

[r] ‘ *Eandemque*] Ægyptiorum ille regum mos fuit. Testis insignis præ ceteris in Thesauro regio nummus aureus, cujus pars prior capita duo exhibet, quorum alterum alteri applicitum est: epigraphe, ΘΕΩΝ. Posterior capita duo alia, et alterum similiter applicitum alteri: epigraphe, ΑΔΕΛΦΩΝ. Vidimus et alium pondo aureorum Francicorum trium. Θεὸς nemo Regum Ægypti vel Syriæ dictus est, vel dici potuit, ante Philometorem, vel æqualem ejus Antiochum Θεόν. Nunc pari jure conjux Philometoris Θεὰ appellatur: quæ, nisi soror ejusdem esset, esse Θεὰ, vel omnino Cleopatra dici non potuit. In altera hujus nummi parte sunt utriusque parentes, Ptolemæus Philopator, qui et Tryphon, cum conjuge eademque sorore. Unde et ambo ΑΔΕΛΦΟΙ vocantur. Philometor igitur cum Cleopatra conjuge, et eadem sorore, in hoc nummo pingitur parte una; et ambo ibi ΘΕΟΙ: in altera deinde ΑΔΕΛΦΩΝ, hoc est, fratris et sororis pariter regum (nam sunt omnium capita cincta diademate) filii appellantur. Θεοὶ ἀδελφῶν dicuntur, qua forma et ‘Alexander Philippi,’ subintellecto filii nomine, nuncupatur. Vidimus ex auro similem pulcherrimum apud D. de Boze: in quo æque atque in aliis et sunt clausis oculis Ptolemæus Philopator et uxor, ut jam fato functi; et majorem præferunt ætatem, quibus nomen ΑΔΕΛΦΩΝ superscriptum est, quam quibus ΘΕΩΝ: quoniam videlicet illi parentes, hi liberi sunt: ideoque hi non clausis oculis, sed apertis, ut vivi, pinguntur. Itaque θεοὶ ἀδελφῶν ii dicuntur: id quod idem valet ac si dicas, orti ambo ex patre, avo, proavo, abavoque regibus; neque hoc tantum, sed et iidem ambo filii filiorum regum, hoc est, ex matre etiam nati ambo, siquidem fratres, quæ ipsa esset ex patre, avo, et proavo regibus orta: *Roi et Reine nés de frère et de sœur issus de trois Rois.* Voces enim ambos ΘΕΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ conjungi oportere, manifeste docet nummus alter, in quo unicam epigraphen partis anticæ voces eæ duæ efficiunt: tametsi vultus iidem quatuor utramque implent paginam, hoc est, nummi aream. Θεὸς in nummis Ægypti vel Syriæ regum non Divum significat, sive relatum inter Divos, aut consecratum. Neque enim consecrat, aut inter Divos reponit, nisi potestas superior eo qui consecratur. Ea causa est, cur nulli Regum in Græcia, Syria, vel Ægypto consecrati appareant, ne ipse quidem Alexander Magnus; quippe qui sint ipso jure natalium Divi post mortem Reges, hoc est, ut Gallice dicimus: *de glorieuse et triomphante mémoire.* Atque hinc intelliges, id quod aliunde constat argumentis, Imperatores Romanos Senatui fuisse subjectos, a quo utique consecrabantur ii, qui hunc sibi post obitum deferri honorem in vita meruissent. Hoc fuit, acta eorum omnia rata haberi, et publica auctoritate confirmari. Denique hinc quoque disces, falsam illam fictamque inscriptionem esse, ΘΕΟΙΣ ΣΩΤΗΡΣΙ, quæ dicata Ptolemæo Soteri et conjugi dicitur.’ *Ed. sec.*

[s] ‘*Arsinoën*] Nummus tetradrachmæ pondere ex auro eximius, quem vidimus apud D. Clesves, caput vela-

fectus Ægypti transtulit in forum, reciso cacumine, dum vult fastigium addere auratum, quod postea omisit.

Et alii duo sunt Alexandriæ ad portum, in Cæsaris templo,[20] quos excidit Mestres rex[t] quadragenum binum cubitorum. Super omnia accessit difficultas mari Romam devehendi,[21] spectatis admodum navibus.[e] Divus Augustus priorem advexerat, miraculique gratia Puteolis navalibus perpetuis dicaverat: sed incendio consumta est. Divus Claudius aliquot per annos asservatam, qua[22] Caius Cæsar[u] importaverat, omnibus quæ unquam in mari visæ sunt mirabiliorem, turribus Puteolano ex pulvere[v] exædificatis, perductam Ostiam, portus gratia mersit: alia ex hoc cura navium, quæ Tiberi subveherent.[f 23] Quo expe-

[e] *Insignibus admodum structis in eam rem navibus.*
[f] *Alia deinde subiit cura naves struendi, quæ Tiberi obeliscum subveherent.*

recentt. *in conjuge eademque sorore Arsinoë* Gronov. et al. vett.—20 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *in portu ad Cæsaris templum* Gronov. et al. vett. Mox, *quos e. Mespheës* Gronov. et vulgg.—21 Cod. Dalcc. *advehendi.*—22 Cod. Dalec. *eam, qua.*—23 'Ita bene codd. Laurentian. et Dalec.' *Brotier. cura fuit navium, quæ Tiberi subveherent* Vet. Dalec. *cura navium, quæ Tiberi subvehant* Gronov. al. vett. Harduin. 1.

NOTÆ

tum ex una parte exhibet, cum loto in vertice: quod velum matronarum insigne est, ut lotus Ægypti: ex altera parte geminum Cornucopiæ, cum hac epigraphe: ΑΡΣΙΝΟΗΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΟΝ: hinc L. ΑΓ, anno XXXIII. inde ΠΑ: hoc est, Παφίων. Infra literas ΠΑ columba est, quoniam columbæ Cypriæ etiam hodieque celebratissimæ sunt ob cristæ venustatem. Hunc Arsinoë profitetur æque sui principatus ac suæ ditionis Ægyptum esse, atque fratris ejusdemque mariti sui. Notandum in eo nummo præterea est literam L. pro λυκάβαντος ascitam ab Ægyptiis fuisse ex Alphabeto Romano, priusquam in Asia sive Syria.' *Ed. sec.*

[t] *Mestres rex*] Ita codices nostri et Pintiani, ut supra; non, ut editi, *Mespheës.*

[u] *Qua Caius Cæsar*] Navim qua Caius Caligula obeliscum importaverat ex Ægypto. Tranquillus in Claudio, cap. 20. 'Portum Ostiæ exstruxit, circumducto dextra sinistraque brachio, et ad introitum profundo jam solo mole objecta: quam quo stabilius fundaret, navem ante demersit, qua magnus obeliscus ex Ægypto fuerat advectus: congestisque pilis superposuit altissimam turrim, in exemplum Alexandrinæ Phari, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent.'

[v] *Puteolano ex pulvere*] Quem diximus libro sup. cap. 47. mersum mari fieri lapidem inexpugnabilem undis.

rimento palam fit,[24] non minus aquarum huic amni esse, quam Nilo.

Is autem obeliscus,[w] quem Divus Augustus in Circo magno[x] statuit,[25] excisus est a rege Semneserteo,[y] quo regnante Pythagoras[z] in Ægypto fuit, LXXXII. pedum, et dodrantis,[g 26] præter basim ejusdem lapidis: is vero, qui est in Campo Martio, novem pedibus minor,[27] a Sesostride.[a] Inscripti[28] ambo rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum philosophia[b] continent.

[g] *Et pollicum novem.*

2. 3. et recentt.—24 'Ita bene codd. Reg. 5. Ambrosian. 1. 2. Editio princeps, et Cl. Rezzonicus.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. *palam fuit* al. ap. eundem; *patuit* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—25 Cod. Dalec. *constituit.*—26 'Optime locum hunc restituit Cl. Boscovich, mathematica laude celeberrimus. Pedes sunt 82¾. Quod quadrat cum ejus obelisci altitudine, quam Mercatus et Kircherus aliique produnt esse palmorum Romanorum CX. Favebant Mss. Reg. 5. Venet. Riccardian. Politian. in quibus legitur, *XXCV. pedum et dodrantis.* Pessime in Mss. Reg. 2. 3. et Editione principe aliisque: *CXXV. pedum et dodrantis.* Nunc stat ille obeliscus, a Sixto v. Pontifice Maximo erectus, in aditu portæ Flaminiæ, ante ædem S. Mariæ *del Popolo.*' Brotier. *centum viginti quinque pedum et dodrantis* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *centum viginti quinque pedum est et dodrantis* al. ap. Dalec.—27 '*Novem pedibus minor*] Altus ergo fuit pedes 73¾. Eandem ferme altitudinem habet, et supra laudatam emendationem confirmat P. Victor, de Regionibus Urbis: 'Unus in Campo Martio pedum LXXII. s.' Cum in Mss. Reg. Ambrosian. 1. Riccardian. et Laurentian. sit *novem pedum est;* et in Ms. Voss. *peduminor*, emendavit Cl. Rezzonicus, *novem pedum minor.*' Brotier. Mox codd. Regg. Brotier. 2. 3. *Sesostide.* Editio princeps, *Sesotide.* Cod. Riccardian. et Cl. Rezzonicus, *Sochide.*—28 *Inscriptum* alii

NOTÆ

[w] *Is autem obeliscus*] Eum esse Kircherus existimat, quem e Circo erutum, post alteram ruinam, ante ædem B. Virginis *del Popolo* Sixtus v. erexit.

[x] *In Circo magno*] Quem Circum Maximum fere vocant, regione Urbis undecima.

[y] *Semneserteo*] Psammamirteum verius, et ad Ægyptiacæ linguæ proprietatem affinius, dici scribique Kircherus existimat, loc. cit.

[z] *Quo regnante Pythagoras*] Laërtius tamen, non Semneserteo, sed Amaside regnante, venisse in Ægyptum Pythagoram prodidit in ejus Vita, lib. VIII. p. 214. commendatumque ei per literas a Polycrate Samiorum tyranno. Id quoque testatur Tzetzes Chil. XI. Hist. 366. vs. 71. Igitur Amasidis principatu profectus est Samo Pythagoras: Semneserteo post Amasidis obitum regnante, in Ægypto fuit: Tarquinii Superbi fere temporibus Romanorum regis.—'Numa Pompilio rege Romanorum paulo priorem Pythagoram Plinius facit, XIII. 27.' *Ed. sec.*

[a] *A Sesostride*] Diximus de eo VI. 33. Fuit Saüli coævus, regum Ægypti potentissimus.

[b] *Philosophia*] Ex philosophia Æ-

XV. (X.) Ei, qui est in Campo,[c] Divus Augustus addidit mirabilem usum,[d] ad deprehendendas Solis umbras, dierumque ac noctium ita magnitudines, strato lapide ad magnitudinem obelisci,[e] cui par fieret[f] umbra, brumæ confectæ die,[g] sexta hora;[h] paulatimque per regulas[i] (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus decresceret,[j] ac rursus au-

ap. Dalec. Mox, *interpr. philosophiamque Ægyptiorum ac opera continent* Vet. Dalec. *interpr. Ægyptiorum philosophorum, ac opera continent* al. vett. *interpr. Æ. opera philosophiæ, &c.* Gronov. et vulgg.

Cap. XV. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. ex codd. *ac noctium magnitudines . . . . ad obelisci magnitudinem . . . . . Romæ confecto die* Gronov. et al.

NOTÆ

gyptiorum. In libris editis *philosophiæ* legebatur. Mss. *philosophio.*

[c] *Ei, qui est in Campo*] In Campo Martio. Obelisci hujus vestigia quædam adhuc extare, cernique per cellam quandam cryptamve subterraneam, quo Gothorum immanitate ex loco celsissimo dejectus, temporum diuturnitate terra subrutus, ignobilis vilium ædificiorum fundamentis servire cogitur, testis est *αὐτόπτης* Kircherus, libro cit. cap. 9. In base hujus obelisci, quæ detecta est Julio II. Pontifice, inscriptio hæc continebatur:

CAESAR. DIVI. I. F.
AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
IMP. XII. COS. XI. TRIB. POT. XIV.
AEGYPTO. IN. POTESTATEM
POPVLI. ROMANI. REDACTA
SOLI. DONVM. DEDIT.

[d] *Mirabilem usum*] Nempe, ut esset in horologio solari pro gnomone. In Indice hujus loci: *De eo obelisco, qui pro gnomone in Campo Martio.*

[e] *Ad magnitudinem obelisci*] Ita libri omnes, nequicquam hæc mutante Scaligero ad Manil. p. 250. Stratum illud lapideum pro amusio horario, seu plano, fuit, in quo describerentur horæ: obeliscus pro gnomone, ut diximus.

[f] *Cui par fieret*] Quantam umbram faciebat obeliscus die brumæ in meridie, tantum erat lapideum illud stratum, media sui parte, qua horam illam signabat.

[g] *Brumæ confectæ die*] Ita Reg. 2. aliique codices, et ipse Scaliger, loco cit. non, ut hactenus editi libri, *Romæ confecto die*, quod insulsum. Brumæ confectus dies appellatur is, quo bruma committitur. Sic XVI. 36. 'sidus confectum' Plinius pro peracto solstitio dixit, quod et alibi ab eo usurpatum ex Indice intelliges.

[h] *Sexta hora*] Quam nos duodecimam, seu meridiem appellamus.

[i] *Per regulas*] Lineolas æreas.

[j] *Decresceret*] A bruma ad solstitium; vicissimque a solstitio ad brumam augesceret. Fuit hæc igitur forma horologii: in prægrandi lapide plano, qui in mille amplius palmorum spatium extendebatur, descripti arcus curvi ab ortu in occasum exhibebant magnitudines dierum ac noctium. Umbra enim obelisci in unum illorum incidens ostendebat horarum, verbi gratia, quindecim diem esse, novemque noctem. Lineæ vero quæ arcus istos intersecabant situm et ordinem horarum antiquarum signabant: itaut hora prima appellaretur ea quæ Solis ortum prox-

gesceret: digna cognitu res et ingenio fœcundo. Manilius mathematicus[k] apici[2] auratam pilam addidit, cujus umbra vertice[1] colligeretur in se ipsa, alias enormiter jaculante apice,[a] ratione (ut ferunt) a capite hominis[m] intellecta. Hæc observatio triginta jam fere annis non congruit, sive Solis ipsius dissono cursu, et cœli aliqua ratione mutato, sive universa tellure a centro suo aliquid emota,[3] ut deprehendi et in aliis locis accipio: sive Urbis tremoribus, ibi tantum gnomone intorto, sive inundationibus Tiberis sedimento molis facto:[b] quanquam ad altitudinem impositi oneris[4 n] in terram quoque dicantur acta fundamenta.

[a] *Cujus pilæ umbra in verticis modum colligeretur in seipsa: cum alioqui apex obelisci, amplior quam par sit, enormem laxamque ninis jacularetur umbram.*
[b] *Mole subsidente.*

vett.—2 'Ita Ms. Reg. 5. et Editio princeps; tantum pro *fœcundo* habent *facundo*. In Mss. Reg. 2. et 3. *ingenio fœcundi mathematici. Apici.* Emendavit Cl. Bandini, *ingenio Facundini L. mathematici.* At ignotus ille *Facundinus*, ignotus *libertus*.' Brotier. *ingenio fœcundo Mathematicis Apici* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ingenio fœcundo. Manlius Mathematicus apici* Gronov. et vulgg. Mox, Gronov. et al. ante Harduin. *cujus vertice umbra colligeretur in semetipsam, alia atque alia incrementa jaculantem apice.*—3 'Ita codd. Regg. 2. 3. Riccardian. Ambrosian. Politian. et Cl. Rezzonicus.' *Brotier. a centro suo dimota* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—4 Ita ex codd.

NOTÆ

ime sequeretur; sexta, quæ medium diem signaret; duodecima, quæ Solis occasum. Eo enim horologii genere veteres usi sunt, quod singulos dies ac noctes divideret in duodecim æquales horas, sive eæ longiores fuerint, ut diurnæ æstate, brnma nocturnæ; sive breviores, ut hyeme diurnæ, nocturnæ solstitio. Unde Aug. de Vera Relig. 'Hora,' inquit, 'brumalis æstivæ comparata minor est.' Lineæ porro istæ ex æneis laminis confectæ, horizontali plano insertæ, gratum ex altiore loco spectaculum intuentibus præbebant. Horologii ejus iconem delineavit accurate Jacobus Masus e Societate nostra, Syracusanus.

[k] *Ingenio fœcundo. Manilius math.* [*fœcundo mathematici*] Quis ille Mathematicus fuerit, codices Mss. non indicant. Typi interpolati sic exhibent: *et ingenio fœcundo Manlius Mathematicus apici, &c.* Nobis a vetustorum exemplarium fide desciscere religio est. Vidit hoc et Pintianus.

[1] *Cujus umbra vertice*] In verticis seu vorticis modum. Sic paulo ante cap. 11. 'crispum in vertices' dixit, et cap. 12. 'maculosum in vertices.' Vide Notas et Emend. num. 8.

[m] *A capite hominis*] Cujus umbra colligitur, in pilæ modum, pressiorque est, quam quæ reliquo corpore jactatur umbra.

[n] *Impositi oneris*] Sic Reg. 2. et Pintiani codex, non *impositæ rei:* et mox *acta*, non *jacta*. Altitudinem fundamentorum magnitudini obelisci parem fuisse significat.

(XI.) Tertius[o] Romæ in Vaticano Caii[p] et Neronis principum Circo ex omnibus unus omnino factus est imitatione[q] ejus, quem[5] fecerat Sesostridis[6 r] filius Nuncoreus.[s] Ejusdem remanet et alius centum cubitorum, quem, post cæcitatem visu reddito, ex oraculo Soli sacravit.

XVI. (XII.) Dicantur obiter et pyramides in eadem Ægypto, regum pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio. Quippe cum faciendi eas causa a plerisque tradatur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit: vestigia complurium[1] inchoatarum extant. Una est in Arsinoite nomo, duæ in Memphite,[2] non procul labyrintho, de quo et ipso dicemus.[a] Totidem,[b] ubi fuit Mœridis lacus,[c] hoc est, fossa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memoranda narrat harum[d] cacumina extrema, quæ

Harduinus et recentt. *impositæ rei* Gronov. et vulgg.—5 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Tertius est in Vaticano, &c. ex omnibus unus factus imitatione ejus, quem* cod. Dalec. *Tertius Romæ in V. .... fractus est in molitione, quem* Gronov. et vulgg.—6 'In codd. Regg. Vatic. et Editione principe, *Sesosidis*.' Brotier.

CAP. XVI. 1 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. vestigiaque complurium* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—2 *Arsinoë urbe*,

NOTÆ

[o] *Tertius*] Hunc Sixtus v. e Circo Vaticano ante S. Petri ædem transtulit, et S. Cruci dedicavit.

[p] *Caii*] Caligulæ. Circum hunc a Caio, ut credimus, cœptum, a Nerone perfectum, Tacitus haud obscure signat, Annal. XIV. 'Clausumque valle Vaticana spatium, in quo equos Nero regeret haud promiscuo spectaculo.'

[q] *Factus est imitatione*] Vide Notas et Emend. num. 11.

[r] *Sosostridis*] Mss. *Sesosidis*, quod idem est.

[s] *Nuncoreus*] Pheronem appellat Herodotus II. 111. p. 129. Defuncto patre Sesostride, regnum administrasse: luminibus interim captum esse: restituto visu obeliscos duos Soli sacrasse, longitudinis centenum cubitorum, octonum latitudinis. Σεσώστριος δὲ τελευτήσαντος, ἐκδέξασθαι ἔλεγον τὴν βασιληΐην τὸν παῖδα αὐτοῦ Φέρωνα, κ. τ. λ. Eadem refert et Diodorus Sicul. Bibl. lib. I. p. 54. qui hunc Sesostridis filium Sesostrin secundum vocat.

[a] *De quo et ipso dicemus*] Cap. 19.

[b] *Totidem*] Pyramides duæ. A Rege Mœride exstructas ait Herod. II. 101. p. 126. in media palude: passus L. ab aqua extare, &c. Diodorus item Bibl. lib. I. p. 48. ab eo rege duas ibi pyramides positas, alteram sibi, uxori alteram.

[c] *Mœridis lacus*] Diximus de eo v. 9.

[d] *Narrat harum*] Mss. *narrato harum*. Pintianus, *narrat orarum*.

eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum implevere fama, sane conspicuæ undique adnavigantibus, sitæ sunt in parte Africæ, monte saxeo sterilique, inter Memphim oppidum, et quod appellari diximus Delta, a Nilo minus[e] quatuor millia passuum, a Memphi VII. M.D. vico apposito,[3] quem vocant Busirin, in quo sunt assueti scandere illas.

XVII. Ante has est sphinx,[f] vel magis narranda,[a] quasi sylvestre numen accolentium.[1] Amasin regem[g] putant in ea conditum, et volunt invectam videri. Est autem saxo naturali elaborata, et lubrica.[b 2] Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum CXLIII. est, altitudo a ventre ad summam apsidem[c] in capite, LXII.[3]

[a] *Ante Pyramidas sphinx occurrit, opere mirabili.*
[b] *Polita, lævigata.* [c] *Curvaturam.*

duæ in Memphi cod. Dalec.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *sex, vico apposito* Gronov. et vulgg. *septem vico appositæ* cod. Dalec. *septem D. p. a vico apposito* Vet. Dalec. Mox, *in eo sunt assueti* cod. Dalec.

CAP. XVII. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *vel magis miranda, quasi, &c.* Gronov. et vulgg. *vel magis narranda, qua silvestria sunt accolentium* cod. Dalec.—2 Vet. Dalec. *et rubrica;* alii ap. Dalec. *et obliqua.*—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *ad summum apicem in capite LXII. Sed pyramis, &c.* Gronov. et al. vett. *ad summum apicem CLXX. quos Pyra-*

NOTÆ

[e] *A Nilo minus*] Paululum discrepat Diodorus Bibl. lib. I. p. 57. Nam is a Nilo stadia XLV. πέντε πρὸς τοῖς τετταράκοντα, hoc est, passuum amplius quinque millia statuit: a Memphi, CXX. hoc est, XV. mill. pass. De hisce pyramidibus extat epigramma Anthol. IV. 17. εἰς τὰς ἐν Μέμφει πυραμίδας. Ὄσσαν ἐπ' Οὐλύμπῳ καὶ Πήλιον ὕψι τεθέντα Ψευδὴς ἱστορίης ῥῆσις ἀνεπλάσατο. Πυραμίδες δ' ἔτι νῦν Νειλωΐδες, ἄκρα μέτωπα, Κυροῦσι χρυσέοις ἄστρασι Πληϊάδων. *Pelion atque Ossam dorso frondentis Olympi Falsa loquens vatum fama superposuit. Pyramides sed adhuc terra Nilotide tangunt Aurea Pleiadum sidera fronte sua.*

[f] *Ante has est sphinx*] Durare adhuc sphingem hanc in Ægypto, auctor est testis oculatus Petrus Bellonius de Admirab. Operum Præstantia, cap. 2. Ausonius de sphinge, in gripho ternarii: 'Terruit Aoniam volucris, leo, virgo, triformis Sphinx, volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.'

[g] *Amasin regem*] De eo diximus X. 11. Hunc certe in Saite nomo colossos posuisse et ἀνδρόσφιγγας, scribit Herodotus II. 175. p. 157. At sepultum in pyramide Lucanus credidit IX. 155. 'Non mihi pyramidum tumulis evulsus Amasis.' Et sane in Mss. Reg. 2. aliisque, non *Amasin* hoc

Pyramis[h] amplissima ex Arabicis lapicidinis constat. Trecenta[i] LX. hominum millia[4] annis XX.[j] eam construxisse produntur. Tres vero factæ annis LXXVIII. et mensibus IV. Qui de iis scripserint,[5] sunt Herodotus, Euhemerus,[k] Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander polyhistor, Butorides,[l] Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos[6 m] non constat a quibus factæ sint, justissimo casu obliteratis tantæ vanitatis auctoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in raphanos,[7 n] et allium, ac cæpas, mille sexcenta[8] talenta[o] erogata. Amplissima[p] octo jugera[9] obtinet soli, quatuor angulorum paribus intervallis, per septingentos[q] octoginta tres pedes[10]

---

mis, &c. cod. Dalec.—4 'Ita Mss. Reg. et Editio princeps. Sic et Diodorus Siculus I. 63. Frustra in recentioribus editionibus: *trecenta LXVI. hominum millia.* Herodotus II. 124. habet tantum 300,000.' *Brotier.*—5 Vet. Dalec. *scripserunt.*—6 Vet. Dalec. *omnes vero eos.*—7 Vet. Dalec. *in Syrmæam.*—8 Ita codd. Harduiui, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *octingenta* edd. vett. et Gronov.—9 'In Mss. Reg. 2. 3. et Editione principe, *septem jugera.* Pomponius Mela I. 9. habet tantum *quatuor jugera.* Quod non ita recedit ab Herodoto II. 124. ὀκτὼ πλέθρα, id est pedes 800. numerante. Jugeri mensura dicta est supra XVIII. 3.' *Brotier.*—10 'Ita bene cod. Reg. 5. Male Mss.

NOTÆ

loco, sed *Armain* clare legitur: quem in Ægypti regibus Eusebius numerat, eundemque altero nomine Danaum appellatum prodit.

[h] *Pyramis*] Quam excitari jussit Cheops Ægypti rex, ex Arabicis lapidibus, inquit Herod. II. 124.

[i] *Trecenta*] Centum hominum millia solum Herodotus habet, II. 124. p. 137. hoc est, myriades decem. At Diodorus Sic. Bibl. lib. I. p. 57. triginta sex myriades, hoc est, hominum millia CCCLX.

[j] *Annis XX.*] Priore decennio advecta saxa esse narrat Herodotus loc. cit. altero fabricam absolutam. Diodorus loc. cit. Τὸ δὲ πᾶν κατασκεύασμα τέλος ἔσχε μόγις ἐτῶν εἴκοσι διελθόντων.

[k] *Herodotus, Euhemerus*] De his agemus in Auctorum Indice.

[l] *Butorides*] In Mss. *Butoridas.*

[m] *Inter omnes eos*] Discrepantes auctorum sententias refert Diodorus Siculus Bibl. lib. I. pag. 59.

[n] *In raphanos*] Herod. loc. cit. pag. 138. Vide Notas et Emend. num. 10.

[o] *Mille sexcenta talenta*] Ægyptiaca scilicet, quæ ex Varronis æstimatione, quam attulimus XXXIII. 15. monetæ nostratis efficiunt libras, seu florenos, 4300800.

[p] *Amplissima*] E tribus supradictis. Herod. pag. 137. singulas frontes quadratæ pyramidis ait obtinuisse ὀκτὼ πλέθρα μέτωπον ἕκαστον. In Reg. 2. *septem jugera.* Mela I. 9. quatuor tantum jugera, quæ sunt Herodoti πλέθρα ὀκτώ.

[q] *Per septingentos* [*octingentos*] Sic etiam Mss.

singulorum laterum, altitudo a cacumine, pedes XV. S.[11 r] Alterius[s] intervalla singula per quatuor angulos pares DCCXXXVII.[t] comprehendunt.[12] Tertia minor quidem prædictis,[13] sed multo spectatior, Æthiopicis lapidibus,[u] assurgit CCCLXIII. pedibus inter angulos.[v] Vestigia[w] ædifi-

Reg. 2. 3. Editio princeps et recentiores: *per octingentos octoginta tres pedes.* Cl. Greaves, in Pyramidographia, eam mensus est, et reperit pedes Anglicos 693. Cl. le Brun, *Voyages,* cap. 36. eam fune dimensus reperit pedes Gallicos 704. Si quis nunc attendat differentiam pedum, Romani, Anglici, et Gallici, quantumque arenæ a Plinii Herodotique temporibus tempus aggesserit, comperiet mensuras Herodoti et Pomponii Melæ veras esse, et quomodo Plinianæ sint intelligendæ. In Anglico pede sunt pedis Gallici 11. pollices, 3. lineæ, 167. In pede Romano sunt ejusdem pedis Gallici 10. pollices, 10. lineæ, 109.' *Idem. per octingentos octoginta tres pedes* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *per septingentos o. tres pedes* cod. Dalec. —11 'Id est, latitudo cacuminis est pedum 15½. Et forte emendandum, *latitudo.* Nihil tamen mutavi ob consensum Mss. codicum, qui habent *altitudo.* Miror eruditum Harduinum id non accepisse de latitudine cacuminis, sed de altitudine totius pyramidis, et prodidisse eam fuisse quindecim millium pedum cum semisse, quod absurdum est. Latitudinem illius cacuminis mensus est Cl. Greaves loc. cit. et reperit pedes Anglicos 13.' *Brotier. latitudo a cacumine pedes XXV.* Gronov. et vulgg. *altitudo a cacumine pedes XX.* Harduin. et recentt. *latitudo a c. p. XVII.* cod. Dalec.—12 'Ita bene codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque edd. vett. Gronov. et al. præter Harduin. 1. 2. 3. Miller. et Bipont. quæ exhibent, *DCCXXXVII. S. comprehendunt.*—13 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *minor prædictis* Gronov. et al. vett. Mox, *consurgit CCCLXIII. . . . . ædificationis vestigia nulla, &c.* cod. Dalec. *assurgit CCCLXII. &c.* Harduin. 2. 3. Miller. et

NOTÆ

[r] *Altitudo a cacumine, pedes XV. S.*] Sic Mss. Hoc est, quindecim millia pedum, cum semisse. Prius legebatur, *latitudo . . . . pedes XXV.*

[s] *Alterius*] Secundæ e tribus superius memoratis.

[t] *DCCXXXVII.* [*S.*] Hoc est, pedes DCCXXXVII. cum semisse. Sic Mss.

[u] *Æthiopicis lapidibus*] Æthiopico lapide, ad medium usque, esse conflatam, Herodotus est auctor, II. 134.

[v] *Inter angulos*] Inter pares angulos: erat enim quadrata. Singulis lateribus tria πλέθρα, sive tria semijugera, Herodotus attribuit loc. cit.

[w] *Vestigia*] Totidem verbis hæc Diodorus Siculus Bibl. lib. I. pag. 57. Καὶ τὸ θαυμασιώτατον, τὸ τηλικοῦτον ἔργον κατεσκευασμένον, καὶ τοῦ περιέχοντος τόπου παντὸς ἀμμώδους ὄντος, οὐδὲν ἴχνος, οὔτε τοῦ χώματος, οὔτε τῆς τῶν λίθων ξεστουργίας, ἀπολείπεται· ὥστε δοκεῖν μὴ κατ' ὀλίγον ὑπ' ἀνθρώπων ἐργασίας, ἀλλὰ συλλήβδην καὶ ὁμοῦ, ὥσπερ ὑπὸ θεοῦ τινὸς, τὸ κατασκεύασμα τεθῆναι πᾶν εἰς τὴν περιέχουσαν ἄμμον. *Et quod maximam pariat admirationem, substructio tam insana perfecta est in loco, qui totus circumquaque arenosus est, ut ne vestigium quidem, tum aggeris, tum cæsi et politi lapidis, sit reliquum. Unde non paulatim hominum ope, sed conjunctim et semel, ceu a Deo quopiam, tota illa moles in circumfusis arenis collocata videatur.*

cationum nulla extant. Arena late pura circum, lentis similitudine, qualis in majori parte Africæ. Quæstionum summa est, quanam ratione in tantam altitudinem subvecta sint cæmenta.[14] Alii enim nitro [x] ac sale adaggeratis cum crescente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis:[d] alii lateribus e luto factis, in privatas domos distributis.[15] [y] Nilum enim non putant rigare potuisse, multo humiliorem. In pyramide maxima est intus puteus octoginta sex cubitorum: flumen illo admissum arbitrantur. Mensuram altitudinis earum omniumque similium deprehendere invenit Thales Milesius,[z] umbram metiendo, qua hora par esse corpori solet. Hæc sunt pyramidum miracula: supremumque illud, ne quis regum opus,[16] miretur minimam ex his,

[d] *Alii enim aggeribus e nitro et sale, simul ut crescebat opus, factis, subvecta cæmenta aiunt: qui aggeres, opere peracto, diluti sint fluminis per canales immissi irrigatione.*

Franz.—14 Cod. Dalec. *sunt omnia cæmenta.*—15 Ita ex codd. Harduinus et recentt. '*e luto contis extracto* Vet. quo genere locutionis usus est Herodotus.' *Dalec. e luto factis extractos pontes, peracto opere in privatas domos distributos* edd. vett. et Gronov.—16 Vet. Dalec. *opes.* Mox, *minimam extitisse laudatissimam* cod. Dalec.

NOTÆ

[x] *Alii enim nitro*] Diodorus Siculus loc. cit. postquam aggerum adminiculo deportatos lapides dixit ad pyramidum structuram, hæc statim subjungit: Ἐπιχείρουσι δέ τινες τῶν Αἰγυπτίων τερατολογεῖν καὶ μυθεύεσθαι ὑπὲρ τούτων, λέγοντες ὡς ἐξ ἁλῶν καὶ νίτρου τῶν χωμάτων γεγονότων, ἐπαφεθεὶς ὁ ποταμὸς ἔπηξεν καὶ διέλυσεν αὐτὰ, καὶ παντελῶς ἠφάνισεν, ἄνευ τῆς χειροποιήτου πραγματείας. *Ægyptiorum nonnulli prodigiose de his loqui, et nescio quas fabulas conantur obtrudere: quod nimirum cum aggeres isti e sale et nitro constarent, fluvius immissus eos liquarit, dissolutosque prorsus abolererit, intacta operis absoluti structura.*

[y] *In privatas domos distributis*] Peracto opere.

[z] *Thales Milesius*] Apud Plutarchum in Convivio sapientum, p. 147. Thaletem Niloxenus sic compellat: Ἐπεὶ σοῦ τε καὶ τὰ ἄλλα θαυμάζει, καὶ τῆς πυραμίδος τὴν μέτρησιν ὑπερφυῶς ἠγάπησεν, ὅτι πάσης ἄνευ πραγματείας, καὶ μηδενὸς ὀργάνου δεηθεὶς, ἀλλὰ τὴν βακτηρίαν στήσας ἐπὶ τῷ πέρατι τῆς σκιᾶς, ἣν ἡ πυραμὶς ἐποίει, γενομένων τῇ ἐπαφῇ τῆς ἀκτῖνος δυοῖν τριγώνων, ἔδειξας, ὃν ἡ σκιὰ πρὸς τὴν σκιὰν λόγον εἶχε, τὴν πυραμίδα πρὸς τὴν βακτηρίαν ἔχουσαν. *Nam cum te quoque ob alia quædam suspicit,* (Amasis videlicet Ægypti rex,) *tum vero mirum in modum ei arridet, quod pyramidis altitudinem absque ullo labore, aut instrumento, dimensus es, sed scipione ad umbræ, quam jaciebat pyramis, finem erecto, ac tactu radiorum duobus triangulis constitutis, demonstravisti altitudinem pyramidis ad scipionis altitudinem ea esse proportione, quam umbra illius ad hujus umbram haberet.*

sed laudatissimam, a Rhodope[a] meretricula factam. Æsopi fabularum philosophi conserva quondam et contubernalis hæc fuit, majore miraculo tantas opes meretricio esse conquisitas quæstu.

XVIII. Magnificatur et alia turris[1] a rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quam constitisse octingentis talentis[b] tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis,[c] quod in ea permiserit Sostrati Gnidii[d] architecti structuræ ipsius nomen[2] inscribi. Usus ejus, nocturno navium[3] cursu ignes ostendere, ad prænuntianda vada, portusque introitum: quales jam[e] compluribus locis flagrant, ut Ostiæ, ac Ravennæ.[4] Periculum in continuatione[5] ignium ne sidus existimetur, quoniam e longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem[f] Gnidi fecisse traditur.

XIX. (XIII.) Dicamus et labyrinthos, vel portentosissi-

CAP. XVIII. 1 Vet. Dalec. *et alta turris.*—2 Cod. Dalec. *structura nomen.* —3 Idem codex, *nautarum.*—4 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *sicut jam tales compluribus locis flagrant, ut Puteolis ac Ravennæ* Gronov. et vulgg.— 5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *in corrivatione* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

[a] *A Rhodope*] Negat hoc esse verum Herodotus II. 134. jactitatum id falso a Græcis ait: conditam eam pyramidem esse a Mycerino Cheopis filio, Ægypti rege. Sed fuere, ut dictum est supra, de pyramidum auctoribus discrepantes sententiæ. Rhodopen hanc factam esse Ægypti reginam, Ælianus affirmat Var. Hist. XIII. 33. et Strabo lib. XVII. pag. 808.

[b] *Octingentis talentis*] Attica hæc ego talenta interpretor, quoniam a Principe e Græcia oriundo persoluta: quæ monetæ nostratis efficiunt libras, seu florenos, 1720000. Si Ægyptiaca magis placet intelligi, libras accipe 2150400. Non alia Plinius talenta laudat toto opere, præter Ægyptia Atticave.

[c] *Ptolemæi regis*] Lagi F. qui primus post Alexandrum Ægypto præfuit.

[d] *Sostrati Gnidii*] Inscriptionem recitat Strabo lib. XVII. p. 791. ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ. ΔΕΞΙΦΑΝΟΥΣ. ΚΝΙΔΙΟΣ ΘΕΟΙΣ. ΣΩΤΗΡΣΙΝ. ΥΠΕΡ. ΤΩΝ ΠΛΩΙΖΟΜΕΝΩΝ. SOSTRATVS. CNIDIVS. DEXIPHANIS. F. DIIS. SERVATORIBVS. PRO. SALVTE. NAVIGANTIVM. Refert et Lucianus lib. Quomodo Historia sit conscribenda, dolumque simul aperit, quo id fuerit peractum a Sostrato.

[e] *Quales jam*] Vide Notas et Emend. num. 11.

[f] *Ambulationem*] Ambulatio locus est ad deambulandum: qua de voce Lexicographos consule.

mum humani impendii[g] opus,[1] sed non, ut existimari potest, falsum.

Durat etiam nunc in Ægypto in Heracleopolite[2] nomo, qui primus factus est ante annos, ut tradunt, ter mille sexcentos,[3] a Petesucco[h] rege, sive Tithoë. Quanquam Herodotus[i] totum opus regum esse dicit, novissimique Psammetichi.[4] Causam faciendi varie interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lyceas sepulcrum Mœridis: plures Soli sacrum id exstructum, quod maxime[5] creditur.

Hinc utique[j] sumsisse Dædalum exemplar ejus labyrinthi, quem fecit in Creta,[6 k] non est dubium, sed centesimam tantum portionem ejus imitatum, quæ itinerum ambages, occursusque, ac recursus inexplicabiles continet: non (ut in pavimentis,[l] puerorumve[7] ludicris campestribus vi-

Cap. xix. 1 Gronov. et al. ante Harduin. *humani ingenii opus.* Mox, *ut existimari possit* cod. Dalec.—2 *Heliopolite* margo edd. Dalec. et Gronov. —3 'In cod. Reg. 5. *tria millia;* nec habet, *sexcentos.*' Brotier. *IIIMDC.* Gronov. et al. ante Harduin. qui ex codd. edidit, *quater mille sexcentos.* Mox, *Peteseuce* cod. Dalec.—4 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *dicat novissimeque Psammetichi. Causas, &c.* cod. Dalec. *dicit novissimaque, &c.* Gronov. et vulgg.—5 Cod. Dalec. *sacrum. Id extremum maxime.*—6 Cod. Dalec. *fecit Cretæ.*—7 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *puerumve* Gronov. et al. vett. Mox, *passuum et plura* cod. Dalec.—

NOTÆ

g *Humani impendii*] Profusi sumtus. Ita Reg. 2. non *ingenii*, ut editi et Colb. 3. Favet ipse Plinius in calce hujus capitis: 'Adco vesana dementia, quæsisse gloriam impendio nulli profuturo.' Vidit hoc et Pintianus.

h *A Petesucco*] Si Diodoro fides, Bibl. lib. i. pag. 55. a Mende potius rege, quem et nonnulli Maron appellant.

i *Herodotus*] Ægyptios Herodotus ait, ii. 147. et 148. recuperata libertate, duodecim sibi reges delegisse, in totidem partes Ægypto distributa. Horum unum fuisse Psammetichum, qui ceteris deinde sublatis e medio, novissimus ipse solusque regnarit. Eos communi consilio, in sui nominis monumentum, labyrinthum fecisse. Tarquinii Prisci fere temporibus Psammetichus Ægypti tenuit principatum, ex Eusebii Chron.—'Anno Urbis Romæ 86. Manasse regis Juda temporibus, Psammetichus Ægypti tenuit principatum.' *Ed. sec.*

j *Hinc utique*] Sic Diodorus Siculus Bibl. lib. i. pag. 55.

k *In Creta*] Juxta Gnossum. Pausanias in Atticis, aliique.

l *Ut in pavimentis*] Ut et in hortis fingi e buxo solent: quibus in labyrinthis per limites exiguos, humili buxo vel herba præcinctos, (Plinius laciniam vocat,) millia passuum plura conficiuntur.

demus) brevi lacinia[a] millia passuum plurà ambulationis continentem; sed crebris foribus inditis, ad fallendos occursus, redeundumque in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Ægyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti: Ægyptius (quod miror equidem)[m] introitu,[n] lapide e Pario columnis: reliquis[8] e Syenite molibus compositis, quas dissolvere ne sæcula quidem possint: adjuvantibus Heracleopolitis,[9] qui id opus invisum[o] mire infestavere. Positionem operis ejus[p] singulasque partes enarrare non est, cum sit in regiones divisum, atque in præfecturas (quas vocavi[10] nomos)[q] sedecim[r] nominibus earum, totidem vastis domibus attributis: præterea templa omnium Ægypti Deorum contineat, superque Nemeses[s] quindecim ædiculis[11] incluserit, pyramides complures quadragenarum ulnarum, senas radicum oras[t] obtinentes. Fessi jam eundo perveniunt ad viarum illum inexplicabilem errorem. Quin et cœnacula

[a] *Humili, instar laciniæ, buxo vel herba.*

8 'In codd. Regg. 2. 3. *lapidis e Pario columnis, &c.* In Editione principe, *lapideis e Paro columnis,' &c.* Brotier. *lapide e Pario columnisque reliquis* Franz. *lapide e Pario: columnis reliquis* Hardnin. 1. 2. 3. Miller. et Bipont. *introitu columnisque reliquis e mollibus, &c.* Gronov. et vulgg.—9 Vet. Dalec. *etiam Heracleopolitis.*—10 Gronov. et al. ante Harduin. *quas vocant.*—11 *Amasis undecim ædiculas* Vet. Dalec. Mox, in eodem Vet. *senas ad radicem muri;*

NOTÆ

[m] *Quod miror equidem*] Mirari jure subit, cum Ægyptus tot marmorum generibus domi abundet, e Paro quæsiisse, ut introitus labyrinthi columnas ex eo excideret, componeretque structis ex eo lapide molibus.

[n] *Introitu*] Vide Notas et Emend. num. 12.

[o] *Qui id opus invisum*] Mss. *qui id opus in usu.*

[p] *Positionem operis ejus*] Eleganter a Mela describitur, I. 9. pag. 13. 'Psammetichi opus labyrinthus, domos ter mille, et regias duodecim, perpetuo parietis ambitu amplexus, marmore exstructus ac tectus, unum in se descensum habet, intus pæne innumerabiles vias,' &c.

[q] *Quas vocavi nomos*] Libro quinto scilicet, cap. 9. Sic porro Mss. non, ut editi, *quas vocant.*

[r] *Sedecim*] Plures Strabo, Herodotus pauciores habet.

[s] *Nemeses*] De Nemesi diximus c. 4. libri hujus.

[t] *Senas radicum oras*] Ita clare Mss. omnes. Ad radicem pyramidis intelligi ab eo arbitramur spatiosiora fundamenta, cen gradus quosdam, per quos introitus pyramidis peteretur. Libri editi, *senos radice muros.*

clivis excelsa,[12] porticus quoque [13] descenduntur [14] nonagenis gradibus: [15] intus columnæ de porphyrite lapide, Deorum simulacra, regum statuæ, monstriferæ effigies. Quarundam autem domorum [16] talis est situs, ut adaperientibus fores tonitruum intus terribile existat. Majore autem in parte transitus est per tenebras. Aliæ rursus [17] extra murum labyrinthi ædificiorum moles: itron appellant.[18] [u] Inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus. Fecit [19] unus omnino pauca ibi Circummon [20] spado Necthebis regis, ante Alexandrum Magnum annis quinquagenis.[21] Id quoque [22] traditur, fulsisse trabibus spinæ [v] oleo incoctæ,[b] dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Ægyptio et Cretico labyrinthis satis dictum est.

[b] *Dicitur sustentasse id opus trabibus Ægyptiæ spinæ, oleo incoctæ.*

Gronov. et al. ante Harduin. *senos radice muros.*—12 'Ita bene cod. Reg. 2.' *Brotier. cœnacula prius excelsa* Gronov. al. vett. Hardnin. 1. 2. 3. et recentt.—13 'Ita cod. Reg. 5. In cod. Reg. 3. *porticus ejus.*' Brotier. *porticusque* edd. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—14 'Ita Mss. Reg. et Editio princeps. Frustra et sine auctoritate in recentioribus editionibus, *ascenduntur.* Sic sunt gradus in cœnaculis et porticibus villarum imperatoris Sinarum.' *Brotier.*—15 'Ita codd. Regg. et Editio princeps. Frustra recentiores edd. addidere, *nonagenis gradibus omnes.*' Brotier.—16 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *monstriferæ imagines. Quarundam domuum* cod. Dalec. *monstrificæ effigies. Q. autem domorum* edd. vett. et Gronov.—17 'Ita codd. Regg. 2. 3. 5.' *Brotier. tenebras: aliæque rursus* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—18 'In Mss. Reg. 2. 3. 5. et Editione principe, *iteron appellant.* In recentioribus editionibus emendatum, *pteron appellant.* Quam vocem jam vidimus supra in hoc libro, cap. 4. sed *pteron*, de quo ibi agitur est omnino diversum: nec potest ullo modo constare cum labyrinthi structura, quam accurate descripsit Plinius. At cum *iteron* sit vox nihili, emendandum duxi *itron.* Ἴτρον autem est *imus venter.* Sic quoque itron, *le bas Labyrinthe, le petit labyrinthe.*' Brotier. *pteron appellant* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—19 'In Mss. Reg. 2. 3. et Editione principe, *facit.* In Ms. Reg. 5. *ficit.* Sic apud Cl. Gori, Inscript. Antiq. Tom. II. pag. 400. FICIT pro *fecit.* Male recentiores editiones, *refecit.*' Brotier. *Reficit* edd. vett. Gronov. Hardnin. 1. 2. 3. Miller. Bipont. et Franz.—20 *Circammon* Gronov. et al. ante Hardnin.—21 'Numerus *quinquagenis* in Mss. Reg. omissus est. In Editione principe, *annis d.* Error sane est pro *annis L.* Miror eruditum Harduinum id non deprehendisse; cum ipse paulo supra cap. 14. annotasset: 'Nectabis: qui Eusebio in Chronic. Nectanebis, cujus ætas Alexandri M. tempora vix XL. annis antecessit.' Fuit ultimus

NOTÆ

[u] *Itron* [*pteron*] *appellant*] Πτερὰ sunt in re ædificatoria, ut alibi diximus, muri duo in altitudinem consurgentes, alarum instar.

[v] *Trabibus spinæ*] Spinæ Ægyptiæ sive Arabicæ, de qua XXIV. 65.

Lemnius similis illis, columnis tantum centum quinquaginta memorabilior fuit:[23] quarum in officina turbines[w] ita librati pependerunt, ut puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus et Rholus, et Theodorus indigena.[x] Extantque adhuc reliquiæ ejus, cum Cretici Italicique nulla vestigia extent.

Namque et Italicum dici convenit, quem fecit sibi Porsena rex Etruriæ sepulcri causa, simul ut externorum[24] regum vanitas quoque ab Italis superetur. Sed cum excedat omnia fabulositas, utemur ipsius M. Varronis in expositione ejus verbis: 'Sepultus est, inquit, sub urbe Clusio: in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato quadratum:[25] singula latera pedum trecenum,[26] alta quinquagenum: inque basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quo si quis improperet[c] sine glomere lini, exitum invenire nequeat. Supra id quadratum pyramides stant quinque, quatuor in angulis, in medio una: in imo latæ pedum quinum septuagenum, altæ centum quinquagenum: ita fastigatæ, ut in summo orbis æneus et petasus[y] unus omnibus sit impositus,[27] ex quo pendeant exapta catenis[z]

[c] *Introire properet.*

regum Ægypti, Pharaonum nomine. Ejus finem memorat Chronicon Alexandrinum sub Olympiade CI.' *Brotier.* *annis quingentis* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—22 *Is quoque* Vet. Dalec.—23 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. *quadraginta mirabilior fuit* edd. vett. et Gronov. *quinquaginta mirabilior fuit* Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—24 Cod. Dalec. *ut et externorum.* Mox, *superaretur* Gronov. et al. ante Harduin.—25 'Ita codd. Regg. 2. 3.' *Brotier.* *lapide quadrato: singula, &c.* edd. ante Brotier.—26 'Ita bene codd. Regg. 2. 3.' *Brotier.* *pedum lata tricenum* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Mox, *quo si quis introire properet* Vet. Dalec.—27 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *latæ pedum quinum: ita fastigiatæ, ut in summo æneus petasus omnibus sit impositus* cod. Dalec. *latæ pedum septuagenum quinum, &c.* Gronov. et vulgg. Mox, *excepta*

NOTÆ

[w] *Quarum . . . turbines*] Quarum cardines et axes in torno ita librati temperatique, ut puero rotam circumagente, cujus illæ erant axi implicitæ, tornarentur ab opifice.

[x] *Theodorus indigena*] Lemnius igitur. Est is fortassis, quem de æde Dorica Junonis, quæ est Sami, commentarium condidisse Vitruvius prodidit, in Præfatione l. VII. p. 124.

[y] *Petasus*] Galeri forma.

[z] *Exapta catenis*] Hoc est, aptata, conjuncta, *συνημμένα, ἐξηρμωσμένα.* Sic Mss. Reg. 2. et alii: non, ut in editis

tintinnabula, quæ vento agitata, longe sonitus referant, ut Dodonæ olim[a] factum. Supra quem orbem[28] quatuor pyramides insuper, singulæ extant altæ pedum centenum.' Supra quas uno solo[d] quinque pyramides,[29] quarum altitudinem Varronem puduit adjicere. Fabulæ Etruscæ tradunt eandem fuisse, quam totius operis: adeo[30] vesana dementia quæsisse gloriam impendio nulli profuturo. Præterea fatigasse regni vires, ut tamen[31] laus major artificis esset.

XX. Legitur et pensilis hortus, immo vero totum oppidum Ægyptiæ[1] Thebæ, exercitus armatos subter educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Etiamnum hoc minus mirum, quam quod flumine medium oppidum interfluente. Quæ si fuissent, non dubium est Homerum dicturum fuisse, cum centum portas[b] ibi prædicaret.

XXI. (XIV.) Magnificentiæ[1] vera admiratio extat templum Ephesiæ[c] Dianæ ducentis viginti annis factum a tota Asia.[d] In solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis[2] ea substra-

[d] *In eadem planitie.*

catenis edd. vett. et Gronov.—28 *Supraque orbem* cod. Dalec.—29 Cod. Dalec. *quinæ pyramides.*—30 Vet. Dalec. *et adeo.*—31 Vet. Dalec. *ut tantum.*

CAP. XX. 1 *Leguntur vero et pensiles hortos imo vero t. o. fecisse Ægyptiæ* Vet. Dalec. et Paris. Mox, *subito educere* cod. Dalec.

CAP. XXI. 1 *Græcæ magnificentiæ* cod. Dalec.—2 Cod. Dalec. *ante calca-*

NOTÆ

legitur, *excepta.* Usus ea voce Lucretius IV. 827. 'Brachia tum porro validis exapta lacertis.' Et Lucilius lib. X. 'Pellicula extrema exaptum pendere opus ingens.'

[a] *Ut Dodonæ olim*] Ubi columnæ fuere duæ sublimes, quarum in altera posita pelvis ærea esset; in altera pensile pueri simulacrum, flagellum æreum manu tollentis. Quoties vero vehementior paulo ventus afflaret, impulsa scutica pelvim feriret sæpiuscule, quæ diu post tinnitum referret. Unde paræmia: Δωδωναῖον χαλκεῖον, *Dodonæum æs.*

[b] *Cum centum portas*] Iliad. I. 382.

[c] *Templum Ephesiæ*] Robertus Cenalis Hist. Gall. lib. II. perioche 3. p. 130. subductis accurate calculis splendide demonstrat templum B. Virgini Lutetiæ sacrum majus esse multo ac splendidius, quam fuerit Ephesinum, mensuris utriusque collatis, atque operosius fabricatum.

[d] *A tota Asia*] Livius lib. I. p. 16. 'Jam tum erat inclytum Dianæ Ephesiæ fanum: id communiter a civitatibus Asiæ factum fama ferebat.'

vere carbonibus,[e] dein velleribus lanæ. Universo templo longitudo est CCCCXXV. pedum, latitudo ducentorum[3] viginti, columnæ centum viginti septem a singulis regibus factæ, LX. pedum altitudine: ex iis XXXVI. cælatæ, una a Scopa. Operi præfuit Chersiphron[f] architectus. Summa miracula, epistylia[g] tantæ molis attolli potuisse. Id consecutus est ille æronibus[a 4 h] arena plenis, molli clivo[5 i] super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens imos, ut sensim opus in cubili sederet.[6 j] Difficillime hoc contigit in limine ipso quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili, anxio artifice, mor-

[a] *Sportulis.*

tis.—3 Cod. Dalec. *centum.*—4 Gronov. et al. ante Harduin. *peronibus.*—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *molli pulvino* Gronov. et al. vett.—6 Ita Harduin. et recentt. *ut sensim totum insideret* Gronov. et vulgg. ‘*ut sensim motus in colle sederet* Ms. Lego, *totus clivus*

NOTÆ

[e] *Carbonibus*] August. de Civit. Dei XXXI. 4. ‘Quid? in carbonibus nonne miranda est et tanta infirmitas, ut ictu levissimo frangantur, pressu facillimo conterantur, et tanta firmitas, ut nullo humore corrumpantur, nulla ætate vincantur, usque adeo ut eos substernere soleant.... Quis eos in terra humida effossos, ubi ligna putrescerent, tamdiu durare incorruptibiliter posse, nisi rerum ille corruptor ignis effecit?’ Hujus consilii auctorem Theodorum Samium, Rhœci filium fuisse, scribit Diogenes Laërtius lib. II. in Aristippo, p. 58.

[f] *Chersiphron*] Χερσίφρων pariter Straboni lib. XIV. p. 640.

[g] *Epistylia*] Egimus de ea voce lib. sup. cap. 49.

[h] *Æronibus*] Ita Reg. 2. Colb. 3. aliique. In editis perperam legitur *peronibus*. De *æronum* voce et significatu vide Vossium in Etymol. Sententia hujus loci est, arena saccis convecta excitatum collem fuisse, qui summas columnas excederet: per eum clivum epistylia attolli in altum facile potuisse: tum ab imo exinanitum collem fuisse, quamdiu sederet epistylium in columnæ abaco, quod suum erat epistylio cubile.

[i] *Molli clivo*] Sic Mss. supra laudati. Libri vulgati, *molli pulvino*. Apud Quintil. XII. 10. ‘Mollietur clivis elatius solum.’ Ubi hodie perperam legitur, ‘Mollietur dives et lætius solum.’ Sunt qui legant, ‘Mollietur clivus et elatius solum.’

[j] *Opus in cubili sederet*] Libri hactenus editi, *ut sensim totum insideret*. Reg. 2. *ut sensim motus in colo sederet*. Salmasius in Solin. pag. 818. *moles in cubili sederet*. Forte, quoniam sequitur: ‘Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili.’ Apud Vitruvium II. 8. pag. 28. ‘cubilia lapidum,’ et IV. 2. pag. 64. ‘tignorum cubilia,’ ubi lapides et tigna sedent et conquiescunt.

tis destinatione suprema.[b 7] Tradunt in ea[8] cogitatione fessum nocturno tempore in quiete vidisse præsentem Deam, cui templum fiebat, hortantem ut viveret: se composuisse lapidem, atque ita postero die apparuit, et pondere ipso correctus videbatur.[c 9] Cetera ejus operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad speciem[d 10] naturæ pertinentia.

XXII. (XV.) Durat et Cyzici delubrum, in quo filum aureum commissuris[e] omnibus politi lapidis subjecit artifex, eboreum[1] Jovem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. Translucet[k] ergo pictura[2] tenuissimis capillamentis, lenique afflatu simulacra refovente, præter ingenium artificis, ipsa materia, quamvis occulta, in pretio operis intelligitur.[f]

XXIII. Eodem in oppido est lapis, fugitivus appellatus: Argonautæ[1] eo pro anchora usi, ibi reliquerant.[1] Hunc e Prytaneo[m] (ita vocatur locus) sæpe profugum vinxere[2] plumbo. Eadem in urbe[n] juxta portam, quæ Thracia[o] vo-

[b] *Cum destinaret sibi necem inferre.*
[c] *Et suo se pondere lapis ad debitum situm statumque revocarat.*
[d] *Ad commendationem.* [e] *Juncturis.*
[f] *Auri fulgore simulacra ea leniter feriente, præter ingenium artificis, ipsa simulacrorum materia, ob repercussum auri, quamvis occulto nitore ex lapidum juncturis, addit operi pretium.*

sideret.' Dalec.—7 Vet. Dalec. *animo artificis mori supremum destinato.*—8 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. Traduntque in ea* al. ante Brotier.—9 Ita Harduin. et recentt. ex codd. *ita ut postero die apparuit, incorruptus videbatur* cod. Dalec. *ita postero die a. poudereque ipso, &c.* Gronov. et vulgg.—10 Cod. Dalec. et al. *specimen.*

CAP. XXII. 1 Ita cod. Dalec. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *eburneum* Gronov. et vulgg.—2 *Collucent ergo junctura* Vet. Dalec. *Tralucent ergo junctura* Gronov. et vulgg. Mox, Vet. Dalec. *præter ingenium.* Cod. Dalec. *quamvis occulte.*

CAP. XXIII. 1 Vet. Dalec. *reliquerunt.*—2 Ita codd. Harduini et Dalec.

NOTÆ

[k] *Translucet*] Sic Mss. omnes, Reg. 2. Colb. 3. &c. In editis, *Tralucent ergo juncturæ.* Parm. editio, Ven. Brix. et aliæ ante Frobenium, *Tralucent ergo picturæ.*

[l] *Argonautæ*] Qui fanum Dindymenes Matris Deorum in ea civitate ædificarunt. Strab. lib. XII. p. 575.

[m] *Hunc e Prytaneo*] Πρυτανεῖον Græcis. Livius lib. XLI. pag. 527. 'Cyzici in Prytaneum, id est, penetrale urbis, ubi publice, quibus is honos datus est, vescuntur,' &c. Vide Lexicon Constantini.

catur,[3] turres septem acceptas voces numerosiore repercussu multiplicant:[4] nomenque huic miraculo Echo est a Græcis datum. Hoc quidem natura locorum evenit, et plerumque convallium: ibi casu accidit. Olympiæ autem arte, mirabili modo, in porticu, quam ob id heptaphonon[5 p] appellant, quoniam septies eadem vox redditur. Cyzici et buleuterion[q] vocant ædificium amplum, sine ferreo clavo, ita disposita contignatione, ut eximantur trabes sine fulturis,[g] ac reponantur. Quod item Romæ in ponte Sublicio[r] re-

[g] *Sine fulcimento aliquo.*

cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *fixere* Gronov. et vulgg.—3 'In codd. Regg. 3. 5. *quæ Tracia vocatur.* In cod. Reg. 2. *quæ Trachia vocatur.*' Brotier. *quæ Trachia vocatur* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *quæ Thracia vocatur* Gronov. et vulgg.—4 Cod. Dalec. *turris est acceptæ vocis nomen numerosiore percussu septies multiplicans.*—5 Idem codex, *quam oppidum heptaphonon.*

NOTÆ

[n] *Eadem in urbe*] Simile est quod de Byzantio Dio refert in Severo, l. LXXIV. p. 847. Ἑπτὰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν Θρᾳκίων πυλῶν πύργοι καθεστηκότες πρὸς τὴν θάλασσαν ἦσαν· τούτων δ' εἰ μέν τις ἄλλῳ τῳ προσέμιξεν, ἥσυχος ἦν· εἰ δὲ δή τῳ πρώτῳ ἐνεβόησέ τινα, ἢ καὶ λίθον ἐνέβριψεν, αὐτός τε μηχανῇ τινι ἐλάλει, καὶ τῷ δευτέρῳ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν παρεδίδου· καὶ οὕτω διὰ πάντων ὁμοίως ἐχώρει, οὐδὲ ἐπεταράττον ἀλλήλους, ἀλλ' ἐν τῷ μέρει πάντες, παρὰ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἕτερος, τήν τε ἠχὴν καὶ τὴν φωνὴν διεδέχοντό τε καὶ παρεπέμποντο. *Ibi septem turres a portis Thraciis ad mare stabant. Harum ad aliam quampiam si quis se contulisset, ea silebat. Sin autem in primam quis voces aliquas emisisset, aut lapidem injecisset, tum ipsa per machinam loquebatur, tum id ipsum alteri faciendum tradebat: atque ita per omnes illud eodem modo pertinebat: neque altera alteram turbabat; sed unaquæque per vices a proxime antecedenti sonum vocemque acceptam ad sequentem transmittebat.*

[o] *Quæ Thracia* [*Trachia*] Τραχεῖα, *aspera.* Sic Mss. non, ut editi, *Thracia.*

[p] *Heptaphonon*] Ἑπτάφωνον, quasi *septies vocalem.* Vide Plutarchum de Placitis Philos. IV. 20. p. 903. Idem de Garrul. p. 502. porticum hanc ipsam commemorat, quæ Olympiæ fuit, ἑπτάφωνον appellatam, quia vocem scilicet septies iteraret. Lucretius l. IV. 'Sex etiam, aut septem loca vidi reddere voces, Unam cum jaceres: ita colles collibus ipsis Verba repulsantes iterabant dicta referre,' &c. Quem in locum Lambinus ait, in Carentonio vico, qui vicus tribus passuum millibus Lutetia Parisiorum abest, auditam a se Echo voces septies regerentem: Ticini in aula magnæ Basilicæ ter et decies vocem referri.

[q] *Buleuterion*] Βουλευτήριον, *Curiam, Senatum, consilii locum.*

[r] *In ponte Sublicio*] Nomen is habet a sublicis, hoc est, a tignis, quibus pons innititur. Sic enim Formiani ea tigna nuncupabant. Auctor Festus. Idem roborens, a trabium materia dictus Ovidio Fast. v. 622. quare et ξυλίνην ζεφύραν Plutarchus appellat in

ligiosum est, posteaquam Coclite Horatio[s] defendente ægre revulsus est.

XXIV. Verum et ad Urbis nostræ miracula transire conveniat,[1] octingentorumque annorum[2] dociles scrutari vires,[h] et sic quoque terrarum orbem victum ostendere: quod accidisse toties pæne, quot referentur[3] miracula, apparebit: universitate vero acervata, et in quendam unum cumulum conjecta, non alia magnitudo exsurgit,[4] quam si mundus alius quidam in uno loco narraretur.[5]

Nam ut Circum maximum a Cæsare dictatore[a] exstructum longitudine stadiorum trium,[b] latitudine unius, sed cum ædificiis jugerum quaternum,[c] ad sedem CCL.[6][d] millium, inter magna opera dicamus; nonne inter magnifica basilicam Pauli[e] columnis e Phrygibus[7] mirabilem, forumque

[h] *Scrutari quid potuerit nongentis annis ingenii sui docilitate assequi populus Romanus.*

CAP. XXIV. 1 Vet. Dalec. *convenit.*—2 'Male libri scripti et editi habent *DCCC.* vel *nongentorum annorum.*' Brotier. Mox, *scrutari viros* Vet. Dalec. *ut res ipsa sic, &c. ostenderet* cod. Dalec.—3 Cod. Dalec. *toties, quot referuntur.*—4 Cod. Dalec. *exurgit;* Gronov. et al. vett. *exurget.*—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *narretur* Gronov. et vulgg.—6 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier.* Ita quoque cod. Dalec. *ad sedem CCLX.* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—

NOTÆ

Gracchis. 'Æmilius' quoque P. Victori, in Descriptione Romæ: 'Pons Æmilius, qui ante Sublicius.' Dum trabibus sive sublicis sine ære aut ferro stetit, vel clavum ei addere religioni fuit: quare pons sacer tum habitus, et ἱερὰν γεφύραν Græci nominarunt.

[s] *Coclite Horatio*] Vide quæ diximus XXXIV. 11.

[a] *A Cæsare dictatore*] Designatum jam olim a Tarquinio Prisco Romanorum rege, inter Aventinum et Palatium.

[b] *Stadiorum trium*] Hoc est, passuum CCCLXXV. Nam 'stadium,' inquit Plinius II. 21. 'centum viginti quinque nostros efficit passus.'

[c] *Jugerum quaternum*] Singula jugera ex eodem Plinio XVIII. 3. pedes continent CCXL.

[d] *Ad sedem CCL.*] Reg. 2. et Colb. 3. ac vetus Dalec. *CCL.* At P. Victor, in descript. Romæ, regione Urbis undecima, 'Circus Maximus, qui capit loca trecenta octoginta quinque millia.' Certe Trajanus quinque millia locorum adjecit: forte et alii plura.

[e] *Basilicam Pauli*] Fuit hic L. Æmilius Paulus, qui C. Marcelli in Consulatu collega, anno Urbis DCCIII. in medio foro, ut Cicero scribit ad Atticum Epist. IV. 16. basilicam novam magnificentissimam exstruxit. Extat hujus insigne monumentum in nummo vetere gentis Æmiliæ, quem Patinus exhibet de Famil. Rom. p. 7. Memi-

Divi Augusti,[f] et templum Pacis[g] Vespasiani[8] imperatoris Augusti, pulcherrima operum, quæ unquam; Pantheon Jovi Ultori[h] ab Agrippa factum, cum theatrum ante texerit Romæ Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis?[i]

Pyramidas regum miramur,[9] cum solum tantum foro ex-

7 Vet. Dalec. *columnis Phrygibus.*—8 Cod. Dalec. *divi Vespasiani.*—9 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Pyramides regum miramur opera* edd. vett. et Gronov. *miramur. Consulum opera tantum foro extruendo, et quæ Cæsar Dictator emerit, non miramur* alii ap. Dalec. Mox, *captis avaritia animis* Vet. Dalec. Deinde, codex ejusdem: *CCXLVII. talentis emit locum, quo habitavit.*

NOTÆ

nere Plutarchus in Cæsare, Dio lib. XLIX. P. Victor, in Descript. Romæ, regione octava, ubi et Forum Romanum, 'Basilica Pauli cum Phrygiis columnis.'

[f] *Forumque Divi Augusti*] P. Victor loco cit. 'Forum Augusti, cum æde Martis Ultoris.' Vide Sueton. in Aug. cap. 29.

[g] *Templum Pacis*] Foro proximum, ut alibi diximus.

[h] *Pantheum Jovi Ultori*] Nunc ædes est Deiparæ sacra. Rotundam a forma structuræ vocant. Est enim, ut ait Ammianus l. XVI. 'Speciosa celsitudine fornicata.'

[i] *Ludis Libonis*] Scribonii Libonis, qui Ciceronis Consulatu ædilitatem gessit.—'Hujus est nummus argenteus in Museo nostro, et apud Patin. in Fam. pag. 249. Caput Concordiæ velatum exhibet, et nomina Pauli Lepidi, ut jam superius vidimus ad lib. XXXIII. qui 'Paulus' ex patre, 'Lepidus' ex matre fuit, filia Lepidi Triumviri. Ex altera parte in ambitu legitur, PVTEAL. SCRIBON. Infra LIBO, in medio compages lignea quadrata, sertis ac floribus circumdata: hinc inde pendent velut arculæ duæ, vel sacculi forenses duo, in quibus essent instrumenta litium: in imo malleolus, quo signum a Prætore daretur Prætorii dimittendi. Curiæ ea septa sive claustra sunt, cujusmodi apud nos est quod vocant, *le Parquet.* Prætor Urbanus, cum hic nummus cuderetur, Scribonius Libo fuit, et idem primus auctor hæc claustra construendi. Hujus meminit Horat. lib. I. Ep. 19. 8. 'Forum PUTEALque Libonis Mandabo siccis.' Quoniam siccos oportet esse, non madidos, qui coram Libone Prætore perorarent. Et II. Sat. 6. 35. 'Roscius orabat sibi adesses ad PUTEAL cras.' Nimirum ut apud Prætorem causam ipsius actitaret. Claustra illa septave, quod putei crepidinem repræsentarent, Romani Puteal appellarunt. Fuit Prætor Urbanus Scribonius Libo e gente Patricia: cujus e posteris C. Scribonius Consul a Plinio memoratur II. 35. Vidimus et alium pariter ex argento nummum, parte una simili forma putealis: superne, PVTEAL: infra SCRIBON. Parte altera caput Augusti nudum, CAESAR AVGVSTVS. Alius est Statius Libo, cujus est nummus ex ære mediocri, in Thesauro Regio, et apud Patinum, pag. 266. Caput Augusti nudum exhibet: epigraphe, CN. STATI. LIBO. 'Cneius Statius (non 'Statilius') Libo,' Triumvir Monetalis. .)(. Clypeus votivus rotundus, dextro latere: sinistro, urceus, insigne sacerdotum: infra, SACERDOS. Sententia est: 'Solidum

struendo H-S. millies[j] Cæsar dictator emerit: et si quidem impensæ movent captos avaritia animos, P. Clodius, quem Milo occidit, H-S. centies[k] et quadragies octies domo emta habitaverit: quod equidem non secus, ac regum insaniam, miror.[10] Itaque et ipsum Milonem sestertium septingenties[l] æris[11] alieni debuisse, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc senes aggeris vastum spatium,[m] et substructiones insanas Capitolii[12] mirabantur: præterea cloacas:[n] opc-

—10 Idem codex, *admiror*.—11 Idem codex, *septingenta talenta æris*.—

NOTÆ

Auro Clypeum Eduæ Restitutori Donavit Ordo Sacerdotum.' Cæsari Augusto scilicet, cujus hic vultus est, ut recte agnovit D. Vaillant in Fam. Ab Augusto enimvero Eduæ deinceps cognomen Augustæ fuit, quoniam collapsam restituit.' *Ed. sec.*

[j] *H-S. millies*] Sestertium millies, hoc est, millies centenis millibus sestertium: monetæ nostratis libræ sunt seu floreni 10000000. seu deni milliones. Suetonius in Julio c. 26. 'Forum de manubiis inchoavit, cujus area super HS. millies constitit.'

[k] *H-S. centies*] Sic etiam Mss. omnes, nequicquam obstrepente Gronovio de Sest. III. 16. p. 547. Summa hæc libras nostrates seu florenos efficit 1480000. ipsa digna regum, quæ mox irridetur, insania.

[l] *Sestertium septingenties*] Sic libri omnes, Mss. quoque, Reg. 2. aliique probatiores: etsi Budæus lib. III. fol. 39. talenta pro sestertiis ex corrupto aliquo exemplari reponere nititur. Sunt autem sestertium septingenties centena millia, monetæ Gallicæ libræ 7000000. seu septem omnino milliones.

[m] *Aggeris vastum spatium*] Plinius III. 9. p. 332. de urbe Roma: 'Clauditur ab oriente aggere Tarquinii Superbi, inter prima opere mirabili. Namque eum muris æquavit, qua maxime patebat aditu plano.' Inter portam Esquilinam et Collinam Dionysius Halic. lib. IX. aggerem hunc situm affirmat. Servio Tullio ascribere id opus Strabo videtur lib. V. p. 234.

[n] *Præterea cloacas*] Dionys. Halic. Antiq. Rom. lib. III. p. 200. Ἤρξατο δὲ καὶ τοὺς ὑπονόμους ὀρύττειν, τάφρους δι' ὧν ἐπὶ τὸν Τίβεριν ὀχεύεται πᾶν τὸ συῤῥέον ἐκ τῶν στενωπῶν ὕδωρ, κ. τ. λ. 'Cœpit et cloacas Tarquinius Priscus fodere, quibus in Tiberim corrivatur, quicquid aquarum est per vias: dici vix potest quam mirabili opere. Mihi sane tria magnificentissima videntur, ex quibus maxime apparet amplitudo Romani imperii: Aquæductus, Viæ stratæ, et hæ Cloacæ: reputanti non solum utilitatem operum, verum etiam impensarum magnitudinem: quam vel hinc licet conjicere, quod neglectas aliquando cloacas, et non transmittentes aquas, Censores mille talentis purgandas locaverint,' hoc est, monetæ Gallicæ libris seu florenis 2400000. Cloacarum major admiratio est, quod earum fornicibus firmo tanquam solo altissimæ domorum niterentur moles: quod in pontibus Sequanæ impositis mirabiliore, ut credimus, opere, Lutetiæ fit. Has urbis Romæ cloacas, dum refici imperat Italiæ Rex Theo-

rum omnium dictu maximum, suffossis montibus, atque (ut paulo ante retulimus)[o] urbe pensili, subterque navigata.

A M. Agrippa in ædilitate, post consulatum, per meatus corrivati septem amnes,[p] cursuque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper[13] mole imbrium concitati, vada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro infusi[i] recipiunt fluctus, pugnantque[14] diversi[q] aquarum impetus intus: et tamen obnixa firmitas resistit. Trahuntur moles internæ tantæ,[15] non succumbentibus causis operis:[r] pulsant ruinæ sponte præcipites, aut impactæ incendiis:[j] quatitur solum terræ motibus: durant tamen a Tarquinio Prisco annis prope septingentis[16] inex-

[i] *Tiberis exundantis.*

[j] *Trahuntur intus purgamentorum moles ingentes, nec tamen parietes fornicesque succumbunt, quibus fulcitur opus. Pulsant urbem ruinæ domorum quæ aut sponte aut incendiorum vi cadunt, &c.*

12 Vet. Dalec. *vasti sp. et s. etiam Capitolii.*—13 Cod. Dalec. *navigata. Id M. Agrippa fecit in Ædilitate post consulatum corrivatis VII. amnib. &c. coactis, qui insuper.*—14 Cod. Dalec. *infusus recipitur, pugnantque.*—15 Cod. Dalec. *tamen.*—16 'Ita bene cod. Reg. 5. et eruditus Harduinus in altera sua edi-

NOTÆ

doricus, idem impense prædicat, apud Cassiod. Var. Ep. III. 30. 'Splendidæ Romanæ civitatis cloacæ tantum visentibus conferunt stuporem, ut aliarum civitatum possint miracula superare. Videas illic fluvios, quasi montibus concavis clausos .... Videas structis navibus per aquas rapidas non minima solicitudine navigari: ne præcipitato torrenti marina possint naufragia sustinere. Hinc, Roma singularis, quanta in te sit potest colligi magnitudo. Quæ enim urbium audeat tuis culminibus contendere, quando nec ima tua possunt similitudinem reperire?'

[o] *Ut paulo ante retulimus*] Nempe de Thebis Ægyptiis cap. 20.

[q] *Septem amnes*] Rivi septem ex aquis per Urbem fluentibus collectisque corrivati. Nam vis ingens aquarum, quæ per aquæductus in usum civitatis effluxit, receptacula, quo illaberetur, poscebat. Ex his præcipua septem fuere, minutiora plura.

[q] *Pugnantque diversi*] Firmitatem operis commendare aggreditur, causasque quatuor commemorat, quarum vel singulæ firmissima opera evertant, cum universæ non labefactent istud. Nempe, pugna aquarum, et copia intus: moles purgamentorum ac lapidum quas aquæ volvunt: ruinæ variæ et pondera incidentium ædificiorum: denique validi aliquot terræ motus.

[r] *Causis operis*] Ita Mss. omnes, frustra rescribente Reinesio Var. Lect. II. 7. p. 175. *cavis operis:* quanquam et cavas fuisse cloacas per se satis intelligitur, et mox a Plinio cavorum ejusmodi amplitudo describitur.

pugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam celeberrimis [17] rerum [k] conditoribus omissum est: cum id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, essetque labor incertum longior an periculosior, passim conscita nece,[s] Quiritibus tædium fugientibus, novum et inexcogitatum ante [18] posteaque remedium invenit [t] ille rex, ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda civibus, simul et feris [19] volucribusque laceranda. Quamobrem pudor Rom. nominis proprius, qui sæpe [20] res perditas servavit in præliis, tunc quoque subvenit: sed illo tempore imposuit, jam erubescens,[21] cum puderet vivos, tanquam puditurum esset extinctos.[l] Amplitudinem cavis eam fecisse proditur, ut vehem fœni [u] large onustam [22] transmitteret.

[k] *Historiarum.*

[l] *Sed imposuit illis pudor, ipse jam erubescens, cum ob eam rem puderet vivos, quod, ut quidem rebantur, puditurum esset extinctos.*

tione.' *Brotier.* *annis DCCC. prope* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. et Franz. *annis DCC. prope* Harduin. 2. 3. Miller. et Bipont.—17 Cod. Dalec. *a celeberrimis.*—18 Ita cod. Dalec. edd. Harduin. et recentt. *antca* Gronov. et vulgg. Mox, *rex; hominum vita defunctorum figere* cod. Dalec.—19 Cod. Dalec. *simul a feris.*—20 Idem codex, *nominis, qui prius sæpe.*—21 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *tum erubescens* Gronov. et vulgg. *sed illis tum erubescentibus tempore imposuit, tanquam puditurum esset extinctos, quia puderet vivos* margo edd. Dalec. et Gronov.—22 Cod. Dalec. *vehiculum fœni large onus-*

NOTÆ

[s] *Conscita nece*] Voluntaria morte quæsita, tædio operis.

[t] *Remedium invenit*] Refert hoc quoque Tarquinii factum ex Cassio Hemina Servius. Simile est quod de Milesiis virginibus Gellius et Plutarchus narrant, omnibus notum.

[u] *Ut vehem fœni*] Prodidit id quoque Strabo lib. v. p. 235. Marlianus, qui dimensus est, pedum sedecim latitudinem se reperisse ait.—'Cum hoc autem opus Tarquinii jam durasse annis DCC. Plinius testatur, cum hæc scriberet, hoc est, anno Urbis DCCCXXX. manifeste indicat, cœptum saltem hoc opus a Tarquinio fuisse anno Urbis CXXX. ac proinde regnare cœpisse eum circiter ineuntem annum Urbis CXXVIII. Non obiit autem ante annum Urbis CLXXXIII. ut diximus ad XV. 1. Igitur regnavit annos LVI. vixit annos LXXXVI. si regnum suscepit annos natus, ut verisimile est, tricenos: vel XCI. si triginta quinque. Inde ei certe 'Prisci' cognomen verius existimamus inditum, quam ex eo quod alterum cognominem Tarquinium præcessit: nam si hæc causa foret, tantum Tarquinius prior, ut Africanus prior, a Plinio, credo, diceretur.' *Ed. sec.*

Parva sunt cuncta, quæ diximus, et omnia uni comparanda miraculo, antequam nova attingam. M. Lepido,[v] Q. Catulo coss. ut constat inter diligentissimos auctores, domus pulchrior non fuit Romæ quam Lepidi ipsius. At hercule intra annos XXXV. eadem centesimum locum non obtinuit. Computet in hac æstimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, et cum pulcherrima[w] laudatissimaque certantes centum domos: posteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profecto incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest, ut mores aliquid ipso homine mortalius intelligant.

Sed eas omnes duæ domus vicerunt. Bis vidimus[x] urbem totam cingi domibus principum Caii et Neronis,[y] et hujus quidem (ne quid deesset) aurea. Nimirum[z] sic habitarunt[23] illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes triumphosque referendos ab aratro aut foco[a]

---

tum.—23 Vet. Dalec. *sic non habitarunt.* Mox, in eodem Vet. *fecere tantum*

NOTÆ

[v] *M. Lepido*] Anno post Syllæ obitum: Urbis DCLXXVI. ut diximus cap. 8.

[w] *Et cum pulcherrima*] Cum M. Lepidi domo.

[x] *Bis vidimus*] Vulgatum illud in eam rem de Nerone carmen recitat Tranquillus in ejus Vita, cap. 39. 'Roma domus fiet: Veios migrate, Quirites: Si non et Veios occupat ista domus.'

[y] *Caii et Neronis*] Caligulæ et Neronis. Domus illius in Palatio fuit: istius a Colle Palatino, Palatioque Principum, totas ferme Esquilias occupavit: ut non immerito de ea Martialis cecinerit in Spectac. Epigr. 2. 'Unaque jam tota stabat in Urbe domus.' Simile istud Olympiodori, in Bibl. Photii, cod. LXXX. pag. 197. Εἷς δόμος ἄστυ πέλει· πόλις ἄστεα μύρια τεύχει. *Una domus urbs est: urbs oppida plurima claudit.* Suetonius in Nerone, cap. 31. 'Domum a Palatio Esquilias usque fecit, quam primo Transitoriam, mox incendio absumtam, restitutamque, Auream nominavit,' &c. Et in Othone, cap. 7. 'Quingenties sestertium ad peragendam Neronis Auream domum Otho subscripsit.'—'*Caii et Neronis*] Caii Germanici Cæsaris et Neronis.' *Ed. sec.*

[z] *Nimirum*] Dictum εἰρωνικῶς.

[a] *Ab aratro aut foco*] Ab aratro, ut Quintius Cincinnatus, de quo XVIII. 4. A foco, ut Fabricius, de quo Seneca de Provid. cap. 3. 'Infelix est Fabricius, quod rus suum, quantum a repub. vacavit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quam cum divitiis gerit? quod ad focum cœnat illas ipsas radices, et herbas, quas in agro repurgando triumphalis senex vulsit?' &c.

exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quam sellaria istorum.[b]

Subit[24] vero cogitatio, quota portio harum fuerint areæ illæ, quas invictis imperatoribus decernebant publice ad ædificandas[25] domos: summusque illarum honos erat, sicut in P. Valerio[26] [c] Publicola, qui primus consul fuit cum L. Bruto, post tot merita, et fratre ejus,[d] qui bis in eodem magistratu[m] Sabinos devicerat, adjici decreto,[e] 'ut domus eorum fores extra aperirentur, et janua in publicum rejiceretur.' Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoque domos.[f]

Non patiemur duos Caios, vel duos Nerones, ne hac

[m] *In Consulatu.*

ad vincendas.—24 *Subitque* cod. Dalec.—25 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ad exædificandas* Gronov. et vulgg. Mox, *summusque illorum* cod. Dalec.—26 *L. Valerio* edd. vett. Grouov. Harduin. et al. '*P.* aut *M.* scribi monet Debrius super Sen. Trag. par. 1. pag.

NOTÆ

[b] *Quam sellaria istorum*] Loca in quibus sedes disponi solent. Vide Notas et Emend. num. 13. Similis Valerii Maximi sententia, qui Plinio præivit, IV. 4. 'Augustc se habitare nunc putat, cujus domus tantum patet, quantum Cincinnati rura patuerunt.'

[c] *Sicut in P. Valerio*] Et Publium appellat Livius lib. II. p. 23. non L. hoc est, Lucium, ut Pliniani libri mendose. Hoc adjutore Junius Brutus Consulum primus, ejus collega, reges ejecit.

[d] *Et fratre ejus*] M. Valerio, de cujus gemina e Sabinis reportata victoria vide Dionys. Halic. Antiq. Rom. lib. VI. p. 349. et 373.

[e] *Adjici decreto*] Respublica M. Valerio aream ad ædificandum donavit in præcipua parte Palatii: sumtus in ædificium præbuit ex ærario: et hujus domus valvæ solæ, inter omnes Urbis et publicas et privatas ædes, dum aperitur janua, revolvuntur in viam publicam. Ita Dionys. Halic. Antiq. Rom. lib. V. pag. 307.

[f] '*Triumphales quoque domos*] Ab his habitatas, qui triumphales, hoc est, dignas triumpho reportassent. In nummo argenteo Constantis Aug. OB VICTORIAM TRIVMPHALEM. Est alius argenteus apud Patinum, pag. 228. num. 4. et in Museo nostro quinarius, exhibens una parte caput Concordiæ; retro, ROM. Infra, M. CATO PROPR. 'Marcus Cato Prætore.' In altera sedens Victoria dextram extendit, sinistro humero palmam gerit. Infra, VICTRIX. Sententia sub his literis latens hæc est: 'Victoria Imperatoris Cæsaris Triumphalis Nona.' Colligatæ hic sunt literæ duæ, T et R: quoniam eæ ad eandem vocem pertinent. Imp. Cæsar nomen fuit Octavii Cæsaris, post devictum Antonium, præsertim antequam Augustus cognominaretur.' *Ed. sec.*

quidem gloria famæ frui: docebimusque etiam insaniam eorum victam privatis operibus M. Scauri, cujus nescio an ædilitas[g] maxime prostraverit mores civiles, majusque sit Syllæ malum, tanta privigni potentia,[h] quam proscriptio tot millium. Hic fecit in ædilitate sua opus maximum omnium, quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria[i] mora, verum etiam æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex[j] in altitudinem[27] CCCLX. columnarum, in ea civitate, quæ sex Hymettias non tulerat sine probro civis amplissimi.[k] Ima pars scenæ e marmore fuit: media e vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ: summa, e tabulis[l] inauratis. Columnæ, ut diximus,[m] imæ[28 n] duodequadragenum pedum. Signa ærea inter columnas, ut indicavimus,[o] fuerunt tria millia numero. Cavea ipsa cepit hominum LXXX. millia: cum Pompeiani theatri[29] toties multiplicata Urbe, tantoque majore populo, sufficiat large quadraginta millibus.[30 p] Sed et reliquus apparatus, tantus

161.' *Dalec.* Mox, *postea et fratre ejus* cod. Dalec.—27 *Scena ei triplex altitudine* cod. Dalec.—28 Gronov. et al. ante Hardnin. *summæ tabulis inauratis columnæ ut diximus.*—29 Ita ex codd. Hardninus et recentt. *Pompeii amphitheatri* Gronov. *theatri* Vet. Dalec. *amphitheatro* cod. Dalec. Mox, *populo vix sufficiat* Vet. Dalec.—30 Ita ex codd. Hardninus et recentt. *quadrin-*

NOTÆ

g *Ædilitas*] In quod illa tempus inciderit, contra Pighium diximus cap. 8.

h *Tanta privigni potentia*] Cæciliam M. Æmilii Scauri, ejus qui Princeps Senatus fuit, uxorem, hujus Ædilis Scauri parentem, Sylla duxerat in matrimonium. Plutarchus in Sylla, p. 473.

i *Non temporaria*] Etiamsi non modico temporis spatio, sed in omne ævum destinasset animo id opus duraturum. 'Temporarium' pariter Scauri 'euripum' ipse laudat III. 40.

j *Scena ei triplex*] Hoc est, triplex columnatio: tergeminus sursum versus columnarum ordo.

k *Civis amplissimi*] L. Crassi, ut dictum est XVII. 1. et libri hujus cap. 3.

l *Summa, e tabulis*] Vide Notas et Emend. num. 14.

m *Ut diximus*] Cap. 2.

n *Imæ*] Quæ et maximæ, ut operis et architecturæ ratio postulat.

o *Ut indicavimus*] Lib. XXXIV. cap. 17.

p *Quadraginta millibus*] Minorem dimidio Pompeiani theatri caveam fuisse indicat, quam Scauriani, etsi majore tum civium numero, quam ævo Scauri fuisset. Vide Notas et Emend. num. 15.

Attalica veste, tabulis pictis, ceteroque choragio[n q] fuit, ut in Tusculanam villam reportatis quæ superfluebant[31 r] quotidiani usus deliciis,[o] incensa villa ab iratis servis, concremaretur H-S. millies.[32 s]

Aufert animum, et a destinato itinere digredi[33] cogit contemplatio tam prodigæ mentis, aliamque connecti majorem insaniam e ligno. C. Curio,[t] qui bello civili in Cæsarianis partibus obiit, funebri patris munere,[p] cum opibus apparatuque non posset superare Scaurum, (unde enim illi[u] vitricus Sylla, et Metella mater proscriptionum sectrix? [34 v] unde M. Scaurus pater, toties princeps civitatis, et Marianis[w] sodalitiis rapinarum provincialium sinus?)[q] cum jam ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset, quando hoc certe incendii illius præmium habuit, convectis ex orbe

[n] *Apparatu scenæ.*
[o] *Ad delicias quotidianas.*
[p] *Ludis in funere patris exhibitis.*
[q] *Receptaculum.*

---

gentis millibus Gronov. et vulgg. *ad XL. mill.* Vet. Dalec.—31 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *superfuerant* edd. vett. et Gronov.—32 ‘Ita bene codd. Regg. 2. 3.’ *Brotier.* *ad H-S. millies* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *concremarentur bina millia sestertia* cod. Dalec.—33 Cod. Dalec. *decedere.*—34 Idem codex, *proscriptione*

NOTÆ

[q] *Choragio*] Χοράγιον scenicum instrumentum vocant, quo scena instruitur, et apparatur. Dicitur et choragium funeris, pro funebri apparatu.

[r] *Quæ superfluebant*] Quæ redundabant. Sic Mss. At in editis, *quæ superfuerant:* forte, post domum urbanam ex scenico eo instrumento ornatam, quæ supererant, rejecta in villam ut intelligantur.

[s] *H-S.* [*ad H. S.*] *millies*] Mss. *concremaretur H. S. millies.* Ut XXXVII. 6. ‘Datum mille talentum.’ Sestertium millies centena millia (est enim id semper subintelligendum) monetæ nostratis libras seu florenos efficiunt 10000000. hoc est, decem milliones.

[t] *C. Curio*] Ad quem plurimæ Ciceronis extant epistolæ. A Jubæ Præfecto cum legionibus quatuor cæsus est.

[u] *Unde enim illi*] Non erat, inquit, Curioni, ut Scauro, vitricus Sylla, tot proscriptor civium: non Metella Cæcilia mater, filia Cæcilii Metelli Pii Pontificis, &c.

[v] *Sectrix*] Sectores dicti sunt, inquit Asconius in Verr. III. æstimatores, redemtoresque bonorum damnati, qui spem lucri sui secuti bona condemnatorum semel auctionabantur. Unde Antonius a Cicerone Philip. II. 75. sector Pompeii appellatur, quoniam in subhastatione bona Cn. Pompeii redemerat.

[w] *Et Marianis*] Marii partes in bello civili foverat. Jugurthæ largitionibus locupletatum, avaritiamque suam callide occultasse, Sallustius est auctor, in Bello Jugurthino.

terrarum rebus, ut nemo postea par esset insaniæ illi. Ingenio ergo utendum fuit:[35] operæ pretium est scire quid invenerit, et gaudere moribus nostris, ac nostro[36] modo nos vocare majores.[x] Theatra duo juxta fecit amplissima e ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramento,[37] in quibus utrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese aversis,[y] ne invicem obstreperent scenæ,[r] repente circumactis ut contra starent,[s] postremo jam die discedentibus tabulis,[z] et cornibus in se coëuntibus,[38] faciebat amphitheatrum, et gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis auctoratum[a] populum Rom. circumferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inventorem, an inventum? artificem, an auctorem? ausum aliquem hoc excogitare, an suscipere? parere, an jubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida instabilique sede. En hic est ille terrarum victor, et totius domitor[39] orbis,

[r] *Ne se invicem actores in scena exaudirent.*
[s] *Ut utriusque theatri frontes adversæ starent.*

****

dives. Mox, in eodem, *totius princeps civitatis.*—35 *Ingenio ergo suo utendum Curioni, aliudque excogitandum fuit* Vet. Dalec. *Curionique aliquid excogitandum fuit* cod. Dalec.—36 Cod. Dalec. *nostrorum.*—37 Idem codex, *cardine singulorum versatili ac pensiti tibramento.* Mox, in eodem codice, *spectaculo munerum fiebat editio.*—38 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *et repente ... descendentibus tabulis ... inter se coëuntibus* Gronov. et vulgg. *ut constiterant p. jam die discedentibus tabulis ... inter se coëuntibus* Vet. Dalec. *etiam die sedentibus aliquibus* cod. Dalec. unde Dalecampius conj. *ordinibus.* Mox, *ipsum magistratum et populum* cod. Dalec. *ipsum nugis auctoritatum populum* Vet. ejusdem.—39 Cod. Dalec. *dominator.* Mox, in eodem, *mittit, et quædam munere Deorum immortalium generis humani portio;* Vet. Dalec. *mittit, et maxima quidem munere*

NOTÆ

[x] *Nos vocare majores*] Nos credere majoribus nostris pares, nec minus severis moribus: cum simus Curionis ævo severiores.

[y] *Inter sese aversis*] Ut tergo sese ac posteriore parte theatra contingerent.

[z] *Discedentibus tabulis*] Tota lignea machina, scdilibusque simul a priore situ discedentibus, et circumactis. Huc certe Maro respexit, cum ecciuit, Georg. III. 22. 'Jam nunc solennes ducere pompas Ad delubra juvat, cæsosque videre juvencos, Vel scena ut versis discedat frontibus.' Tamen in Reg. 2. legitur, *postremos dies etiam sedentibus aliquis, cornibus in se, &c.*

[a] *Auctoratum*] Mori destinantem, et ad id quasi pretio obligatum. Plinius XIV. 3. 'Vindemitor auctoratus rogum ac tumulum excipit.' Ho-

qui gentes et regna diribet,[t b] jura externis mittit, Deorum quædam immortalium generi humano[c] portio, in machina pendens, et ad periculum suum[40] plaudens. Quæ vilitas[d] animarum ista![41] aut quæ querela de Cannis! quantum mali potuit accidere! Hauriri urbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus universus, velut duobus navigiis impositus, binis cardinibus sustinetur, et se ipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: et per hoc quæritur in tribuniciis[42] concionibus gratia, ut pensiles tribus faceret.[43] Qualis[44] hic in Rostris![e] Quid non ausurus apud eos, quibus hoc persuaserit! Vera namque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris ejus depugnavit universus. Variavit hanc suam magnificentiam fessis[u 45] turbatisque cardinibus, et amphitheatri forma cus-

[t] *Distribuit, dividit.* [u] *Pondere totius machinæ.*

Deorum, &c.—40 ‘ Ita bene codd. Regg. et Editio princeps.’ *Brotier.* Ita quoque edd. vett. et Gronov. *pendens, ad p. suum* Harduin. 1. 2. 3. et recentt. —41 *Quod vile nefas animarum istarum* cod. Dalec.—42 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *et per hoc quæritur tribunitiis* Gronov. et al. vett. *laxatis machinis. Fuit Curioni per hoc in tribunitiis* cod. Dalec.—43 ‘ In Mss. Reg. et Editione principe omissum, *faceret.* Nec nobis placet. Crediderim Plinium scripsisse, *ut pensiles sine tribus.* Cl. Capperonnier, qui hunc Plinii locum recensuit, ut Cl. de Caylus Curionis theatrum illustraret, emendavit, *apud pensiles tribus.* Quæ emendatio paulo audacior est, nec satis accurata. Vide *Mémoires de l’Académie Royale des Inscriptions,* Tom. XXIII. pag. 378.’ *Brotier.*

NOTÆ

ratius II. Sat. 7. 58. ‘ Quid refert, uri virgis, ferroque necari Auctoratus eas?’

[b] ‘ *Regna diribet*] Ita legimus in nummis Trajani Imp. REGNA ADSIGNATA: et, REX PARTHIS DATVS. In nummis Antonini Pii: REX ARMENIIS DATVS, et REX QVADIS DATVS.’ *Ed. sec.*

[c] *Generi humano*] Reg. 2. *genere.* Malim ego, repetita e superiore voce literula *m*, divulsaque, legi, *in genere humano.* Defendi tamen et vulgata lectio potest, ut sit sententia, instar Deorum esse humano generi Senatum populumque Romanum, qui gentes et regna diribet, &c.

[d] *Quæ vilitas*] Adeone vilis populi Rom. vita videatur, ut sic certæ morti objici impune possit! quid de Cannensi clade querimur, cum major hic fieri, luxata machina, potuisset!

[e] *Qualis hic in Rostris*] Unde nimirum concionabantur Tribuni Consulesque ad populum. Qualis, inquit, hic fuit, qui id populo Rom. persuaserit in concione!

todita, novissimo die diversis duabus per medium scenis[v] 46 athletas edidit, raptisque e contrario repente pulpitis[w] [f] eodem die victores e gladiatoribus suis produxit. Nec fuit rex Curio, aut gentium imperator, non opibus insignis, ut qui nihil in censu habuerit, præter discordiam principum.

Sed dicantur vera æstimatione invicta miracula, quæ Q. Marcius Rex[g] fecit. Is jussus 47 a senatu aquarum, Appiæ,[h] Anienis,[i] Tepulæ, ductus reficere, novam a nomine

[v] *In medio amphitheatro.*
[w] *Raptimque excitatis contra medium amphitheatri pulpitis duobus, &c.*

—44 *Qualia* Vet. Dalec.—45 Cod. Dalec. *versis.*—46 'Ita bene codd. Regg. et Editio princeps. Male omissum in recentt. edd. *diversis;* quod merito quoque revocaverat Cl. Capperonnier.' *Brotier. die diversis duabus, &c.* margo edd. Dalec. et Gronov.—47 Cod. Dalec. *miracu. Q. Martius rex jussus.*

NOTÆ

[f] *Pulpitis*] Pulpitum locus est ante scenam editior, in quo omnis comœdia recitatur. Plinius Junior IV. 25. 'Inde ista ludibria, scena et pulpito digna.' Ibi actores gerebant partes.

[g] *Q. Marcius Rex*] In Julio Frontino de Aqnæduct. lib. I. legimus aquam Marciam a M. Titio Prætore (pro 'Marcio Prætore') perductam anno Urbis DCX. Ser. Sulpicio Galba, L. Aurelio Cotta Coss. Concipi aquam eam idem via Valeria admonet, &c.

[h] *Appiæ*] Appius Claudius Cæcus, Appii Claudii, qui primo Cæcus cognominatus est, abnepos, Censor anno CCCCL. P. Sempronio Sopho, P. Sulpicio Saverrione Coss. aquam adduxit, quam et suo prænomine Appiam, ut scriptores plerique appellant, vel e nomine Claudiam, ut Cassiodorus et alii, nuncupavit. Livium vide, lib. IX. p. 162. Vetus inscriptio apud Gruterum, p. 489.

APPIVS. CLAVDIVS
C. F. CAECVS
VIAM. APPIAM. STRAVIT
ET. AQVAM. IN
VRBEM. ADDVXIT.

Unde aqua ea deducta sit, docet Frontinus de Aquæduct. lib. I.

[i] *Anienis*] Ab Aniene amne deductæ, de quo III. 17. Apud Jul. Frontin. de Aquæduct. extat Senatusconsultum. DE. RIVIS. SPECVBVS. FORNICIBVSQVE. IVLIAE. MARCIAE. APPIAE. TEPVLAE. ANIONIS. REFICIENDIS. Et initio libri primi, Auionem veterem et Anionem novum inter aquas appellat, quæ in Urbem influunt. Anionem veterem a M'. Curio Dentato, qui Censuram cum L. Papirio cursore gessit, ex manubiis de Pyrrho captis, perductum in Urbem. De hoc Plinius agit. Anio novus deinde Claudio Principe consummatus. Tepulam vero ex agro Lucullano, quem quidam Tusculanum credunt, Cn. Servilius Cæpio, et L. Cassius Longinus Censores, anno DCXXIX. M. Plautio Hypsæo, M. Fulvio Flacco Coss. Romam et in Capitolium adducendam curaverunt. 'Concipitur via Latina,' inquit idem Frontinus, &c.

suo[j] appellatam cuniculis per montes actis intra prætura suæ tempus adduxit. Agrippa[k] vero in ædilitate sua, adjecta Virgine aqua, ceteris corrivatis atque emendatis, lacus[l] septingentos fecit: præterea salientes[m] centum sex:[48] castella[n] centum triginta, complura etiam cultu magnifica: operibus iis signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo spatio. Adjicit ipse in ædilitatis suæ commemoratione, et ludos undesexaginta diebus factos, et gratuita præbita balinea[o] centum septuaginta, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum.[49]

Vicit antecedentes aquarum ductus novissimum impendium operis inchoati a Caio Cæsare,[p] et peracti a Claudio.[q] Quippe a lapide quadragesimo[r] ad eam excelsitatem, ut

Mox, *et Tepulæ* Vet. Dalec.—48 'Ita codd. Regg. 2. 3. 5.' *Brotier.* *centum quinque* al. ante Brotier. Mox, *centum viginti . . . . et operibus . . . . et colum-*

NOTÆ

j *Novam a nomine suo*] Aquam Marciam cognominatam. Vide quæ de ea diximus XXXI. 24.

k *Agrippa*] Vide quæ dicta sunt superius a nobis XXXI. 24. Gessit is ædilitatem anno Urbis DCCXXI. Auctor Dio lib. XLIX. p. 417.

l *Lacus*] *Des abreuvoirs.*

m *Salientes*] Scaturigines aquarum quæ tubulis emittuntur, et fistulis. *Des Fontaines.*

n *Castella*] De hac voce diximus XXXI. 31.

o *Et gratuita præbita balinea*] Dio Cassius lib. XLIX. pag. 419. de Agrippæ muneribus in Ædilitate agens: *τά τε βαλανεῖα προῖκα δι' ἔτους καὶ τοῖς ἀνδράσι καὶ ταῖς γυναιξὶ λούεσθαι παρέσχε. Et anno toto balneorum lavacra tam virís quam mulieribus gratuito præbuit, &c.*

p *A C. Cæsare*] Caligula. Suetonius in Claudio, cap. 20.

q *A Claudio*] Suetonius loc. cit. 'Claudiæ aquæ gelidos atque uberes fontes, quorum alteri Cæruleo, alteri Curtio et Albano nomen est, simulque rivum Anienis novi, lapideo opere in Urbem perduxit, divisitque in plurimos et ornatissimos lacus.' Ad Aventini caput esse perductam notat Cassiodorus VII. 6.

r *Quippe a lapide quadragesimo*] Frontinus paulo minore intervallo spatium definit, de Aquæduct. num. 20. 'Claudia,' inquit, 'concipitur via Sublacensi ad milliarium XXXVIII. diverticulo sinistrorsus, intra passus CCC. ex fontibus duobus amplissimis, et speciosis, Cœrulo, qui a similitudine appellatus est, et Curtio.' Huc pertinent inscriptiones duæ, quas refert Gruterus, pag. 176. TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAESAR AVGVSTVS. GERMANICVS. PONTIFEX MAXIM. TRIB. POTEST. V. IMP. XV. P. P. COS. DESIG. IV. ARCVS. DVCTVS AQVAE. VIRGINIS. DISTVRBATOS. PER C. CAESAREM. A. FVNDAMENTIS. NOVOS. FECIT. AC. RESTITVIT. Altera,

in omnes Urbis montes levarentur, influxere Curtius atque Cœruleus fontes, et Anio novus.[50] Erogatum in id opus sestertium $\overline{\text{LV}}$. $\overline{\text{D}}$.[s] Quod si quis diligentius æstimaverit aquarum abundantiam in publico, balineis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, villis, spatioque advenientis[x] exstructos[51] arcus, montes perfossos, convalles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum.

Ejusdem Claudii[t] inter maxime memoranda equidem

[x] *Toto spatio quo aqua advenit in urbem.*

---

nas cod. Dalec.—49 Cod. Dalec. *quæ ad infinitum numerum auxere.*—50 'Voces illæ, *et Anio novus*, hactenus omissæ sunt, quod nemo potuerit explicare quid significarent in Mss. Reg. *et aut novos:* in Editione principe, *et ante novos.* Manifestum est hic significari Anionem novum, ut passim videre est apud Frontinum, de Aquæductibus, et apud Gruterum, Inscript. antiq. pag. CLXXVI. Sed de his dixi ad Tacitum. Curtius autem atque Cœruleus fontes ducti sunt ab Sublaqueo, nunc *Subiaco.* Anio novus, nunc *Teverone.*' Brotier. *et lavacra inflecteret Curtium atque cæruleum fontes. Erogata in id opus talenta quingenta quinquaginta quinque millibus* cod. Dalec. *sestertium quinquagenties, quinquogies quinquies* Budæus e vet. cod. *levarentur i. C. a. C. fontes. Erogatum . . . sestertium ter millies* edd. vett. et Gronov. *levarentur i. C. a. C. fontes. Erogatum . . . . sestertium LV. D.* Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—51 Cod. Dalec. *suburbanis villis venientem exstructos;* Vet. Dalec. *advenien-*

NOTÆ

cui plane similem in Claudii nummo epigraphen vidimus: TI. CLAVDIVS DRVSI. F. CAESAR. AVGVSTVS. GERMANICVS. PONTIF. MAXIM. TR. POT. XII. IMP. XVII. S. P. Q. R. P. P. AQVAS CLAVDIAM. EX. FONTIBVS. QVI. VOCABANTVR. CAERVLEVS. ET. CVRTIVS. A. MILLIARIO. XXXXV. ITEM. ANIENEM NOVAM. A. MILLIARIO. LXII. SVA. IMPENSA. IN. VRBEM. PERDVCENDAS CVRAVIT. COS. V. Has deinde, post Plinii obitum, Vespasiani pater et filius restituisse leguntur. Gruterus loc. cit. IMP. CAESAR. VESPASIANVS AVGVST. PONTIF. MAX. AQVAS. CVRTIAM. ET. CAERVLEAM. PERDVCTAS A. DIVO. CLAVDIO. ET. POSTEA. INTERMISSAS. DILAPSASQVE. PER. ANNOS. NOVEM. SVA. IMPENSA. VRBI RESTITVIT. Similis et Titi inscriptio ibidem.

[s] *Sestertium* $\overline{\text{LV}}$. $\overline{\text{D}}$.] Hoc est, sestertium quinquagies quinquies, et quingenties centenis millibus. Monetæ Gallicæ libræ sunt seu floreni, 5550000. Sic Reg. 2. probatioresque ceteri codices. Budæus id quoque in suis codicibus vidit, interpretatusque est, *sestertia quingenta LV. M.* quod et Parmensis editio habet, et Frobenius in sua secutus est. Efficit autem ea Budæi summa monetæ nostratis, libras 55500. Libri alii perperam, *sestertium ter millies.*

[t] *Ejusdem Claudii*] Tranquillus in Claudio, cap. 20. 'Fucinum lacum aggressus est, non minus compendii spe, quam gloriæ, cum quidam privato sumtu emissuros se repromitterent, si sibi siccati agri concederen-

duxerim, quamvis destitutum successoris odio,[u] montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, et operarum[52] multitudine per tot annos: cum aut corrivatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in vertice machinis, aut silex cæderetur, omniaque intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo,[53] nisi ab iis qui videre, neque humano sermone enarrari possunt.

Nam portus Ostiensis[v] opus prætereo: item vias inter montes excisas: mare Tyrrhenum a Lucrino[w] molibus seclusum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipsa marmora in lapicidinis crescere auctor est Papirius Fabianus, naturæ rerum peritissimus: exemtores quoque affirmant compleri sponte illa montium ulcera. Quæ si vera sunt, spes est nunquam defuturam luxuriam.

XXV. (XVI.) A marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet inprimis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ major improbitas?[1] Dederat vocem saxis, ut diximus,[a] respondentem homini, immo vero et obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manusque tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit, et patitur mores:[a] trahitur a magnete lapide,[2] domitrixque illa rerum

[a] *Et mitiores videtur induere et accipere mores.*

tium.—52 Cod. Dalec. *et operariorum.*—53 Idem codex, *in vorticem m. a. s. excluderetur . . . . concipi mente.*

CAP. XXV. 1 Vet. Dalec. *potestas.*—2 'Ita codd. Regg. 2. 3.' *Brotier. tra-*

NOTÆ

tur. Per tria autem passuum millia, partim effosso monte, partim exciso, canalem absolvit ægre, et post undecim annos, quamvis continuis XXX. hominum millibus sine intermissione laborantibus.'

[u] *Successoris odio*] Neronis. At post Plinii obitum perficiundo operi manum admovit Hadrianus, ut auctor est Spartianus in ejus Vita, pag. 11.

[v] *Nam portus Ostiensis*] Suetonius in Claudio, cap. 20. 'Portum Ostiæ exstruxit,' &c.

[w] *A Lucrino*] A Lucrino lacu, de quo III. 9. pag. 327.

[a] *Ut diximus*] Cap. 23.

omnium materia ad inane nescio quid currit:[b] atque ut propius venit, assistit, tenetur, complexuque hæret.[3] Sideritin[b] ob id[4] alio nomine appellant, quidam Heracleon.[c] Magnes appellatus[d] est ab inventore (ut auctor est Nicander) in Ida repertus. Namque et passim invenitur, ut in Hispania quoque. Invenisse autem[e] fertur, clavis crepidarum et baculi cuspide hærentibus, cum armenta pasceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonstrat: Æthiopicum: e Magnesia Macedoniæ contermina,[5] Bœbeida lacum petentibus dextra: tertium in Hyrietico Bœotiæ:[f] quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magnesia[6] Asiæ. Differentia prima, mas sit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Magnesia Macedonica reperiuntur, rufi nigrique sunt. Bœotius vero rufi coloris plus habet, quam nigri. Is qui in Troade[7] invenitur, niger est et fœminei sexus, ideoque sine viribus. Deterrimus autem in Magnesia Asiæ, candidus neque attrahens ferrum, similisque pumici. Compertum[g] tanto meliores esse,

[b] *Ad aliquid quod videri oculis nequit.*

---

hitur namque a m. lapide edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *et patitur amores: trahitur namque, &c.* Vet. Dalec. *et patitur, et morsu trahitur a m. lapide* cod. Dalec. Mox, *ad nescio quid* in eodem codice.—3 'Ita codd. Regg. 2. 3.' *Brotier. teneturque et complexu hæret* edd. vett. et Gronov. *teneturque complexuque hæret* Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—4 'Ita codd. Regg. 2. 3. et Editio princeps.' *Brotier. Sideritin ob hoc* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—5 Alii ap. Dalec. *et Magnesia, cum e Magnesia Macedoniæ contermina.* Mox, *tertium in Echio Bœotiæ* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Gronov. et vulgg. *in Macedonia et Mognesia.*—7 *Qui Troade* cod. Da-

NOTÆ

[b] *Sideritin*] Σιδηρῖτιν Hesychius.

[c] *Heracleon*] Subintellige, lapidem. Hesychius, pag. 427. Ἡράκλεια λιθὰς, ἣν ἔνιοι μαγνῆτιν λέγουσιν... κέκληται δὲ οὕτως ἀπὸ Ἡρακλείας τῆς ἐν Λυδίᾳ πόλεως. Διὸ καὶ Σοφοκλῆς Λυδίαν λίθον αὐτὴν καλεῖ, οἱ δὲ σιδηρῖτιν, οἱ δὲ Ἡρακλεῶτιν. Ab Heraclea Lydiæ civitate id ei nomen hæsisse significat. Μάγνησσα λίθος et Ἡράκλεια Tzetzæ Chiliad. VI. vs. 627.

[d] *Magnes appellatus*] Isidorus Orig. XVI. 4. Sane Magnes viri proprium nomen est, atque eo nomine Comicus apud Athenæum laudatur lib. IX. pag. 367. Vide Notas et Emend. num. 16.

[e] *Invenisse autem*] Isidorus loc. cit.

[f] *In Hyrietico Bœotiæ*] In agro Hyrien Bœotiæ oppidum circumjacente. De eo oppido IV. 12. Vide Notas et Emend. num. 17.

[g] *Compertum*] Sic Diosc. V. 146.

quanto sunt magis cœrulei. Æthiopico laus summa datur, pondusque argento rependitur. Invenitur hic in Æthiopiæ Zimiri: ita vocatur regio arenosa. Ibi et hæmatites[h] magnes sanguinei[8] coloris, sanguinemque reddens, si teratur, sed et crocum. In attrahendo ferro non eadem hæmatitæ natura, quæ magneti.[9] Æthiopici argumentum est, quod magnetem quoque alium ad se trahit. Omnes autem[i] ii oculorum medicamentis prosunt, ad suam quisque portionem: maximeque epiphoras sistunt. Sanant[j] et adusta cremati tritique. Alius rursus in eadem Æthiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, respuitque. De utraque natura sæpius[10] diximus.[k]

XXVI. Lapidem e Scyro[l] insula integrum fluctuare tradunt,[1] eundem comminutum mergi.

XXVII. (XVII.) In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili vena scinditur.[1 m] Corpora[n] defunctorum condita in

lec.—8 '*Ibi et præter magnetem hæmatites sanguinei* Vet. Vox *magnes* supervacua est.' *Dalec.*—9 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *non eadem, quæ magneti, hæmatitæ natura* edd. vett. et Gronov.—10 Cod. Dalec. *natura ejus sæpius.*

CAP. XXVI. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *fluctuari tradunt* edd. vett. et Gronov.

NOTÆ

Ἄριστός ἐστιν ὁ τὸν σίδηρον εὐχερῶς ἕλκων, καὶ τὴν χρόαν κυανίζων, πυκνός τε καί οὐκ ἄγαν βαρύς.

[h] *Ibi et hæmatites*] Magnetis genus, αἱματίτης, cui a colore sanguineo nomen.

[i] *Omnes autem*] Hoc de hæmatite lapide speciatim tradit et Diosc. v. 144.

[j] *Sanant*] Plinius Valer. III. 36.

[k] *Sæpius diximus*] Inprimis XX. 1. Vide quæ adjecimus in Notis et Emend. ad eum librum, num. 1. Simile est quod Plinius ante retulit, II. 98. 'Duo sunt montes juxta flumen Indum: alteri natura est, ut ferrum omne teneat, alteri ut respuat. Itaque si sint clavi in calceamento, vestigia avelli in altero non posse, in altero sisti non posse.' In Reg. 2. cod. hoc tantum: *Alius rursus in eadem Æthiopia non procul mons ferrum omne abigit, respuitque.*

[l] *Lapidem e Scyro*] Id ante diximus in Notis et Emend. ad lib. II. num. 90. Egimus de ea insula in Geographicis IV. 23. Vide Notas et Emend. num. 18.

[m] *Fissili vena scinditur*] Hoc est, in assulas, seu laminas potius.

[n] *Corpora*] Sic Diosc. v. 142. ex Assio lapide, qui hic ipse est, quem Plinius a re ipsa, seu vi corpora exedendi, σαρκοφάγον vocat, loculos fieri ait, qui defunctorum carnes exedant.

eo absumi constat intra XL. diem, exceptis dentibus. Mucianus specula quoque, et strigiles, et vestes, et calceamenta illata mortuis[o] lapidea fieri,[2] auctor est. Ejus generis[p] et in Lycia saxa sunt, et in Oriente, quæ viventibus quoque adalligata, erodunt corpora.

XXVIII. Mitior est autem servandis corporibus, nec absumendis chernites,[q] ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt: Parioque similis[r] candore et duritia, minus tamen ponderosus, qui porus[r] vocatur. Theophrastus[s] auctor est et translucidi lapidis in Ægypto, quem Chio similem ait:[2] quod fortassis tunc fuerit, quoniam et ii desinunt, et novi reperiuntur.[a] Assius[t] gustu salsus

[a] *Quod fortassis tunc fuerit ibi iste lapis: at nunc novi ibi reperiuntur.*

CAP. XXVII. 1 Cod. Dalec. *cingitur.*—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et receutt. *illata omnia lapidea fieri* edd. vett. et Gronov.

CAP. XXVIII. 1 *Pario quidem similis* Vet. Dalec.—2 Gronov. et al. ante Harduin. *translucidos lapides in Ægypto inveniri, quos ophitæ similes ait.* Mox,

NOTÆ

Plinius ipse II. 98. 'At circa Asson Troadis lapis nascitur, quo consumuntur omnia corpora: sarcophagus vocatur.' Uterque hausit a Theophr. de Igne, pag. 142. Ab his omnibus Albertus M. de Mineral. II. 2. 17.

[o] *Illata mortuis*] Sic Reg. 2. Colb. 3. vetus Dalec. aliique: non, ut editi libri, *illata omnia.* Reculas ejuscemodi, quibus vivi usi fuerant, aut delectati, in eodem sepulcro mortuis inferri solita, tralatitium est. Sic nostra memoria in Tornacensi agro Chilperici Francorum regis inventum monumentum est, annulis, signis, variisque instrumentis refertum, quod in Christianissimi Regis Bibliothecam deinde translatum vidimus.

[p] *Ejus generis*] Isidorus Orig. XVI. 4. Refert auctor libri de Admir. Auscult. Pergami ad metalla Crœsi fugisse quosdam propter hostium metum: clausis vero metallorum ostiis suffocatos ibi esse: mox longo post tempore effossis puteis eorum ossa lapidea reperta esse, vasaque pariter quibus usi in latebris fuissent.

[q] *Chernites*] Theophr. περὶ λίθων, pag. 2. Καὶ ὁ τῷ ἐλέφαντι ὅμοιος, Χερνίτης καλούμενος, ἐν ᾧ φασὶ καὶ Δαρεῖον κεῖσθαι. Καὶ ὁ Πῶρος ὅμοιος τῷ χρώματι καὶ τῇ πυκνότητι τῷ Παρίῳ, τὴν δὲ κουφότητα μόνον ἔχων τοῦ πώρου. Quæ sunt Plinianis verbis de chernite poroque plane gemina.

[r] *Qui porus*] Πῶρος. Suidas, Hesychius, aliique.

[s] *Theophrastus*] Vide Notas et Emend. num. 19.

[t] *Assius*] Redit ad Assium lapidem, a quo paulisper discesserat, ut contrariam et in chernite et in poro vim asservandi corpora obiter indicaret: nunc ad Assii lapidis medicinas revertitur, quas in Indice hujus loci ita designat: *De sarcophago, medicinæ*

podagras[u] lenit, pedibus in vase[v] ex eo cavato inditis. Præterea omnia crurum vitia in iis lapicidinis sanantur, cum in metallis omnibus crura vitientur.[3] Ejusdem lapidis[w] flos appellatur, in farinam mollis,[b] ad quædam perinde efficax.[4] Est autem similis[x] pumici rufo. Admixtus æri Cyprio mammarum vitia emendat: pici autem[y] resinæve, strumas et panos discutit. Prodest et phthisicis[z] linctu. Cum melle[5 a] vetera ulcera ad cicatricem perducit: excrescentia erodit. Et ad bestiarum morsus utilis. Repugnantia[b] curationi, ac suppurata siccat. Fit et cataplasma ex eo podagricis,[6 c] mixto fabæ lomento.

XXIX. (XVIII.) Idem Theophrastus[d] et Mucianus esse

[b] *Est ejusdem lapidis quod flos appelletur, nempe farina mollis, &c.*

fuit Vet. Dalec. *fuerat* alii ap. Dalec.—3 Cod. Dalec. *nudentur.*—4 Idem codex, *farina ex eo quædam mollit perinde efficax.*—5 Cod. Dalec. *lincta cum melle. Vetera, &c.* quamvis apud Diosc. sic ut hic legatur.—6 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *podagris* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

X. De Chernite, de poro. De lapidibus osseis, &c. Quo ex loco apparet non existimasse Plinium a sarcophago differre Assium lapidem, ut Salmasius in Solin. p. 1203. et Dalecampius censuere.

[u] *Podagras*] Diosc. v. 142. Celsus IV. 24. 'Lapis etiam, qui carnem exedit, quem *σαρκοφάγον* Græci vocant, excisus sic ut pedes capiat, demissos eos, cum dolent, retentosque ibi, levare consuevit: ex quo in Asia lapidi Asio gratia est.'

[v] *In vase*] Sic etiam Mss. omnes. Solium, loculum, *πύελον* Dioscorides appellat, loc. cit. Salmasius *ἀεροβατεῖ*, cum *embasi ex eo cavatæ* legit.

[w] *Ejusdem lapidis*] Vide Notas et Emend. num. 20.

[x] *Est autem similis*] Flos ille lapidis Assii colore pumicem refert. Diosc. loc. cit.

[y] *Pici autem*] Diosc. loc. cit.

[z] *Prodest et phthisicis*] Diosc. loc. cit. Ἐκλειχόμενον δὲ τὸ ἄνθος μετὰ μέλιτος φθισικοὺς ὠφελεῖ.

[a] *Cum melle*] Diosc. loc. cit. Πληροῖ δὲ καὶ τὰ κοῖλα τῶν ἑλκῶν . . . σὺν μέλιτι.

[b] *Repugnantia*] *Vetera, et cicatrici repugnantia ulcera: τὰ παλαιὰ, καὶ δυσκατούλωτα ἕλκη*, Diosc. loc. cit.

[c] *Fit et .... podagricis*] Sic Reg. 2. et alii, non *podagris*. Diosc. loc. cit. Καὶ ποδαγρικοῖς ἐν καταπλάσμασι μετὰ ἐρέγμου.

[d] *Idem Theophrastus*] Adde Democritum apud Albertum M. Miner. I. 1. 4. E recentioribus Cardanum, et alios. Clarius vero Rueus de Gemmis I. 1. ubi relatum sibi ab integerrimæ fidei hominibus ait, duos sibi domi esse ex avita hæreditate adamantes, qui alios subinde gignant, plane ut intuentes congenerem sibi prolem eniti illos putent: aëre fortassis circumfuso, vi quadam adamanti ei ingenita, in aquam primum

aliquos lapides qui pariant credunt. Theophrastus auctor est[e] et ebur fossile[1] candido et nigro colore inveniri, et ossa e terra nasci, invenirique lapides osseos. Palmati[c] circa Mundam in Hispania, ubi Cæsar dictator Pompeium[f] vicit, reperiuntur; idque, quoties fregeris. Sunt et nigri, quorum auctoritas venit in marmora,[d 2] sicut Tænarius.[g] Varro nigros ex Africa firmiores[3] esse tradit, quam in Italia. E diverso albos tornis duriores, quam Parios. Idem Lunensem silicem serra secari: at Tusculanum dissilire igni.[h] Sabinum fuscum addito oleo etiam lucere. Item molas versatiles[i] Volsiniis inventas, aliquas et sponte motas invenimus in prodigiis.

XXX. Nusquam hic utilior, quam in Italia, gignitur: lapisque, non saxum, est.[a 1] In quibusdam vero provinciis omnino non invenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui et cote lævigantur, ut procul intuentibus ophitæ[j] videri possint. Neque est alius firmior: quando et lapidis natura, ut lignum, similiter imbres[2] Solesque aut hyemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui et Lunam non tolerent, et qui vetustate rubiginem trahant, coloremve candidum oleo mutent.

[c] *Qui palmæ intus fracti effigiem referant.*
[d] *Tantam habent in ædificiis auctoritatem, quantam ipsa marmora.*
[a] *Nusquam lapis molaris utilior . . . . lapisque sectilis est, non saxi duritia.*

CAP. XXIX. 1 *Idem T. et Mutianus auctores sunt esse a. l. qui partum reddunt. Theophrastus ebur fossile* cod. Dalec.—2 Vet. Dalec. *inter marmora.*—3 Cod. Dalec. *nigriores.*

CAP. XXX. 1 Cod. Dalec. *autem util. quam Ital. gignitur lapis, qui saxum non est.* Mox, in eodem: *meliores, qui et cote lavantur.*—2 Cod. Dalec. *na-*

NOTÆ

transmutato, mox indurato in adamantem.

[e] *Theophrastus auctor est*] Περὶ λίθων, pag. 8.

[f] *Pompeium*] Cneium Pompeii M. filium, ut diximus III. 3.

[g] *Sicut Tænarius*] De Tænariis lapicidinis vide Strab. lib. VIII. pag. 367.

[h] *At Tusculanum dissilire igni*] Sic in igne crepitat, quem Galli *Ardoësam* appellant, parantque fere ad tegularum usum. Frequens in Aremoricis Britonibus, Andegavisque.

[i] *Item molas versatiles*] Quarum circumactu cultri ac novaculæ acuuntur.

[j] *Ophitæ*] Marmoris genus illud est, de quo superius, cap. 11.

(XIX.) Molarem quidam[k] pyriten vocant, quoniam sit[l] plurimus ignis illi: sed est alius[m] etiamnum pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, et in metallis, quæ sunt circa Acarnaniam, unum argenteo[n] colore, alterum aureo. Coquuntur varie:[o] ab aliis iterum tertioque in melle, donec consumatur liquor: ab aliis pruna prius, dein melle, et postea lavantur, ut æs. Usus eorum[3 p] in medicina excalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, duritias nimias mollire. Utuntur et crudis tusisque ad strumas atque furunculos. Pyritarum[q] etiamnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis, quos vivos appellamus, et ponderosissimi[4] sunt. Hi exploratoribus castrorum maxime necessarii, qui clavo vel altero lapide percussi scintillas edunt: quæ exceptæ sulfure aut fungis aridis, vel foliis, dicto celerius ignem trahunt.[5 r]

tura, ligno similis imbres.—3 Ita codd. Hardnini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Ususque eorum* Gronov. et vulgg. Mox, *discutere* deest in cod. Dalec.—4 Vet. Dalec. *ii ponderosissimi.*—5 Ita codd. Hardnini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *sulphuratis præbent* Gronov. et al. vett.

NOTÆ

[k] *Molarem quidam*] Plinii editores ab iis verbis novum caput auspicati, titulum præfixere, *De curalio vel pyrite*, quo fingi nihil absurdius potuit. Videre illi in quibusdam exemplaribus, extrita priore litera, *olarem quidam*; mox, aliis permutatis, *curalium* ibi latere commenti sunt. Nihil habet ejusmodi germanus Plinii index: *De molaribus lapidibus:* de quibus nempe dictum est proxime: 'Pyrites, medicinæ ex eo,' &c.

[l] *Quoniam sit*] Πυρίτης λίθος appellatur lapis quilibet, ex quo ignis excutitur.

[m] *Sed est alius*] Diosc. v. 143. Πυρίτης εἶδός ἐστι λίθου, ἀφ' οὗ χαλκὸς μεταλλεύεται· ληπτέον μέντοι τὸν χαλκοειδῆ, κ. τ. λ. *Pyrites lupidis genus est, ex quo æs conflatur: eligi debet æris similitudine, &c.*

[n] *Unum argenteo*] Aëtius II. 20. p. 51. ex Ms. Græco: Ὁ πυρίτης ὀνομαζόμενος, ἐοικὼς ἀργύρῳ τὴν χροιὰν, κ. τ. λ.

[o] *Coquuntur varie*] Hi coquturæ modi latius a Dioscoride exponuntur v. 143.

[p] *Usus eorum*] Diosc. loc. cit. Δυναμιν δὲ ἔχει κεκαυμένος καὶ ὡμὸς θερμαντικὴν τῶν ἐπισκοτούντων ταῖς ὄψεσι, διαφορητικήν τε καὶ πεπτικὴν σκληρωμάτων. *Vis est usti crudique exculfacere, abstergere, offusam oculis caliginem expurgare, duritias et discutere et maturare.* In Mss. *Et duritias inius vertere.* Forte, *intus.* Theod. Priscianus I. 9. ubi de furunculis, strumis, duritiisque maturandis: 'Hoc,' inquit, 'lapis molaris facit, tusus et cribellatus, et resinæ commixtus.'

[q] *Pyriturum*] Isidorus Orig. XVI. 4. Hoc pyritarum genus, seu ignia-

XXXI. Ostracitæ[a] similitudinem testæ habent. Usus eorum pro pumice ad lævigandam cutem. Poti sanguinem[b] sistunt: et illiti[c] cum melle ulcera, doloresque mammarum sanant.

Amiantus[d] alumini similis, nihil igni deperdit. Hic veneficiis[e] resistit omnibus, privatim magorum.

XXXII. Geoden[f] ex argumento appellant, quoniam complexus[1] est terram, oculorum medicamentis utilissimum: item mammarum ac testium vitiis.

Cap. XXXII. 1 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *amplexus* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

riorum lapidum, *pierres à feu, pierres à fusil*, vulgus vocat. Vide Scaligerum Exercit. XVI. pag. 77.

[r] *Ignem trahunt*] Sic Mss. non *ignem præbent*, ut editi. Ignem trahere, scite dicitur, pro excipere, concipere. Sic XII. 14. 'juniperi baccæ piperis vim mire trahere' ac transferre in se dicuntur. VII. 15. 'Dentes candorem trahunt.' XII. 27. 'celeriter situm trahens,' hoc est, contrahens. Et XIV. 27. 'vinum odorem trahit.' Iterumque cap. 19. 'Mira vitium natura, saporem alienum in se trahendi.' Plura vide in Indice.

[a] *Ostracitæ*] Totidem verbis Diosc. v. 165. Λίθος ὀστρακίτης ὅμοιός ἐστιν ὀστράκῳ, πλακώδης καὶ εὔσχιστος, ᾧ χρῶνται ἀντὶ κισσήρεως πρὸς τριχῶν ἄρσιν αἱ γυναῖκες. *Ostracites testæ similitudinem habet, crustosus, et in laminas fissilis, quo mulieres ad pilos amovendos pro pumice utuntur.* Ὄστρακον Græcis testa dicitur.

[b] *Poti sanguinem*] Potu eo sisti menses fœminarum ait Diosc. loc. cit.

[c] *Et illiti*] Totidem verbis Diosc. loc. cit.

[d] *Amiantus*] Diosc. v. 156. Ἀμίαντος λίθος γεννᾶται μὲν ἐν Κύπρῳ, στυπτηρίᾳ σχιστῇ ἐοικώς· ὃν ἐργαζόμενοι ὑφάσματα ποιοῦσιν ἐξ αὐτοῦ ὄντος ἰμαντώδους πρὸς θέαν· ἃ βληθέντα εἰς πῦρ, φλογοῦνται μὲν, λαμπρότερα δὲ ἐξέρχονται, μὴ κατακαιόμενα. *Amiantus lapis in Cypro nascitur, scissili alumini similis, e quo elaborato, utpote flexili, telas spectaculi gratia texunt: quæ ignibus injectæ ardent quidem, sed flammis invictæ splendidiores exeunt.* Et hinc efficta quondam ellychnia crediderim, quæ nihil igne deperderent. Anastasius in S. Sylvestro, pag. 19. 'Ubi candela est, ... nixum vero ex stipa amianti.' Lege, 'myxum vero ex stupa amianti.' Rob. Constantinus, v. Στυπτηρία, putat esse alumen plumosum officinarum. *Alun de plume.*

[e] *Hic veneficiis*] Isidorus Orig. XVI. 4.

[f] *Geoden*] Habet is ex re ipsa nomen, nempe ex *terra*. Græci γῆν vocant, quam intra se complectitur. Diosc. v. 169. Λίθος γεώδης στύφει, ξηραίνει, ἀποκαθαίρει τὰ ἐπισκοτοῦντα τοῖς ὀφθαλμοῖς· καταχρισθεῖσα δὲ μεθ' ὕδατος μαστῶν καὶ ὄρχεων παύει φλεγμονάς. Hujus icones varias exhibet Aldrovandus de Metall. IV. 5. pag. 591.

XXXIII. Melitites[g] lapis succum remittit dulcem mellitumque. Tusus et ceræ mixtus,[r] eruptionibus pituitæ, maculisque corporis medetur, et faucium exulcerationi. Epinyctidas tollit, et vulvarum dolores impositus velleri.

XXXIV. Gagates lapis[h] nomen habet loci et amnis Gagis Lyciæ. Aiunt et in Leucolla[i] expelli mari, atque intra[s] XII. stadia[j] colligi. Niger est,[k] planus, pumicosus, non multum a ligno differens, levis, fragilis: odore, si teratur, gravis. Fictilia[l] ex eo inscripta non delentur. Cum uritur,[m] odorem sulfureum reddit. Mirumque,[n] accenditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes ita,[o] recreatque vulvæ[p] strangulationes. Deprehendit sonti-

CAP. XXXIII. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *mellitumque tusus. Et ceræ mistus* Gronov. et al. vett.

CAP. XXXIV. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *infra* Gronov. et

NOTÆ

[g] *Melitites*] Μελιτίτης λίθος Diosc. v. 151. Locum hunc Isidorus exscripsit, Orig. XVI. 4. Sed apud eum mendose *melantes* pro *melitites*.

[h] *Gagates lapis*] Nomen habet a Gage urbe Lyciæ, de qua v. 28. et ab amne præterfluente. Diosc. v. 146. Καλεῖται δὲ ὁ τόπος καὶ ὁ ποταμὸς Γάγας, παρ' οὗ τῷ στόματι εὑρίσκονται οὗτοι οἱ λίθοι. *Vocatur autem Gagas et locus et amnis, ad cujus ostium id genus lapidum invenitur.* Ambram nigram esse censet Aldrovandus de Metall. III. 19. pag. 418. Cardanum et alios secutus. Paleas eo attrahi auctor est Marbod. de Lapid. Pret. cap. 29. 'Vicinas paleas trahit attritu calefactus.' Sic et Albertus M. de Miner. II. 2. 7. de gagate: 'Confricatum autem trahit paleas, et incensum ardet sicut thus.'

[i] *Aiunt et in Leucolla*] Promontorium id, oppidumque Pamphyliæ, de quo v. 26.

[j] *Intra XII. stadia*] M. D. pass.

[k] *Niger est*] Diosc. loc. cit. Μέλας δὲ κοινῶς ὑπάρχει καὶ αὐχμηρὸς, ἔτι δὲ πλακώδης καὶ κοῦφος ἄγαν. *Est autem niger plerumque, et squalidus, prætereaque crustosus, et perquam levis.*

[l] *Fictilia*] Isidorus Orig. XVI. 4.

[m] *Cum uritur*] Diosc. loc. cit. odorem bituminis accenso eo reddi ait. Sulfureum, auctor libri de Simp. Med. ad Patern. tom. XIII. operum Galeni, pag. 993.

[n] *Mirumque*] Solinus c. 22. p. 43. Isidorus loc. cit. Marbodeus de Lapid. Pret. cap. 29. de gagate: 'Ardet aqua lotus, restinguitur unctus olivo. Per suffumigium muliebria menstrua reddit. Accensus prodit fumi nidore caducos,' &c.

[o] *Fugat serpentes ita*] Hoc est, cum uritur, nidore suo. Isidorus loc. cit. et Diosc. v. 146. Item auctor Kiranidum lib. II. p. 75. Hausere a Nicandro omnes, in Theriac. pag. 3. Vide et ejus Scholiasten, pag. 7.

[p] *Recreatque vulvæ*] Diosc. v. 146.

cum[q] morbum, et virginitatem[r] suffitus. Idem ex vino decoctus dentibus medetur,[s] strumisque[t] ceræ permixtus.[3] Hoc dicuntur uti magi in ea, quam vocant axinomantiam:[u] et peruri negant,[v] si eventurum sit, quod aliquis optet.

XXXV. Spongiæ[a] lapides inveniuntur in spongiis, et sunt nativi. Quidam eos tecolithos[b] vocant, quoniam vesicæ medentur: calculos[1] rumpunt in vino poti.

XXXVI. Phrygius lapis[c] gentis nomen habet. Est autem gleba pumicosa.[d] Uritur[e] ante[1] vino perfusus, flaturque

vulgg.—2 Vox *ita* deest in cod. Dalec. *serpentes nidore* Vet. Dalec.—3 Cod. Dalec. *cum cera perimit.*

CAP. XXXV. 1 Vet. Dalec. *medentur et calculos.*

NOTÆ

[q] *Sonticum*] Hoc est, epilepticum, seu comitialem. Nam suffitu prodit eos qui sunt ei morbo obnoxii: statim enim correpti eo cadunt. Diosc. loc. cit. Ἔστι δὲ καὶ ἐπιληπτικῶν ἔλεγχος ὑποθυμιαθεὶς, κ. τ. λ. Aëtius item, II. 34. pag. 53. Isidorus loc. cit. Apuleius in Apologia. Theodorus Priscianus lib. IV. 'Latentes epilepticos gagatis lapidis admotum fumigium semper repentinis casibus publicavit.'

[r] *Et virginitatem*] Isidorus loc. cit. Albertus M. de Mineral. II. 2. 7. pag. 231. de Gagate: 'Aiunt autem de expertis esse, quod si colatura, et ejus lotura, cum rasura, detur virgini, bibita retinebit eam, quod non minget. Si autem non est virgo, statim minget: et sic debet probari an aliqua sit virgo.' Hoc ipsum recentiores de ambra nigra prædicant.'

[s] *Dentibus medetur*] 'Fluidos firmat dentes, ut aiunt,' inquit Albertus loc. cit. Marbod. item loc. cit. 'Et diluntus aqua dentes firmat labefactos.'

[t] *Strumisque*] Aëtius loc. cit.

[u] *Axinomantiam*] Sic libri omnes etiam Mss. Ἀξινομαντεία *divinatio* est, quæ fit *securibus*, ut dictum est XXX. 5. Salmasius in Solin. pag. 252. inauditum Magis divinationis genus comminiscitur, quod in hunc Plinii locum obtrudat, spreta lectione vetere, καυσιμομαντείαν.

[v] *Et peruri negant*] Alio scilicet a superiore illo divinationis genere, quocumque id demum nomine appellari oporteat.

[a] *Spongiæ*] Diosc. V. 153. Λίθοι οἱ ἐν τοῖς σπόγγοις εὑρισκόμενοι, σὺν οἴνῳ ποθέντες, τοὺς ἐν κύστει λίθους θρύπτουσιν.

[b] *Quidam eos tecolithos*] Τηκολίθους, quod lapides in vesica rumpunt, et atterunt, ut ex Diosc. diximus. Galenus de Fac. Simp. Med. lib. IX. p. 258. non vesicæ, sed renum calculos rumpi eo ait.

[c] *Phrygius lapis*] Isidorus Orig. XVI. 4. 'Phrygius lapis ex loco traxit vocabulum: nascitur enim in Phrygia,' &c. Et in Cappadocia nasci tradit Diosc. V. 41.

[d] *Est autem gleba pumicosa*] Pumicum instar, *modice ponderosus, corporis compage minime solida*, μέσως βαρὺς, οὐκ εὔτονος τῇ συγκρίσει τοῦ σώματος, Diosc. loc. cit.

[e] *Uritur*] Totidem verbis hæc Diosc. et Isidorus locis cit.

follibus, donec rubescat, ac rursus dulci vino extinguitur, et hoc ternis [2] vicibus, tingendis vestibus [f] tantum utilis.

XXXVII. (XX.) Schistos et hæmatites cognationem habent.[g] Hæmatites invenitur in metallis: ustus minii [h] colorem imitatur. Uritur,[i] ut Phrygius, sed non restinguitur vino. Adulteratum schisto hæmatiten discernunt venæ rubentes, et friabilis natura.[1] Oculis [j] cruore suffusis mire convenit.[2] Sistit [k] profluvium mulierum potus. Bibunt eum [l] et qui sanguinem rejecerunt, cum succo Punici mali. Et in vesicæ [m] vitiis efficax.[3] Bibitur [n] et in vino contra serpentium ictus. Infirmior [o] ad omnia hæc eadem est, quem schiston appellant. Sed in iis [p] commodior [4] croco

CAP. XXXVI. 1 Cod. Dalec. *autem.*—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *et hoc trinis* Gronov. et vulgg.

CAP. XXXVII. 1 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Adulteratur schisto. Hæmatiten discernunt . . . . friabilis est natura* Gronov. et vulgg. *est* deest in cod. Dalec.—2 Cod. Dalec. *congruit.*—3 *Sanguinis rejectionibus cum succo Punici mali, vesicæ vitiis efficax* cod. Dalec.—4 *In iis commendatior* cod. Dalec. Mox, *clarius splendet* Vet. Dalec.

NOTÆ

[f] *Tingendis vestibus*] Diosc. loc. cit. Λίθος Φρύγιος, ᾧ οἱ βαφεῖς ἐν Φρυγίᾳ χρῶνται. *Phrygius lapis, quo infectores in Phrygia utuntur.* Sed et ad alios usus Græci Medici lapidem eum asciscunt: Diosc. loc. cit. Galenus de Fac. Simp. Med. lib. IX. pag. 256. et alii.

[g] *Cognationem habent*] Quare et hæmatites schisto adulteratur. Diosc. V. 144. moxque ipse Plinius. A colore sanguineo, quem reddit is cum teritur, nomen accepit, teste Aëtio II. 13. p. 50. Nec schiston recentiorum ulli, nec hæmatiten norunt.

[h] *Ustus minii*] Diosc. loc. cit. τοῦ κινναβάρεως.

[i] *Uritur*] Diosc. loc. cit.

[j] *Oculis*] Diosc. loc. cit. totidem verbis: Galenus de Fac. Simp. Med. lib. IX. p. 254. et 255. et Marbod. de Lap. Pret. 1. 36. de hæmatite.

[k] *Sistit*] Diosc. et Morbod. locis cit.

[l] *Bibunt eum*] Diosc. et Galenus locis cit. et Marbodeus: 'Ejus ramentis si glarea mixta sit ovi, Succo dilutus quem Punica mala remittunt, Vel resolutus aqua, juvat hos qui sanguinis ore Grumos emittunt,' &c.

[m] *Et in vesicæ*] Diosc. et Marbod. locis cit.

[n] *Bibitur et*] Marbodeus: 'Vino dilutus veteri, bibitusque frequenter, Serpentis morsus, vel quod fit ab aspide vulnus, Egregie curat.'

[o] *Infirmior*] Totidem verbis Diosc. V. 145. et Aëtius II. 14. p. 50. Galenus item loc. cit.

[p] *Sed in iis*] Sed e schistis lapidibus, inquit, ille probatior multo est, qui croci colorem æmulatur. Diosc. loc. cit. Σχιστὸς δὲ λίθος...ἄριστος εἶναι δοκεῖ ὁ παρακροκίζων τῇ χρόᾳ, κ. τ. λ.

similis, peculiarius splendet. Proficit[q] oculorum lacrymis in lacte muliebri: procidentesque oculos præclare cohibet. Hæc est sententia eorum, qui nuperrime scripsere.

XXXVIII. Sotacus[1] e vetustissimis auctoribus quinque genera hæmatitarum tradit, præter magnetem.[a] Principatum[2] dat ex iis Æthiopico, oculorum medicamentis utilissimo, et iis quæ panchresta[b] appellant:[3] item ambustis. Alterum androdamanta[c] dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritia insignem, et inde nomen[d] traxisse, præcipueque in Africa repertum. Trahere autem in se[e] argentum, æs, ferrum. Experimentum ejus esse in cote ex lapide basanite.[f] Reddere enim succum[4] sanguineum, et esse ad jocineris vitia præcipui remedii. Tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix reddentis succum ad cotem aquariam,[5 g] aliquando croco similem. Quarti generis elatiten[h] vocari, quamdiu crudus sit: coctum vero miltiten, utilem ambustis, ad omnia utiliorem rubrica.[i] Quinti generis

---

CAP. XXXVIII. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Sed Sotacus* Gronov. et vulgg.—2 *Principatumque* Vet. Dalec.—3 Idem Vet. *polychresta appellant.*—4 Cod. Dalec. *colorem.*—5 Voc. *aquariam* deest in cod. Dalec.—

NOTÆ

Idemque commodior, mitior, in usu jucundior, πραότερος, inquit Galenus loc. cit. p. 255.

[q] *Proficit*] Diosc. loc. cit.

[a] *Præter magnetem*] Præter id magnetis genus, quod hæmatiten pariter appellari superius dictum est cap. 25.

[b] *Quæ panchresta*] Πάγχρηστα, perbenigna, prorsus utilia.

[c] *Alterum androdamanta*] Locum hunc plane ad verbum exscripsit Isidorus Orig. XVI. 4.

[d] *Et inde nomen*] Quod hominum conatus in frangendo domet, ἀνδροδάμας.

[e] *Trahere autem in se*] Ut ferrum a magnete trahitur. Isidorus loc. cit.

[f] *In cote ex basanite*] Qui lapis nullum ex se succum aut colorem remittit. Pro cote mortarium dicere Plinium debuisse, contendit Salmasius in Solin. p. 1333. Frustra: tum quod ex attrito ad cotem lapide haud secus reddi succus intelligatur, quam ex eodem, si teratur in mortariis: tum quod ipsa mortaria cotes appellari recte possint, quod ex cote fiunt. Unde XXXVII. 54. de achate: 'Medici coticulas inde faciunt.'

[g] *Ad cotem aquariam*] Quæ aqua aspergitur.

[h] *Elatiten*] Qui colorem habet ἐλάτης, hoc est, *abietis:* ut miltites, μίλτου, hoc est, *rubricæ.*

[i] *Utiliorem rubrica*] Cujus vires in medicina superius proditæ XXXV. 14.

schiston,[6] hæmorrhoidas reprimentem. In totum autem hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere a jejunis sumendos, ad vitia sanguinis. Idem auctor schiston alterius generis quam hæmatiten[j] tradit, quem vocant[7] anthraciten.[k] Nasci in Africa nigrum, attritum[8] aquariis cotibus reddere ab ea parte, quæ fuerit ab radice,[a] nigrum colorem; ab altera, croci. Ipsum utilem esse oculorum medicamentis.

XXXIX. (XXI.) Aëtitæ[1] lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur[l] in nidis aquilarum, sicut in decimo[m] volumine diximus. Aiunt binos inveniri, marem et fœminam. Nec sine iis parere, quas diximus,[n] aquilas: et ideo binos tantum.[o] Genera eorum quatuor.[p] In Africa nascentem pusillum ac mollem, intra se et velut in alvo habentem argillam suavem, candidam: ipsum friabilem, quem fœminei sexus putant. Marem autem, qui in Arabia nascitur, durum, gallæ similem, aut subrutilum, in alvo habentem durum lapidem.[2] Tertius in Cypro invenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen atque dilatatus: ceteris enim globosa facies. Habet in

[a] *Ab humo cui lapis hæret.*

6 Cod. Dalec. *schistos.* Mox, *reprimit. Ejus in totum vis omnis strumas sanare. Tritus in oleo trium drachmarum pondere, et a jejunis bibitus sanat vitia sanguinis. Idem a. s. et alterius, &c.* in eodem codice.—7 Vet. Dalec. *quem vocat.*—8 Cod. Dalec. *tritum.*

CAP. XXXIX. 1 *Ætites lapis etium argumento, &c. habet. Reperitur* cod. Dalec. *Ætites lapides, &c.* edd. vett. et Gronov.—2 Cod. Dalec. *duritiam*

NOTÆ

j *Quam hæmatiten*] Supra dictum cap. 37. nam et ipse suo modo σχιστὸς, hoc est, *scissilis* est, quod per venarum longiusculos ductus diffringitur. Diosc. v. 144.

k *Anthraciten*] Qui *carbonum*, ἀνθράκων, colorem imitatur.

l *Aëtitæ*] Totidem verbis hæc Isidorus Orig. XVI. 4. Nomen habet ab ἀετοῖς, hoc est, ab *aquilis*, quarum in nido reperitur.

m *Sicut in decimo*] Lib. X. cap. 4.

n *Quas diximus*] Loco proxime citato, his verbis: 'Tribus primis, et quinto aquilarum generi inædificatur nido lapis aëtites,' &c. Vide Philostr. de Vita Apollonii II. 7. p. 74.

o *Et ideo binos tantum*] Lib. X. c. 4. 'Excludunt pullos binos: visi sunt et tres aliquando.'

p *Generu eorum quatuor*] Duo priora Isidorus agnoscit, Orig. XVI. 4.

alvo arenam jucundam et lapillos: ipse tam mollis, ut etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascens juxta Leucadem, ubi est mons[q] Taphius, qui locatus est dextra navigantibus ad Leucadem.[3] Invenitur in fluminibus candidus et rotundus.[4] Huic est in alvo lapis, qui vocatur callimus,[r] nec quicquam tenerius. Aëtitæ omnes[s] gravidis adalligati mulieribus, vel quadrupedibus, in pelliculis, sacrificatorum[5] animalium, continent partus,[t] non, nisi parturiant,[u] removendi: alioqui vulvæ excidium fit.[6 v] Sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariunt.

XL. Est lapis Samius[a] in eadem insula, ubi terram laudavimus,[b] poliendo auro utilis. Utilis[c] et in medicina ocu-

lapideam.—3 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *in Taphiusa, qui locus est dextra navigantibus ex hac ad Leucadem* Gronov. et vulgg. *ubi mons Taphius, qui locatus est dextra n. ex hac ad Leucadem* cod. Dalec.—4 Cod. Dalec. *ac rubicundus.*—5 Vet. Dalec. *pelliculis uteri sacrificatorum.*—6 Gronov. et vulgg. *excidunt.*

NOTÆ

[q] *Ubi est mons*] Taphiassus collis, de quo diximus in Geographicis, IV. 3. Hunc locum ex fide codicis Colb. 3. repræsentamus: cum libri hactenus editi insulse hunc locum ita referant: *juxta Leucadem, in Taphiusa, qui locus est dextra navigantibus ex hac ad Leucadem.*

[r] *Callimus*] Κάλλιμος, *pulcherrimus*, a nomine κάλλος. Ita Reg. 2. probatioresque codices. Tamen in Colb. 3. *calainus:* sed, ut remur, mendose: quanquam lectionem eam avide Salmasius arripit, in Solin. pag. 713.

[s] *Aëtitæ omnes*] Aëtius II. 32. p. 53. post Diosc. V. 161.

[t] *Continent partus*] Solini paraphrasis, c. 37. p. 67. 'Spem uteri defendit a fluxibus abortivis.'

[u] *Non, nisi parturiant*] Nonnisi cum parturiunt removendi: tum vero maxime auferendi, alioqui vulva corrumpitur, retento diutius partu.

[v] *Vulvæ excidium fit*] Ita Reg. 2. non, ut vulgo, *vulvæ excidunt*, quanquam ita Isidorus Orig. XVI. 4. aliudque vulvæ vitium, quam procidentiam ejusdem, esse hoc intelligimus; cum et contineri partus adalligato lapide proxime dictum sit, tantaque vis in continendo statim significetur, ut, nisi parturientibus auferatur, omnino non pariant. Qui hunc locum ante nos intelligeret, ut alia plurima, vidimus neminem: qui trajectione, aut simili vitio laborare dicerent, sed desperatione ad id adacti, complures. Rem tamen ita se habere comprobatamque multis recentiorum Medicorum experimentis hanc lapidis aëtitæ vim, discere ex Schenckio possis, Observ. Medic. lib. IV. p. 647.

[a] *Est lapis Samius*] Isidorus Orig. XVI. 4. Diosc. V. 173. Εὑρίσκεται δέ τις ἐν τῇ Σαμίᾳ γῇ λίθος, ᾧ οἱ χρυσοχόοι χρῶνται πρὸς τὸ λεαίνειν καὶ στιλβοῦν.

[b] *Ubi terram laudavimus*] Lib. XXXV. cap. 53.

[c] *Utilis*] Diosc. loc. cit.

lorum ulceribus cum lacte, quo supra dictum est modo,[d] contra veteres lacrymationes. Prodest et contra[e] vitia stomachi potus: vertigines[1 f] sedat: mentes commotas restituit. Quidam et morbis comitialibus utiliter dari putant, et ad urinæ difficultates. Acopis etiam miscetur. Probatur gravitate[g] et candore. Vulvas[h] et partus contineri adalligato eo tradunt.

XLI. Arabus lapis,[i] ebori similis, dentifriciis accommodatur crematus. Privatim hæmorrhoidas sanat cum lanugine[j] linteorum, linteolis insuper impositis.

XLII. Non prætermittenda est et pumicum natura. Appellantur quidem ita et erosa saxa, in ædificiis, quæ musea vocant,[k] dependentia, ad imaginem specus arte reddendam: sed et ii pumices, qui sunt in usu corporum[l] lævigandorum

CAP. XL. 1 Cod. Dalec. *vertiginem.*

NOTÆ

[d] *Quo supra dictum est modo*] Hoc est, cum lacte muliebri: uti de schisto proxime dictum est, c. 37. 'Proficit oculorum lacrymis in lacte muliebri.'

[e] *Prodest et contra*] Diosc. loc. cit.

[f] *Vertigines*] Dioscorides hæc paulo obscurius, loc. cit. cum ait hanc inesse vim Samio lapidi, ut instrumenta sensuum adjuvet, et ab injuria vindicet.

[g] *Probatur gravitate, &c.*] Diosc. loc. cit. Διαφέρει δὲ ὁ λευκὸς, καὶ στιβαρός.

[h] *Vulvas*] Diosc. loc. cit. Δοκεῖ δὲ καὶ ὠκυτόκιον εἶναι καὶ φυλακτήριος τῶν συνειληφυιῶν, περιαπτόμενος. *Creditur et adalligatus accelerare partus, et conceptus fœminarum custodire.*

[i] *Arabus lapis*] Sic Mss. omnes, tum hoc loco, tum in Indice. Arabium Galenus vocat de Fac. Simp. Med. l. IX. p. 257. Ὁ γε μὴν Ἀράβιος καλούμενος λίθος, ἐοικὼς ἐλέφαντι, ξηραντικῆς καὶ ῥυπτικῆς ἐστι δυνάμεως. Diosc. V. 149. Ἀραβικόν. Isidorus item XVI. 4. Arabum pro Arabico antiqui dixere: Ovidius in Epist. Sapphus, vs. 76. 'Non Arabo noster rore capillus olet:' hoc est, myrrha Arabica. Quæ porro de viribus Arabi lapidis produntur a Plinio, hæc verbis fere totidem Diosc. loc. cit. Qui porro sit lapis Arabicus, non satis constat.

[j] *Cum lanugine*] Hoc est, ut alibi dixit, cum lintcolis concerptis. *Charpie.*

[k] *Quæ musea vocant*] Μουσεῖα, hoc est, *diversoria eruditorum.* Plinius Junior Epist. I. 9. 'O mare! o littus! verumque secretumque μουσεῖον, quam multa invenitis! quam multa dictatis!' Aliud longe est, quod Mosaicum opus appellamus, de quo nos alibi dicturi sumus: etsi placuisse aliter intelligo viris eruditis.

[l] *In usu corporum*] Pullulantem in corporibus pubertatem pumicibus eradebant. Martialis XIV. 205. 'Sit nobis ætate puer, non pumice, lævis.'

fœminis,[1] jam quidem et viris, atque (ut ait Catullus)[m] libris, laudatissimi sunt in Melo,[2] Nisyro,[n] et Æoliis insulis. Probatio[o] in candore minimoque[3] pondere, et ut quam maxime spongiosi aridique sint, ac teri faciles, nec arenosi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, siccare, tertia[4] ustione,[p] ita ut torreantur carbone puro, ac toties vino restinguantur albo. Lavantur deinde, ut cadmia,[q] et siccati conduntur, quam minime[5] uliginoso loco. Usus farinæ[r] ejus oculorum maxime medicamentis: ulcera purgat eorum leniter,[6] expletque cicatrices, et emendat. Quidam tertia ustione refrigeratos[7] potius, quam restinctos,[s] terere malunt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, capitum verendorumque ulceribus. Utilissima[t] fiunt ex his dentifricia. Theophrastus auctor est potores in certamine

Cap. xlii. 1 Cod. Dalec. *sed et qui inopum turbis sunt in usu corp. lavandorum, et fœminis.* Mox, in eodem: *viris, ut invenio in Catulli libris.*—2 *Scyro* Gronov. et vulgg.—3 Cod. Dalec. *et in minimo.*—4 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *trina* Gronov. et vulgg.—5 Cod. Dalec. *minimum.*—6 Vet. Da-

NOTÆ

Hinc apud Plinium Junioremi II. 11. 'Homo comtus, et pumicatus.' Nam eo mollitiei, non dicam elegantiæ, devoluti erant, ut et manus, et alias corporis partes pumice sibi lævigarent. Ovid. Art. Am. I. 507. 'Sed tibi nec ferro placeat torquere capillos, Nec tua mordaci pumice crura teras.' Martialis v. 42. 'Et pumicata pauperes manu monstras.'

[m] *Ut ait Catullus*] Carm. I. 'Quoi dono lepidum novum libellum, Arida modo pumice expolitum?' Quem in locum Muretus: 'Pellibus,' inquit, 'ut nunc fit, libri etiam olim integebantur: eæque pumice poliri ac lævigari solebant.' Lepide Martialis de bibliopola, apud quem libri ejus prostabant venales, I. 118. 'De primo dabit alterove nido Rasum pumice purpuraque cultum Denariis tibi quinque Martialem.'

[n] *In Melo, Nisyro*] Vide Notas et Emend. num. 21.

[o] *Probatio*] Totidem verbis Diosc. v. 125. et Oribasius lib. XIII. pag. 228.

[p] *Tertia ustione*] Post tertiam ustionem. Diosc. et Oribas. locis cit.

[q] *Ut cadmia*] De cujus lotione dictum est XXXIV. 22.

[r] *Usus farinæ*] Pumicis in tennissimam farinam triti. Adhibetur a Diosc. ad purganda ea quæ pupillis offundunt caliginem: et ad explenda ulcera, perducendaque ad cicatricem.

[s] *Quidam.... refrigeratos*] Per se scilicet ac sponte refrigeratos potius, quam vino restinctos. In horum est numero Dioscorides loc. cit. et qui Dioscoridem fere sequitur, Oribasius.

[t] *Utilissima*] E farina pumicis. Κίσσηρις σμηκτικὴ ὀδόντων λεία. Diosc. loc. cit.

bibendi præsumere farinam eam,[8] sed nisi immenso potu impleantur, periclitari: tantamque[u] refrigerandi naturam esse, ut musta fervere desinant pumice addito.

XLIII. (XXII.) Auctoribus curæ fuere lapides mortariorum quoque, nec[1] medicinalium[a] tantum, aut ad pigmenta[b] pertinentium. Etesium[2 c] lapidem in iis prætulere ceteris, mox et Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellavimus:[d] aliqui psaronium[e] vocant. Tertium ex chalazio chrysiten.[f] Medici autem et basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit.[a] Ii autem lapides, qui succum reddunt, oculorum medicamentis utiles existimantur: ideoque Æthiopici maxime ad ea probantur. Tænarium vero lapidem et Pœnicum,[g] et hæmatiten iis medicamentis prodesse tradunt, quæ ex croco componantur: ex alio Tænario,[h] qui niger est, et ex Pario lapide, non æque medicis utilem: potiorem ex alabastrite Ægyptio, vel ex ophite albo.[3] Est enim hoc genus opitis, ex quo vasa etiam et cados faciunt.

XLIV. In Siphno[i] lapis est, qui cavatur, tornaturque in

[a] *Nullum succum ex sese remittit, cum teritur.*

lec. *leviter*.—7 Cod. Dalec. *extinctos*.—8 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *ejus* Gronov. et al. vett.

CAP. XLIII. 1 *Nec* deest in cod. Dalec.—2 *Ephesiumque* Gronov. et al. ante Harduin.—3 *Alium vero Tænarium, qui niger est, et Parium lapidem non æque med. utilem: potiorem autem alabastriten Ægyptium, vel ophiten album* cod. Dalec.

NOTÆ

[u] *Tantamque*] Hoc pariter Diosc. loc. cit. totidem verbis ex Theophrasto, cujus ex Historiæ Plantarum libro nono, c. 18. hæc sunt repetita.

[a] *Nec medicinalium*] In quibus medicamenta pistillo teruntur.

[b] *Aut ad pigmenta*] Ad colores terendos. Ζωγράφων θυῖαι.

[c] *Etesium*] Ἐτήσιον. Vide Notas et Emend. num. 22.

[d] *Pyrrhopœcilon* [*pyropœcilon*] *appellavimus*] Sic Mss. recte, non *pyrrhopœcilon*. Egimus de ea voce cum Plinio cap. 13.

[e] *Aliqui psaronium*] Ψαρώνιον, hoc est, *variegati coloris*, a ψαρός. Hesychius: ψαροὶ, ποικίλοι, εἶδος χρώματος. ψάρον, ποικίλον, σποδοειδές.

[f] *Ex chalazio chrysiten*] Qui grandinum colorem imitatur aureis intervenientibus punctis. In Indice similiter, *Etesius lapis, Thebaicus, Chalazius*. Χάλαζα *grandinem*, χρυσὸς *aurum* sonat.

[g] *Et Pœnicum*] Punicum, Carthaginiensem.

[h] *Ex alio Tænario*] Succum subintellige, ex alio Tænario lapide, qui niger est.

[i] *In Siphno*] Σίφνιον ποτήριον Stephano, verbo Σίφνος.

vasa coquendis cibis utilia, vel ad esculentorum usus: quod in Comensi Italiæ lapide viridi accidere scimus. Sed in Siphnio[j] singulare, quod excalfactus oleo nigrescit, durescitque, natura mollissimus. Tanta qualitatum differentia est. Nam mollitiæ et trans Alpes præcipua sunt exempla. In Belgica provincia candidum lapidem[k] serra, qua lignum, faciliusque etiam, secant, ad tegularum et imbricum vicem: vel si libeat, ad quæ vocant pavonacea[l] tegendi genera: et hi quidem sectiles sunt.[1]

XLV. Specularis vero[m] (quoniam et hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania[n] hunc olim citerior tantum dabat, nec tota, sed intra centum millia passuum circa Segobricam urbem: jam et Cypros, et Cappadocia,[o] et Sicilia, et nuper[1] inventum Africa: postferendos omnes tamen Hispaniæ, et Cappadociæ,[p] mollissimis et amplissimæ magnitudinis, sed

CAP. XLIV. 1 *Et iidem sectiles sunt* cod. Dalec. *et igne quidem durati iidem sectiles sunt* Vet. Dalec. et Paris.

NOTÆ

[j] *Sed in Siphnio*] Isidorus totidem verbis Orig. XVI. 4. Plinium secutus, ut Plinius Theophrastum *περὶ λίθων*, pag. 9.

[k] *In Belgica... candidum lapidem*] In Picardia *Pierre franche* vulgus appellat.

[l] *Pavonacea*] Tecta scilicet e lapide fissili, in squamam secto et composito, in pavonum caudæ similitudinem picto: quem morem et in viridi lapide, qui sectilis est, (ardoësam vocant, de qua nos egimus XVI. 15.) observant etiam nostrates. Pannum pavonatilem dixit ætas sequior, pro variegato in pavonum caudæ speciem. Vide D. Du Cange, in Glossario.

[m] *Specularis vero*] Nomen hic lapis invenit a natura tralucente. Quadræ ex eo fiebant, sive orbes, fenestris inserti, ad immittendam lucem, ad ventos excludendos, ad vicem et usum vitreorum. Nunc sitne in notitia, nescio: in usu certe non est: at olim in frequenti, qui Augusti fere temporibus cœpit. Seneca Epist. LX. 'Quædam nostra demum prodiisse memoria scimus, ut specularium usum perlucente testa clarum transmittente lumen.' *Λίθος σπεκλάριος* a Basilio dicitur, Homil. III. in Hex. pag. 34. Vide Licetum de Quæsitis per Epist. lib. I. pag. 117. Adi, si lubet, et Matthæum Sylvaticum, cap. 479.

[n] *Hispania*] Hæc pariter Isidorus Orig. XVI. 4.

[o] *Et Cappadocia*] De speculari lapide Cappadocio vide Strabonem lib. XII. pag. 540.

[q] *Et Cappadociæ*] Subintellige, lapidibus. Locum hunc uti edidimus, sic typi omnes, manuscriptique pro-

obscuris.[2] Sunt et in Bononiensi[q] Italiæ parte breves, maculosi, complexu silicis alligati, quorum tamen appareat[3] natura similis eis, qui in Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine. Necnon et saxo inclusus sub terra invenitur, extrahiturque, aut exciditur. Sed majori parte fossili natura, absolutus segmenti modo,[a] nunquam adhuc quinque pedum longitudine amplior.[4] Humorem hunc terræ quidam autumant crystalli modo glaciari. Et in lapidem concrescere manifesto[5] apparet, quod cum feræ decidere in puteos tales, medullæ in ossibus earum post unam hyemem in eandem lapidis naturam figurantur.[6] Invenitur et niger aliquando. Sed candido natura mira, cum sit mollitia nota, perpetiendi Soles rigoresque:[7] nec senescit, si modo injuria, non arsit,[8] cum hoc etiam in cæmentis multorum generum accidat. Invenere et alium usum in ramentis quoque, Circum maximum[9] ludis Circensibus sternendi, ut sit in commendatione candor.

XLVI. Nerone principe in Cappadocia repertus est[a] lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fulvæ inciderant venæ, ex argumento phengites[b]

[a] *A saxo terraque tenui vena seu rima divisus, et tanquam resectus.*

CAP. XLV. 1 Vet. Dalec. *et quod nuper.*—2 Cod. Dalec. *præferendum tamen omnibus ex Hispania et Cappadocia mollissimum et maximum, sed obscurum;* al. ap. eundem, *et maximis, sed obscuris.*—3 Cod. Dalec. *maculoso complexu, &c. apparet.*—4 Cod. Dalec. *inclusi sub ter. inveniuntur, extrahunturque aut exciduntur, sed m. p. f. n. absoluti, &c. longitudine ampliores.*—5 Cod. Dalec. *glaciari et in lap. concrescere. Hoc manifesto.*—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *tales, medullæ in ossibus earum apparent in eandem l. naturam, &c. figuratæ* cod. Dalec. *tales, et medullæ ex ossibus earum in e. l. n. post unam hiemem figurantur* Gronov. et vulgg.—7 Ita ex codd. Harduinus et recentt. ita quoque cod. Dalec. *solis rigorisque* Gronov. et vulgg.—8 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *injuria absit* Gronov. et vulgg. Mox, *cæmenti multis generibus accidat* Vet. Dalec.—9 Voc. *maximum* deest in Vet. Dalec. *maxime, &c. ut sit commendatione hac carior. Sub Nerone, &c.* cod. Dalec.

NOTÆ

batissimi repræsentant, Reg. 2. et alii. In quibusdam tamen, sed sane mendose, legas: *Præferendum tamen omnibus Hispania.... sed obscurum.* Qua, quæso, dote specularis lapis commendari possit, si sit obscurus, nec idem tamen mollis aut amplus?

[q] *Sunt et in Bononiensi*] Hunc esse quem Talcum appellant, credimus.

[a] *In Cappadocia repertus est*] Isidorus Orig. XVI. 4.

[b] *Ex argumento phengites*] Ex re

appellatus. Hoc construxerat[1 c] ædem Fortunæ, quam Seiam[d] appellant,[2] a Servio rege[e] sacratam, aurea domo[f] complexus. Quare etiam foribus opertis[3 g] interdiu claritas ibi diurna erat, alio[4] quam specularium modo,[h] tanquam inclusa luce, non transmissa.

In Arabia quoque esse lapidem vitri modo translucidum, quo utuntur pro specularibus, Juba auctor est.

XLVII. Nunc ad operarios lapides transisse conveniat,[i] primumque cotes ferro acuendo. Multa earum genera: Creticæ diu[i] maximam laudem habuere: secundam Laconicæ ex Taygeto monte, utræque oleo indigentes. Inter aquarias[j] Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus.[k] Ex oleo et aqua Ciliciæ pollent, ex

CAP. XLVI. 1 *Hoc construxit* cod. Dalec.—2 *Sejani appellatione dicebat* cod. Dalec. *Seiam appellatione dicebat* Lil. Gyr. Syntag. pag. 444.—3 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. ita quoque Lil. Gyrald. l. l. *non opertis* Vet. Dalec. *apertis* Gronov. et vulgg.—4 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *haud alios* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

ipsa. Nam *φέγγος* splendorem sonat. Meminit hujus lapidis Tranquillus in Domitiano, cap. 14. his nempe verbis: 'Tempore quoque suspecti periculi appropinquante, solicitior in dies porticuum, in quibus spatiari consueverat, parietes phengite lapide distinxit, e cujus splendore per imagines quicquid a tergo fieret provideret.'

[c] *Hoc construxerat*] Nero scilicet, quo principe is inventus est lapis, quique aurea sua domo hanc ædem complexus dicitur, hoc lapide ædem construxit.

[d] *Quam Seiam*] Sic libri omnes, etiam Mss. Gruteri inscriptio, pag. 79. SIEIAE. FORTVNAE. mendose, credo, pro *Seiæ*. Seiam Deam a serendo dictam vidimus supra XVIII. 2.

[e] *A Servio rege*] De hac æde Fortunæ a Servio Tullio dedicata Livius sub finem lib. X. pag. 187. Fortunæ Brevi sacratam ait Plutarchus in Quæst. Rom. pag. 281. Διὰ τί Μικρᾶς Τύχης ἱερὸν ἱδρύσατο Σερούϊος Τύλλιος ὁ βασιλεὺς, ἣν Βρέβεμ καλοῦσιν;

[f] *Aurea domo*] Hanc Fortunæ ædem aurea Neronis domo, de qua cap. 24. inclusam significat.

[g] *Quare etiam foribus opertis*] Vide Notas et Emend. num. 23.

[h] *Alio quam specularium modo*] Nam speculares lucem transmittunt, non includunt, transmissaque luce domum illuminant: Phengites lapis lucem in æde includit, et ex se fundit.

[i] *Creticæ diu*] Alfenus in l. Cæsar, 15. Dig. de Publicanis: 'Cæsar cum insulæ Cretæ cotarias locaret, legem ita dixerat: Ne quis præter redemtorem post Idus Martias cotem ex insula Creta fodito, neve eximito, neve avellito. Cujusdam navis onusta cotibus,' &c.

[j] *Inter aquarias*] Quæ aqua indigent, quæ asperguntur aqua.

[k] *De quibus diximus*] Cap. 10.

aqua Arsinoëticæ.[1] Repertæ sunt et in Italia aqua trahentes aciem[m] acerrimo effectu.[a 2] Necnon et trans Alpes, quas passernices[n] vocant. Quarta ratio est saliva hominis proficientium, in tonstrinarum officinis, inutilis fragili mollitia.[b] Flaminitanæ[3 o] ex Hispania citeriore in eo genere præcipue.

XLVIII. E reliqua[p] multitudine lapidum, tophus ædificiis inutilis est[1] mortalitate mollitiæ.[c] Quædam tamen loca non alium[2] habent, sicut Carthago in Africa. Exercetur halitu maris, fricatur vento, et verberatur imbri.[3 q] Sed cura tuentur picando parietes, quoniam et tectorii calce roditur.[4] Sciteque dictum est, 'ad tecta eos pice, ad vina calce uti,' quoniam sic musta condiunt.[r] Alia mollitia[5]

[a] *Acutam reddentes aciem cultrorum, ut quam acerrime postea secent.*
[b] *Quartum obtinent locum eæ cotes quæ saliva asperguntur et molliores fiunt.*
[c] *Ob mollitiem minime durabilis.*

CAP. XLVII. 1 Vet. Dalec. *convenit;* codex ejusdem, *conveniet.*—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *aquæ trahentes aciem acerrimo affectu* Gronov. et vulgg. *effectu* Vet. Dalec.—3 Vet. Dalec. *inutili et frag. mollitia. Laminitanæ.*

CAP. XLVIII. 1 *Reliqua multitudo lapidum in totum ædificiis inutilis est* Gronov. et al. ante Harduin. Mox, *mortali mollitie* Vet. Dalec. *morositate. Quædam* Paris.—2 Cod. Dalec. *loca morem alium.*—3 Vet. Dalec. *et verberata imbri.*—4 Idem codex, *calx roditur.*

NOTÆ

[1] *Arsinoëticæ*] Vel ex oppido Cypri Arsinoë, de quo v. 35. Nam et Cypriis cotibus commendatio præcipua fuit, ut dictum est c. 10. Vel, quod similius veri arbitror, ex Arsinoë Ciliciæ oppido, de quo v. 22. quod hujus regionis cotes proxime pollere ex oleo et aqua dictum est, uti has ex aqua.

[m] *Trahentes aciem*] Vide quæ de hac voce diximus cap. 30. Isidorus Orig. XVI. 3. 'E cotibus aliæ aquariæ sunt, aliæ oleo indigent in acuendo: sed oleum lenem, aquariæ aciem acerrimam reddunt.'

[n] *Passernices*] Vox Celtica.

[o] *Flaminitanæ*] Sic etiam Mss. Forte *Flaminianæ* a Flaminio quopiam Redemtore, seu Publicano, ut a metallorum dominis Livianum æs, et Sallustianum, appellatum esse meminimus, XXXIV. 2. Vel *Damanitanæ* a Damania, Hispaniæ citerioris oppido, de quo diximus III. 4.

[p] *E reliqua*] Vide Notas et Emend. num. 24. Tophum nostrates vocant, *du Tuf.* Laquearibus olim cum pumice expetitus. Ovid. Fast. II. 'Antra subit tophis laqueata et pumice vivo: Garrulus in primo limine rivus erat.'

[q] *Et verberatur imbri*] Non insueta Plinio locutio. Vide XIV. 27. extremo.

[r] *Sic musta condiunt*] Plinius XIV. 24. 'Africa gypso mitigat asperitatem vini, necnon aliquibus sui partibus calce.'

circa Romam Fidenati, et Albano. In Liguria quoque, Umbria[t] et Venetia, albus lapis dentata serra secatur. Hi tractabiles in opere, laborem[d] quoque tolerant, sub tecto duntaxat.[u] Aspergine et gelu pruinisque rumpuntur in testas: nec contra humores et auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore[e] dissiliunt.[v]

XLIX. Nigri silices optimi: quibusdam in locis et rubentes. Nonnusquam[1] vero[a] et albi, sicut in Tarquiniensi Anicianis[b] lapicidinis circa lacum Volsiniensem. Et in Statoniensi[2] sunt, quibus ne ignis quidem nocet. Iidem et in monumentis scalpti,[3] contra vetustatem quoque in-

[d] *Onera tectorum.* [e] *Calore.*

CAP. XLIX. 1 *Nonnunquam* cod. Dalec.—2 *Stratonensi* cod. Dalec.—3 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *et in monumenta scalpti* Gronov. et vulgg. *et in*

NOTÆ

[s] *Alia mollitia*] Vitruvius II. 7. p. 26. de lapicidinis: 'Sunt enim,' inquit, 'aliæ molles, uti sunt circa Urbem rubræ, Pallienses, Fidenates, Albanæ,' &c.

[t] *Umbria*] Vitruvius loc. cit. 'In Umbria, et Piceno, et Venetia, tophus albus, qui etiam serra dentata, uti lignum, secatur.'

[u] *Sub tecto duntaxat*] Vitruvius loc. cit. 'Si sunt in apertis et patentibus locis, gelicidiis et pruinis congesta, friantur et dissolvuntur: item secundum oras maritimas ab salsugine exesa diffluunt, neque perferunt æstus.'

[v] *Vapore dissiliunt*] Vitruvius: 'Tiburtina vero, et quæ eodem genere sunt omnia, sufferunt et ab oneribus, et a tempestatibus injurias: sed ab igni non possunt esse tuta: simulque ut sunt ab eo tacta, dissiliunt et dissipantur: ideo quod temperatura naturali parvo sunt humore,' &c.

[a] *Nonnusquam vero*] Quæ contractiore paulo oratione Plinius, hæc fusiore et explanatiore multo Vitruvius II. 7. p. 27. 'Sunt vero,' inquit, 'lapicidinæ complures in finibus Tarquiniensium, quæ dicuntur Anicianæ: colore quidem, quemadmodum Albanæ, quarum officinæ maxime sunt circa lacum Vulsiniensem: item præfectura Statoniensi. Eæ autem habent infinitas virtutes: neque enim his gelicidiorum tempestas, neque tactus ignis potest nocere: sed suut firmæ, et ad vetustatem permanentes .... Id autem maxime judicare licet e monumentis quæ sunt circa municipium Ferentis ex his facta lapicidinis: namque habent et statuas amplas factas egregie, et minora sigilla, floresque, et acanthos eleganter scalptos: quæ cum sint vetusta, sic apparent recentia, uti sint modo facta. Non minus etiam fabri ærarii de his lapicidinis in æris flatura formas habent comparatas, et ex his ad æs fundendum maximas utilitates,' &c. Hunc Plinii locum exscripsit Isidorus Orig. XIX. 10.

[b] *Anicianis*] Sive ex aliquo Etruriæ loco, ut suspicabamur ad lib. III. c. 8. seu, quod nunc verius remur, ab Ani-

corrupti permanent. Ex iis formæ[d] fiunt, in quibus æra funduntur. Est et viridis silex,[4e] vehementer igni resistens, sed nusquam copiosus: et ubi invenitur, lapis, non saxum, est.[f] E reliquis[5] pallidus in cæmento raro utilis. Globosus,[g] contra injurias fortis, sed ad structuram infidelis, nisi multa suffrænatione[6h] devinctus. Nec certior fluviatilis,[i] semper veluti madens.

L. Remedium est in lapide rubro,[j1] æstate eum eximere, nec ante biennium eum inserere tecto, domitum tempestatibus. Quæ ex eo[k] læsa fuerint,[f] in subterranea structura aptantur utilius. Quæ restiterint, tutum est vel cœlo committere.[l]

[f] *A tempestatibus.*

---

monumentis locati cod. Dalec.—4 *Est et v. lapis* Gronov. et al. ante Harduin. —5 *In reliquis* cod. Dalec.—6 Cod. Dalec. *suffarcinatione.*

Cap. L. 1 Gronov. et al. ante Harduin. *in lapide dubio.*

NOTÆ

cia familia, penes quam ejus loci possessio fuerit, nomen id tractum sit. Nam Boëtius, qui ex ea familia fuit, sibi prædia villasque in montibus Aureliæ fuisse testatur.

[c] *Et in Statoniensi*] Vulgo, *Lago di Mezzano.* Est et lapis Gabinus pariter igni impervius, Tacito teste, Annal. XV. p. 254.

[d] *Ex iis formæ*] Gallis, *des moules*, in quibus nummi, staticulæ, aliaque ejusmodi, ex ære, argento, auro, plumbo. Trebellius Pollio in Victoria, p. 200. 'Cusi sunt ejus nummi ærei, aurei, et argentei: quorum hodieque forma extat apud Treviros.' Prius enim nummi fundebantur, tum deinde ad summam perfectionem atque absolutionem feriebantur. Unde Triumviri monetales æri, auro, argentove flando simul ac feriundo præfici dicebantur.

[e] *Est et viridis silex*] Vide Notas et Emend. num. 25.

[f] *Non saxum est*] Quod majus, asperius, duriusque, quam lapis, est.

[g] *Globosus*] Sic etiam Mss. omnes, Reg. Colb. alii. Isidorus Orig. XIX. 10. *globus.* Quid si *gilvus*, vel *giluus* legas? nam de silicum coloribus, nigro, rubro, albo, viridi, pallido, est ei sermo. Nec *globosus* tamen omnino displicet, ob ea quæ sequuntur: et quod cap. 62. extremo globosi lapidis mentio fit.

[h] *Suffrænatione*] Colligatione, arctaque structura, quæ lapidem veluti fræno retineat. Sic Isidorus Orig. XIX. 10. 'Globus contra injurias fortis, sed in structuris infidus: nisi fuerit multa suffrænatione devinctus.'

[i] *Nec certior fluviatilis*] Silex nimirum. Isidorus loc. cit. 'Fluviatilis silex semper veluti madens est.'

[j] *Remedium est in lapide rubro*] Contra nimiam lapidis rubri mollitiam remedium est, eum biennio sub dio linquere, ut dometur tempestatibus, antequam in ædificiis adhibeatur. Vide Notas et Emend. num. 26.

[k] *Quæ ex eo*] Vitruvius II. 7. p. 27.

[l] *Vel cœlo committere*] Ex eo lapide supra terram ædificare. Vitruvius loc. cit.

LI. Græci e lapide[m] duro, aut silice[r] æquato[g] construunt veluti lateritios parietes. Cum ita fecerint, isodomon vocant[n] genus structuræ. At cum inæquali crassitudine structa sunt,[2] pseudisodomon. Tertium est emplecton,[o] tantummodo frontibus politis: reliqua fortuito collocant. Alternas[p] coagmentationes fieri, ut commissuras antecedentium medii lapides[3] obtineant, necessarium est in medio quoque pariete, si res patitur: si minus, utique a lateribus. Medios[4] parietes farcire fractis cæmentis, diamicton vocant.[q] Reticulata[r] structura, qua frequentissime Romæ struunt, rimis opportuna est.[5] Structuram ad normam[s] et libellam fieri, et ad perpendiculum respondere oportet.

[g] *Æqualis crassitudinis ac latitudinis.*

CAP. LI. 1 Ita codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *vel silice* cod. Dalec. *ac silice* Gronov. et vulgg.—2 Vet. Dalec. *structi sunt.* —3 Vet. Dalec. *antecedentium lapidum medii lateres.*—4 Vet. Dalec. *et medio.*—5 Ita Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Dictyotheron vocant reticulatam structuram, quam f. R. s. rimis opportunam* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

[m] *Græci e lapide*] Hæc totidem verbis Vitruvius II. 8. p. 28.

[n] *Isodomon vocant*] Ἰσόδομον, cum omnes lapidum ordines in structura æquales sunt: cum vero sunt inæquales, ita ut versus inferior exempli causa sit lapidum sesquipedalium, pedalium vero superior, tunc ψευδισόδομον Græci vocant.

[o] *Tertium est emplecton*] Vitruvius loc. cit. 'Altera structura est, quam ἔμπλεκτον appellant, qua etiam nostri rustici utuntur: cum frontes poliuntur, reliqua, ita ut sunt nata, cum materia collocata, alternis alligant coagmentis. Sed nostri celeritati studentes, erecta coria locantes, frontibus serviunt, et in medio farciunt... Ita tres suscitantur in structura crustæ: duæ frontium, et una media farcturæ.'

[p] *Alternas*] Tum fiunt alternæ coagmentationes, cum majores lapides minoribus inseruntur, vicibus alternis.

[q] *Diamicton vocant*] Διὰ μικτῶν, ob immixta, sive injecta inter medios parietes cæmenta. Vide Notas et Emend. num. 27.

[r] *Reticulata*] Reticulatum opus dicitur, cum lapides in quadrum secti, non jacentes, sed in latus stantes collocantur, instar scutariarum tessellarum, *en losange*. Nostri vocant, *Massonnerie maillée*. Vitruvius II. 8. pag. 27. 'Structurarum genera sunt hæc. Reticulatum, quo nunc omnes utuntur, et antiquum, quod incertum dicitur. Ex his venustius est reticulatum: sed ad ruinas (an *rimas?*) faciendas ideo paratum, quod in omnes partes dissoluta habet cubicula et coagmenta.'

[s] *Structuram ad normam*] Norma, *l'équerre*. Libella, *le niveau*. Perpendiculum, *le plomb*.

LII. (XXIII.) Et cisternas arenæ puræ et asperæ quinque partibus,[1] calcis quam vehementissimæ duabus construi convenit, fragmentis silicis non excedentibus libras. Ita[2] ferratis vectibus calcari solum, parietesque similiter. Utilius geminas esse, ut in priore vitia considant aquæ, atque per colum in proximam transeat maxime pura aqua.

LIII. Calcem e vario lapide Cato censorius[t] improbat. Ex albo melior.[u] Quæ ex duro, structuræ utilior:[1] quæ ex fistuloso, tectoriis. Ad utrumque[v] damnatur ex silice. Utilior eadem[w] ex effosso lapide, quam ex ripis fluminum collecto. Utilior e molari, quia est quædam pinguior natura ejus. Mirum, aliquid, postquam arserit, accendi aquis.

LIV. Arenæ tria genera. Fossitia,[a] cui quarta pars calcis addi debet: fluviatili aut marinæ, tertia. Si et[1] testæ[b] tusæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino[c] ad Padum non invenitur fossitia, nec trans maria.[2]

LV. Ruinarum Urbis ea maxime causa, quod furto calcis[d] sine ferrumine suo cæmenta componuntur. Intrita

CAP. LII. 1 *Oportet et cisternas fieri harenæ puræ quinque partibus* cod. Dalec. Mox, al. ap. Dalec. *constitui convenit*, eo, quod sequitur, expuncto. —2 *Præterea* Vet. Dalec.

CAP. LIII. 1 *Ex albo melior quam ex duro, et structuræ utilior* Gronov. et al. ante Harduin.

CAP. LIV. 1 Vet. Dalec. *fluviatilis, et marina, cui tertia. Si vero et.* Mox, *pars calci addatur* al. ap. Dalec.—2 Cod. Dalec. *nec marina.*

NOTÆ

[t] *Cato censorius*] De Re Rust. cap. 38. pag. 33. 'Lapidem bonum in fornacem, quam candidissimum, quam minime varium indito.'

[u] *Ex albo melior*] Vide Notas et Emend. num. 28.

[v] *Ad utrumque*] Sentire contra Vitruvius videtur II. 5. p. 24.

[w] *Utilior eadem*] Ita Vitruvius II. 4. p. 23.

[a] *Fossitia*] Hæc pariter ex Vitruvio II. 5. pag. 24. Sic et Palladius I. 10. p. 14. apud quem 'testæ cretæ,' pro 'tritæ,' perperam legi credimus.

[b] *Si et testæ*] Vitruvius loc. cit.

[c] *Ab Apennino*] Vitruvium sequitur, II. 6. p. 26. 'Maxime vero licet considerare, quod qua mons Apenninus regiones Italiæ Etruriæque circumcingit, prope omnibus locis non desunt fossitia arenaria; trans Apenninum vero, quæ pars est ad Adriaticum mare, nulla inveniuntur: item Achaia, Asia, et omnino trans mare, ne nominantur quidem.' Sed Philandri notas ad eum locum consule.

quoque[e] quo vetustior, eo melior. In antiquarum[1] ædium legibus invenitur, 'ne recentiore trima uteretur redemtor.'[f] Ideo nulla[2] tectoria eorum rimæ fœdavere. Tectorium quidem,[3 g] nisi ter arenato,[h] et bis marmorato inductum est, non satis splendoris habet. Uliginosa, et ubi salsugo vitiat, testaceo[i] sublini utilius.[a] In Græcia tectoriis etiam arenatum,[4] quod inducturi sunt, prius in mortario[j] ligneis vectibus subigunt. Experimentum[k] marmorati

[a] *Loca humida, et salsugine infecta, tectorio sublini debent quod fiat e testis tusis.*

Cap. lv. 1 *In antiquis* Vet. Dalec.—2 *Ideo nullæ* Vet. Dalec.—3 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Tectorium-*

NOTÆ

[d] *Quod furto calcis*] Ut pingentium furtum in minio, xxxiii. 40. sic modo in calce tectorum rapinam coarguere, plane videtur. Ferrumen, id quod alligat, glutinatque, Latini vocant: unde ferruminare, pro glutinare, tralatitium est. In tectoriis calx ferruminis vicem præbet, quod cæmenta ligat, ut dicetur c. 68. Eo destituta, rimas fere agere, ac dissolvi necesse est. Huc Caius Caligula alludebat, cum teste Tranquillo, c. 53. 'Senecam, tum maxime placentem, commissiones meras componere, et arenam esse sine calce diceret.'

[e] *Intrita quoque*] Intritam calcem vocat, ut cum Hermolao aliisque credimus, quæ longo tempore macerata sit ac fermentata. Vitruvium lege toto capite secundo libri septimi, p. 129.

[f] *Redemtor*] Redemtores proprie et ex antiqua consuetudine dicebantur, qui certo pretio conducebant universum aliquod opus faciendum.

[g] *Tectorium quidem*] Vitruvius vii. 3. p. 132. et Palladius i. 15. tria arcnæ coria, tria marmoris desiderant, ut sit opus et solidum, et adeo nitens, ut etiam expressas imagines aspicientibus remittat. Tectorium, illinimentum est, et quasi incrustatio parietis, quæ fit gypso, calce, &c. Constat pluribus coriis, *plusieurs couches de chaux et de plastre.* 'Calicata ædificia' Festus appellat, quæ sunt 'calce polita.'

[h] *Arenato*] Hodie 'mortarium' appellamus, quod fit ex arena et calce. Marmoratum, quod e marmore trito et calce: nam cæmenta marmorea, sive assulæ, quas marmorarii ex operibus dejiciunt, pilis ferreis contunduntur, cribrisque excernuntur. Eæ autem excretæ calci miscentur. Vitruvium vide vii. 6. p. 138. et Diosc. v. 133. Galli marmoratum vocant, *du Stuc.*

[i] *Testaceo*] Vitruvius vii. 4. de politionibus in humidis locis, p. 134. 'Pro arenato testa trullissetur.'

[j] *Prius in mortario*] Mortarium dicit pro alveo, loco, conceptaculo, ubi annitente certatim hominum multitudine materia pisitur ac subigitur. Vitruvius vii. 3. p. 133. 'Græcorum vero tectores non solum his rationibus utendo faciunt opera firma, sed etiam mortario collocato, calce et arena ibi confusa, decuria hominum inducta ligneis vectibus pinsunt materiam: et ita ad certamen subacta tunc utuntur.'

[k] *Experimentum*] Vitruvius quasi

est in subigendo, donec rutro non cohæreat. Contra in albario opere,[1] ut macerata calx ceu glutinum[m] hæreat. Macerari[n] nonnisi ex gleba[b 5] oportet. In Elide ædes est Minervæ, in qua frater Phidiæ Panænus tectorium induxit lacte et croco subactum, ut ferunt: ideoque si teratur in ea hodieque saliva pollice,[6] odorem croci saporemque reddit.[7]

LVI. Columnæ[1] in æde densius positæ[o] crassiores videntur. Genera earum quatuor.[p] Quæ sextam partem altitudinis in crassitudine ima habent, Doricæ vocantur: quæ nonam, Ionicæ: quæ septimam, Tuscanicæ.[q] Corinthiis eadem ratio, quæ Ionicis. Et[2] differentia,[r] quoniam

[b] *Cum in gleba est.*

que cod. Dalec.—4 Alii ap. Dalec. *harenarum.*—5 Ita ex codd. Harduin. et recentt. ita quoque cod. Dalec. *Sed macerari non nisi a gleba* Gronov. et vulgg. Mox, *Panneus* Gronov. et al. ante Harduin.—6 Alii ap. Dalec. *teratur ea hodieque salivato pollice.*—7 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *saporemque reddere traditur* Gronov. et vulgg.

CAP. LVI. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. ita quoque Vet. Dalec. *Columellæ* edd. vett. et Gronov. Mox, *densæ positæ* cod. Dalec.—2 *Sed* Vet.

NOTÆ

paraphrastes esto, loc. cit. p. 132. ‘ Marmorati ita materies temperetur, uti, cum subigitur, non hæreat ad rutrum, sed purum ferrum e mortario libretur.’ Rutrum instrumentum est, quo structores utuntur, ad inducenda parietibus tectoria: *une Truelle.*

[1] *Contra in albario opere*] Albarium opus fit ex calce sola, vel solo gypso: eaque re a ceteris tectorii generibus discriminatur, quæ arenam aut marmor asciscunt. Opifices in eo genere ALBARII in vetusto lapide appellantur, apud Gruterum, p. 642.

[m] *Ceu glutinum*] Ita Vitruvius VII. 2. p. 130. et post eum Palladius I. 14. p. 15. ‘ Opus quoque albarium sæpe delectat, cui calcem debebimus adhibere, cum multo tempore fuerit macerata. Ergo ut utilem probes, ascia calcem quasi lignum dolabis. Si nusquam acies ejus offenderit, et si quod asciæ adhæret fuerit molle atque viscosum, constat albariis operibus convenire.’

[n] *Macerari*] Vitruvius loc. cit. pag. 129. ‘ Erit albarium opus recte, si glebæ calcis optimæ ante multo tempore, quam opus fuerit, macerabuntur,’ &c.

[o] *Densius positæ*] Cum angustius est inter columnas spatium. Tullius ‘ intercolumnium ’ nuncupat: Galli, *l’espacement des colomnes.*

[p] *Genera earum quatuor*] Totidem Vitruvius enumerat, IV. 6. extremo, p. 73. Nostrates vocant, *l’ordre Dorique, l’Ionique, l’ordre Toscan, l’ordre Corinthien.* Quintum adjicinut, ex Ionico Corinthioque compositum, *l’ordre composite.*

[q] *Tuscanicæ*] Vitruvius IV. c. 7. p. 75. de Tuscanica ratione: ‘ Columnæ,’ inquit, ‘ sint ima crassitudine, altitudinis parte septima.’

[r] *Et differentia*] Vitruvius IV. 1.

capitulis Corinthiarum eadem est altitudo, quæ colligitur crassitudine ima: ideoque graciliores videntur: Ionici enim capituli altitudo tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio[s] erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum[3] delubri. In Ephesiæ Dianæ æde, de qua prius fuit sermo,[t] primum columnis spiræ subditæ,[u] et capitula[4 v] addita. Placuitque altitudinis octava pars in crassitudine, et ut spiræ haberent crassitudinis dimidium, septimæque partes detraherentur[5] summarum crassitudini.[c] Præter has sunt, quæ vocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum intervallo.

LVII. (XXIV.) Calcis et in medicina magnus usus. Eligitur[a] recens, nec aspersa aquis: urit, discutit, extrahit, incipientesque[b] serpere ulcerum impetus coërcet. Aceto[c] et rosaceo temperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur: eadem compositione[d] et strumis.

LVIII. Maltha e calce[e] fit recenti. Gleba[f] vino re-

[c] *Et ut basis in altitudine haberet dimidium crassitudinis columnarum: et ei dimidiæ crassitudini pars septima detraheretur, ut fieret justa mensura crassitudinis summæ columnæ, sive capituli.*

Dalec.—3 Cod. Dalec. *altitudinem.*—4 Ita codd. Harduini cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *capitella* Gronov. et vulgg.—5 Vet. Dalec. *septimam ejus partis detrahentibus.*

NOTÆ

p. 59. ‘ Ionici capituli altitudo tertia pars est crassitudinis columnæ: Corinthii, tota crassitudo scapi.’ Scapum nostrates vocant, *le vif de la colomne.*

[s] *Antiqua ratio*] De qua Vitruvius IV. 7. p. 75.

[t] *De qua prius fuit sermo*] Cap. 21.

[u] *Spiræ subditæ*] Spiræ sunt tori sive annuli basium, qui serpentium seu funis convoluti similitudinem referunt: *les rondeaux, anelets, astragales, ou tondins, le tore ou le baton, qui composent la base de la colomne.* Ex his et basis ipsa spira nuncupatur. Festus: ‘ Spira dicitur basis columnæ, unius tori, aut duorum.’

[v] *Et capitula*] *Le chapiteau de la colomne.*

[a] *Eligitur, &c.*] Hæc totidem verbis Diosc. V. 133.

[b] *Incipientesque*] Diosc. loc. cit. Marcellus Empir. c. 4. p. 42. et Plinius Valer. III. 22.

[c] *Aceto*] Auctores iidem proxime appellati.

[d] *Eadem compositione*] Plinius Valer. III. 29.

[e] *Maltha e calce*] Palladius I. 17. p. 16. ‘ Hoc genus malthæ adhibebimus... Picis liquidæ quantum volueris, et tantundem sumes unguinis,

stinguitur: mox tunditur cum adipe suillo et ficu, duplici liniamento:[1 g] quæ res omnium tenacissima, et duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur ante.

LIX. Cognata calci res gypsum est. Plura ejus genera. Nam et e lapide[h] coquitur, ut in Syria ac Thuriis: et e terra foditur, ut in Cyprio, ac Perrhæbis:[i] e summa[1] tellure et Tymphaicum est. Qui coquitur lapis, non dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso.[j] In Syria durissimos ad id eligunt, coquuntque fimo bubulo, ut celerius urantur. Omnium autem[k] optimum fieri compertum est e lapide speculari, squamamve talem habente. Gypso madido statim utendum est, quoniam celerrime coit:[2] tamen rursus tundi et in farinam resolvi patitur. Usus gypsi in

Cap. LVIII. 1 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. duplici liniamento* Vet. Dalec. *duplici linamento* Gronov. Harduin. et recentt.

Cap. LIX. 1 Cod. Dalec. *ac Thebis: summa.*—2 'Ita optime Ms. Reg. 2. Male Mss. Reg. 3. 5. et Editio princeps, *siccatur:* male quoque in recentioribus editionibus, *celerrime coit ac siccatur.* Gypsum, cum optimum est, tam celeriter coit, ut paulo lentiores operarum manus eo captas viderim. At licet gypsum celeriter coëat, non celeriter siccatur. Diu enim sudat.' *Brotier. celerrime coit ac siccatur* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.

NOTÆ

quod vocamus axungiam, vel sevum. Tunc in olla utrumque misebis, et coques, donec spumet: deinde ab igne removebis. Cum fuerit eadem refrigerata permixtio, calcem minutim superadjicies, et ad unum corpus omnia mixta revocabis.' Et c. 41. p. 35. 'Malthæ calidariæ compositio talis est: Hammoniacum remissum, ficum, stupam, picem liquidam .... item sevum liquefactum,' &c. Aliter Festus: 'Maltha dicitur a Græcis pix cum cera mixta.'

[f] *Gleba*] Gleba calcis.

[g] *Duplici liniamento* [*linamento*] Sic typi omnes. Mss. *liniamento.* Forte, *linimento;* ut sit sententia, duplici corio malthæ, si tectoria parietum inducantur, nihil fore tenacius.

[h] *Nam et e lapide*] Quæ deinceps sequuntur, usque ad ea verba, 'Usus gypsi,' &c. hausta totidem verbis ex Theoprasto περὶ λίθων, p. 13. et 14.

[i] *Ac Perrhæbis*] Περὶ Τυμφαίαν, καὶ περὶ Περῤῥαιβίαν, inquit Theophr. loc. cit. De his utrisque Ætoliæ populis Plinius IV. 3.

[j] *Aut marmoroso*] Lapidi marmoreo, hoc est, marmori. Theophr. loc. cit. Καίουσι μαρμάρους, κ. τ. λ.

[k] *Omnium autem*] Isidorus Orig. XVI. 3. 'Gypsi plura genera: omnium autem optimum, lapis specularis: est enim signis ædificiorum, et coronis gratissimus.'

albariis, sigillis[1] ædificiorum, et coronis[3 m] gratissimus. Exemplum illustre, C. Proculeium,[n] Augusti Cæsaris familiaritate subnixum, in maximo[4] stomachi dolore gypso poto,[o] conscivisse sibi mortem.

LX. (XXV.) Pavimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithostrota[p] expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami stravit[1] quem vocant asaroton œcon,[q] quoniam purgamenta[r] cœnæ in pavimento, quæque verri solent,[2] velut relicta,[3] fecerat parvis e tesserulis,[4] tinctisque in varios

celerrime siccatur cod. Dalec.—3 Cod. Dalec. *et coriis.*—4 Idem codex, *familiarem in maximo.*

Cap. LX. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *statuit* Gronov. et al. vett.—2 'Ita cod. Reg. 2.' *Brotier. everri solent* al. ante Brotier.—3 'Ita codd. Regg. Editio princeps, et Cl. Rezzonicus.' *Brotier. velùti relicta* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—4 'Corrupte Ms. Reg. *paru-*

NOTÆ

[1] *Sigillis*] Parvis signis, seu statuis et simulacris.

[m] *Et coronis*] Coronicem nostrates vocant, *la corniche.* Vide Baldum de Signific. Vocabulorum Vitruvian. verbo 'Corona.' Coronides eæ sunt in contignationibus, ornamenti magis causa, quam necessitatis.

[n] *C. Proculeium*] Egimus de eo, VII. 46.

[o] *Gypso poto*] Gypsum epotum strangulare, scribit pariter Diosc. v. 134. Ποθεῖσα δὲ πνίγει τῷ κατὰ πνιγμὸν τρόπῳ.

[p] *Donec lithostrota*] Λιθόστρωτα, *lapidibus strata*, significat. Pavimenti genus, teste Isidoro Orig. XV. 8. e parvulis crustis, tessellisque tinctis in varios colores. Sic modo et e latere coctili, atque adeo e ligno fiunt variis figuris sectilia pavimenta. Nunc vulgo Musaica nuncupant.

[q] *Asaroton œcon*] Ἀσάρωτος οἶκος *domum* sonat *quam verrere scopis omiserint*, ab α et σαίρω: nam in iis pavimentis, quasi purgamenta cœnæ remansissent humi, sic erant depicta. Usi hac voce Sidonius aliique. Papinius inprimis Sylv. I. ubi sic canit: 'Dum vagor aspectu, visusque per omnia duco, Calcabam nec opinus opes: Nam splendor ab alto Defluus, et nitidum referentes aëra testæ Monstravere solum, varias ubi picta per artes Gaudet humus, suberantque novis asarota figuris.' Hoc poëta significat: tam solum marmoreis tessellis pictum ac variegatum fuisse, quam tectum ipsum ac fornicem pellucidis ac splendidissimis testis obductum: a quibus lux splendorque longe lateque quodammodo defluueret. Eas porro nitidissimi speculi more modoque pavimenti figuras atque asarota repræsentasse. Cum igitur eo pervenisset Statius, atque oculos huc illucque circumduceret, necdum ad solum oculos adjecisset, non ante quid calcaret animadvertisse, quam sublatis oculis pavimentum per testulas illas transpiceret. Ita Petavius in Notis ad Orat. Themistii XVIII. p. 486.

[r] *Quoniam purgamenta*] Inerant et

colores.[a] Mirabilis ibi columba bibens, et aquam umbra capitis infuscans. Apricantur aliæ scabentes sese[s] in canthari labro.[5]

LXI. Pavimenta credo primum facta, quæ nunc vocamus[1] barbarica, atque subtegulanea,[t] in Italia fistucis pavita:[u] hoc certe[2] ex nomine ipso[v] intelligi potest. Romæ scalpturatum[b] in Jovis Capitolini æde primum factum est post tertium Punicum bellum initum. Frequentata vero pavimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucilianus[w] ille versus:

Arte pavimento atque emblemate vermiculato.[3]

LXII. Subdialia[c a] Græci invenere, talibus domos contegentes tractu tepente:[d] sed fallax, ubicumque imbres

[a] *Quasi relicta ibi fuissent, in pavimento erant elaborata e testulis, tinctis in varios colores.*
[b] *Variis scalpturis elegantius factum.*
[c] *Quæ sunt sub dio.*
[d] *Calidiore cœli tractu.*

isset ee utilis, vel *eet utilis*. Editio princeps aliæque *parvis e testulis*. At ex corrupta Mss. codicum scriptura emendandum, *parvis tesserulis*. Tesserulæ enim sunt, quibus facta musiva opera: quam plurimas passim videre est.' *Brotier.* *parvis e testiculis* Gronov. et vulgg. *parvis e testulis* codd. Harduini, cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—5 Vet. Dalec. et Paris. *infuscans, abripiente alia escam. Ludentes videres in canthari labro. Apricantur aliæ scabentes sese. Pavimenta, &c.* cod. Dalec. *lavantes sese.*

CAP. LXI. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *revocamus* Gronov. et al. vett.—2 Cod. Dalec. *fistucata hoc aperte.*—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *Ante pavimenta, atque emblemata vermiculata* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

aliæ figuræ ibi pictæ, ut ex sequentibus intelligetur: 'Mirabilis ibi,' &c.

[s] *Scabentes sese*] Sic omnes editi, cum Reg. 2. In Colb. 3. *lavantes.*

[t] *Subtegulanea*] Quæ sunt sub tegulis, in cavis ædium, *ὑπόστεγα*, quibus subdialia opponuntur, *ὕπαιθρα.*

[u] *Fistucis pavita*] De fistuca diximus jamdudum. Machina est vulgo nota, qua pavitores utuntur ad complananda pavimenta, et est utrimque ansata: *bclier, hie, demoiselle.*

[v] *Ex nomine ipso*] Nam pavimenta a paviendo dicta, id est, feriendo: ut ipsum instrumentum pavicula appellatur.

[w] *Lucilianus*] Versus Lucilii hi sunt: 'Lexes compostæ, ut tesserulæ omnes Arte pavimento atque emblemate vermiculato.' Hoc est, dictiones compositæ, quemadmodum sunt tesserulæ in pavimento ex arte et emblemate picto tinctove.

[a] *Subdialia*] Vitruvius lib. VII. pag. 128. 'Sub dio vero maxime idonea facienda sunt pavimenta,' &c. *Ὕπαιθρα* Græci vocant: nostri, *des terrasses:* in ædificiorum scilicet summa parte detectas ambulationes, auræ captandæ gratia relictas, præsertim in calidioribus regionibus.

gelant. Necessarium[b] binas per diversum coassationes substerni, capita earum[c] præfigi ne torqueantur,[e] et ruderi novo[d] tertiam partem testæ tusæ addi: deinde rudus, in quo duæ quintæ[e] calcis misceantur,[2] pedali crassitudine fistucari.[f] Tunc nucleo[g] crasso sex digitos induci,[f] et ex tessera[h] grandi non minus alta duos digitos strui. Fastigium vero servari in pedes denos sescunciæ:[3] ac diligen-

[e] *Duplex substerni debet tabularum ordo contrario situ, directus scilicet atque transversus: extremitates earum clavis figendi, ne torqueantur.*
[f] *Tunc alterum corium ruderis alterius crassum sex digitis inducatur.*

Cap. lxii. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *facile tractu repente* Gronov. et vulgg. *quod quidem facile tractu repente* Vet. Dalec.—2 Cod. Dalec. *addere: rudus in quo duæ quintæ partes calcis, &c.* Vet. Dalec. *in quo duæ calcis, quinque misceantur.*—3 'Ita Ms. Reg. 2. In Mss. Reg. 3. 5. et Editio principe, *sescunce*, vel *sexunce:* unde et emendari posset *sescunce*, si sescunx certioris esset Latinitatis. Male recentiores editiones, *sescuncem.* Sescuncia est uncia cum semisse, et, ut vulgo loquimur, *un pouce six lignes.* Pes Romanus dividebatur in uncias duodecim, vel in digitos

NOTÆ

[b] *Necessarium*] Vitruvius vii. 1. p. 128. 'Cum coassatum fuerit, super altera coassatio transversa sternatur, clavisque fixa dupliceu præbeat contignationis loricationem. Deinde ruderi novo tertia pars testæ tusæ admisceatur: calcisque duæ partes ad quinque mortarii mixtionibus præstent responsum. Statuminatione facta rudus inducatur, idque pinsum absolutum, ne minus pede sit crassum. Tunc autem nucleo inducto, uti supra scriptum est, pavimentum e tessera grandi circiter binum digitum cæsa struatur, fastigium habens in pedes denos, digitos binos.' Sic etiam Palladius i. 9.

[c] *Capita earum*] Vitruvius p. 127. 'In singulis tignis, extremis partibus axis, bini clavi figantur, uti nulla ex parte possint se torquendo anguli excitare.'

[d] *Ruderi novo*] Rudus novum est materia pavimenti, hoc est, saxa recens contusa, seu testæ confractæ cum calce ad pavimentum faciendum. Vitruvius loc. cit. mortarium vocat. Ruderationem facere Galli, *hourder.*

[e] *In quo duæ quintæ*] Legendum ex Vitruvii loco allato videtur, permutatis voculis duabus, *in quo quintæ duæ calcis misceantur;* hoc est, in quo quintæ parti ruderis sive mortarii duæ calcis partes misceantur: nam ille, 'calcisque duæ partes ad quinque mortarii,' &c.

[f] *Fistucari*] Fistucationibus magna cura solidari, inquit Vitruvius, pag. 126. hoc est, fistuca exæquari. De fistuca diximus c. sup.

[g] *Tunc nucleo*] Vitruvius, pag. 127. 'Insuper ex testa nucleus inducatur, mixtionem habens ad tres partes unam calcis, uti ne minore sit crassitudine pavimentum, digitorum senum. Supra nucleum, ad regulam et libellam exacta, pavimenta struantur, sive sectilibus, seu tesseris.'

[h] *Et ex tessera*] Tesseras sive scutulas in pavimento vocant frusta quadrata et rotunda.

ter cote despumare:[g i] quernisque axibus[4] contabulare.[j] Quæ torquentur, inutilia putant: immo et filicem[k] aut paleam substerni[5] melius esse, quo minor vis calcis perveniat. Necessarium[l] et globosum lapidem subjici. Similiter fiunt spicata testacea.[m]

LXIII. Non negligendum est etiam nunc[1] unum genus Græcanici.[n] Solo fistucato[2] injicitur rudus aut testaceum pavimentum: dein spisse calcatis carbonibus inducitur, sa-

[g] *Fastigium pavimenti sic paulisper attolli debet, ut in singulos denos pedes attollatur pollice uno cum dimidio: tum cote lævigandum est. E quercu tabulæ sive asseres eligendi.*

sedecim. Minor erat pede Gallico, ut jam dixi supra.' *Brotier.*—4 Vet. Dalec. *despumari, quernisque asseribus contabulari.*—5 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *immo silicem, aut paleam substerni* cod. Dalec. *immo et filice aut palea substerni* Vet. Dalec. et sic Vitruv. *immo et silice aut palea substerni* Gronov. et vulgg.

CAP. LXIII. 1 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. etiamnum* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt.—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. ita quoque cod. Dalec. *Græcanicum. S. festucato* Grouov. et al.

NOTÆ

[i] *Despumare*] Polire, abstergere, fricare, uti nulli gradus sint in scutulis aut quadratis. Vitruv. loc. cit. qui et ea despumandi voce usus VII. 4. p. 135.

[j] *Quernisque axibus*] Quernis esculinos Vitruvius anteponit, loc. cit. nisi querni tenuiores secti siut. Sic et Palladius I. 9.

[k] *Et filicem*] Sic Reg. 2. non, ut editi, *silice*. Vitruvius VII. 1. p. 127. 'Coassationibus factis, si erit, filex, si non, palea substernatur, uti materies ab calcis vitiis defendatur.' Palladius item, loc. cit.

[l] *Necessarium*] Vitruvius loc. cit. 'Tunc insuper statuminetur, nec minore saxo, quam quod possit manum implere: statuminibus inductis, ruderetur,' &c. Statumen, pavimentorum imum stratum est.

[m] *Spicata testacea*] Hoc est, pavimenta e testis seu laterculis, in formam spicæ dispositis. Vitruvius VII. 1. pag. 128. 'Item testacea spicata Tiburtina snnt diligenter exigenda,' &c. Spicati operis iconem Philander exhibet ad eum Vitruvii locum, p. 129.

[n] *Græcanici*] Subintellige, pavimenti. Vitruvius VII. 4. pag. 135. 'Græcorum hybernaculorum usus, qui minime sumtuosus est, sed utilis apparatus. Foditur enim intra libramentum triclinii altitudo circiter pedum binum: et solo fistucato inducitur aut rudus, aut testaceum pavimentum..... Deinde congestis et spisse calcatis carbonibus, inducitur ex sabulone, et calce, et favilla mixta materies, crassitudine semipedali, ad regulam et libellam: et summo libramento cote dispumato, redditur species nigri pavimenti. Ita conviviis eorum, et quod poculis et sputismatis effunditur, simul atque cadit, siccescit: quique versantur ibi ministrantes, etsi nudis pedibus fuerint, non recipiunt frigus ab ejusmodi genere pavimenti.'

bulo, calce, ac favilla mixtis: materia crassitudine semipedali ad regulam et libellam exigitur,[3] et est forma terrena. Si vero cote politum[o] est,[4] nigri pavimenti visum obtinet.

LXIV. Lithostrota acceptavere[1 p] jam sub Sylla: parvulis certe crustis extat[q] hodieque,[2] quod in Fortunæ delubro Prænestæ fecit. Pulsa deinde[r] ex humo pavimenta in cameras transiere, e vitro: novitium et hoc inventum. Agrippa certe in Thermis,[s] quas Romæ fecit, figlinum opus[t] encausto[u] pinxit: in reliquis albaria adornavit: non dubie[3] vitreas facturus cameras, si prius inventum id fuisset, aut a parietibus scenæ, ut diximus,[v] Scauri pervenisset in cameras. Quamobrem et vitri natura indicanda est.[4]

vett.—3 Cod. Dalec. *materiæ crussitudine . . . extruitur.*—4 'Ita codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. cote depolitum est* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *politum est cote* cod. Dalec.

CAP. LXIV. 1 'Ita quidem Mss. Reg. 3. 5. et Editio princeps. In Ms. Reg. 2. *accepta vere.* Unde forte scripserat Plinius, *accepta fuere;* ni potius sit emendandum, *lithostrota cœptavere. Ac* e superiore et sequenti voce compositum videtur.' *Brotier.*—2 Vet. Dalec. et Paris. *extatque hodie.*—3 Cod. Dalec. *et hoc certe inventum Agrippa in thermis, quas, &c. pinxit, adornavitque non dubie.*—4 'In cod. Regg. 3. 4. et Editione principe, *Quamobrem originem vitri dicemus.*' Brotier. *Quamobrem et originem vitri dicemus* cod. Dalec.

NOTÆ

[o] *Si vero cote politum* [*depolitum*] Plane perpolitum. Festus: 'Depolitum, perfectum,' &c.

[p] *Lithostrota acceptavere*] Sic Mss. non *cœptavere.* Subintellige, Romani, sive Latini, seu prisci.

[q] *Extat*] Pavimentum scilicet, λιθόστρωτον.

[r] *Pulsa deinde*] Hoc est, ut prius pavimenta, ita postea et cameræ tessellato opere contexi cœptæ sunt: et quidem ex vitro, seu vitri partibus quadratis, aut trigonis, aut hexagonis: ex quibus quoddam quasi tessellatum, ac musivum, sive mosaicum, e vitro opus ficbat. Glossæ Mss. 'Musivum, quod fit de vitro in parietibus.' Vita S. Laurentii Ep. Sipontini, cap. 2. 'Ex minutis vitreis lapidibus,' &c. Paulinus Epist. XII. 'Camera musivo illusa.' Ex Leone Ostiensi III. 27. intelligitur musivi operis artifices appellatos, 'qui absidas et arcus musivo componerent: quadratarios vero, qui pavimentum lapideum pulchra varietate consternerent.' Plura de hoc argumento V. Cl. Du-Cangius congessit in Glossario, verbo 'Musivum opus,' unde hæc fere delibavimus. Parmensis editio: *Pulsa deinde . . . . in cameras transiere, ut pronum vitium: Et hoc inventum Agrippæ. Certe, &c.* penitus aspernanda lectione.

[s] *In Thermis*] Thermæ Agrippæ in regione Urbis nona a P. Victore collocantur, in descript. Romæ.

[t] *Figlinum opus*] Parietes lateritios. Sic Mss. omnes, Reg. 2. aliique. Colb. 3. *figulinum.* Nullus *Signinum*, ut Salmasius interpolat, in Solin. pag. 1215. Nec jam de pavimentis sermo.

LXV. (XXVI.) Pars est Syriæ,[a] quæ Phœnice vocatur, finitima Judææ, intra[1] montis Carmeli radices paludem habens, quæ vocatur Cendevia. Ex ea creditur nasci Belus amnis, quinque M. passuum spatio in mare perfluens, juxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, insalubri potu, sed cærimouiis[2] sacer, limosus, vado profundus. Nonnisi refuso[3 b] mari arenas fatetur: fluctibus enim volutatæ nitescunt, detritis sordibus. Tunc et marino[c] creduntur astringi morsu,[4] non prius utiles. Quingentorum est passuum non amplius littoris spatium, idque tantum[d] multa per sæcula gignendo fuit vitro. Fama est,[e] appulsa nave mercatorum nitri, cum sparsi per littus epulas pararent, nec esset cortinis[f] attollendis lapidum occasio, glebas nitri[g] e nave subdidisse. Quibus accensis permixta arena littoris, translucentes novi[5] liquoris[h] fluxisse rivos, et hanc fuisse originem vitri.

CAP. LXV. 1 Cod. Dalec. *infra*.—2 *Lentus, sed ceremoniis* cod. Dalec.—3 Idem codex, *repulso*.—4 'Ita bene codd. Regg. et Editio princeps.' *Brotier. Nunc et a marino c. a. morsu* edd. vett. Gronov. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *Tunc et marino c. a. meata* cod. Dalec.—5 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *nobilis* Gronov. et vulgg.

NOTÆ

[u] *Encausto*] Hoc est, ceris coloratis, et igne resolutis. Vide quæ diximus XXXV. 41.

[v] *Ut diximus*] Cap. 24. 'Ima pars scenæ e marmore fuit, media e vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ,' &c.

[a] *Pars est Syriæ*] Hæc totidem verbis Isidorus Orig. XVI. 15. Vide quæ diximus V. 17.

[b] *Nonnisi refuso*] Belus amnis, cum limosus sit natura, infusi maris vi arenas fateri et agnoscere quasi cogitur. Sic et Tacitus refert, Hist. V. et Josephus Belli Jud. II. 9.

[c] *Tunc et marino*] Salis acrimonia ac mordacitate vim eam vitri conflandi creduntur accipere, non prius utiles.

[d] *Idque tantum*] Ex tam exiguo spatio cum arenas convehant quotannis onustæ naves plurimæ, sufficiunt tamen semper recentes, quibus ille locus impellente vento impletur. Josephus loc. cit. Tacitus Hist. V. pag. 117. 'Et Belus amnis Judaico mari illabitur: circa cujus os collectæ arenæ, admixto nitro, in vitrum excoquuntur. Modicum id littus, sed egerentibus inexhaustum.'

[e] *Fama est*] Hæc totidem verbis Isidorus Orig. XVI. 15.

[f] *Cortinis*] Isidorus, *vasis*.

[g] *Glebas nitri*] E succis concretis, qui cum lapidibus liquescentibus ad vitrum conficiendum naturali cognatione junguntur, primæ nitro deferuntur, secundæ sali, &c. Vide Agricolam de Re Metall. lib. XII. p. 470.

[h] *Novi liquoris*] Sic Mss. omnes, et Isidorus: non, ut typi, *nobilis liquoris*.

LXVI. Mox, ut est ingeniosa solertia,[1] non fuit contenta nitrum miscuisse: cœptus addi et magnes lapis: quoniam in se liquorem vitri quoque, ut ferrum, trahere creditur. Simili modo et calculi splendentes multifariam cœpti uri: deinde conchæ, et fossiles arenæ. Auctores sunt, in India e crystallo fracta fieri, et ob id nullum comparari Indico. Levibus autem aridisque lignis coquitur, addito Cyprio,[2 j] ac nitro, maxime Ophirio.[3 k] Continuis[l] fornacibus, ut æs, liquatur, massæque fiunt colore pingui nigricantes.[4] Acies tanta est quacumque,[m] ut citra ullum sensum ad ossa consecet, quicquid afflaverit[5] corporis. Ex massis[n] rursus funditur in officinis, tinguiturque. Et aliud flatu[o] figuratur, aliud torno[p] teritur, aliud argenti[q] modo cælatur, Sidone

Cap. LXVI. 1 'Ita bene cod. Reg. 2. nec aliter Isidorus Orig. XVI. 15.' *Brotier.* *ut est astuta et ingeniosa solertia* al. ante Brotier.—2 'Ita Editio princeps aliæque. In Mss. Reg. *addito Cypro.* Isidorus *cupro.* Certe intelligendum est, *addito ære Cyprio.*' Brotier. *addito ære Cyprio* Vet. Dalec.—3 '*Maxime Ophirio*] Hæc redundare videntur. Certe ea non habet Isidorus. Tentabat eruditus Harduinus, *maxime aphronitro*, vel *Ophrynio*, ab oppido Troadis, cujus meminit Strabo lib. XIII. pag. 595.' *Brotier.* *nitro ac maxime Ophirio* cod. Dalec.—4 Cod. Dalec. *colore nigricantes pingues.*—5 Vet. Da-

NOTÆ

[i] *Levibus autem*] Isidorus Orig. XVI. 15.

[j] *Addito Cyprio*] Hoc est, ære Cyprio. Isidorus, *addito cupro.*

[k] *Maxime Ophirio*] Mss. *Ofirio* et *Offirio.* Quid si *Ophrynio*, ab oppido Troadis cognomine, cujus meminere Strabo lib. XIII. pag. 595. Harpocration, aliique? Quid si potius *aphronitro?*

[l] *Continuis*] Sic Isidorus totidem verbis. Vitrariis aliis hodie tres sunt fornaces, aliis duæ, aliis una. Quibus tres, hi in prima coquunt materiam, in secunda recoquunt, in tertia refrigerant vitrea vasa, ceteraque opera candentia. Agricola de Re Metall. p. 471.

[m] *Quacumque*] Quocumque quid massæ vitri ferventis inciderit.

[n] *Ex massis*] Isidorus loc. cit.

[o] *Et aliud flatu*] Uti nunc moris est in vitrariis.

[p] *Aliud torno*] Hoc olim: nunc obmutuit. Torno formati calices e vitro, audaces dicebantur, et plebeii tamen erant, et parvo venibant. Martialis XIV. 94. cujus lemma, 'Calices audaces:' 'Nos sumus audacis plebeia toreumata vitri, Nostra nec ardenti gemma feritur aqua.'

[q] *Aliud argenti*] Achillis Tatius de Amoribus Clitophontis et Leucippes, lib. II. poculum e vitro cælato describit: Κρατῆρα παρέθηκεν μετὰ τὸν Γλαύκου τοῦ Χίου δεύτερον· ὑάλου μέντοι πᾶν ἔργον ὀρωρυγμένης, κ. τ. λ. In scalpendo porro cælandove, ne frangerentur vitra, magna cautio fuit: nam, ut cecinit Martialis XIV. 115. cujus lemma, 'Calices vitrei:' 'Quibus adderc plura Dum cupit, ah quo-

quondam iis officinis nobili; siquidem etiam specula excogitaverat. Hæc fuit antiqua ratio vitri. Jam vero et in Vulturno,[6] mari[r] Italiæ, arena alba nascens, sex M. passuum littore, inter Cumas atque Liternum,[s] quæ mollissima[t] est,[7] pila molaque teritur. Dein miscetur tribus partibus nitri pondere vel mensura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit massa, quæ vocatur ammonitrum:[u] atque hæc recoquitur, et fit vitrum purum, ac massa vitri candidi. Jam vero[v] per Gallias Hispaniasque simili modo arenæ temperantur. Ferunt, Tiberio principe, excogitato vitri temperamento,[8] ut flexibile esset,[w] totam officinam artificis ejus abolitam, ne æris, argenti, auri metallis pretia detraherentur: eaque fama crebrior diu, quam certior fuit. Sed quid refert? Neronis principatu reperta vitri arte, quæ modicos calices duos, quos appellabant[9] pterotos,[x] H-S. sex millibus[y] venderet.

LXVII. In genere vitri et Obsidiana[a] numerantur, ad si-

---

lec. *attigerit.*—6 *Et flatu figuratur, et aliquod argen. m. calatur. S. q. iis o. nobilis, quas etiam excogitaverat. Huc f. a. r. vitri tantum. Est vero in Vulturno* cod. Dalec.—7 Verbum *est* deest in cod. Dalec. *Lucrinum quæ m. est* Gronov. et al. ante Hardnin.—8 ' Ita bene cod. Reg. 2.' *Brotier. excogitatum vitri temperamentum* edd. vett. Gronov. Hardnin. 1. 2. 3. et recentt.—9 Cod. Dalec. *quos appellabat.*

NOTÆ

ties perdidit auctor opus?'

[r] *Vulturno mari*] Quod circa ostium Vulturni amnis, quo de amne diximus III. 9. appellatione maris quod eam oram alluit, nulli alteri scriptori, quod quidem sciam, usurpata.

[s] *Atque Liternum*] Vide Notas et Emend. num. 29.

[t] *Quæ mollissima*] Hæc deinceps totidem verbis Isidorus Orig. XVI. 15.

[u] *Ammonitrum*] Ἀμμόνιτρον, voce conflata ab ἄμμος, *arena*, et νίτρον, *nitrum*. Hodie opifices *Fritta* nuncupant, teste Cæsalpino.

[v] *Jam vero*] Isidorus loc. cit.

[w] *Ut flexibile esset*] Et flecti sane, si debite incalescat, potest: malleo duci in tenues laminas, quemadmodum visum est Isidoro Orig. XVI. 15. non potest: quantumlibet suffragari ei Dio videatur, qui hoc Tiberiani artificis factum amplificat lib. LIX. pag. 617. multo minus caute quam Plinius, qui ne flectendi quidem excogitatam ab eo rationem liquido asseverat, sed crebriore id modo prodit, quam certiore fama pervulgatum.

[x] *Pterotos*] Πτερωτοὺς, quasi pinnatos, duabus ansis appositis. In Reg. 2. et Colb. 3. *petrotos.*

[y] *H-S. sex millibus*] Sestertium sex millia monetæ nostratis libras efficiunt, sive florenos, 600.

militudinem lapidis, quem in Æthiopia invenit Obsidius,[b] nigerrimi coloris,[c] aliquando et translucidi, crassiore visu,[d] atque in speculis[1] parietum pro imagine umbras reddente. Gemmas multi[e] ex eo faciunt: vidimusque et solidas imagines Divi Augusti, capti materiæ hujus crassitudine:[2] dicavitque ipse pro miraculo in templo Concordiæ[f] Obsidianos quatuor elephantos. Remisit et Tiberius Cæsar Heliopolitarum cærimoniis repertam ibi in hæreditate ejus qui præfuerat Ægypto Obsidianam imaginem Menelai.[g] Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nunc vitri similitudine interpolata.[3] Xenocrates Obsidianum lapidem in India, et in Samnio[h] Italiæ, et ad Oceanum in Hispania[i] nasci tradit. Fit et tincturæ[j] genere Obsidianum, ad escaria vasa, et totum rubens vitrum,[a] atque non translucens, hæmatinon[k]

[a] *Fit etiam certo quodam tincturæ genere ut lapidem Obsidianum rubens vitrum æmuletur.*

Cap. lvii. 1 Cod. Dalec. *in speluncis.*—2 Ita ex codd. Harduinus et recentt. Ita quoque cod. Dalec. *materia hujus crassitudinis* Gronov. et vulgg.—

NOTÆ

[a] *Et Obsidiana*] Pocula fuere ista factitia, ad similitudinem Obsidiani ex Æthiopia lapidis.

[b] *Obsidius*] Gruteri inscriptio, pag. 72. OBSIDIVS. RVFVS.

[c] *Nigerrimi coloris*] Isidorus Orig. XVI. 15. 'Est autem niger interdum, et virens aliquando, et translucidus, crassiore visu, et in speculis parietum pro imagine umbras reddente.' Et cap. 4. 'Obsidius lapis niger est, translucidus, et vitri habens similitudinem. Ponitur in speculis parietum, propter imaginum umbras reddendas.'

[d] *Crassiore visu*] Crassius multo, quam vitrum, lucem transmittit.

[e] *Gemmas multi*] Isidorus locis cit. Gemmas lapides annulorum vocat.

[f] *In templo Concordiæ*] Regione Urbis octava. Hoc loco *Obsidianos* etiam scribit Reg. 2. alibi *Obsianos* et *Obsianum:* sed mendose. Index, *De Obsidianis.* Tamen Arriano, Ὀψιανὸς λίθος. Et Isidoro, 'Obsius lapis.' In Pandectis, 'Obsianus lapis.' Forte ἀπὸ τῆς ὄψεως, *a visu*, seu translucente natura.

[g] *Menelai*] Helenæ mariti, qui Græciam repetens in Ægyptum est tempestate delatus. Vide Hygin. Fab. CXVIII.

[h] *Et in Samnio*] Isidorum hinc emendabis, qui locis cit. 'in Samo Italiæ' dixit.

[i] *In Hispania*] In Lusitania certe reperiri, visamque a se ollam ex eo lapide perpolitam, scribit Vasconcellius.

[j] *Fit et tincturæ*] Sic typi omnes, et Mss. nequicquam immutante Salmasio, in Solin. pag. 91. *Fit et tinctura ex genere Obsidiani, &c.*

[k] *Hæmatinon*] Αἱματινον, *sanguineum.*

appellatum. Fit et album, et murrhinum,[1] aut hyacinthos sapphirosque imitatum, et omnibus aliis coloribus. Nec est alia nunc materia sequacior,[m] aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos candido translucentibus,[4] quam proxima crystalli similitudine. Usus vero ad potandum argenti metalla et auri pepulit. Est autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor; cum addita aqua vitreæ pilæ[n] Sole adverso, in tantum excandescant,[b] ut vestes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantum: rursus tota fundi non queunt,[5] præterquam abrupta sibimet. Tinguit ars,[o] veluti cum calculi[6] fiunt, quos quidam abaculos[p] appellant, aliquos[7] etiam pluribus modis versicolores. Vitrum sulfuri concoctum ferruminatur in lapidem.[c]

[b] *Calorem ferre vitreus calix non potest, sed igni applicitus frangitur, nisi aqua interveniat; cum tamen orbes vitrei aqua pleni Solis radiis sic excandescant, &c.*

[c] *In lapidis modum induratur.*

3 Cod. Dalec. *origo, vitri similitudine. Xenocrates, &c.*—4 'Ita bene cod. Reg. 2. et Editio princeps.' *Brotier. in candido translucentibus* aliæ edd. ante Brotier. *in candido translucente* cod. Dalec.—5 Cod. Dalec. *liquor aut addita aqua vitrea pila s. a. in t. excandescit, ut vestes exurat. F. temperata a. rursus totu fundi nequcunt.*—6 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *rursus affundi . . . . abrupta sibimet: veluti c. calculi* Gronov. et al. vett. *rursus uffundi . . . abrupta sibi nec tingi, veluti cum calculi* Vet. Paris.—7 Vet. Dalec. *aliqui.*

NOTÆ

[1] *Fit et album, et murrhinum*] Quod murrhinos calices imitetur, aut hyacinthi sapphirive colorem. Isidorus Orig. XVI. 15.

[m] *Nec est alia nunc materia sequacior*] Dum flatu figuratur. Isidorus hunc locum legisse aliter videtur: 'Nequc est alia,' inquit loc. cit. 'speculis aptior materia, vel picturæ accommodatior. Maximus tamen honor in candido vitro,' &c.

[n] *Vitreæ pilæ*] Lactantius de Ira Dei, cap. 10. pag. 508. 'Orbem vitreum plenum aquæ si tenueris in Sole, de lumine, quod ab aqua refulget, ignis accenditur, etiam in durissimo frigore.' Plinius XXXVII. 10. 'Invenio Medicos, quæ sunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare, quam crystallina pila adversis posita Solis radiis.'

[o] *Tinguit ars*] Vitra scilicet. Non habent has voces libri hactenus editi. Reg. 2. *Tinguit has.* Colb. 3. *tingui.* Quid propius vero videretur, nihil occurrit aliud, quam *tinguit ars.* Cum præsertim sequenti proxime sectione legatur: 'Peractis omnibus quæ constant ingenio, artem natura faciente.'

[p] *Culculi . . . quos . . . abaculos*] Scrupos, opinor, lusorios intelligit, qui versicolores erant. *Des dames.* Alii calculos intelligunt, quibus in supputatione nummorum utimur. *Des jettons.*

LXVIII. (XXVII.) At peractis omnibus, quæ constant ingenio, artem natura faciente,[1] succurrit mirari, nihil pæne non igne perfici.[2] Ignis accipit arenas, ex quibus alibi vitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides[q] in æs solvuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide[r] cæmenta in tectis ligantur.[3] Alia sæpius uri prodest. Eademque materia[s] aliud gignit primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis. Quando ipse carbo vires habere incipit restinctus, atque interiisse creditus, majoris fit virtutis. Immensa et improba rerum naturæ portio: et in qua dubium sit plura absumat, an pariat.

LXIX. Est et ipsis ignibus medica vis. Pestilentiæ, quæ Solis obscuratione contrahitur, ignis suffitu multiformiter[1] auxiliari certum est. Empedocles et Hippocrates id demonstravere[2] diversis locis. Ad convulsa viscera, aut contusa, ut M. Varro: ipsis enim[3] verbis ejus utar: 'Lix cinis est,' inquit, 'foci. Inde enim cinis lixivius[4 a] potus medetur: ut licet videre gladiatores, cum deluserunt,[5 b] hac

CAP. LVIII. 1 Cod. Dalec. *quæ constat ingenio, natura fieri.*—2 'Ita cod. Reg. 2.' *Brotier. igni perfici* Gronov. al. vett. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. Mox, *ex quibus alibi plumbum, alibi pigmenta, &c.* cod. Dalec. quæ inter hæc leguntur non habet.—3 Idem codex, *cæmentum tectis alligatur.*

CAP. LXIX. 1 Vet. Dalec. *ignis suffitum multiformiter;* cod. Dalec. *ignes, si fiant multiformiter.*—2 Ita codd. Harduini et Dalec. cum edd. Harduin. 1. 2. 3. et recentt. *monstravere* Gronov. et vulgg.—3 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *aut contusa. M. Varro: ipsis enim, &c.* cod. Dalec. *aut contusa, ut M. Varro auctor est: ipsis enim* Gronov. et vulgg.—4 Ita Harduin. 1. et Bipont. *lixivus* Harduin. 1. in annotatione, Gronov. et vulgg. *luxatis* Harduin. 2. 3. Miller. et Franz. ita quoque Vet. Dalec.—5 Cod. Dalec. *convulsi*

NOTÆ

[q] *Igne lapides*] Lib. XXXIV. 2.

[r] *Igne cremato lapide*] Ex quo calx efficitur.

[s] *Eademque materia*] Ut de plumbo dictum est XXXIII. 47. 'Ejus qui primus fluit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus, argentum,' &c.

[a] *Cinis lixivius*] Sic Mss. omnes, non, ut quidam typi, *cinis luxatis potus medetur.* Cinis lixivius dicitur, non cinis ipse modo qui aqua est percolatus, sed ipsum lixivium liquidum. Sic enim accepit et Scribonius Largus cap. 216. 'Hoc teritur ex cinere lixivia, donec lævc factum habeat mellis spissitudinem.' Iterum: 'Hoc terere oportet ex cinere lixivia e caprifico vel sarmentis, donec lævia habeant temperamentum.' A Plinio tamen, ut ex sequentibus liquet, pro cinere ipso accipitur.

juvari potione.' Quin et carbunculum genus morbi, quo duos consulares nuper absumtos indicavimus,[c] querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeo in rebus damnatis quoque, ac jam nullis,[d] sunt aliqua remedia, ut in carbone ecce et cinere.[6]

LXX. Non præteribo et unum foci exemplum, Romanis literis clarum. Tarquinio[e] Prisco regnante tradunt repente in foco ejus comparuisse[1] genitale e cinere masculini sexus, eamque, quæ insederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captivam, consurrexisse gravidam. Ita Servium Tullium natum, qui regno successit. Inde et in regia[f] cubanti puero[2] caput arsisse visum, creditumque Laris familiaris filium. Ob id Compitalia[3 g] et ludos Laribus primum instituisse.

sunt; Gronov. *deluserint.*—6 Cod. Dalec. *ac jam nulli incognitis, sunt .... fece et cinere.*

CAP. LXX. 1 Ita ex codd. Harduinus et recentt. *in foco comparuisse* cod. Dalec. *in foco ejus apparuisse* Gronov. et vulgg. Mox, *ibi* deest in cod. Dalec. —2 Margo edd. Dalec. et Gronov. *et regi accubanti et puero.*—3 Conjunctio *et* deest in cod. Dalec.

NOTÆ

[b] *Cum deluserunt*] Delusisse gladiatores dicuntur, cum, ut in digladiando fit, aliquod membrum luxarunt, aut læserunt, ut jam ludere non possint. Turnebus Advers. XXII. 5. pag. 709. Vel potius deludere est, ita infeliciter ludere, ut vel nimio æstu, vel causa simili morbum aliquem, dolorem verbi gratia lateris, contrahas: cui morbo cinerem adhiberi commode docet inscriptio vetus, Antonino Principe concinnata, apud Gruterum, pag. 71. ΛΟΥΚΙΩ ΠΑΕΥΡΕΙΤΙΚΩ ΚΑΙ ΑΦΗΑΠΙΣΜΕΝΩ ΥΠΟ ΠΑΝΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΕΧΡΗΜΑΤΙΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΕΛΘΕΙΝ ΚΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΤΡΙΒΩΜΟΥ ΑΡΑΙ ΤΕΦΡΑΝ ΚΑΙ ΜΕΤ' ΟΙΝΟΥ ΑΝΑΦΥΡΑΣΑΙ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΙΝΑΙ ΕΠΙ ΤΟ ΠΑΕΥΡΟΝ ΚΑΙ ΕΣΩΘΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΗΥΧΑΡΙΣΤΗΣΕΝ ΤΩ ΘΕΩ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ ΣΥΝΕΧΑΡΗ ΑΥΤΩ. *Lucio lateris dolore affecto, et desperato ab omnibus hominibus, oraculum Deus reddidit: Veniret, et ex ara tolleret cinerem, et cum vino misceret, imponeretque lateri. Et convaluit, et publice gratias egit, et gratulatus ei populus est.*

[c] *Indicavimus*] Lib. XXVI. cap. 4.

[d] *Ac jam nullis*] Igne consumtis. Sic II. 63. mortuos *jam nullos* vocat.

[e] *Tarquinio*] Narrat hoc et Dionys. Halic. fabulisque accenset Antiq. Rom. lib. IV. pag. 207. Arnobius adversus Gentes pag. 169. 'Sed et Deos Conserentes .... taceamus, quos cum ceteris scribit Flaccus in humani penis similitudinem versos obrnisse se cinci, qui sub ollula fuerat factus extorum̄: quem cum Tanaquil dimoveret, Etruriæ disciplinarum perita, surrexisse se Deos, et nervis obdurnisse diviuis,' &c.

[f] *Inde et in regia*] Sic Dionys. loc. cit. Livius lib. I. pag. 15. Florus I. 6. pag. 17. Vide quæ diximus II. 111. pag. 259.

[g] *Ob id Compitalia*] De his egimus in Notis et Emend. ad lib. III. n. 46.